

वीर सेवा मन्दिर
दिल्ली

२०२२

क्रम संख्या

काल न०

वर्णन

२४१॥ शुभ

॥ ओ३म् ॥

॥ ऋग्वेदसंहिता ॥

सप्तमेमण्डले पञ्चमाष्टके पञ्चमाध्यायस्य
तृतीयवर्गात् दशममण्डलपर्यन्ता ।

ऋष्यादिसंवलितः

---

(१०)

अजमेर नगरे

वैदिक यन्त्रालये

मुद्रिता

संवत् १९५७

अ० ५ । अ० ५ । व० ५] ३७० [म० ७ । अ० ४ । सू० ६३ ।

॥ ६१ ॥ उद्धां चक्षुर्वरुण सुप्रतीकं देवयोरेति सूर्यस्तत्त्वान् । अभि यो विश्वा भुव्नानि चष्टे स मन्युं मर्त्येषा चिकेत ॥ १ ॥ प्र वां स मित्रावरुणावृ-
तावा विप्रो मन्मानि दीर्घश्रुदियति । यस्य ब्रह्माणि सुक्रतु अवाथ आ यत्क्रत्वा
न शरदः पृथैथे ॥ २ ॥ प्रोरोमित्रावरुणा पृथिव्याः प्र दिव ऋषावृद्धतः सुदानू ।
स्पशो दधाय ओषधीषु विरुद्धेभ्यतो अनिमिषं रक्षमाणा ॥ ३ ॥ शंसा मित्र-
स्य वरुणस्य धाम शुष्मो रोदसी बद्धधे महित्वा । अयन्मासा अयज्वनामवीराः
प्र यज्ञमन्मा वृजनं तिराते ॥ ४ ॥ अमूरा विश्वा वृषणाविमा वां न यासुं चित्रं
ददृशे न यज्ञम् । वृहः सचन्ते अनृता जनानां न वां निगयान्यचिते अभूवन्
॥ ५ ॥ समु वां यज्ञं मह्यं नमोभिर्हुवे वां मित्रावरुणा सबाधः । प्र वां मन्मा-
न्युचमे नवानि कृतानि ब्रह्म जुजुषन्निमानि ॥ ६ ॥ इयं देव पुरोहितिर्युवभ्यां
यज्ञेषु मित्रावरुणावकारि । विश्वानि दुर्गा पिपृतं तिरो नो यूयं पात स्वस्तिभिः
सदा नः ॥ ७ ॥ ३ ॥

॥ ६२ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १-३ सूर्यः । ४-६ मित्रावरुणौ देवते ॥
छन्दः-१, २, ६ विरादत्रिष्टुप् । ३, ४, ५ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६२ ॥ उत्सूर्यो बृहदचीर्ष्यश्रेत्पुरु विश्वा जनिम मानुषाणाम् । समो वि-
वा ददृशे रोचमानः क्रत्वा कृतः सुकृतः कर्तृभिर्भूत् ॥ १ ॥ स सूर्य प्रति पुरो न
चक्षा पृथिः स्तोमोभिरेतशेभिरेवैः । प्र नो मित्राय वरुणाय वोचोऽनागसो
अर्यम्णे अमर्षे च ॥ २ ॥ वि नः सहस्रं शुरुधो रदन्त्वृतावानो वरुणो मित्रो अ-
ग्निः । यच्छन्तु चन्द्रा उपमं नो अर्कमा नः कामं पूपुरन्तु स्तवानाः ॥ ३ ॥ द्या-
वाभूमी अदिते त्रासीथां नो ये वां जज्ञुः सुजनिमान ऋषे । मा वेभ्य भूम वरुण-
स्य वायोर्मा मित्रस्य प्रियतमस्य मृणाम् ॥ ४ ॥ प्र बाहवांसि स्रुतं जीवसे न आ
नो गव्यूतिमुत्ततं घृतेन । आ नो जने श्रवयतं युवाना श्रुतं मे मित्रावरुणा हवे-
मा ॥ ५ ॥ नू मित्रो वरुणो अर्यमा नस्त्वने तोकाय वरिवो दधन्तु । सुगा नो
विश्वा सुपथानि सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ ४ ॥

॥ ६३ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १-५ सूर्यः । ५, ६ मित्रावरुणौ देवते ॥
छन्दः-१, ६ विरादत्रिष्टुप् । २, ३, ४, ५ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६३ ॥ उद्वेति सुभगो विश्वर्षज्ञाः सार्धारणः सूर्यो मानुषाणाम् । चक्षु-
मित्रस्य वरुणस्य देवर्षयेव यः समर्विव्यक्तमोसि ॥ १ ॥ उद्वेति मसवीता ज-

अ० ५ । अ० ५ । व० ७] ३७१ [म० ७ । अ० ४ । सू० ६५ ।

नानां महान्केतुरर्खवः सूर्यस्य । समानं चक्रं पर्याविष्टमन्यदेतरो बहति धूर्धु-
कः ॥ २ ॥ विश्राजमान उषसांमुपस्थात्रिमैरुदेत्यनुमद्यमानः । एष ये देवः सं-
विता चच्छन्दः यः समानं न प्रमिनाति धाम ॥ ३ ॥ दिवो रुक्म उरुचक्षा च-
देति दूरेअर्थस्तरणिभ्राजमानः । नूनं जनाः सूर्येण प्रसूता अयस्पर्षीनि कृण्व-
मर्षांसि ॥ ४ ॥ यत्रा चक्रमृता गातुर्मस्मै श्येनो न दीयन्वेति धार्यः । प्रति
वां सूर उदिते विधेम नमोभिर्मित्रावरुणोत हव्यैः ॥ ५ ॥ नू मित्रो वरुणो अय-
मानस्मनेन तोकाय वरिवो दधन्तु । सुगा नो विश्वा सुपथानि सन्तु यूयं पात स्व-
स्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ ५ ॥

॥ ६४ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ मित्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः-१, २, ३,
४ त्रिष्टुप् । ५ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६४ ॥ दिवि क्षयन्ता रजंसः पृथिव्यां प्र वां धृतस्य निर्णिजो ददीरन् ।
हव्यं नो मित्रो अर्वमा सुजातो राजा मुक्षत्रो वरुणो जुषन्त ॥ १ ॥ आ राजाना
मह अतस्य गोपा सिन्धुपती क्षत्रिया यातमर्वाक् । इळां नो मित्रावरुणोत वृष्टि-
मव विव इन्वतं जीरदानू ॥ २ ॥ मित्रस्तत्रो वरुणो देवो अयः प्र सार्धिष्ठेभिः
पथिभिर्नयन्तु । अययथा न आदरिः सुदास इषा मदेम सह देवगोपाः ॥ ३ ॥
यो वां गर्ते मनसा तक्षदेतमूर्ध्वा धीतिं कृणवद्धारयच्च । उक्षेथां मित्रावरुणा धृतेन
ता राजाना सुजितीस्तर्पयेथाम् ॥ ४ ॥ एष स्तोमो वरुण मित्र तुभ्यं सोमः शुक्रो
न वायवेऽयामि । अविष्टं धियो जिगृवं पुरन्धीर्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥ ६॥

॥ ६५ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ मित्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः-१, ५ वि-
राद् त्रिष्टुप् । २ त्रिष्टुप् । ३, ४ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६५ ॥ प्रति वां सूर उदिते सृक्तैर्मित्रं हुवे वरुणं पूतदंसम् । ययोरसुर्यः-
मक्षितं ज्येष्ठं विश्वस्य यामेनाचिता जिगत्तु ॥ १ ॥ ता हि देवानामसुरा ताघर्या-
ता नः जितीः करतमूर्जयन्तीः । अश्याम मित्रावरुणा वयं वां धावां च यत्र पीप-
यन्नहा च ॥ २ ॥ ता भूरिपाशावन्तस्य सेव दुरत्येतृ रिपवे मर्त्याय । अतस्य
मित्रावरुणा पथा वामपो न नावा दुरिता तरेम ॥ ३ ॥ आ नो मित्रावरुणा हव्यजुष्टिं
धृतैर्मव्यतिमुक्षतमिच्छाभिः । प्रतिवामत्र वरमा जनाय पृथीतमुक्त्रो दिव्यस्य चारोः
॥ ४ ॥ एष स्तोमो वरुण मित्र तुभ्यं सोमः शुक्रो न वायवेऽयामि । अविष्टं
धियो जिगृवं पुरन्धीर्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥ ७ ॥

अ० ५ । अ० ५ । व० १२] १७२ [म० ७ । अ० ४ । मू० ६७ ।

॥ ६६ ॥ १—१६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १-३, १७-१६ मित्रावरुणौ ।
४—१३ आदित्याः । १४—१६ सूर्यो देवता ॥ छन्दः—१, २, ४, ६ नि-
चृद्गायत्री । ३ विराद् गायत्री । ४, ६, ७, १८ १६ आर्षी गायत्री । १७ पाद
निचृद्गायत्री । ८ स्वराद् गायत्री । १० निचृद् बृहती । ११ स्वराद् बृहती ।
१२ अमर्चि स्वराद् बृहती । १३, १४ आर्षी भुरिग् बृहती । १४ आर्षी-
विराद्बृहती । १६ पुर उष्णिक् ॥ स्वरः—१, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९, १७,
१८, १९ षड्जः । १०-१५ मध्यमः । १६ ऋषभः ॥

॥ ६६ ॥ प्र मित्रयोर्वरुणयोः स्तोमो न एतु शुष्यः । नमस्वान्तुविजातयोः
॥ १ ॥ या धारयन्त देवाः सुदक्षा दक्षपितरा । असुर्योय प्रमहसा ॥ २ ॥ ता
नः स्तिषा तनूपा वरुण जरितृणाम् । मित्रं साधयन्त धियः ॥ ३ ॥ यद्य सूर
उदितेऽनागा मित्रो अर्यमा । सुवार्ति सविता भगः ॥ ४ ॥ सुप्रवीरस्तु स क्षयः
प्र नु यामन्सुदानवः । ये नो अंहोऽतिपिप्रति ॥ ५ ॥ ८ ॥ उत स्वराजो अदि-
तिरदब्धस्य व्रतस्य ये । महो राजान ईशते ॥ ६ ॥ प्रति वां सूर उदिते मित्रं
गृणीषे वरुणम् । अर्यमणं रिशादसम् ॥ ७ ॥ राया हिरण्यया मतिरियमवृकाय
शर्वसे । इयं विमा प्रेषसातये ॥ ८ ॥ ते स्याम देव वरुण ते मित्र सूरिभिः सह ।
इषं स्वश्च धीमहि ॥ ९ ॥ बहवः सूरचक्षसोऽमिजिह्वा अतावृधः । त्रीणि वे ये-
षुर्विदयानि धीतिभिर्विभ्रानि परिभूतिभिः ॥ १० ॥ ९ ॥ वि ये वधुः शरवं मास-
मादह्यमक्तुं चाद्वचम् । अनाप्यं वरुणो मित्रो अर्यमा क्षत्रं राजान आशत ॥ ११ ॥
तद्यो अद्य मनामहे मूक्तैः सूर उदिते । यदोहते वरुणो मित्रो अर्यमा यूयमृतस्य
रथ्यः ॥ १२ ॥ अतावान् अतजाता अतावृधो घोरासो अनृतक्षिप्तः । तेषां वः
सुम्ने सुच्छर्दिष्टमे नरः स्याम ये च सूरयः ॥ १३ ॥ उदु त्यदर्शतं वपुर्विव एति
प्रतिहरे । यदीमाशुर्वहति देव एतशो विश्वस्मै चक्षसे अरम् ॥ १४ ॥ शीर्ष्णः
शीर्ष्णो जगतस्तस्थुषस्पतिं समया विश्वमा रजः । सप्त स्वसारः सुविताय सूर्ये
वहन्ति हरितो रथे ॥ १५ ॥ १० ॥ तच्चक्षुर्वेवहितं शुक्रमुच्चरत् । पश्येम शरदः
शतं जीवेम शरदः शतम् ॥ १६ ॥ कान्वेभिरदाभ्या यातं वरुण ध्रुमत । मित्रश्च
सोमपीतये ॥ १७ ॥ विवो धामभिर्वरुण मित्रश्चा यातमंष्टुहा । पिबतं सोममातुजी
॥ १८ ॥ आ यातं मित्रावरुणा जुषाणावाहुतिं नरा । पातं सोममृतावृषा ॥ १९ ॥ ११ ॥

॥ ६७ ॥ १-१० वसिष्ठ ऋषिः ॥ अरिबनौ देवते ॥ छन्दः—१, २, ६,
७, ८, १० निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ४, ६ विराद्विष्टुप् । ४ आर्षीत्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

अ० ५ । अ० ५ । व० १५] ३७३ [म० ७ । अ० ४ । सू० ६८ ।

॥ ६७ ॥ प्रति वां रथे नृपती जरथ्ये हविष्मता मनसा यज्ञियेन । यो वां वृत्तो
न विष्यावावजीगरच्छा सुनुर्न पितरां विवक्षि ॥ १ ॥ अशौच्यग्निः समिधानो
अस्मे उपो अदभन्तमसश्चिदन्ताः । अचेति केतुरुषसः पुरस्ताच्छ्रिये विवो वृद्धि-
सुर्जायमानः ॥ २ ॥ अभि वां नूनमश्विना सुहोता स्तोमैः सिषक्ति नासत्या वि-
वृकान् । पूर्वाभिर्यातं पथ्याभिरर्वाक्स्त्रविदा वसुमता रथेन ॥ ३ ॥ अर्वावां नून-
मश्विना युवाकुर्वे यदां सुते माध्वी वसूयुः । आ वां वहन्तु स्यविरामो अश्वाः
पिबाथो अस्मे सुषुता मधूनि ॥ ४ ॥ प्राचीषु देवाश्विना धियं मेऽमृधां सातये
कृतं वसूयुम् । विश्वा अविष्टं वाज आ पुरन्धीस्ता नः शक्तं शचीपती शचीभिः
॥ ५ ॥ १२ ॥ अविष्टं धीषुश्विना न आसु प्रजावद्रेतो अद्वयं नो अस्तु । आ
वां तोके तनेये तूतुजानाः सुरक्षासो देववीतिं गमेम ॥ ६ ॥ एष स्य वां पृ-
र्वगत्वेव सख्ये निधिहितो माध्वी रातो अस्मे । अद्वेळता मनसा यातमर्वागश्नन्ता
हव्यं मानुषीषु विवृ ॥ ७ ॥ एकस्मिन्योगे भुरणा समाने परि वां सप्त क्षवतो
रथो गात् । न वायन्ति सुभ्वो देवयुक्ता ये वां धूर्षु तरणयो वहन्ति ॥ ८ ॥ अ-
मश्चता मघवद्रथो हि भूतं ये राया मघदेयं जुनन्ति । प्र ये बन्धुं सृन्ताभिस्तिरन्ते
गव्या पृञ्चन्तो अश्व्या मघानि ॥ ९ ॥ नू मे हवमा शृणुतं युवाना यासिष्टं वृत्ति-
रश्विनाविरावत् । धत्तं रत्नानि जरतं च सूरिन्युयं पात स्वस्तिभिः सदानः ॥ १० ॥ १३ ॥

॥ ६८ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, ६, ८,
साम्नी त्रिष्टुप् । २, ३, ५, साम्नी निचृत् त्रिष्टुप् । ४, ७, साम्नी भुरिगासुरी
विराद् त्रिष्टुप् । ९ निचृत् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६८ ॥ आ शुभा यातमश्विना स्वश्वा गिरो दत्ता जुजुषाणा युवाकोः ।
हव्यानि च प्रतिभृता वीतं नः ॥ १ ॥ प्र वामन्धांसि मघान्यस्थुररं गन्तं हविषो
वीतये मे । तिरो अर्यो हवनानि भुतं नः ॥ २ ॥ प्र वां रथो मनोजवा इयति तिरो
रजांस्यश्विना शतोतिः । अस्मभ्यं सूर्यावसू इयानः ॥ ३ ॥ अयं ह यदां देव्या
उ अद्रिरूध्वो विवक्ति सोमसुधुबभ्या । आ बलू विमो ववृतीत हव्यैः ॥ ४ ॥
चित्रं ह यदां भोजनं न्वस्ति न्यत्रये महिषन्तं युयोतम् । यो वामोमानं दधते प्रियः
सन् ॥ ५ ॥ १४ ॥ उत त्यदां जुरते अश्विना भूच्यवानाय प्रतीत्यं हविर्दे । अधि
यद्वर्षं इतर्कति धृत्यः ॥ ६ ॥ उत त्यं भुज्युमश्विना सखायो मध्ये जहृदुरेवासः
समुद्रे । निरी पर्वदराद्या यो युवाकुः ॥ ७ ॥ वृकाय चिज्जसमानाय शक्तमुत भुतं

अ० ५ । अ० ५ । व० १७] ३७४ [म० ७ । अ० ४ । सू० ७० ।

शयवे ह्यमाना । यावद्व्यामपिन्वतमपो न स्तर्यं चिच्छुक्तयशिवना शचीभिः ॥ ८ ॥
एष स्य कारुर्जरते सूक्तैरग्रे बुधान उषसां सुमन्मा । इषा तं वर्धद्व्या पयोभि-
र्ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ १५ ॥

॥ ६६ ॥ १-८ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, ४, ६,
८ निचृत् त्रिष्टुप् । २, ७, त्रिष्टुप् । ३ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् । ५ विराद्त्रिष्टुप् ॥
धैवतः स्वरः ॥

॥ ६६ ॥ आ वां रथो रोदसी बद्धधानो हिरण्ययो वृषभिर्यात्वश्वैः । घृ-
तवर्तनिः पविर्भां रुचान इषां वोल्हा नृपतिर्वाजिनीवान् ॥ १ ॥ स पप्रथानो छ-
भि पञ्च भूमां त्रिवन्धुरो मनसा यातु युक्तः । विशो येन गच्छेथो देवयन्तीः
कुत्रा चिद्याममश्विना दधाना ॥ २ ॥ स्वर्वा यशसा यातमर्वाग्दत्ता निधिं मधु-
मन्तं पिबाथः । वि वां रथो वध्वाः यादमानोऽन्तान्दिवो बाधते वर्तनिभ्याम्
॥ ३ ॥ युवोः श्रियं परि योषावृणीत सूरौ दुहिता परितक्म्यायाम् । यदेवयन्त-
मवथः शचीभिः परि घंसमोमना वां वयो गात् ॥ ४ ॥ यो ह स्य वां रथिरा
वस्त उस्मा रथो युजानः परियाति वर्तिः । तेन नः शं योरुषसो व्युष्टौ न्यश्विना
वहतं यज्ञे अस्मिन् ॥ ५ ॥ नरा गौरेवं त्रिष्टुतं तृषाणास्माकमद्य सवनोप यातम् ।
पुरुत्रा हि वां मतिभिर्हवन्ते मा वामन्ये नि यमन्देवयन्तः ॥ ६ ॥ युवं भुज्युमव-
विद्धं समुद्र उदूहयुरणीमो अस्तिधानैः । पतन्निभिरश्वैरव्यथिभिर्वसनाभिरश्विना
पारयन्ता ॥ ७ ॥ नू मे हवमा शृणुतं युवाना यासिष्टं वर्तिरश्विनाविरावत् ।
धृत् रत्नानि जरतं च सूरान्ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ८ ॥ १६ ॥

॥ ७० ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, ३, ४, ६ नि-
चृत् त्रिष्टुप् । २, ५, ७ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७० ॥ आ विश्ववाराशिवना गतं नः प्र तत्स्थानमवाचि वां पृथिव्याम् ।
अश्वो न वाजी शुनपृष्ठो अस्थादा यत्सेदधुर्धुवसे न योनिम् ॥ १ ॥ सिषक्ति
सा वां सुमतिश्चनिष्ठातापि घर्मो मनुषो दुरोणे । यो वां समुद्रान्तसरितः पिपत्ये-
तग्वा चिन्न सुयुजा युजानः ॥ २ ॥ यानि स्थानान्यश्विना वधाये दिवो यद्दी-
पुषधीषु विवु । नि पर्वतस्य मूर्धनि सद्यन्तेषु जनाय वाशुषे वहन्ता ॥ ३ ॥ च-
न्निष्टं देवा ओषधीष्वप्सु यद्योग्या अश्वैरे अशीणाम् । पुरुणि रत्ना दधतौ न्य-

अ० ५ । अ० ५ । व० १६] ३७५ [म० ७ । अ० ५ । सू० ७२ ।

स्मे अनु पूर्वीणि चरुययुर्मामि ॥ ४ ॥ शुश्रुवासां चिदम्बिना पुरुषयभि ब्रह्मा-
णि चक्षायै श्रवीणाम् । प्रति प्र यातं वरमा जनायास्मे वामस्तु सुमतिश्चनिष्ठा
॥ ५ ॥ यो वां युवो नासत्या हविष्मान्कृतब्रह्मा समर्थो भवाति । उप प्र यातं
वरमा वसिष्ठमिमा ब्रह्माण्युच्यन्ते युवभ्याम् ॥ ६ ॥ इयं मनीषा इयमम्बिना गी-
रिमां सुवृक्तिं वृषणा जुषेथाम् । इमा ब्रह्माणि युवयून्यगमन्यूनं पात स्वस्तिभिः
सदा नः ॥ ७ ॥ १७ ॥ ४ ॥

॥ ७१ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अम्बिनौ देवते ॥ छन्दः—१, ५ त्रिष्टुप् ।
२, ३, ४, ६ विराट् त्रिष्टुप् । धैवतः स्वरः ॥

॥ ७१ ॥ अप स्वसुंरुषसो नग्जिहीते रिणक्ति कृष्णीररुषाय पन्थाम् ।
अश्वामया गोमया वां हुवेम दिवा नक्तं शरुमस्मद्युयोतम् ॥ १ ॥ उपायातं दाशु-
षे मर्त्याय रथेन वाममश्विना वहन्ता । युयुतमस्मदनिराममीवां दिवा नक्तं माध्वी
त्रासीथां नः ॥ २ ॥ आ वां रथमवमस्यां व्युष्टौ सुम्नायत्रो वृषणो वर्तयन्तु ।
स्यूमगभस्तिमृतयुग्मिरश्वैराश्विना वसुमन्तं वहेथाम् ॥ ३ ॥ यो वां रथौ नृपती
अस्ति वोळ्हा त्रिवन्धुरो वसुमां उच्चयामा । आ न एना नासत्योप यातमभि
यद्वौ त्रिष्वप्स्यो जिगाति ॥ ४ ॥ युवं च्यवानं जरसोऽमुमुक्तं नि पेदव ऊहथु-
राशुमश्वम् । निरंहसस्तमसः स्पर्तमत्रिं नि जाहुषं शिथिरे धातमन्तः ॥ ५ ॥ इयं
मनीषा इयमम्बिना गीरिमां सुवृक्तिं वृषणा जुषेथाम् । इमा ब्रह्माणि युवयून्य-
गमन्यूनं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ १८ ॥

॥ ७२ ॥ १—५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, २,
३, ४ निचृत् त्रिष्टुप् । ५ विराट् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७२ ॥ आ गोमता नासत्या रथेनाशवावता पुरुश्चन्द्रेण यातम् । अभि वां
विश्वा नियुतः सचन्ते स्पार्धया श्रिया तन्वा शुभाना ॥ १ ॥ आ नो देवेभिरुप
यातमर्वाक्सजोषसा नासत्या रथेन । युवोर्हि नः सख्या पित्र्याणि समानो ब-
न्धुरुत तस्य वित्तम् ॥ २ ॥ उदु स्तोमासो अम्बिनोरबुधञ्जामि ब्रह्माण्युषसंश्च
वेवीः । आविवांसोर्दसी धिष्येमे अच्छा विप्रो नासत्या विवक्ति ॥ ३ ॥ वि चे-
दुच्छन्त्यश्विना उषासः प्र वां ब्रह्माणि कारवो भरन्ते । ऊर्ध्व भानुं सविता देवो
अश्रेद्बृहदग्नयः समिधा जरन्ते ॥ ४ ॥ आ पश्चातां नासत्या पुरस्तादाश्विना
यातमधरादुदकात् । आ विश्वतः पाञ्चजन्येन राया यूयं पात स्वस्तिभिः
सदा नः ॥ ५ ॥ १९ ॥

अ० ५ । अ० ५ । व० २२] ३७६ [म० ७ । अ० ५ । सू० ७५ ।

॥ ७३ ॥ १—५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, ५
विराद् त्रिष्टुप् । २, ३, ४ निचृत् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७३ ॥ अतारिष्य तमसस्पारमस्य प्रति स्तोमैर्देवयन्तो दधानाः । पुरुद-
सां पुरुतर्मां पुराजामर्त्या हवते अश्विना गीः ॥ १ ॥ न्युप्रियो मनुषः सावि-
होता नासत्या यो यजते वन्दते च । अशनीतं मध्वो अश्विना उपाक आ वां वोचे
विदथेषु प्रयस्वान् ॥ २ ॥ अहेम युवं पथामुराणा इमां सुवृक्तिं वृषणा जुषेथाम् ।
अष्ट्रीवेव प्रेषितो वामबोधि प्रति स्तोमैर्जरमाणो वसिष्ठः ॥ ३ ॥ उप त्या वद्रीं
गमतो विशं नोरत्नोहणा सम्भृता त्रीकुपाणी । समन्धांस्यग्मत मत्सराणि मा नो
मधिष्टमा गतं शिवेन ॥ ४ ॥ आ पश्चातामासत्या पुरस्तादाश्विना यातम-
धरावुदक्तात् । आ विश्वतः पाञ्चजन्येन राया यूयं पात स्वस्तिभिः सदा
नः ॥ ५ ॥ २० ॥

॥ ७४ ॥ १—६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, ३
निचृत् बृहती । २, ४, ६ आर्षी भुरिग् बृहती । ५ आर्षी बृहती ॥ मध्यमः स्वरः ॥

॥ ७४ ॥ इमा उ वां दिविष्टय उस्मा हवन्ते अश्विना । अयं वामद्वेऽवसे
शचीवसू विशंविशं हि गच्छथः ॥ १ ॥ युवं चित्रं ददथुर्भोजनं नरा चोदथां-
सुनृतावते । अर्वाग्रथं समनसा निर्वच्छतं पिबतं मोम्यं मधु ॥ २ ॥ आ यातमुप
भूषतं मध्वः पिबतमश्विना । दुग्धं पयो वृषणा जेन्यावसू मा नो मधिष्टमा गतम्
॥ ३ ॥ अश्वासो ये वामुप दाशुषो गृहं युवां दीर्यन्ति विधतः । मन्त्रयुभिर्नरा ह-
येभिरश्विना देवा यातमस्मयू ॥ ४ ॥ अथा ह यन्तो अश्विना पृक्षः सूचन्त सूर-
रयः । ता यंसतो मधवद्गयो ध्रुवं यशश्छर्दिस्मभ्यं नासत्या ॥ ५ ॥ प्र ये ययु-
रवृकासो रथा इव नृपातारो जनानाम् । उत स्वेन शवसा शूशुवूर्नर उत क्षिय-
न्ति सुजितिम् ॥ ६ ॥ २१ ॥

॥ ७५ ॥ १—८ वसिष्ठ ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः—१, ८ नि-
चृत् त्रिष्टुप् । २, ४, ५ विराद् त्रिष्टुप् । ३ आर्षी स्वराद् त्रिष्टुप् । ६, ७ आर्षी
त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७५ ॥ व्युषा आबो दिविजा अतृतेनाविष्कुण्ठाना मदिमानमागात् । अप
बृहस्तम आत्ररजुष्टमग्निरस्तमा पृथ्या अजीगः ॥ १ ॥ महे नो अथ सुवितार्थ

अ० ५ । अ० ५ । व० २४] ३७७ [म० ७ । अ० ५ । सू० ७७ ।

लोध्युषो महे सौभगाय प्र यन्धि । चित्रं एयिं यशसं धेह्यस्मे देवि मर्तेषु मानुषि
अवस्थुम् ॥ २ ॥ एते त्वे भानवो दर्शतापरिचित्रा उपसो अमृतास आसुः । ज-
नयन्तो देव्यानि मतान्वापृणन्तो अन्तरिक्षा व्यस्थुः ॥ ३ ॥ एषा स्या युजानां
महाकात्पञ्च जितीः परि सद्यो जिगाति । अभिपरयन्ती वयुना जनानां विषो
वृद्धिता भुवनस्य पत्नी ॥ ४ ॥ वाजिनीवती सूर्यस्य योषा चित्रामघ्न शय ईशे
वसूनाम् । अविष्टुता जरयन्ती मघोन्युषा उच्छति वह्निभिर्घृणाना ॥ ५ ॥ प्रति
धुतानामरुषासो अश्वाश्चित्रा अदृशन्नुषसं वहन्तः । याति शुभ्रा विश्वपिशा रथे-
न दधाति रत्नं विधत्ते जनाय ॥ ६ ॥ सत्या सत्येभिर्महती महाजिदेवी देवेभिर्य-
जता यजत्रैः । रुजद्बृहानि दददुसियाणां प्रति गावं उपसं वावशन्त ॥ ७ ॥ न
नो गोमह्वीरवद्वेहि रत्नमुषो अश्वावत्पुरुभोजो अस्मे । मा नो बहिः पुरुषता निदे
कर्ण्यं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ८ ॥ २२ ॥

॥ ७६ ॥ १—७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः—१ त्रिष्टुप् । २
विराट् त्रिष्टुप् । ३, ४, ५, ६, ७ निचृत् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७६ ॥ उदु ज्योतिरमृतं विश्वजन्यं विश्वानरः सविता देवो अश्रेत् । क-
त्वा देवानामजनिष्ट चक्षुराविरकभुवनं विश्वमुषाः ॥ १ ॥ प्र मे पन्था देवयानां
अदृशन्ममर्धन्तो वसुभिरिष्कृतासः । अभूदु केतुरुषसः पुरस्तात्प्रतीच्यागादधि
हर्म्येभ्यः ॥ २ ॥ तानीदृहानि बहुलान्यासिन्या प्राचीनमुदिता सूर्यस्य । यतः परि
जार इवाचरन्त्युषो दहते न पुनर्यतीव ॥ ३ ॥ त इदेवानां सधमाद आसज्जुता-
वानः कवयः पूव्यासः । गूळं ज्योतिः पितरो अन्वविन्दन्त्यमन्त्रा अजनयन्नु-
षासम् ॥ ४ ॥ समान ऊर्वे अधि सङ्गतासः सं जानते न यतन्ते मिथस्ते । ते दे-
वानां न मिनन्ति मतान्यमर्धन्तो वसुभिर्यादमानाः ॥ ५ ॥ प्रति त्वा स्तोमैरीळते
वसिष्ठा उषर्बुधः सुभगे तुष्टुवांसः । गवां नेत्री वाजपत्नी न उच्छोषः सुजाते प्रथमा
जरस्व ॥ ६ ॥ एषा नेत्री राधसः सूतृतानामुषा उच्छन्ती रिभ्यते वसिष्ठैः ।
वीर्यश्रुतं एयिमुस्मे दधाना यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥ २३ ॥

॥ ७७ ॥ १—६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः—१ त्रिष्टुप् ।
२, ३, ४, ५ निचृत् त्रिष्टुप् । ६ विराट् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

अ० ५ । अ० ५ । व० २६] ३७८ [म० ७ । अ० ५ । सू० ७६ ।

॥ ७७ ॥ उपो रुरुचे युवतिर्न योषा विश्वे जीवं प्रभुवन्ती चरायै । अभूदग्निः समिधे मानुषाणामकुर्योतिर्वर्धमाना तमांसि ॥ १ ॥ विश्वे प्रतीची समथा उदस्थाद्रुशदासो विश्रंती शुक्रमश्वेत् । हिरण्यवर्णा सुदृशीकसन्दृग्गर्वा माता नेत्र्यद्वापरोचि ॥ २ ॥ देवानां चक्षुः सृभगा वहन्ती श्वेतं नयन्ती सुदृशीक्रमश्वम् । वृषा अर्दशि रश्मिभिर्यक्ता चित्रामया विश्वमनु प्रभूता ॥ ३ ॥ अन्तिवामा दूरे अमित्रमुच्छोर्वी गव्यूतिमभयं कुर्या नः । यावय द्वेष आ भरा वसूनि चोदय राधो गृणते मघोनि ॥ ४ ॥ अस्मे श्रेष्ठेभिर्भानुभिर्विभाह्युषो देवि प्रतिरन्ती न आयुः । इषं च नो दधती विश्वारे गोमदश्वावदधवश्च राधः ॥ ५ ॥ यां त्वादिवो दुहितर्वर्धयन्त्युषः सुजाते मतिभिर्वसिष्ठाः । सास्मासु धा रयिमृषं बृहन्ते यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ २४ ॥

॥ ७८ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः-१, २ त्रिष्टुप् । ३, ४ निचृत् त्रिष्टुप् । ५ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७८ ॥ प्रति केतवः प्रथमा अदृश्रन्तुर्ध्वा अस्या अञ्जयो वि श्रयन्ते । उषो अर्वाचा बृहता रथेन ज्योतिष्मता वाममस्मभ्यं वक्षि ॥ १ ॥ प्रति षीमग्निर्जिते समिद्धः प्रति विमासो मतिभिर्गृणन्तः । उषा याति ज्योतिषा वर्धमाना विश्वा तमांसि दुस्तिर्वा देवी ॥ २ ॥ एता उत्थाः प्रत्यङ्मृगस्तज्ज्योतिर्यच्छन्तीरुपसो विभातीः । अजीजनन्तमूर्यं यज्ञमग्निमयाचीनं तमो अगादजुष्टम् ॥ ३ ॥ अचेति दिवो दुहिता मघोती विश्वे पश्यन्त्युषसं विभातीम् । आस्थाद्रथं स्वधया युज्यमानमायमश्वासः सुयुजो वहन्ति ॥ ४ ॥ प्रति त्वाद्य सुमन्सो बुधन्तास्माकासो मघवानो वयं च । तिल्विल्लायध्वमुषसो विभातीर्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥ २५ ॥

॥ ७९ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः-१, ४ निचृत् त्रिष्टुप् । २, ३ विराद् त्रिष्टुप् । ५ आर्ची स्वराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७९ ॥ व्युषा आवः पृथ्याजनां पञ्च क्षितीर्मानुषीर्वर्धयन्ती । सुसन्दर्भिरुक्षभिर्भानुमश्रेष्ठि सूर्यो रोदसी चक्षसावः ॥ १ ॥ व्यञ्जते दिवो अन्तेष्वकून्विशो न युक्ता उषसो यन्ते । सं ते गावस्तप आ वर्तयन्ति ज्योतिर्यच्छन्ति सवितेव बाहू ॥ २ ॥ अभूदुषा इन्द्रतमा मघोन्यजीजनत्सुविताय श्रवांसि । वि वि-

अ० ५ । अ० ६ । व० २] १७६ [म० ७ । अ० ५ । सू० ८२ ।

वो देवी दुहिता दधात्यङ्गिरस्तमा सुकृते वर्मनि ॥ ३ ॥ तार्वदुषो राधो अस्मभ्यं
रास्व यावत्स्तोतृभ्यो अग्नेदो गृणाना । यां त्वा जजुर्वैषभस्या रवेण वि ह्वहस्य
दुरो अद्वेरीणोः ॥ ४ ॥ देवदेवं राधसे चोदयन्त्यस्मद्यं कम्पूतता ईरयन्ती । व्युच्छ-
न्ती नः सनये धियो धा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥ २६ ॥

॥ ८० ॥ १-३ वसिष्ठ ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः—१ त्रिष्टुप् । २
विराद् त्रिष्टुप् । ३ निचृत्तिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८० ॥ प्रति स्तोमेष्विषमं वसिष्ठा गीर्भिर्विप्रासः प्रथमा अबुधन् । वि-
वर्तयन्ती रजमी ममन्ते आविष्कृण्वती भुवनानि विश्वा ॥ १ ॥ एषा स्या नव्य-
मायुर्दधाना गूढी तमो ज्योतिषोपा अबोधि । अग्र एति युवतिरह्याणा प्रार्चिकि-
तत्सूर्ये यज्ञमग्निम् ॥ २ ॥ अश्वीवतीर्गोमतीर्न उषासो वीरवतीः सदैमुच्छन्तु भद्राः ।
धृतं दुर्हाना विश्वतः प्रपीता यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ३ ॥ २७ ॥ ५ ॥

॥ ८१ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः—१ विराद् बृहती ।
२ बुरिग् बृहती । ३ आर्षी बृहती । ४, ६ आर्षी भुरिग् बृहती । ५ निचृद् बृहती ॥
मध्यमः स्वरः ॥

॥ ८१ ॥ प्रत्यु अदर्यायत्युच्छन्ती दुहिता दिवः । अपो महि व्ययति क-
क्षमे तमो ज्योतिष्कृणोति सूनरी ॥ १ ॥ उदुसियाः सृजते सूर्यः सचां उद्यन्न-
क्षत्रमर्चिबत् । तवेदुषो व्युषि सूर्यस्य च सं भक्तेन गमेमहि ॥ २ ॥ प्रति त्वा दु-
हितर्दिव उषो जीरा अभुत्स्महि । या वहसि पुरु स्पार्ह वनन्वति रत्नं न दाशुषे मयः
॥ ३ ॥ उच्छन्ती या कृणोषि मंहना महि प्रख्यै देवि स्वर्दशे । तस्यास्ते रत्नभाज
ईमहे वयं स्याम मृतुर्न मृतवः ॥ ४ ॥ तच्चित्रं राध आ भरोषो यदीर्विश्रुत्तमम् ।
यत्ते दिवो दुहितर्मर्तभोजं तद्रास्व भुनजामहे ॥ ५ ॥ श्रवः सूरिभ्यो अमृतं व-
सुत्वनं वाजो अस्मभ्यं गोमतः । चोदयित्री मयो नः सूनृतावत्युषा उच्छदण
सिधः ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ ८२ ॥ १—१० वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः—१, २,
६, ७, ८ निचृज्जगती । ३ आर्षी भुरिग् जगती । ४, ५, १० आर्षी विराद्
जगती । ८ विराद् जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

अ० ५ । अ० ६ । व० ४] ३८० [म० ७ । अ० ५ । सू० ८३ ।

॥ ८२ ॥ इन्द्रावरुणा युवमध्वराय नो विशे जनाय महि शर्म यच्छतम् । वीर्य-
प्रयज्युमति यो वनुष्यति वयं जयेम पृतनासु दूहचः ॥ १ ॥ सम्राकन्य स्वराकन्य
वच्यते वा महान्ताविन्द्रावरुणा महावसू । विश्वे देवासः परमे व्योमनि सं वामोजो वृष-
णा सं बलं दधुः ॥ २ ॥ अन्वपां खान्यतन्तमोजसा सूर्यमैरयतं दिवि प्रभुम् । इन्द्रा-
वरुणा प्रदे अस्य मायिनोऽपिन्वतमपितः पिन्वतं धियः ॥ ३ ॥ युवामिद्युत्सु पृ-
तनासु वद्वयो युवां क्षेमस्य प्रसवे मितज्ञवः । ईशाना वस्व उभयस्य कारव इन्द्रा-
वरुणा सुहवा हवामहे ॥ ४ ॥ इन्द्रावरुणा यदिमानि चक्रथुर्विश्वा जातानि भु-
वनस्य मज्मना । क्षेमेण मित्रो वरुणं दुवस्यति मरुद्विरुग्रः शुभमन्य ईयते ॥ ५ ॥
॥ २ ॥ महे शुल्काय वरुणस्य तु त्विष ओजो मिमाते ध्रुवमस्य यत्स्वम् । अजा-
मिमन्यः शनथयन्तमातिरद्विभ्रेभिर्न्यः प्र वृणोति भूयसः ॥ ६ ॥ न तमंहो न दु-
रितानि मर्त्यमिन्द्रावरुणा न तपः कुतश्च न । यस्य देवा गच्छथो वीथो अध्वरं न
तं मर्त्यस्य नशते परिहृतिः ॥ ७ ॥ अर्वाङ्गिरा दैव्येनावसा गतं शृणुतं हवं यदि
मे जुजोपथः । युवोहि सख्यमुत वा यदाप्यै माह्वीकमिन्द्रावरुणा नि यच्छतम् ॥ ८ ॥
अस्माकमिन्द्रा वरुणा भरेभरे पुरोयोधा भवतं कृष्टयोजसा । यद्वां हवन्त उभये
अथ स्पृधि नरस्तोकस्य तनेयस्य सातिषु ॥ ९ ॥ अस्मे इन्द्रो वरुणो मित्रो अ-
र्यमा द्युम्नं यच्छन्तु महि शर्म सप्रथः । अवधं ज्योतिरदिनेर्ऋतावृधो देवस्य श्लोकं
सवितुर्मनामहे ॥ १० ॥ ३ ॥

॥ ८३ ॥ १-१० वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः-१, ३, ६
विराड् जगती । २, ४, ६ निचृज्जगती । ५ आर्चीजगती । ७, ८, १० आर्षी
जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ८३ ॥ युवां नरा पश्यमानास्व आप्यं प्राचा गव्यन्तः पृथुपर्शवो ययुः ।
दासा च वृत्रा हनमार्याणि च सुदासमिन्द्रावरुणावसावतम् ॥ १ ॥ यत्रा नरः
समयन्ते कृतध्वजो यस्मिन्नाजा भवति किं च न प्रियम् । यत्रा भयन्ते भुवना स्व-
र्दशस्तत्रा न इन्द्रावरुणाधि वोचतम् ॥ २ ॥ सं भूम्या अन्तो ध्वमिरा अहन्त-
तेन्द्रावरुणा दिवि घोष आरुहन् । अस्थुर्जनातामुप मामरातयोऽर्वागवसा हवन-
श्रुता गतम् ॥ ३ ॥ इन्द्रावरुणा वधनाभिरप्रति भेदं वन्वन्ता प्र सुदासमावतम् ।
ब्रह्माण्येषां शृणुतं हवीमनि सत्या तृन्मूनामभवत्पुरोहितिः ॥ ४ ॥ इन्द्रावरुणा-
वभ्या तपन्ति मावान्यर्यो वनुषामरातयः । युवं हि वस्व उभयस्य राजथोऽधस्मा

अ० ५ । अ० ६ । व० ७] ३८१ [म० ७ । अ० ५ । सू० ८५ ।

नोऽवतं पार्ये दिवि ॥ ५ ॥ ४ ॥ युवां हवन्त उभयांस आजिषिन्द्रं च वस्वो व-
रुणं च सातये । यत्र राजभिर्दशभिर्निवाधितं प्र सुदासमावतं तृत्सुभिः सह ॥ ६ ॥
दश राजानः समिता अयेज्यवः सुदासमिन्द्रावरुणा न युयुधुः । सत्या नृणाम-
ब्रह्मवामुपस्तुतिर्देवा एषामभवन्देवहूतिषु ॥ ७ ॥ दाशराज्ञे परियत्ताय विश्वतः सु-
दास इन्द्रावरुणावशिक्षतम् । श्वित्यञ्चो यत्र नमसा कणर्दिनो धिया भ्रिवन्तो
असंपन्त तृत्सवः ॥ ८ ॥ वृत्राण्यन्यः संग्रिथेषु जिघ्रन्ते व्रतान्यन्यो अभि रक्षते
सदा । हवामहे वां वृषणा सुवृक्तिभिस्मै इन्द्रावरुणा शर्म यच्छतम् ॥ ९ ॥ अ-
स्मै इन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा युष्मन् यच्छन्तु महि शर्म सप्रथः । अवधं ज्योति-
रदितेऋतावृधो देवस्य श्लोकं सवितुर्मनामहे ॥ १० ॥ ५ ॥

॥ ८४ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः—१, २, ४,
५ निचृत् त्रिष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८४ ॥ आ वां राजानावध्वरे वृत्त्यां हव्येभिरिन्द्रावरुणा नमोभिः । प्र
वां घृतावीं ब्राह्मोर्दधाना परि त्मना विपुरुषा जिगाति ॥ १ ॥ युवो राष्ट्रं बृह-
दिन्वति द्यौर्यो मेतृभिररज्जुभिः सिनीधः । परि नो हेळो वरुणस्य वृज्या उरं
न इन्द्रः कृणवदु लोकम् ॥ २ ॥ कृतं नो यज्ञं विदथेषु चारुं कृतं ब्रह्माणि सूरिषु
प्रशस्ता । उपो रयिर्देवजूतो न एतु प्र णः स्पार्हाभिरुतिभिस्तिरेतम् ॥ ३ ॥ अ-
स्मै इन्द्रावरुणा विश्ववारं रयिं धत्तं वसुमन्तं पुरुक्षुम् । प्र य आदित्यो अमृता
मिनात्यमिता शूरो दयते वसूनि ॥ ४ ॥ इयमिन्द्रं वरुणमष्ट मे गीः प्रावत्तोके त-
नये तूतजाना । सुरत्नासो देववीतिं गमेम यूयं पातस्यस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ८५ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः—१, ४
आर्षी त्रिष्टुप् । २, ३, ५ निचृत् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८५ ॥ पुनीषे वामरक्षसं मनीषां सोममिन्द्राय वरुणाय जुह्वत् । घृतप्रती-
कामुषसं न देवीं ता नो यामन्नुरुष्यतामभीके ॥ १ ॥ स्पर्धन्ते वा उ देवहूये अत्र
येषु वृजेषु दिव्यवः पतन्ति । युवंतां इन्द्रावरुणावमित्रान्दतं पराचः शर्वा विषूचः
॥ २ ॥ आपरिचद्धि स्वयंशसः सदः सु देवीरिन्द्रं वरुणं देवता धुः । कृष्टीरन्यो
धारयति प्रविक्ता वृत्राण्यन्यो अप्रतीनि हन्ति ॥ ३ ॥ स मुक्तुर्ऋतचिदस्तु होता

अ० ५ । अ० ६ । व० ६] १८२ [म० ७ । अ० ५ । मू० ८७ ।

य आदित्य शर्वसा वा नमस्त्वान् । आवर्तदवसे वा हविष्मानसदित्स सुविताय
प्रयस्त्वान् ॥ ४ ॥ इयमिन्द्रं वरुणमष्ट मे गीः प्रार्वसोकेतनये तूतुजाना । सुरत्वांसो
देववीति गमेय यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥ ७ ॥

॥ ८६ ॥ १-८ वसिष्ठ ऋषिः ॥ वरुणो देवता ॥ छन्दः-१, ३, ४, ५,
८ निचृत् त्रिष्टुप् । २, ७ विराट् त्रिष्टुप् । ६ आर्षी त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८६ ॥ धीरा त्वस्य महिना जनूंषि वि यस्तस्तम्भ रोदसी चिदुर्वी । प्र
नार्कपृष्ठं तुन्दे बृहन्तं द्विना नक्षत्रं पप्रथञ्च भूम ॥ १ ॥ उत स्वयां तन्वांसं वदे
तत्कदा न्वन्तर्वरुणे भुवानि । किं मे हव्यमहणानो जुषेत कदा मृत्कीकं सुमना
अभि ख्यम् ॥ २ ॥ पृच्छे तदेनो वरुण दिदृक्षुषो एमि चिकितुषो विपृच्छम् ।
समानमिन्मे कवयश्चिदाहुरयं ह तुभ्यं वरुणो हृणीते ॥ ३ ॥ किमार्ग आस वरुण
ज्येष्ठं यत्स्तोतारं जिघांससि सखायम् । प्र तन्मे वोचो दूळभ स्वधावोऽव त्वा-
नेना नमसा तुर इयाम् ॥ ४ ॥ अवं द्रुग्धानि पित्र्यां सृजा नोऽत्र या वयं चकृमा
तनूभिः । अवं राजन्पशुतृपं न तायुं सृजा वत्सं न दाम्नो वसिष्ठम् ॥ ५ ॥ न स
स्वो दत्तो वरुण धुतिः सा सुरा मन्युर्विभीदको अचित्तिः । अस्ति ज्यायान्कनी-
यस उगरे स्वर्गश्चनेदवृतस्य प्रयोता ॥ ६ ॥ अरं दासो न मीळुषे कराण्यहं दे-
वाय भूर्णयेऽनागाः । अचेतयदचितो देवो अर्यो गृत्सं राये कवितरो जुनाति
॥ ७ ॥ अयं सु तुभ्यं वरुण स्वधावो हृदि स्तोम उपश्रितश्चिदस्तु । शं नः क्षमे
शम्न योगे नो अस्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ८ ॥ ८ ॥

॥ ८७ ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ वरुणो देवता ॥ छन्दः-१ विराट् त्रि-
ष्टुप् । २, ३, ५ आर्षी त्रिष्टुप् । ४, ६, ७ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८७ ॥ रदत्पथो वरुणः सूर्याय प्रार्णीसि सप्तद्वियां नदीनाम् । सर्गो न
सृष्टो अर्वतीर्धृतायञ्चकार महीरवनीरहभ्यः ॥ १ ॥ आत्मा ते वातो रज आ न-
वीनोत्पशुर्न भूर्णिर्यवसे सप्तवान् । अन्तर्मही बृहती रोदसीमे विश्वा ते घाम व-
रुण प्रियाणि ॥ २ ॥ परि स्पशो वरुणस्य स्मदिष्टा उभे पश्यन्ति रोदसी सु-
मेके । अनावांनः कवयो यज्ञधीराः प्रचेतसो य इषयन्त मन्यं ॥ ३ ॥ उवाच मे
वरुणो मेधिराय त्रिः सप्त नामाघ्न्या विभर्ति । विद्वान्पदस्य गुह्या न वोचयुगाय
विप्र उपराय शिञ्जन् ॥ ४ ॥ तिस्रो धावो निर्हिता अन्तरस्मिन्तिस्रो भूमिरुपराः

अ० ५ । अ० ६ । व० १२] ३८३ [म० ७ । अ० ६ । सू० ६० ।

पर्विधानाः । गृत्सो राजा वरुणश्चक्र एतं विवि प्रेक्षं हिरण्ययं शुभे कम् ॥ ५ ॥
अव सिन्धुं वरुणो द्यौरिव स्थादृप्तो न श्वेतो मृगस्तुविष्मान् । गम्भीरशंसो रजसो
विमानः सुपारक्षत्रः सतो अस्य राजा ॥ ६ ॥ यो मृळयाति चक्रुषे चिदागो वयं स्याम
वरुणे अनागाः । अनु व्रतान्यदितेऽर्धन्तो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥ ६ ॥

॥ ८८ ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ वरुणो देवता ॥ छन्दः—१, २, ३, ६
निचृत् त्रिष्टुप् । ४, ५, ७ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८८ ॥ प्र शुन्ध्युवं वरुणाय प्रेष्ठां मतिं वसिष्ठ मीळुषे भरस्व । य ईमर्वा-
ह्यं करते यजत्रं सहस्रामघं वृषणं बृहन्तम् ॥ १ ॥ अधा न्वस्य सन्दर्शं जगन्वा-
नमेरनीकं वरुणस्य मंसि । स्वर्ग्यदर्शमन्नाधिपा उ अन्धोऽभि मा वपुर्दृश्ये निनी-
यात् ॥ २ ॥ आ यद्रुहाव वरुणश्च नावं प्र यत्समुद्रमीरयाव मध्यम् । अधि यद्रपां
स्तुभिश्चराव प्र प्रेक्ष ईक्ष्यावहै शुभे कम् ॥ ३ ॥ वसिष्ठं ह वरुणो नाव्याधादृषिं
चकार स्वपा महोभिः । स्तोतारं विप्रः सुदिनत्वे अद्वां यानुद्यावस्ततन्नयादुषासः
॥ ४ ॥ क त्यानि नौ सख्या बभूवुः सचावहे यदवृकं पुराचित् । बृहन्तं मानं
वरुण स्वधावः सहस्रद्वारं जगमा गृहं ते ॥ ५ ॥ य आपिर्नित्यो वरुण प्रियः
सन्त्वामागांसि कृणवत्सखा ते । मा त एनस्वन्तो यत्तिन्भुजेम यन्धि ष्मा विप्रः
स्तुवते वरुथम् ॥ ६ ॥ ध्रुवासु त्वासु जितिषु जियन्तो व्यस्मत्पाशं वरुणो मुमो-
चत् । अवीं वन्वाना अदितेरुपस्थाद्यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥ १० ॥

॥ ८९ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ वरुणो देवता ॥ छन्दः—१-४ आर्षी
गायत्री । ५ पादनिचृजगती ॥ स्वरः—१-४ षड्जः । ५ निषादः ।

॥ ८९ ॥ मो षु वरुणै मृन्मयं गृहं राजअहं गमम् । मृळा सुक्षत्र मृळय ॥ १ ॥ यदे-
मिं प्रस्फुरन्निव दृतिर्न ध्मातो अद्रिवः । मृळा सुक्षत्र मृळय ॥ २ ॥ कृत्वः समह
वीनतां प्रतीपं जगमा शुचे । मृळा सुक्षत्र मृळय ॥ ३ ॥ अपां मध्ये तस्थिवांसं
तृष्णाविदज्जरितारम् । मृळा सुक्षत्र मृळय ॥ ४ ॥ यत्किं चेदं वरुण दैव्ये जने-
ऽभिद्रोहं मनुष्याश्चरामसि । अचिन्ती यत्तव धर्मा युयोषिम मा नस्तस्मादेनसो
देव रीरिषः ॥ ५ ॥ ११ ॥ ५ ॥

॥ ९० ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १-४ वायुः । ५-७ इन्द्रवायू देवते ॥
छन्दः—१, २, ७ विराद् त्रिष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् । ४, ५, ६ निचृत् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

अ० ५ । अ० ६ । व० १४] ३८४ [म० ७ । अ० ६ । सू० ६२ ।

॥ ६० ॥ प्र वीर्या शुचयो दद्रे वामध्वर्युभिर्मधुषन्तः सुतासः । बह वायो
नियुतो यावच्छा पित्रो मुतस्यान्वसो मदाय ॥ १ ॥ ईशानाय प्रहुतिं यस्त आ-
नद् शुचिं सोमं शुचिपास्तुभ्यं वायो । कृणोषि तं मर्त्येषु प्रशस्तं जातोजातो
जायते वाज्यस्य ॥ २ ॥ राये नु यं जज्ञत् रोदसीमे राये देवी धिषणाधाति
देवम् । अथ वायुं नियुतः सश्वत् स्वा उत श्वेतं वसुधितिं निरेके ॥ ३ ॥ उच्छ-
क्षुषसः सृदिना अरिप्रा उरु ज्योतिर्विविदुर्दीध्यानाः । गव्यं चिदूर्वमुशिजो वि व-
दुस्तेषामनु प्रदिवः ससुरापः ॥ ४ ॥ ते सत्येन मनसा दीध्यानाः स्वेन युक्ता-
सः दीध्यानाः स्वेन युक्तासः क्रतुना वहन्ति । इन्द्रवायू वीरवाहं रथं वामीशान-
योऽभि पृक्तः सचन्ते ॥ ५ ॥ ईशानासो ये दधते स्वर्णो गोभिरश्वेभिर्वसुभिर्हि-
रण्यैः । इन्द्रवायू सृयो विश्वमायुरर्विर्जिर्वीरैः पृतनासु सद्युः ॥ ६ ॥ अर्वन्तो
न श्रवसो भिज्जमाणा इन्द्रवायू सुष्टुतिभिर्वसिष्ठाः । वाजयन्तः स्ववसे हुवेम यूयं
पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥ १२ ॥

॥ ६१ ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १, ३ वायुः । २, ४-७ इन्द्रवायू दे-
वते । छन्दः-१, ४, ७ विराट् त्रिष्टुप् । २, ५, ६ आर्षी त्रिष्टुप् ॥ ३ निचृत् त्रिष्टुप् ॥
धैवतः स्वरः ॥

॥ ६१ ॥ कुविदङ्ग नमसा ये वृधासः पुरा देवा अनवद्यास आसन् । ते
वायवे मनवे बाधितायावासयक्षुषसं सूर्येण ॥ १ ॥ उशन्ता दृता न दभाय गोपा
मासथ पाथः शरदश्च पूर्वीः । इन्द्रवायू सुष्टुतिर्वामियाना माङ्गिकीमे सुवितं च
नव्यम् ॥ २ ॥ पीवोअन्नात्रयिष्ठः सुमेधाः श्वेतः सिपक्ति नियुताम्भिः । ते
वायवे समनसो वि तस्युर्विश्वेन्नरः स्वपत्नानि चक्रुः ॥ ३ ॥ यावत्तरस्तन्त्रोऽयाव-
दोजो यावन्नश्चक्षसा दीध्यानाः । शुचिं सोमं शुचिपा पातमस्मे इन्द्रवायू सदतं
वहिरेदं ॥ ४ ॥ नियुवाना नियुतः स्पार्हवीरा इन्द्रवायू सरथं यातमर्वाक् । इदं
हि वां मभृतं मध्वो अग्रमथ प्रीणाना वि मुमुक्तमस्मे ॥ ५ ॥ या वां शतं नियु-
तो याः सहस्रमिन्द्रवायू विश्ववाराः सचन्ते । आभिर्यातं सुविदत्राभिरर्वाक्पातं
नरा प्रतिभृतस्य मध्वः ॥ ६ ॥ अर्वन्तो न श्रवसो भिज्जमाणा इन्द्रवायू सुष्टुतिभि-
र्वसिष्ठाः । वाजयन्तः स्ववसे हुवेम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥ १३ ॥

॥ ६२ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १, ३-५ वायुः । २ इन्द्रवायू देवते ।
छन्दः-१ निचृत् त्रिष्टुप् । २, ३, ४ विराट् त्रिष्टुप् । ५ आर्षी त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

अ० ५ । अ० ६ । व० १७] ३८५ [म० ७ । अ० ६ । सू० ६४ ।

॥ ६२ ॥ आ वायो भूष शुचिणा उप नः सहस्रं ते नियुतो विश्ववार । उ-
पो ते अन्यो मर्त्यमयामि यस्य देव दधिषे पूर्वपेषम् ॥ १ ॥ प्र सोता जीरो अ-
ध्वरेषुस्थात्सोममिन्द्राय वायवे पिबध्वै । प्र यष्टां मध्वो अभियं भरन्त्यध्वर्यवो
देवयन्तः शचीभिः ॥ २ ॥ प्र याधिर्यासि दाश्वांसमच्छा नियुज्जिर्वायविष्टये वु-
रोणे । नि नो रयि सुभोजसं युवस्व नि वीरं गव्यमश्वयं च राधः ॥ ३ ॥ ये
वायवं इन्द्रमार्दनास आदेवासो नितोशनासो अर्यः । धमन्तो वृषाणि शूरिभिः
प्याम सासद्वांसो युधा नृभिर्मित्रान् ॥ ४ ॥ आ नो नियुज्जिः शतिनीभिरध्वरं
सहस्रिणीभिरुप वाहि यज्ञम् । वायो अस्मिन्सर्वने मादयस्व यूयं पात स्वस्तिभिः
सदा नः ॥ ५ ॥ १४ ॥

॥ ६३ ॥ १-८ वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्राग्नी देवते ॥ छन्दः-१, ८ निचृत् त्रि-
ष्टुप् । २, ५ आर्षी त्रिष्टुप् । ३, ४, ६, ७ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६३ ॥ शुचिं नु स्तोमं नर्वजातम्येन्द्राग्नी वृत्रहणा जुषेथाम् । उभा हि वां
सुहवा जोहवीमि ता वाजं मद्य उंशते धेष्टा ॥ १ ॥ ता सानसी शवसाना हि भूतं
साकं वृथा शवसा शूशुवांसा । जयन्तौ रायो यवसस्य भूरैः पूङ्गं वाजस्य स्थविरस्य
घृष्टैः ॥ २ ॥ उपो ह यद्विदथे वाजिनो गुर्ध्नीभिर्विश्राः प्रमतिमिच्छमानाः । अर्व-
न्तो न काष्ठां नक्षमाणा इन्द्राग्नी जोहुवतो नरस्ते ॥ ३ ॥ गीर्भिर्विश्राः प्रमतिमिच्छ-
मान ईद्वे रयि यशसं पूर्वभाजम् । इन्द्राग्नी वृत्रहणा सुवज्रा प्र नो नव्येभिस्ति-
रतं वेष्ट्यैः ॥ ४ ॥ सं यन्मही मिथती स्पर्धमाने तनुरुचा शूरसाता यतैते । अ-
देवयुं विदथे देवयुभिः सत्रा हतं सोमसुता जनैन ॥ ५ ॥ १५ ॥ इमाम् पु सो-
मसुतिमुप न एन्द्राग्नी सौमनसाय यातम् । नू चिद्धि परिमन्नाथे अस्मानात्रां श-
श्वर्द्धिर्वृतीय वाजैः ॥ ६ ॥ सो अग्न एना नमसा समिद्धोऽच्छा मित्रं वरुणमिन्द्रं
वोचे । यत्सीमागश्चकृमा तत्सु मृल तदयमादितिः शिश्रथन्तु ॥ ७ ॥ एता अग्न
आशुषाणास इष्टीर्युवोः सचाभ्यश्याम वाजान् । मेन्द्रो नो विष्णुर्मरुतः परि रय-
न्यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ८ ॥ १६ ॥

॥ ६४ ॥ १-१२ वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्राग्नी देवते ॥ छन्दः-१, ३, ८,
१० आर्षी निचृद् गायत्री । २, ४, ५, ६, ७, ९, ११, आर्षी गायत्री । १२
आर्षी निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः-१-११ षड्जः । १२ गान्धारः ॥

अ० ५ । अ० ६ । व० २०] ३८६ [म० ७ । अ० ६ । सू० ६६ ।

॥६४॥ इमं वांसस्य मन्मन्त इन्द्राग्नी पूर्व्यस्तुतिः । अत्रावृष्टिर्निवाजनि ॥ १ ॥
 शृणुतं जस्तिर्हवमिन्द्राग्नी वनतं गिरः । ईशाना पिप्यतं धियः ॥ २ ॥ मा पोप-
 त्वाय नो नरेन्द्राग्नी माभिर्शस्तये । मा नो रीरधतं निदे ॥ ३ ॥ इन्द्रे अस्मा नमो
 बृहत्सुवृक्तिमेरेयामहे । धिया धेना अवस्यवः ॥ ४ ॥ ता हि शश्वन्त ईळत इत्था
 विप्रास ऊतये । सुबाधो वाजसातये ॥ ५ ॥ ता वा गीर्भिर्विपुन्यवः प्रयस्व-
 न्तो हवामहे । मेधसाता सनिप्यवः ॥ ६ ॥ १७ ॥ इन्द्राग्नी अवसा गतमस्मभ्यं
 चर्षणीसहा । मा नो दुःशंस ईशत ॥ ७ ॥ मा कस्य नो अररुषो धूर्तिः प्र ण-
 ह्मर्त्यस्य । इन्द्राग्नी शर्म यच्छतम् ॥ ८ ॥ गोमदिरण्यवद्वसु यद्वामश्वोदीमहे ।
 इन्द्राग्नी तवनेमहि ॥ ९ ॥ यत्सोम आ सुते नर इन्द्राग्नी अजोहवुः । सप्तीवन्ता
 सपर्यवः ॥ १० ॥ उक्थेभिर्वृत्रहन्तमा या मन्दाना चिदा गिरा । आह्वगृषैरावि-
 वासतः ॥ ११ ॥ ताविदुः शंसं मर्त्य दुर्विवांसं रजस्विनम् । आभोगं हन्मना हत-
 मुदधिं हन्मना हतम् ॥ १२ ॥ १८ ॥

॥ ६५ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः । १, २, ४-६ सरस्वती । ३ सरस्वान्
 देवता ॥ छन्दः-१ पादनिवृत् त्रिष्टुप् । २, ५, ६, आर्षी त्रिष्टुप् । ३, ४, वि-
 राद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६५ ॥ प्र क्षोदसा धार्यसा सस्र ण्णा सरस्वती धरुणमार्यसी पः । प्र-
 बाबधाना एथ्येव याति विश्वा अपो महिना सिन्धुरन्याः ॥ १ ॥ एकाचेतन्सर-
 स्वती नदीनां शुचिर्यती गिरिभ्य आ समुद्रात् । रायश्चेतन्ती भुवनस्य भूरेर्धृतं
 पयो बुद्धे नाहुषाय ॥ २ ॥ स वातुधे नयो योषणासु वृषा शिशुर्वृधो यज्ञिया-
 सु । स वाजिनं मघवद्भ्यो दधाति वि सातये तन्वं मामृजीत ॥ ३ ॥ उत स्या
 नः सरस्वती जुषाणोप श्रवत्सुभगा यज्ञे अस्मिन् । मितर्द्धभिर्नमस्यैरियाना राया
 युजा चिदुत्तरा सखिभ्यः ॥ ४ ॥ इमा जुहोना युष्मदा नमोभिः प्रति स्तोमं स-
 रस्वति जुषस्व । तव शर्मन्मियतमे दधाना उप स्थेयाम शरणं न वृक्षम् ॥ ५ ॥
 अयमु ते सरस्वति वसिष्ठो हारावृतस्य सुभगे व्यावः । वर्षं शुभ्रे स्तुवते रासि
 वाजान्ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ १६ ॥

॥ ६६ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १-३ सरस्वती । ४-६ सरस्वान् दे-
 वता ॥ छन्दः-१ आर्षी भुरिगृहती । २ आर्षी भुरिगृहती । ३ निवृत्

अ० ५ । अ० ६ । व० २२] ३८७ [म० ७ । अ० ६ । सू० ६७ ।

पङ्क्तिः । ४, ५, निचृद्रायत्री । ६ आर्षी गायत्री ॥ स्वरः—१, २, मध्यमः ।
३ पञ्चमः । ४, ५, ६ षड्जः ॥

॥ ६६ ॥ बृहदु गायिषे वचोऽसुर्या नदीनाम् । सरस्वतीमिन्महया सुवृत्ति-
भिः स्तोमैर्वसिष्ठ रोदसी ॥ १ ॥ उमे यत्ते महिना शुभ्रे अन्धसी अधिज्ञियन्ति
पूर्वः । सा नो बोध्यवित्री मरुत्सखा चोद राधो मघोनाम् ॥ २ ॥ भद्रमिन्द्रा-
कृणवत्सरस्वत्यकवारी चेतति वाजिनीवती । गृणाना जमदग्निवत्स्तुवाना च
वसिष्ठवत् ॥ ३ ॥ जनीयन्तो न्वग्रवः पुत्रीयन्तः सुदानवः । सरस्वन्तं हवामहे
॥ ४ ॥ ये ते सरस्व ऊर्मयो मधुमन्तो घृतक्षुतः । तेभिर्नोऽविता भव ॥ ५ ॥
पीपिवांसं सरस्वतः स्तनं यो विश्वदर्शतः । भक्षीमहि प्रजामिषम् ॥ ६ ॥ २० ॥

॥ ६७ ॥ १-० १ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १ इन्द्रः । २, ४-८ बृहस्पतिः । ३, ६
इन्द्रा-ब्रह्मणस्पती । १० इन्द्रा बृहस्पती देवते ॥ छन्दः—१ आर्षी त्रिष्टुप् । २,
४, ७ विराद् त्रिष्टुप् । ३, ५, ६, ८, ९, १० निचृत् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६७ ॥ यज्ञे विवो नृषदने पृथिव्या नरो यत्र देवयवो मदन्ति । इन्द्राय
यत्र सर्वानानि मुन्वे गमन्मदाय प्रथमं वयश्च ॥ १ ॥ आ दैव्या वृणीमहेऽर्षीमि
बृहस्पतिर्नो मह आ सखायः । यथा भवेम मीळुषे अनाङ्गा यो नो दाता परा-
वतः पितेव ॥ २ ॥ तमु ज्येष्ठं नमसा हविर्भिः सुशेवं ब्रह्मणस्पतिं वृणीषे । इन्द्रं
श्लोको महि दैव्यः सिषक्तु यो ब्रह्मणो देवकृतस्य राजा ॥ ३ ॥ स आ नो
योनिं सदतु प्रेष्ठो बृहस्पतिर्विश्ववारो यो अस्ति । कामो रायः सुवीर्यस्य तं वा-
त्पर्षश्रो अति मश्चतो अरिष्ठान् ॥ ४ ॥ तमा नो अर्कममृताय जुष्टमिमे धासुर-
मृतासः पुराजाः । शुचिक्रन्दं यजतं परत्यान्ता बृहस्पतिमनुवाणं हुवेम ॥ ५ ॥ २१ ॥
तं शग्मासो अरुषासो अश्वा बृहस्पतिं सहवाहो वहन्ति । सहश्चिद्यस्य नीळव-
त्सधस्थं नभो न रूपमरुषं वसानाः ॥ ६ ॥ स हि शुचिः शतपत्रः स शुन्ध्यु-
र्हिरण्यवाशीरिषिरः स्वर्षाः । बृहस्पतिः स स्वावेश ऋष्वः पुरु सखिभ्य आसुति
करिष्ठः ॥ ७ ॥ देवी देवस्य रोदसी जनित्री बृहस्पतिं वावृधतुर्मदित्वा । वक्ष्माय्याय
दक्षता सखायः करद्वह्मणे सुतरां सुगाथा ॥ ८ ॥ इयं वा ब्रह्मणस्पते सुवृत्ति-
र्ब्रह्मेन्द्राय वज्रिणो अकारि । अविष्टं धियो जिगृतं पुरन्धीर्जस्तमर्यो वनुषामरातीः
॥ ९ ॥ बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वो विव्यस्येशाये उत पार्थिवस्य । धत्तं इयि स्तु-
वते कीरये चिद्यं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ १० ॥ २२ ॥

अ० ५ । अ० ६ । व० २४] ३८८ [म० ७ । अ० ६ । सू० ६६ ।

॥ ६८ ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १-६ इन्द्रः । ७ इन्द्रा बृहस्पती देवते ॥
छन्दः—१, २, ६, ७ निचृत् त्रिष्टुप् । ३ विराद् त्रिष्टुप् । ४, ५ त्रिष्टुप् ॥
धैवतः स्वरः ॥

॥ ६८ ॥ अध्वर्यवोऽरुणं दुग्धमंशं जुहोतन वृषभार्यं क्षितीनाम् । गौराद्ये-
दीयाँ न्यनपानमिन्द्रो विश्वाहेयाति मुतसोममिच्छन् ॥ १ ॥ यदधिषे प्रदिवि चा-
र्वक्ष दिवेदिवे पीतिमिदस्य वक्षि । उत हृदोत मनसा जुषाण उशभिन्द्र प्रस्थि-
तान्पाहि सोमान् ॥ २ ॥ जज्ञानः सोमं सहसे पपाथ प्र ते माता महिमानमुवाच ।
एन्द्र पमाथोर्वन्तरिक्षं युधा देवेभ्यो वरिवश्चकथ ॥ ३ ॥ यद्योधया महतो मन्य-
मानान्त्सार्क्षाम तान्बाहुभिः शाशदानान् । यद्या नृभिर्वृत इन्द्राभियुध्यास्तं त्वया-
जि सौश्रवसं जयम ॥ ४ ॥ मेन्द्रस्य वोचं प्रथमा कृतानि प्र नूर्तना मघवा या
चकार । यदेददेवीरसहिष्ट माया अथाभवत्केवलः सोमो अस्य ॥ ५ ॥ तवेदं
विश्वमभितः पशव्यं यत्पश्यसि चक्षमा सूर्यस्य । गवामसि गोपतिरेक इन्द्र भ-
क्षीमहि ते प्रयतस्य वस्त्रः ॥ ६ ॥ बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वो दिव्यस्येशाथे उत
पार्थिवस्य । धत्तं रयिं स्तुवते कीरये चिद्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥ २३ ॥

॥ ६६ ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १-३, ७ विष्णुः । ४-६ इन्द्रा विष्णू
देवते ॥ छन्दः—१, ६ विराद् त्रिष्टुप् । २, ३ त्रिष्टुप् । ४, ५, ७ निचृत्
त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६६ ॥ पुरो मात्रया तन्वा वृधान न ते महित्वमन्व भुवन्ति । उभे ते विष्णरजसी
पृथिव्या विष्णो देव त्वं परमस्य वित्से ॥ १ ॥ न ते विष्णो जायं नो न जातो
देव महिम्नः परमन्तभाप । उदस्तन्ना नाकमृष्वं बृहन्तं वाधर्थं प्राचीं क्रकुभं पृथि-
व्याः ॥ २ ॥ इरावती धेनुमती हि भूतं सूर्यवसिनी मनुषे दशस्या । व्यस्तन्ना
रोदसी विष्णवेते वाधर्थं पृथिवीमभितो मयूखैः ॥ ३ ॥ उरुं यज्ञाय चक्रथुरु लोकं
जनयन्ता सूर्यमुषासंमग्निम् । दासस्य चिदृषशिप्रस्य माया जघ्रथुर्नरा पृतनाज्येषु
॥ ४ ॥ इन्द्राविष्णू दंहिताः शम्बरस्य नव पुरो नवति च श्रथिष्टम् । शतं वचिनः
सहस्रं च साकं हथो अप्रत्यसुरस्य वीरान् ॥ ५ ॥ इयं मनीषा बृहती बृहन्तो रुक्रमा त-
वसा वर्धयन्ती । ररे वां स्तोमं विदथेषु विष्णो पिन्वतमिषो वृजनेष्विन्द्र ॥ ६ ॥
वर्षन्ते विष्णवाः आ कृणोमि तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम् । वर्धन्तु त्वा सु-
प्रतयो गिरां मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥ २४ ॥

अ० ५ । अ० ७ । व० १] ३८६ [म० ७ । अ० ६ । सू० १०१ ।

॥ १०० ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ विष्णुर्देवता ॥ छन्दः-१, २, ५, ६, ७
निचृत् त्रिष्टुप् । ३ विराद् त्रिष्टुप् । ४ आर्षी त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १०० ॥ नू मर्तो दयते सन्निष्यन्त्यो विष्णव उरुगायाय दाशत् । म यः
सत्राचा मनसा यजात एतावन्तं नर्यमाविवासात् ॥ १ ॥ त्वं विष्णो सुमतिं वि-
श्वजन्यामप्रयुतामेवयावो मतिं दाः । पक्षो यथा नः सुवितस्य भूरेरश्वावतः पुरु-
श्चन्द्रस्य रायः ॥ २ ॥ त्रिर्वैवः पृथिवीमेष एतां वि चक्रमे शतर्चसं महित्वा । म
विष्णुरस्तु तवसस्तवीयान्त्वेषं ह्यस्य स्थविरस्य नाम ॥ ३ ॥ वि चक्रमे पृथिवी-
मेष एतां क्षेत्राण्य विष्णुर्मनुषे दशस्यन् । ध्रुवासो अस्य क्रूरयो जनांस उरुल्लिति
सुजनमा चकार ॥ ४ ॥ म तत्तै अथ शिपिविष्टो नामायः शंसामि वयुनानि वि-
द्वान् । तं त्वा गृणामि तवसमर्तव्यान्क्षयन्तमस्य रजसः पराके ॥ ५ ॥ किमिच्छे
विष्णो परिचक्ष्यै भूत्प्र यद्वक्षे शिपिविष्टो अस्मि । मा वर्षो अस्मदप गूढ एत-
द्यदन्यरूपः समिधे बभूव ॥ ६ ॥ वर्षदते विष्णवांस आ कृणोमि तन्मे जुषस्व
शिपिविष्ट हव्यम् । वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः
॥ ७ ॥ २५ ॥ ६ ॥

॥ १०१ ॥ १-६ वसिष्ठः कुमारो वाग्नेय ऋषिः ॥ पर्जन्यो देवता ॥
छन्दः-१, ६ त्रिष्टुप् । २, ४, ५ विराद् त्रिष्टुप् । ३ निचृत् त्रिष्टुप् ॥
धैवतः स्वरः ॥

॥ १०१ ॥ तिस्रो वाचः म वक्ष ज्योतिरग्रा या एतद्गृहे मधुबोधमूधः । स
वत्सं कृण्वन्गर्भमोषधीनां सद्यो जातो वृषभो रोरवीति ॥ १ ॥ यो वर्धन ओष-
धीनां यो अपां यो विश्वस्य जगतो देव ईशे । स त्रिधातुं शरणं शर्म यंसन्नि-
वर्तु ज्योतिः स्वमिष्ट्यस्मे ॥ २ ॥ स्तरीकं त्वज्जवति मूर्त उ त्वद्यथावशं तन्वै
चक्र एषः । पितुः पयः प्रति गृभ्णाति माता तेन पिता वर्धते तेन पुत्रः ॥ ३ ॥
यस्मिन्निवर्शानि भुव्नानि तस्थुस्तिस्त्रो द्यावस्त्रेधा ससुरापः । त्रयः कोशांस उ-
पसेचनामो मध्वः शचोतन्त्यभितो विरप्शम् ॥ ४ ॥ इदं वचः पर्जन्याय स्वराजे
हृदो अस्त्वन्तरं तज्जुजोषत् । मयोभुवो वृष्टयः सन्त्वस्मे सुपिप्पला ओषधीर्वैव-
गोपाः ॥ ५ ॥ स रेवोधा वृषभः शश्वतीनां तस्मिन्नात्मा जगतस्तस्थुषश्च । तन्म
अतं पातु शतशरदाय यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ १ ॥

अ० ५ । अ० ७ । व० ५] ३६० [म० ७ । अ० ६ । मू० १०४ ।

॥ १०२ ॥ १-३ वसिष्ठः कुमारो वाग्नेय ऋषिः ॥ पर्जन्यो देवता ॥
छन्दः-१ याजुषी विराट् त्रिष्टुप् । २, ३ निचृत् त्रिष्टुप् । धैवतः स्वरः ॥

॥ १०२ ॥ पर्जन्याय प्र गायत दिवस्पुत्राय मीळहुषे । स नो यवसमिच्छ-
तु ॥ १ ॥ यो गर्भमोषधीनां गवां कृणोत्यर्वताम् । पर्जन्यः पुरुषीणाम् ॥ २ ॥
तस्मा इशस्ये हविर्जुहोता मधुपत्तम् । इळां नः संयतं करत् ॥ ३ ॥ २ ॥

॥ १०३ ॥ १-१० वसिष्ठ ऋषिः ॥ मण्डूका देवताः ॥ छन्दः-१ आर्षी
अनुष्टुप् । २, ६, ७, ८, १०, आर्षी त्रिष्टुप् । ३, ४ निचृत् त्रिष्टुप् । ५, ९,
विराट् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१ गान्धारः । २-१० धैवतः ॥

॥ १०३ ॥ संवत्सरं शशयाना ब्राह्मणा व्रतचारिणः । वाचं पर्जन्यजिन्वि-
तां प्र मण्डूका अवादिषुः ॥ १ ॥ दिव्या आपो अभि यदेनमायन्दति न शुष्कं
सरसी शयानम् । गवामह न मायुर्वेत्सिनीनां मण्डूकानां वसुरत्रा समेति ॥ २ ॥
यदीमेनां उगतो अभ्यवर्षीक्ष्यावतः प्रावृष्यागतायाम् । अरुखलीकृत्या पितरं
न पुत्रो अन्यो अन्यमुप वदन्तमेति ॥ ३ ॥ अन्यो अन्यमनु गृभ्णात्येनोरपां
प्रसर्गे यदमन्दिषाताम् । मण्डूको यदभिवृष्टः कनिष्कन्पृश्निः सम्पूङ्के हरितेन
वाचम् ॥ ४ ॥ यदेषामन्यो अन्यस्य वाचं शाक्तस्येव वदन्ति शिक्तमाणः । सर्वे
तदेषां समधेव पर्व यत्सुवाचो वदथनाध्यप्सु ॥ ५ ॥ ३ ॥ गोमायुरेको अजमा-
युरेकः पृश्निरेको हरिते एक एषाम् । समानं नाम विभ्रतो विरूपाः पुरुत्रा वाचं
पिपिशुर्वदन्तः ॥ ६ ॥ ब्राह्मणासो अतिरात्रे न सोमे सरो न पूर्णमभितो वदन्तः ।
संवत्सरस्य तदहः परि ष्ठ यन्मण्डूकाः प्रावृषीणं बभूव ॥ ७ ॥ ब्राह्मणासः सो-
मिनो वाचमक्रतु ब्रह्म कृण्वन्तः परिवत्सरीणम् । अध्वर्यवो घर्मिणः सिष्विद्वाना
आविर्भवन्ति गुह्या न के चित् ॥ ८ ॥ देवहितं जुगुपर्वाइशस्य ऋतुं नरो न
प्र मिनन्त्येते । संवत्सरे प्रावृष्यागतायां तप्ता घर्मा अश्नुवते विमर्गम् ॥ ९ ॥
गोमायुरदावजमायुरदात्पृश्निरेवाहरितो नो वसूनि । गवां मण्डूका ददतः शता-
नि सहस्रमावे प्र तिरन्त आयुः ॥ १० ॥ ४ ॥

॥ १०४ ॥ १-२५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ देवताः-१-७, १५, २५ इन्द्रा-
सोमो रक्षोहणौ । ८, १६, १६-२२, २४ इन्द्रः । ९, १२, १३ सोमः । १०,
१४ अग्निः । ११ देवाः । १७ आवाणः । १८ मरुतः । २३ वसिष्ठः । २३

अ० ५ । अ० ७ । व० ७] ३६? [म० ७ । अ० ६ । सू० १०४ ।

पृथिव्यन्तरिक्षे ॥ इन्द्रः—१, ४, ६, ७ विराड्जगती । २ आर्षीजगती । ३, ५, १८, २१ निचृज्जगती । ८, १०, ११, १३, १४, १५, १७ निचृत् त्रिष्टुप् । ६ आर्षी त्रिष्टुप् । १२, १६ विराट् त्रिष्टुप् । १६, २०, २२, त्रिष्टुप् । २३, आर्षी भुरिग्जगती । २४ याजुषी विराट् त्रिष्टुप् । २५ पादनिचृदनुष्टुप् ॥
स्वरः—१, ४, ६, ७, २, ३, ५, १८, २१, २३, निषादः । ८, १०, ११, १३, १४, १५, १७, ६, १२, १६, १६, २०, २२, २४ धैवतः । २५ गान्धारः ॥

॥ १०४ ॥ इन्द्रासोमा तपंतं रक्षं उज्जतं न्यर्पयतं वृषणा तमोवृधः । परां
श्रुणीतमचितो न्योषतं हतं नुदेथां नि शिशीतमत्रिणः ॥ १ ॥ इन्द्रासोमा समघ-
शंसमभ्यर्धं तपुर्पयस्तु चरुरभिवाँ इव । ब्रह्मद्विषे क्रव्यादे गोरचक्षसे द्वेषो धत्त-
मनवायं किमीदिने ॥ २ ॥ इन्द्रासोमा कुष्कृतो वव्रे अन्तरनारम्भणे तमसि प्र
विध्यतम् । यथा नातः पुनरेकश्चनोदयत्तद्वामस्तु सहसे मन्युमच्छवः ॥ ३ ॥ इन्द्रा-
सोमा वर्तयतं दिवो वधं सं पृथिव्या अघशंसाय तर्हणम् । उत्तक्षतं स्वर्ग्यैर्पर्वते-
भ्यो येन रक्षो वावृधानं निजूर्वधः ॥ ४ ॥ इन्द्रासोमा वर्तयतं दिवस्पर्यामितसेभि-
र्युवमश्महन्मभिः । तपुर्वधेभिरजरेभिरत्रिणो नि पर्शानि विध्यतं यन्तु निस्वरम्
॥ ५ ॥ ५ ॥ इन्द्रासोमा परिं वां भूतु विश्वते इयं प्रतिः कक्ष्याश्वेव वाजिना ।
यां वां होत्रां परिहिनोमि मेधयेमा ब्रह्माणि नृपतीव जिन्वतम् ॥ ६ ॥ प्रति स्म-
रेथां तुजयज्जिरेवैर्हतं द्रुहो रक्षसो भङ्गुरावतः । इन्द्रासोमा कुष्कृते मा सुगं भूद्यो
नः कदा चिदभिदासति द्रुहा ॥ ७ ॥ यो मा पाकेन मनसा चरन्तमभिचष्टे अ-
नृतेभिर्वचोभिः । आप इव काशिना सङ्गभीता असंजस्त्वासत इन्द्र वक्ता
॥ ८ ॥ ये पाकमंसं विहरन्त एवैर्ये वा भद्रं वृषयन्ति स्वधाभिः । अहये
वा तान्प्रददातु सोम आ वा दधातु निर्ऋतेरुपस्थे ॥ ९ ॥ यो नो रसं दिप्सति
पित्वो अग्ने यो अश्वानां यो गवां यस्तनूनाम् । रिपुः स्तेनः स्तेयकृद्भ्रमेतु नि
ष हीयतां तन्वा तनां च ॥ १० ॥ ६ ॥ परः सो अस्तु तन्वा तनां च तिस्रः
पृथिवीरधो अस्तु विश्वाः । प्रति शुष्यतु यशो अस्य देवा यो नो दिवा दिप्सति
यश्च नक्तम् ॥ ११ ॥ सुविज्ञानं चिक्त्रिषे जनाय सचासंश्च वचसी पस्पृधाते ।
तयोर्यत्सत्यं यंतरद्वजीयस्तादित्सोमोऽवति हन्त्यासत् ॥ १२ ॥ न वा उ सोमो
वृजिनं हिनोति न क्षत्रियं मिथुया धारयन्तम् । हन्ति रक्षो हन्त्यासद्वदन्तमुभा-
विन्द्रस्य प्रसितौ शयाते ॥ १३ ॥ यदि बाहमनृतदेव आस मोघं वा देवा अप्युहे
अग्ने । किमस्मभ्यं जातवेदो हृणीषे द्रोणवाचस्ते निर्ऋयं संचन्ताम् ॥ १४ ॥

अ० ५ । अ० ७ । व० ६] ३६२ [प० ७ । अ० ६ । सू० १०४ ।

अथा मुनीय यदि यातुधानो अस्मि यवि वायुस्ततः पूरुषस्य । अथा स वीरैर्द-
शभिर्वि यूया यो मा मोयं यातुधानेत्याह ॥ १५ ॥ ७ ॥ यो मायातुं यातुधाने-
त्याह यो वा रक्षाः शुचिस्मीत्याह । इन्द्रस्तं हन्तु महता वधेन विश्वस्य जन्तो-
रधमस्पदीष्ट ॥ १६ ॥ प्र या जिगाति स्वर्गलैव नक्तमपं द्रुहा तन्वं गूहमाना ।
ध्रुवाँ अनन्ताँ अव सा पदीष्ट ग्रावाणो घनन्तु रक्षसं उपब्दैः ॥ १७ ॥ वि तिष्ठध्वं
मरुतो विचिचिच्छतं गृध्रायतं रक्षसः सं पिनष्टन । वयो ये भूत्वी पतर्यन्ति न-
क्तभिर्ये वा रिपो दधिरे देवे अध्वरे ॥ १८ ॥ प्र वर्तय दिवो अश्मानमिन्द्र सोम-
शितं मघवन्त्सं शिशाधि । प्राक्तादपाक्तादधरादुदक्तादभि जहि रक्षसः पर्वतेन
॥ १९ ॥ एत उ त्वे पतर्यन्ति श्वयातव इन्द्रं दिप्सन्ति दिप्सवोऽदाभ्यम् । शि-
शीते शक्रः पिशुनेभ्यो वधं नूनं सृजदशनिं यातुमद्भ्यः ॥ २० ॥ ८ ॥ इन्द्रो
यातुनामभवत्पराशरो हविर्मथीनामभ्या विवासताम् । अभीदु शक्रः परशुर्यथा
वनं पात्रेव भिन्दन्तमत एति रक्षसः ॥ २१ ॥ उलूकयातुं शुशुलूकयातुं जहि श्व-
यातुमुत कोकयातुम् । सुपर्णयातुमुत गृध्रयातुं दृषदेव प्र मृण रक्ष इन्द्र ॥ २२ ॥
मा नो रक्षो अभि नदद्यातुमावतामपोच्छतु मिथुना या किमीदिना । पृथिवी
नः पार्थिवात्पात्वंहसोऽन्तरिक्षं दिव्यात्पात्वंस्मान् ॥ २३ ॥ इन्द्र जहि पुमांसं
यातुधानमुत स्त्रियं मायया शशदानाम् । विशीवासो मूरदेवा ऋदन्तु मा ते
हशन्त्सूर्यमुच्चरन्तम् ॥ २४ ॥ प्रति चक्ष्व वि चक्ष्वेन्द्रश्च सोम जागृतम् । रक्षोभ्यो
वधमस्यतमशनिं यातुमद्भ्यः ॥ २५ ॥ ६ ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ इति सप्तमं मण्डलं समाप्तम् ॥

अथाष्टम मण्डलम् ॥

॥ १ ॥ १, २ प्रगाथो घौरः काण्वो वा । ३-२६ मेधातिथि मेध्यातिथी काण्वौ । ३०—३३ आसङ्गः प्लायोगिः । ३४ शश्वत्याङ्गिरस्यासङ्गस्य पत्नी ऋषिः ॥ देवताः—१-२६ इन्द्रः । ३०—३३ आसङ्गस्यदानस्तुतिः । ३४ आसङ्ग ॥ छन्दः—१ उपरिष्टाद्बृहती । २ आर्षी भुरिग् बृहती । ३, ७, १०, १४, १८, २१ विराड् बृहती । ४ आर्षी स्वराद् बृहती । ५, ८, १५, १७, १९, २२, २५, ३१ निचृद्बृहती । ६, ९, ११, १२, २०, २४, २६, २७ आर्षी बृहती । १३ शङ्कुमती बृहती । १६, २३, ३०, ३२ आर्षी भुरिग्बृहती । २८ आसुरी स्वराद् निचृद्बृहती । २९ बृहती । ३३ त्रिष्टुप् । ३४ विराद्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१-३२ मध्यमः । ३३, ३४ धैवतः ॥

॥ १ ॥ मा चिद्वन्यद्वि शंसत सर्वायो मा रिपण्यत । इन्द्रमिस्तोता वृषेणं सचा सुते मुहुरुक्था च शंसत ॥ १ ॥ अत्रक्रुत्तिणं वृषभं यथाजुरं गां न चर्षणीसहम् । विद्वेषेणं संवननोभयङ्करं मर्हिष्ठमुभयाविनेम् ॥ २ ॥ यच्चिद्वि त्वा जना हमे नाना हवन्त उतये । अस्माकं ब्रह्मेदमिन्द्र भूतु तेऽहा विश्वा च वर्धनम् ॥ ३ ॥ वि तर्तुर्यन्ते मयवन्विश्विचतोऽर्यो विषो जनानाम् । उप क्रमस्व पुरुषमा भग वाजं नेदिष्ठमृतये ॥ ४ ॥ महे चन त्वामद्रिषुः परा सुल्काय देयाम् । न सहस्राय नायुताय वज्रिवो न शताय शनामघ ॥ ५ ॥ १० ॥ वस्यो इन्द्रासि मे पितुरुत आतुरभुञ्जतः । माता च मे हृदयथः समा वंसो वसुत्वनाय रार्धसे ॥ ६ ॥ के यथ केदसि पुरुषा चिद्वि ते मनः । अलेपि युध्म खजकृत्पुनन्दर प्र गायत्रा अगासिषुः ॥ ७ ॥ प्रास्मै गायत्रमर्चत वावातुर्यः पुनन्दरः । यार्षिः काण्वस्वोपं वहि- रासदं यासद्विषी भिनत्युरः ॥ ८ ॥ ये ते सन्ति दशग्विनः शतितो ये संहस्रिणः । अथ्वांसो ये ते वृषेणो रघुवृक्स्तेभिर्नस्तूयमा गहि ॥ ९ ॥ आ त्वरां सवर्धुषो हुवे गायत्रवैपसम् । इन्द्रं धेनुं सुवृष्टामन्यामिषपुरुषारामरङ्कृतम् ॥ १० ॥ ११ ॥

अ० ५ । अ० ७ । व० १६] ३६४ [म० ८ । अ० १ । सू० १ ।

यक्षुदत्सूर एतसं वङ्क् वातस्य पणिना । बह्वत्कुत्समार्जुनेयं शतक्रतुस्तरङ्गध्व-
मस्तृतम् ॥ ११ ॥ य ऋते चिदभिश्चिषः पुरा जत्रुभ्य आतृदः । सन्धाता सन्धि
मयवा पुरुवसुरिष्कर्ता विहुतं पुनः ॥ १२ ॥ मा भूम निष्टया इवेन्द्र त्वदरणा
इव । वनानि न प्रजहितान्यद्रिबो दुरोषासो अमन्महि ॥ १३ ॥ अमन्महीदनाश-
कोऽनुग्रास्म्यच वृत्रहन् । सकृत्सु ते महता शूर राधसानु स्तोमं मुदीमहि ॥ १४ ॥
यदि स्तोमं मम श्रवस्माकमिन्द्रमिदवः । तिरः पवित्रं समृवांसं आशवो मन्दन्तु तु-
ग्न्यावृधः ॥ १५ ॥ १२ ॥ आ त्वद्य मधस्तुतिं वावातुः सख्युरा गहि । उप-
स्तुतिर्मघोनां प्र त्वावत्वधा ते वशिम सुपुतिम् ॥ १६ ॥ सोता हि सोममद्रिभिरेमै-
नमप्सु धावत । गव्या वस्त्रेव वासयन्त इक्षरो निर्धुक्तन्वत्तणाभ्यः ॥ १७ ॥ अध
ज्मो अथ वा दिवो बृहतो रोचनादधि । अया वर्धस्व तन्वा गिरा ममा जाता
सुक्रतो पृण ॥ १८ ॥ इन्द्राय सु मदिन्तमं सोमं सोता वरेण्यम् । शक्र एणं पी-
पयद्विश्वया धिया हिन्वानं न वाजयुम् ॥ १९ ॥ मा त्वा सोमस्य गन्दया सदा
याचन्नहं गिरा । भूर्णि मृगं न सर्वनेषु चुक्रुधं क ईशानं न याचिषत् ॥ २० ॥ १३ ॥
मदेनेषितं मदमुग्रमुग्रेण शर्वसा । विश्वेषां तरुतारं मवस्युतं मदे हि प्या ददाति
नः ॥ २१ ॥ शेवारे वार्या पुरु देवो मतीय दाशुपे । स सुन्वते च स्तुवते च रा-
सते विश्वगूर्तो अरिष्टुतः ॥ २२ ॥ एन्द्र याहि मन्स्व चित्रेण देव राधसा । सरो
न प्रास्युदरं सपीतिभिरा सोमैभिरु स्फिरम् ॥ २३ ॥ आ त्वा सहस्रमा शतं
युक्ता रथे हिरण्यये । ब्रह्मयुजो हरय इन्द्र केशिनो वहन्तु सोमपीतये ॥ २४ ॥
आ त्वा रथे हिरण्यये हरी मयूरशेप्या । शितिपृष्ठा वहतां मध्वो अन्धसो वि-
वत्तणस्य पीतये ॥ २५ ॥ १४ ॥ पित्रा त्वस्य गिर्वणः सुतस्य पूर्वपा इव । प-
रिष्कृतस्य रमिने इयमासुतिश्चारुर्मदाय पत्यते ॥ २६ ॥ य एको अस्ति हंसना
महौ ज्यो अभि व्रतैः । गमन्स शिप्री न स योषदा गमद्वयं न परि वर्जति ॥ २७ ॥
त्वं पुरं चरिष्यवै वधैः शुष्णस्य सं पिणक् । त्वं भा अनु चरो अथ द्विता यदि-
न्द्र हव्यो भुवः ॥ २८ ॥ मम त्वा सूर उदिते मम मध्यन्दिने दिवः । मम प्रपि-
त्वे अपिशर्वरे वसवा स्तोमासो अवृत्सत ॥ २९ ॥ स्तुहि स्तुहीदेते धा ते मर्हिष्ठा-
सो मघोनाम् । तिन्दिताश्वः प्रपथी परमज्या मघस्य मेध्यातिथे ॥ ३० ॥ १५ ॥
आ यदश्वान्वनन्वतः श्रद्धयाहं रथे रुहम् । उत वामस्य वसुनश्चिकेतति यो अस्ति
यावः पशुः ॥ ३१ ॥ य ऋजा मह्यं मामहे सह त्वचा हिरेण्यया । एष विश्वा-
न्यभ्यस्तु सौभगासङ्गस्य स्यनद्रथः ॥ ३२ ॥ अध प्रायोगिरतिं दासद्वन्यानामङ्गो

अ० ५ । अ० ७ । वि० २०] ३६५ [म० ८ । अ० १ । सू० । २ ।

अग्ने वशभिः महसैः । अशोक्षणो दश महं रुशन्तो नळा इव सरसो निरतिष्ठन्
॥ ३३ ॥ अन्वस्य स्थूरं ददृशे पुरस्तादनस्थ ऊरुरवरम्बमाणः । शश्वती नार्य-
भिचक्ष्याह सुभद्रमर्य भोजनं विभर्षि ॥ ३४ ॥ १६ ॥

॥ २ ॥ १—४० मेधातिथिः काण्वः प्रियमेधश्चाङ्गिरसः । ४१, ४२ मेधा-
तिथिर्धृषिः ॥ देवताः—१—४० इन्द्रः । ४१, ४२ विभिन्दोर्दानस्तुतिः ॥
वन्दः—१—३, ५, ६, ८, ११, १२, १४, १६—१८, २२, २७, २८,
३१, ३३, ३५, ३७, ३८, ३९ आर्षी गायत्री । ४, १३, १५, १६—२१,
२३, २४, २५, २६, ३०, ३२, ३६, ४२ आर्षी निचृद्गायत्री । ७, ८, १०,
३४, ४० आर्षी विराड् गायत्री । ४१ पाद निचृद्गायत्री । २८ आर्ची स्वराड-
नुष्टुप् ॥ स्वरः—१—२७, २८—४२ षड्जः । २८ गान्धारः ॥

॥ २ ॥ इदं वसो सुतमन्धः पित्रा सुपूर्णमुदरम् । अनाभयिचरिमा तै ॥ १ ॥
नृभिर्धृतः सुतो अरनैरव्यो वारैः परिपूतः । अश्वो न निक्तो नदीषु ॥ २ ॥ तं
ते यवं यथा गोभिः स्वादुर्मकर्म श्रीणन्तः । इन्द्र त्वा स्मिन्तसंधमादे ॥ ३ ॥
इन्द्र इत्सोमपा एक इन्द्रः सुतपा विश्वायुः । अन्तर्देवान्मर्त्याश्च ॥ ४ ॥ न यं शु-
क्रो न दुराशीर्न तृपा उरुव्यचंसम् । अपस्पृण्वते सुहार्दम् ॥ ५ ॥ १७ ॥ गोभि-
र्यदीमन्ये अस्मन्मृगं न त्रा मृगयन्ते । अभित्सरन्ति धेनुभिः ॥ ६ ॥ त्रय इन्द्रस्य
सोमाः सुतासः सन्तु देवस्य । स्वे क्षये सुतपावः ॥ ७ ॥ त्रयः कौशासः श्रोतन्ति
तिस्रश्चम्बः सुपूर्णाः । समाने अधि भार्मन् ॥ ८ ॥ शुचिरसि पुरुतिष्ठाः क्षीरै-
र्मध्युत आशीर्तः । दध्ना मन्दिष्ठः शूरस्व ॥ ९ ॥ इमे त इन्द्र सोमास्तीव्रा
अस्मे सुतासः । शुक्रा आशिर् वाचन्ते ॥ १० ॥ १८ ॥ तां आशिर् पुरोळाशमि-
न्द्रेमं सोमं श्रीणिहि । रेवन्तं हि त्वां शृणोमि ॥ ११ ॥ हृत्सु पीतासो गुध्यन्ते
दुर्मदासो न सुरायाम् । ऊयर्न नृणा जेरन्ते ॥ १२ ॥ रेवां इष्टेवतः स्तोता स्या-
त्तावतो मयोर्नः । प्रेदु हरिवः श्रुतस्य ॥ १३ ॥ उक्थं खन शस्यमानमगोरिरा
चिकेत । न गायत्रं गीयमानं ॥ १४ ॥ मानं इन्द्र पीयत्नवे मा शर्धते परा दाः ।
शिक्षा शचीवः शचीभिः ॥ १५ ॥ १६ ॥ वयमु त्वा तदिदंर्या इन्द्र त्वायन्तः स-
खायः । कण्वा उक्थेभिर्जरन्ते ॥ १६ ॥ न घेमन्यदा पपत् वज्रिन्नपसो नविष्टौ ।
तवेदु स्तोमं चिकेत ॥ १७ ॥ इच्छन्ति देवाः सुन्वन्तं न स्वप्नाय स्तृहयन्ति ।
यन्ति प्रमादमतन्द्राः ॥ १८ ॥ ओ शु प्र याहि वाजेभिर्मा हृणीथा अभ्यस्मान् ।

अ० ५ । अ० ७ । व० २५] ३६६ [म० ८ । अ० १ । सू० ३ ।

महौ इव युवजानिः ॥ १६ ॥ मो प्व१द्य दुर्हणावान्त्मायं करदारे अस्मत् । अश्वीर
इव जामाता ॥ २० ॥ २० ॥ विद्या ह्यस्य वीरस्य भूरिदावरीं सुमतिम् । त्रिषु
जातस्य मनोसि ॥ २१ ॥ आ तू णिञ्च कण्वमन्तं न घा विष्य शवसानात् ।
यशस्तेरं शतमूतेः ॥ २२ ॥ ज्येष्ठेन सोतरिन्द्राय सोमं वीराय शक्राय । भरा
पिवन्नयी ॥ २३ ॥ यो वेदिष्ठो अव्यथिष्वश्वान्तं जगितृभ्यः । वाजं स्तोतृभ्यो
गोमन्तम् ॥ २४ ॥ पन्यपन्यमित्सोतार आ धावत मघाय । सोमं वीराय शूराय
॥ २५ ॥ २१ ॥ पाता वृत्रहा सुतमा घा गमन्नारे अस्मत् । नियमते शतमूतिः ॥ २६ ॥
एह हरी ब्रह्मयुजा शग्मा वंक्षतः सखायम् । गीभिः श्रुतं गिर्वणसम् ॥ २७ ॥ स्वा-
दवः सोमा आ याहि धीताः सोमा आ याहि । शिप्रिन्नृषीवः शचीवो नायमच्छा
सधमादम् ॥ २८ ॥ स्तुतंश्च यास्त्रा वर्धन्वि महे राधसे नृम्णाय । इन्द्रं कारिणं
वृषन्तः ॥ २९ ॥ मिरश्च यास्ते गिर्वाह उक्था चतुर्भ्य तानि । सत्रा दधिरे शवी-
सि ॥ ३० ॥ २२ ॥ एवेदेष तुविकृर्मिर्वाजा एको वज्रहस्तः । मनादमृक्तो दयते
॥ ३१ ॥ हन्ता वृत्रं दक्षिणेनेन्द्रः पुरु पुरुहूतः । महान्महीभिः शचीभिः ॥ ३२ ॥
यस्मिन्विश्वार्धर्षण्य उत च्यान्ता जयसि च । अनु घेन्मन्दी मघोनेः ॥ ३३ ॥
एष एतानि चकारेन्द्रो विश्वा योऽर्ति शृणवे । वाजदावां मघोनाम् ॥ ३४ ॥ प्रभेता
रथं गव्यन्तमपाकाश्चियमवति । इतो वसु स हि षोढ्हा ॥ ३५ ॥ २३ ॥ सनि-
ता विप्रो अर्वज्जिहन्ता वृत्रं नृभिः शूरः । सत्योऽविता विधन्तम् ॥ ३६ ॥ यजध्व-
ने प्रियमेधा इन्द्रं सत्राच्चा मनसा । यो भूत्सोमैः सत्यमृद्धा ॥ ३७ ॥ गायश्रवसं
सत्पतिं श्रवस्कामं पुरुत्मानम् । कण्वांसो गात वाजिनम् ॥ ३८ ॥ य ऋते चि-
दास्पदेभ्यो दात्सस्वा नृभ्यः शचीवान् । ये अस्मिन्काममश्रियन् ॥ ३९ ॥ इत्था
वीरन्तमद्रिवः कारवं मेध्यातिथिम् । मेपो भूतोऽभि यन्नयः ॥ ४० ॥ शिन्ता वि-
भिन्दो अस्मै चत्वार्ययुता ददत् । अष्टा परः महस्त्रा ॥ ४१ ॥ उत सु त्ये प-
योवृधा मुकी रणस्य नृप्या । जनिन्वनाय मामहे ॥ ४२ ॥ २४ ॥

॥ ३ ॥ १-२४ मेध्यतिथि काराव ऋषिः ॥ देवताः-१-२० इन्द्रः ।
२१-२४ पाकस्थाम्नः कौर्याणस्य दानस्तुतिः ॥ छन्दः-१ कुकुम्भती बृहती ।
३, ५, ७, ९, १९ निवृद् बृहती । ८ स्वराद् बृहती । १५, २४ बृहती । १७
पथ्या बृहती । २, १०, १४ सतः पङ्क्तिः । ४, १२, १६, १८ निवृत् पङ्क्तिः ।
६ भुरिक् पङ्क्तिः । २० विराट् पङ्क्तिः । १३ अनुष्टुप् । ११, २१ भुरिगनुष्टुप् ।

अ० ५ । अ० ७ । व० २८] ३६७ [म० ८ । अ० १ । सू० ३ ।

२२ विराड् गायत्री । २३ निचृद् गायत्री ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७—६, १५, १७, १६, २४ मध्यमः । २, ४, ६, १०, १२, १४, १६, १८, २० पञ्चमः । ११, १३, २१ गान्धारः । २२, २३ षड्जः ॥

॥ ३ ॥ पित्रा सुतस्य रसितो मत्स्वा न इन्द्र गोमंतः । आपिनी बोधि स-
ध्माद्यो वृधेऽस्माँ अवन्तु ते धियः ॥ १ ॥ भूयाम ते सुमतौ वाजिनो वृधंभा नः
स्तरभिमातये । अस्माञ्चित्राभिरवतादभिष्टिभिरा नः सुम्नेषु यामय ॥ २ ॥ इमा
उ त्वा पुरुवसो गिरो वर्धन्तु या मम । पावकवर्णाः शुचयो विपश्चितोऽभिस्तो-
मैरनूपत ॥ ३ ॥ अयं सहस्रमृषिभिः सहस्कृतः समुद्र इव पप्रथे । सत्यः सो अस्य
महिमा गृणे शवो यज्ञेषु विप्रराज्ये ॥ ४ ॥ इन्द्रमिहेवतांतय इन्द्र प्रयत्यध्वरे ।
इन्द्र समीके वनिनो हवामह इन्द्र धनस्य सातये ॥ ५ ॥ २५ ॥ इन्द्रो भद्रा रोदसी
पप्रथच्छत्र इन्द्रः सूर्यमरोचयत् । इन्द्रे ह विश्वा भुवनानि येमिर इन्द्रे सुवानास
इन्द्रवः ॥ ६ ॥ अभि त्वा पूर्वपीतय इन्द्र स्तोमैभिरायवः । समीचीनास ऋभवः
समस्वरघुद्रा गृणन्त पूर्व्यम् ॥ ७ ॥ अस्येदिन्द्रो वावृधे वृणयं शवो मदं सु-
तस्य विष्णावि । अथा तमस्य महिमानमायवोऽनु पुवन्ति पूर्वधा ॥ ८ ॥ तत्त्वा
यामि सुवीर्यं तद्भक्षं पूर्वचित्तये । येना यतिभ्यो भृगवे धने हिते येन प्रस्कण्वमा-
विथ ॥ ९ ॥ येना समुद्रमसृजो महीरपस्तदिन्द्र वृष्टिा ते शवः । सद्यः सो अस्य
महिमा न सन्नशे यं क्षोणीरनुचक्रदे ॥ १० ॥ २६ ॥ शग्धी न इन्द्र यत्त्वा रयिं
यामि सुवीर्यम् । शग्धि वाजाय प्रथमं सिपांसते शग्धि स्तोमाय पूर्व्य ॥ ११ ॥
शग्धी नो अस्य यद्र पौरमाविथ धियं इन्द्र सिपांसतः । शग्धि यथा रुशमं श्या-
वकं कृपमिन्द्र प्रावः स्वर्णरम् ॥ १२ ॥ कन्नव्यो अतसीनां तुरो गृणीत मर्त्यः । नही न्व-
स्य महिमानमिन्द्रियं स्वर्गृणन्त आनशुः ॥ १३ ॥ कर्दु स्तुवन्त ऋतयन्त देवत
ऋषिः को विप्र ओहते । कदा हवै मघवन्निन्द्र सुन्वतः कर्दु स्तुवतः आ गमः ॥ १४ ॥
उक्त्वा ये मधुमत्तमा गिरः स्तोमांस ईरते । सत्राजितो धनसा अक्षितोतयो वाजयन्तो
रथा इव ॥ १५ ॥ २७ ॥ कण्वा इव भृगवः सूर्या इव विश्वमिद्धीतमानशुः । इन्द्रं स्तो-
मैर्भिर्मह्यन्त आयवः प्रियमैधासो अस्वरन् ॥ १६ ॥ युच्वा हि वृत्रहन्तम हरीं
इन्द्र परावतः । अर्वाचीनो मघवन्त्सोमपीतय उग्र ऋष्वेभिरा गाहि ॥ १७ ॥ इमे
हि ते कारवो वावशुर्धिया विप्रांसो मेधसातये । स त्वं नो मघवन्निन्द्र गिर्वणो वेनो
न शृणुधी हवम् ॥ १८ ॥ निरीन्द्र बृहतीभ्यो वृत्रं धनुभ्यो अस्फुरः । निरर्बुदस्य
मृगयस्य प्रायिनो निः पर्वतस्य गा आजः ॥ १९ ॥ निरग्रयो रुरुचुर्निरु सूर्यो निः

अ० ५ । अ० ७ । व० ३२] ३६८ [म० ८ । अ० १ । सू० ४ ।

सोमं इन्द्रियो रसः । निरन्तरिन्नादधमो महामहिं कृपे तदिन्द्र पौंस्यम् ॥ २० ॥
॥ २८ ॥ यं मे दुरिन्द्रो मरुतः पाकस्थामा कौरयाणः । विश्वेषां त्मना शोभिष्ठ-
मुपेव दिवि धावमानम् ॥ २१ ॥ रोहितं मे पाकस्थामा सुधुरं कक्ष्यप्राम् । अदा-
द्यायो विबोधनम् ॥ २२ ॥ यस्मा अन्ये दश प्रति धुरं वहन्ति वद्वयः । अस्तं
वयो न नृग्रयम् ॥ २३ ॥ आत्मा पितुस्तनूवासं ओजोदा अभ्यञ्जनम् । तुरीय-
मिद्रोहितस्य पाकस्थामानं भोजं दातारमब्रवम् ॥ २४ ॥ २६ ॥

॥ ४ ॥ १—२१ देवातिथिः काण्व ऋषिः ॥ देवताः—१—१४ इन्द्रः ।
१५—१८ इन्द्रः पूषा वा । १९—२१ कुरुङ्गस्य दानस्तुतिः ॥ छन्दः—१, १३
भुरिगनुष्टुप् । ७ अनुष्टुप् । २, ४, ६, ८, १२, १४, १८ निचृत् पङ्क्तिः । १०
सतः पङ्क्तिः । १६, २० विराट् पङ्क्तिः । ३, ११, १५ निचृद् बृहती । ५, ९
बृहती पथ्या । १७, १९ विराट् बृहती । २१ विराडुष्णिक् ॥ स्वरः—१, ७,
१३ गान्धारः । २, ४, ६, ८, १०, १२, १४, १६, १८, २० पञ्चमः । ३,
५, ९, ११, १५, १७, १९ मध्यमः । २१ ऋषभः ॥

॥ ४ ॥ यदिन्द्र प्रागप्रागुद्भू न्यग्वा ह्ययमे नृभिः । सिमां पुरु नृषूतो अ-
स्यानवेऽसिं प्रशये त्वर्षे ॥ १ ॥ यद्वा रुमे रुशमे श्यावके कृप इन्द्र मादयसे
सखा । कण्वांसस्त्वा ब्रह्मभिः स्तोमवाहस इन्द्रा यच्छन्त्या गहि ॥ २ ॥ यथा
गौरो अपा कृतं तृष्यन्त्येवरिणम् । आपित्वे नः प्रपित्वे तूयमा गहि कण्वेषु सु
सखा पिव ॥ ३ ॥ मन्दन्तु त्वा मघवन्दिन्द्रेन्दवो राधोदेयाय सुन्वते । आमुष्या
सोममपिवश्चमू सुतं ज्येष्ठं तदधिषे सहः ॥ ४ ॥ प्र चक्रे सहसा - हो बभञ्ज
मन्युमोजसा । विश्वे त इन्द्र पृतनायवो यदो नि वृत्ता इव येमिरे ॥ ५ ॥ ३० ॥
सहस्रेणैव सचते यवीयुषा यस्त आनलुपस्तुतिम् । पुत्रं प्रावर्गं कृणुते सुवीर्यं दा-
श्रोति नमोऽक्तिभिः ॥ ६ ॥ मा भेम मा श्रमिष्मोग्रस्य मरुये त्वं । महत्ते वृणो
अभिचक्ष्यं कृतं पश्येम त्वर्षं यदुम् ॥ ७ ॥ सच्यामनु स्फुर्यं वावसे वृषा न
वानो अस्य रोषति । मध्वा सम्पृक्ताः सारधेण धेनवस्तूयमेहि द्रवा पिव ॥ ८ ॥
अश्वी रथी सुरूप इक्ष्मां इदिन्द्र ते सखा । श्वात्रभाजा वयंसा सचते सदा चन्द्रो
याति सभामुप ॥ ९ ॥ ऋश्यो न तृष्यन्त्वपानमा गहि पित्रा सोमं वशां अनु ।
निषेधमानो मघवन्दिन्द्रेन्दव ओजिष्ठं दधिषे सहः ॥ १० ॥ ३१ ॥ अध्वर्यो द्राव-
या त्वं सोममिन्द्रः पिपासति । उप नूनं युयुजे वृषणा हरी आ च जगाम वृत्रहा

अ० ५ । अ० ८ । व० २] ३६६ [म० ८ । अ० १ । सू० ५ ।

॥ ११ ॥ स्वयं चित्स मन्यते दाशुरिर्जनो यत्रा सोमस्य तृम्पसि । इदं ते अग्रं
 जुज्यं समुक्षितं तस्येहि प्र द्रवा पिब ॥ १२ ॥ रथेष्ठायाध्वर्यवः सोममिन्द्राय सो-
 तन । अधि ब्रध्नस्याद्रयो वि चक्षते सुन्वन्तो वाश्वध्वरम् ॥ १३ ॥ उप ब्रध्न वा-
 वाता वृषणा हरी इन्द्रमपमु वक्षतः । अर्वाचं त्वा सप्तयोऽध्वरश्रियो वहन्तु सव-
 नेदुष ॥ १४ ॥ प्र पूषणं वृणीमहे युज्याय पुरुवसुम् । स शक्र शिञ्ज पुरुदूत नो-
 धिया तुजे राये विमोचन ॥ १५ ॥ ३२ ॥ सं नः शिशीहि भुरिजोरिव क्षुरं
 रास्व रायो विमोचन । त्वे तन्नः सुवेदमुक्षिय वसु यं त्वं हिनोषि मर्त्यम् ॥ १६ ॥
 चेमि त्वा पूषन्नृजसे वेमि स्तोतव आघृणे । न तस्य वेभ्यरंणं हि तद्वसो स्तुषे
 पञ्चाय साम्ने ॥ १७ ॥ परा गात्रो यवसं कर्चिदाघृणे नित्यं रेक्णो अमर्त्य ।
 अस्माकं पूषन्नविता शिवो भव मंहिष्ठो वाजसातये ॥ १८ ॥ स्थूरं राधः शतार्षं
 कुरुङ्गस्य दिविष्टिषु । राक्षस्त्वेपस्य सुभगस्य रातिषु तुर्वशेष्वमन्महि ॥ १९ ॥
 धीभिः सातानि काण्वस्य वाजिनः प्रियमैधरभिष्टुभिः । षष्टिं सहस्रान्तु निर्भजा-
 मजे निर्यूथानि गत्रामृषिः ॥ २० ॥ वृक्षाश्चिन्मे अभिपित्रे अरारणुः । गां भजन्त
 मेहनाश्व भजन्त मेहना ॥ २१ ॥ ३३ ॥ ७ ॥

॥ ५ ॥ १—३६ ब्रह्मातिथिः काण्व ऋषिः ॥ देवताः—१—३७ अ-
 श्विनौ । ३७—३८ चैत्रस्य कशोर्दानस्तुतिः ॥ छन्दः—१, ५, ११, १२, १४,
 १८, २१, २२, २६, ३२, ३३ निचृद् गायत्री । २—४, ६—१०, १५—१७,
 १९, २०, २४, २५, २७, २८, ३०, ३४, ३६ गायत्री । १३, २३, ३१, ३५
 विराड् गायत्री । २६ आर्ची स्वराड् गायत्री । ३७, ३८ निचृद् बृहती । ३९
 आर्पी निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१—३६ षड्जः । ३७, ३८ मध्यमः । ३९ गान्धारः ॥

॥ ५ ॥ दूरादिहेत्र यत्सत्यरुणप्सुरशिशिवत् । वि भानुं विश्वधातनत् ॥ १ ॥
 नृवइस्त्रा मनोयुजा रथेन पृथुपाजसा । सचेथे अश्विनोपसम् ॥ २ ॥ युवाभ्यां
 वाजिनीवसू प्रति स्तोमा अदक्षत । वाचं दूतो यथोहिषे ॥ ३ ॥ पुरुप्रिया ए
 ऊतये पुरुमन्द्रा पुरुवसू । स्तुषे कण्वांसो अश्विना ॥ ४ ॥ मंहिष्ठा वाजसात-
 मेषयन्ता शुभस्पती । गन्तारा दाशुषो गृहम् ॥ ५ ॥ १ ॥ ता सुदेवाय दाशुषे
 सुमेधामर्नितारिणीम् । घृतैर्गन्व्यतिमुक्षतम् ॥ ६ ॥ आ नः स्तोममुप द्रवसूयं श्ये-
 नेभिराशुभिः । यातमश्वेभिरश्विना ॥ ७ ॥ येषिस्तिस्त्रः परावतो दिवो विश्वानि
 रोचना । श्रीरक्ष्ण्यदिदीयथः ॥ ८ ॥ उत नो गोमन्तीरिष उत मातीरहर्विदा ।

अ० ५ । अ० ८ । व० ८] ४०० [म० ८ । अ० १ । सू० ५ ।

वि पथः सातये सितम् ॥ ६ ॥ आ नो गोमन्तमश्विना सुवीरं सुरथं रयिम् ।
वोळ्ढमश्वावतीरिषः ॥ १० ॥ २ ॥ बावृधाना शुभस्पती दक्षा हिरण्यवर्तनी ।
पिबते सोम्यं मधु ॥ ११ ॥ अस्मभ्यं वाजिनीवसू मघवद्भ्यश्च सप्रथः । छर्दि-
र्यन्तमदाभ्यम् ॥ १२ ॥ नि षु ब्रह्म जनानां याविष्टं तूयमा गतम् । मो प्वान्यां
उपारक्तम् ॥ १३ ॥ अस्य पिबतमश्विना युवं मदस्य चारुणः । मध्वो रातस्य धि-
ष्ण्या ॥ १४ ॥ अस्मे आ वहतं रयिं शतवन्तं सहस्रिणम् । पुरुक्षं विश्वधाय-
सम् ॥ १५ ॥ ३ ॥ पुरुत्रा चिद्धि वा नरा विह्वयन्ते मनीषिणः । वाघद्विरश्विना
गतम् ॥ १६ ॥ जनांसो वृक्तवर्हिषो हविष्मन्तो अरुदकृतः । युवां हवन्ते अ-
श्विना ॥ १७ ॥ अस्माकमद्य वामयं स्तोमो वहिष्ठो अन्तमः । युवाभ्यां भूत्व-
श्विना ॥ १८ ॥ यो ह वां मधुनो हतिराहितो रथचर्षणे । बतः पिबतमश्विना
॥ १९ ॥ तेन नो वाजिनीवसू पक्षे तोकाय शं गवे । वहतं पीवरीरिषः ॥ २० ॥ ४ ॥
उत नो दिव्या इषं उत सिन्धूरहर्विदा । अप हारैव वर्षथः ॥ २१ ॥ कदा
वा तौगव्यो विधत्समुद्रे जहितो नरा । यद्वां रथो विभिष्यतात् ॥ २२ ॥ युवं
कण्वाय नामत्यापिरिप्ताय हर्म्ये । शश्वद्वृतीर्दशस्यथः ॥ २३ ॥ ताभिरा यात-
मृतिभिर्नव्यर्साभिः सुशस्तिभिः । यद्वां वृषण्वसू ह्रुवे ॥ २४ ॥ यथा चित्कण्व-
मावते प्रियदैधमुपस्तुतम् । अत्रिम् शिञ्जारमश्विना ॥ २५ ॥ ५ ॥ यथोक्तं कृत्वये
धनेऽंशुं गोप्वगस्यम् । यथा वाजेषु सोभरिम् ॥ २६ ॥ एतावद्वां वृषण्वसू अतो
वा भूयो अश्विना । गृणन्तः सुम्नमीमहे ॥ २७ ॥ रथं हिरण्यवन्धुरं हिरण्या-
मीशुमश्विना । आ हि स्थार्थो दिविस्पृशम् ॥ २८ ॥ हिरण्ययीं वां रभिरीपा
अतो हिरण्ययः । उभा चक्रा हिरण्यया ॥ २९ ॥ तेन नो वाजिनीवसू परा-
वतश्चिदा गतम् । उपेमां सुष्टुतिं मम ॥ ३० ॥ ६ ॥ आ वेहेये पराकात्पूर्विर-
श्वन्तावश्विना । इषो दासीरमर्त्या ॥ ३१ ॥ आ नो युम्नैरा श्रवोभिरा राया
यातमश्विना । पुरुश्चन्द्रा नासत्या ॥ ३२ ॥ एह वां सुवितप्सवो वयो वहन्तु
परिणः । अच्छा स्वध्वरं जनम् ॥ ३३ ॥ रथं वामनुगायसं य इषा वर्तते सह ।
न चक्रमभि बाधते ॥ ३४ ॥ हिरण्ययेन रथेन द्रवत्पाणिभिरश्वैः । धीजवना
नासत्या ॥ ३५ ॥ ७ ॥ युवं मम जागृवांसं स्वदथो वा वृषण्वसू । ता नः पृ-
क्लमिषा रयिम् ॥ ३६ ॥ ता मे अश्विना सतीनां विद्यातं नवानाम् । यथा चि-
क्षेयः कशुः शतमुष्टानां ददत्सहस्रा दश गोनाम् ॥ ३७ ॥ यो मे हिरण्यसन्दृशो
दश रात्रो अमहन् । अधस्पदा इक्ष्वयस्य कृष्टयश्चर्मना अभितो जनाः ॥ ३८ ॥

अ० ५ । अ० ८ । व० १३] ४०१ [म० ८ । अ० २ । सू० ६ ।

मार्किरेना पथा गाद्येनेमे यन्ति चेदयः । अन्यो नेत्सूरिरोहते भूदिदावत्तरो जनः
॥ ३६ ॥ ८ ॥ १ ॥

॥ ६ ॥ १-४८ वत्सः काणव ऋषिः ॥ १-४५ इन्द्रः । ४६-४८ तिरि-
न्दिरस्य पारशव्यस्य दानस्तुतिर्देवताः ॥ छन्दः-१-१३, १५-१७, १६,
२५-२७, २६, ३०, ३२, ३५, ३८, ४२ गायत्री । १४, १८, २३, ३३, ३४,
३६, ३७, ३६-४१, ४३, ४५, ४८ निचृद् गायत्री । २० आर्ची स्वराद्
गायत्री । २४, ४७ पादनिचृद्गायत्री । २१, २२, २८, ३१, ४४, ४६ आर्षी
विराद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६ ॥ महौ इन्द्रो य ओजसा पर्जन्यो वृष्टिमाँ इव । स्तोमैर्वत्सस्य वा-
वृषे ॥ १ ॥ प्रजामृतस्य पिप्रतः प्र यज्जरेन्त वद्भयः । विप्रो ऋतस्य वाहसा ॥ २ ॥
कण्वा इन्दुं यदक्रतु स्तोमैर्यज्ञस्य साधनम् । जामि ब्रुवत आयुधम् ॥ ३ ॥ सम-
स्य मन्यवे विशो विरवा नमन्त कृष्टयः । समुद्रायेव सिन्धवः ॥ ४ ॥ ओजस्त-
दस्य तित्विष उभे यत्समवर्तयत् । इन्द्रश्चर्मैव रोदसी ॥ ५ ॥ ६ ॥ वि चिद्भुवस्य
दोधतो वज्रेण शतपर्वणा । शिरो बिभेद वृष्णिना ॥ ६ ॥ इमा अभि प्र णो-
नुमो विपामग्रेषु धीतयः । अग्नेः शोचिर्न दिद्युतः ॥ ७ ॥ गुहां सतीरुप त्मना प्र यच्छो-
चन्त धीतयः । कणां ऋतस्य धारया ॥ ८ ॥ प्र तमिन्द्र नशीमहि राय गोमन्त मश्वि-
नम् । प्र ब्रह्म पूर्वचित्तये ॥ ९ ॥ अहमिद्धि पितुष्परि मेधामृतस्य जग्मर्ध । अहं सूर्य
इवाजनि ॥ १० ॥ १० ॥ अहं प्रवेन मन्मना गिरः शुम्भामि कण्ववत् । येनेन्द्रः
शुष्ममिद्धे ॥ ११ ॥ ये त्वामिन्द्र न तुष्टुवुर्ऋषयो ये च तुष्टुवुः । ममेवर्धस्वमुष्टुतः
॥ १२ ॥ यदस्य मन्युरध्वनीद्धि वृत्रं पर्वशो रुजन् । अपः समुद्रमैरयत् ॥ १३ ॥
नि शुष्ण इन्द्र धर्णसि वज्रं जघन्थ दस्यवि । वृषा ह्यग्र ऋणिवेषे ॥ १४ ॥
न धाव इन्द्रमोजसा नान्तरिक्षाणि वज्रिणम् । न विव्यचन्त भूमयः ॥ १५ ॥ ११ ॥
यस्त इन्द्र महीरुपः स्तभूयमान आशयत् । नि तं पद्यासु शिरनथः ॥ १६ ॥
य इमे रोदसी मही समीची समजग्रभीत् । तमोभिरिन्द्र तं गुहः ॥ १७ ॥
य इन्द्र यतयस्त्वा भृगवो ये च तुष्टुवुः । ममेवुग्र भुधी हवम् ॥ १८ ॥ इमास्त
इन्द्र पृश्नयो घृतं दुहित आशिरम् । एनामृतस्य पिप्युषीः ॥ १९ ॥ या इन्द्र
प्रस्वस्त्वासा गर्भमचक्रिरन् । परि धर्मेव सूर्यम् ॥ २० ॥ १२ ॥ त्वामिच्छवस-
स्पते कण्वा उक्थेन वावृधुः । त्वां सुतास इन्दवः ॥ २१ ॥ तवेदिन्द्र प्राणी-
तिष्ठत प्रशस्तिरद्विवः । यज्ञो वितन्तसाय्यः ॥ २२ ॥ आ न इन्द्र महीमिषं पुरं न

अ० ५ । अ० ८ । व० १८] ४०२ [म० ८ । अ० २ । सू० ७ ।

दधि गोमतीम् । उत प्रजां सुवीर्यम् ॥ २३ ॥ उत त्यदाश्वश्व्यं वदिन्दू नाहुषी-
ष्वा । अग्रे विक्षु प्रदीदयत् ॥ २४ ॥ अभि व्रजं न तत्तिष्ठे सूर उपाकचक्षसम् ।
यदिन्द्र मृक्यासि नः ॥ २५ ॥ १३ ॥ यदङ्ग तविषीयस इन्द्र प्रराजसि त्रितीः ।
महाँ अपार ओजसा ॥ २६ ॥ तं त्वा हविष्मतीर्विश उषं भुवत उतये । उरुजय
समिन्दुभिः ॥ २७ ॥ उपहरे गिरीणां सङ्गथे च नदीनाम् । धिया विप्रो अजायत
॥ २८ ॥ अतः समुद्रमुव्रतश्चकित्वाँ अव पश्यति । यतो विपान एजति ॥ २९ ॥
आदित्प्रवस्य रेतसो ज्योतिष्पश्यन्ति वासरम् । परो यदिध्यते दिवा ॥ ३० ॥ १४ ॥
कण्वांस इन्द्र ते मतिं विश्वे वर्धन्ति पौंस्यम् । उतो शविष्ठ वृष्ण्यम् ॥ ३१ ॥
इमां मे इन्द्र सुष्टुतिं जुषस्य प्र सु मामेव । उत प्र वर्धया मतिम् ॥ ३२ ॥ उत
ब्रह्मण्या वयं तुभ्यं प्रवृद्ध वज्रिवः । विप्रो अतश्च जीवसे ॥ ३३ ॥ अभि कण्वा
अनूषतापो न प्रवता यतीः । इन्द्रं वनन्वती मतिः ॥ ३४ ॥ इन्द्रमुक्थानि वावृधुः
समुद्रमिव सिन्धवः । अनुत्तमन्युमजरम् ॥ ३५ ॥ १५ ॥ आ नो याहि परा-
वतो हरिभ्यां हयताभ्याम् । इमामिन्द्र सुतं पिब ॥ ३६ ॥ त्वामिद्वृत्रहन्तम जना-
सो वृक्तवर्हिपः । हवन्ते वाजसातये ॥ ३७ ॥ अनु त्वा रोदसी उभे चक्रं न वल्ये-
तशम् । अनु सुवानास इन्द्रवः ॥ ३८ ॥ मन्दस्वा सु स्वर्णर उतेन्द्र शर्यणावति ।
मत्स्वा विवस्वतो मती ॥ ३९ ॥ वावृधान उप द्यवि वृषा वज्रघरोरवीत् । वृत्रहा
सोमपातमः ॥ ४० ॥ १६ ॥ ऋषिर्हि पूर्वजा अस्य क ईशान ओजसा । इन्द्र
चोष्क्यसे वसु ॥ ४१ ॥ अस्माकं त्वा सुताँ उप वीतपृष्ठा अभि प्रयः । शतं वहन्तु
हरयः ॥ ४२ ॥ इमां सु पुर्व्या धियं मधोर्धृतस्य पिप्युषीम् । कण्वा उक्थेन वा-
वृधुः ॥ ४३ ॥ इन्द्रमिद्विमहीनां मेधे वृणीत मर्त्यः । इन्द्रं सनिष्यरुतये ॥ ४४ ॥
अर्वाचं त्वा पुरुषदुत प्रियमेधस्तुता हरी । सोमपेयाय वक्षतः ॥ ४५ ॥ शतमहं
तिरिन्दिरे सहस्रं पर्शावा ददे । राधांसि याद्वानाम् ॥ ४६ ॥ त्रीणि शतान्यर्वतां
सहस्रा दश गोनाम् । ददुष्पजाय साम्ने ॥ ४७ ॥ उदानदकुहो दिवमुष्माश्चतुर्युजो
ददत् । श्रवसा याद्वं जनम् ॥ ४८ ॥ १७ ॥

॥ ७ ॥ १ — ३६ पुनर्वत्सः काण्व ऋषिः ॥ मरुतो देवताः ॥ छन्दः—१,
३-५, ७-१३, १७-१९, २१, २८, ३०-३२, ३४ गायत्री । २, ६, १४,
१६, २०, २२-२७, ३५, ३६ निचृद्गायत्री । १५ पादनिचृद्गायत्री ।
२९, ३३ आर्षाविराद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ७ ॥ प्र यद्वस्त्रिष्टुभमिषं मरुतो विशो अक्षरत् । वि पर्वतेषु राजथ ॥ १ ॥

अ० ५ । अ० ८ । व० २४] ४०३ [म० ८ । अ० २ । सू० ७ ।

यत्तु तन्निषीयवो यामं शुभ्रा अविध्वम् । नि पर्वता अहासत ॥ २ ॥ उदीरयन्त
वायुभिर्वाश्रमः पृश्निमातरः । धुत्तन्तं पिप्युषीमिषम् ॥ ३ ॥ वपन्ति मरुतो मि-
हं प्र वेपयन्ति पर्वतान् । यद्यामं यान्ति वायुभिः ॥ ४ ॥ नि यद्यामाय वो मि-
रिनि सिन्धवो विधर्मणे । महे शुष्माय येमिरे ॥ ५ ॥ १८ ॥ युष्माँ उ नक्तमूतये
युष्मान्दिवा हवामहे । युष्मान्प्रयत्यध्वरे ॥ ६ ॥ उदु त्ये अरुणप्सवश्चिम्न यामे-
भिरीरते । वाश्रा अधि ण्णुना दिवः ॥ ७ ॥ सृजन्ति रश्मिमोर्जसा पन्था सूर्याय
यातवे । ते भानुभिर्वि तस्थिरे ॥ ८ ॥ इमां मे मरुतो गिरमिमं स्तोममृमुक्षणः ।
इमं मे वनता हवम् ॥ ९ ॥ त्रीणि सरांसि पृश्नयो दुदुहे वञ्जिणे मधु । उत्सं
कर्वन्धमुद्रिणम् ॥ १० ॥ १९ ॥ मरुतो यद्ध वो दिवः सुम्नायन्तो हवामहे । आ
तू न उप गन्तन ॥ ११ ॥ यूयं हि ह्य सुदानवो रुद्रा अभुक्षणो दमे । उत प्र-
चेतसो मदं ॥ १२ ॥ आ नो रयि मेवच्युतं पुरुक्षं विश्वधायसम् । इयता मरुतो
दिवः ॥ १३ ॥ अधीव यद्विरीणां यामं शुभ्रा अविध्वम् । सुवानैर्मन्दध्व इन्वुभिः
॥ १४ ॥ एतावतश्चिदेषां सुम्नं भिजेत मर्त्यैः । अदाभ्यस्य मन्मभिः ॥ १५ ॥
॥ २० ॥ ये व्रप्सा इव रोदसी धमन्त्यनु वृष्टिभिः । उत्सं दुहन्तो अक्षितम्
॥ १६ ॥ उदु स्वानेभिरीरत उद्रथैरुदु वायुभिः । उत्स्तोमैः पृश्निमातरः ॥ १७ ॥
येनाव तुर्वशं यदु येन कण्वं धनस्पृतम् । राये सु तस्य धीमहि ॥ १८ ॥ इमा
उ वः सुदानवो घृतं न पिप्युषीरिषः । वर्धान्काणवस्य मन्मभिः ॥ १९ ॥ क
नूनं सुदानवो मदथा वृक्तवर्हिषः । व्रक्षा को वः सपर्यति ॥ २० ॥ २१ ॥ न-
हि ष्य यद्ध वः पुरा स्तोमैर्भिर्हृक्तवर्हिषः । शर्धा अयस्य जिन्वध ॥ २१ ॥ समु
त्ये महतीरपः सं ज्ञोणी समु सूर्यम् । सं वज्रं पर्वशो दधुः ॥ २२ ॥ वि वृत्रं प-
र्वशो ययुर्वि पर्वता अराजिनः । चक्राणा वृष्णि पौंस्यम् ॥ २३ ॥ अनु त्रित-
स्य युध्यतः शुष्ममावन्तु क्रतुम् । अन्विन्द्रं वृत्रतूर्ये ॥ २४ ॥ विद्युदस्ता अभि-
द्यवः शिपाः शीर्षिर्निहरययीः । शुभ्रा व्यञ्जत श्रिये ॥ २५ ॥ २२ ॥ उशना
यत्परावत उरुणो रन्ध्रमयातन । द्यौर्न चक्रदक्षिया ॥ २६ ॥ आ नो मखस्य
दावनेऽध्वर्हिरयपाणिभिः । देवांम उप गन्तन ॥ २७ ॥ यदेषां पृषती रथे प्र-
ष्टिर्वहति रोहितः । यान्ति शुभ्रा रिणन्नपः ॥ २८ ॥ सुषोमं शर्यणावत्याजीके
प्रस्त्यावति । ययुर्निचक्रया नरः ॥ २९ ॥ कदा गच्छाय मरुत इत्या विमं हव-
मानम् । माहीकेभिर्नाप्रमानम् ॥ ३० ॥ २३ ॥ कद्ध नूनं कंधप्रियो यदिन्द्रमज-
हातन । को वः सखित्व औहते ॥ ३१ ॥ महो णु एो वज्रहस्तः कण्वांसो

अ० ५ । अ० ८ । व० २८] ४०४ [अ० ८ । अ० २ । सू० ८ ।

अग्निं मरुद्भिः । स्तुषे हिरण्यवाशीभिः ॥ ३२ ॥ ओ षु वृष्णाः प्रयज्युना नव्यसे
मुविताय । बवृत्यां चित्रवाजान् ॥ ३३ ॥ गिर्यश्चिञ्चि जिहते पर्शानासो मन्य-
मानाः । पर्वताश्चिञ्चि येमिरे ॥ ३४ ॥ आक्षणायावानो वहन्त्यन्तरिक्षेण पततः ।
धातारः स्तुवते वयः ॥ ३५ ॥ अग्निर्हि जानि पूर्यश्छन्दो न सूरौ अचिषा । ते
भानुभिर्वि तस्थिरे ॥ ३६ ॥ २४ ॥

॥ ८ ॥ १—२३ सध्वंसः काणव ऋषिः । अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१,
२, ३, ५, ६, १२, १४, १५, १८—२०, २२ निचृदनुष्टुप् । ४, ७, ८,
१०, ११, १३, १७, २१, २३ आप्रीं विराडनुष्टुप् । ६, १६ अनुष्टुप् ॥
गान्धारः स्वरः ॥

॥ ८ ॥ आ नो विश्वाभिरुतिभिरश्विना गच्छतं युवम् । दत्त्वा हिरण्यवर्त-
नी पिबतं सोम्यं मधु ॥ १ ॥ आ नूनं यातमश्विना रथेन सूर्येत्वचा । भुञ्जी हि-
रण्यपेशमा कवी गम्भीरचेतसा ॥ २ ॥ आ यातं नहुषस्पर्यान्तरिक्षात्सुवृक्तिभिः ।
पिबाथो अश्विना मधु कण्वानां सर्वेने सुतम् ॥ ३ ॥ आ नो यातं दिवस्पर्यान्त-
रिक्षादधप्रिया । पुत्रः कण्वस्य वामिह सुषाव सोम्यं मधु ॥ ४ ॥ आ नो यात-
मुपश्रुत्यश्विना सोमपीतये । स्वाहा स्तोमस्य वर्धना प्र कवी धीतिभिर्नरा ॥ ५ ॥
॥ २५ ॥ यच्चिद्धि वां पुर ऋषयो जुहूरेऽवसे नरा । आ यातमश्विना गतमुपेमां
सुष्टुतिं मम ॥ ६ ॥ दिवाश्चिद्रोचनादध्या नो गन्तं स्वविदा । धीभिर्वत्सप्रचेतसा
स्तोमोर्भिर्दिवनश्रुता ॥ ७ ॥ किमन्ये पर्यासतेऽस्मत्स्तोमैभिरश्विना । पुत्रः कण्वस्य
वामृषिर्गीर्भिर्वत्सो अवीवृधत् ॥ ८ ॥ आ वां विमं हहावसेऽहुत्स्तो नभिरश्विना ।
अरिंश्चा वृत्रहन्तमा ता नो भूतं मयोभुवा ॥ ९ ॥ आ यद्वां योषणा रथमर्तिष्ठद्वा-
जिनीवसू । विश्वान्यश्विना युवं प्र धीतान्यगच्छतम् ॥ १० ॥ २६ ॥ अतः
महस्रनिणिजा रथेना यातमश्विना । वत्सो वां मधुमद्वचोऽशंसीत्काव्यः कविः
॥ ११ ॥ पुरुमन्द्रा पुरुवसू मनोतरा रयीणाम् । स्तोमं मे अश्विनाविममभि बह्वी
अनूषाताम् ॥ १२ ॥ आ नो विश्वान्यश्विना धत्तं राधांस्यर्हया । कृतं न शु-
त्वियावतो मा नो रीरधतं निदे ॥ १३ ॥ यन्नासत्या परावति यद्वा स्थो अध्य-
म्बरे । अतः महस्रनिणिजा रथेना यातमश्विना ॥ १४ ॥ यो वां नासत्यावृषि-
गीर्भिर्वत्सो अवीवृधत् । तस्मै महस्रनिणिजमिषं धत्तं घृतश्चुतम् ॥ १५ ॥ २७ ॥
प्रास्या ऊर्जे घृतश्चुतमश्विना यच्छतं युवम् । यो वां सुम्नायं तुष्टवदसूयादानु-

अ० ५ । अ० ८ । व० ३१] ४०५ [म० ८ । अ० २ । सू० ६ ।

स्पती ॥ १६ ॥ आ नो गन्तं रिशादसेमं स्तोमं पुरुषुजा । कृतं नः सुभियो न-
रेमा दातमभिष्टये ॥ १७ ॥ आ वां विश्वाभिरुतिभिः प्रियमैषा अहूषत । राज-
न्तावध्वराणामश्विना यामहूतिषु ॥ १८ ॥ आ नो गन्तं मयोभुवाश्विना शम्भुवा
युवम् । यो वां विपन्यू धीतिभिर्गीभिर्वत्सो अवीवृधत् ॥ १९ ॥ याभिः कण्वं
मेषातिथिं याभिर्वशं दर्शवजम् । याभिर्गोशर्यमावतं ताभिर्नोऽवतं नरा ॥ २० ॥
॥ २८ ॥ याभिर्नरा त्रसदस्युमावतं कृत्व्ये धने । ताभिः वृत्सो अश्विना प्रावतं
वाजसातये ॥ २१ ॥ प्र वां स्तोमाः सुवृक्तयो गिरो वर्धन्त्वश्विना । पुरुत्रा वृत्र-
हन्तमा ता नो भूतं पुरुस्पृहा ॥ २२ ॥ त्रीणि पदान्यश्विनोराविः सान्ति गुहा
परः । कवी अतस्य पत्नभिरर्वाग्जीवेभ्यस्परि ॥ २३ ॥ २६ ॥

॥ ६ ॥ १—२१ शशकर्णः काणव ऋषिः ॥ अश्विनो देवते ॥ छन्दः—१,
४, ६ बृहती । १४, १५ निचृद्-बृहती । २, २० गायत्री । ३, २१ निचृद्
गायत्री । ११ त्रिपाद विराडगायत्री । ५ उष्णिक् ककुप् । ७, ८, १७, १९
अनुष्टुप् । ९ पाद निचृदनुष्टुप् । १३ निचृदनुष्टुप् । १६ आर्ची अनुष्टुप् । १८
विराडनुष्टुप् । १० आर्षी निचृत् पङ्क्तिः । १२ जगती ॥ स्वरः—१, ४, ६,
१४, १५ मध्यमः । २, ३, ११, २०, २१ षड्जः । ५ ऋषभः । ७-९, १३,
१६—१९ गान्धारः । १० पञ्चमः । १२ निषादः ॥

॥ ६ ॥ आ नूनमश्विना युवं वत्सस्य गन्तमवसे । प्रास्मै यच्छतमवृकं पृथु छ-
दियुयुतं या अरातयः ॥ १ ॥ यदन्तरिक्षे यद्विवि यत्पञ्च मानुषां अनु । नृम्णं
तद्वत्तमश्विना ॥ २ ॥ ये वां दंसांस्यश्विना विप्रांसः परिमामृशुः । एवेत्काणव-
स्य बोधतम् ॥ ३ ॥ अयं वां घर्मो अश्विना स्तोमेन परि पिच्यते । अयं सोमो
मधुमान्वाजिनीवसू येन वृत्रं चिकेतथः ॥ ४ ॥ यदप्सु यद्वनस्पतौ यदोषधीषु पु-
रुदंससा कृतम् । तेन माविष्टमश्विना ॥ ५ ॥ ३० ॥ यन्नासत्या भुरण्यथो यद्वा
देव भिषज्यथः । अयं वां वत्सो मतिभिर्न विन्धते हविर्धन्तं हि गच्छथः ॥ ६ ॥
आ नूनमश्विनोऽर्चिः स्तोमं चिकेत वामया । आ सोमं मधुमत्तमं घर्मं सिञ्चा-
दथर्वणि ॥ ७ ॥ आ नूनं रघुवर्तनि रथं तिष्ठायो अश्विना । आ वां स्तोमा इमे
मम नभो न चुच्यवीरत ॥ ८ ॥ यद्य वां नासत्योक्थैराचुच्युवीमहि । यद्वा वा-
णीभिरश्विनेवेत्काणवस्य बोधतम् ॥ ९ ॥ यद्वा कृत्वा वा उत यद्यश्च ऋषिर्यद्वा

अ० ५ । अ० ८ । व० ३५] ४०६ [म० ८ । अ० २ । सू० ११ ।

दीर्घतमा जुहाव । पृथी यद्वा वैन्यः सार्दनेष्वेदतो अश्विना चेतयेथाम् ॥ १० ॥
 ॥ ३१ ॥ यातं छर्दिष्पा उत नः पस्पा भूतं जगत्पा उत नस्तनूपा । वर्तिस्तोका-
 य तनयाय यातम् ॥ ११ ॥ यदिन्द्रेण सरथं याथो अश्विना यद्वा वायुना भव-
 थः समौकसा । यदादित्येभिर्ऋमुभिः सजोषसा यद्वा विष्णोर्विक्रमणेषु तिष्ठथः
 ॥ १२ ॥ यद्वाश्विनावहं हुवेय वाजसातये । यत्पृत्सु तुर्वणे सहस्तच्छ्रेष्ठमश्वि-
 नोरवः ॥ १३ ॥ आ नूनं यातमश्विनेमा हव्यानि वा हिता । इमे सोमसो अ-
 धि तुर्वशे यदाविमे कण्वेषु वामथ ॥ १४ ॥ यन्नासत्या प्राके अर्वाके अस्ति
 भेषजम् । तेन नूनं विमदाय प्रचेतसा छर्दिर्वत्साय यच्छतम् ॥ १५ ॥ ३२ ॥ अमु-
 त्स्यु प्र देव्या साकं वाचहमश्विनोः । व्यावर्देव्या मतिं वि रातिं मर्त्येभ्यः ॥ १६ ॥
 प्र बोधयोषो अश्विना प्र देवि मूनृते महि । प्र यज्ञहोतरानुषक्प्र मदाय श्रवो
 बृहत् ॥ १७ ॥ यदुषो यासि भानुना सं सूर्येण रोचसे । आ हायमश्विनो रथो
 वर्तिर्याति नृपाय्यम् ॥ १८ ॥ यदापीतासो अश्वो गावो न बृह ऊर्धभिः । यद्वा
 वाणीरनृपत प्र देव्यन्तो अश्विना ॥ १९ ॥ प्र धुम्नाय प्र शर्वसे प्र नृषाण्य
 शर्मणे । प्र दत्ताय प्रचेतसा ॥ २० ॥ यन्नूनं धीभिरश्विना पितुर्योना निषीदथः ।
 यद्वा सुम्नेभिरुक्थ्या ॥ २१ ॥ ३३ ॥

॥ १० ॥ १-६ प्रगाथः काण्व ऋषिः । अश्विनो देवते ॥ छन्दः—१, ५
 आर्चीस्वराद् बृहती । २ त्रिष्टुप् । ३ आर्चीभुरिगनुष्टुप् । ४ आर्चीभुरिक् पङ्क्तिः ।
 ६ आर्षीस्वराद् बृहती ॥ स्वरः—१, ५, ६ मध्यमः । २ धैवतः । ३ गान्धारः ।
 ४ पञ्चमः ॥

॥ १० ॥ यत्स्थो वीर्घप्रसन्नानि यद्वादो रोचने दिवः । यद्वा समुद्रे अध्या-
 कृते गृहेऽत आ यातमश्विना ॥ १ ॥ यद्वा यज्ञं मनवे संपिप्रिद्धथुरेवेत्काण्वस्य
 बोधतम् । बृहस्पतिं विश्वान्देवाँ अहं हुव इन्द्राविष्णूँ अश्विनावाशुहेपसा ॥ २ ॥
 त्या न्वश्विना हुवे सुदंससा गृभे कृता । ययोरस्ति प्र णः सरूयं देवेष्वध्याप्यम्
 ॥ ३ ॥ ययोरधि प्र यज्ञा अमूरे सन्ति सूरयः । तायज्ञस्याध्वरस्य प्रचेतसा स्वधाभिर्या
 पिबतः सोम्यं मधु ॥ ४ ॥ यद्वाश्विनावपाग्यत्पाक्स्थो वाजिनीवसू । यदुह्य-
 व्यनवि तुर्वशे यदौ हुवे वामथ मा गतम् ॥ ५ ॥ यदन्तरिक्षे पतथः पुरुभुजा य-
 द्दमे रोदसी अनु । यद्वा स्वधाभिरधितिष्ठयो रथमत आ यातमश्विना ॥ ६ ॥ ३४ ॥

॥ ११ ॥ १—१० षत्सः काण्व ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ छन्दः—१

अ० ६ । अ० १ । व० ३] ४०७ [प० ८ । अ० २ । सू० १२ ।

आर्चीभुरिगायत्री । २ वर्धमाना गायत्री । ३, ५—७, ६ निचृद्गायत्री । ४
विराड् गायत्री । ८ गायत्री । १० आर्चीभुरिक् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—६ षड्जः ।
१० धैवतः ॥

॥ ११ ॥ त्वमग्ने व्रतुपा असि देव आ मर्त्येष्व । त्वं यज्ञेष्वीड्यः ॥ १ ॥
त्वमसि प्रशस्यो विदथेषु सहन्त्य । अग्ने रथीरध्वराणाम् ॥ २ ॥ स द्यमस्मदम्
द्विषो युयोधि जातवेदः । अदेवीरग्ने अरातीः ॥ ३ ॥ अन्ति चित्सन्तमहं यज्ञं
मर्तस्य रिपोः । नोप वेषि जातवेदः ॥ ४ ॥ मर्ता अमर्त्यस्य ते भूरि नाम मना-
महे । विप्रांसो जातवेदसः ॥ ५ ॥ ३५ ॥ विपुं विप्रांसोऽवसे देवं मर्तास ऊतये ।
अग्निं गीर्भिर्हवामहे ॥ ६ ॥ आ ते वत्सो मनो यमत्परमाश्चित्सधस्थात् । अग्ने
त्वाङ्गमया गिरा ॥ ७ ॥ पुरुत्रा हि सदङ्गुमि विशो विश्वा अनु प्रभुः । समत्सु
त्वा हवामहे ॥ ८ ॥ समत्स्वग्निमवसे वाजयन्तो हवामहे । वाजेषु चित्रराशसम्
॥ ९ ॥ पूतनो हि कृमीड्यो अध्वरेषु सनाच्छ होता नव्यश्च सत्सि । स्वां चाग्ने
तन्वै पिप्रयस्यास्मभ्यै च सौभगमा यजस्व ॥ १० ॥ ३६ ॥ ८ ॥ ५ ॥

॥ १२ ॥ १—३३ पर्वतः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रोदेवता ॥ छन्दः—१, २,
८, ९, १५, १६, २०, २१, २५, ३१, ३२ निचृदुष्णिक् । ३—६, १०—१२,
१४, १७, १८, २२—२४, २६—३० उष्णिक् । ७, १३, १६ आर्षीविराडु-
ष्णिक् । ३३ आर्ची स्वराडुष्णिक् ॥ ऋषभः स्वरः ॥

॥ १२ ॥ य इन्द्र सोमपातमो मदः शविष्ट चेत्तति । येना हंसि न्यत्रिणं
तमीमहे ॥ १ ॥ येना दशग्वमग्निं वेपयन्तं स्वर्णरम् । येना समुद्रमाविथा त-
मीमहे ॥ २ ॥ येन सिन्धुं महीरपो रथो इव प्रचोदयः । पन्थामृतस्य यातये
तमीमहे ॥ ३ ॥ इमं स्तोममभिष्टये घृतं न पूतमद्विवः । येना नु सद्य ओजसा
ववक्षिथ ॥ ४ ॥ इमं जुषस्व गिर्वणः समुद्र इव पिन्वते । इन्द्र विश्वाभिरूति-
भिर्ववक्षिथ ॥ ५ ॥ १ ॥ यो नो देवः परावर्तः सखित्वनाय मामहे । विवो न
वृष्टिं प्रथयन्ववक्षिथ ॥ ६ ॥ ववजुरस्य केतवं उत वज्रो गर्भस्तयोः । यत्सूर्यो न
रोदसी अवर्धयत् ॥ ७ ॥ यदि प्रवृद्ध सत्पते सहस्रं महिषा अयः । आदित्त इ-
न्द्रियं महि प्र वावृधे ॥ ८ ॥ इन्द्रः सूर्यस्य रश्मिभिर्न्यर्शमानमोषति । अग्नि-
र्वनेव सामहिः प्र वावृधे ॥ ९ ॥ इयं ते ऋत्विषावती धीतिरेति नवीयसी ।
सपर्यन्ती पुरुप्रिया मिमीत इत् ॥ १० ॥ २ ॥ गर्भो यज्ञस्य देवयुः कर्तुं पुनीत

अ० ६ । अ० १ । व० ७] ४०८ [म० ८ । अ० ३ । सू० १३ ।

आनुषक् । स्तोमैरिन्द्रस्य वावृधे मिमीत इत् ॥ ११ ॥ सनिर्मित्रस्य पप्रथ इन्द्रः
सोमस्य पीतये । प्राची वाशीव सुन्वते मिमीत इत् ॥ १२ ॥ यं विप्रो उक्थवा-
हसोऽभिप्रमन्वुरायवः । घृतं न पिप्य आसन्घृतस्य यत् ॥ १३ ॥ उत स्वाराजे
अदितिः स्तोममिन्द्राय जीजनत् । पुरुप्रशस्तमृतयं ऋतस्य यत् ॥ १४ ॥ अभि
वद्भ्य उतयेऽनूषत् प्रशस्तये । न देव विव्रता हरीं ऋतस्य यत् ॥ १५ ॥ ३ ॥
यत्सोममिन्द्र विष्णावि यद्वा घ त्रित आप्तये । यद्वा मरुत्सु मन्दसे समिन्दुभिः
॥ १६ ॥ यद्वा शक्र परावर्ति समुद्रे अधि मन्दसे । अस्माकमित्सुते रणा समि-
न्दुभिः ॥ १७ ॥ यद्वासिं सुन्वतो वृधो यजमानस्य सत्पते । उक्थे वा यस्य र-
रयसि समिन्दुभिः ॥ १८ ॥ देवंदेवं वोऽवस इन्द्रमिन्द्रं गृणीषणि । अधो यज्ञाय
तुर्वणे व्यानशुः ॥ १९ ॥ यज्ञेभिर्यज्ञवाहसं सोमेभिः सोमपातमम् । होत्राभिरिन्द्रं
वावृधुर्व्यानशुः ॥ २० ॥ ४ ॥ महीरस्य प्रणीतयः पूर्वीरुत प्रशस्तयः । विश्वा
वसूनि दाशुषे व्यानशुः ॥ २१ ॥ इन्द्रं वृत्राय हन्तवे देवासो दधिरे पुरः । इन्द्रं
वाणीरनूषता समोजसे ॥ २२ ॥ महान्तं महिना वयं स्तोमेभिर्हवनश्रुतम् । अर्कै-
रुभि प्र णोनुमः समोजसे ॥ २३ ॥ न यं विविक्तो रोदसी नान्तरिक्षाणि ब्रह्मि-
णम् । अमादिदस्य तित्विषे समोजसः ॥ २४ ॥ यदिन्द्र पृतनाज्ये देवास्त्वा
दधिरे पुरः । आदिक्षे हर्यता हरीं ववक्षतुः ॥ २५ ॥ ५ ॥ यदा वृत्रं नदीवृतं शर्वसा
ब्रह्मिबवधीः । आदिक्षे हर्यता हरीं ववक्षतुः ॥ २६ ॥ यदा ते विष्णुरोजमा त्री-
णि पदा विचक्रमे । आदिक्षे हर्यता हरीं ववक्षतुः ॥ २७ ॥ यदा ते हर्यता हरीं
वावृधाते द्विवेदिवे । आदिक्षे विश्वा भुवनानि येमिरे ॥ २८ ॥ यदा ते मारुती-
र्विशस्तुभ्यमिन्द्र नियेमिरे । आदिक्षे विश्वा भुवनानि येमिरे ॥ २९ ॥ यदा सूर्य
ममुं द्विवि शुक्रं ज्योतिरधारयः । आदिक्षे विश्वा भुवनानि येमिरे ॥ ३० ॥ इमां
त इन्द्र सुष्टुतिं विप्रं इयति धीतिभिः । जामिं पदेव पिप्रतीं प्राध्वरे ॥ ३१ ॥ य-
दस्य धामनि प्रिये समीचीनासो अस्वरन् । नाभा यज्ञस्य दोहना प्राध्वरे ॥ ३२ ॥
सुवीर्यं स्वश्व्यं सुगव्यमिन्द्र दद्धिनः । होतैव पूर्वर्चितये प्राध्वरे ॥ ३३ ॥ ६ ॥ २ ॥

॥ १३ ॥ १—३३ नारदः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
५, ८, ११, १४, १६, २१, २२, २६, २७, ३१ निचृदुष्णिक् । २—४, ६, ७,
९, १०, १२, १३, १५—१८, २०, २३—२५, २८, २९, ३२, ३३ उष्णिक् ।
३० आशीविराडुष्णिक् ॥ ऋषभः स्वरः ॥

अ० ६ । अ० १ । व० १२] ४०६ [म० ८ । अ० ३ । सू० १३ ।

॥ १३ ॥ इन्द्रः सुतेषु सोमेषु क्रतुं पुनीत उक्थ्यम् । विदे वृधस्य दक्षसो म-
हान्हि षः ॥ १ ॥ स प्रथमे व्योमनि देवानां सदाने वृधः । सुणारः सुश्रवस्तमः सम-
प्सृजित् ॥ २ ॥ तमहे वाजसातय इन्द्रं भराय शुष्मिणम् । भवा नः सुम्ने अन्तमः
सखा वृधे ॥ ३ ॥ इयं तं इन्द्र गिर्वणो रातिः क्षरति सुन्वतः । मन्वानो अस्य
बर्हिषो वि राजसि ॥ ४ ॥ नूनं तदिन्द्र दद्वि नो यत्त्वा सुन्वन्त ईमहे । रयि नश्चि-
प्रमा भरा स्वर्विदम् ॥ ५ ॥ ७ ॥ स्तोता यत्ते विचर्षणिरतिप्रशर्धयद्विरः । वया
इवानु रोहते जुषन्त यत् ॥ ६ ॥ प्रववर्जनया गिरः शृणुधी जर्तुर्हवम् । मदेमदे
ववक्षिथा सुकृत्वने ॥ ७ ॥ क्रीकन्त्यस्य सृन्ता आपो न प्रवता यतीः । अया धियाय
उच्यते पतिर्विवः ॥ ८ ॥ उतो पतिर्य उच्यते कृषीनामेक इक्षशी । नमोवृधैरव-
स्युभिः सुते रण ॥ ९ ॥ स्तुहि श्रुतं विपश्चितं हरी यस्य प्रसक्षिणा । गन्तारा दाशुषो
गृहं नमस्विनः ॥ १० ॥ ८ ॥ तूतुजानो मेहमतेऽर्धेभिः सुषितप्सुभिः । आ याहि यज्ञमा-
शुभिः शमिद्धि ते ॥ ११ ॥ इन्द्र शविष्ठ सत्पते रयिं गुणत्सु धारय । श्रवः सू-
रिभ्यो अमृतं वसुत्वन्म ॥ १२ ॥ हवे त्वा सूर उदिते हवे मध्यन्दिने विवः ।
जुषाण इन्द्र सप्तिभिर्न आ गहि ॥ १३ ॥ आ तू गहि प्र तु द्रव मत्स्वा सुतस्य
गोमतः । तन्तुं तनुष्व पूर्णं यथा विदे ॥ १४ ॥ यच्छक्रासि परावति यदवावति
वृत्रहन् । यद्या समुद्रे अन्धसोऽवितेदसि ॥ १५ ॥ ९ ॥ इन्द्रं वर्धन्तु नो गिर इन्द्रं
सुतास इन्द्रवः । इन्द्रं हविष्मतीर्विशो अरारणिषुः ॥ १६ ॥ तमिद्धिमा अवस्यवः
प्रवत्वंतीभिरूतिभिः । इन्द्रं क्षोणीरवर्धयन्त्रया इव ॥ १७ ॥ त्रिकदुकेषु चेतनं दे-
वासो यज्ञमवत । तमिद्धन्तु नो गिरः मदावृधम् ॥ १८ ॥ स्तोता यत्ते अनुवत
उक्थान्पृतुथा वृधे । शुचिः पावक उच्यते सो अद्भुतः ॥ १९ ॥ तदिदुद्रस्य चेतति
यद्मं प्रत्रेषु धामसु । मनो यत्रा वि तदधुविचेतसः ॥ २० ॥ १० ॥ यदि मे सख्य-
मावर इमस्य पाहन्धसः । येन विश्वा अति द्विषो अतारिम ॥ २१ ॥ कदा तं
इन्द्र गिर्वणः स्तोता भवाति शन्तमः । कदा नो गव्ये अश्व्ये वसौ दधः ॥ २२ ॥
उत ते सुष्टुता हरी वृषणा वहतो रथम् । अजुर्यस्य मदिन्तमं यमीमहे ॥ २३ ॥
तमीमहे पुरुषुतं यद्मं प्रवाभिः रूतिभिः । नि बर्हिषि प्रिये संवदधं द्विता ॥ २४ ॥
वर्धस्वा सु पुरुषुत ऋषिषुताभिरूतिभिः । धुक्तस्व पिप्युषीमिषमवा च नः ॥ २५ ॥
॥ ११ ॥ इन्द्र त्वमवितेदसीत्था स्तुवतो अद्विवः । ऋतादियमि ते धियं मनोयुजम्
॥ २६ ॥ इह त्या संधमाद्या युजानः सोमपीतये । हरी इन्द्र प्रतद्वमू अभि स्वर
॥ २७ ॥ अभि स्वरन्तु ये तव रुद्रासः सक्षत श्रियम् । उतो मरुत्वंतीर्विशो अभि

अ० ६ । अ० १ । व० १७] ४१० [म० ८ । अ० ३ । सू० १५ ।

प्रयः ॥ २८ ॥ इमा अस्य प्रतूर्तयः पदं जुषन्त यदिवि । नाभा यज्ञस्य सं दधु-
र्यथा विदे ॥ २९ ॥ अयं दीर्घाय चक्षमे प्राचि प्रयत्यध्वरे । मिमीते यज्ञमानुष-
ग्विचक्ष्य ॥ ३० ॥ १२ ॥ वृषायमिन्द्र ते रथ उतो ते वृषणा हरी । वृषा त्वं श-
वक्रतो वृषा हवः ॥ ३१ ॥ वृषा ग्रावा वृषा मदो वृषा सोमो अयं सुतः । वृषा यज्ञो
यमिन्वेहि वृषा हवः ॥ ३२ ॥ वृषा त्वा वृषणं हुवे वज्रिञ्चित्राभिर्भूतिभिः ।
वाचन्थ हि प्रतिष्ठुति वृषा हवः ॥ ३३ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १-१५ गोषूक्त्यश्वसूक्तिनौ ऋषयः ॥ इन्द्रो देवता ॥
छन्दः-१, ११ विराड् गायत्री । २, ४, ५, ७, १५ निचृद् गायत्री । ३, ६, ८-१०,
१२-१४ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १४ ॥ यदिन्द्राहं यथा त्वमीशीय वस्व एक इत् । स्तोता मे गोपत्ना
स्यात् ॥ १ ॥ शिञ्जेयमस्मै दित्सेयं शचीपते मनीषिणे । यदहं गोपतिः स्याम्
॥ २ ॥ धेनुष्ट इन्द्र सृनुता यज्ञमानाय सुन्वते । गामश्वं पिप्युषीं वुहे ॥ ३ ॥ न
ते वर्तास्ति राधस इन्द्र देवो न मर्त्यः । यदिन्मसि स्तुतो मधम् ॥ ४ ॥ यज्ञ
इन्द्रमवर्धयद्यद्मिं व्यवर्तयत् । चक्राण ओषशं दिवि ॥ ५ ॥ १४ ॥ वावृधानस्य
ते वयं विश्वा धनानि जिग्युषः । ऊतिमिन्द्रा वृणीमहे ॥ ६ ॥ व्यन्तरिञ्जमतिर-
न्मदे सोमस्य रोचना । इन्द्रो यदर्भिनद्वलम् ॥ ७ ॥ उद्गा आजदङ्गिरोभ्य आ-
विष्कृण्वन्गुहां सतीः । अर्वाश्च नुनुदे बलम् ॥ ८ ॥ इन्द्रेण रोचना दिवो हव्हानि
द्विहितानि च । स्थिराणि न पश्याणुद ॥ ९ ॥ अपामूर्मिर्मदन्निव स्तोमं इन्द्राजिरायते ।
वि ते मदी अराजिषुः ॥ १० ॥ १५ ॥ त्वं हि स्तोमवर्धन इन्द्रास्युक्थवर्धनः ।
स्तोतृणामुत भद्रकृत् ॥ ११ ॥ इन्द्रमित्केशिना हरीं सोमपेयाय वसतः । उप
यज्ञं सुरार्धमम् ॥ १२ ॥ अपां फेनेन नमुनेः शिरं इन्द्रोदवर्तयः । विश्वा
यदजयः स्पृशः ॥ १३ ॥ मायाभिर्भून्मिस्पसत इन्द्र वामारुरुक्षतः । अव दस्यूरधुनथाः
॥ १४ ॥ असुन्वामिन्द्र संसदं विपूर्वा व्यनाशयः । सोमपा उत्तरो भवन् ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १५ ॥ १-१३ गोषूक्त्यश्वसूक्तिनौ ऋषी ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-
१-३, ५-७, ११, १३ निचृदुष्णिक् । ४ उष्णिक् । ८, १२ विराडुष्णिक् ।
६, १० पादनिचृदुष्णिक् ॥ ऋषभः स्वरः ॥

॥ १५ ॥ तम्बुभि प्र गायत पुरुद्वतम् पुरुषुतम् । इन्द्रं गीर्भिस्तविषमा विवासत ॥ १ ॥
अस्य विवर्हसो बृहत्सहो वाधार रोदसी । गिरीरज्जो अपः स्वर्हपत्न्या ॥ २ ॥

अ० ६ । अ० १ । ष० २२] ४११ [म० ८ । अ० १ । सू० १७ ।

स राजसि पुरुषुतुँ एको वृत्राणि जिघ्नसे । इन्द्र जैत्रा श्रवस्या च यन्तवे ॥ ३ ॥
तं ते मदं गृणीमसि वृषणं पृत्सु सामहिम् । उ लोककृत्नुमद्विवो हरिश्रियम्
॥ ४ ॥ येन ज्योतीप्यायवे मनवे च विवेदिथ । मन्द्रानो अस्य वृद्धिषो वि राज-
सि ॥ ५ ॥ १७ ॥ तदद्या चित्त उक्थिनोऽनु प्लवन्ति पूर्वथा । वृषपत्नीरूपो
जया विवेदिवे ॥ ६ ॥ तव त्यदिन्द्रियं बृहत्तव शुष्ममुत क्रतुम् । वज्रं शिशाति
धिषणा वरेण्यम् ॥ ७ ॥ तव द्यौरिन्द्र पौंस्यं पृथिवी वर्धति श्रवः । त्वामाणः प-
र्वतासश्च हिन्विरे ॥ ८ ॥ त्वां विष्णुर्वृहन्तयो मित्रो गृणाति वरुणः । त्वां
शर्धो मदत्यनु मारुतम् ॥ ९ ॥ त्वं वृषा जनानां मंहिष्ठ इन्द्र जज्ञिषे । सत्रा वि-
श्वा स्वपत्यानि दधिषे ॥ १० ॥ १८ ॥ सत्रा त्वं पुरुषुतुँ एको वृत्राणि तोशसे
नान्य इन्द्रात्कर्णं भूय इन्वति ॥ ११ ॥ यदिन्द्र गन्मशस्त्वा नाना हन्वत
ऊतये । अस्माकेभिर्नृभिर्गत्रा स्वर्जय ॥ १२ ॥ अरं क्षयाय नो महे विश्वा रूपाण्याः
विश्वान् । इन्द्रं जैत्राय हर्षया शचीपतिम् ॥ १३ ॥ १९ ॥

॥ १६ ॥ १-१२ इरिम्बिठिः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१,
६-१२ गायत्री । २-७ निचृद्गायत्री । ८ विराद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १६ ॥ प्र सत्राजं चर्पणीनामिन्द्रं स्तोता नव्यं गीर्भिः । नरं नृषाहं मं-
हिष्ठम् ॥ १ ॥ यस्मिन्नुक्तानि रण्यन्ति विश्वानि च श्रवस्या । अपामग्नौ न सं-
मुद्रे ॥ २ ॥ तं सुष्टुत्या विवासं ज्येष्ठराजं भरे कृत्नुम् । महो वाजिनं सनिभ्यः
॥ ३ ॥ यस्यानूना गभीरा मदा उरवस्तर्जवाः । हृषेमन्तः शूरसातौ ॥ ४ ॥ त-
मिद्धनेषु द्वितेप्राधिवाकाय हवन्ते । येषामिन्द्रस्ते जयन्ति ॥ ५ ॥ तमिच्छ्यौत्नैरार्थ-
न्ति तं कृतेभिश्चर्षणयः । एष इन्द्रो वरिवस्कृत् ॥ ६ ॥ २० ॥ इन्द्रो ब्रह्मेन्द्र ऋ-
षिरिन्द्रः पुरु पुरुहूतः । महान्महीभिः शर्चाभिः ॥ ७ ॥ स स्तोम्य स हव्यः
सत्यः सत्वा तुविकृर्मिः । एकाश्चित्सन्नभिभूतिः ॥ ८ ॥ तमर्केभिस्तं सामभिस्तं
मायत्रैश्चर्षणयः । इन्द्रं वर्धन्ति क्षितयः ॥ ९ ॥ प्रणेतारं वस्यो अचक्षा कर्तारं
ज्योतिः समत्सु । समद्वांसं युधामित्रान् ॥ १० ॥ स नः पप्रिः पारयाति स्वस्ति
नावा पुरुहूतः । इन्द्रो विश्वा अति द्विषः ॥ ११ ॥ स त्वं न इन्द्र वाजेभिर्देशस्या
च गातुया च । अचक्षा च नः सुम्नं नेषि ॥ १२ ॥ २१ ॥

॥ १७ ॥ १-१५ इरिम्बिठिः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१-३,

अ० ६ । अ० १ । व० २६] ४१२ [म० ८ । अ० ३ । सू० १८ ।

७, ८ गायत्री । ४-६, ६-१२ निचृद्गायत्री । १३ विराद्गायत्री । १४ आसुरी
बृहती । १५ आर्षी भुरिम्बृहती ॥ स्वरः-१-१३ षड्जः । १४, १५ मध्यमः ॥

॥ १७ ॥ आ याहि सुषुमा हि त इन्द्र सोमं पिबा इमम् । एदं बर्हिः संक्षो
मम् ॥ १ ॥ आ त्वा ब्रह्मयुजा हरी वहतामिन्द्र केशिना । उप ब्रह्माणि नः
शृणु ॥ २ ॥ ब्रह्माणस्त्वा वयं युजा सोमपामिन्द्र सोमिनः । सुतावन्तो हवामहे
॥ ३ ॥ आ नो याहि सुतावन्तोऽस्माकं सुष्ठुतीरुष । पिबा सु शिप्रिन्नन्धसः ॥ ४ ॥
आ ते सिञ्चामि कुक्ष्योरनु गात्रा वि धावतु । गृभाय जिह्वया मधु ॥ ५ ॥ २२ ॥
स्वादुष्टे अस्तु संसुदे मधुमान्तन्वेऽतव । सोमः शर्मस्तु ते हृदे ॥ ६ ॥ अयमु त्वा
विचर्षणे जनीरिवाभि संवृतः । प्र सोम इन्द्र सर्पतु ॥ ७ ॥ तुविग्रीवो वपोदरः
सुत्राहुरन्धसो मदं । इन्द्रो वृत्राणि जिघ्नते ॥ ८ ॥ इन्द्र मेहि पुरस्त्वं विश्वस्ये-
शान ओजसा । वृत्राणि वृत्रहञ्जहि ॥ ९ ॥ दीर्घस्ते अस्त्वङ्कुशो येना वसुं
प्रयच्छसि । यजमानाय सुन्वते ॥ १० ॥ २३ ॥ अयं त इन्द्र सोमो निपूतो
अधि बर्हिषि । एहीमस्य द्रवा पिब ॥ ११ ॥ शार्चिणो शार्चिपूजनाय रणाय ते
सुतः । आखण्डत् प्र हूयसे ॥ १२ ॥ यस्ते ऋक्वृषो नपात्प्रणपात्कुण्डपाय्यः ।
न्यस्मिन्दध आ मनः ॥ १३ ॥ वास्तोष्पते ध्रुवा स्थूणांसत्रं सोम्यानाम् । द्रप्सो
भेत्ता पुरां शश्वतीनामिन्द्रो मुनीनां सखा ॥ १४ ॥ पृदाकुमानुर्यजतो गवेर्षण
एकः सन्नभि भूयसः । भूर्णिमश्वं नयत्तुजा पुरो गृभेन्द्रं सोमस्य पीतये ॥ १५ ॥ २४ ॥

॥ १८ ॥ १-२२ इरिम्बिठिः काण्व ऋषिः ॥ देवताः-१-७, १०-२२
आदित्याः । ८ अश्विनौ । ९ अग्निसूर्यानिताः ॥ छन्दः-१, १०, १५, १६
पादनिचृदुष्णिक् । २ आर्ची स्वरादुष्णिक् । ३, ८, १०, ११, १७, १८, २२
उष्णिक् । ४, ६, २१ विरादुष्णिक् । ५-७ १२, १४, १६, २० निचृदुष्णिक् ॥
श्रुषभः स्वरः ॥

॥ १८ ॥ इदं ह नूनमेषां सुम्नं भिक्षेत मर्यः । आदित्यानामपूर्व्यं सर्वांमनि
॥ १ ॥ अनर्वाणो ह्येषां पन्था आदित्यानाम् । अदब्धाः सन्ति पायवः सुगेवृधः
॥ २ ॥ तत्सु नः सविता भगो वरुणो मित्रो अर्यमा । शर्म यच्छन्तु सप्रथो य-
दीमहे ॥ ३ ॥ देवोर्भिर्देव्यवितेऽरिष्टमर्मा गाहि । स्मत्सूरिभिः पुरुषिये सुशर्मभिः
॥ ४ ॥ ते हि पुत्रासो अदितेर्विदुर्ब्रह्मसि योतवे । अंहोश्चिदुरुचक्रयोऽनेहसः ॥ ५ ॥
॥ २५ ॥ अदितिर्नो विवां पशुमादितिर्नक्तमर्वायाः । अदितिः प्रात्वंहसः सदावृधा

अ० ६ । अ० १ । व० २६] ४१३ [म० ८ । अ० ३ । सू० १६ ।

॥ ६ ॥ उत स्या नो दिवा मतिरदितिरुत्था गमत् । सा शन्ताति मयस्करदण
स्त्रिधः ॥ ७ ॥ उत त्या दैव्या भिषजा शं नः करतो अश्विनो । युयुयातामितो
रपो अप स्त्रिधः ॥ ८ ॥ शमग्निरग्निभिः करच्छं नस्तपतु सूर्यः । शं वातो वा-
त्वरूपा अप स्त्रिधः ॥ ९ ॥ अपामीवामप स्त्रिधमप सेधत दुर्मतिम् । आदित्यासो
युयोतना नो अंहसः ॥ १० ॥ २६ ॥ युयोता शरुमस्मदाँ आदित्यास उताम-
तिम् । अध्रुग्वेषः कृणुत विश्ववेदसः ॥ ११ ॥ तत्सु नः शर्म यच्छतादित्या य-
न्मुमोचति । एनस्वन्तं चिदेनसः सुदानवः ॥ १२ ॥ यो नः कश्चिद्रिरिचति र-
जस्त्वेन मर्त्यः । स्वैः ष एवै रिरिषीष्ट युर्जनः ॥ १३ ॥ समित्तमघर्मश्नवहुः शंसं
मर्त्य रिपुम् । यो अस्मन्ना दुर्हणाव्वाँ उप ह्युः ॥ १४ ॥ प्राकत्रा स्थन देवा हृत्सु
जानीथ मर्त्यम् । उप ह्युं चाह्युं च वसवः ॥ १५ ॥ २७ ॥ आ शर्म पर्वताना-
मोतापां वृणीमहे । द्यावासागारे अस्मद्रपस्कृतम् ॥ १६ ॥ ते नो भद्रेण शर्मणा
युष्मकं नावा वसवः । अति विश्वानि दुरिता पिपर्तन ॥ १७ ॥ तुचे तनाय त-
त्सु नो द्राघीय आयुर्जीवसे । आदित्यासः सुमहसः कृणोतन ॥ १८ ॥ यज्ञो ह्रीळो
वो अन्तर आदित्या अस्ति मृळत । युष्मे इहो अपि षमसि सजात्ये ॥ १९ ॥ वृ-
हद्वरुथं मरुताँ देवं त्रातारमविश्वना । मित्रमीमहे वरुणं स्वस्तये ॥ २० ॥ अनेहो
मित्रार्यमभृवद्वरुण शंस्यम् । त्रिवरुथं मरुतो यन्त नश्छर्दिः ॥ २१ ॥ ये चिद्धि मृत्यु-
बन्धव आदित्या मनवः स्मसि । प्र सू न आयुर्जीवसे तिरेतन ॥ २२ ॥ २८ ॥

॥ १६ ॥ १-३७ सोभरिः काणव ऋषिः ॥ देवताः-१-३३ अग्निः । ३४,
३५ आदित्याः । ३६, ३७ त्रसदस्योर्दानस्तुतिः ॥ छन्दः-१, ३, १५, २१
२३, २८, ३२ निचृदुष्णिक् । २७ भुरिगार्ची विराडुष्णिक् । ५, १६, ३०
उष्णिक् ककुप् । १३ पुर उष्णिक् । ७, ९, ३४ पाद निचृदुष्णिक् । ११, १७,
३६ विराडुष्णिक् । २५ आर्चीस्वराडुष्णिक् । २, २२, २६, ३७ विरादपङ्क्तिः ।
४, ६, १२, १६, २०, ३१ निचृत् पङ्क्तिः । ८ आर्चीभुरिक् पङ्क्तिः । १० सतः
पङ्क्तिः । १४ पङ्क्तिः । १८, ३३ पादनिचृत् पङ्क्तिः । २४, २६ आर्चीस्वराद पङ्क्तिः ।
३५ स्वराद्बृहती ॥ स्वरः-१, ३, ५, ७, ९, ११, १३, १५, १७, १९, २१,
२३, २५, २७, २८, ३०, ३२, ३४, ३६ ऋषभः । २, ४, ६, ८, १०, १२,
१४, १६, १८, २०, २२, २४, २६, २८, ३१, ३३, ३७ पञ्चमः । ३५ मध्यमः ॥

॥ १६ ॥ तं गूर्धया स्वर्णरं देवासो देवमरति दधन्विरे । देवत्रा हव्यमोहिरे

अ० ६ । अ० १ । व० ३३] ४१४ [म० ८ । अ० ३ । सू० १६ ।

॥ १ ॥ विभूतरातिं विप्र चित्रशोचिषमग्निमीळिष्व यन्तुरम् । अस्य मेधस्य सो-
म्यस्य सोभरे प्रेमध्वराय पूर्व्यम् ॥ २ ॥ यजिष्ठं त्वा ववृमहे देवं देवत्रा होतास्म-
मर्त्यम् । अस्य यज्ञस्य मुक्तम् ॥ ३ ॥ ऊर्जो नपातं सुभगं सुदीदितिमग्निं श्रेष्ठ-
शोचिषम् । स नो मित्रस्य वरुणस्य सो अपामा सुम्नं यज्ञते दिवि ॥ ४ ॥
यः समिधा य आहुती यो वेदेन ददाश मर्तो अग्नये । यो नमसा स्वध्वरः ॥ ५ ॥
॥ २६ ॥ तस्येदन्वितो रंहयन्त आशवस्तस्य द्युम्नितमं यशः । न तमहो देवकृतं कु-
तश्च न मर्त्यकृतं नशत् ॥ ६ ॥ स्यग्नयो वो अग्निभिः स्याम सूनो सहस ऊ-
र्जा पते । सुवीरस्त्वमस्मयुः ॥ ७ ॥ प्रशंसमानो अतिथिर्न मित्रियोऽग्नी रथो न
वेद्यः । त्वे क्षेमासो अर्पि सन्ति साधवस्त्वं राजा रयीणाम् ॥ ८ ॥ सो अद्धा
वाध्वरोऽग्ने र्वाः सुभग स प्रशंस्यः । स धीभिरस्तु सनिता ॥ ९ ॥ यस्य त्व-
मूर्ध्वो अध्वराय निष्ठसि जयद्वीगः स साधते । सो अर्वञ्जिः सनिता स विपन्यु-
भिः स शूरैः सनिता कृतं ॥ १० ॥ ३० ॥ यस्याग्निर्वर्षुर्गृहे स्तोमं चनो दधीत
पिश्ववार्यः । हव्या वा वेविषद्विषः ॥ ११ ॥ विप्रस्य वा स्तुवतः सहसो यहो
मन्त्रमस्य रातिषु । अवोदेवमुपरिमर्त्य कृधि वसो विविदृषो वचः ॥ १२ ॥ यो
अग्निं हव्यदातिभिर्नमोभिर्वा सुदक्षमा विवामति । गिरा वाजिरशोचिषम् ॥ १३ ॥
समिधा यो निशिती दाशददिति धामभिरस्य मर्त्यः । विश्वेत्स धीभिः सुभगो
जनां अति द्युम्नैरुद् इव तारिषत् ॥ १४ ॥ तदग्ने द्युम्नमा भर यत्सासहत्सद-
ने कं चिद्विणम् । मनुं जनप्य दृढयः ॥ १५ ॥ ३१ ॥ येन चष्टे वरुणो मि-
त्रो अर्यमा येन नामत्या भगः । वयं तत्ते शर्वना गातुवित्तमा इन्द्रत्वोता विधेमहि
॥ १६ ॥ ते घेदग्ने स्याध्योऽये त्वा विप्र निदधिरे नृचक्षसम् । विप्रागो देव सु-
क्रतुम् ॥ १७ ॥ त इवेदिं सुभग त आहुतिं ते सोतुं चक्रिरे दिवि । त इद्राजंभि-
जिग्युर्महद्धनं ये त्वे कामे न्येरिरे ॥ १८ ॥ भद्रो नो अग्निराहुतो भद्रा राति सु-
भग भद्रो अध्वरः । भद्रा उत प्रशस्तयः ॥ १९ ॥ भद्रं मनः कृणुषु वृत्रतूर्ये येना
समत्सु सासहः । अर्व स्थिरा तनुहि भूरि शर्वतां वनेमा ते अभिष्टिभिः ॥ २० ॥
॥ ३२ ॥ ईळे गिरा मनुहितं यं देवा दूतमगतिं न्येरिरे । यजिष्ठं हव्यवाहनम् ॥ २१ ॥
तिग्मजम्भाय तरुणाय राजते प्रयो गायस्यग्नये । यः पिंशते सूनृताभिः सुवीर्यम-
ग्निवृतेभिराहुतः ॥ २२ ॥ यदीं वृतेभिराहुतो वाशीः पग्निर्भरत उच्चाव च । अमुर
इव निणिजम् ॥ २३ ॥ यो हव्यान्यैरयता मनुहितो देव आसा सुगन्धिना ।
विवासते वार्याणि स्वध्वरो होता देवो अमर्त्यः ॥ २४ ॥ यदग्ने मर्त्यस्त्वं स्यामहं

अ० ६ । अ० १ । व० ३६] ४१५ [म० ८ । अ० ३ । सू० २० ।

मित्रमहो अर्मसः । सहसः सूनवाहुत ॥२५॥ ३३ ॥ न त्वा रासीयाभिर्शस्तये व-
सो न पापत्वार्य सन्त्य । न मे स्तोतामतीवा न कुर्हितः स्यादग्ने न पापया ॥ २६ ॥
पितुर्न पुत्रः सुभृतो दुरोण आ देवा एतु प्र णो इविः ॥ २७ ॥ तत्राहमग्ने ऊ-
तिभिर्नेर्दिष्टाभिः सचेय जोषमा वसो । सदा देवस्य मर्त्यः ॥ २८ ॥ तव क्रत्वा
सनेयं तव रातिभिर्ग्ने तव प्रशस्तिभिः । त्वामिदाहुः प्रमतिं वसो ममाग्ने ह-
र्षस्व दातवे ॥ २९ ॥ प्र सो अग्ने तत्रोतिभिः सुवीराभिस्तिरते वाजभर्मभिः ।
यस्य त्वं सख्यमावरः ॥ ३० ॥ ३४ ॥ तव द्रप्सो नीलवान्वाश अत्विय इ-
न्यानः सिष्णवा ददे । त्वं महीनामुपसामसि प्रियः क्षपो वस्तुषु राजसि ॥ ३१ ॥
तमागन्म सोभरयः सहस्रमुष्कं स्वभिष्टिमवसे । सम्राजं त्रासदस्यवम् ॥ ३२ ॥
यस्य ते अग्ने अन्ये अग्नय उपक्षितो वया इव । विषो न द्युम्ना नि युवे ज-
नानां तव क्षत्राणि वर्धयन् ॥ ३३ ॥ यमादित्यासो अद्रुहः पारं नयथ मर्त्यम् ।
मघोनां विश्वेषां सुदानवः ॥ ३४ ॥ यूयं राजानः कं चिच्चर्षणीसहः क्षयन्तं
मानुषां अनु । वयं ते वो वरुण मित्रार्यमन्त्स्यामेहतस्य रथयः ॥ ३५ ॥ अदा-
न्मे पौरुकुत्स्यः पञ्चाशतं त्रमदस्युर्वधूनाम् । मंहिषो अर्यः सत्पतिः ॥ ३६ ॥
उत मे प्रिययोर्व्रिययोः सुवास्त्या अधि तुग्वनि । निसृणां सप्ततीनां श्यावः प्र-
णोता भुव्वसुर्दियाता पतिः ॥ ३७ ॥ ३५ ॥

॥ २० ॥ १-२६ सोभरिः काण्व ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः—१,
५, ७, १६, २३ उष्णिक् ककुप् । ६, १३, २१, २५ निचृदुष्णिक् । ३, १५,
१७ विराडुष्णिक् । ११ पादनिचृदुष्णिक् । २, १०, १६, २२ सतः पङ्क्तिः ।
८, २०, २४, २६ निचृत् पङ्क्तिः । ४, १८ विराट् पङ्क्तिः । ६, १२ पादनिचृत्
पङ्क्तिः । १४ आर्ची भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७, ९, ११, १३, १५,
१७, १९, २१, २३, २५ ऋषभः । २, ४, ६, ८, १०, १२, १४, १६, १८,
२०, २२, २४, २६ पञ्चमः ॥

॥ २० ॥ आ गन्ता मा रिपयन्त प्रस्थावानो मापं स्थाता समन्यवः ।
स्थिरा चिन्मयिष्णवः ॥ १ ॥ वीळुपविर्भिर्मरुत ऋभुक्षणा आ रुद्रासः सुदीति-
भिः । इषा नो अद्या गता पुरुस्पृहो यज्ञमा सोभरीयवः ॥ २ ॥ विद्या हि रुद्रि-
याणां शुष्ममुग्रं मरुतां शिमीवताम् । विष्णोरिषस्य मीळुषाम् ॥ ३ ॥ वि द्वीपानि
पारपन्तिष्ठद्बुच्छुतोभे युजन्त रोदसी । प्र धन्वान्यैरत शुभ्रखादयो यदेजथ स्वभा-
नवः ॥ ४ ॥ अच्युता चिद्वो अज्मन्ना नानदति पर्वतासो वनस्पतिः । भूमिर्यामेषु

अ० ६ । अ० २ । व० १] ४१६ [म० ८ । अ० ४ । सू० २१ ।

रेजते ॥ ५ ॥ ३६ ॥ अमाय वो मरुतो यातवे द्यौर्जिहीत उत्तरा बृहत् । यत्रा
नरो देदिशते तनूष्वा त्वक्षांसि बाहोजसः ॥ ६ ॥ स्वधामनु श्रियं नरो महि त्वे-
षा अमवन्तो वृषप्सवः । बहन्ते अहुतप्सवः ॥ ७ ॥ गोभिर्वाणो अज्यते सोभरी
णां रथे कोशे हिरण्यये । गोबन्धवः सुजातास इषे भुजे महान्तो नः स्पर्से नु
॥ ८ ॥ प्रति वो वृषदञ्जयो वृष्णे शर्पाय मारुताय भरध्वम् । हव्या वृषप्रयाव्यो
॥ ९ ॥ वृषणश्चेन मरुतो वृषप्सुना रथेन वृषनाभिना । आ रथेनासो न पक्षिणो
वृथा नरो हव्या नो वीतये गत ॥ १० ॥ ३७ ॥ समानमञ्जयेषां वि भ्राजन्ते
रुक्मसो अर्धे बाहुषु । दर्वियुतत्पृष्ठयः ॥ ११ ॥ त उग्रसो वृषण उग्रबाहवो नर्कि-
ष्टनूषु येतिरे । स्थिरा धन्वान्यायुधा रथेषु वोऽनीकेष्वधि श्रियः ॥ १२ ॥ येषामणो न
सप्रथो नाम त्वेषं शश्वतामेकमिद्धजे । वयो न पित्र्यं सहः ॥ १३ ॥ तान्वन्दस्व मरुतस्तां
उप स्तुहितेषां हि धुनीनाम् । अराणां न चरमस्तदैषां दाना मद्वातदैष्याम् ॥ १४ ॥
सुभगः स व ऊतिष्वास पूर्वीसु मरुतो व्युष्टिषु । यो वा नूनमुतासति ॥ १५ ॥ ३८ ॥
यस्य वा यूयं प्रति वाजिनो नर आ हव्या वीतये गथ । अभि ष घुम्रैरुत वाजसा-
तिभिः सुम्ना वो धूतयो नशत् ॥ १६ ॥ यथा रुद्रस्य सूनवो दिवो वशन्त्यसुरस्य वे-
धसः । युवानस्तथेदसत् ॥ १७ ॥ ये चार्हन्ति मरुतः सुदानवः स्मन्मीळुषश्च-
रन्ति ये । अतश्चिदा न उप वस्यसा हृदा युवान आ ववृध्वम् ॥ १८ ॥ यूयं
ऊ षु नर्विष्टया वृष्णाः पात्रकां अभि सोभरे गिरा । गाण गा इव चर्कषत् ॥ १९ ॥
साहा ये सन्ति मुष्टिहेव हव्यो विश्वासु पृत्सु होतृषु । वृष्णश्चन्द्राक्ष सुश्रवस्त-
मान गिरा वन्दस्व मरुतो अह ॥ २० ॥ ३९ ॥ गार्वाश्चिदा समन्यवः सजा-
त्येन मरुतः सर्वन्धवः । रिहते ककुभो मिथः ॥ २१ ॥ मर्तिश्चिद्वो नृतवो रुक्म-
वक्षस उप आतृत्वमारयति । अर्धे नो गात मरुतः सदा हि व आपि मस्ति नि-
धुवि ॥ २२ ॥ मरुतो मारुतस्य न आ भेषजस्य बहता सुदानवः यूयं सखायः स-
प्तयः ॥ २३ ॥ याभिः सिन्धुमवथ याभिस्तूर्वथ याभिर्दशस्यथा किर्विम् । मयो
नो भूतोतिभिर्मयोभुवः शिवाभिरसचक्षिषः ॥ २४ ॥ यत्सिन्धौ यदसिक्थां यत्स-
मुद्रेषु मरुतः सुबर्हिषः । यत्पर्वितेषु भेषजम् ॥ २५ ॥ विश्वं पश्यन्तो विभृथा त-
नूषा तेना नो अर्धे वोचत । जमा रपो मरुत आतुरस्य न इष्कर्ता विहुतं पुनः
॥ २६ ॥ ४० ॥ १ ॥ ३ ॥

॥ २१ ॥ १-१८ सोभरिः काण्व ऋषिः ॥ १-१६ इन्द्रः । १७, १८
चित्रस्यदानस्तुतिर्देवता ॥ छन्दः—१, २, १५ त्रिराहुष्णिक् । १३, १७ निष्ट-

अ० ६ । अ० २ । व० ५] ४१७ [म० ८ । अ० ४ । सू० २२ ।

दुष्णिक् । ५, ७, ९, ११ उष्णिक् ककुप् । २, १२, १४ पादनिष्ठत् पङ्क्तिः ।
१० विराट् पङ्क्तिः । ६, ८, १६, १८ निष्ठत् पङ्क्तिः । ४ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—
१, ३, ५, ७, ९, ११, १३, १५, १७ ऋपभः । २, ४, ६, ८, १०, १२,
१४, १६, १८ पञ्चमः ॥

॥ २१ ॥ वयमु त्वामपूर्व्य स्थूरं न कश्चिद्भरन्तोऽब्रस्यवः । वाजं चित्रं हवा-
महे ॥ १ ॥ उप त्वा कर्मसुतये स नो युजोग्रश्चक्राम यो धृषत् । त्वामिद्वयवितारं
ववृमहे सखाय इन्द्र सानुसिम् ॥ २ ॥ आ याहीम इन्द्रवोऽश्वपते गोपत उर्वरा-
पते । सोमं सोमपते पिब ॥ ३ ॥ वयं हि त्वा वंशुमन्तमबन्धवो विप्रांस इन्द्र
येमिम । या ते धामानि वृषभ तेभिरा गहि विश्वेभिः सोमपीतये ॥ ४ ॥ सीद-
न्तस्ते वयो यथा गोश्रीते मधौ मद्विरे विवक्षणे । अभि त्वामिन्द्र नोनुमः ॥ ५ ॥
॥ १ ॥ अच्छा च त्वैना नमसा वदामसि किं मुहुश्चिद्वि दीधियः । सन्ति कामासो
हरिवो इदिष्टं स्मो वयं सन्ति नो धियः ॥ ६ ॥ नूत्ना इदिन्द्र ते वयमूती अभूम
नहि नू ते अद्रिवः । विद्या पुरा परीणसः ॥ ७ ॥ विद्या संखित्वमुत शूर भो-
ज्यमा ते ता वञ्चिन्मीमहे । उतो संमस्मिन्ना शिशीहि नो वसो वाजं सुशिप्र
गोमति ॥ ८ ॥ यो न इदमिदं पुरा प्र वस्य आनिनाय तमु वः स्तुपे । सखाय
इन्द्रमूतये ॥ ९ ॥ हर्यश्वं सन्पतिं चर्पणीसहं स हि प्मा यो अमन्दत । आ तु
नः स वयति गव्यमश्व्यं स्तोतृभ्यो मघवां शतम् ॥ १० ॥ २ ॥ त्वया ह स्वि-
द्युजा वयं प्रति श्वसन्तं वृषभ ध्रुवीमहि । संस्थे जनस्य गोमतः ॥ ११ ॥ जयेम
कारे पुरुहूत कारिणोऽभि तिष्ठेम दृढ्यः । नृभिर्वृत्रं हन्याम शशुयाम चावैरिन्द्र
प्र णो धियः ॥ १२ ॥ अन्नातृव्यो अना त्वमनापिरिन्द्र जुनुषा सनादसि । यु-
धेदापित्वमिच्छसे ॥ १३ ॥ नकी रेवन्तं सख्याय विन्दसे पीयन्ति ते सुराश्वः ।
यदा कृणोषि नदन्तुं समूहस्यादिष्णितेव हूयसे ॥ १४ ॥ मा ते अप्राजुरो यथा
मूरास इन्द्र मुखे त्वावतः । नि पदाम सचा मुते ॥ १५ ॥ ३ ॥ मा ते गोदत्र
निरराम राधस इन्द्र मा ते गृहामहि । इच्छा चिदर्यः प्र मृशाभ्या भेर नतं दा-
मानं आदभे ॥ १६ ॥ इन्द्रो वा घेदिपेन्मघं सरस्वती वा सुभगा इदिर्वसु । त्वं
वा चित्र दाशुषे ॥ १७ ॥ चित्र इद्राजा राजका इदन्यके युके सरस्वतीमनु । प-
र्जन्य इव ततनद्धि वृष्ट्या महसमयुता ददत् ॥ १८ ॥ ४ ॥

॥ २२ ॥ १—१८ सोभरिः काण्व ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—
१ विराट् बृहती । ३, ५ निचृद्बृहती । ७ बृहती पथ्या । २ विराट् पङ्क्तिः ।

अ० ६ । अ० २ । व० ६] ४१८ [म० ८ । अ० ४ । सू० २३ ।

६, १६, १८ निचृत् पङ्क्तिः । ४, १० सतः पङ्क्तिः । १४ भुरिक् पङ्क्तिः । ८ अ-
नुष्टुप् । ६, ११, १७ उष्णिक् । १३ निचृदुष्णिक् । १५ पादनिचृदुष्णिक् । १२
निचृत्त्रिष्टुप् । स्वरः-१, ३, ५, ७ मध्यमः । २, ४, ६, १०, १४, १६, १८
पञ्चमः । ८ गान्धारः । ६, ११, १३, १५, १७ ऋषभः । १२ धैवतः ॥

. ॥ २२ ॥ ओ त्वमहं आ रथमद्या दंसिष्ठमृतये । यमश्विना सुहवा रुद्रव-
र्तनी आ सूर्यायै तस्थयुः ॥ १ ॥ पूर्व्यायुषं सुहवं पुरुस्पृहं भुज्युं वाजेषु पूर्व्यम् ।
सच्चनावन्तं सुमतिभिः सोमरे विद्वेषसमनेहसम् ॥ २ ॥ इह त्या पुरुभूतमा देवा
नमोभिरश्विना । अर्वाचीना स्वर्वसे करामहे गन्तारा वाशुषो गृहम् ॥ ३ ॥
युवो रथस्य परि चक्रमीयत इमान्यद्वामिषयति । अस्माँ अच्छाँ सुमतिर्वी शुभ-
स्पती आ धेनुरिव धावतु ॥ ४ ॥ रथो यो वाँ त्रिवन्धुरो हिरण्याभीशुरश्विना ।
परिद्यावापृथिवी भूपति ध्रुतस्तेन नासत्या गतम् ॥ ५ ॥ ५ ॥ दशस्यन्ता मनेवे पूर्व्यं विवि
यत्वं वृक्रेण कर्षथः । ता वामद्य सुमतिभिः शुभस्पती अश्विना प्रस्तुवीमहि ॥ ६ ॥ उप
नो वाजिनीवसू यातमृतस्य पृथिभिः । येभिस्तृत्ति वृषणा त्रासदस्यवं महे जत्राय
जिन्वथः ॥ ७ ॥ अयं वामद्विभिः सुतः सोमो नरा वृषणवसू । आ यातं सोमपीतये पिबतं
वाशुषो गृहे ॥ ८ ॥ आ हि रुहर्तमश्विना रथे कोशे हिरण्यये वृषणवसू । युञ्जथां पी-
वरीरिषः ॥ ९ ॥ याभिः पक्थमवथो याभिरधिगुं याभिर्विभुं विजोपसम् । ता-
भिर्नो मज्जू तूयमश्विना गतं भिषज्यतं यदातुरम् ॥ १० ॥ ६ ॥ यदधिगावो अ-
धिगू इदा चिदहो अश्विना हवामहे । वयं गीभिर्विपन्यवः ॥ ११ ॥ ताभिरा
यातं वृषणोप मे हवं विश्वप्सुं विश्ववार्यम् । इषा मंहिष्ठा पुरुभूतमा नरा याभिः
क्रिविं वावृधुस्ताभिरा गतम् ॥ १२ ॥ ताविदा चिदहानां तावश्विना वन्दमान
उपं भुवे । ता ऊ नमोभिरामहे ॥ १३ ॥ ताविहोषा ता उपसि शुभस्पती ता
यामेन्द्रवर्तनी । मा नो मर्ताय रिपवे वाजिनीवसू परो रुद्रावर्ति ख्यतम्
॥ १४ ॥ आ सुगम्याय सुगम्यं प्राता रथेनाश्विना वा सज्जणी । हुवे पितेव सो-
मरी ॥ १५ ॥ ७ ॥ मनोजवसा वृषणा मदच्युता मज्जुङ्गमाभिस्तृत्तिभिः । आ-
रात्ताच्चिद्रूतमस्मे अवसे पूर्वीभिः पुरुभोजसा ॥ १६ ॥ आ नो अश्वावदश्विना
वर्तिर्यासिष्ठं मधुपातमा नरा । गोमहन्ता हिरण्यवत् ॥ १७ ॥ सुप्रावर्गं सुवीर्यं
सुष्टु वार्यमनाधृष्टं रज्जस्विना । अस्मिन्ना वामायाने वाजिनीवसू विश्वा वामानि
धीमहि ॥ १८ ॥ ८ ॥

॥ २३ ॥ १—३० विश्वमना वैयश्व ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१,

अ० ६ । अ० २ । व० १३] ४१६ [म० ८ । अ० ४ । सू० २३ ।

३, १०, १४—१६, १६—२२, २६, २७ निचृदुष्णिक् । २, ४, ५, ७, ११, १७, २५, २६, ३० विराडुष्णिक् । ६, ८, ९, १३, १८ उष्णिक् । १२, २३, २८ पादनिचृदुष्णिक् । २४ आर्चीस्वराडुष्णिक् ॥ अषभः स्वरः ॥

॥ २३ ॥ ईळिष्वा हि प्रतीव्यं यजस्व जातवेदसम् । चरिष्णुभूममृभीत-
शोचिषम् ॥ १ ॥ कामानं विश्वचर्षणेऽग्निं विश्वमनो गिरा । उत स्तुषे वि-
ष्वर्धमो रथानाम् ॥ २ ॥ येषामावाध अग्नियं हवः पृक्षश्च निग्रभे । उपविष्टा
वह्निर्विन्दते वसु ॥ ३ ॥ उदस्य शोचिरस्थादीवियुषो व्यर्जरम् । तपुर्जम्भस्य सु-
द्युतो गणश्रियः ॥ ४ ॥ उदु तिष्ठ स्वध्वर स्तवानो वेव्या कृपा अभिरुया भासा
बृहता शुशुक्निः ॥ ५ ॥ ६ ॥ अग्ने याहिमुशस्तिभिर्हव्या जुहान आनुषक् ।
यथा दृतो वभूथ हव्यवाहनः ॥ ६ ॥ अग्निं वः पूर्व्यं हुवे होतारं चर्षणीनाम् ।
तमया वाचा गृणे तमु वः स्तुषे ॥ ७ ॥ यज्ञेभिर्युतक्रतुं यं कृपा सूर्यस्त इत् ।
मित्रं न जने सुधितमृतावनि ॥ ८ ॥ अतावानमृतायवो यज्ञस्य सार्धनं गिरा ।
उपो एनं जुजुपुर्नमसस्पदे ॥ ९ ॥ अच्छा नो अहर्गिरस्तमं यज्ञासो यस्तु संय-
तः । होता यो अस्ति विद्धा यशस्तमः ॥ १० ॥ १० ॥ अग्ने तव स्ये अज-
रेन्धानासो बृहद्वाः । अश्वा इव वृषणस्तविषीयवः ॥ ११ ॥ स त्वं न ऊर्जा
पते रयिं रास्व सुवीर्यम् । प्राव नस्तोके तनये समत्स्वा ॥ १२ ॥ यद्वा उ वि-
श्वपतिः शितः सुप्रीतो मनुषो विशि । विश्वेदग्निः प्रति रक्षांसि सेधति ॥ १३ ॥
श्रुष्ट्यग्ने नवस्य मेस्तोमस्य वीर विशपते । नि मायिनस्तपुषा रक्षसो दह ॥ १४ ॥
न तस्य मायया चन रिपुरीशीत मर्त्यः । यो अग्नये ददाश हव्यदातिभिः
॥ १५ ॥ ११ ॥ व्यश्वस्त्वा वसुविदमुक्तयुरप्रीणादपिः । महो राये तमु त्वा स-
मिधीमहि ॥ १६ ॥ उशना काव्यस्त्वा नि होतारमसादयत् । आयभि त्वा मनषे
जातवेदसम् ॥ १७ ॥ विश्वे हि त्वा सजोपसो वेवासो दूतमक्रत । श्रुष्टी देव प्र-
थमो यज्ञियो भुवः ॥ १८ ॥ इमं धा वीरो अमृते दूतं कृण्वीत मर्त्यः । पावकं
कृष्णवर्तनि विहायसम् ॥ १९ ॥ तं हुवेम यतस्तुचः सुभासं शुक्रशोचिषम् । वि-
शामग्निमर्जरं प्रत्नमीडयम् ॥ २० ॥ १२ ॥ यो अस्मै हव्यदातिभिराहुति म-
र्तोऽविधत् । भूरि पोषं स धेत्ते वीरवृशः ॥ २१ ॥ प्रथमं जातवेदसमग्निं यज्ञे
धु पूर्व्यम् । प्रति स्तुमेति नमसाहविष्मती ॥ २२ ॥ आभिर्विधेमाग्नये ज्येष्ठाभि-
व्यश्ववत् । मंहिष्ठाभिर्मतिभिः शुक्रशोचिषे ॥ २३ ॥ नूनमर्चं विहायसे स्तोमैभिः
स्थूरयूपवत् । अषे वैयश्व दम्याग्नाग्नये ॥ २४ ॥ अतिथिं मानुषाणां सूनं वन-

अ० ६ । अ० २ । व० १८] ४२० [म० ८ । अ० ४ । सू० २४ ।

स्पर्तीनाम् । विषा अग्निमवसे प्रत्नमीळते ॥ २५ ॥ १३ ॥ महो विश्वा अभि-
पतोऽभि हव्यानि मानुषा । अग्ने नि पत्सि नमसाधि वर्हिषि ॥ २६ ॥ वंस्वा
नो वार्या पुरु वंस्व रायः पुरुस्पृहः । सुवीर्यस्य प्रजावतो यशस्वतः ॥ २७ ॥ त्वं
वरो सुषाम्णेऽग्ने जनाय चोदय । सदा वसो राति यविष्ठ शश्वते ॥ २८ ॥ त्वं
हि सुप्रतूरसि त्वं नो गोमतीरिषः । महो रायः सातिमग्ने अपा वृधि ॥ २९ ॥
अग्ने त्वं यशा अस्या मित्रावरुणा वह । अनावाना सम्राजा पूतदक्षसा ॥ ३० ॥ १४ ॥

॥ २४ ॥ १-३० विश्वमना वैयश्व ऋषिः ॥ १-२७ इन्द्रः । २८-३० वरोः
सौषाम्णस्य दानस्तुतिर्देवता ॥ छन्दः—१, ६, ११, १३, २०, २३, २४ नि-
चृदुष्णिक् । २-५, ७, ८, १०, १६, २५—२७ उष्णिक् । ९, १२, १८,
२२, २८, २९ विराडुष्णिक् । १४, १५, १७, २१ पादनिचृदुष्णिक् । १६
आर्ची स्वराडुष्णिक् । ३० निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१—२९ ऋषभः । ३०
गान्धारः ॥

॥ २४ ॥ सखाय आ शिषामहि ब्रह्मेन्द्राय वज्रिणे । स्तुष ऊ पु वो नृत-
माय धृष्णवे ॥ १ ॥ शर्वसा ह्यसि श्रुतो वृत्रहन्त्येन वृत्रहा । मघर्मघोनो अति
शूर दाशसि ॥ २ ॥ स नः स्तवान आ भेर रयिं चित्रश्रवस्तमम् । निरेके चिद्यो
हरिवो वसुर्वादिः ॥ ३ ॥ आ निरेकमुन प्रियमिन्द्र दर्षि जनानाम् । धृपता धृष्णो
स्तवमान आ भेर ॥ ४ ॥ न ते मव्यं न दक्षिणं हस्तं वरन्त आमुरः । न परि-
वाधो हरिवो गविष्ठिषु ॥ ५ ॥ १५ ॥ आ न्वा गोभिरिव वृजं गीर्भिर्ऋणोम्यद्विवः ।
आ स्मा कामं जरितुरा मनः पृण ॥ ६ ॥ विश्वानि विश्वमनसो धिा नो वृत्र-
हन्तम् । उग्रं प्रणेतरधि प वसो गहि ॥ ७ ॥ वयं ते अस्य वृत्रहन्विद्याम शूर
नव्यसः । वसोः स्पर्हस्य पुरुहूत राधसः ॥ ८ ॥ इन्द्र यथा ह्यस्ति तेऽपरीतं नृतो
शर्वः । अमृक्ता रातिः पुरुहूत वाशुपे ॥ ९ ॥ आ वृषस्व महामह महे नृतम् राधसे ।
हृहृश्चिहृहृ मघवन्मघत्तये ॥ १० ॥ १६ ॥ नू अन्यत्रा चिदद्विस्त्वन्नो जग्मुरा-
शमः । मघवञ्छग्धि तव तन्न उतिभिः ॥ ११ ॥ नह्यंग नृतो त्वदन्यं विन्दामि
राधमे । राये घृम्नाय शर्वसे च गिर्वणः ॥ १२ ॥ एन्दुमिन्द्राय सिञ्चत पिबति
सोम्य मधु । प्र राधसा चोदयाते महिन्वना ॥ १३ ॥ उपो हरीणां पतिं दक्षं
पृश्नन्तमव्रवम् । नूनं शुधि स्तुवतो अश्व्यस्य ॥ १४ ॥ नह्यंग पुरा च न जज्ञे
वीरतरस्त्वत् । नकी राया नैवथा न भन्दना ॥ १५ ॥ १७ ॥ एदु मध्वो मदि-
न्तं सिञ्च वाध्वयो अन्धसः । एवा हि वीरः स्तवते सदावृधः ॥ १६ ॥ इन्द्र

अ० ६ । अ० २ । व० २२] ४२१ [म० ८ । अ० ४ । सू० २५ ।

स्थातर्हरीणां नर्किष्टे पृथ्व्यस्तुतिम् । उदानंश शर्वसा न भन्दना ॥ १७ ॥ तं वो
वाजानां पतिमहमहि श्रवस्यवः । अप्रायुभिर्यज्ञेभिर्वावृधेन्यम् ॥ १८ ॥ एतो-
न्विन्द्रं स्तवाम सखायः स्तोम्यं नरम् । कृष्टीर्यो विश्वा अभ्यस्त्येक इत् ॥ १९ ॥
अगोरुधाय गविषे द्युत्ताय दस्म्यं वचः । घृतात्स्वादीयो मधुनश्च वोचत ॥ २० ॥
॥ १८ ॥ यस्यार्मितानि धीर्यानि राधः पर्येतवे । ज्योतिर्न विश्वमभ्यस्ति दक्षिणा
॥ २१ ॥ स्तुहीन्द्रं व्यश्वदन्मि वाजिनं यमम् । अर्यो गयं महमानं वि द्राशुषे
॥ २२ ॥ एवा नूनमुपे स्तुहि वैयश्व दशमं नवम् । सुविद्रांसं चर्कृत्यं चरणीनाम्
॥ २३ ॥ वेत्था हि निर्ऋतीनां वज्रहस्त परिवृजम् । अहरहः शुन्ध्युः परि-
पदामिव ॥ २४ ॥ तदिन्द्राय आ भर येना दंसिष्ट कृत्वने । द्विता कुत्साय
शिशनथो नि चोदय ॥ २५ ॥ १६ ॥ तमु त्वा नूनमीमहे नव्यं दंसिष्ट सन्यसे ।
स त्व नो विश्वा अभिमातीः सक्षणिः ॥ २६ ॥ य ऋक्षादेहसो मुचग्रो वार्या-
त्सप्त सिन्धुषु । वर्धस्वसस्यं तुविन्मण नीनमः ॥ २७ ॥ यथा वरो सुषाम्णे स-
निभ्य आवहो गयिम । व्यश्वेभ्यः सुभगे वाजिनीवति ॥ २८ ॥ आ नार्यस्य द-
क्षिणा व्यश्वा एतु सोमिनः स्थूरं च रार्थः शतवत्सहस्रवत् ॥ २९ ॥ यत्त्वा पृ-
च्छादीजानः कुह्या कुह्याकृते । एषो अर्पश्रितो वृत्तो गोमतीमव तिष्ठति ॥ ३० ॥ २० ॥

॥ २५ ॥ १—२४ विश्वमना वैयश्व ऋषिः ॥ १—६, १३—२४ मि-
त्रावरुणौ । १०—१२ विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः—१, २, ५—६, १६
निचृदुष्णिक् । ३, १०, १३—१६, २०—२२ विराडुष्णिक् । ४, ११, १२,
२४ उष्णिक् । २३ आर्ची उष्णिक् । १७, १८ पादनिचृदुष्णिक् ॥ ऋषभः स्वरः ॥

॥ २५ ॥ ता वां विश्वस्य गोपा देवा देवेषु यज्ञिया । ऋतावाना यजसे पृ-
तदक्षसा ॥ १ ॥ मित्रा तना न रुध्यावरुणो यश्च सुक्रतुः । सनात्सजाता त-
नया धृतव्रता ॥ २ ॥ ता माता विश्वेदेसामुयाय प्रमहसा । मही जजानादि-
निर्ऋतावरी ॥ ३ ॥ महान्ता मित्रावरुणा सम्राजा देवावसुरा । ऋता वानावृ-
तमा घोषतो बृहत् ॥ ४ ॥ नपाता शर्वसो महः सूनू दक्षस्य सुक्रतू । सृमदानू
ेषो वास्त्वार्धि क्षितः ॥ ५ ॥ २१ ॥ सं या दानूनि येमयुर्विव्याः पार्थिवीरिषः ।
नभस्वतीरा वां चरन्तु वृष्टयः ॥ ६ ॥ अधि या बृहतो विवोभि यूथेव पश्यंतः ।
अतावाना सम्राजा नमसे द्विता ॥ ७ ॥ अतावाना नि पैदतुः साम्राज्याय
सुक्रतु । धृतव्रता क्षत्रिया क्षत्रमाशतुः ॥ ८ ॥ अक्षणाश्चिदातुवित्तरानु-
व्यणेत चक्षसा । नि चिन्मिषन्ता निचिरा नि चिक्वतुः ॥ ९ ॥ उत नो

अ० ६ । अ० २ । व० २७] ४२२ [म० ८ । अ० ४ । सू० २६ ।

वेव्यदितिरुष्यतां नासत्या । उरुष्यन्तु मरुतो वृद्धशंसः ॥ १० ॥ २२ ॥
 ते नो नावमुष्यन्त दिवा नक्तं सुदानवः । अरिष्यन्तो नि प्रायुभिः सचेमहि
 ॥ ११ ॥ अग्रते विष्णवे वयमरिष्यन्तः सुदानवे । श्रुधि स्वयावन्तिसन्धो पूर्वचि-
 क्षये ॥ १२ ॥ तद्वार्यं वृणीमहे वरिष्ठं गोपयत्यम् । मित्रो यत्पान्ति वरुणो यद-
 र्यम ॥ १३ ॥ उत नः सिन्धुर्गपां तन्मरुतस्तदश्विना । इन्द्रो विष्णुर्मिहोसः स-
 जोषसः ॥ १४ ॥ ते हि प्मा वनुषो नरोऽभिर्माति कयस्य चित् । त्रिगं न क्षोदः
 प्रतिघ्नन्ति भूर्णीयः ॥ १५ ॥ २३ ॥ अयमेक इत्या पुरू चष्टे वि विशपतिः ।
 तस्य वतान्यन्तु वश्चरामसि ॥ १६ ॥ अनु पूर्वाण्योक्त्या साम्राज्यस्य सशिवम् ।
 मित्रस्य वता वरुणस्य दीर्घश्रुत् ॥ १७ ॥ परि यो रश्मिना विवोऽन्तान्ममे पृथि-
 व्याः । उभे आ पप्रौ रोदसी महित्वा ॥ १८ ॥ उदु प्य शरणे दिवो ज्योति-
 रयस्त सूर्यः । अग्निं शुकः समिधान आहुतः ॥ १९ ॥ वचो दीर्घमसन्ननीशे वा-
 जस्य गोमतः । ईशे हि पित्रोऽविषस्य द्रावने ॥ २० ॥ २४ ॥ तत्सूर्य रोदसी
 उभे वीषा वस्तोरुप ब्रुवे । भोजेष्वस्मां अभ्युच्चरा सदा ॥ २१ ॥ अजमुत्तण्या-
 यने रजनं हरयाणे । रथं युक्तमसनाम सुषामणि ॥ २२ ॥ ता मे अश्व्यानां ह-
 रीणां नितोशना । उतो नु कृत्वाणां नृवाहसा ॥ २३ ॥ स्मदभीशू कशावन्ता
 विशा नर्विष्ठाया मनी । महो वाजिनावर्जन्ता सचासनम् ॥ २४ ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ १—२५ विश्वमना वैयश्वोवाङ्गिरस ऋषिः ॥ १—१९ अ-
 श्विना । २०—२५ वायुदेवता ॥ छन्दः—१, ३, ४, ६, ७ उष्णिक् । २,
 ८, २३ विराडुष्णिक् । ५, ९—१५, २२ निचृदुष्णिक् । २४ पादनिचृदुष्णिक् ।
 १६, १९ विराड् गायत्री । १७, १८, २१ निचृदगायत्री । २५ गायत्री । २०
 विराडनुष्टुप् ॥ स्वरः—१—१५, २२—२४ ऋषभः । १६—१९, २१, २५
 पद्मजः । २० गान्धारः ॥

॥ २६ ॥ युवोरु पू रथं हुवे मधस्तुत्याय सूरिषु । अतूर्तदत्ता वृषणा वृष-
 एवम् ॥ १ ॥ युवं वरो सुषाम्णे महे तने नासत्या । अवोभिर्याथो वृषणा वृष-
 एवम् ॥ २ ॥ ता वाम्य हवामहे हव्येभिर्वाजिनीवम् । पूर्वीरिष इषयन्तावति
 क्षपः ॥ ३ ॥ आ वां वाहिष्ठो अश्विना रथो यातु श्रुतो नरा । उप स्तोमान्तु-
 रस्य दर्शयः श्रिये ॥ ४ ॥ जुहुराणा चिदश्विना मन्येथां वृषएवम् । युवं हि रुद्रा
 पर्षथो अति द्विषः ॥ ५ ॥ २६ ॥ वस्त्रा हि विश्वमानुषइन्द्राभिः परिदीयथः ।
 धियज्जिन्वा मधुवर्णा शुभस्पती ॥ ६ ॥ उप नो यातमश्विना राया विश्वपुषा

अ० ६ । अ० २ । व० ३१] ४२३ [म० ८ । अ० ४ । सू० २७ ।

सह । मयवाना सुवीरावर्नपच्युता ॥ ७ ॥ आ मे अस्य प्रतीव्यमिन्द्रनासत्या
मतम् । देवा देवैर्भिर्गद्य सचनस्तमा ॥ ८ ॥ वयं हि वां हवामह उन्नयन्तो व्य-
श्ववत् । सुमतिभिरुप विप्राविहा गतम् ॥ ९ ॥ अश्विना स्वृषे स्तुहि कुवित्ते
श्वेतो हवम् । नेदीयसः कूळयातः पुण्यरुत ॥ १० ॥ २७ ॥ वैश्वस्य श्रुतं
नरोतो मे अस्य वेदथः । सजोषसा बरुणो मित्रो अर्यमा ॥ ११ ॥ युवादत्तस्य
धिष्ण्या युवानीतस्य सूरिभिः । अहरहवृषणा मर्षं शिक्षतम् ॥ १२ ॥ यो वां
यज्ञेभिरावृतोऽश्विना वधूरिव । सपर्यन्ता शुभे चक्राते अश्विना ॥ १३ ॥ यो
वां मुह्यन्त्येवस्तमं चिकेतति नृपाय्यम् । वर्तिरश्विना परि यातमस्मयू ॥ १४ ॥ अ-
स्मभ्यं सु वृषणवसू यातं वर्तिनृपाय्यम् । विषुद्वहेव यज्ञमूहयुगिरा ॥ १५ ॥ २८ ॥
वाहिष्ठो वां हवानां स्तोमो दृतो हुवन्नरा । युवाभ्यां भूत्वश्विना ॥ १६ ॥ य-
ददो दिवो अर्णव इपो वा मदथो गृहे । श्रुतमिन्मे अमर्त्या ॥ १७ ॥ उत स्या
श्वेतयावरी वाहिष्ठा वां नदीनाम् । सिन्धुर्हिरण्यवर्तनिः ॥ १८ ॥ स्मवेतया सु-
कीर्त्याश्विना श्वेतया धिया । बहेथे शुभ्रयावाना ॥ १९ ॥ युक्त्वा हि त्वं रथा-
सहा युवस्व पोष्या वसो । आन्नो वायो मधु पित्रास्माकं सवना गहि ॥ २० ॥
॥ २९ ॥ तव वायवृतस्पते त्वष्टुर्जामातरद्भुत । अवांस्या वृणीमहे ॥ २१ ॥ त्वष्टु-
र्जामातरं वयमीशानं राय ईमहे । सुतावन्तो वायुं द्युम्ना जनांसः ॥ २२ ॥ वायो
ग्राहि शिवा दिवो वहस्वा सु स्वश्व्यम् । वहस्व महः पृथुपक्षसा रथे ॥ २३ ॥
त्वां हि सुप्सरस्तमं नृपदेनेषु ह्रमहे । ग्रावाणं नाश्वपृष्ठं मंहना ॥ २४ ॥ स त्वं
नो देव मनसा वायो मन्दानो अग्रियः । कृधि वाजो अपो धियः ॥ २५ ॥ ३० ॥

॥ २७ ॥ १—२२ मनुर्वेवस्वत ऋषिः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः—१,
७, ९ निचृद्बृहती । ३ शङ्कुमती बृहती । ५, ११, १३ विराद्बृहती । १५
आर्ची बृहती । १८, १९, २१ बृहती । २, ८, १४, २० पङ्क्तिः । ४, ६, १६,
२२ निचृत् पङ्क्तिः । १० पादनिचृत् पङ्क्तिः । १२ आर्चीस्वराद् पङ्क्तिः । १७ विराद्
पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७, ९, ११, १३, १५, १८, १९, २१ मध्यमः ।
२, ४, ६, ८, १०, १२, १४, १६, १७, २०, २२ पञ्चमः ॥

॥ २७ ॥ अग्निरुक्थे पुरोहितो ग्रावाणो बर्हिर्ध्वरे । ऋचा यामि मरुतो
ब्रह्मणस्पतिं देवां अन्नो वरेण्यम् ॥ १ ॥ आ पशुं गांसि पृथिवीं वनस्पतीनुषासा
नक्तमोषधीः । विश्वे च नो वसवो विश्वेदेवसो धीनां भूत प्रावितारः ॥ २ ॥

अ० ६ । अ० २ । व० ३५] ४२४ [म० ८ । अ० ४ । सू० २८ ।

प्र सू न एत्वध्वरोऽग्ना देवेषु पूर्यः । आदित्येषु प्र वरुणे धृतव्रते मरुत्सु विश्व-
भानुषु ॥ ३ ॥ विश्वे हि ष्मा मनवे विश्ववेदसो भुवन्वृधे रिशादसः । अरिष्टेभिः
पायुभिर्विश्ववेदसो यन्ता नोऽवृकं हृदिः ॥ ४ ॥ आ नो अद्य समनसो गन्ता
विश्वे सजोषसः । ऋचा गिरा मरुतो देव्यदिते सदेने पस्ये महि ॥ ५ ॥ ३१ ॥
अभि प्रिया मरुतो या वो अश्व्या हव्या मित्र प्रयाथन । आ बर्हिर्निद्रो वरु-
णस्तुरा नर आदित्यासः सदन्तु नः ॥ ६ ॥ वयं वो वृक्तबर्हिषो हितप्रयस आ-
नुषक् । सुतसोमसो वरुण हवामहे मनुष्वदिद्वाग्नयः ॥ ७ ॥ आ प्र यात मरुतो
विष्णो अश्विना पूषन्माकीनया धिया । इन्द्र आ यातु प्रथमः सन्निष्युभिर्वृषा
यो वृत्रहा गृणे ॥ ८ ॥ वि नो देवासो अद्रुहोऽच्छिद्रं शर्म यच्छत । न यदुराद्रुसवो
नू चिदन्तितो वरुथमादधर्षति ॥ ९ ॥ अस्ति हि वः सजात्यै रिशादसो देवासो
अस्त्याप्यम् । प्र णः पूर्वस्मै सुविताय वोचत मन्त्रु सुम्नाय नव्यसे ॥ १० ॥ ३२ ॥
इदा हि व उपस्तुतिमिदा वामस्य भक्त्यै । उप वो विश्ववेदसो नमस्युरा असृ-
क्ष्यन्यामिव ॥ ११ ॥ उदु ष्य वः सविता सुप्रणीतयोऽस्थावृध्वो वरेण्यः । नि
हिषादश्चतुष्पादो अर्थिनोऽविश्रन्पतयिष्णवः ॥ १२ ॥ देवन्देवं वोऽवसे देवन्देव-
म भिष्टये । देवन्देवं हुवेम वाजेसातये गृणन्तो देव्या धिया ॥ १३ ॥ देवासो
हि ष्मा मनवे समन्यवो विश्वे साकं सरातयः । ते नो अद्य ते अपरं तुचे तु नो
भवंतु वरिवोविदः ॥ १४ ॥ प्र वः शंसाम्यद्रुहः संस्थ उपस्तुतीनाम् । न तं
धूर्तिर्वरुण मित्र मर्य्य यो वो धामभ्योऽविधत् ॥ १५ ॥ प्र स क्षयै तिरते वि
महीरिपो यो वो वराय दाशति । प्र प्रजाभिर्जायते धर्मणस्पर्यरिष्टः सर्व एधते
॥ १६ ॥ ३३ ॥ ऋते स विन्दते युधः सुगेभिर्यात्यध्वनः । अर्यमा मित्रो वरुणः सरा-
तयो यं त्रायन्ते सजोषसः ॥ १७ ॥ अजे चिदस्मै कृणुथान्यश्चनं दुर्गेचिद सुसरणम् ।
एषा चिदस्मादशनिः परो तु सास्त्रेधन्ती वि नश्यतु ॥ १८ ॥ यदद्य सूर्य उद्यति
प्रियक्षत्रा ऋतं दध । यन्निष्पुचि प्रवृधि विश्ववेदसो यद्वा मध्यन्दिने दिवः ॥ १९ ॥
यद्वाभिपित्वे अमुरा ऋतं यते हृदिर्येम वि दाशुषे । वयं तद्वो वसवो विश्ववेदम
उप स्थेयाम मध्य आ ॥ २० ॥ यदद्य सूर उदिते यन्मध्यन्दिन आनुचि । वामं
धन्व मनवे विश्ववेदसो जुह्वानाय प्रचेतसे ॥ २१ ॥ वयं तद्वः सम्राज आ वृ-
णीमहे पुत्रो न बहुपाय्यम् । अश्याम तदादित्या जुह्वतो हविर्येन वस्योऽन-
शामहे ॥ २२ ॥ ३४ ॥

॥ २८ ॥ १—५ मनुर्वेचस्वत ऋषिः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः—१,

अ० ६ । अ० २ । व० ३८] ४२५ [म० ८ । अ० ५ । सू० ३१ ।

२ गायत्री । ३, ५ विराड्गायत्री । ४ विराडुष्णिक् ॥ स्वरः—१—३, ५
षड्जः । ४ ऋषभः ॥

॥ २८ ॥ ये त्रिंशति त्रयस्पुरो देवासो बहिरासदन । विदन्नहं क्षितासनन
॥ १ ॥ बर्हणो मित्रो अर्यमा स्पृधातिषाचो अग्रयः । पत्नीवन्तो वपुदकृताः
॥ २ ॥ ते नो गोपा अयाच्यास्त उदक्त इत्या न्यक । पुरस्तात्सर्वया विशा
॥ ३ ॥ यथा वशन्ति देवास्तथेदं सत्तर्क्षं नकिरा मिनत् । अरोवा चन मर्त्यः
॥ ४ ॥ सप्तानां सप्त ऋषयः सप्त धुम्नान्येषाम् । सप्तो अधि श्रियो धिरे ॥ ५ ॥ ३५ ॥

॥ २९ ॥ १—१० मनुर्वैवस्वतः कश्यपो वा मारीच ऋषिः ॥ विश्वे देवा
देवताः ॥ छन्दः—१, २ आर्चीगायत्री । ३, ४, १० आर्चीस्वराड्गायत्री । ५
विराड्गायत्री । ६—९ आर्चीभुरिग्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २९ ॥ बभुरेको विपुणः सूनरो युवाञ्ज्यङ्गे हिरण्ययम् ॥ १ ॥
योनिमेक आ ससाद द्योतनोऽन्तर्देवेषु मेधिरः ॥ २ ॥ वाशीमेको विभर्ति
हस्त आयसीमन्तर्देवेषु निधुविः ॥ ३ ॥ वज्रमेको विभर्ति हस्त आर्हितं
तेन वृत्राणि जिघ्नते ॥ ४ ॥ तिग्ममेको विभर्ति हस्त आयुधं शुचिरुग्रो
जलापभेषजः ॥ ५ ॥ पृथ एकः पीपाय तस्करो यथा एष वैद निधीनाम् ॥ ६ ॥
त्रीण्येक उरुगायो वि चक्रते यत्र देवासो मदन्ति ॥ ७ ॥ विभिर्वा चरत एकया
मह प्र प्रवासेव वसतः ॥ ८ ॥ सद्यो ह्य चक्राते उपमा दिवि सव्राजा सर्पिरा-
सुती ॥ ९ ॥ अर्चन्त एके महि सामं मन्वत तेन सूर्यमरोचयन् ॥ १० ॥ ३६ ॥

॥ ३० ॥ १—४ मनुर्वैवस्वत ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१
निचृद्गायत्री । २ पुर उष्णिक् । ३ विराड्बृहती । ४ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१
षड्जः । २ ऋषभः । ३ मध्यमः । ४ गान्धारः ॥

॥ ३० ॥ नहि वो अस्त्यर्भको देवासो न कुमारकः । विश्वे सतोर्महान्त इत्
॥ १ ॥ इति स्तुतासो असथा रिशादसो ये स्थ त्रयश्च त्रिंशच्च । मनोर्देवा यज्ञियासः
॥ २ ॥ ते नस्त्राध्वं तेष्वत त उ नो अधि वोचत । मा नः पृथः पित्र्यान्मानवा-
दधि दूरं नैष्ठ परावर्तः ॥ ३ ॥ ये देवास इह स्थन् विश्वे वैश्वानरा उत । अस्मभ्यं
शर्म सप्रथो गवेऽश्वाय यच्छत ॥ ४ ॥ ३७ ॥ ४ ॥

॥ ३१ ॥ १—१८ मनुर्वैवस्वत ऋषिः ॥ १—४ ईज्यास्तवो यजमान-
प्रशंसा च । ५—९ दम्पती । १०—१८ दम्पत्योराशिपो देवताः ॥ छन्दः—१,

अ० ६ । अ० ३ । व० १] ४२६ [म० ८ । अ० ५ । सू० ३२ ।

३, ५, ७, १२ गायत्री । २, ४, ६, ८ निचृद्गायत्री । ११, १३ विराड्-
गायत्री । १० पादनिचृद्गायत्री । ६ अनुष्टुप् । १४ विराडनुष्टुप् । १५—१७
विराद् पङ्क्तिः । १८ आर्ची भुरिक्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१-८, १०-१३ षड्जः ।
६, १४ गान्धारः । १५-१८ पञ्चमः ॥

॥ ३१ ॥ यो यजाति यजात इत्सुनवञ्च पचाति च । ब्रह्मेदिन्द्रस्य चाकनत्
॥ १ ॥ पुरोळाशं यो अस्मै सोमं ररत आशिरम् । पादितं शक्रो अंहसः ॥ २ ॥
तस्य घुमां असद्रथो देवजुतः स शशुवत् । विश्वा वन्वन्नमित्रिया ॥ ३ ॥ अस्य
प्रजावती गृहेऽसश्चन्ती दिवेदिवे । इळा धेनुमती दुहे ॥ ४ ॥ या दम्पती सम-
नसा सुनुत आ च धावतः । देवासो नित्ययाशिरा ॥ ५ ॥ ३८ ॥ प्रति प्राशव्या
इतः सम्यञ्चा बर्हिरोशाते । न ता वाजेषु वायतः ॥ ६ ॥ न देवानामर्पि हनुतः
सुमतिं न जुगुक्षतः । श्रवो बृहद्विवासतः ॥ ७ ॥ पुत्रिणा ता कुमारिणा विश्व-
मायुर्व्यश्रुतः । उभा हिरण्यपेशसा ॥ ८ ॥ वीतिहोत्रा कृतकसू दशस्यन्तामृताय
कम् । समूथो रोमशं हतो देवेषु कणुतो दुवः ॥ ९ ॥ आ शर्मपर्वतानां वृणीमहे
नदीनाम् । आ विष्णोः सच्चाभुवः ॥ १० ॥ ३९ ॥ ऐतु पृषा रयिर्ममः स्वस्ति
सर्वथातमः । उरुध्वा स्वस्तये ॥ ११ ॥ अरमतिरनर्वणो विश्वो देवस्य मनसा ।
आबित्यानामनेह इत् ॥ १२ ॥ यथा नो मित्रो अर्यमा वरुणः सन्ति गोपाः । सुगा
श्चतस्य पन्थाः ॥ १३ ॥ अग्निं वः पूर्व्य गिरा देवमीले वसूनाम् । सपर्यन्तः पु-
रुप्रियं मित्रं न क्षेत्रसार्धसम् ॥ १४ ॥ मत्तु देववतो रथः शूरो वा पृत्सु कामुं चित् ।
देवानां य इन्मनो यजमान इर्यक्षत्यभीदयज्वनो भुवत् ॥ १५ ॥ न यजमान रि-
प्यमि न सुन्वान् न देवयो । देवानां य इन्मनो यजमान इर्यक्षत्यभीदयज्वनो भु-
वत् ॥ १६ ॥ नक्षिष्टं कर्मणा नशन्न प्र योषन्न योषति । देवानां य इन्मनो यज-
मान इर्यक्षत्यभीदयज्वनो भुवत् ॥ १७ ॥ असद्रथ सुवीर्यमृत त्यदाश्वश्चर्यम् ।
देवानां य इन्मनो यजमान इर्यक्षत्यभीदयज्वनो भुवत् ॥ १८ ॥ ४० ॥ २ ॥

॥ ३२ ॥ १-३० मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
७, १३, १५, २७, २८ निचृद्गायत्री । २, ४, ६, ८-१२, १४, १६, १७
२१, २२, २४-२६ गायत्री । ३, ५, १६, २०, २३, २६ विराड्गायत्री ।
१८, ३० भुरिङ्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३२ ॥ प्र कृतानृत्यजीषिणः कण्वा इन्द्रस्य गार्थया । महे सोमस्य वो-

अ० ६ । अ० ३ । व० ७] ४२७ [म० ८ । अ० ५ । सू० ३३ ।

चम ॥ १ ॥ यः सृविन्मनर्शनि पित्रुं दासमहोशुर्वम् । वर्धीकुशो रिणञ्जपः ॥ २ ॥
न्यर्बुदस्य विष्टपं वर्ष्माणं बृहतास्तिर । कृषे तदिन्द्र पौंस्यम् ॥ ३ ॥ प्रति श्रुताय
वो धृषत्तूणांशं न गिरेरधि । हुवे सुशिप्रमूतये ॥ ४ ॥ स गोरश्वस्य वि व्रजं म-
न्दानः सोम्येभ्यः । पुरं न शूर दर्शसि ॥ ५ ॥ १ ॥ यदि मे शरणः सुत उक्थे
वा दर्शसे चनः । आरादुपं स्वधा गहि ॥ ६ ॥ वयं घा ते अपि प्सि । स्तोतार
इन्द्र गिर्वणः । त्वं नो जिन्व सोमपाः ॥ ७ ॥ उत नः पितुमा भर संरराणो अ-
विक्षितम् । मयवन्भूरि ते वसु ॥ ८ ॥ उत नो गोमत्स्कृधि हिरण्यवतो अश्विनः ।
इळाभिः सं रभेमहि ॥ ९ ॥ बृवदुक्थं हवामहे सुप्रकरस्नमूतये । साधु कृणवन्त-
मवसे ॥ १० ॥ २ ॥ यः संस्थे चिच्छतक्रतुरादी कृणोति वृत्रहा । जगितृभ्यः
पुरुवसुः ॥ ११ ॥ स नः शक्रश्चिदा शक्रदानवां अन्तराभरः । इन्द्रो विश्वा-
भिरुतिभिः ॥ १२ ॥ यो रायो वनिर्महान्सुणारः सुन्वतः सखा । तमिन्द्रमभि
गायत ॥ १३ ॥ आयन्तारं महि स्थिरं पृतनासु श्रवोजितम् । भूरेरीशानमोर्जसा
॥ १४ ॥ नकिरस्य शचीनां नियन्ता सनूतानाम् । नकिर्वक्ता न वादिति ॥ १५ ॥ ३ ॥
न नूनं ब्रह्मणामृणं प्राशूनामस्ति सुन्वताम् । न सोमो अप्रता पेपे ॥ १६ ॥ पन्य
इदुपं गायत पन्य उक्थानि शंसत । ब्रह्मा कृणोत पन्य इत् ॥ १७ ॥ पन्य आ
ददिरच्छता सहस्रा वाज्यवृतः । इन्द्रो यो यज्वनो वृधः ॥ १८ ॥ वि षू चर
स्वधा अतु कृष्टीनामन्वाहुवः । इन्द्र पिब सुतानाम् ॥ १९ ॥ पिब स्वधैनवाना-
मुत यस्तुग्रये सचा । उतायमिन्द्र यस्तव ॥ २० ॥ ४ ॥ अतीहि मन्युषाविणं
सुषुवांसमुपारणे । इमं रातं सुतं पिब ॥ २१ ॥ इहि तिस्रः पंगवत इहि पञ्च
जना अति । धेना इन्द्रावृचाकशत् ॥ २२ ॥ सूर्यो रश्मि यथा सृजा त्वा यच्छ-
न्तु मे गिरः । निम्नमापो न सध्यक् ॥ २३ ॥ अर्ध्वर्यवा तु हि पिञ्चसोमं वीराय
शिप्रिणे । भरो सुतस्य पीतये ॥ २४ ॥ य उद्रः फल्लिगं भिनन्न्यक्सिन्धूर-
वास्तजत् । यो गोषु पक्कं धारयत् ॥ २५ ॥ ५ ॥ अहन्वृत्रमृचीषम और्णवाभमहो
शुर्वम् । हिमेनाविध्यदर्बुदम् ॥ २६ ॥ म व उग्राय निपुरेऽषाब्हाय प्रसन्निये ।
देवत्तं ब्रह्म गायत ॥ २७ ॥ यो विश्वान्यभि व्रता सोमस्य मदे अन्धसः । इन्द्रो
देवेषु चेतति ॥ २८ ॥ इह त्या सधमाद्या हरी हिरण्यकेश्या । बोल्हामभि प्रयो हितम्
॥ २९ ॥ अर्वाञ्चै त्वा पुरुष्टुत प्रियमैधस्तुता हरी । सोमपेयाय वक्षतः ॥ ३० ॥ ६ ॥

॥ ३३ ॥ १—१६ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—

१-३, ५ बृहती । ४, ७, ८, १०, १२ विराड् बृहती । ६, ९, ११, १४, १५

अ० ६ । अ० ३ । व० ११] ४२८ [म० ८ । अ० ५ । सू० ३४ ।

निचृद्बृहती । १३ आर्ची भुरिग्वृहती । १६, १८, गायत्री । १७ निचृद्गायत्री ।
१६ अनुष्टुप् ॥ स्वरः-१-१५ मध्यमः । १६-१८ पद्मः । १६ गान्धारः ॥

॥ ३३ ॥ वयं यं त्वा सुतावन्त आपो न वृक्तबर्हिषः । पवित्रस्य प्रसवणेषु
वृत्रहन्परि स्तोतारं आसते ॥ १ ॥ स्वरन्ति त्वा सुते नरो वसो निरेक उक्थिनः ।
कदा सुतं तृपाण ओक आ गम इन्द्रं स्वब्दीव वंसगः ॥ २ ॥ कएवेभिर्धृष्णवा
धृपदाजै दपिं सहस्रिणम् । पिशङ्गरूपं मघवन्विचर्पणे मच्चू गोमन्तमीमहे ॥ ३ ॥
पाहि गायान्धसो मद इन्द्राय मेध्यातिथे । यः संमिश्रलो ह्योर्यः सुते सचा वृष्णी
रथो हिरण्ययः ॥ ४ ॥ यः सुपव्यः सुदक्षिण इतो यः सकर्तुर्गुणे । य आक्ररः
सहस्रा य शनामघ इन्द्रो यः पूर्भिदारितः ॥ ५ ॥ ७ ॥ यो धृषितो योऽवृतो यो
अस्ति श्मश्रुषु श्रितः । विभूतद्युम्नश्च्यवनः पुरुष्टुतः क्रत्वा गौरिव शाकिनः
॥ ६ ॥ क ई वेद सुते सचा पिबन्तं कव्यो दधे । अयं यः पुरो विभिनन्त्यो-
जसा मन्त्रानः शिष्यन्वसः ॥ ७ ॥ दाना मृगो न वारुणः पुरुत्रा चरथं दधे ।
नकिष्ठा नि यमदा सुते गमो महारचस्योजसा ॥ ८ ॥ य उग्रः सन्ननिष्टतः स्थिरो
रणाय संस्कृतः । यदि स्तोतुर्मघवा शृणवद्धवं नेन्द्रो योपत्या गमत् ॥ ९ ॥ स-
त्यमिन्था वृषेदमि वृषेन्नतिर्नोऽवृतः । वृषा ह्युग्र शृणवेषे परावति वृषो अर्वावति श्रुतः
॥ १० ॥ ८ ॥ वृषेणस्ते अभीश्वो वृषा कशा हिरण्ययी । वृषा रथो मघवन्वृ-
षणा हरी वृषा त्वं शतक्रतो ॥ ११ ॥ वृषा सोता सुनोतु ते वृषेन्नजीपिन्ना भर । वृषा
दधन्वे वृषेणं नदीपा तुभ्यै स्थातर्हणीणाम् ॥ १२ ॥ एन्द्र याहि पीतये मधु श-
विष्ठ सोम्यम् । नायमच्छा मघवा शृणवद्विरो ब्रह्मोक्था च सुक्रतुः ॥ १३ ॥ व-
हन्तु त्वा रथेष्ठामा हग्या रथयुजः । तिरश्चिदर्थं सर्वनानि वृत्रहन्नन्येषां या श-
तक्रतो ॥ १४ ॥ अस्माकं पद्यान्तमं स्तोमं धिष्व महापह । अस्माकं ते सर्वना सन्तु
शन्तमा मदाय द्युत्त सोमपाः ॥ १५ ॥ ९ ॥ नदिपस्तव नो मम शास्त्रे अन्यस्य
रण्यति । यो अस्मान्वीर आनयत् ॥ १६ ॥ इन्द्रश्चिदया तदब्रवीन्स्त्रिया अशांस्यं
मनः । उतो अहं क्रतुं रयुम् ॥ १७ ॥ सती चिद्वा मदच्युता मिथुना बहतो र-
थम् । एवेद्वृष्ण उत्तरा ॥ १८ ॥ अधः पश्यस्व मोपरि सन्तरां पादिकौ हर ।
मा ते कशप्तकौ हृशान स्त्री हि ब्रह्मा बभूविथ ॥ १९ ॥ १० ॥

॥ ३४ ॥ १-१० नीपातिथिः काएव । १६-१८ सहस्रं वसुगेचिपोऽ-
ङ्गिम ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ३, ८, १०, १२, १३, १५ निचृद्-

अ० ६ । अ० ३ । व० १४] ४२६ [म० ८ । अ० ५ । सू० ३५ ।

दनुष्टुप् । २, ४, ६, ७, ९ अनुष्टुप् । ५, ११, १४ विराडनुष्टुप् । १६, १८
निचृत्गायत्री । १७ विराड् गायत्री ॥ स्वरः—१—१५ गान्धारः । १६—१८ षड्जः ॥

॥ ३४ ॥ एन्द्र याहि हरिभिर्ह कण्वस्य सुपुतिम् । दिवो अमुष्य शासतो दिवै
यय दिवावसो ॥ १ ॥ आ त्वा आत्रा वदन्निह सोमी घोषेण यच्छतु । दिवो अमुष्य
शासतो दिवै यय दिवावसो ॥ २ ॥ अत्रा विनेमिरेषामुरां न धूनुते वृकः । दिवो अ-
मुष्य शासतो दिवै यय दिवावसो ॥ ३ ॥ आ त्वा कण्वा इहावसे हवन्ते वाज-
सातये । दिवो अमुष्य शासतो दिवै यय दिवावसो ॥ ४ ॥ दधामि ते सुतानां वृष्णे न
पूर्वपायम् । दिवो अमुष्य शासतो दिवै यय दिवावसो ॥ ५ ॥ ११ ॥ स्मत्पु-
रन्धिर्न आ गहि विश्वतोर्धीर्न ऊतये । दिवो अमुष्य शासतो दिवै यय दिवाव-
सो ॥ ६ ॥ आ नो याहि महेमते सहस्रोत्ते शतामघ । दिवो अमुष्य शासतो दिवै
यय दिवावसो ॥ ७ ॥ आ त्वा होता मनुर्हितो देवत्रा वज्रदीडयः । दिवो अ-
मुष्य शासतो दिवै यय दिवावसो ॥ ८ ॥ आ त्वा मदच्युता हरी श्येनं पक्षेव
वक्षतः । दिवो अमुष्य शासतो दिवै यय दिवावसो ॥ ९ ॥ आ याह्यर्य आ परि
स्वाहा सोमस्य पीतये । दिवो अमुष्य शासतो दिवै यय दिवावसो ॥ १० ॥ १२ ॥
आ नो याह्युपश्रुत्युक्थेषु रणया इह । दिवो अमुष्य शासतो दिवै यय दिवाव-
सो ॥ ११ ॥ सरूपैरा सु नो गहि संभृतैः सम्भृताश्वः । दिवो अमुष्य शासतो
दिवै यय दिवावसो ॥ १२ ॥ आ याहि पर्वतेभ्यः समुद्रस्याधि त्रिष्टपः । दिवो
अमुष्य शासतो दिवै यय दिवावसो ॥ १३ ॥ आ नो गव्यान् यश्या सहस्रां
शूर ददहि । दिवो अमुष्य शासतो दिवै यय दिवावसो ॥ १४ ॥ आ नः सह-
स्रशो भेरायुतानि शतानि च । दिवो अमुष्य शासतो दिवै यय दिवावसो ॥ १५ ॥
आ यदिन्द्रश्च दद्वहे सहस्रं वसुरोचिषः । ओजिष्ठमश्व्यं पशुम् ॥ १६ ॥ य ऋजा
वानरंहसोऽरुषासो रघुष्यदः । भ्राजन्ते सूर्या इव ॥ १७ ॥ पारावतस्य रातिपुं द्र-
वच्चक्रेष्वाशुपुं । तिष्ठं वनस्य मध्य आ ॥ १८ ॥ १३ ॥

॥ ३५ ॥ १—२४ श्यावाश्व ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१—५,
१६, १८, विराड् त्रिष्टुप् । ७—९, १३ निचृत्त्रिष्टुप् । ६, १०—१२, १४, १५,
१७ भुरिक् पङ्क्तिः । २०, २१, २४ पङ्क्तिः । १६, २२ निचृत् पङ्क्तिः । २३
पुरस्ताज्योतिर्नामजगती ॥ स्वरः—१—५, ७—९, १३, १६, १८ धैवतः । ६,
१०—१२, १४, १५, १७, १९—२२, २४ पञ्चमः । २३ निषादः ॥

अ० ६ । अ० ३ । व० १७] ४३० [म० ८ । अ० ५ । सू० ३५ ।

॥ ३५ ॥ अग्निनेन्द्रेण वरुणेन विष्णुनादित्यै रुद्रैर्वसुभिः सचाभुवा । स-
जोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना ॥ १ ॥ विश्वाभिधीभिर्भुवनेन
वाजिना दिवा पृथिव्याद्रिभिः सचाभुवा । सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पि-
बतमश्विना ॥ २ ॥ विश्वेदेवास्त्रिभिरेकादशैरिहाद्रिर्मरुद्भिर्मृगुभिः सचाभुवा । स-
जोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना ॥ ३ ॥ जुपेथां यज्ञं बोधतं हवस्य
मे विश्वे देवा सवनाव गच्छतम् । सजोषसा उपसा सूर्येण चेपं नो वोळ्हम-
श्विना ॥ ४ ॥ स्तोमं जुपेथां युवशेव कन्यतां विश्वेह देवा सवनाव गच्छतम् ।
सजोषसा उपसा सूर्येण चेपं नो वोळ्हमश्विना ॥ ५ ॥ गिरो जुपेथाश्वरं जु-
पेथां विश्वेह देवा सवनाव गच्छतम् । सजोषसा उपसा सूर्येण चेपं नो वोळ्ह-
मश्विना ॥ ६ ॥ १४ ॥ हारिद्रवेव पतथो वनेदुष सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः ।
सजोषसा उपसा सूर्येण च त्रिवृतिर्यातमश्विना ॥ ७ ॥ हंसाविव पतथो अध्व-
गाविव सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः । सजोषसा उपसा सूर्येण च त्रिवृतिर्या-
तमश्विना ॥ ८ ॥ श्येनाविव पतथो हव्यदातये सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः ।
सजोषसा उपसा सूर्येण च त्रिवृतिर्यातमश्विना ॥ ९ ॥ पिवतं च तृणुतं चा च
गच्छतं प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् । सजोषसा उपसा सूर्येण चोर्जं नो ध-
त्तमश्विना ॥ १० ॥ जयतं च प्र स्तुतं च प्र चावतं प्रजां च धत्तं द्रविणं च ध-
त्तम् । सजोषसा उपसा सूर्येण चोर्जं नो धत्तमश्विना ॥ ११ ॥ हतं च शत्रून्-
ततं च मित्रिणः प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् । सजोषसा उपसा सूर्येण चोर्जं
नो धत्तमश्विना ॥ १२ ॥ १५ ॥ मित्रावरुणवन्ता उत धर्मवन्ता मरुत्वन्ता ज-
रितुर्गच्छथो हवम् । सजोषसा उपसा सूर्येण चादित्यर्यातमश्विनः ॥ १३ ॥
अङ्गिरस्वन्ता उत विष्णुवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो हवम् । सजोषसा उपसा
सूर्येण चादित्यर्यातमश्विना ॥ १४ ॥ ऋभुमन्ता वृषणा वाजवन्ता मरुत्वन्ता
जरितुर्गच्छथो हवम् । सजोषसा उपसा सूर्येण चादित्यर्यातमश्विना ॥ १५ ॥ ब्रह्म
जिन्वतमुत जिन्वतं धियोहतं रक्षांसि सेधतममीवाः । सजोषसा उपसा सूर्येण च
सोमं सुन्वतो अश्विना ॥ १६ ॥ सत्रं जिन्वतमुत जिन्वतं नृन्हतं रक्षांसि सेधतम-
मीवाः । सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना ॥ १७ ॥ धेनूजिन्वतमुत
जिन्वतं विशो हतं रक्षांसि सेधतममीवाः । सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो
अश्विना ॥ १८ ॥ १६ ॥ अत्रेरिव शृणुतं पूर्यस्तुतिं श्यावाश्वस्य सुन्वतो मंद-
च्युता । सजोषसा उपसा सूर्येण चाश्विना तिरोऽब्रथम् ॥ १९ ॥ सर्गां इव सृजतं

अ० ६ । अ० ३ । व० १६] ४३१ [म० ८ । अ० ५ । सू० ३७ ।

मुष्टीरूपं श्यावाश्वस्य सुन्वतो मंदच्युता । सजोषसा उपसा सूर्येण चार्ध्विना
तिरोअहनघम् ॥ २० ॥ रस्मीरिव यच्छतमध्वराँ उपश्यावाश्वस्य सुन्वतो मंदच्युता ।
सजोषसा उपसा सूर्येण चार्ध्विना तिरोअहनघम् ॥ २१ ॥ अर्वाग्रं निर्यच्छतं
पिबतं सोम्यं मधु । आ यातमश्विना गतमवस्युर्वामहं हुवे धत्तं रत्नानि दाशुषे
॥ २२ ॥ नमोवाके प्रस्थिते अध्वरे नरा विवर्त्तणस्य पीतये । आ यातमश्विना
गतमवस्युर्वामहं हुवे धत्तं रत्नानि दाशुषे ॥ २३ ॥ स्वाहाकृतस्य तृप्तं सुतस्य
देवावन्धसः । आ यातमश्विना गतमवस्युर्वामहं हुवे धत्तं रत्नानि दाशुषे ॥ २४ ॥ १७ ॥

॥ ३६ ॥ १—७ श्यावाश्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ५, ६
शकुरी । २, ४ निचृच्छकुरी । ३ विराट् शकुरी । ७ विराट् जगती ॥ स्वरः—
१-६ धैवतः । ७ निषादः ॥

॥ ३६ ॥ अवितासि सुन्वतो वृक्तवर्हिषः पित्रा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।
यं ते भागमधारयन्विश्वः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते
॥ १ ॥ प्राव स्तोतारं मघवन्नव त्वां पित्रा सोमं मदाय कं शतक्रतो । यं ते भाग-
मधारयन्विश्वः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ॥ २ ॥ ऊर्जा
देवाँ अवस्योजमा त्वां पित्रा सोमं मदाय कं शतक्रतो । यं ते भागमधारयन्वि-
श्वः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ॥ ३ ॥ जनिता दिवो
जनिता पृथिव्याः पित्रा सोमं मदाय कं शतक्रतो । यं ते भागमधारयन्विश्वः से-
हानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ॥ ४ ॥ जनिताश्वानां ज-
निता गवामसि पित्रा सोमं मदाय कं शतक्रतो । यं ते भागमधारयन्विश्वः से-
हानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ॥ ५ ॥ अत्रीणां स्तोमम-
दिवो महस्कृधि पित्रा सोमं मदाय कं शतक्रतो । यं ते भागमधारयन्विश्वः सेहानः
पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ॥ ६ ॥ श्यावाश्वस्य सुन्वतस्तथा
शृणु यथाशृणोरत्रेः कर्माणि कृण्वतः । प्र असदस्युमाविथ त्वमेक इष्टुषाण्ड इन्द्र
अस्माणि वर्धयन् ॥ ७ ॥ १८ ॥

॥ ३७ ॥ १—७ श्यावाश्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ विरा-
ट् जगती । २—६ निचृज्जगती । ७ विराट् जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ३७ ॥ प्रेदं ब्रह्म वृत्रतूर्येष्वविथ प्र सुन्वतः शचीपत इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।

अ० ६ । अ० ३ । व० २२] ४३२ [म० ८ । अ० ५ । सू० ३६ ।

माध्यन्दिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पित्रा सोमस्य वज्रिवः ॥ १ ॥ सेहान उग्र
पुतना अभि द्रुहः शचीपत् इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः । माध्यन्दिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्-
नेद्य पित्रा सोमस्य वज्रिवः ॥ २ ॥ एकराळस्य भुवनस्य राजसि शचीपत् इन्द्र
विश्वाभिरुतिभिः । माध्यन्दिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्ननेद्य पित्रा सोमस्य वज्रिवः
॥ ३ ॥ सस्थावाना यवयसि त्वमेक इच्छचीपत् इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः । मा-
ध्यन्दिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्ननेद्य पित्रा सोमस्य वज्रिवः ॥ ४ ॥ क्षेमस्य च
प्रयुजश्च त्वमीशिषे शचीपत् इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः । माध्यन्दिनस्य सर्वनस्य
वृत्रहन्ननेद्य पित्रा सोमस्य वज्रिवः ॥ ५ ॥ क्षत्राय त्वमवसि न त्वमाविथ शची-
पत् इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः । माध्यन्दिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पित्रा सोमस्य
वज्रिवः ॥ ६ ॥ श्यावाश्वस्य रेभतस्तथा शृणु यथाशृणोरत्रेः कर्माणि कृण्वतः ।
प्र त्सदस्युमाविथ त्वमेक इन्नृपाह्य इन्द्र क्षत्राणि वर्धयन् ॥ ७ ॥ १६ ॥

॥ ३८ ॥ १—१० श्यावाश्व ऋषिः ॥ इन्द्राग्नी देवते ॥ छन्दः—१,
२, ४, ६, ८ गायत्री । ३, ५, ७, १० निचृद्गायत्री । ८ विराड् गायत्री ॥
पङ्क्तयः स्वरः ॥

॥ ३८ ॥ यज्ञस्य हि स्थ ऋत्विजा सस्ती वाजेषु कर्मसु । इन्द्राग्नी तस्य
बोधतम् ॥ १ ॥ तोशासा रथयावाना वृत्रहणार्पराजिता । इन्द्राग्नी तस्य बो-
धतम् ॥ २ ॥ इदं वा मद्भिरं मध्वधुक्षन्नाद्रिभिर्नरः । इन्द्राग्नी तस्य बोधतम् ॥ ३ ॥
जुषेथां यज्ञमिष्ट्यै सुते सोमं सधस्तुती । इन्द्राग्नी आ गतं नरा ॥ ४ ॥ इमा जुषेथां
सर्वना येभिर्हव्यान्ग्रहयुः । इन्द्राग्नी आ गतं नरा ॥ ५ ॥ इमां गायत्रवर्तन्ति जु-
षेथां सुष्टुतिं मम । इन्द्राग्नी आ गतं नरा ॥ ६ ॥ २० ॥ प्रातर्यावभिरा गतं
वेवेभिर्जेन्यावसू । इन्द्राग्नी सोमपीतये ॥ ७ ॥ श्यावाश्वस्य सुन्वतोऽग्नीणां शृ-
णुतं हवम् । इन्द्राग्नी सोमपीतये ॥ ८ ॥ एवा वामह्व ऊतये यथाहुवन्त मोर्धिराः ।
इन्द्राग्नी सोमपीतये ॥ ९ ॥ आहं सरस्वतीवतोरिन्द्राग्न्योरवा वृणे । याभ्यां
गायत्रमुच्यते ॥ १० ॥ २१ ॥

॥ ३६ ॥ १—१० नाभाकः काण्व ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१,
३, ५ भुरिक् त्रिष्टुप् । २ विराड् त्रिष्टुप् । ४, ६—८ स्वराड् त्रिष्टुप् । १०
त्रिष्टुप् । ९ निचृज्जगती ॥ स्वरः—१—८, १० ध्रैवतः । ९ निषादः ॥

अ० ६ । अ० ३ । व० २४] ४३३ [म० ८ । अ० ५ । सू० ४० ।

॥ ३६ ॥ अग्निर्मस्तोष्यृग्मिर्यमग्निमीळा यजध्यै । अग्निर्वैवाँ अनक्तु न उभे
हि विदथे कविः न्तश्चरति दूत्यं नभन्तामन्यके संमे ॥ १ ॥ न्यग्ने नव्यसा व-
चस्तनूषु शंसमेषाम् । न्यराती ररावणां विश्वाअर्यो अरातीरितो युच्छन्त्रामुरो
नभन्तामन्यके संमे ॥ २ ॥ अग्ने मन्मानि तुभ्यं कं घृतं न जुह्व आसानं । स देवेषु
मचिकिञ्चि त्वं ह्यसि पूर्यः शिवो दूतो विवस्वतो नभन्तामन्यके संमे ॥ ३ ॥
तत्तदग्निर्वयो दधे यथायथा कृण्वत्यति । ऊर्जाहुतिर्वसूनां शंच योश्च मयो दधे
विश्वस्यै देवहूत्यै नभन्तामन्यके संमे ॥ ४ ॥ स चिकेत सहीयसाग्निश्चित्रेण
कर्मणा । स होता शश्वतीनां दक्षिणाभिरभीवृत इनोति च प्रतीव्यं नभन्ताम-
न्यके संमे ॥ ५ ॥ २२ ॥ अग्निर्जाता देवानामग्निर्वैद मतीनामपीच्यम् । अग्निः
स द्रविणोदा अग्निर्द्वारा व्यूणुते स्वाहुतो नवीयसा नभन्तामन्यके संमे ॥ ६ ॥
अग्निर्वैवेषु संवसुः स विजु यज्ञियास्वा । स मुदा काव्या पुरु विश्वं भूमेव पु-
प्यति देवो देवेषु यज्ञियो नभन्तामन्यके संमे ॥ ७ ॥ यो अग्निः सममानुषः
श्रितो विश्वेषु सिन्धुषु । तमागन्म त्रिपस्वं मन्धातुर्दस्युहन्तमग्निं यज्ञेषु पूर्य न-
भन्तामन्यके संमे ॥ ८ ॥ अग्निस्त्रीणि त्रिधातृन्या क्षति विदथा कविः । स त्री-
रंकादशा इह यत्तच्च पिप्रयच्च नो विप्रो दूतः परिष्कृतो नभन्तामन्यके संमे ॥ ९ ॥
त्वं नो अग्न आयुषु त्वं देवेषु पूर्य वसु एकं इरज्यसि । त्वामापः परिन्नुतः परि-
यन्ति स्वसेतवो नभन्तामन्यके संमे ॥ १० ॥ २३ ॥

॥ ४० ॥ १-१२ नाभाकः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्राग्नी देवते ॥ छन्दः-१,
११ भुगिक त्रिष्टुप् । ३, ४ स्वराद् त्रिष्टुप् । १२ निचृत्रिष्टुप् । २ स्वराद् शकरी ।
५, ७, ९ जगती । ६ भुरिजगती । ८, १० निचृजगती ॥ स्वरः-१-४, ११,
१२ धैवतः । ५-१० निषादः ॥

॥ ४० ॥ इन्द्राग्नी युवं तु नः सहन्ता दासथो रयिम् । येन हव्वा समत्स्वा
वीलु चित्साहिषीमह्यग्निर्वनेव वात इन्नभन्तामन्यके संमे ॥ १ ॥ नहि वा वत्र-
यामहेऽथेन्द्रमिद्यजामहे शर्विष्ठं नृणां नरम् । स नः कदा चिद्विता गमदा वाज-
सातये गमदा मेधसातये नभन्तामन्यके संमे ॥ २ ॥ ता हि मध्यं भराणामिन्द्रा-
ग्नी अधिज्ञितः । ता उ कवित्वना कवी पृच्छयमाना सखीयते सं धीतमश्नुतं
नरा नभन्तामन्यके संमे ॥ ३ ॥ अभ्यर्च नभाकवदिन्द्राग्नी यजसा गिरा ।
ययोर्विश्वमिदं जगदियं द्यौः पृथिवी मनुष्ये विभूतो वसु नभन्तामन्यके संमे

अ० ६ । अ० ३ । व० २७] ४३४ [म० ८ । अ० ५ । सू० ४१ ।

॥ ४ ॥ प्र ब्रह्माणि नभाकुवदिन्द्राग्निभ्यामिरज्यत । या सप्तबुध्नमर्णवं जिह्म-
बारमपोर्णत इन्द्र ईशान ओजसा नभन्तामन्यके संमे ॥ ५ ॥ अपि वृश्च पुरा-
णववृततेरिव गुप्पितमोजो दारास्य दम्भय । वयं तदस्य सम्भृतं वस्विन्द्रेण वि-
भजेमहि नभन्तामन्यके संमे ॥ ६ ॥ २४ ॥ यदिन्द्राग्नी जना इमे विद्वर्यन्ते तना
गिरा । अस्माकेभिर्नृभिर्वयं सासह्याम पृतन्यतो वनुयाम वनुप्यतो नभन्तामन्यके
संमे ॥ ७ ॥ या नु श्वेताववो दिव उच्चरात उप शुभिः । इन्द्राग्न्योरनु वतमु-
हाना यन्ति सिन्धवो यान्त्सी बन्धादमुञ्चतां नभन्तामन्यके संमे ॥ ८ ॥ पूर्वीष्ट
इन्द्रोपमातयः पूर्वोरुत प्रशस्तयः सूनो हिन्वस्य हरिवः । वस्वो वीरस्यापृचो या
नु साधन्त नो धियो नभन्तामन्यके संमे ॥ ९ ॥ तं शिशीता सुवृक्तिभिस्त्वेषं
सत्त्वानमृगिर्यम् । उतो नु चिद्य ओजसा शुष्णस्याण्डानि भेदति जेषत्स्वर्वती-
रपो नभन्तामन्यके संमे ॥ १० ॥ तं शिशीता स्वध्वरं सत्यं सत्त्वानमृगिर्यम् ।
उतो नु चिद्य ओहत आण्डा शुष्णस्य भेदत्यज्ञैः स्वर्वतीरपो नभन्तामन्यके संमे
॥ ११ ॥ एवेन्द्राग्निभ्यां पितृवन्नब्रवीयो मन्धानृवदङ्गिरस्वदेवाचि । त्रिधातुना
शर्मणा पातमस्मान्वयं स्याम पतयो रयीणाम् ॥ १२ ॥ २५ ॥

॥ ४१ ॥ १-१० नाभाकः काश्व ऋषिः ॥ वरुणो देवता ॥ छन्दः-१,
५ त्रिष्टुप् । ४, ७ भुरिक् त्रिष्टुप् । ८ स्वराद् त्रिष्टुप् । २, ३, ६, १० निचृ-
ज्जगती । ९ जगती ॥ स्वरः-१, ४, ५, ७, ८ धैवतः । २, ३, ६, ९, १० निषादः ॥

॥ ४१ ॥ अस्मा ऊ पु प्रभूतये वरुणाय मरुद्भ्योऽर्चा विदुष्टरेभ्यः । यो
धीता मानुषाणां पशवो गा इव रक्षन्ति नभन्तामन्यके संमे ॥ १ ॥ तद् पु समना
गिरा पितृणां च मन्मभिः । नाभाकस्य प्रशस्तिभिर्यः सिन्धूनामुपोदये सप्त-
स्वसा स मध्यमो नभन्तामन्यके संमे ॥ २ ॥ स क्षपः परि षस्वजे न्युस्रो मा-
यया दधे स विश्वं परि दर्शतः । तस्य वेनीरनु वतमुपस्तिस्त्रो अवर्धयन्नभन्ता-
मन्यके संमे ॥ ३ ॥ यः ककुभो निधायः पृथिव्यामधि दर्शतः । स माता पृथ्वी
पदं तद्वरुणस्य सप्त्यं स हि गोपा इवेर्यो नभन्तामन्यके संमे ॥ ४ ॥ यो धर्ता
भुवनानां य उस्त्राणामणीच्यावेद नामानि गुह्या । स ऋविः काव्या पुरुरूपं
धौरिष पुप्यति नभन्तामन्यके संमे ॥ ५ ॥ २६ ॥ यस्मिन्विश्वानि काव्या चक्रे
नाभिरिव श्रिता । त्रितं जूती संपर्यत वजे गावो न संयुजै युजे अश्वो अयुक्तत
नभन्तामन्यके संमे ॥ ६ ॥ य आस्वत्क आशये विश्वा जातान्येषाम् । परि

अ० ६ । अ० ३ । व० २६] ४३५ [म० ८ । अ० ६ । सू० ४३ ।

धामानि मर्मशङ्करुणस्य पुरो गये विश्वे देवा अनु व्रतं नभन्तामन्यके संमे ॥ ७ ॥
स समुद्रो अणीच्यस्तुरो धामिव रोहति नि यदासु यजुर्वधे । स माया अर्चिना
पदास्तृणात्राक्रुमारुहन्नभन्तामन्यके संमे ॥ ८ ॥ यस्य श्वेता विचक्षणा तिस्रो
भूमीरधिष्ठितः । त्रिरुत्तराणि पप्रतुर्वरुणस्य ध्रुवं सद्यः स संप्तानामिरेज्यति नभ-
न्तामन्यके संमे ॥ ९ ॥ यः श्वेता अधिनिर्णिजश्चक्रे कृष्णा अनु व्रता । स धामं
पुर्व्यं संमे यः स्कम्भेन वि रोदसी अजो न धामधारयन्नभन्तामन्यके संमे ॥ १० ॥ २७ ॥

॥ ४२ ॥ १—६ नाभाकः काएव अर्चनाना वा । अथवा १—३ नाभाकः
काएवः । ४—६ नाभाकः काएव अर्चनाना वा ऋषयः ॥ १—३ वरुणः । ४—६
अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१—३ त्रिष्टुप् । ४—६ अनुष्टुप् ॥ स्वरः—१—३
धैवतः । ४—६ गान्धारः ॥

॥ ४२ ॥ अश्वत्थनाद्यामसुरो विश्ववेवा अर्पिमीत वरिमाणं पृथिव्याः ।
आसीद्विश्वा भुवनानि सम्राड्विश्वेक्षानि वरुणस्य व्रतानि ॥ १ ॥ एवा वन्द-
स्व वरुणं बृहन्तं नमस्या धीरममृतस्य गोषाम् । सतः शर्मन्निवरुथं वि यैसत्यान्तं
नो द्यावापृथिवी उपस्थे ॥ २ ॥ इमां धियं शिञ्जमाणस्य देव क्रतुं दक्षै वरुण सं
शिशाधि । ययाति विश्वा दुहिता तरेम सुतर्माणमधि नावै रुहेम ॥ ३ ॥ आ वां
ग्रावाणो अश्विना धीभिर्विप्रा अचुच्यवुः । नासत्या सोमपीतये नभन्तामन्यके
संमे ॥ ४ ॥ यथा वामजिरश्विना गीभिर्विप्रो अजोद्वीत् । नासत्या सोमपीतये न-
भन्तामन्यके संमे ॥ ५ ॥ एवा वामह ऊतये यथाहुवन्त मेधिराः । नासत्या सो-
मपीतये नभन्तामन्यके संमे ॥ ६ ॥ २८ ॥ ५ ॥

॥ ४३ ॥ १—३३ विरूप आङ्गिरस ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ छन्दः—१,
६—१२, २२, २६, २८, २९, ३३ निचृद् गायत्री । २—८, १३, १५—२१,
२३—२५, २७, ३१, ३२ गायत्री । १४ ककुम्पती गायत्री । ३० पादनिचृद्
गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४३ ॥ इमे विप्रस्य वेधसोऽमेरस्तृतयज्वनः । गिरः स्तोमांस ईरते ॥ १ ॥
अस्मै ते प्रतिर्हयते जातवेदो विचर्षणे । अग्ने जनामि सुष्टुतिम् ॥ २ ॥ आरोका
इव वेदह तिग्मा अग्ने तवत्विषः । दध्निर्वनानि वप्सति ॥ ३ ॥ हरयो धूमकेत-
वो वार्तजूता उप दधि । यतन्ते वृथग्नयः ॥ ४ ॥ एतेत्ये वृथग्नय इद्धामः

अ० ६ । अ० ३ । व० ३६] ४३६ [म० ८ । अ० ६ । सू० ४४ ।

संहत । उपसामिव केतवः ॥ ५ ॥ २६ ॥ कृष्णा रजांसि पत्सुतः प्रयाणो जा-
तवेदसः । अग्निर्यदो धेति क्षमि ॥ ६ ॥ धासिं कृण्वान ओषधीर्वप्सदग्निर्न वा-
यति । पुनर्यन्तरुणीरपि ॥ ७ ॥ जिह्वाभिरह नम्रमदचिषा जञ्जणाभवन् । अ-
ग्निर्वनेषु रोचते ॥ ८ ॥ अप्सवग्ने सधिष्ठव सौपथीरनु रुध्यसे । गर्भे सञ्जायसे
पुनः ॥ ९ ॥ उदग्ने तद्वत्तद्वृतावर्ची रोचत आहुतम् । निसानं जुहोतुस्व ॥ १० ॥ ३० ॥
उक्षान्नाय वक्षान्नाय सोमपृष्ठायेधसे । स्तोमैर्विधेमाग्नये ॥ ११ ॥ उत त्वा नमसा वयं
होतवरेण्यकतो । अग्ने समिद्धिरीमहे ॥ १२ ॥ उत त्वा भृगुवच्छुचे मनुष्वदम्
आहुतः । अङ्गिस्वद्वामहे ॥ १३ ॥ त्वं ह्यग्ने अग्निना विप्रो विप्रेण सन्सता
सखा सख्या समिध्यसे ॥ १४ ॥ स त्वं विप्राय दाशुषे रयिं देहि सदृस्त्रिणम् ।
अग्ने वीरवतीमिषम् ॥ १५ ॥ ३१ ॥ अग्ने भ्रातः सहस्कृत रोहिदश्व शुचिवत ।
इमं स्तोमै जुषस्व मे ॥ १६ ॥ उत त्वाग्ने मम स्तुतो वाश्राय प्रतिहर्षते । गोष्ठं
गाव इवाशत ॥ १७ ॥ तुभ्यं ता अङ्गिरस्तम विश्वाः सुक्षितयः पृथक् । अग्ने
कामाय येमिरे ॥ १८ ॥ अग्निं धीभिर्मनीषिणो मेधिरासो विपश्चितः । अघ्न-
सद्याय हिन्विरे ॥ १९ ॥ तं त्वामज्मेषु वाजिनं तन्वाना अग्ने अध्वरम् । वह्निं
होतारमीलते ॥ २० ॥ ३२ ॥ पुरुषा हि सदृङ्ङमि विशो विश्वा अनु प्रभुः ।
समन्तु त्वा हवामहे ॥ २१ ॥ तमीलिष्व य आहुतोऽग्निर्विभ्राजते घृतः । इमं
नः शृणवद्वम् ॥ २२ ॥ तं त्वा वयं हवामहे शृणवन्तं जातवेदसम् । अग्ने घ्न-
न्तमप द्विषः ॥ २३ ॥ विशां राजानमद्भुतमध्यक्षं धर्मणामिमम् । अग्निमीळे स उ
श्रवत् ॥ २४ ॥ अग्निं विश्वार्युवेपमं मयि न वाजिनं हितम् । सप्ति न वाजया-
मसि ॥ २५ ॥ ३३ ॥ घ्नन्मृधाण्यप द्विपो दहव्रक्षांसि विश्वहा । अग्ने तिग्मेन
दीदिहि ॥ २६ ॥ यं त्वा जनास इन्धते मनुष्वदङ्गिरस्तम । अग्ने स बोधि मे
वचः ॥ २७ ॥ यदग्ने दिविजा अस्यप्सुजा वा सहस्कृत । तं त्वा गीर्भिर्हवामहे
॥ २८ ॥ तुभ्यं घेत्ते जना इमे विश्वाः सुक्षितयः पृथक् । धासिं हिन्वन्त्यत्तवे ॥ २९ ॥
ते यदग्ने स्याभ्योऽहो विश्वा नृचक्षसः । तरन्तः स्याम वुर्गहा ॥ ३० ॥ ३४ ॥
अग्निं मन्द्रं पुरुषिणं शीरं पावकशोचिषम् । हृद्धिर्मन्देभिरीमहे ॥ ३१ ॥ स त्व-
मग्ने विभार्वसुः सृजन्सूर्या न रश्मिभिः । शर्वन्तमांसि जिघ्रसे ॥ ३२ ॥ तत्तं
सहस्व ईमहे वात्रं यत्रोषदस्यानि । त्वदग्ने वार्यं वसु ॥ ३३ ॥ ३५ ॥

॥ ४४ ॥ १—३० विरूप आङ्गिरस ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१,
३, ४, ६, १०, २०—२२, २५, २६ गायत्री । २, ५, ७, ८, ११, १४—१७,

अ० ६ । अ० ३ । व० ४१] ४३७ [म० ८ । अ० ६ । सू० ४४ ।

२४ निचृद्गायत्री । ६, १२, १३, १८, २८, ३० विराद् गायत्री । २७
यवमध्यागायत्री । २६ ककुम्भती गायत्री । १६, २३ पादनिचृद्गायत्री ॥
पङ्कजः स्वरः ॥

॥ ४४ ॥ समिधामि दुवस्यत घृतैर्वोधयतार्तिथिम् । अस्मिन्हव्या जुहोतन
॥ १ ॥ अग्ने स्तोमं जुपस्व मे वर्धस्वानेन मन्यना । प्रति सृक्तानि हर्य नः ॥ २ ॥
अग्निं दूतं पुरो दधे हव्यवाहमुप ब्रुवे । देवाँ आ सादयादिह ॥ ३ ॥ उत्तं बृहन्तो
अर्चयः समिधानस्य दीदिवः । अग्ने शुक्रास ईरते ॥ ४ ॥ उप त्वा जुह्वोमम
घृताचीर्यन्तु हर्यत । अग्ने हव्या जुपस्व नः ॥ ५ ॥ ३६ ॥ मेन्द्रं होतारमृत्विजं
चित्रभानुं विभार्वसुम् । अग्निमीळे स उ श्रवत् ॥ ६ ॥ प्रजं होतारमीड्यं जुष्टमग्निं
कविक्रतुम् । अध्वराणामभिध्रियम् ॥ ७ ॥ जुषाणो अङ्गिरस्तमेमा हव्यान्यानुपक् ।
अग्ने यज्ञं नय ऋतुधा ॥ ८ ॥ समिधान उ सन्त्य शुक्रशोच इहा वह । चिकित्वा-
न्दैव्यं जनम् ॥ ९ ॥ विप्रं होतारमद्रुहं धूमकैतुं विभार्वसुम् । यज्ञानां केतुमीमहे
॥ १० ॥ ३७ ॥ अग्ने नि पाहि नस्त्वं प्रति ण्य देव रीपतः । भिन्धि द्वेषः स-
हस्कृत ॥ ११ ॥ अग्निः प्रन्नेन मन्यता शुम्भानस्तन्वंस्वाम् । कविर्विप्रेण वा-
वृधे ॥ १२ ॥ ऊर्जो नपातमा हुवेऽग्निं पावकशोचिपम् । अस्मिन्यज्ञे स्वध्वरे
॥ १३ ॥ स नो मित्रमहस्त्वमग्ने शुक्रेण शोचिषा । देवैरा सत्सि बर्हिषि ॥ १४ ॥
यो अग्निं तन्योदमे देवं मर्तः सपर्याति । तस्मा इदीदयद्वसु ॥ १५ ॥ ३८ ॥
अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम् । अपां रेतांसि जिन्वति ॥ १६ ॥
उदग्ने शुच्यस्तव शुक्रा भ्राजन्त ईरते । तव ज्योतीष्यर्चयः ॥ १७ ॥ ईशिषे
वार्यस्य हि द्वात्रस्याग्ने स्पर्पतिः । स्तोता स्यां तव शर्माणि ॥ १८ ॥ त्वामग्ने
मनीषिणस्त्वां हिन्वन्ति चित्तिभिः । त्वां वर्धन्तु नो गिरः ॥ १९ ॥ अदब्धस्य
स्वधार्वतो दूतस्य रेपतः सदा । अग्नेः सख्यं वृणीमहे ॥ २० ॥ ३९ ॥ अग्निः
शुचिर्वततमः शुचिर्विप्रः शुचिः कविः । शुची रोचत आहुतः ॥ २१ ॥ उत त्वा
धीतयो मत्र गिरां वर्धन्तु विश्वदा । अग्ने सख्यस्य बोधि नः ॥ २२ ॥ यदग्ने
स्यामहं त्वं त्वं वा वा स्या अहम् । स्युष्टे सत्या इहाशिषः ॥ २३ ॥ वसुर्वसुप-
तिर्हि कमस्यग्ने विभार्वसुः । स्याम ते सुमतावपि ॥ २४ ॥ अग्ने धृतव्रताय ते
समुद्रायैव सिन्धवः । गिरां वाश्राम ईरते ॥ २५ ॥ ४० ॥ युवानं विश्पतिं कविं
विश्वादे पुरुवपसम् । अग्निं शुम्भामि मन्यभिः ॥ २६ ॥ यज्ञानां गृथ्ये वयं ति-
ग्मजम्भाय वीळ्वे । स्तोमैरिपेमाग्नये ॥ २७ ॥ अयमग्ने त्वे अपि जरिता भूत

अ० ६ । अ० ३ । व० ४६] ४३८ [म० ८ । अ० ६ । सू० ४५ ।

सन्त्य । तस्मै पावक मृळय ॥ २८ ॥ धीरो ह्यस्य असहिप्रो न जायतिः सदा ।
अग्ने दीदयसि द्यवि ॥ २९ ॥ पुराग्ने दुरितेभ्यः पुरा मध्रेभ्यः कवे । प्र ण
आयुर्वसो तिर ॥ ३० ॥ ४१ ॥

॥ ४५ ॥ १—४२ त्रिशोकः काण्व ऋषिः ॥ १ इन्द्राग्नी । २—४२
इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ३—६, ८, ९, १२, १३, १५—२१, २३—२५,
३१, ३६, ३७, ३९—४२ गायत्री । २, १०, ११, १४, २२, २८—३०,
३३—३५ निचृद् गायत्री । २६, २७, ३२, ३८ विराड् गायत्री । ७ पादनि-
चृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४५ ॥ आ ह्य ये अग्निर्मिन्धते स्तृणन्ति बर्हिर्ननुषक् । येषामिन्द्रो युवा
सखा ॥ १ ॥ बृहन्नदिधम एषां भूरि शस्तं पृथुः स्वरुः । येषामिन्द्रो युवा सखा
॥ २ ॥ अयुद्ध इद्युधा वृतं शूरा अर्जति सत्त्वभिः । येषामिन्द्रो युवा सखा ॥ ३ ॥
आ बुद्धं वृत्रहा देव जातः पृच्छद्भि मातरम् । क उग्राः के ह शृण्वरे ॥ ४ ॥
प्रति त्वा शवसी वददिगरावप्सो न योधिषत् । यस्ते शत्रुत्वमाचके ॥ ५ ॥ ४२ ॥
उत त्वं मयवच्छृणु यस्ते वष्टि ववन्ति तत् । यद्वीळयासि वीळु तत् ॥ ६ ॥ य-
द्वाजि यात्याजिकृदिन्द्रः स्वश्वयुरुष । स्थीतमो स्थीनाम् ॥ ७ ॥ विषु विश्वा
अभियुजो वज्रिन्विष्वग्यथा बृह । भवा नः सुश्रवस्तमः ॥ ८ ॥ अस्माकं सु रथै
पुर इन्द्रः कृणोतु मातये । न यं धूर्वन्ति धूर्तयः ॥ ९ ॥ वृज्याम ते परि द्विषोऽरै
ते शक्र दावने । गमेमेदिन्द्र गोमतः ॥ १० ॥ ४३ ॥ शनैश्चिद्यन्तो अद्विवोऽ-
श्वान्तः शतग्विनः । विवक्षणा अनेहसः ॥ ११ ॥ ऊर्ध्वा हि ते दिवोर्दिवे स-
हसा मृता शता । जस्तिभ्यो विमन्ते ॥ १२ ॥ विशा हि त्वा धनञ्जयमिन्द्र
हृद्धा चिदासुजम् । आदारिणं यथा गर्यम् ॥ १३ ॥ ककुहं चित्त्वा कवे मन्दन्तु
धृष्णविन्दवः । आ त्वा पुणि यदीमहे ॥ १४ ॥ यस्ते रेवा अदाशुरिः प्रममर्ष
मघत्तये । तस्य नो वेद आ भर ॥ १५ ॥ ४४ ॥ इम उ त्वा वि चक्षते सखाय
इन्द्र सोमिनः । पुष्टावन्तो यथा पशुम् ॥ १६ ॥ उत त्वा बधिरं वयं श्रुत्कर्णं सं-
तमृतये । दूरादिह हवामहे ॥ १७ ॥ यच्छुश्रूया इमं हवै दुर्मर्ष चक्रिया उत ।
भवेरापिनो अन्तमः ॥ १८ ॥ यच्चिद्धि ते अपि व्यर्थिर्जगन्वांसो अमन्महि ।
गोदा इदिन्द्र बोधि नः ॥ १९ ॥ आ त्वा रम्भं न जिवयो ररम्भा शवसस्पते ।
उश्यासि त्वा मधस्थ आ ॥ २० ॥ ४५ ॥ स्तोत्रमिन्द्राय गायत पुरुनृम्णाय स-
त्त्वेन । नक्रियं वृण्वते युधि ॥ २१ ॥ अभि त्वा वृषभा सुते मृतं सृजामि पीतये ।

अ० ६ । अ० ४ । व० १] ४३६ [म० ८ । अ० ६ । सू० ४६ ।

तृम्पा व्यश्नुही मदम् ॥ २२ ॥ मा त्वा मूरा अविष्यवो मोणहस्वान् आ दभन ।
 मार्की ब्रह्मविषो वनः ॥ २३ ॥ इह त्वा गोपरीणसा महे मन्दन्तु राधसे । सरो
 गौरो यथा पिब ॥ २४ ॥ या वृत्रहा परावति सना नवा च चुच्युवे । ता सं-
 सत्सु प्र वोचत ॥ २५ ॥ ४६ ॥ अपिबत्कद्रुवः सुतमिन्द्रः सहस्रबाहे । अत्रादे-
 दिष्ट पौंस्यम् ॥ २६ ॥ सत्यं तत्तुर्वशे यदौ विदानो अद्रवाय्यम् । व्यानद् तुर्वणे
 शर्मि ॥ २७ ॥ तरणिवो जनानां त्रदं वाजस्य गोमतः । समानमु प्रशंसिषम् ॥ २८ ॥
 अभुक्षणं न वर्तव उक्थेषु तुग्यावृधम् । इन्द्रं सोमे सचा सुते ॥ २९ ॥ यः कृ-
 न्तादिष्वि योन्यं त्रिशोकाय गिरिं पृथुम् । गोभ्यो गातुं निरेतवे ॥ ३० ॥ ४७ ॥ य-
 दधिषे मनस्यसि मन्दानः प्रेदियक्षसि । मा तत्करिन्द्र मृक्य ॥ ३१ ॥ दधं चिद्धि
 त्वावतः कृतं शृण्वे अधि क्षमि । जिगात्विन्द्र ते मनः ॥ ३२ ॥ तवेदु ताः सु-
 कीर्तयोऽसंभुत प्रशस्तयः । यदिन्द्र मृक्यासि नः ॥ ३३ ॥ मा न एकस्मिन्ना-
 गसि मा द्वयोक्त त्रिषु । वधीर्मा शूर भूरिषु ॥ ३४ ॥ त्रिभया हि त्वावत उग्रा-
 दभिप्रभङ्गिणः । इस्मादहमृतीषहः ॥ ३५ ॥ ४८ ॥ मा सख्युः शूनमा विदे मा
 पुत्रस्य प्रभूवसो । आवृत्त्वद्भुत ते मनः ॥ ३६ ॥ को नु मया अर्मिथितः सखा
 सखायमब्रवीत् । जहा को अस्मदीषते ॥ ३७ ॥ एवारं वृषभा सुतेऽसिन्वन्भू-
 र्यावयः । श्वघ्नीव निवता चरन् ॥ ३८ ॥ आ त एता वचोयुजा हरीं गृभ्णे सु-
 मद्रथा । यदीं ब्रह्मभ्य इहदः ॥ ३९ ॥ भिन्धि विश्वा अप द्विषः परिवारो जही
 मृधः । वसुं स्पार्ह तदा भर ॥ ४० ॥ यद्रीळाविन्द्र यत्स्थिरे यत्पशीने पराभृतम् ।
 वसुं स्पार्ह तदा भर ॥ ४१ ॥ यस्य ते विश्वमानुषो भूरिदत्तस्य वेदति । वसुं
 स्पार्ह तदा भर ॥ ४२ ॥ ४६ ॥ ३ ॥

॥ ४६ ॥ १—३३ वशोऽव्य ऋषिः ॥ देवताः—१—२०, २६—३१, ३३
 इन्द्रः । २१—२४ पृथुश्रवसः कानीतस्य दानस्तुतिः । २५—२८, ३२ वायुः ॥
 छन्दः—१ पादनिचृद्गायत्री । २, १०, १५, २६ विराड्गायत्री । ३, २३
 गायत्री । ४ प्रतिष्ठा गायत्री । ६, १३, ३३ निचृद्गायत्री । ३० आर्चीस्वराद्
 गायत्री । ३१ स्वराद् गायत्री । ५ निचृदुष्णिक् । १६ भुरिगुष्णिक् । ७, २०,
 २७, २८ निचृद् बृहती । ९, २६ स्वराद् बृहती । ११, १४ विराद् बृहती ।
 २१, २५, ३२ बृहती । ८ विराडनुष्टुप् । १८ अनुष्टुप् । १६ भुरिगनुष्टुप् । १२,
 २२, २४ निचृत् पङ्क्तिः । १७ जगती ॥ स्वरः—१—४, ६, १०, १३, १५,
 २३, २६—३१, ३३ पङ्क्तयः । ५, १६, ऋषभः । ७, ९, ११, १४, २०,

अ० ६ । अ० ४ । व० ५] ४४० [म० ८ । अ० ६ । सू० ४६ ।

२१, २५—२८, ३२ मध्यमः । ८, १८, १९ गान्धारः । १२, २२, २४ पञ्चमः । १७ निषादः ॥

॥ ४६ ॥ त्वावतः पुरुवसो वयमिन्द्र प्रणेतः । स्मसिं स्थातर्हरीणाम् ॥ १ ॥
त्वां हि सत्यमद्रिवो विन्न दातारमिषाम् । विन्न दातारं रयीणाम् ॥ २ ॥ आ
यस्य ते महिमानं शतमूते शतक्रतो । गीर्भिर्गुणान्ति कारवः ॥ ३ ॥ सुनीथो घा
स मर्त्यो यं मरुतो यमर्यमा । मित्रः पान्त्यदुहः ॥ ४ ॥ दर्धानो गोमदश्ववत्सु-
वीर्यमादित्यजुत एधते । सदा राया पुरुस्पृहा ॥ ५ ॥ १ ॥ तमिन्द्रं दानमीमहे
शवसानमभीर्वम् । ईशानं राय ईमहे ॥ ६ ॥ तस्मिन्नि सन्त्युतयो विश्वा अभी-
रुवः सचा । तमा वहन्तु सप्तयः पुरुवसुं मदायु हरयः सुतम् ॥ ७ ॥ यस्ते मद्रो
वरैर्यो य इन्द्र वृत्रहन्तमः । य आदिदिः स्वर्गैर्भिर्यः पृतनासु दुष्टरः ॥ ८ ॥ यो
दुष्टरो विश्ववार श्रवाय्यो वाजेष्वस्ति तरुता । स नः शविष्ठ सवना वसो गहि
गमेम गोमति वृजे ॥ ९ ॥ गव्यो षु णो यथा पुराश्वयोत रथया । वरिवस्य मे-
हामह ॥ १० ॥ २ ॥ नहि ते शूर राधसोऽन्तं विन्दामि सत्रा । दशस्या नो म-
घवन्न चिदद्रिवो भियो वाजेभिराविथ ॥ ११ ॥ य ऋष्वः श्रावयत्सखा विश्वेत्स
वेव जनिमा पुरुषुतः । तं विश्वे मानुषा युगेन्द्रं हवन्ते तविषं यतस्त्रुचः ॥ १२ ॥
स नो वाजेष्वविता पुरुवसुः पुरः स्थाता । मघवा वृत्रहा भुवत् ॥ १३ ॥ अभि
वो वीरमन्धसो मदेषु गाय गिरा म्हा विचेतसम् । इन्द्रं नाम श्रुत्यै शाकिन् वचो
यथा ॥ १४ ॥ इदी रेक्लस्तन्वे इदिर्वसु इदिर्वाजेषु पुरुदूत वाजिनम् । नून-
मथ ॥ १५ ॥ ३ ॥ विश्वेषामिगज्यन्तं वसूनां सामद्वांसं चिदस्य वर्षसः । कृप-
यतो नूनमत्यथ ॥ १६ ॥ महः सु वो अरमिषे स्तवामहे मीळ्दुषे अरङ्गमाय ज-
ग्मये । यज्ञेभिर्गीर्भिर्विश्वमनुषां मरुतामियक्षमि गाये त्वा नमसा गिरा ॥ १७ ॥
ये प्रातयन्ते अज्मभिर्गिरीणां स्तुभिरेषाम् । यज्ञं महिष्वणीनां मुष्मन्तुविष्वणीनां
प्राध्वरे ॥ १८ ॥ प्रभङ्गं दुर्मतीनामिन्द्र शविष्ठा भर रयिस्मभ्यं युज्यै चोदयन्मते ज्येष्ठं
चोदयन्मते ॥ १९ ॥ सनितः सुसनितरुग्र चित्र चेतिष्ठ सनृत । प्रासदा सभ्राद्
सहृदिं सहन्तं भुज्युं वाजेषु पर्व्यम् ॥ २० ॥ ४ ॥ आ स एतु य ईवदाँ अदेवः
पूर्तमाददे । यथा चिदशो अश्व्यः पृथुश्रवसि कानीतेऽस्या व्युज्यावदे ॥ २१ ॥
षष्टिं सहस्राश्व्यस्यायुतासनमुष्णां विंशतिं शता । दश श्याधीनां शता दश त्र्य-
रुषीणां दश गवां सहस्रा ॥ २२ ॥ दश श्यावा अश्वद्रयो वीतवारास आशवः ।
मथा नेमिं नि वावतुः ॥ २३ ॥ दानांसः पृथुश्रवसः कानीतस्व सुरार्धसः । रथं
हिरण्यं ददन्महिष्ठः सूरिरभुदपिष्ठमकृत श्रवः ॥ २४ ॥ आ नो वायो महे तने

अ० ६ । अ० ४ । व० ८] ४४१ [म० ८ । अ० ६ । सू० ४७ ।

याहि मखाय पाजसे । वयं हि ते चक्रुमा भूरि दावने मघश्चिन्महि दावने ॥ २५ ॥
 ॥ २५ ॥ यो अश्वेभिर्वहते वस्त उस्त्रास्त्रिः सप्त सप्ततीनाम् । णभिः सोमैभिः सो-
 ममुज्जिः सोमपा दानाय शुक्रपूतपाः ॥ २६ ॥ यो म इमं विदु त्पनामन्दाश्चिन्म
 दावने । अरहे अन्ने नहुषे सुकृत्वनि सुकृत्तराय सुकृतुः ॥ २७ ॥ उच्येव-
 पुषि यः स्वराकुत वायो घृतस्नाः । अश्वैषितं रजैषितं शुनैषितं प्राज्म तदिदं नु-
 तत् ॥ २८ ॥ अथ प्रियमिषिराय णष्टिं सहस्रासनम् । अश्वानामिभ वृष्णाम् ॥ २९ ॥
 गावो न यूथमुप यन्ति वध्रय उप मा यन्ति वध्रयः ॥ ३० ॥ अथ यच्चारथे गणे शत-
 मुष्टौ अचिक्रदत् । अथ श्वित्नेषु विंशतिं शता ॥ ३१ ॥ शतं दासे वल्बूथे वि-
 प्रस्तरुञ्ज आ देदे । ते ते वायविमे जना मदन्तीन्द्रगोपा मदन्ति देवगोपाः ॥ ३२ ॥
 अथ स्या योषणा मही प्रतीची वशमश्व्यम् । । अथिरुक्मा वि नीयते ॥ ३३ ॥ ६ ॥

॥ ४७ ॥ १—१८ त्रित आप्त्य ऋषिः ॥ १—१३ आदित्याः । १४—१८
 आदित्या उपाश्व देवते ॥ छन्दः—१ जगती । ४, ६—८, १२ निचृज्जगती । २,
 ३, ५, ६, १३, १५, १६, १८ भुरिक् त्रिष्टुप् । १०, ११, १७ स्वराद् त्रिष्टुप् ।
 १४ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ४, ६—८, १२ निपादः । २, ३, ५, ६—११,
 १३—१८ धैवतः ॥

॥ ४७ ॥ महि वो महतामवो वरुण मित्रं दाशुषे । यमादित्या अभि ब्रुहो
 रक्षन्था नेमघं नशदनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ॥ १ ॥ त्रिदा देवा अघा-
 नामादित्यासो अपाकृतिम् । पक्षा वयो यथोपरिव्यस्मे शर्म यच्छतानेहसो व ऊ-
 तयः सुऊतयो व ऊतयः ॥ २ ॥ व्यस्मे अथि शर्म तत्पक्षा वयो न यन्तन । विश्वानि
 विश्ववेदसो वरुध्या मनामहेऽनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ॥ ३ ॥ यस्मा
 अरासत क्षयं जीवातुं च प्रचेतसः । मनोर्विस्वस्य घेविम आदित्या राय ईशतेऽने-
 हसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ॥ ४ ॥ परिणो वृणजन्मघा दुर्गाणि
 रथ्यो यथा । स्यामेदिन्द्रस्य शर्मण्यादित्यानामृतावस्य नेहसो व ऊतयः सुऊतयो
 व ऊतयः ॥ ५ ॥ ७ ॥ परिहवृतेदना जनो युष्मादक्षस्य वायति । देवा अर्द-
 भ्रमाश वो यमादित्या अहेतनानेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ॥ ६ ॥ न
 तं सिग्मं चन त्यजो न द्रासदभि तं गुरु । यस्मा उ शर्म सप्रथ आदित्यासो अ-
 राध्वमनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ॥ ७ ॥ युष्मे देवा अपि षमसि यु-
 ध्यन्त इव वर्मसु । यूयं महो न एनसो यूयमर्भोदुरुष्यतानेहसो व ऊतयः सुऊतयो व

अ० ६ । अ० ४ । व० ११] ४४२ [म० ८ । अ० ६ । सू० ४८ ।

ऊतयः ॥८॥ अदितिर्न उरुष्यत्वदितिः शर्म यच्छतु । माता मित्रस्य रेवतोऽर्यम्णो
वरुणस्य चानेहसो व ऊतयः सु ऊतयो व ऊतयः ॥९॥ यद्देवाः शर्म शरणं यद्भद्रं यद-
नातुरम् । त्रिधातु यद्वरुध्यं तदस्मासु वि यन्तनानेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊ-
तयः ॥१०॥॥ आदित्या अव हि ख्यताधि कृत्वादिव स्पर्शः । सुतीर्थमर्वतो यथानु-
नो नेष्या सुगमनेहसो व ऊतयः सु ऊतयो व ऊतयः ॥११॥ नेह भद्रं रक्षस्विने ना-
वयं नोपया उत । गवे च भद्रं धेनवे वीराय च श्रवस्य तेऽनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व
ऊतयः ॥१२॥ यद्राविर्यदपीच्यं देवासो अस्ति दुष्कृतम् । त्रिते तद्विश्वमाप्त्य आरे
अस्मद्धातनानेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ॥१३॥ यश्च गोषु दुःष्वप्यं यश्चास्मे
दुहितर्दिवः । त्रिताय तर्हि भावय्याप्त्याय परा वहानेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः
॥१४॥ निष्कं वा घा कृण्वते स्रजं वा दुहितर्दिवः । त्रिते दुःष्वप्यं सर्वमाप्त्ये परि
दक्षस्यनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ॥१५॥ ६ ॥ तदन्नाय तदपसे तं भा-
गमुपमेदुषे । त्रिनाय च द्विताय चोषो दुःष्वप्यं वहानेहसो व ऊतयः सुऊतयो व
ऊतयः ॥१६॥ यथा कृत्वा यथा शफं यथ ऋणं सन्नमयामसि । एवा दुःष्वप्यं सर्वमा-
प्त्ये सं नेयामस्यनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ॥१७॥ अजैप्माद्यासं नाम
चाभूमानागसो वयम् । उपो व यस्माद्दुःष्वप्यादभैप्माण तदुच्छत्वनेहसो व ऊतयः
सुऊतयो व ऊतयः ॥ ८ ॥ १० ॥

॥ ४८ ॥ १—१५ प्रगाथः काण्व ऋषिः ॥ सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
२, १३ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । १२, १५ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् । ३, ७—६ विराद्
त्रिष्टुप् । ४, ६, १०, ११, १४ त्रिष्टुप् । ५ विराद् जगती ॥ स्वरः—१—४,
६—१५ धैवतः । ५ निषादः ॥

॥ ४८ ॥ स्वादोरभक्षि वयसः सुमेधा स्वाध्यो वरिवोविस्तरस्य । विश्वे
यं देवा उत मर्त्यासो मधु ब्रुवन्तो अभि सञ्चरन्ति ॥ १ ॥ अन्तश्च प्रागा अदि-
तिर्भवास्यवयाता हरसो दैव्यस्य । इन्द्रविन्द्रस्य सख्यं जुषाणः श्रौष्टीव धुगमनु
राय ऋध्याः ॥ २ ॥ अपामि सोमममृता अभूमागन्म ज्योतिरविदाम देवान् ।
किं नूनमस्मान्कृणवदरातिः किमु धूर्तिरमृत मर्त्यस्य ॥ ३ ॥ शं नो भव हृद आ
पीत इन्द्रो पितेव सोम सूनवे सुशेवः । सखेव सख्य उरुशंस धीरः म ए आयु-
र्जीवसे सोम तारीः ॥ ४ ॥ इमे मा पीता यशस उरुष्यवो रथं न गावः समनाह
पर्वसु । ते मा रक्षन्तु त्रिससश्चरित्रादुत मा सामाद्यवयन्तिवन्दवः ॥ ५ ॥ ११ ॥

अ० ६ । अ० ४ । व० १४] ४४३ [अ० ८ । अ० ६ । सू० ४६ ।

अग्निं न मा मथितं सं दिदीपः प्र चक्षय कृणुहि वस्यसो नः । अथा हि ते मह
आ सोम मन्ये रेवाँ इव प्र चरा पृष्ठिमच्छ ॥ ६ ॥ इषिरेण ते मनसा सुतस्य
भर्त्तामहि पित्र्यस्येव रायः । सोमं राजन्प्र रा आयूषि तारीरहानीव सूर्यो वास-
राणि ॥ ७ ॥ सोमं राजन्मृळया नः स्वस्ति तव स्मसि प्रत्यास्तस्य विद्धि ।
अलर्तिं दत्तं उत मन्युरिन्द्रो मा नो अर्यो अनुक्रामं परा दाः ॥ ८ ॥ त्वं हि
नस्तन्वः सोम गोपा गात्रेगात्रे निषसत्या नृचक्षाः । यत्ते वयं प्रमिनामं प्रतानि
स नो मृळ सुप्रखा देव वस्यः ॥ ९ ॥ अद्भूदरेण सख्या सचेययो मा न रिष्ये-
द्धयश्च पीतः अयं यः सोमो न्यधाय्यस्मे तस्मा इन्द्रं प्रतिरमेम्यायुः ॥ १० ॥ १२ ॥
अप त्या अस्थुरनिरा अमीवा निरत्रमन्तमिषीचीरभैषुः । आ सोमो अस्माँ अरुह-
द्धिहाया अगन्म यत्र प्रतिरन्त आयुः ॥ ११ ॥ यो न इन्द्रः पितरो हृत्सु पीतोऽ-
मर्त्यो मर्त्या आविवेश । तस्मै सोमाय हविषा विधेम मृळीके अस्य सुमतौ स्याम
॥ १२ ॥ त्वं सोम पितृभिः संविद्वानोऽनु धावापृथिवी आ ततन्थ । तस्मै
त इन्द्रो हविषा विधेम वयं स्याम पतयो रयीणाम् ॥ १३ ॥ प्रातारो देवा अर्धि
वोचता नो मा नो निद्रा ईशत मोत जल्पिः । वयं सोमस्य विश्वह प्रियासः सु-
वीरासो विदथमा वदेम ॥ १४ ॥ त्वं नः सोम विश्वतो वयोधास्त्वं स्वर्विदा
विंशा नृचक्षाः । त्वं न इन्द्र उतिभिः मजोषाः प्राहि पश्चातादुत वा पुरस्तात्
॥ १५ ॥ १३ ॥ ६ ॥

॥ अथ वालखिल्यम् ॥

॥ ४६ ॥ १—१० प्रस्कणवः काणव अषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१
बृहती । ३ विराड्बृहती । ५ भुरिग्बृहती । ७, ९ निचृद्बृहती । २ पङ्क्तिः । ४,
६, ८, १० निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७, ९ मध्यमः । २, ४, ६,
८, १० पञ्चमः ॥

॥ ४६ ॥ अभि प्र वः सुरार्धसमिन्द्रमर्च यथा विदे । यो जरितृभ्यो मघर्वा
पुरुवसुः महस्त्रेणैव शिञ्जति ॥ १ ॥ शतानीकेव प्र जिगाति धृष्णुया हन्ति वृ-
त्राणि दाशुषे । गिरिरेव प्ररसा अस्य पिन्विरे दत्राणि पुरुभोजसः ॥ २ ॥ आ
त्वा सुतास इन्द्रो मवा य इन्द्र गिर्वणः । आपो नु वाञ्छिन्नन्वो क्यं सरः पूषा-
न्ति शूर रार्धसे ॥ ३ ॥ अनेहसं प्रतरणं विवर्त्तणं मध्वः स्वादिष्ठमीं पिब ।
आ यथा मन्दसानः क्रिससि नृः प्र छुद्रे त्पना धृषत् ॥ ४ ॥ आ नः स्तोमपुर्ण

अ० ६ । अ० ४ । व० १८] ४४४ [म० ८ । अ० ६ । सू० ५१ ।

इवद्विद्यानो अश्वो न सोतृभिः । यं ते स्वधावन्त्स्वदयन्ति धेनव इन्द्र कण्वेषु
रातयः ॥ ५ ॥ १४ ॥ उग्रं न वीरं नपसोप सेदिम विभूतिमक्षितावसुम् । उद्रीव
वज्रिन्नवतो न सिञ्चते क्षरन्तीन्द्र धीतर्यः यद्ध नूनं यद्धा यज्ञे यद्धा पृथिव्या-
मर्थि । अतो नो यज्ञमाशुभिर्महेमत उग्र उग्रेभिरा गहि ॥ ७ ॥ अजिरासो हरयो
ये तं अश्वो वाता इव प्रसन्निताः । येभिरपत्यं मनुषः परीयंसे येभिर्विश्वं स्व-
र्दृशे ॥ ८ ॥ एतावतस्त ईमह इन्द्र सुम्रस्य गोमतः । यथा प्रावो मघवन्मेध्यातिथिं यथा
नीपा तिथिं धने ॥ ९ ॥ यथा कण्वे मघवन्त्रसदस्यत्रि यथा पक्वे दशव्रजे । यथा
गोशर्ये असनोऽर्जिश्वनीन्द्र गोमदिरण्यवत् ॥ १० ॥ १५ ॥

॥ ५० ॥ १—१० पुष्टिगुः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
३, ५, ७ निचृद्बृहती । ६ विराद्बृहती । २, ४, ६, १० पङ्क्तिः । ८ निचृत्पङ्क्तिः ॥
स्वरः—१, ३, ५, ७, ९ मध्यमः । २, ४, ६, ८, १० पञ्चमः ॥

॥ ५० ॥ प्र सु श्रुतं सुरार्धममर्चा शक्रमभिष्टये । यः सुन्वते स्तुवते काम्यं वसु
सहस्रेणैव महेते ॥ १ ॥ शतानीका हेतयो अस्य दुष्टरा इन्द्रस्य समिषो महीः । गिरिर्न भु-
ज्मा मघवत्सु पिन्वते यदी सुता अमन्दिषुः ॥ २ ॥ यदी सुतास इन्द्रोऽभि प्रियमम-
न्दिषुः । आपो न धायि सवनं म आ वसो दुघा हवोप दाशुपे ॥ ३ ॥ अनेहसं वो
हवमानमूतये मध्वः क्षरन्ति धीतर्यः । आ त्वा वसो हवमानास इन्द्र उप स्तो-
त्रेषु दधिरे ॥ ४ ॥ आ नः सोमे स्वध्वर इया नो अत्यो न तोशते । यं ते स्व-
धावन्त्स्वदन्ति गृतर्यः पौरे छन्दयमे हवम् ॥ ५ ॥ १६ ॥ प्र वीरमुग्रं विविचि
धनस्पृतं विभूतिं राधसो महः । उद्रीव वज्रिन्नवतो वसुत्वना सदा णिपेथ दाशुपे
॥ ६ ॥ यद्ध नूनं पगावति यद्धा पृथिव्या विवि । युजान इन्द्र हरिभिर्महेमत
अप्व अप्वेभिरा गहि ॥ ७ ॥ रथिरासो हरयो ये ते अस्त्रि ओजो वातस्य
पिप्रति । येभिर्नि दस्युं मनुषो निघोषयो येभिः स्वः परीयसे ॥ ८ ॥ एतावत-
स्ते वसो विद्याम शूर नव्यसः । यथा प्राव एतशं कृत्व्ये धने यथा वशं दशव्रजे
॥ ९ ॥ यथा कण्वे मघवन्मेधे अध्वरे दीर्घनीथे दमूनसि । यथा गोशर्ये अ-
सिषासो अद्रिवो मर्यि गोत्रं हरिश्चियम् ॥ १० ॥ १७ ॥

॥ ५१ ॥ १—१० पुष्टिगुः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ३,
६ निचृद्बृहती । ५ विराद्बृहती । ७ बृहती । २ विराद् पङ्क्तिः । ४, ६, ८,
१० निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७, ९ मध्यमः । २, ४, ६, ८, १० पञ्चमः ॥

अ० ६ । अ० ४ । व० २१] ४४५ [म० ८ । अ० ६ । सू० ५२ ।

॥ ५१ ॥ यथा मनौ सांवरणौ सोममिन्द्रापिबः सुतम् । नीपातिथौ मघव-
न्मेध्यातिथौ पुष्टिगौ शुष्टिगौ सचा ॥ १ ॥ पार्षदाणः प्रस्कृण्वं समसादयच्छ-
यानं जिबिमुद्धितम् । सहस्राण्यसि पासद्वामृषिस्त्वोतो दस्यवे वृकः ॥ २ ॥ य
उक्थेभिर्न विन्धते चिकिध ऋषिचोदनः । इन्द्रं तमच्छा वद नव्यस्या मृत्यवि-
प्यन्तं न भोजसे ॥ ३ ॥ यस्मा अर्कं सप्तशीर्षाणमानुचुखिधातुमुत्तमे पदे । स
त्विमा विश्वा भुवनानि चिक्रददादिज्जनिष्टृपांस्यम् ॥ ४ ॥ यो नो दाता वसू-
नामिन्द्रं तं हूमहे वयम् । विश्वा ह्यस्य सुमतिं नवीयसीं गमेय गोमति व्रजे ॥ ५ ॥
॥ १८ ॥ यस्मै त्वं वसो दानाय शिक्तसि स रायस्पोषमश्नुते । तं त्वा वयं मघव-
न्निन्द्र गिर्वणः सुतावन्तो हवामहे ॥ ६ ॥ कदा चन स्तरीरमि नेन्द्र सश्वसि दा-
शुषे । उपोपेक्षु मघवन्भूय इक्षु ते दानं देवस्य पृच्यते ॥ ७ ॥ प्र यो ननक्षे
अभ्योजसा किंवि वधैः शुष्णं निघोषयन् । यदेदस्तंभीत्प्रधयन्मं दिवमादिज्ज-
निष्टृ पार्थिवः ॥ ८ ॥ यस्यायं विश्व आर्यो दासः शेषधिपा अरिः । तिरश्चि-
दये रुशमे पवीरवि तुभ्येत्सो अज्यते रयिः ॥ ९ ॥ तुरण्यवो मधुमन्तं घृतश्रुतं
विप्रासो अर्कमानुचुः । अस्मे रयिः पप्रथे वृण्यं शत्रोऽस्मे सुवानास इन्द्रवः
॥ १० ॥ १६ ॥

॥ ५२ ॥ १-१० आयुः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ७
निचृद्बृहती । ३, ५ बृहती । ६ विराड् बृहती । २ पादनिचृत् पङ्क्तिः । ४, ६,
८, १० निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७, ९ मध्यमः । २, ४, ६, ८, १० पञ्चमः ॥

॥ ५२ ॥ यथा मनौ विवस्वति सोमं शक्रापिबः सुतम् । यथा त्रिते छन्द इन्द्र
जुजोषस्यायौ मादयसे सचा ॥ १ ॥ पृषध्रे मेधेय मातरिश्वनीन्द्र सुवाने अमन्दथाः ।
यथा सोमं दर्शशिष्रे दशोण्ये स्यूमरश्मावृजूनसि ॥ २ ॥ य उक्था केवला वधे
यः सोमं धृषितापिबत् । यस्मै विष्णुस्त्रीणि पदा विचक्रम उप मित्रस्य धर्मभिः
॥ ३ ॥ यस्य त्वमिन्द्र स्तोमेषु चाकनो वाजे वाजिज्ज्वतक्रतो । तं त्वा वयं
सुदुघामिव गोदुहो जुहुमसि श्रवस्यवः ॥ ४ ॥ यो नो दाता स नः पिता मह्यं
उग्र ईशानकृत् । अयामन्नुग्रो मघवा पुरुवसुगोरश्वस्य प्र दातु नः ॥ ५ ॥ २० ॥
यस्मै त्वं वसो दानाय मंहसे स रायस्पोषमिन्वति । वसूयवो वसुपतिं शतक्रतुं
स्तोमैरिन्द्रं हवामहे ॥ ६ ॥ कदा चन प्र युच्छस्युमे नि पांसि जन्मनी । तुरी-
यादित्य हवनं त इन्द्रियमा तस्थानमृतं द्विवि ॥ ७ ॥ यस्मै त्वं मघवन्निन्द्र गिर्वणः

अ० ६ । अ० ४ । व० २४] ४४६ [म० ८ । अ० ६ । सू० ५४ ।

शिक्षो शिक्षसि दाशुषे । अस्माकं गिर उत सुष्टुतिं वसो कण्ववच्छृणुधी ह-
वम् ॥ ८ ॥ अस्तावि मन्म पूर्ण्य ब्रह्मेन्द्राय वोचत । पूर्वीर्ऋतस्य बृहतीरनूषत
स्तोतुर्मेधा असृजत ॥ ९ ॥ समिन्द्रो रायो बृहतीरधूनुत सं ज्ञोणी समु सूर्यम् ।
सं शुक्रामः शुचयः सं गवाशिरः सोमा इन्द्रमगन्दिषुः ॥ १० ॥ २१ ॥

॥ ५३ ॥ १-८ मेध्यः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ५,
७ विराड्बृहती । ३ आर्ची स्वराड्बृहती । २, ४, ६ निचृत् पङ्क्तिः । ८ विराट्
पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७ मध्यमः । २, ४, ६, ८ पञ्चमः ॥

॥ ५३ ॥ उपमं त्वा मयोनाज्ज्येष्ठञ्च वृषभाणाम् । पृथित्तमं मघवन्निन्द्र गो-
विदमीशानं राय ईमहे ॥ १ ॥ य आयुं कुत्समतिथिग्वमर्दयो वावृधानो दिवेदि-
वे । तं त्वा वयं हर्यश्वं शतक्रतुं वाजयन्तो हवामहे ॥ २ ॥ आ नो विश्वेषां रमं
मध्वः सिञ्चन्त्वद्रयः । ये परावर्ति सुन्विरे जनेष्वा ये अर्वावतीन्दवः ॥ ३ ॥
विश्वा द्वेषांसि जहि चाव चा कृधि विश्वे सन्वन्त्वा वसु । शीष्टेषु चित्ते मदि-
रासो अंशवो यत्रा सोमस्य तृप्ससि ॥ ४ ॥ २२ ॥ इन्द्र नेदीय एदिहि मित-
मेधाभिरुतिभिः । आ शान्तम् शान्तमाभिरभिष्टिभिरा स्वापे स्वापिभिः ॥ ५ ॥
आजितुरं सत्पतिं विश्वर्षणि कृधि प्रजास्वाभगम् । प्र सू तिग शचीभिर्ये तं
उक्थितः क्रतुं पुनत आनुषक् ॥ ६ ॥ यस्ते साधिष्ठोऽवसे ते स्याम भरेषुते ।
वयं होत्राभिरुत वेवहूतिभिः सस्रवांसो मनामहे ॥ ७ ॥ अहं हि ते हरिषो ब्रह्म
वाज्युराजि यामि सदोतिभिः । त्वामिदेव तममे समश्वयुर्गव्युरग्रे मथीनाम् ॥ ८ ॥ २३ ॥

॥ ५४ ॥ १—८ मातरिश्वा काण्व ऋषिः ॥ १, २, ५—८ इन्द्रः । ३,
४ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१, ५ निचृड्बृहती । ३ बृहती । ७ विराट्
बृहती । २, ४, ६, ८ निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७ मध्यमः । २, ४,
६, ८ पञ्चमः ॥

॥ ५४ ॥ एतत्त इन्द्र वीर्यं गीर्भिर्गृणन्ति कारवः । ते स्तोभन्त ऊर्जमावन्वृतश्शुतं
पौरासो नक्षन्धीतिभिः ॥ १ ॥ नक्षन्त इन्द्रमवसे सुकृत्यया येषां सुतेषु मन्दसे ।
यथा संवर्ते अमदो यथा कृश एवास्मे इन्द्र मत्स्व ॥ २ ॥ आ नो विश्वे
सुजोषसो देवासो गन्तनोष नः । वसवो रुद्रा अवसे न आ गमञ्छृण्वन्तु मरु-
तो हवम् ॥ ३ ॥ पूषा विष्णुर्हवन् मे सरस्वत्यवन्तु सप्त सिन्धवः । आपो वातः

अ० ६ । अ० ४ । व० २८] ४४७ [म० ८ । अ० ६ । सू० ५७ ।

पर्वतासो वनस्पतिः शृणोतु पृथिवी हवम् ॥ ४ ॥ २४ ॥ यदिन्द्र राधो अस्ति
ते माघोनं मघवत्तम । तेन नो बोधि सधमाद्यो वृधे भगो वानायं वृत्रहन् ॥ ५ ॥
आजिपते नृपते त्वमिद्धि नो वाज आ वक्षि मुक्रतो । वीती होत्राभिरुत देववी-
तिभिः ससवांसो वि शृणिवरे ॥ ६ ॥ सन्तिह्यर्यं आशिष इन्द्र आयुर्जनानाम् ।
अस्मान्नक्षस्व मघवन्नुपावसे धुजस्व पिप्पुषीमिषम् ॥ ७ ॥ वयं त इन्द्र स्तोमेभि-
र्विधेम त्वमस्माकं शतक्रतो । महि स्थूरं शशयं राधो अह्यं प्रस्कणवाय नि
तौशय ॥ ८ ॥ २५ ॥

॥ ५५ ॥ १-५ कृशः काण्व ऋषिः ॥ प्रस्कणवस्य दानस्तुतिर्देवता ॥ छन्दः-१
पादनिचृद्गायत्री । २, ४ गायत्री । ३, ५ अनुष्टुप् ॥ स्वरः-१, २, ४ षड्जः ।
३, ५ गान्धारः ॥

॥ ५५ ॥ भूरीदिन्द्रस्य वीर्यं व्यख्यमभ्यारयति । राधस्ते दस्यवे वृक ॥ १ ॥
शतं श्वेतासं वृज्जणो दिवि तारो न रञ्चन्ते । मद्वा दिवं न तस्तभुः ॥ २ ॥ शतं
वेणुञ्जतं शुनः शतं चर्माणि म्लातानि शतं मे बल्वजस्तुका अरुषीणां चतुःशतम्
॥ ३ ॥ सुवेवाः स्थ काणवायना वयोवगो विचरन्तः । अश्वांसो न चङ्क्रमत
आदित्साप्तस्य चर्किरन्नानूतस्य महि श्रवः । श्यावीरतिध्वसन्पथश्चक्षुषा च न
सन्नशे ॥ ५ ॥ ३६ ॥

॥ ५६ ॥ १-५ पृषधः काण्व ऋषिः ॥ १-४ प्रस्कणवस्य दानस्तुतिः ।
५ अग्नि सूर्यो देवते ॥ छन्दः-१, ३, ४ विराड् गायत्री । २ गायत्री । ५
निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-४ षड्जः । ५ पञ्चमः ॥

॥ ५६ ॥ प्रति ते दस्य वे वृक्राधो अदृश्यह्यम् । द्यौर्न प्रथिना शवः ॥ १ ॥
दश मध्यं पौतक्रतः सहस्रा दस्य वे वृकः । निखाद्रायो अमंहत ॥ २ ॥ शतं मे
गर्दभानां शतमूर्णावतीनाम् । शतं दासां अति स्रजः ॥ ३ ॥ तत्रो अपि प्राणी-
यत पूतक्रतायै व्यक्ता । अश्वानामिन्न यूथ्याम् ॥ ४ ॥ अचेत्यग्निश्चिकितुर्हव्य-
वाद्स सुमद्रथः । अग्निः शुक्रेण शोचिषा बृहत्सूरो अरोचत दिवि सूर्यो अरो-
चत ॥ ५ ॥ २७ ॥

॥ ५७ ॥ १-४ मेध्यः काण्व ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः-१ विराड्
त्रिष्टुप् । २, ३ निचृत्त्रिष्टुप् । ४ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

अ० ६ । अ० ४ । व० ३१] ४४८ [म० ८ । अ० ६ । सू० ५६ ।

॥ ५७ ॥ युवं देवा क्रतुना पूर्व्येण युक्ता रथेन तविषं यजत्रा । आगच्छतं
नासत्या शचीभिर्दिदं तृतीयं सर्वनं पिवाथः ॥ १ ॥ युवां देवाख्यं एकादशासः
सत्याः सत्यस्य ददृशे पुरस्तात् । अस्माकं यज्ञं सर्वनं जुषाणा पातं सोममन्विता
दीद्यग्नी ॥ २ ॥ एनाय्यं तदन्विता कृतं वा वृषभो दिवो रजसः पृथिव्याः । स-
हस्रं शंसा उत ये गविष्ठौ सर्वा इत्ता उप यातु पिबेभ्यै ॥ ३ ॥ अयं वा भागो
निहितो यजन्नेमा गिरौ नासत्योप यातम् । पिबतं सोमं मधुमन्तमस्मे प्र दाश्वा-
समवतं शचीभिः ॥ ४ ॥ २८ ॥

॥ ५८ ॥ १-३ मेध्यः काण्व ऋषिः ॥ १ विश्वेदेवा ऋत्विजो वा । २,
३ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१ भुरिक् त्रिष्टुप् । २ निचृत् त्रिष्टुप् । ३
त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ५८ ॥ यमृत्विजो बहुधा कल्पयन्तः सचेतसो यज्ञमिमं वहन्ति । यो अ-
नूचानो ब्राह्मणो युक्त आसीत्का स्विच्च यजमानस्य संवित् ॥ १ ॥ एकं एवा-
ग्निर्वहुधा समिद्ध एकः सूर्यो विश्वमनु प्रभूतः । एकैवोषाः सर्वमिदं वि भात्येकं
वा इदं वि बभूव सर्वम् ॥ २ ॥ उयोर्तिष्मन्तं केतुमन्तं त्रिचक्रं सुखं रथं सुषवं
भूरिवारम् । चित्रामंश यस्य योगेऽधिजज्ञे तं वा हुवे अति रिक्तं पिबेभ्यै ॥ ३ ॥ २९ ॥

॥ ५९ ॥ १—७ सुपर्णः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रा वरुणौ देवते ॥ छन्दः—
१ जगती । २, ३ निचृज्जगती । ४, ५, ७ विराज्जगती । ६ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—
१-५, ७ निषादः । ६ धैवतः ॥

॥ ५९ ॥ इमानि वां भागधेयानि सिस्त्र इन्द्रावरुणा प्र महे सुतेषु वाम् ।
यज्ञेयं ह सर्वना भुरण्यथो यत्सुन्वते यजमानाय शिञ्जथः ॥ १ ॥ निः पिध्वरी-
रोषधीराप आस्तामिन्द्रावरुणा महिमानमाशत । या सिस्त्रु रजसः पारे अध्वनो
ययोः शत्रुर्नकिरादेव ओहते ॥ २ ॥ सत्यं तदिन्द्रावरुणा कृशस्य वां मध्व ऊ-
र्मि दुहते सप्त वार्षाः । ताभिर्दशवासमवतं शुभस्पती यो वामदब्धो अभि पाति
चित्तिभिः ॥ ३ ॥ घृतप्रुषः सौम्या जीरादानवः सप्त स्वसारः सदनं ऋतस्य
या ह वामिन्द्रावरुणा घृतश्चुतस्ताभिर्धेसं यजमानाय शिञ्जतम् ॥ ४ ॥ ३० ॥
अर्षोचाम महते सौभगाय सत्यं त्वेषाभ्यां महिमानमिन्द्रियम् । अस्मान्तिस्वन्द्रा-
वरुणा घृतश्चुतस्त्रिभिः माप्तेभिरवतं शुभस्पती ॥ ५ ॥ इन्द्रावरुणा यद्विभ्यो

अ० ६ । अ० ४ । व० ३४] ४४६ [म० ६ । अ० ७ । सू० ६० ।

मनीषां वाचो मतिं श्रुतमदत्तमग्ने । यानि स्थानान्वसृजन्तु धीरा यज्ञं तन्वानास्त-
पसाभ्यपश्यम् ॥६॥ इन्द्रावरुणा सौमनसमदृप्तं रायस्पोषं यजमानेषु धत्तम् । प्रजा-
मृष्टिम्भूतिप्रस्मामु धत्तं दीर्घायुत्वाय प्र तिरतं न आयुः ॥ ७ ॥ ३१ ॥

इति बालखिल्यं समाप्तम् ॥

॥ ६० ॥ १—२० भर्गः प्रागाथ ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१,
६, १३, १७ विराड् बृहती । ३, ५ पादनिचृद् बृहती । ११, १५ निचृद् बृहती ।
७, १६ बृहती । २ आर्चीस्वराद् पङ्क्तिः । १०, १६ पादनिचृत् पङ्क्तिः । ४, ६,
८, १४, १८, २० निचृत् पङ्क्तिः । १२ पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७, ९,
११, १३, १५, १७, १९ मध्यमः । २, ४, ६, ८, १०, १२, १४, १६,
१८, २० पञ्चमः ॥

॥ ६० ॥ अग्न आ याह्यग्निभिर्हीतारं त्वा वृणीमहे । आ त्वामेनक्तु प्रयता
हविर्मती यजिष्ठं बर्हिःरासदे ॥ १ ॥ अच्छा हि त्वा सहसः सूनो अङ्गिरः
कुचश्चरन्त्यध्वरे । ऊर्जो नपातं घृतकैशमीमहेऽग्निं यज्ञेषु पूर्यम् ॥२॥ अग्ने कविर्वेधा
असि होता पाथक यच्यः । मन्द्रो यजिष्ठो अध्वरेण्वीड्यो विप्रैभिः शुक्र मन्मभिः
॥ ३ ॥ अद्रोयमा बहोशतो याविष्य देवाँ अजस्र वीतये । अभि प्रयाग्नि सुधिता वसो
गहि मन्दस्व धीतिभिर्हितः ॥ ४ ॥ त्वमिन्मप्रथा अस्यग्ने व्रातर्कृतस्कविः । त्वा
विप्रांसः समिधान दीदिव आ विवासन्ति वेधसः ॥ ५ ॥ ३२ ॥ शोचा शोचिष्ठ दीदिहि
विशे मयो रास्व स्तोत्रे महां असि । देवानां शर्मन्मम सन्तु सूरयः शत्रुषाहः स्व-
र्णयः ॥ ६ ॥ यथा चिद्वृद्धमतसमग्ने सञ्जूर्वसि क्षमि । एवा देह मित्रमहो यो
अस्मधुर्मुर्मन्मा कश्च वेनति ॥७॥ मानो मर्त्यायग्निर्वे रत्नस्विने माघशमाय रीरधः ।
अस्त्रैश्चिस्तरणिभिर्यविष्ठय शिवेभिः पाहि प्रायुभिः ॥ ८ ॥ पाहि नो अग्न एकया
पाष्टुत द्वितीयया पाहि गीभिस्त्रिस्तुभिर्ब्रुजास्पते पाहि चतसृभिर्वसो ॥ ९ ॥ पाहि
विश्वस्पाद्रत्नसो अराव्णाः प्र स्म वाजेषु नोऽव । त्वामिद्धि नेदिष्ठे वेवतातय
आपि नक्षामहे वृधे ॥ १० ॥ ३३ ॥ आ नो अग्ने वयोवृधै रयि पावक शंस्यै रास्वो
च न उपमाते पुरुस्पृहं सुनीती स्वयंशस्तरम् ॥ ११ ॥ येन वंसाय पृतनासु शर्पै-
तस्तरन्तो अर्थ आदिशः । स त्वं नो वर्ध प्रयसा शचीवसो जिन्या धियो वसु-
चिदः ॥ १२ ॥ शिशानो वृषभो यथाग्निः बृहणे दर्विध्वत् । त्रिमा अस्य ह-
नयो न प्रतिवृषे सुमग्नेः सहसो यहुः ॥ १३ ॥ नहि ते अग्ने वृषभ प्रतिवृषे

अ० ६ । अ० ४ । व० ३८] ४५० [म० ८ । अ० ७ । सू० ६१ ।

जम्भामो यद्वितिष्ठसे । स त्वं नो होतुः सुहुतं हविष्कृष्टि वंस्वा नो वार्या पुरु
॥ १४ ॥ शेषे वनेषु मात्रोः सं त्वा मर्तास इन्धते । अतन्द्रो हव्या वहसि हवि-
ष्कृत आदिदेवेषु राजसि ॥ १५ ॥ ३४ ॥ सप्त होतारस्तमिदीकते त्वाग्नें सुत्य-
जमद्भयम् । भिनत्स्यद्विं तपसा वि शोचिषा प्राग्नें तिष्ठ जनां अति ॥ १६ ॥
अग्निमग्निं वो अग्निं हुवेम वृक्तवर्हिषः । अग्निं हितप्रयसः शश्वतीष्वा होतारं
चर्षणीनाम् ॥ १७ ॥ केतंत शर्मन्त्सचते सुप्रामण्यग्ने तुभ्यं चिकित्वना । इप्रणयया
नः पुरुषपुमा भर वाजं नेदिष्ठमृतये ॥ १८ ॥ अग्ने जरितविंशपतिस्तेपानो देव
रुपाः । अप्रोपिवान्नुहपतिर्महां अग्निं दिवस्प्रायुर्दुरोणयुः ॥ १९ ॥ मा नो रक्ष
आ वेशीदावृणी वमो मा यातुर्यातिमावताम् । परोगव्यृत्यनिगमणं जुधमग्ने सेध
रक्षस्विनः ॥ २० ॥ ३५ ॥

॥ ६१ ॥ १ — १८ भर्गः प्रागाथ ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
५, ११, १५, निचृद्बृहती । ३, ६ विराद्बृहती । ७, १७ पादनिचृद्बृहती ।
१३ बृहती । २, ४, १० पङ्क्तिः । ६, १४, १६ विराद् पङ्क्तिः । ८, १२, १८
निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७, ९, ११, १३, १५, १७ मध्यमः । २,
४, ६, ८, १०, १२, १४, १६, १८ पञ्चमः ॥

॥ ६१ ॥ उभयं शृणवच्च न इन्द्रो अर्वागिदं वचः । सत्राच्या मघवा सो-
मपीतये धिया शविष्ठ आ गमत् ॥ १ ॥ तं हि स्वराजं वृषभं तमोजसे धिषणं
निष्ठतत्ततुः । उतोपमानां प्रथमो नि पीदसि सोमकामं हि ते मनः ॥ २ ॥ आ
वृषस्व पुरुवसो सुतस्येन्द्रान्धसः । विद्वा हि त्वा हरिवः पृत्सु सांसहिमधृष्टं चिद-
धृषणिम् ॥ ३ ॥ अप्रोमिसत्य मघवन्तथेदसदिन्द्रं क्रत्वा यथा वशः । सनेम
वाजं तव शिभिन्नवसा मज्जु चिद्यन्तो अद्रिवः ॥ ४ ॥ शग्ध्युषु शचीपत इन्द्र
विश्वाभिरुतिभिः । भगं न हि त्वा यशसं वसुविदमनु शूरं चरामसि ॥ ५ ॥ ३६ ॥
पौरो अश्वस्य पुरुकुङ्गवामस्युत्सो देव हिरण्ययः । नकिर्हि दानं परिमधिषत्त्वे
यद्यद्यामि तदा भर ॥ ६ ॥ त्वं होहि चरवे विदा भगं वसुत्तये । उद्वावृषस्व
मघवन्गविष्ठय उदिन्द्राश्वमिष्टये ॥ ७ ॥ त्वं पुरु महसाणि शतानि च यूथा
शानाय महसे । आ पुरन्दुरं चकृष विप्रवचस इन्द्रं गायन्तोऽवसे ॥ ८ ॥ अ-
विप्रो वा यदविधद्विप्रो वेन्द्र ते वचः । स प्र ममन्दत्ताया शतक्रतो प्राचांमन्यो
अहंसन ॥ ९ ॥ उग्रबाहुर्भजकृत्वा पुरन्दुरो यदि मे शृणवद्धवम् । वसूयवो व-
सुपतिं शतक्रतुं स्तोमैरिन्द्रं हवामहे ॥ १० ॥ ३७ ॥ न पापासो मनामहे नारा-

अ० ६ । अ० ४ । ब० ४१] ४५१ [म० ८ । अ० ७ । सू० ६२ ।

यासो न जव्हवः । यदिन्विन्द्रं वृषणं सचा सुते सखायं कृणवामहे ॥ ११ ॥
 उग्रं युयुज्म पृतनासु सासहिमृणकातिमदाभ्यम् । वेदा भृमं चित्सनितास्थीतमो
 वाजिनं यमिदू नशत् ॥ १२ ॥ यत् इन्द्र भयामहे ततो नो अभयं कृषि । मघ-
 वञ्छग्धि तव तन्न कृतिभिर्वि द्विषो वि मृधो जहि ॥ १३ ॥ त्वं हि राधस्पते
 राधसो महः क्षयस्यासि विधतः । तं त्वा वयं मघवभिन्द्र गिर्वणः सुत्सवन्तो ह-
 वामहे ॥ १४ ॥ इन्द्रः स्पळुत वृत्रहा परस्पा नो वरेण्यः । स नो रक्षिषच्चरमं
 स मध्यमं स पश्चात्पातु नः पुरः ॥ १५ ॥ ३८ ॥ त्वं नः पश्चादधरादुत्तरा-
 त्पुर इन्द्र नि पाहि विश्वतः । आरे अस्मत्कृणुहि देव्यं भयमारे हेतीरदेवीः
 ॥ १६ ॥ अथाद्या श्वः श्व इन्द्र त्रास्व परे च नः । विश्वा च नो जरिनुन्त्स-
 त्पते अहा दिवा नक्तं च रक्षिषः ॥ १७ ॥ प्रभङ्गी शूरो मघवा तुवीर्मघः सम्मि-
 श्लो वीर्याय कम् । उभा ते बाहू वृषणा शतक्रतो नि या वज्रं मिमिक्षतुः ॥ १८ ॥ ३९ ॥

॥ ६२ ॥ १—१२ प्रगाथः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
 ३, ६, १०, ११ निचृत् पङ्क्तिः । २, ५ विराट् पङ्क्तिः । ४, १२ पङ्क्तिः । ७
 निचृद्बृहती । ८, ९ बृहती ॥ स्वरः—१—६, १०—१२ पञ्चयः । ७—९ मध्यमः ॥

॥ ६२ ॥ प्रो अस्मा उपस्तुतिं भरता यजुर्जोषति । उक्थैरिन्द्रस्य माहिं न वयो वर्ध-
 न्ति सोमिनां भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ १ ॥ अयुजो असमो नृभिरेकः । कृष्टीर-
 यास्यः । पूर्वोरिति प्र वावृधे विश्वा जनान्योजसा भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ २ ॥
 अहितेन चिद्वेता जीरदानुः सिपासति । प्रवाच्यमिन्द्र तत्तव वीर्याणि करिष्य-
 तो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ ३ ॥ आ याहि कृणवाम त इन्द्र ब्रह्माणि वर्धना ।
 येभिः शविष्ठ चाकनो भद्रमिह श्रवस्यते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ ४ ॥ धृषत-
 श्विदृषन्मनः कृणोपीन्द्र यत्नम् । स्रिवः सोमः मपर्यतो नमोभिः प्रतिभूषतो
 भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ ५ ॥ अत्र चष्ट ऋचीषमोऽवता इव मानुषः । जुष्टी दक्ष-
 स्य सोमितः सखायं कृणुते युजं भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ ६ ॥ ४० ॥ विश्वे त
 इन्द्र वीर्यं देवा अनु क्रतुं ददुः । भुवो विश्वस्य गोपतिः पुरुष्टुत भद्रा इन्द्रस्य रा-
 तयः ॥ ७ ॥ गृणे तदिन्द्र ते शर्व उपमं देवतातये । यद्धंसि वृत्रमोजसा शचीपते
 भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ ८ ॥ समनेव वपुष्यतः कृणवन्मानुषा युगा । विदे
 तदिन्द्रश्चेतनमर्थं भुतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ ९ ॥ उज्जातमिन्द्र ते शत्रु उत्ता-
 मुत्तव क्रतुम् । भूरिङो भूरि बावृधुर्मघवन्तव शर्मेणि भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ १० ॥

अ० ६ । अ० ४ । व० ४४] ४५२ [म० ८ । अ० ७ । सू० ६४ ।

अहं च त्वं च वृत्रहन्तसंयुज्याव सनिभ्य आ । अरातीवा चिदद्रिवोऽनु नौ
शूर मंसते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ ११ ॥ सत्यमिद्रा उत वयमिन्द्रं स्तवाम नानृतम् ।
महौ असुन्वतो वृधो भूरि ज्योतीषि सुन्वतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ १२ ॥ ४१ ॥

॥ ६३ ॥ १—१२ प्रगाथः काण्व ऋषिः ॥ १—११ इन्द्रः । १२ देवा
देवताः ॥ छन्दः—१, ४, ७ विराडनुष्टुप् । ५ निचृदनुष्टुप् । २, ३, ६ विराड्
गायत्री । ८, ९, ११ निचृद्गायत्री । १० गायत्री । १२ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१,
४, ५, ७ गान्धारः । २, ३, ६, ८—११ षड्जः । १२ धैवतः ॥

॥ ६३ ॥ स पुर्व्यो महानो वेनः क्रतुभिरानजे । यस्य द्वारा मनुष्पिता दे-
वेषु धियं आनजे ॥ १ ॥ दिवो मानं नोत्सदन्त्सोमपृष्ठासो अद्रयः । उक्था ब्रह्म
स शंस्या ॥ २ ॥ स विद्धा अङ्गिरोभ्य इन्द्रो गा अवृणोदप । स्तुषे तदस्य पौ-
स्यम् ॥ ३ ॥ स प्रन्नथा कविवृध इन्द्रो वाकस्य वज्रणिः । शिवो अर्कस्य होम-
न्यस्मत्त्रा गन्त्ववसे ॥ ४ ॥ आदू नु ते अनु क्रतुं स्वाहा वरस्य यज्यवः । श्वा-
त्रमर्का अनूपेन्द्र गोत्रस्य दावने ॥ ५ ॥ इन्द्रे विश्वानि वीर्या कृतानि कर्त्तव्यानि
च । यमका अध्वरं विदुः ॥ ६ ॥ ४२ ॥ यत्पाञ्चजन्यया विशेन्द्र घोषा अस्त-
क्षत । अस्तृणाद्धर्हणा विषोऽर्यो मानस्य स क्षयः ॥ ७ ॥ इयमु ते अनुष्टुतिश्च-
कृषे तानि पौस्या । प्रावश्चक्रस्य वर्तनिम् ॥ ८ ॥ अस्य वृष्णो व्योदन उरु
क्रमिष्ट जीवसे । यवं न पश्व आ ददे ॥ ९ ॥ तद्धाना अवस्यवो युष्माभिर्द-
क्षपितरः । स्याम मरुत्वतो वृधे ॥ १० ॥ वळृत्वियाय धाम्न ऋकाभिः शूर नो-
नुमः । जेषामेन्द्र त्वया युजा ॥ ११ ॥ अस्मे रुद्रा मेहता पर्वतासो वृत्रहत्ये
भरहूतो सजोषाः । यः शंसते स्तुवते धार्यि पञ्च इन्द्रज्येष्ठा अस्माँ अवन्तु देवाः
॥ १२ ॥ ४३ ॥

॥ ६४ ॥ १—१२ प्रगाथः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
५, ७, ९ निचृद्गायत्री । ३ आर्चीस्वराद्गायत्री । ४ विराद्गायत्री । २, ६,
८, १०—१२ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६४ ॥ उत्त्वा मन्दन्तु स्तोमाः कृणुष्व राधो अद्रिवः । अव ब्रह्माक्षिषो
जहि ॥ १ ॥ पदा पङ्गीरराधमो नि बाधस्व महौ असि । नहि त्वा कश्चन
प्रति ॥ २ ॥ त्वमीशिषे सुतानामिन्द्र त्वमसुतानाम् । त्वं राजा जनानाम् ॥ ३ ॥
एहि मेहि क्षयो दिव्या घोषञ्चर्षणीनाम् । ओभे पृणासि रोदसी ॥ ४ ॥ त्वं

अ० ६ । अ० ४ । व० ४८] ४५३ [म० ८ । अ० ७ । सू० ६६ ।

चित्पर्वतं गिरिं शतवन्तं सदृस्त्रिणम् । वि स्तोतृभ्यो रुरोजिथ ॥ ५ ॥ वयमुं त्वा
दिवो सुते वयं नक्तं हवामहे । अस्माकं काममा पृण ॥ ६ ॥ ४४ ॥ कस्य वृ-
षभो युवां तुविप्रीयो अनानतः । ब्रह्मा कस्तं संपर्यति ॥ ७ ॥ कस्य स्वित्सर्वन्
वृषां जुजुष्वं अव गच्छति । इन्द्रं क उं स्विदा चके ॥ ८ ॥ कं ते दाना अस-
त्त वृत्रहन्कं सुवीर्या । उक्थे क उं स्विदन्तमः ॥ ९ ॥ अयं ते मानुषे जने सोमः
पूरुषु सूर्यते । तस्येहि प्र द्रवा पिब ॥ १० ॥ अयं ते शर्यणावति सुषोमायामधि
प्रियः । आर्जोकीये मदित्तमः ॥ ११ ॥ तमद्य राधसे महे चारुं मदाय वृष्वये ।
एहीमिन्द्र द्रवा पिब ॥ १२ ॥ ४५ ॥

॥ ६५ ॥ १-१२ प्रागाथः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, २,
५, ६, ८, ११, १२ निचृद्गायत्री । ३, ४ गायत्री । ७, ८, १० विराड् गा-
यत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६५ ॥ यदिन्द्र प्रागपागुदक्कयवा ह्यसे नृभिः । आ याहि तूर्यमाशुभिः
॥ १ ॥ यद्वा प्रस्रवणे दिवो मादयामि स्वर्णरे । यद्वा समुद्रे अन्धसः ॥ २ ॥
आ त्वा गीर्भिमहामुरुं हुवे गामिंश्च भोजसे । इन्द्र सोमस्य पीतये ॥ ३ ॥ आ
त इन्द्र महिमानं हरयो देव ते महः । रथे वहन्तु विश्रतः ॥ ४ ॥ इन्द्रं गृणीष
उं स्तुषे महौ उग्र ईशानकृत् । एहि नः सुतं पिब ॥ ५ ॥ सुतावन्तस्त्वा वयं
प्रयस्वन्तो हवामहे । इदं नो बर्हिःसदे ॥ ६ ॥ ४६ ॥ यच्चिद्धि शश्वतामसीन्द्र
साधारणस्त्वम् । तं त्वा वयं हवामहे ॥ ७ ॥ इदं ते सोम्यं मध्वधुल्लन्नद्रिभि-
र्नरः । जुषाण इन्द्र तत्पिब ॥ ८ ॥ विश्वा अर्यो विपश्चितोऽति रूयस्तूयमा
गहि । अस्मे धेहि श्रवो बृहत् ॥ ९ ॥ दाता मे पृषतीनां राजा हिरण्यवीनाम् ।
मा देवा मघवां रिषत् ॥ १० ॥ सहस्रे पृषतीनामधि रचन्द्रं बृहत्पृथु । शुक्रं हि-
रण्यमा ददे ॥ ११ ॥ नपातो दुर्गहस्य मे सहस्रेण सुरार्धसः । श्रवो देवेष्वक्रत
॥ १२ ॥ ४७ ॥

॥ ६६ ॥ १-१५ कलिः प्रागाथ ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ बृहती ।
३, ५, ११, १३ विराड् बृहती । ७ पादनिचृद्बृहती । २, ८, १२ निचृत्
पङ्क्तिः । ४, ६ विराड् पङ्क्तिः । १४ पादनिचृत् पङ्क्तिः । १० पङ्क्तिः । ९, १५
अनुष्टुप् ॥ स्वरः-१, ३, ५, ७, ११, १३ मध्यमः । २, ४, ६, ८, १०, १२,
१४ पञ्चमः । ९, १५ गान्धारः ॥

अ० ६ । अ० ४ । व० ५१] ४५४ [म० ८ । अ० ७ । सू० ६७ ।

॥ ६६ ॥ तरोभिर्वो विद्वंसुमिन्द्रं सुबाधं ऊतये । बृहद्गार्यन्तः सुतसोमे
अध्वरे हुवे भरे न कारिणम् ॥ १ ॥ न यं दुधा वरन्ते न स्थिरा मुरो मदे सु-
शिप्रमन्धसः । य आहत्या शशमानाय सुन्वते दाता जरित्र उक्थ्यम् ॥ २ ॥
यः शक्रो मृक्षो अश्व्यो यो वा कीजो हिरण्ययः । स ऊर्वस्य रेजयत्यपावृति-
मिन्द्रो गव्यस्य वृत्रहा ॥ ३ ॥ निखातं चित्रः पुरुसम्भृतं वसूदिद्वपति दाशुषे ।
वज्री सुशिप्रो हर्यश्व इत्करदिन्द्रः कत्वा यथा वशत् ॥ ४ ॥ यद्वावन्थ पुरुषुत
पुरा चिच्छ्वर नृणाम् । वयं तत्त इन्द्र सं भंगमसि यज्ञमुक्थं तुरं वचः ॥ ५ ॥
॥ ४८ ॥ सचा सोमेषु पुरुहूत वज्रिवो मदाय युक्त सोमपाः । त्वमिद्वि ब्रह्मकृते
काम्यं वसु देष्टुः सुन्वते भुवः ॥ ६ ॥ वयमेनमिदा ह्योऽपीपेमेह वज्रिणम् । त-
स्मा उ अद्य संमना सुतं भग नृनं भूषत श्रुते ॥ ७ ॥ वृकश्चिदस्य वारुण उ-
रामधिरा वयनेषु भूषति । समं नः स्तोमं जुजुषाण आ गृहीन्द्र प्र चित्रया धिया
॥ ८ ॥ कद् न्वस्याकृतमिन्द्रस्यास्ति पौंस्यम् । केनो नु कं श्रोमतेन न शश्रुवे
जनुषः परि वृत्रहा ॥ ९ ॥ कद् महीरथृष्टा अस्यु तर्विपीः कद् वृत्रघ्नो अस्तृतम् ।
इन्द्रो विश्वान्वेकनाटो अहर्दश उत क्रन्वा पणीरभि ॥ १० ॥ ४९ ॥ वयं घा
ते अपूर्व्येन्द्र ब्रह्माणि वृत्रहन । पुरुतमासः पुरुहूत वज्रिवो भृतिं न प्र भंगमसि
॥ ११ ॥ पूर्वाश्चिद्वि त्व तुविकूर्मिन्नाशसो हवन्त इन्द्रोतयः । तिरश्चिदयः स-
वना वसो गहि शर्विष्ठ श्रुधि मे हवम् ॥ १२ ॥ वयं घा ते त्वे इद्विन्द्र विप्रा
अपि प्ममि । नहि त्वदन्यः पुरुहूत कश्चन मयवन्नस्ति मडिता ॥ १३ ॥ त्वं
नो अस्या अमतेरुत जुषोऽभिशस्तेरव स्पृधि । त्वं न ऊती तव चित्रया धिया
शिक्षा शचिष्ठ गातुवित् ॥ १४ ॥ सोम इद्वः सुतो अस्तु कलयो मा विभीतन ।
अपेदेष्ट ध्वस्मायति स्वयं घैपो अपायति ॥ १५ ॥ ५० ॥

॥ ६७ ॥ १-२१ मत्स्यः सामदो मान्यो वा मैत्रावरुणिर्वहवो वा मत्स्या
जालनद्धा ऋषयः ॥ आदित्या देवताः ॥ छन्दः-१-३, ५, ७, ९, १३-१५,
२१ निचृद्गायत्री । ४, १० विराड् गायत्री । ६, ८, ११, १२, १६-२०
गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६७ ॥ त्याजु जत्रियाँ अर्वा आदित्यान्याचिषामहे । सुमृळीकाँ अभिष्टये
॥ १ ॥ मित्रो नो अत्यहति वरुणः पर्षदयमा । आदित्यासो यथा विदुः ॥ २ ॥
तेषां हि चित्रमुक्थ्यं वरुथमस्ति दाशुषे । आदित्यानामरुद्धकृते ॥ ३ ॥ महि वो

अ० ६ । अ० ५ । व० २] ४५५ [म० ८ । अ० ७ । सू० ६८ ।

महतामवो वरुण मित्रार्यमन् । अत्रास्या वृणीमहे ॥ ४ ॥ जीवाभो अभि धेत-
नादित्यासः पुरा हथात् । कर्द्ध स्थ हवनश्रुतः ॥ ५ ॥ ५१ ॥ यद्वः आन्ताय
सुन्वते वरुथमस्ति यच्छर्दिः । तेना नो अभि वोचत ॥ ६ ॥ अस्ति देवा अंहो-
रुवस्ति रत्नमनागसः । आदित्या अर्द्धुतैनसः ॥ ७ ॥ मा नः सेतुः सिषेदयं महे
वृणक्तु नस्परि । इन्द्र इद्धि श्रुतो वशी ॥ ८ ॥ मा नो मृचा रिपुणां वृजिना-
नामविष्यवः । देवा अभि प्र मृजत ॥ ९ ॥ उत त्वामदिते मह्यहं देव्युपं भुवे ।
सुमृत्तीकामभिष्टये ॥ १० ॥ ५२ ॥ पर्षि वीने गभीर आँ उग्रपुत्रे जिघांसतः ।
मार्किस्तोकस्य नो रिषत् ॥ ११ ॥ अनेहो न उरुवज्र उरुचि वि प्रसर्तवे । कृधि
तोकाय जीवसे ॥ १२ ॥ ये मूर्धानः क्षितीनामर्द्धधासः स्वयंशसः । व्रता रत्नान्ते
अर्द्धहः ॥ १३ ॥ ते न आस्यो वृकाणामादित्यासो मुमोचत । स्तेनं बद्धमिवा-
दिते ॥ १४ ॥ अपो पु ण इयं शरुरादित्या अर्प दुर्मतिः । अस्मदेत्वज्रधनुषी
॥ १५ ॥ ५३ ॥ शश्वद्धि वः सुदानव आदित्या उतिभिर्वयम् । पुरा नूनं बुभु-
ज्महे ॥ १६ ॥ शश्वन्तं हि प्रचेतसः प्रतियन्तं चिदेनसः । देवाः कृणुथ जीवसे
॥ १७ ॥ तन्मु नो नव्यं सन्यस आदित्या यन्मुमोचति । बन्धाद्धमिवादिते
॥ १८ ॥ नास्माकमस्ति तत्तरं आदित्यासो अतिष्कदे । यूयमस्मभ्यं मृळत
॥ १९ ॥ मा नो हेतिविस्वत आदित्याः कृत्रिमा शरुः । पुरा नु जरसो नधीत्
॥ २० ॥ वि पु षेपो व्यहृतिमादित्यासो वि संहितम् । विष्वग्वि बृहता रपः
॥ २१ ॥ ५४ ॥ ४ ॥

॥ ६८ ॥ १-१६ प्रियमेध ऋषिः ॥ १-१३ इन्द्रः । १४-१६ अक्षा-
श्वमेधयोर्दानस्तुतिर्देवता ॥ छन्दः-१ अनुष्टुप् । ४, ७ विराडनुष्टुप् । १० निचृ-
दनुष्टुप् । २, ३, १५ गायत्री । ५, ६, ८, १२, १३, १७, १९ निचृद्गायत्री ।
११ विराद्गायत्री ९, १४, १८ पादनिचृद्गायत्री । १६ आर्चीस्वराद् गायत्री ॥
स्वरः-१, ४, ७, १० गान्धारः । २, ३, ५, ६, ८, ९, ११-१६ षड्जः ॥

॥ ६८ ॥ आ त्वा रथं यथोतये सुम्नाय वर्तयामसि । तुर्विकूर्मिमृतीपहमिन्द्र
शर्विष्ठ सत्पते ॥ १ ॥ तुर्विशुष्म तुर्विकृतो शचीवो विश्वया मत । आ पंप्राथ
महित्वना ॥ २ ॥ यस्य ते महिना महः परि ज्मायन्तमीयतुः । हस्ता वज्रं हि-
ण्ययम् ॥ ३ ॥ विश्वानरस्य वस्पतिमनानतस्य शर्वसः । एवैश्च चर्षणीनामृती
हुवे रथानाम् ॥ ४ ॥ अभिष्टये सदावृधं स्वर्मीव्हेषु यं नरः । नाना हवन्त उतये
॥ ५ ॥ १ ॥ परोमात्रमृचीषममिन्द्रमुग्रं सुरार्धसम् । ईशानं चिद्धमूनाम् ॥ ६ ॥

अ० ६ । अ० ५ । व० ६] ४५६ [म० ८ । अ० ७ । सू० ६६ ।

तन्तुमिद्राधसे मह इन्द्रं चोदामि पीतये । यः पूर्यामनुष्टुतिमीशे कृष्टीनां नृतुः
॥ ७ ॥ न यस्य ते शवसान मुख्यमानंश मर्त्यः । नक्रिः शर्वासि ते नशत् ॥ ८ ॥
त्वोतामस्त्वा युजाप्सु सूर्ये महद्धनम् । जयेम पृत्सु वज्रिवः ॥ ९ ॥ तं त्वा युज्ञे-
भिरीमहे तं गीर्भिर्गिरिस्तम । इन्द्र यथा चिदाविद्य वाजेषु पुरुमाय्यम् ॥ १० ॥ २ ॥
यस्य ते स्वादु मुख्यं स्वाद्वी प्रणीतिरद्विवः । युज्ञो वितन्तुसाय्यः ॥ ११ ॥ उरु
णस्तन्वे तनं उरु जयाय नस्कृधि । उरु णो यन्धि जीवसे ॥ १२ ॥ उरुं नृभ्य
उरुं गवं उरुं रथाय पन्थाम् । देववीति मनामहे ॥ १३ ॥ उप मा षड् द्वाद्वा नरः
सोमस्य हृष्या । तिष्ठन्ति स्वादुरातयः ॥ १४ ॥ अजाविन्द्रोत आ देवे हरी
अत्तस्य सूनवि । आश्वमेधस्य रोहिता ॥ १५ ॥ ३ ॥ सुरथो आतिथिग्वे स्व-
भीशूरात्ते । आश्वमेधे सुपेशसः ॥ १६ ॥ षठ्शर्वा आतिथिग्व इन्द्रोते बधूमतः ।
सर्वा पृतक्रतौ सनम् ॥ १७ ॥ ऐषु चेतदृषणवत्यन्तं ज्ञेज्वरुषी । स्वभीशुः क-
शावती ॥ १८ ॥ न यूष्मे वाजबन्धवो नितित्सुश्चन मर्त्यः । अवयमधि
दीधरत् ॥ १९ ॥ ४ ॥

॥ ६६ ॥ १-१८ मियमेध ऋषिः ॥ देवताः-१-१०, १३-१८ इन्द्रः ।
११ विश्वे देवाः । ११, १२ वरुणः ॥ छन्दः-१, ३, १० विराडनुष्टुप् । ७
९, १२, १३, १५ निचृदनुष्टुप् । ८ पादनिचृदनुष्टुप् । १४ अनुष्टुप् । २ निचृ-
दुष्टुप् । ४, ५ निचृदगायत्री । ६ गायत्री । ११ पङ्क्तिः । १६ निचृत् पङ्क्तिः ।
१७ बृहती । १८ विराड् बृहती ॥ स्वरः-१, ३, ७-१०, १२-१५ गान्धारः ।
२ ऋषभः । ४-६ षड्जः । ११, १६ पञ्चमः । १७, १८ मध्यमः ॥

॥ ६६ ॥ प्रप्र वस्त्रिष्टुभमिषं मन्दङ्गीरायेन्दवे । धिया वो मेधमानये पुरन्ध्या
विवासति ॥ १ ॥ नदं व ओदतीनां नदं योयुवतीनाम् । पतिं वो अघ्न्यानां धे-
नूनामिषुध्यसि ॥ २ ॥ ता अस्य सूददोहसः सोमं श्रीणन्ति पृश्नयः । जन्मन्दे-
वानां विशस्त्रिष्वा रोचने दिवः ॥ ३ ॥ अभि प्र गोपतिं गिरेन्द्रमर्चं यथा विदे ।
सूनुं सत्यस्य सत्पातिम् ॥ ४ ॥ आ हरयः समृज्जिरेऽरुषीरधि वृहिषि । यत्राभि
सन्नवामहे ॥ ५ ॥ ५ ॥ इन्द्राय गावं आशिरं वुदुहे वज्रिणे मधु । यत्सीमुपहरे
विदत् ॥ ६ ॥ उद्यद्भ्रस्य विष्टये गृहमिन्द्रश्च गन्वहि । मध्वः पीत्वा संचेवहि त्रिः
सप्त सख्युः पदे ॥ ७ ॥ अर्चन्त मार्चन्त प्रियमेधामो अर्चन्त । अर्चन्तु पुत्रका वृत
पुरं न धृष्यवर्चन्त ॥ ८ ॥ अर्च स्वराति गर्गीरो गोधा परि सनिष्वणत् । पिङ्गा

अ० ६ । अ० ५ । व० ६] ४५७ [म० ८ । अ० ८ । सू० ७० ।

परि चनिष्कदिन्द्राय ब्रह्मोद्यतम् ॥ ६ ॥ आ यत्पतन्त्येन्यः सुदुष्टा अनपस्फुरः ।
अपस्फुरं वृषायत सोममिन्द्राय पार्तवे ॥ १० ॥ ६ ॥ अणादिन्द्रो अपावग्नि-
विश्वे देवा अमत्सत । वरुण इन्द्रिह क्षयत्तमापो अभ्यनूषत वत्सं संशिश्वरीरिव
॥ ११ ॥ सुवेवो असि वरुण यस्य ते सप्त सिन्धवः । अनुत्तरन्ति काकुदं सूर्यं सुषिरा-
मिव ॥ १२ ॥ यो व्यतीरफाणयत्सुयुक्ता उप दाशुषे । तको नेता तदिच्छुषुरुपमां
यो अमुच्यत ॥ १३ ॥ अतीदु शक्र ओहत इन्द्रो विश्वा अति द्विषः । भिनत्क-
नीन ओदनं पच्यमानं परो गिरा ॥ १४ ॥ अर्भको न कुमारोऽधि तिष्ठन्नृ-
थ । स पक्षन्महिषं मृगं पित्रे मात्रे विभुक्रतुम् ॥ १५ ॥ आ तू सुशिष दम्पते रथं तिष्ठा
हिरण्ययम् । अथ घुत्तं संचेवहि सहस्रपादमरुषं स्वस्तिगामनेहसम् ॥ १६ ॥ तं
धैषिथा नपस्विन उप स्वराजमासतै । अर्थं चिदस्य सुधितं यदेतव आवर्तयन्ति
वावने ॥ १७ ॥ अर्तु प्रवस्यीकंसः प्रियमेषास एषाम् । पूर्वामनु प्रयति वृक्त-
वर्हिषो हितप्रयस आशत ॥ १८ ॥ ७ ॥ ७ ॥

॥ ७० ॥ १-१५ पुरुहन्मा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ पादनि-
चृद्बृहती । ५, ७ विराड् बृहती । ३ निचृद् बृहती । ८, १० आर्ची स्वराड्
बृहती । १२ आर्ची बृहती । ६, ११ बृहती । २, ६ निचृत् पङ्क्तिः । ४ पङ्क्तिः ।
१३ उष्णिक् । १५ निचृदुष्णिक् । १४ भुरिगनुष्टुप् ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७-१२
मध्यमः । २, ४, ६ पञ्चमः । १३, १५ ऋषभः । १४ गान्धारः ॥

॥ ७० ॥ यो राजा चर्षणीनां याता रथेभिरग्निगुः । विश्वासां तरुता पृत-
नानां ज्येष्ठो यो वृत्रहा गृणे ॥ १ ॥ इन्द्रं तं शुम्भ पुरुहन्मन्त्रवसे यस्य हिता वि-
धर्तरि । हस्ताय वज्रः प्रति धायि दर्शतो महो दिवे न सूर्यः ॥ २ ॥ नक्षिष्टं कर्मणा
नशश्चकार सदावृधम् । इन्द्रं न यज्ञविश्वर्गृतमृभ्वसमधृष्टं धृष्यवोजसम् ॥ ३ ॥
अपाव्हमुग्रं पृतनासु सासहि यस्मिन्महीरुञ्जयः । सं धेनवो जायमाने अनो-
नवृद्यावः क्षामो अनोनवुः ॥ ४ ॥ यद्याव इन्द्र ते शतं शतं भूमीरुत स्युः ।
न त्वा वज्रिन्सहस्रं सूर्या अनु न जानमष्ट रोदसी ॥ ५ ॥ ८ ॥ आ पंप्राथ म-
हिना वृष्या वृषन्विश्वो शविष्ठ शर्वसा । अस्मां अव मघवन्नोमति व्रजे वज्रि-
ज्जिन्नाभिर्रुनिभिः ॥ ६ ॥ न सीमदेव आपदिषं दीर्घायो इत्यैः । एतंवा चिद्य
एतंशा युयोजते हरी इन्द्रो युयोजते ॥ ७ ॥ तं वो महो महायमिन्द्रं दानाय स-
क्षणिम् । यो गाधेषु य आरणेषु हव्यो वाजेष्वस्ति हव्यः ॥ ८ ॥ उदू षु णो
वसो महे मृशस्व शूर राधसे । उदू षु मयै मघवन्मघत्तय उदिन्द्र अर्वसे महे ॥ ९ ॥

अ० ६ । अ० ५ । व० १३] ४५८ [म० ८ । अ० ८ । सू० ७१ ।

त्वं न इन्द्र अतयुस्त्वानिदो नि तृम्पसि । मध्ये वसिष्व तुविनृम्णोर्वोर्नि वासं शि-
श्नथो हथैः ॥ १० ॥ ६ ॥ अन्यवृत्तममानुषमयज्वानमदेवयुम् । अत्र स्वः सखा
बुधुवीत पर्वतः सुध्नाय दस्युं पर्वतः ॥ ११ ॥ त्वं न इन्द्रासां हस्ते शविष्ठ वा-
वने । धानानां न सं गृभायास्मयुर्विः सं गृभायास्मयुः ॥ १२ ॥ सखायः क्रतु-
मिच्छत कथा राधाम शरस्य । उपस्तुति भोजः सूरियो अहूयः ॥ १३ ॥ भूरि-
भिः समह ऋषिभिर्वर्हिष्मद्भिः स्तविष्यसे । यदित्यमेकमेकमिच्छर वत्सान्परा-
ददः ॥ १४ ॥ कर्णगृह्णा मघवा शौरवेव्यो वत्सं नस्त्रिभ्य आनयत् । अजां
सूरिर्न धातवे ॥ १५ ॥ १० ॥

॥ ७१ ॥ १-१५ सुदीति पुरुमीळ्हौ तयोर्वान्यतर ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥
छन्दः—१, ४, ७ विराड् गायत्री । २, ६, ८, ९ निचृद् गायत्री । ३, ५
गायत्री । १०, १३ निचृद् बृहती । १४ विराड् बृहती । १२ पादनिचृद् बृहती ।
११, १५ बृहती ॥ स्वरः—१-६ पङ्क्तयः । १०-१५ मध्यमः ॥

॥ ७१ ॥ त्वं नो अग्ने महोभिः पाहि विश्वस्या अरातेः । उत द्विषो मर्त्ये-
स्य ॥ १ ॥ नहि मन्युः पौरुषेय ईशे हि वः प्रियजात । त्वमिदं सि क्षपावान् ॥ २ ॥
स नो विश्वेभिर्देवेभिरूर्जो नपाद्द्रशोचे । रयिं देहि विश्ववारम् ॥ ३ ॥ न त-
मग्ने अरातयो मर्ते युवन्त रायः । यं त्रायसे वाश्वांसम् ॥ ४ ॥ यं त्वं विप्र मेध-
सातावग्ने हिनापि धनाय । स तवोती गोषु गन्ता ॥ ५ ॥ ११ ॥ त्वं रयिं
पुरुवीरमग्ने वाशुपे मर्ताय । प्र णो नय वस्यो अरुह्य ॥ ६ ॥ उरुण्या णो मा
परा दा अघायते जातवेदः । दुराध्ये मर्ताय ॥ ७ ॥ अग्ने मार्किष्ठे देवस्य राति-
मदेवो युयोत । त्वमीशिपे वसूनाम् ॥ ८ ॥ स नो वस्व उप मास्यूजो नपान्मा-
हिनस्य । सखे वसो जरितृभ्यः ॥ ९ ॥ अरुह्य नः शीरशोचिषं गिरो यन्तु
दर्शतम् । अरुह्य यज्ञासो नमसा पुरुवसुं पुरुप्रशस्तमृतये ॥ १० ॥ १२ ॥ अग्निं
सूनुं सहसो जातवेदसं दानाय वार्याणाम् । द्विता यो भूदमृतो मर्त्येष्ववा होता मन्द्र-
तमो विशि ॥ ११ ॥ अग्निं वो देवयज्ययाग्निं प्रयत्यध्वरे । अग्निं धीषु प्रथम-
मग्निमर्वत्यग्निं त्रैवाय सार्धसे ॥ १२ ॥ अग्निरिषां मुख्ये ददातु न ईशे यो
वार्याणाम् । अग्निं तोके तनये शश्वदीमहे वसुं सन्तं तनूपाम् ॥ १३ ॥ अग्नि-
मीळेष्वावसे गाथाभिः शीरशोचिषम् । अग्निं राये पुरुमीळ्ह अतं नरोऽग्निं सु-
दीतये छर्दिः ॥ १४ ॥ अग्निं द्वेषो योतवै नो मृणीमस्यग्निं शे योश्च दातवे ।
विश्वांसु विच्ववितेव हव्यो यवश्चस्तुर्ध्रुणाम् ॥ १५ ॥ १३ ॥

अ० ६ । अ० ५ । व० १६] ४५६ [म० ८ । अ० ८ । सू० ७३ ।

॥ ७२ ॥ १—१८ हर्यतः प्रागाथ ऋषिः ॥ अग्निर्हवींषि वा देवता ॥
छन्दः—१, ३, ८—१०, १२, १६ गायत्री । २ पादनिचृद् गायत्री । ४—६
११, १३—१५, १७ निचृद् गायत्री । ७, १८ विराद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ७२ ॥ इविष्कृणुध्वमा गमदध्वर्युर्वनते पुनः । विद्वाँ अस्य प्रशासनम् ॥ १ ॥
नि तिग्ममभ्यंशुं सीवद्धोता मनावधि । जुषाणो अस्य मुख्यम् ॥ २ ॥ अ-
न्तरिच्छन्ति तं जने रुद्रं परो मनीषया । गृभ्णन्ति जिह्वया ससम् ॥ ३ ॥ जा-
म्यतीतपे धनुर्वयोधा अरुहद्वनम् । इषदं जिह्वयावधीत् ॥ ४ ॥ चरन्वत्सो रुश-
न्निह निवातारं न विन्दते । वेति स्तोतव अम्यम् ॥ ५ ॥ १४ ॥ उतो न्वस्य
यन्महदशवाद्योजनं बृहत् । वामा रथस्य ददंशे ॥ ६ ॥ दुहन्ति सप्तैकामुष वा
पञ्च सृजतः । तीर्थे सिन्धोरधि स्वरे ॥ ७ ॥ आवशभिर्विवस्वत इन्द्रः कोशम-
चुच्यवीत् । खेदया त्रिवृता दिवः ॥ ८ ॥ परि त्रिधातुरध्वरं जूणिरोति नवीय-
सी । मध्वा होतारो अज्जते ॥ ९ ॥ सिञ्चन्ति नमसावतमुच्चाचक्रं परिज्मानम् ।
नीचीनवारमक्षितम् ॥ १० ॥ १५ ॥ अभ्यारमिदद्रयो निपिक्तं पुष्करे मधु । अ-
वतस्य विसर्जने ॥ ११ ॥ गात्र उपावतावतं मही यज्ञस्य रप्सुदा । उभा कर्णा
हिरण्यया ॥ १२ ॥ आ मुते सिञ्चन् श्रियं रोदस्योरभिश्श्रियम् । रसा दधीत
वृषभम् ॥ १३ ॥ ते जानत स्वमोक्यं स वत्सामो न मातृभिः । मिथो नसन्त
जामिभिः ॥ १४ ॥ उप स्रक्षेष् वप्सतः कृणवते धरुणं दिवि । इन्द्रे अग्रा नमः
स्वः ॥ १५ ॥ १६ ॥ अधुक्तात्पिप्युपीमिषमूर्जं सप्तपदीमरिः । सूर्यस्य सप्त र-
श्मिभिः ॥ १६ ॥ सोमस्य मित्रावरुणोदिता सूर आ ददे । तदातुरस्य भेषजम्
॥ १७ ॥ उतो न्वस्य यत्पदं हर्यतस्य निधान्यम् । परिद्यां जिह्वयातनत् ॥ १८ ॥ १७ ॥

॥ ७३ ॥ १—१८ गोपवन आत्रेयः सप्तवधिर्वा ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥
छन्दः—१, २, ४, ५, ७, ९—११, १६—१८ गायत्री । ३, ८, १२—१५,
निचृद् गायत्री । ६ विराद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ७३ ॥ उदीराथामृतायते युञ्जाथामश्विना रथम् । अन्ति षड्रतु वामवः
॥ १ ॥ निमिषंश्चिज्जवीयसा रथेना यातमश्विना । अन्ति षड्रतु वामवः ॥ २ ॥
उप स्तृणीतमत्रये हिमेन गर्ममश्विना । अन्ति षड्रतु वामवः ॥ ३ ॥ कुह स्थः
कुह जग्मथुः कुह श्येनेव पेतथुः । अन्ति षड्रतु वामवः ॥ ४ ॥ यद्य कर्हि कर्हि
चिच्छुभ्रयातमिमं हवम् । अन्ति षड्रतु वामवः ॥ ५ ॥ १८ ॥ अश्विना पाष-

अ० ६ । अ० ५ । व० २३] ४६० [म० ८ । अ० ८ । सू० ७४ ।

दूतमा नेदिष्ठं ग्राम्याप्यम् । अन्ति षड्भूतु वामवः ॥ ६ ॥ अर्वन्तमत्रये गृहं कृणुतं
युवमश्विना । अन्ति षड्भूतु वामवः ॥ ७ ॥ वरेथे अग्निमातपो वदते वल्गवत्रये ।
अन्ति षड्भूतु वामवः ॥ ८ ॥ प्र सप्तवधिराशसा धारामग्रेरशायत । अन्ति
षड्भूतु वामवः ॥ ९ ॥ इहा गतं वृषणवसू शृणुतं मे इमं हवम् । अन्ति षड्भूतु
वामवः ॥ १० ॥ १६ ॥ किमिदं वां पुराणवज्जरतोरिव शस्यते । अन्ति षड्भूतु
वामवः ॥ ११ ॥ समानं वां सजात्यं सामानो बन्धुरश्विना । अन्ति षड्भूतु
वामवः ॥ १२ ॥ यो वां रजांस्यश्विना रथो वियाति रोदसी । अन्ति षड्भूतु
वामवः ॥ १३ ॥ आ नो गव्येभिरश्व्यैः सहस्रैरुप गच्छतम् । अन्ति षड्भूतु
वामवः ॥ १४ ॥ मा नो गव्येभिरश्व्यैः सहस्रेभिरति ख्यतम् । अन्ति षड्भूतु
वामवः ॥ १५ ॥ अरुणप्सुरुषा अभूदकज्योतिर्ऋतावरी । अन्ति षड्भूतु वामवः
॥ १६ ॥ अश्विना सु विचारकशङ्कुं परशुमां इव अन्ति षड्भूतु वामवः ॥ १७ ॥ पुरं
न धृष्णवा रुज कृण्व्या वाधितो विशा । अन्ति षड्भूतु वामवः ॥ १८ ॥ २० ॥

॥ ७४ ॥ १—१५ गोपवन आत्रेय ऋषिः ॥ देवताः—१—१२ अग्निः ।
१३—१५ श्रुतवर्ण आर्क्ष्यस्य दानस्तुतिः । छन्दः—१, १० निचृदनुष्टुप् । ४, १३—१५
विराडनुष्टुप् । ७ पादनिचृदनुष्टुप् । २, ११ गायत्री । ५, ६, ८, ९, १२ नि-
चिचृद् गायत्री । ३ विराड् गायत्री ॥ स्वरः—१, ४, ७, १०, १३—१५ गा-
न्धारः । २, ३, ५, ६, ८, ९, ११, १२ पङ्कजः ॥

॥ ७४ ॥ विशोविशो वो अतिथिं वाजयन्तः पुरुप्रियम् । अग्निं वो दुर्यं
वचः स्तुपे शूषस्य मन्मभिः ॥ १ ॥ यं जनानो हविष्मन्तो मित्रं न सर्पिरासु-
तिम् । प्रशंसन्ति प्रशस्तिभिः ॥ २ ॥ पन्यामं जातवेदसं यो देवतात्युद्यता । ह-
व्यान्यैरयद्वि ॥ ३ ॥ आगन्म वृत्रहन्तं ज्येष्ठमग्निमानवम् । यस्य श्रुतर्वा वृ-
हन्नार्त्तो अनीक एधते ॥ ४ ॥ अमृतं जातवेदसं तिरस्तमांसि दर्शतम् । घृताह-
वन्मीड्यम् ॥ ५ ॥ २१ ॥ सवाधो यज्जना इमेऽग्निं हव्येभिरीकते । जुहानासो
यतस्तुचः ॥ ६ ॥ इयं ते नव्यसी मतिरग्रे अधाय्यस्मदा । मन्द्रं सुजातं सुकृतोऽ-
मूरं दस्मार्तिथे ॥ ७ ॥ सा ते अग्रे शन्तमा चर्निष्ठा भवतु प्रिया । तया वर्षस्व
सुष्ठुतः ॥ ८ ॥ सा बुध्नैर्धुमिनीं बृहदुपोष श्रवसि श्रवः । दधीत वृत्रतूर्यं ॥ ९ ॥
अश्वमिषां रथिषां त्वेषमिन्द्रं न सत्पतिम् । यस्य श्रवांसि तूर्वथ पन्यम्पन्यञ्च
कृष्टवः ॥ १० ॥ २२ ॥ यं त्वा गोपवनो गिरा चर्निष्ठदग्ने अङ्गिरः । स पावक

अ० ६ । अ० ५ । व० २७] ४६१ [म० ८ । अ० ८ । सू० ७६ ।

श्रुधी हवम् ॥ ११ ॥ यं त्वा जनास ईळते सबाधो वाजमातये । स बोधि वृत्र-
तूर्ये ॥ १२ ॥ अहं हुवान आर्त्ते श्रुतर्वणि मदच्युति । शधीसीव स्तुकाविना
मृत्ता शीर्षा चतुर्णाम् ॥ १३ ॥ मां चत्वार आशवः शर्विष्ठस्य द्रवित्रवः ।
सुरथांसो अभि प्रयो वत्तन्वयो न तुग्यम् ॥ १४ ॥ सत्यमित्ता महेनवि परु-
ष्ययव देदिशम् । नेमापो अश्वदातरः शर्विष्ठादस्ति मर्त्यः ॥ १५ ॥ २३ ॥

॥ ७५ ॥ १-१६ विरूप ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ छन्दः—१, ४, ५,
७, ६, ११ निचृद् गायत्री । २, ३, १५ विराद् गायत्री । ८ आर्ची स्वराद्
गायत्री । ६, १०, १२—१४, १६ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ७५ ॥ युच्वा हि देवहूतमाँ अश्वो अग्ने रथीरिव । नि होता पूर्यः सदः
॥ १ ॥ उत नो देव देवाँ अच्छा वोचो विदुष्टरः । श्रद्धिश्वा वार्या कृधि ॥ २ ॥
त्वं ह यद्यविष्ठय सहसः सूनवाहुत । ऋतावा यज्ञियो भुवः ॥ ३ ॥ अयमग्निः
संहस्तिणो वाजस्य शतिनस्पतिः । मूर्धा कवी रयीणाम् ॥ ४ ॥ तं नेमिमृभवो
यथा नमस्व सहस्रतिभिः । नेदीयो यज्ञमेज्जिरः ॥ ५ ॥ २४ ॥ तस्मै नूनमभिद्यवे
वाचा विरूप नित्यया । वृष्णे चोदस्व सुष्ठुतिम् ॥ ६ ॥ कमु प्विदस्य सेनया-
मेरपाकचक्षसः । पुणि गोपं स्तरामहे ॥ ७ ॥ मानो देवानां विशः प्रस्नातीरि-
वोस्त्राः । कृशं न हासुरघ्न्याः ॥ ८ ॥ मा नः समस्य दृढ्यः परिद्वेषसो अं-
हतिः । कुर्मिर्न नावमा वधीत् ॥ ९ ॥ नमस्ते अश्र ओजसे गृणन्ति देव कृष्टयः ।
अमैरमिप्रमर्दय ॥ १० ॥ २५ ॥ कुवित्सु नो गर्विष्ठयेऽग्ने संवेपिपो रयिम् ।
उरुकुदुरुणस्कृधि ॥ ११ ॥ मा नो अस्मिन्महाधने परा वर्गारभृद्यथा । संवर्गं
सं रयिं जय ॥ १२ ॥ अन्यमस्मद्विया इयमग्ने सिपेक्तु वृच्छुना । वर्धा नो अ-
मवच्छवः ॥ १३ ॥ यस्याजुपन्नमस्विनः शमीमर्दुर्मत्वस्य वा । तं घेदग्निर्वृधाव-
ति ॥ १४ ॥ परस्या अधि संवतोऽवराँ अभ्या तर । यत्राहमस्मि ताँ अव ॥ १५ ॥
विष्वा हि ते पुरा वयमग्ने पितुर्यथावसः । अधा ते सुम्नमीमहे ॥ १६ ॥ २६ ॥

॥ ७६ ॥ १—१२ कुरुसुतिः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
२, ५, ६, ८—१२ गायत्री । ३, ४, ७ निचृद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ७६ ॥ इमं तु मायिनं हुव इन्द्रमीशानमोजसा । मरुत्वंन्तं न वृज्जसे ॥ १ ॥
अयमिन्द्रो मरुत्सखा वि वृत्रस्याभिनच्छिरः । वज्रेण शतपर्वणा ॥ २ ॥ वावु-

अ० ६ । अ० ५ । व० ३१] ४६२ [म० ८ । अ० ८ । सू० ७८ ।

धानो मरुत्सखेन्द्रो वि वृत्रपैरयत् । सृजन्त्समुद्रिया अपः ॥ ३ ॥ अयं ह येन
वा इदं स्वमरुत्त्वता जितम् । इन्द्रेण सोमपीतये ॥ ४ ॥ मरुत्वंतमृजीषिणमोजस्व-
न्तं विरुप्शिनम् । इन्द्रं गीर्भिर्हवामहे ॥ ५ ॥ इन्द्रं प्रत्नेन मन्मना मरुत्वंतं हवा-
महे । अस्य सोमस्य पीतये ॥ ६ ॥ २७ ॥ मरुत्वा इन्द्र मीदुः पिवासोमं शतक्र-
तो । अस्मिन्ध्ये पुरुषुत ॥ ७ ॥ तुभ्येदिन्द्र मरुत्वंते सुताः सोमासो अद्रिवः ।
हृदा हूयन्त उक्थिनः ॥ ८ ॥ पिबेदिन्द्र मरुत्सखा सुतं सोमं दिर्विष्टिषु । वज्रं
शिशान ओजसा ॥ ९ ॥ उत्तिष्ठओजसा सह पीत्वी शिमे अषेपयः । सोममिन्द्र-
चमुसुतम् ॥ १० ॥ अनु त्वा रोदसी उभे क्रत्तमाणमकृपेताम् । इन्द्र यदस्युहाभवः
॥ ११ ॥ वाचमप्यापदीमहं नवसक्तिमृतस्पृशम् । इन्द्रात्परि तन्वं ममे ॥ १२ ॥ २८ ॥

॥ ७७ ॥ १-११ कुरुमुतिः काणव ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ३,
४, ७, ८ गायत्री । २, ५, ६, ९ निचृद् गायत्री । १० निचृद् बृहती । ११
निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-६ षड्जः । १० मध्यमः । ११ पञ्चमः ॥

॥ ७७ ॥ जज्ञानो नु शतक्रतुर्वि पृच्छदिति मातरम् । क उग्राः के हंशृणिव-
रे ॥ १ ॥ आदीं शवस्येववीदौर्णवाभमहीशुवम् । ते पुत्र सन्तु निष्टुरः ॥ २ ॥
समित्तान्द्वत्रहाखिदत्त्वे अरा इव खेदया । प्रष्टदो दस्युहाभवत् ॥ ३ ॥ एकया
प्रतिधापिबत्सार्कं सरांसि त्रिशतम् । इन्द्रः सोमस्य काणुका ॥ ४ ॥ अभि ग-
न्धर्वमतृणदबुधेषु रजः स्वा । इन्द्रो ब्रह्मभ्य इदृधे ॥ ५ ॥ २६ ॥ निराविध्यत्रि-
रिभ्य आ धारयत्पक्मोदनम् । इन्द्रो वुन्दं स्वाततम् ॥ ६ ॥ शतव्रध इपुस्तवं स-
हस्रपर्ण एक इत् यमिन्द्र चकृपे गुजम् ॥ ७ ॥ तेन स्तोतृभ्य आ भर नृभ्यो
नारिभ्यो अत्तवे । सद्यो जात ऋभुष्टिर ॥ ८ ॥ एता च्योत्नानि ते कृता वर्षि-
ष्ठानि परीणसा । हृदा वीद्वधारयः ॥ ९ ॥ विश्वेत्ता पिप्पूराभरदुरुक्मस्त्वेपि-
तः । शतं महिषान्तीरिणाकमोदनं वराहमिन्द्र एमुपम् ॥ १० ॥ तुविच्च ते सुकृतं
सूमयं धनुः साधुर्बुन्दो हिरण्ययः । उभा ते ब्राह्म रण्या मुसैस्कृत ऋदूपे विद्व-
दृधा ॥ ११ ॥ ३० ॥

॥ ७८ ॥ १-१० कुरुमुतिः कराव ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ३
निचृद्गायत्री । २, ६-९ विराद् गायत्री । ४, ५ गायत्री । १० बृहती ॥
स्वरः-१-६ षड्जः । १० मध्यमः ॥

अ० ६ । अ० ५ । व० ३५] ४६३ [म० ८ । अ० ८ । सू० ८० ।

॥ ७८ ॥ पुरोडाशं नो अन्धम इन्द्रं सहस्रमा भर । शता च शूरगोनाम् ॥ १ ॥
 आ नो भर व्यञ्जनं गामश्वमभ्यञ्जनम् । सचा मना हिरण्यया ॥ २ ॥ उत
 नः कर्णशोभना पुराणि धृष्णावा भर । त्वं हि शृण्विषे वसो ॥ ३ ॥ नकीं वृ-
 धीक इन्द्र ते न सुषा न सुदा उत । नान्यस्त्वच्छूर वाघतः ॥ ४ ॥ नकीमिन्द्रो
 निकर्तवे न शक्रः परिशक्तवे । विश्वं शृणोति पश्यति ॥ ५ ॥ ३१ ॥ स मन्युं
 मर्त्यानामदब्धो नि चिकीषते । पुरा निदर्शिवकीषते ॥ ६ ॥ क्रत्व इत्पूर्णमुदरं
 तुरस्यास्ति विधतः । बृत्रघ्नः सोमपाव्नः ॥ ७ ॥ त्वे वसूनि सङ्गता विश्वा च
 सोम सौभगा । सुदात्वपरिहृता ॥ ८ ॥ त्वामिद्यं वयुर्मम कामो गव्युर्हिरण्ययुः ।
 त्वामश्वयुरेषते ॥ ९ ॥ तवेद्रिन्द्राहमाशमा हस्ते दात्रं चना ददे । दिनस्य वा
 मघवन्तसम्भृतस्य वा पूर्धि यवस्य काशिना ॥ १० ॥ ३२ ॥

॥ ७९ ॥ १-६ कृन्नुर्भागव ऋषिः ॥ सोमो देवता ॥ छन्दः—१, २, ६
 निचृदायत्री । ३ विराड् गायत्री । ४, ५, ७, ८ गायत्री । ६ निचृदनुष्टुप् ॥
 स्वरः १-८ षड्जः । ६ गान्धारः ॥

॥ ७९ ॥ अयं कृत्तुरगृभीतो विश्वजिदुद्रिदित्सोमः । ऋषिर्विप्रः काव्येन
 ॥ १ ॥ अभ्यूर्णोति यन्नग्नं भिषक्ति विश्वं यत्तुरम् । प्रेमन्धः ख्यन्निः श्रोणो
 भूत् ॥ २ ॥ त्वं सोम तनूकृद्रयो द्वेषोभ्योऽन्यकृतेभ्यः । उरु यन्तासि वरूथम् ॥ ३ ॥
 त्वं चित्ती तव दत्तैर्दिव आ पृथिव्या ऋजीपिन् । यावीरघस्य चिद्वेषः ॥ ४ ॥
 अर्थिनो यन्ति चेदर्थं गच्छानिद्वदुषो रातिम् । वनूज्युस्तृप्यतः कामम् ॥ ५ ॥ ३३ ॥
 विदद्यन्पूर्व्यं नष्टमुदीमृतायुमीरयत् । प्रेमायुस्तारीदतीर्णम् ॥ ६ ॥ सुशेवो नो
 मृडयाकुरदसक्रतुरवातः । भवा नः सोम शं हृदे ॥ ७ ॥ मा नः सोम सं वीचि-
 जो मा वि वीभिषथा राजन् । मा नो हार्दिं त्विषा वधीः ॥ ८ ॥ अत्र यत्स्वे
 मधस्थे देवानां दुर्मनीरीक्षे । राजन्नप द्विषः सेध मीद्वो अप सिधः सेध ॥ ९ ॥ ३४ ॥

॥ ८० ॥ १-१० एकधूनौधस ऋषिः ॥ १-६ इन्द्रः । १० देवा देवता ॥
 छन्दः—१ विराड् गायत्री । २, ३, ५, ८ निचृड् गायत्री । ४, ६, ७, ९, १०
 गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ८० ॥ नह्यन्यं ब्रह्मकरं मर्दितारं शतक्रतो । त्वं न इन्द्र मृडय ॥ १ ॥
 यो नः शर्वत्पुराविधामृधो वाजसातये । स त्वं न इन्द्र मृडय ॥ २ ॥ किमक्र

अ० ६ । अ० ६ । व० २] ४६४ [म० ८ । अ० ६ । सू० ८२ ।

रधचोर्दनः सुन्वानस्यावितेदसि । कुवित्स्विन्द्रणः शकः ॥ ३ ॥ इन्द्र प्र एणो
रथमव पञ्चाष्टित्सन्तमद्रिवः । पुरस्तादेन मे कृधि ॥ ४ ॥ हन्तो नु किमाससे
प्रथमं नो रथं कृधि । उपमं वाजयु श्रवः ॥ ५ ॥ ३५ ॥ अवा नो वाजयुं रथं
सुकरं ते किमित्परि । अस्मान्मु जिग्युषस्कृधि ॥ ६ ॥ इन्द्र दृष्टस्व पूरसि भद्रा
त एति निष्कृतम् । इयं धीर्हृत्विषावती ॥ ७ ॥ मा सीमवद्य आ भागुर्वी काष्ठा
हितं धनम् । अपावृत्ता अरत्नयः ॥ ८ ॥ तुरीयं नाम यज्ञियं यदा कस्तदुश्म-
सि । आदित्पतिर्न ओहसे ॥ ९ ॥ अवीवृथद्वो अमृता अमन्दीदेकधूर्देवा उत
याश्च देवीः । तस्मा उ राधः कणुत प्रशस्तं प्रातर्मन्त्रं धियावसुर्जगम्यात् ॥
॥ १० ॥ ३६ ॥ ८ ॥

॥ ८१ ॥ १-६ कुसीदी काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ५,
८ गायत्री । २, ३, ६, ७ निचृद् गायत्री । ४, ६ विराद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ८१ ॥ आ तू न इन्द्र क्षुमन्तं चित्रं श्राभं सङ्गृभाय । महाहस्ती दक्षि-
णेन ॥ १ ॥ त्रिमा हि त्वा तुविकृमिं तुविदेष्णं तुवीमघम् । तुविमात्रमवोभिः ॥ २ ॥
नहि त्वा शूर वेवा न मतीसो दित्सन्तम् । भीमं न गां वारगन्ते ॥ ३ ॥ एतो
न्विन्द्रं स्तवामेशानं वस्वः स्युराजम् । न राधसा मधिपन्नः ॥ ४ ॥ प्र स्तोपदुषं
गासिपच्छवन्सामं गीयमानम् । अभि राधसा जुगुर्त् ॥ ५ ॥ ३७ ॥ आ नो
भर दक्षिणेनाभि सव्येन प्र मृश । इन्द्र मा नो वसोनिर्भीक् ॥ ६ ॥ उप क्रम-
स्वा भैर धृषता धृष्णो जनानाम् । अदाशूषस्य वेदः ॥ ७ ॥ इन्द्र य उ नुते
अस्ति वाजो विप्रैभिः मन्त्रिभ्यः । अस्माभिः सु तं संनुहि ॥ ८ ॥ सद्योजुर्वस्ते
वाजा अस्मभ्यं त्रिष्वश्वन्द्राः । वशैश्च मन्त्रं जरन्ते ॥ ९ ॥ ३८ ॥ ५ ॥

॥ ८२ ॥ १-६ कुसीदी काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ७,
६ निचृद् गायत्री । २, ५, ६, ८ गायत्री । ३, ४ विराद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ८२ ॥ आ प्र द्रव परावतोऽर्वावतश्च वृषहन् । मन्त्रः प्रति प्रथमणि ॥ १ ॥
तीष्ठाः सोमासु आ गहि सुतासो मादयिष्णवः । पिबोवधृग्यथोच्चिषे ॥ २ ॥ इषा
मन्वस्वादुतेऽरं वराय मन्यवे । भुवन्त इन्द्र शं हृदे ॥ ३ ॥ आ त्वं शत्रवा गहि न्यु-
क्थानि च हूयसे । उपमे रौचने विवः ॥ ४ ॥ तुभ्यायमद्रिभिः सुतो गोभिः धी-
तो मदाय कम् । प्रसोमं इन्द्र हूयते ॥ ५ ॥ १ ॥ इन्द्रं श्रुधिसु मे हवमस्मे सुतस्य

अ० ६ । अ० ६ । व० ६] ४६५ [म० ८ । अ० ६ । सू० ८४ ।

गोमंतः । विगीतिं तृमिषंभुहि ॥ ६ ॥ य इन्द्र चमसेषा सोमंभूमूषु ते सुतः । पि-
बेदस्य त्वमीशिपे ॥ ७ ॥ यो अप्सु चन्द्रमा इव सोमंभूमूषु ददर्शे । पिबेदस्य
त्वमीशिपे ॥ ८ ॥ यं तं श्येनः पदाभरतिरो रजांस्यस्पृतम् । पिबेदस्य त्वमी-
शिपे ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ ८३ ॥ १-६ कुसीदी काण्व ऋषिः ॥ विश्वे देवताः ॥ छन्दः-१, २,
५, ६, ६ गायत्री । ३ निचृद्गायत्री । ४ पादनिचृद्गायत्री । ७ आर्ची स्वराद्
गायत्री । ८ विराद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ८३ ॥ देवानामिदवो महत्तदा वृणीमहे वयम् । वृष्णामस्मभ्यमृतये ॥ १ ॥
ते नः सन्तु युजः सदा वरुणो मित्रो अर्यमा । वृधासंश्च प्रचेतसः ॥ २ ॥ अति
नो विष्णिता पुरु नौभिरूपो न पर्पथ । यूयमृतस्य रथ्यः ॥ ३ ॥ वामं नो अ-
स्त्वयमन्वामं वरुण शंस्यम् । वामं ह्यावृणीमहे ॥ ४ ॥ वामस्य हि प्रचेतस ईशा-
नासो रिशादसः । नेमादित्या अघस्य यत् ॥ ५ ॥ ३ ॥ वयमिदं सुदानवः
क्षियन्तो यान्तो अध्वन्वा । देवा वृधाय दूमहे ॥ ६ ॥ अग्निं न इन्द्रेणं विष्णो
सज्जान्त्यानाम् । इता मरुतो अश्विना ॥ ७ ॥ म भ्रातृत्वं सुदानवोऽथ द्विता सं-
मान्या । मातुर्गर्भे भरामहे ॥ ८ ॥ यूयं हि ष्ठा सुदानव इन्द्रज्येष्ठा अभिद्यवः ।
अथा चिद्व उत ब्रुवे ॥ ९ ॥ ४ ॥

॥ ८४ ॥ १-६ उशना काण्व ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१ पाद
निचृद्गायत्री । २ विराद् गायत्री । ३, ६ निचृद्गायत्री, ४, ५, ७-६ गायत्री ॥
षड्जः स्वरः ॥

॥ ८४ ॥ प्रेष्ठं वो अतिथिं स्तुपे मित्रमिव प्रियम् । अग्निं रथं न धेयम् ॥
१ ॥ कविमिव प्रचेतसं यं देवासो अथ द्विता । नि मर्त्येष्वादधुः ॥ २ ॥ त्वं
यविष्ठ दाशुषो नूँः पाहि शृणुधी गिरः । रक्षां लोकमुत स्मना ॥ ३ ॥ कया ते
अग्ने अङ्गिर ऊर्जां नपादुपस्तुतिम् । वराय देव मन्यवे ॥ ४ ॥ दाशेभ्य कस्य
मनसा यज्ञस्य सहसो यदो । कर्तुं वोच इदं नमः ॥ ५ ॥ ५ ॥ अथा त्वं हि नस्क-
रो विश्वा अस्मभ्यं सुक्षितीः । वाजद्रविणसो गिरः ॥ ६ ॥ कस्य नूनं परीणसो
धियो जिन्वसि दम्पते । गोषांता यस्य ते गिरः ॥ ७ ॥ तं मर्जयन्त मुकतुं पुष्टो-
यावानमाजिषु । स्वेषु क्षेपेषु वाजिनम् ॥ ८ ॥ क्षेति क्षेमेभिः साधुभिर्नक्रियं हन्ति
हन्ति यः । अग्नें सूर्वारं पथते ॥ ९ ॥ ६ ॥

अ० ६ । अ० ६ । व० १०] ४६६ [म० ८ । अ० ६ । सू० ८६ ।

॥ ८५ ॥ १-६ कृष्ण ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, ६ विराड् गायत्री । २, ५, ७ निचृद् गायत्री । ३, ४, ६, ८ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ८५ ॥ आ मे हवँ नामत्याश्विना गच्छतं युवम् । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ १ ॥ इमे मे स्तोममश्विनेमे मे शृणुतं हवम् । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ २ ॥ अयं वां कृष्णो अश्विना हवते वाजिनीवसू । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ३ ॥ शृणुतं जरितुर्हवँ कृष्णस्य स्तुवतो नरा । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ४ ॥ छर्दिर्यन्तमदाभ्यं विषाय स्तुवते नरा । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ५ ॥ ७ ॥ गच्छतं दाशुषो गृह-
मित्रास्तुवतो अश्विना । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ६ ॥ युञ्जथां रासर्भं रथे
वीद्वङ्गे वृषणवसू । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ७ ॥ त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रथेना या-
तमश्विना । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ८ ॥ नू मे गिरां नामत्याश्विना प्रावतं यु-
वम् । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ६ ॥ ८ ॥

॥ ८६ ॥ १—५ कृष्णो विश्वको वा कार्ष्णिर्ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥
छन्दः—१, ३ विराड् जगती । २, ४, ५ निचृज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ८६ ॥ उभा हि दस्त्रा भिषजां मयोभुवोभा दक्षस्य वचसो बभूवुः ।
ता वां विश्वको हवते तनूकृथे मा नो वि यौष्टं सख्या मुमोचतम् ॥ १ ॥ कथा
नूनं वां विमना उप स्तवद्युवं धियं ददथुर्वस्यइष्टये । ता वां विश्वको हवते तनू-
कृथे मा नो वि यौष्टं सख्या मुमोचतम् ॥ २ ॥ युवं हि ष्मा पुरुभुजेममैधुतं वि-
ष्णाप्वे ददथुर्वस्यइष्टये । ता वां विश्वको हवते तनूकृथे मा नो वि यौष्टं सख्या
मुमोचतम् ॥ ३ ॥ उत त्यं वीरं धनसामृजीपिणं दूरे चित्सन्तमवसे हवामहे । य-
स्य स्वादिष्टा सुमतिः पितुर्यथा मा नो वि यौष्टं सख्या मुमोचतम् ॥ ४ ॥ अतेन
देवः संविता संमायत ऋतस्य शृङ्गमुर्विया वि पप्रथे । ऋतं सासाह महि चि-
त्पृतन्यतो मा नो वि यौष्टं सख्या मुमोचतम् ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ८७ ॥ १-६ कृष्णो घुम्नीको वा वासिष्ठः प्रियमेशो वा ऋषिः ॥ अश्विनौ
देवते ॥ छन्दः—१, ३ बृहती । ५ निचृद् बृहती । २, ४, ६ निचृत् पङ्क्तिः ॥
स्वरः—१, ३, ५ मध्यमः । २, ४, ६ पञ्चमः ॥

॥ ८७ ॥ घुम्नी वां स्तोमो अश्विना क्रिविर्न सेक आ गतम् । मध्वः सु-
तस्य स द्विवि प्रियो नरा णातं गौराविवेरिणे ॥ १ ॥ पिबतं घर्म मधुमन्तमश्विना

अ० ६ । अ० ६ । ब० १२] ४६७ [म० ८ । अ० ६ । सू० ८६ ।

बर्हिः सीदतं नरा । ता मन्दसाना मनुषो बुरोण आ नि पातं वेदसा वयः ॥ २ ॥
आ वां विश्वाभिरूतिभिः प्रियमेधा अदृषत । ता वर्तिर्यातमुप वृक्तर्बर्हिषो जुष्टं
यज्ञं दिविष्टिषु ॥ ३ ॥ पिबतं सोमं मधुमन्तमश्विना बर्हिः सीदतं सुमत् । ता वा-
वृधाना उप सुष्टुतिं दिवो गन्तं गौराविवेरिणम् ॥ ४ ॥ आ नूनं वातमश्विना-
श्वेभिः प्रुषितप्सुभिः । दद्या हिरण्यवर्तनी शुभस्पती पातं सोममृतावृध ॥ ५ ॥
वयं हि वां हवामहे विपन्यवो विप्रसो वाजसातये । ता ब्रह्मू दद्या पुरुदंससा
धियाश्विना श्रुष्या गतम् ॥ ६ ॥ १० ॥

॥ ८८ ॥ १—६ नोधा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ३ बृहती ।
५ निचृद्बृहती । २, ४ पङ्क्तिः । ६ विराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५ मध्यमः ।
२, ४, ६ पञ्चमः ॥

॥ ८८ ॥ तं वो दस्ममृतीषष्टं वसोर्मन्दानमन्धसः । अभि वत्सं न स्वसरेषु
धेनव इन्द्रं गीर्भिर्नशामहे ॥ १ ॥ युक्तं सुदानुं नविपीभिर्गवृतं गिरिं न पुरुभो-
जमम् । क्षमन्तं वाजं शतिर्न सहस्रिणं मत् गोमन्तमीमहे ॥ २ ॥ न त्वा बृहन्तो
अद्रयो वरन्त इन्द्र व्रीळवः । यद्वित्संसि स्तुवते मावते वसु नक्रिष्टदा मिनाति
ते ॥ ३ ॥ योद्धामि क्रत्वा शर्वसोत दंसना विश्वा ज्ञानाभि मज्मना । आन्वा-
ययर्क ऊतये ववर्तति यं गोतमा अजीजनन् ॥ ४ ॥ प्र हि रिरिक्त ओजसा दिवो
अन्तेभ्यस्परि । न त्वा विव्याच रज इन्द्र पार्थिवमनु स्वधां ववक्षिथ ॥ ५ ॥
नकिः परिष्टिर्मघवन्मघस्य ते यदाशुषे दशस्यमि । अस्माकं बोध्युचथस्य चोदिता
मर्दिष्टो वाजसातये ॥ ६ ॥ ११ ॥

॥ ८९ ॥ १—७ वृमेध पुरुमेधावृषी ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ७
बृहती । ३ निचृद्बृहती । २ पाद निचृत्पङ्क्तिः । ४ विराद् पङ्क्तिः । ५ विराडनुष्टुप् । ६
निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१, ३, ७ मध्यमः । २, ४ पञ्चमः । ५, ६ गान्धारः ॥

॥ ८९ ॥ बृहदिन्द्राय गायत मरुतो बृहन्तमम् । येन ज्योतिरजनयन्नृता-
वृधो देवं वेवाय जागृवि ॥ १ ॥ अपाधमदभिशस्तीरशस्तिदाथेन्द्रो धुम्याध-
वत् । देवास्त इन्द्र सरुयाय येमिरे बृहद्भानो मरुद्गण ॥ २ ॥ प्र व इन्द्राय बृहते
मरुतो ब्रह्मार्चित । वृत्रं हनति वृत्रहा शतक्रतुर्वज्रेण शतपर्वणा ॥ ३ ॥ अभि प्र
थेर धृषता धृषन्तः श्रवश्चित्ते असङ्कृत । अर्पन्त्वापो जवसा धि मातरो हनो
वृत्रं जया स्वः ॥ ४ ॥ यज्जार्थया अपूर्व्य मघवन्बृहत्याय तत्पृथिवीमप्रथय-

अ० ६ । अ० ६ । व० १४] ४६८ [म० ८ । अ० ६ । सू० ६१ ।

स्तदस्तभ्ना उत घाम् ॥ ५ ॥ तत्ते यज्ञो अजायत तदकं उत हस्कृतिः । तद्वि-
श्वमभिभूरसि यज्जातं यच्च जन्तवम् ॥ ६ ॥ आमासु पक्कमरेय आ सूर्य रोहयो
दिवि । धर्म न सामन्तपता सुवृत्तिभिर्जुष्टं गिर्विणसे बृहत् ॥ ७ ॥ १२ ॥

॥ ६० ॥ १—६ नृमेध पुरुमेधावृषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ नि-
चृदबृहती । ३ विराड् बृहती । ५ पादनिचृदबृहती । २, ४ पादनिचृत् पङ्क्तिः ।
६ निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५ मध्यमः । २, ४, ६ गान्धारः ॥

॥ ६० ॥ आ नो विश्वासु हव्य इन्द्रः समन्सु भूषतु । उप ब्रह्माणि सर्व-
नानि वृत्रहा परमज्या अर्चीषमः ॥ १ ॥ त्वं दाता प्रथमो रार्धसामस्यसि सत्य
ईशानकृत् । तुविद्युम्नस्य युज्या वृणीमहे पुत्रस्य शर्वसो महः ॥ २ ॥ ब्रह्मा त
इन्द्र गिर्विणः क्रियन्ते अनतिद्भुता । इमा जुपस्व हर्यश्च योजनेन्द्र या ते अम-
न्महि ॥ ३ ॥ त्वं हि सत्यो मध्ववृश्नानतो वृत्रा धूरि न्यूज्जसे । स त्वं शविष्ठ
वज्रहस्त दाशुषेऽर्वाञ्चं रयिमा कृधि ॥ ४ ॥ त्वमिन्द्र यशा असृज्जीपी शंस-
स्पते । त्वं वृत्राणि हंस्यप्रतीन्येक इदनुत्ता चर्पणीधृता ॥ ५ ॥ तमु त्वा नूनम-
सुर प्रचेतमं राधो भागमिवेमहे । महीवृ कृत्तिः शरणा त इन्द्र प्र ते सुम्ना नो
अश्ववन् ॥ ६ ॥ १३ ॥

॥ ६१ ॥ १—७ अपालात्रेयी अपिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ आर्ची
स्वगाद् पङ्क्तिः । २ पङ्क्तिः । ३ निचृदनुष्टुप् । ४ अनुष्टुप् । ५, ६ विराडनुष्टुप् ।
७ पादनिचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१, २ पञ्चमः । ३—७ गान्धारः ॥

॥ ६१ ॥ कन्याश्वारवायती सोममर्षिं सुताविदत् । अस्तं भरन्त्यब्रवीदि-
न्द्राय मुनवै त्वा शक्राय मुनवै त्वा ॥ १ ॥ अमौ य एषि वीरको गृह्णद्गृहं वि-
चाकेशत् । इमं जम्भमुतं पिव धानावन्तं कर्मिभणमपूषवन्तमुक्थिनम् ॥ २ ॥
आ चन त्वा चिकित्स्वामोऽधि चन त्वा नेमसि । शनैरिव शनकैरिवेन्द्रायेन्द्रो
परि स्रव ॥ ३ ॥ कुविच्छकत्कुवित्करत्कुविश्रो वस्यसस्करत् । कुविपतिद्विषो
यतीरिन्द्रेण सङ्गमामहे ॥ ४ ॥ इमानि त्रीणि विष्टग तानीन्द्र वि रोहय । शिर-
स्ततस्योर्वरामादिदं मु उपोदरे ॥ ५ ॥ असौ च या न उर्वरादिमां तन्वंमर्ष ।
अथो ततस्य यच्छिरः सर्वा ता रोमशा कृधि ॥ ६ ॥ खे रथस्य खेऽनसः खे
युगस्य शतक्रतो । अपालामिन्द्र त्रिपूत्व्यकृणोः सूर्यत्वचम् ॥ ७ ॥ १४ ॥

अ० ६ । अ० ६ । व० १६] ४६६ [म० ८ । अ० ६ । सू० ६२ ।

॥ ६२ ॥ १—३३ श्रुतकज्ञः सुकज्ञो वा अपिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—
१ विराडनुष्टुप् । २, ४, ८—१२, २२, २५—२७, ३० निचृद्गायत्री । ३,
७, ३१, ३३ पादनिचृद् गायत्री । ५ आर्ची स्वराद्गायत्री । ६, १३—१५,
२८ विराद् गायत्री । १६—२१, २३, २४, २६, ३२ गायत्री ॥ स्वरः—
गान्धारः । २—३३ षड्जः ॥

॥ ६२ ॥ पान्तमा वो अन्धस इन्द्रमभि प्र गायत । विश्वासाहं शतक्रतुं
मंहिष्ठं चर्षणीनाम् ॥ १ ॥ पुरुद्वृतं पुरुषुतं गाथान्यसनेश्रुतम् । इन्द्र इति ब्रवी-
तन ॥ २ ॥ इन्द्र इन्नो महानां दाता वाजानां नृनुः । मह्यं अभिज्ञ्वा यमत् ॥ ३ ॥
अपादु शिष्यन्धसः सुदक्षस्य प्रहोपिणः । इन्दोरिन्द्रो यवांशिरः ॥ ४ ॥ तम्ब-
भि प्रार्चतेन्द्रं सोमस्य पीतये । तदिद्धयस्य वर्धनम् ॥ ५ ॥ १५ ॥ अस्य पीत्वा
मदानां देवो देवस्यौजसा । विश्वाभि भुवना भुवत् ॥ ६ ॥ त्यमु वः सत्रासाहं
विश्वासु गीर्षीयतम् । आ च्यावयस्युतये ॥ ७ ॥ युध्मं सन्तमन्वाणै सोमपाम-
नपच्युतम् । नरमवायकृतम् ॥ ८ ॥ शिञ्जा ए इन्द्र राय आ पुरु विद्रां ऋचीष-
म । अवा नः पार्ये धने ॥ ९ ॥ अतश्चिदिन्द्र ए उपा याहि शतवाजया । इषा
सहस्रवाजया ॥ १० ॥ १६ ॥ अयाम धीवतो धियोऽर्विद्भिः शक्र गोदरे । जयेम
पृत्सु वज्रिवः ॥ ११ ॥ वयमु त्वा शतक्रतो गावो न यवमेष्वा । उक्थेषु रणया-
मसि ॥ १२ ॥ विश्वाहि मर्त्यत्वनानुक्रामा शतक्रतो । अगन्म वज्रिन्नाशसः ॥ १३ ॥
त्वे सु पुत्र शवसोऽवृत्रन्कामकातयः । न त्वामिन्द्राति रिच्यते ॥ १४ ॥ स नो
वृषन्तसनिष्ठया सं शोरया द्रवित्वा । धियाविष्टि पुरन्ध्या ॥ १५ ॥ १७ ॥ यस्ते
नूनं शतक्रतुविन्द्र द्युम्नितमो मदः । तेन नूनं मदे मदः ॥ १६ ॥ यस्ते चित्रश्रे-
वस्तमो य इन्द्र वृत्रहन्तमः । य ओजोदातमो मदः ॥ १७ ॥ विश्वा हि यस्ते
अद्रिस्त्वादसः सत्य सोमपाः । विश्वासु दस्म कृष्टिषु । १८ ॥ इन्द्राय मद्धने
सुतं परि ष्ठोभन्तु नो गिरः । अर्कमर्चन्तु कारवः ॥ १९ ॥ यस्मिन्विश्व आधि-
श्रियो रणान्ति सप्त संसदः । इन्द्र सुते हवामहे ॥ २० ॥ १८ ॥ त्रिकंठकेषु चेतनं
देवासो यज्ञमन्तत । तमिद्धन्तु नो गिरः ॥ २१ ॥ आ त्वा विशन्तिवन्दवः स-
मुद्रमिव सिन्धवः । न त्वामिन्द्राति रिच्यते ॥ २२ ॥ विव्यकथ महिना वृषन्भक्षं
सोमस्य जागृवे । य इन्द्र जठरेषु ते ॥ २३ ॥ अरं त इन्द्र कुक्षये सोमो भवतु
वृत्रहन् । अरं धामभ्य इन्दवः ॥ २४ ॥ अरमशाय गायति श्रुतकज्ञो अरं गवे ।
अरमिन्द्रस्य धाम्ने ॥ २५ ॥ अरं हि प्या सुतेषु एः सोमेत्विन्द्र भूषसि । अरं

अ० ६ । अ० ६ । व० २४] ४७० [म० ८ । अ० ६ । सू० ६३ ।

ते शक्र दावने ॥ २६ ॥ १६ ॥ पराकात्ताच्चिदद्रिवस्त्वां नक्षन्त नो गिरः ।
अरं गमाम ते वयम् ॥ २७ ॥ एवा ह्यसि वीर्ययुगेवा शूर उत स्थिरः । एवा ते
राध्यं मनः ॥ २८ ॥ एवा रातिस्तुवीमघ विश्वेभिर्धायि धातृभिः । अधा चिदिन्द्र
मे सचा ॥ २९ ॥ सो पु ब्रह्मे व तन्द्रयुर्धुवो वाजानां पते । मत्स्वा सुतस्य गो-
मतः वा ३० ॥ मा न इन्द्राभ्यादिशः सूरौ अरुण्वा यमन् । त्वा युजा वनेम
तत् ॥ ३१ ॥ त्वयेदिन्द्र युजा वयं प्रति ध्रुवीमहि स्पृधः । त्वमस्माकं तव स्मसि
॥ ३२ ॥ त्वामिद्धि त्वायवोऽनुनोनुवतश्चरान् । सखाय इन्द्र कारवः ॥ ३३ ॥ २० ॥

॥ ६३ ॥ १—३४ सुकल ऋषिः ॥ १—३३ इन्द्रः । ३४ इन्द्र ऋभवश्च
देवताः ॥ छन्दः—१, २४, ३३ विराड् गायत्री । २—४, १०, ११, १३,
१५, १६, १८, २१, २३, २७—३१ निचृद्गायत्री । ५—६, १२, १४,
१७, २०, २२, २५, २६, ३२, ३४ गायत्री । १६ पादनिचृद् गायत्री ॥
षडजः स्वरः ॥

॥ ६३ ॥ उद्देदभि ध्रुतामघं वृषभं नर्यापमम् । अस्ताग्मेषि सूर्य ॥ १ ॥
नव यो नवति पुरो विभेद आह्वोजसा । अहिं च वृत्रहावधीत् ॥ २ ॥ स न इन्द्रः
शिवः सखाश्वावृद्धोमघवमत् । उरुधागेव दोहते ॥ ३ ॥ यदद्य कच्च वृत्रहनुदगा
अभि सूर्य । सर्वं तदिन्द्र ते वशे ॥ ४ ॥ यदा प्रवृद्ध सत्पते न मरा इति मन्यसे ।
उतो तत्सत्यमित्तव ॥ ५ ॥ २१ ॥ ये सोमांसः परावति ये अर्वावति सुन्विरे ।
सर्वास्तौ इन्द्र गच्छसि ॥ ६ ॥ तमिन्द्र वाजयामसि महे वृत्राय हन्तवे । स वृषो
वृषभो भुवत् ॥ ७ ॥ इन्द्रः स दामने कृत ओजिष्ठः स मदे हितः । धुम्नी श्लो-
की स सोम्यः ॥ ८ ॥ गिरा वज्रो न सम्भृतः सर्वलो अनपच्युतः ववक्ष ऋषो
अस्तृतः ॥ ९ ॥ दुर्गे चिन्नः सुगं कृधि गृणान इन्द्र गिर्वणः । त्वञ्च मघवन्वशः
॥ १० ॥ २२ ॥ यस्य ते नू चिदादिशं न भिनन्ति स्वराज्यम् । न देवो नाधि-
गुर्जनः ॥ ११ ॥ अधा ते अप्रतिष्कृतं देवी शुष्यं सपर्यतः । उभे सुशिष्य रोदसी
॥ १२ ॥ त्वमेतदधारयः कृष्णासु रोहिणीषु च । परुष्णीषु रुशत्पयः ॥ १३ ॥
वि यदहेरधं त्विषो विश्वे देवासो अक्रमुः । विदन्मृगस्य तां अमः ॥ १४ ॥ आ-
हु मे निवरो भुवद्वृत्रहादिष्ट पौंस्यम् । अजातशत्रुस्तृतः ॥ १५ ॥ २३ ॥ श्रुतं
वो वृत्रहन्तमम्प शर्वं चर्षणीनाम् । आ शुषे राधसे महे ॥ १६ ॥ अया धिया
च गव्यया पुरुणामनपुरुष्टुत । यत्सोमेसोम आभवः ॥ १७ ॥ बोधिन्मना इदंस्तु
नो वृत्रहा भूर्यासुतिः । शृणोतु शक्र आशिषम् ॥ १८ ॥ कथा त्वन्नं उत्याभि

अ० ६ । अ० ६ । व० २६] ४७? [य० ८ । अ० १० । सू० ६४ ।

प्र मन्दसे वृषन् । कया स्तोतृभ्य आ भर ॥ १६ ॥ कस्य वृषा सुते सचा न्यु-
त्वान्वृषभो रणत् । वृत्रहा सोमपीतये ॥ २० ॥ २४ ॥ अभी षु णस्त्वं रयि म-
न्दमानः सहस्रिणम् । प्रयन्ता बोधि दाशुषे ॥ २१ ॥ पत्नवित्तः सुता इम उश-
न्तो यन्ति वीतये । अपां जग्मिर्निचुम्पुणः ॥ २२ ॥ इष्टा होत्रा असृजतेन्द्र
वृधासो अध्वरे । अघ्नावभृथमोजसा ॥ २३ ॥ इह त्या सधमाद्या हरी हिरण्य-
कश्या । वोढहामभि प्रयोहितम् ॥ २४ ॥ तुभ्यं सोमाः सुता इमे स्तीर्ण ब्रह्मवि-
भावसो । स्तोतृभ्य इन्द्रमा वह ॥ २५ ॥ २५ ॥ आ ते दत्तं वि रोचना दध्र-
त्ता वि दाशुषे । स्तोतृभ्य इन्द्रमर्चत ॥ २६ ॥ आ ते दधामीन्द्रियमुक्था विश्वा
शतक्रतो । स्तोतृभ्य इन्द्र मृळय ॥ २७ ॥ भद्रम्भद्रं न आ भरेषमूर्जं शतक्रतो ।
यदिन्द्र मृळयासि नः ॥ ३० ॥ स नो विश्वान्या भर सुवितानि शतक्रतो । य-
दिन्द्र मृळयासि नः ॥ २६ ॥ त्वामिदृत्रहन्तम सुतावन्तो इवामहे । यदिन्द्र
मृळयासि नः ॥ ३० ॥ २६ ॥ उप नो हरिभिः सुतं याहि मदानाम्पते । उप नो-
हरिभिः सुतम् ॥ ३१ ॥ हिता यो वृत्रहन्तमो विद इन्द्रः शतक्रतुः । उप नो ह-
रिभिः सुतम् ॥ ३२ ॥ त्वं हि वृत्रहन्तेषां पाता सोमानामसि । उप नो हरिभिः
सुतम् ॥ ३३ ॥ इन्द्र इषे ददातु न ऋभुक्षणाभृभुं रयिम् । वाजी ददातु वा-
जिनम् ॥ ३४ ॥ २७ ॥ ६ ॥

॥ ६४ ॥ १—१२ विन्दुः पृतदत्तो वा ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः—
१, २, ८ विराड् गायत्री । ३, ५, ७, ९ गायत्री । ४, ६, १०—१२ निचृद्
गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६४ ॥ गौर्ययति मरुतां श्रवस्युर्माता मघोनाम् । युक्ता बह्वी रथानाम्
॥ १ ॥ यस्या देवा उपस्थे वता विश्वे धारयन्ते । सूर्यामासां ह्यशे कम् ॥ २ ॥
तत्सु नो विश्वे अयं आ सदा गृणन्ति कारवः । मरुतः सोमपीतये ॥ ३ ॥ अ-
स्ति सोमो अयं सुतः पिबन्त्यस्य मरुतः । उत स्वराजो अश्विना ॥ ४ ॥ पिब-
न्ति मित्रो अर्यमा तना पृतस्य वरुणः । त्रिषधस्थस्य जावतः ॥ ५ ॥ उतो न्व-
स्य जोषमां इन्द्रः सुतस्य गोमतः । प्राप्तर्होतेव मत्सति ॥ ६ ॥ २८ ॥ कदत्वि-
षन्त सूरयस्तिर आप इव सिधः । अर्पन्ति पृतदत्तसः ॥ ७ ॥ कद्रो अथ महा-
नां देवानामवो वृणे । त्मना च वस्मर्वचसाम् ॥ ८ ॥ आ ये विश्वा पार्थिवानि
प्रथत्रोचना दिवः । मरुतः सोमपीतये ॥ ९ ॥ त्याञ्चु पृतदत्तसो विवो वां म-

अ० ६ । अ० ६ । व० ३२] ४७२ [म० ८ । अ० १० । सू० ६६ ।

रुतो हुवे । अस्य सोमस्य पीतये ॥ १० ॥ खात्रु ये वि रोदसी तस्तभुर्मरुतो हु-
वे । अस्य सोमस्य पीतये ॥ ११ ॥ खं नु मारुतं गणं गिरिष्ठां वृषणं हुवे ।
अस्य सोमस्य पीतये ॥ १२ ॥ २६ ॥

॥ ६५ ॥ १—६ तिरश्ची ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१—४, ६,
७ विरादनुष्टुप् । ५, ६ अनुष्टुप् । ८ निचृदनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ ६५ ॥ आ त्वा गिरौ रथीरिवास्थुः सुतेषु गिर्वणः । अभि त्वा समनूष-
तेन्द्रं वृत्से न मातरः ॥ १ ॥ आ त्वा शुका अचुन्यवुः सुतासं इन्द्र गिर्वणः ।
पित्रा त्वस्यान्धस इन्द्र विश्वासु ते हितम् ॥ २ ॥ पित्रा सोमं मदाय कमिन्द्र
श्येनाभृतं सुतम् । त्वं हि शश्वतीनां पती राजा विशामसि ॥ ३ ॥ श्रुधी हव तिर-
श्च्या इन्द्र यस्त्वा सपर्यनि । सुवीर्यस्य गोमतो रायस्पृधि महां असि ॥ ४ ॥
इन्द्र यस्ते नवीयसीं गिरं मन्द्रामजीजनत् । चिकित्विन्मनसं धियं प्रत्रामृतस्य पि-
प्युषीम् ॥ ५ ॥ ३० ॥ तमु प्त्वाय यं गिर इन्द्रमुक्थानि वावृधुः । पुरुण्यस्य पां-
स्या मिपावन्तो वनामहे ॥ ६ ॥ एतो न्विन्द्रं स्तवाम शुद्धं शुद्धेन साम्ना । शु-
द्धैरुक्थैर्वानृध्वांसं शुद्ध आशीर्वान्ममत्तु ॥ ७ ॥ इन्द्र शुद्धो न आ गहि शुद्धः शु-
द्धाभिर्रुतिभिः । शुद्धो रयि नि धाय शुद्धो ममदि सोम्यः ॥ ८ ॥ इन्द्र शुद्धो
हि नो रयि शुद्धो रत्नानि दाशुपे । शुद्धो वृत्राणि जिघ्रसे शुद्धो वाजं सिषा-
ससि ॥ ९ ॥ ३१ ॥

॥ ६६ ॥ १—२१ तिरश्चीर्द्युतानो वा मरुत ऋषिः ॥ देवताः—१—१४,
१६—२१ इन्द्रः । १४ मरुतः । १५ इन्द्राबृहस्पती ॥ छन्दः—१, २, ५,
१३, १४ निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ६, ७, १०, ११, १६ विराद् त्रिष्टुप् । ८, ९,
१२ त्रिष्टुप् । १५, १८, १९ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ४, १७ पङ्क्तिः । २० निचृत्
पङ्क्तिः । २१ विराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—३, ५—१६, १८, १९ धैवतः ।
४, १७, २०, २१ पञ्चमः ॥

॥ ६६ ॥ अस्मा उषाम अतिरन्त याममिन्द्राय नक्तमूर्याः सुवाचः । अस्मा
आपो मातरः सप्त तस्थुर्नभ्यस्तराय सिन्धवः सुपाराः ॥ १ ॥ अतिविद्धा विशु-
रेणा चिदस्मा त्रिः सप्त सानु संहिता गिरीणाम् । न तद्देवो न मर्यस्तुतुर्याद्यानि
प्रवृद्धो वृषभश्चकार ॥ २ ॥ इन्द्रस्य वज्रं आयसो निर्मिश्र इन्द्रस्य बाहोर्भूयिष्ठ-

अ० ६ । अ० ६ । व० ३५] ४७३ [म० ८ । अ० १० । सू० ६६ ।

मोजः । शीर्षन्निन्द्रस्य कर्तवो निरेक आसन्नेपन्त धृत्या उपाके ॥ ३ ॥ मन्ये त्वा
यज्ञियं यज्ञियानां मन्ये स्वा च्यवनमच्युतानाम् । मन्ये त्वा सत्त्वंनामिन्द्र केतुं म-
न्ये त्वा वृषभं चर्षणीनाम् ॥ ४ ॥ आ यद्वज्रं बाह्वोरिन्द्र धत्से मदच्युतमहये ह-
न्तवा उ । प्र पर्वता अनवन्त प्र गावः प्र ब्रह्माणो अभिनक्षन्त इन्द्रम् ॥५॥३२॥
तमुं पृथाम य इमा ज्ञान विश्वा ज्ञातान्यवराण्यस्मात् । इन्द्रेण मित्रं दिधिषेम
गीर्भिरूपो नमोभिर्वृषभं विशेम ॥ ६ ॥ वृत्रस्य त्वा श्वसथादीषमाणा विश्वे देवा
अजहुर्ये सखायः । मरुद्भिरिन्द्र सख्यं ते अस्त्वथेमा विश्वाः पृतना जयासि ॥७॥
त्रिः षष्टित्वा मरुतो वावृधाना उस्त्रा इव राशयो यज्ञियासः । उप त्वेमः कृधि
नो भागधेयं शुष्मं त एना हविषा विधेम ॥ ८ ॥ तिग्ममायुधं मरुतामनीकं कस्त
इन्द्र प्रति वज्रं दधेर्षे । अनायुधामो असुरा अवेवाश्चक्रेण तां अप वप ऋजी-
पिन् ॥ ९ ॥ मह उग्राय तवसे सुवृत्तिं प्रेरय शिवर्तमाय पश्वः । गिर्वाहसे गिर
इन्द्राय पूर्वोर्ध्वे त्वे कुविदङ्ग वेदत् ॥१०॥३३॥ उक्थवाहसे विश्वे मनीषां द्रुणा न
पारमीरय नदीनाम् । नि स्पृश धिया तन्वि श्रुतस्य जुष्टतरस्य कुविदङ्ग वेदत् ॥११॥
तद्विद्विद्वि यत्त इन्द्रो जुजोपत्स्तुहि सुष्ठुतिं नमसा विवास । उप भूष जरितुर्मा
रुवण्यः आवया वाचं कुविदङ्ग वेदत् ॥१२॥ अव द्रप्सो अंशुमतीमतिष्ठदियानः
कृष्णो दशभिः सहस्रैः । आवत्तमिन्द्रः शच्या धमेन्तमप स्नेहितीर्नृमणा अधत्त
॥ १३ ॥ द्रुप्समपश्यं विपुणे चरन्तमुपह्वरे नद्यो अंशुमत्याः । नभो न कृष्णम-
वतस्थिवांसमिप्यामि वो वृषणो युध्यताजौ ॥ १४ ॥ अध द्रुप्सो अंशुमत्या उ-
पस्थेऽधारयत्तन्वं तित्विषाणः । विशो अदेवीरभ्या चरन्तीर्बृहस्पतिना युजेन्द्रः
ससाह ॥ १५ ॥ ३४ ॥ त्वं ह त्यत्सप्तभ्यो जायमानोऽशत्रुभ्यो अभवः शत्रुरिन्द्र ।
गृह्णे आवापृथिवी अन्वविन्दो विभुमद्भ्यो भुवनेभ्यो रणं धाः ॥ १६ ॥ त्वं ह
त्यदप्रतिमानमोजो वज्रेण वज्रिन्धृषितो जघन्थ । त्वं शुष्णम्यावातिरो वधस्त्वं
गा इन्द्र शच्येदविन्दः ॥ १७ ॥ त्वं ह त्यवृषभ चर्षणीनाङ्घ्रिनो वृत्राणां तविषो
वभूथ । त्वं सिन्धूरसृजस्तस्तभानान त्वमपो अजयो वासपत्नीः ॥ १८ ॥ स सु-
क्रतू रणिता यः सुतेषु नुत्तमन्युर्यो अहेव रेवान् । य एक इन्नर्यपांसि कर्ता स वृ-
त्रहा प्रतीदन्यमाहुः ॥१९॥ स वृत्रहेन्द्रश्चर्षणीधृत्तं सुष्ठुत्या हव्यं हुवेम । स प्रा-
विता मघवा नोऽधिवक्ता स वाजस्य अत्रस्यस्य दाता ॥२०॥ स वृत्रहेन्द्र आभुक्ता
सद्यो जज्ञानो हव्यो वभूव । कृश्वन्नपांसि नर्या पुरुणि सोमो न पीतो हव्यः स-
स्विभ्यः ॥ २१ ॥ ३५ ॥

अ० ६ । अ० ७ । व० १] ४७४ [म० ८ । अ० १० । सू० ६८ ।

॥ ६७ ॥ १-१५ रेभः काश्यप ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ११
विराद् बृहती । २, ६, ६, १२ निचृद्बृहती । ४, ५, ८ बृहती । ३ भुरि-
गनुष्टुप् । ७ अनुष्टुप् । १० भुरिगजगती । १३ अतिजगती । १५ ककुम्मती ज-
गती । १४ विराद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, २, ४-६, ८, ९, ११, १२ मध्यमः ।
३, ७ गान्धारः । १०, १३, १५ निपादः । १४ धैवतः ॥

॥ ६७ ॥ या इन्द्र भुज आभरः स्वर्वाँ असुरेभ्यः । स्तोतारमिन्मघवन्नस्य
वर्धय ये च त्वे वृक्तवर्हिषः ॥ १ ॥ यमिन्द्र दधिषे त्वमश्वं गां भागमव्ययम् ।
यजमाने सुन्वति दक्षिणावति तस्मिन् तं धेहि मा पणौ ॥ २ ॥ य इन्द्र सस्य-
न्नतोऽनुष्वापमदैवयुः । स्वैः प एवैर्मुमुग्त्पोष्यं रयिं संनुतर्धेहि तं ततः ॥ ३ ॥
यच्छक्रासि परावति यदर्वावति वृत्रहन् । अतस्त्वा गीर्भिर्द्युर्गदिन्द्र केशिभिः सु-
तावाँ आ विवासति ॥ ४ ॥ यद्वासि रोचने दिवः समुद्रस्याधि त्रिष्टुपि । यत्पा-
र्थिन्ने सदेने वृत्रहन्तम् यदन्तरिक्षं आ गहि ॥ ५ ॥ ३६ ॥ स नः सोमेषु सोमपाः
सुतेषु शवसस्पते । मादयेस्व राधसा सृनृतांयतेन्द्र राया परीणसा ॥ ६ ॥ मा न
इन्द्र परा वृणग्भवा नः सप्रमाद्यः । त्वं न ऊती त्वमिन्त आप्यं मा न इन्द्र परा
वृणक् ॥ ७ ॥ अस्मे इन्द्र सचा सुते नि पदा पीतये मधु । कृधी जरित्रे मघवन्न-
वो महदस्मे इन्द्र सचा सुते ॥ ८ ॥ न त्वा देवास आशत न मर्त्यासो अद्रिवः ।
विश्वा जातानि शवसाभिभूरसि न त्वा देवास आशत ॥ ९ ॥ विश्वाः पृतना
अभिभूतं नरं सजूर्स्ततत्तुरिन्द्रं जजनुश्च राजसे । क्रत्वा वरिष्ठं वरं आमुर्निमुतोग्र-
मोजिष्ठं तवसे तरस्विनम् ॥ १० ॥ ३७ ॥ समी रेभासो अस्वरन्निन्द्रं सोमस्य पीतये ।
स्वर्पतिं यदी वृधे धृतव्रतो व्योजसा समुतिभिः ॥ ११ ॥ नेमिं नमन्ति चक्षसा
मेघं विप्रो अभिस्वरा । सुदीतयो वो अद्रुहोऽपि कर्णे तरस्विनः समृक्भिः ॥ १२ ॥
तमिन्द्रं जोहवीमि मघवानमुग्रं सत्रा दधानमप्रतिपुनं शवांसि । मर्हिष्ठो गीर्भिरा
च यज्ञियो वर्तयै नो विश्वा सुपथा कृणोतु वज्री ॥ १३ ॥ त्वं पुर इन्द्र सि-
किदेना व्योजसा शविष्ठ शक्र नाशयध्वे । त्वद्विश्वानि भुवनानि वज्रिन्ध्यावा रे-
जेते पृथिवी च भीषा ॥ १४ ॥ तन्म अतमिन्द्र शूर चित्र पात्वपो न वज्रिन्दु-
रितार्ति पृषिभूरि । कदा न इन्द्र राय आ दशस्येर्विश्वज्यस्य स्पृहयार्यस्य
राजन् ॥ १५ ॥ ३८ ॥ ६ ॥

॥ ६८ ॥ १-१२ नृमेघ ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ५ उष्णिक् ।
२, ६ ककुम्मती उष्णिक् । ३, ७, ८, १०-१२ विराडुष्णिक् । ४ पाद नि-
चृदुष्णिक् । ९ निचृदुष्णिक् ॥ ऋषभ स्वरः ॥

अ० ६ । अ० ७ । व० ३] ४७५ [म० ८ । अ० १० । सू० ६६ ।

॥ ६८ ॥ इन्द्राय सामं गायतु विषाय बृहते बृहत् । धर्मकृते विप्रश्चिते पन-
स्यवे ॥ १ ॥ त्वमिन्द्राभिभूरसि त्वं सूर्यमरोचयः । विश्वकर्मा विश्वदेवो मह्यं असि
॥ २ ॥ विश्राज्ज्योतिषा स्वर्गच्छो रोचनं दिवः । देवास्तं इन्द्रं सखायं येमिरे
॥ ३ ॥ एन्द्रं नो गधि प्रियः सत्राजिदगोहाः । गिरिर्न विश्वतस्पृथुः पतिर्दिवः
॥ ४ ॥ अभि हि सत्य सोमपा उभे बभूथ रोदसी । इन्द्रासि सुन्वतो बृधः प-
तिर्दिवः ॥ ५ ॥ त्वं हि शश्वतीनामिन्द्रं वर्ता पुरामसि । हन्ता दस्योर्मनोर्वृधः
पतिर्दिवः ॥ ६ ॥ १ ॥ अधा हीन्द्रं गिर्वेण उपेत्या कामान्महः संसृज्महे । उदेव यन्तं
उदभिः ॥ ७ ॥ वारुणं त्वां यन्व्याभिर्वर्धन्ति शूरं ब्रह्माणि । वावृध्वासं चिदद्विबो
दिवेदिवे ॥ ८ ॥ युज्जन्ति हरीं इषिरस्य गार्थयोरौ रथं उरुयुगे । इन्द्रवाहा वचो-
युजा ॥ ९ ॥ त्वं न इन्द्रा भरुं ओजो नृमणं शतक्रतो विचर्षणे । आ वीरं पृत
नाषहम् ॥ १० ॥ त्वं हि नः पिता वसो त्वं माता शतक्रतो बभूविथ । अधा ते
सुम्नमीमहे ॥ ११ ॥ त्वां शुष्मिन्पुरुहूतं वाजयन्तमुपं ध्रुवे शतक्रतो । स नो रास्व
सुवीर्यम् ॥ १२ ॥ २ ॥

॥ ६६ ॥ १-८ नृमेध ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ आर्ची स्वराद् बृहती ॥
२ बृहती । ३, ७ निचृद् बृहती । ५ पाद निचृद् बृहती । ४, ६, ८ पङ्क्तिः ॥
स्वरः-१-३, ५, ७ गान्धारः । ४, ६, ८ पञ्चमः ॥

॥ ६६ ॥ त्वामिदा ह्यो नरोऽपीप्यन्वज्जिन्भूर्ययः । स इन्द्रं स्तोमवाहसा-
मिह श्रुध्युषं स्वसंरमा गेहि ॥ १ ॥ मत्स्वां सुशिप्रं हरिस्तदीमहे त्वे आ भू-
षन्ति वेधसः । तव श्रवांस्युषमान्युक्थ्यां सुतेष्विन्द्रं गिर्वेणः ॥ २ ॥ श्रायन्त इव
सूर्यं विश्वेदिन्द्रस्य भक्तव । वसूनि जाते जनमान ओजसा प्रति भागं न दीधिम्
॥ ३ ॥ अनर्शरानि वसुदामुपं स्तुहि भद्रा इन्द्रस्य रातयः । सो अस्य कामं वि-
धतो न रोषति मनो दानाय चोदयन् ॥ ४ ॥ त्वमिन्द्रं प्रनूतिष्वभि विश्वा अमिस
स्पृधः । अशस्तिहा जनिता विश्वतूरसि त्वं तूर्यं तरुण्यतः ॥ ५ ॥ अनु ते शुष्मं
तुरयन्तमीयतुः क्षोणी शिशुश्च मातरौ । विश्वास्ते स्पृधः श्रथयन्त मन्यवे वृषं य-
द्रिन्द्रं तूर्वसि ॥ ६ ॥ इत ऊती वो अजरं प्रहेतारमप्रहितम् । आशुज्जेतारं हेतारं
रथीतममर्तुं तुग्न्यावृधम् ॥ ७ ॥ इष्कर्तारमनिष्कृतं सहस्कृतं शतमूर्तिं शतक्रतुम् ।
समानमिन्द्रमवसे हवामहे वसवानं वसूजुवम् ॥ ८ ॥ ३ ॥

अ० ६ । अ० ७ । व० ६] ४७६ [म० ८ । अ० १० । सू० १०१ ।

॥ १०० ॥ १-३, ६-१२ नेमो भार्गवः । ४, ५ इन्द्र ऋषिः ॥ देवताः-१-६, १२ इन्द्रः । १०, ११ वाक् ॥ छन्दः-१, ४ पाद निचृत्त्रिष्टुप् । २, ११ निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ५, १२ त्रिष्टुप् । १० विराट् त्रिष्टुप् । ६ निचृज्जगती । ७, ८ अनुष्टुप् । ९ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः-१-५, १०-१२ ध्रुवतः । ६ निपादः । ७-९ गान्धारः ॥

॥ १०० ॥ अयं त एमि तन्वा पुरस्ताद्विश्वे देवा अभि मा यन्ति पश्चात् । यदा मर्त्यं दीर्घरो भागमिन्द्रादिन्मया कृणवो वीर्याणि ॥ १ ॥ दधामि ते मधुनो भक्षमग्रे हितस्ते भागः सुतो अस्तु सोमः । असञ्च त्वं दक्षिणतः सखा मेऽधा वृत्राणि जङ्घनाव भूरि ॥ २ ॥ प्र सु स्तोमं भरत वाजयन्त इन्द्राय सत्यं यदि मृत्यमस्ति । नेन्द्रो अस्तीति नेम उ त्व आह क ई ददर्श कमभिष्टवाम ॥ ३ ॥ अयमस्मि जरितः पश्य मेह विश्वा ज्ञातान्यभ्यस्मि मद्वा । ऋतस्य मा प्रदिशो वर्धयन्त्यादर्विरो भुवना ददर्शीमि ॥ ४ ॥ आ यन्मा वेना अरुहन्नृतस्य एकमा सीनं हृतस्य पृष्ठे । मनश्चिन्मे हृद् आ प्रत्यवोचदचिक्कदञ्जिर्गुमन्तः सखायः ॥ ५ ॥ विश्वेसा ते सर्वेषु प्रवाच्या या चकर्थ मयवन्निन्द्र मुन्यते । पारावतं यत्पुरुसम्भृतं वस्वपावृणोः शरभाय ऋषिबन्धवे ॥ ६ ॥ ४ ॥ प्र नूनं धावता षृङ्गेह यो वो अवावरीत् । नि पी वृत्रस्य मर्मणि वज्रमिन्द्रो अपीपतत् ॥ ७ ॥ मनोज्ञा अयमान आयसीमेतत्पुरम् । दिवं सुपर्णो गन्वाय सोमं वज्रिण आ- भरत् ॥ ८ ॥ समुद्रे अन्तः शयत उद्रा वज्रो अभीवृतः । भरन्त्यस्मै संयतः पुरः प्रस्रवणा बलिम् ॥ ९ ॥ यद्वाग्वदन्त्यविचेतनानि गार्गी देवानां निषसाद मन्त्रा । चतस्र ऊर्जे दुवुहे पयामि कं स्वदस्याः परमज्जगाम ॥ १० ॥ देवीं वाचमज- नयन्त देवास्तां विश्वरूपाः पशवो वदन्ति । सा नो मन्त्रेषमूर्जे दुहाना धेनुर्वाग- स्मानुष सुष्टुतु ॥ ११ ॥ सर्वं विष्णो वितरं वि क्रमस्व यौर्दोहि लोकं वज्राय विष्कभे । हनाव वृत्रं रिणचाव सिन्धुनिन्द्रस्य यन्तु प्रसवे विसृष्टाः ॥ १२ ॥ ५ ॥

॥ १०१ ॥ १-१६ जमदग्निभार्गव ऋषिः ॥ देवताः-१-५ मित्रा- वरुणौ । ५, ६ आदित्याः । ७, ८ अश्विनौ । ९, १० वायुः । ११, १२ सूर्यः । १३ उषाः सूर्यप्रभावा । १४ पवमानः १५, १६ गौः ॥ छन्दः-१ निचृद् बृहती । ६, ७, ८, ११ विराट् बृहती । १२ भुरिग् बृहती । १० स्वराट् बृह- ती । ५ आर्ची स्वराट् बृहती । १३ आर्ची बृहती । २, ४, ८ पङ्क्तिः । ३ गा- यत्री । १४ पाद निचृत्त्रिष्टुप् । १५ त्रिष्टुप् । १६ विराट् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१,

अ० ६ । अ० ७ । व० ६] ४७७ [म० ८ । अ० १० । सू० १०२ ।

५, ६, ७, ८—११, १२, १३ मध्यमः । २, ४, ८ पञ्चमः । ३ षड्जः ।
१४—१६ धैवतः ॥

॥ १०१ ॥ अधागित्था स मर्त्यैः शशमे देवतातये । यो नूनं मित्रा वरुणा
वभिष्टय आचक्रे हव्यदातये ॥ १ ॥ वर्षिष्ठक्षत्रा उरुचक्षमा नरा राजाना दी-
र्घश्रुक्षमा । ता बाहुता न वंमना रथ्यतः साकं सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ २ ॥ प्र यो
नां मित्रा वरुणा जिरो दृतो अद्रवत् । अयःशीर्षो मदैरयुः ॥ ३ ॥ न यः संपृ-
च्छे न पुनर्हवीतवे न सँवादाय रमते । तस्मान्नो अद्य समृतेरुरुण्यतं बाहुभ्यां न
उरुण्यतम् ॥ ४ ॥ प्र मित्राय प्रार्यम्णे संचथ्यमृतावसो । वरुथ्यं वरुणे छन्द्यं
वचः स्तोत्रं राज्ञसु गायत ॥ ५ ॥ ६ ॥ ते हिंन्विरे अरुणं जेन्यं वस्वेकं पुत्रं
तिसृणाम् । ते धामान्यमृता मर्त्यानामदब्धा अभि चक्षते ॥ ६ ॥ आ मे वचां-
स्युद्यता द्युमक्षमानि कन्वा । उभा यातं नासत्या सजोषसा प्रति हव्यानि वी-
तये ॥ ७ ॥ रातिं यद्यामरक्षसं हवामहे युवाभ्यां वाजिनीवसू । प्रार्चीं होत्रां प्र-
तिरन्तावितं नरा गृणाना जमदग्निना ॥ ८ ॥ आ नो यज्ञं दिविस्पृशं वायो
याहि सुमन्मभिः । अन्तः पवित्रं उपरिं श्रीणानोयं शुक्रो अयामि ते ॥ ९ ॥
वेत्यध्वयुः पृथिभी रजिष्ठैः प्रति हव्यानि वीतये । अथा नियुन्व उभयस्य नः
पिव शुचिं सोमं गवाशिरम् ॥ १० ॥ ७ ॥ वरुणमहाँ असि सूर्यं वळादित्य महाँ
असि । महस्ते सतो महिमा पनस्यतेऽद्वा देव महाँ असि ॥ ११ ॥ वद् सूर्यं श्र-
वमा महाँ असि सत्रा देव महाँ असि । मद्वा देवानामसुर्यः पुरोहितो विभु ज्यो-
तिरदाभ्यम् ॥ १२ ॥ इयं या नीच्यकिर्णा रूपा रोहिण्या कृता । चित्रेव प्र-
त्यदर्श्यायत्यन्तदेशम् बाहुपु ॥ १३ ॥ प्रजा ह तिस्रो अत्यायमीयुर्न्यन्या अ-
र्कमभितो विविश्रे । बृहज् तस्थौ भुवनेषुन्तः पर्वमानो हस्ति आ विवेश ॥ १४ ॥
माता रुद्राणां दुहिता वसूनां स्वसादित्यानाममृतस्य नाभिः । प्र नु वोचं चि-
क्षितुषे जनाय मा गामनागामदिति वधिष्ठ ॥ १५ ॥ वचोविदं वाचमुदीरयन्ती-
विश्वाभिर्ध्याभिरुणतिष्ठमानाम् । देवीदेवेभ्यः पर्ययुषीं गामा मावृक्त मर्त्यां दध्न-
चैताः ॥ १६ ॥ ८ ॥

॥ १०२ ॥ १-२२ प्रयोगो भार्गव अग्निर्वा पावको बार्हस्पत्यः । अथवाग्नी
गृहपतियचिष्ठौ सहस्रः सुता तयोर्वान्यतर ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१,
३-५, ८, ९, १४, १५, २०-२२ निचृद्गायत्री । २, ६, १२, १३, १६ गायत्री । ७,
११, १७, १८ विराड् गायत्री । १०, १८, पाद निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

अ० ६ । अ० ७ । व० १३] ४७८ [म० ८ । अ० १० । सू० १०३ ।

॥१०२॥ त्वमग्ने बृहदग्नौ दधासि देव द्वाशुषे । क्विर्गृहपतिर्युवा ॥१॥ स न
ईळानया सह देवाँ अग्ने दुवस्युवा । चिकिद्भिभानवा बह ॥२॥ त्वया ह स्विद्यु-
जा वयं चोर्दिष्टेन यविष्ठय । अभि यो वाजसातये ॥ ३ ॥ और्वभृगुवच्छुचिम-
प्रवानवदा हुवे । अग्निं समुद्रवाससम् ॥ ४ ॥ हुवे वार्तस्वनं क्विं पर्जन्यक्रन्धं
सहः । अग्निं समुद्रवाससम् ॥ ५ ॥ ६ ॥ आ मवं संवितुर्यथा भर्गस्येव भुजि
हुवे । अग्निं समुद्रवाससम् ॥ ६ ॥ अग्निं वो वृधन्तमध्वराणां पुरुतमम् । अच्छा
नप्त्रे सहस्वते ॥ ७ ॥ अयं यथा न आभुवन्त्वष्टा रूपेव तर्था । अस्प क्रत्वा
यशस्वतः ॥ ८ ॥ अयं विश्वा अभि श्रियोऽग्निर्देवेषु पत्यते । आ वाजैरुप नो
गमत् ॥ ९ ॥ विश्वेषामिह स्तुहि होतृणां यशस्तमम् । अग्निं यज्ञेषु पूर्यम् ॥१०॥
॥ १० ॥ शीरं पावकशोचिषं ज्येष्ठो यो दमेष्वा । दीदायं दीर्घश्रुतमः ॥ ११ ॥
तमर्वन्तन्न सानसि शृणीहि विप्रशुष्मिणम् । मित्रं न यातयज्जनम् ॥ १२ ॥ उप
त्वा जामयो गिरो देर्दिशतीर्द्विष्कृतः । वायोरनीके अस्थिरन् ॥ १३ ॥ यस्य
त्रिधान्ववृतं बर्हिस्तस्यावसन्दिनम् । आपश्चिन्नि दधा पदम् ॥ १४ ॥ पदं देव-
स्य मीळहुपोऽनाधृष्टाभिरुतिभिः । भद्रा सूर्य इवोपहृक् ॥ १५ ॥ ११ ॥ अग्ने
घृतस्य धीतिभिस्तृणानो देव शोचिषा । आ देवान्वन्ति यत्तिव ॥ १६ ॥ तं त्वा-
जनन्त मातरः क्विं देवासो अङ्गिरः । हव्यवाहममर्त्यम् ॥ १७ ॥ प्रचेतसं त्वा
क्वेऽग्ने बृतं वरेण्यम् । हव्यवाहं निषेदिरे ॥ १८ ॥ नहि मे अस्त्यग्न्या न
स्वधितिर्वनन्वति । अथैतादृग्भरामि ते ॥ १९ ॥ यदत्ने कानि कानि चिदा ते
दाह्वाणि दध्मसि । ता जुषस्व यविष्ठय ॥ २० ॥ यदन्त्युपजिह्विका यदग्नौ अति-
सर्पति । सर्वं तदस्तु ते घृतम् ॥२१॥ अग्निमिन्वातो मनसा धियं सचेत मर्त्यः ।
अग्निमीधे विश्वाभिः ॥ २२ ॥ १२ ॥

॥ १०३ ॥ १-१४ सोमरिः काणव ऋषिः ॥ १-१३ अग्निः । १४, अ-
ग्निर्मरुतश्च देवता ॥ छन्दः-१, ३, १३, विराड्बृहती । २ निचृद् बृहती । ४ बृहती ।
६ आर्चीस्वराद् बृहती ७, ९ स्वराद् बृहती । ५ पङ्क्तिः । ११ निचृत् पङ्क्तिः । १०
आर्चीभुरिगायत्री । ८ निचृदुष्णिक् । १२ विरादुष्णिक् ॥ स्वरः-१-४, ६, ७,
९, १३ मध्यमः । ५, ११ पञ्चमः । ८, १२ ऋषभः । १० षड्जः । १४ गान्धारः ॥

॥ १०३ ॥ अदर्शि गातुवित्तमो यस्मिन्वतान्यादधुः । उपोषु जातमार्यस्य
वर्धनमग्निं नक्षन्त नो गिरः ॥ १ ॥ प्र देवोदासो अग्निर्देवाँ अच्छा न मज्मना ।
अनु मातरं पृथिवीं वि वावृते तस्थौ नाकस्य सानवि ॥ २ ॥ यस्माद्रेजन्त कृष्ट-

अ० ६ । अ० ७ । व० १५] ४७६ [म० ८ । अ० १० । सू० १०३ ।

यश्चर्कृत्यानि कृण्वतः । सहस्रसां मेधसाताविव त्मनाग्निं धीभिः संपर्यत ॥ ३ ॥
प्र यं गये निर्नीपसि मर्तो यस्ते वसो दाशत् । स वीरं धत्ते अग्न उक्थशंसिनं
त्मना सहस्रपोषिणम् ॥ ४ ॥ स हृद्देहि चिदभि तृणन्ति वाजमर्वता स धत्ते अ-
क्षिति श्रवः । त्वे देवत्रा सदा पुरुवसो विश्वा वामानि धीमहि ॥ ५ ॥ १३ ॥
यो विश्वा दयते वसु होता मन्द्रो जनानाम् । मधोर्न पात्रा प्रथमान्यस्मै प्रस्तोमा-
यन्त्यग्नये ॥ ६ ॥ अश्वं न गीर्भी रथ्यं सुदानवो मर्मृज्यन्ते देवयवः । उभे तोके
तनये दस्म विश्पते पर्षि राधो मघोनाम् ॥ ७ ॥ प्र मंहिष्ठाय गायत ऋतावने
बृहते शुकशोचिषे । उपस्तुतासो अग्नये ॥ ८ ॥ आ वसते मघवा वीरवद्यशः स-
मिद्धो धुमन्याहुतः । कुविन्नो अस्य सुमतिर्नवीयस्यच्छा वाजैभिरागमत् ॥ ९ ॥
प्रेष्ठमुप्रियाणां स्तुह्यामावार्तिथिम् । अग्निं रथानां यमम् ॥ १० ॥ १४ ॥ उदिता
यो निदिता वेदिता वस्वा यज्ञियो वर्वर्तति । दुष्टरा यस्य प्रवणे नोर्मयो धिया
वाजं सिषासतः ॥ ११ ॥ मा नो हृणीतामतिथिर्वसुंरग्निः पुरुषशस्त एषः ।
यः सुहोता स्वध्वरः ॥ १२ ॥ मोते रिपन्ये अच्छोक्तेभिर्वसोऽग्ने केभिरिचिदेवैः ।
कीरिशिचिद्धि त्वामीदृं दूत्याय रातहव्यः स्वध्वरः ॥ १३ ॥ आग्ने याहि
मरुत्सखा रुद्रेभिः सोमपीतये । सोमर्ष्या उप सुष्टुतिं मादयस्व स्वर्णरे
॥ १४ ॥ १५ ॥ १० ॥ ८ ॥

॥ इत्यष्टमम्मण्डलं समाप्तम् ॥

अथ नवमस्मरणडलम् ॥

॥१॥ १-१० मधुच्छन्दा ऋषिः॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, २, ६ गायत्री । ३, ७-१० निचृद् गायत्री । ४, ५ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १ ॥ स्वादिष्ठ्या मदिष्ठ्या पवस्व सोम धारया । इन्द्राय पातवे सुतः ॥ १ ॥ रज्जोहा विश्वर्षणिरभि योनिमयो हतम् । द्रुणा सधस्थमासदत् ॥ २ ॥ वरिवो धातमो भव मंहिष्ठो वृत्रहन्तमः । पर्षि राधो मघोनाम् ॥ ३ ॥ अभ्यर्ष महानां देवानां वीतिमन्धसा । अभि वाजमुत श्रवः ॥ ४ ॥ त्वामच्छां चरामसि तदिदर्थं दिवेदिवे । इन्द्रो त्वे न आशसः ॥ ५ ॥ १६ ॥ पुनाति ते परिश्रुतं सोमं सूर्यस्य दुहिता । वारेण शश्वता तना ॥ ६ ॥ तमीमर्षीः समर्य आ गृभ्णन्ति योषणो दश । स्वसारः पार्ये दिवि ॥ ७ ॥ तमीं हिन्वन्त्य शुवो धमन्ति वाकुरं दृतिम् । त्रिधातुं वारणं मधु ॥ ८ ॥ अभीममघ्न्या उत श्रीणन्ति धेनवः शिशुम् सोममिन्द्राय पातवे ॥ ९ ॥ अस्येदिन्द्रो मदेष्वा विश्वा वृत्राणि जिघ्नते । शूरा मघा च मंहते ॥ १० ॥ १७ ॥

॥२॥ १-१० मेधातिथिर्ऋषिः॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, ४, ६ निचृद्गायत्री । २, ३, ५, ७-९ गायत्री । १० विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २ ॥ पवस्व देववीरति पवित्रं सोम रंध्या । इन्द्रमिन्द्रो वृषाविश ॥ १ ॥ आ वच्यस्व महि प्सरो वृषेन्द्रो धुमनवत्तमः । आ येनि धर्णसिः सदः ॥ २ ॥ अयुक्तत प्रियं मधु धारा सुतस्य वेधसः । अपो वसिष्ठ सुक्रतुः ॥ ३ ॥ महान्तं त्वा महीरन्वापो अर्पन्ति सिन्धवः । यदोभिर्वासयिष्यसे ॥ ४ ॥ समुद्रो अप्सु मा-मृजे विष्टम्भो धरुणो दिवः । सोमः पवित्रं अस्मयुः ॥ ५ ॥ १८ ॥ अचिक्रद्वृ-षा हरिर्महान्मित्रो न दर्शतः । सं सूर्येण रोचते ॥ ६ ॥ गिरस्त इन्द्र ओजसा

अ० ६ । अ० ७ । व० २३] ४८१ [म० ६ । अ० १ । सू० ४ ।

मर्मुज्यन्ते अपस्वुवः । याभिर्मदाय शुम्भसे ॥ ७ ॥ तं त्वा मदाय घृष्वय उलो-
ककृत्नुमीमहे । तव प्रशस्तयो महीः ॥ ८ ॥ अस्मभ्यमिन्दविन्द्रयुर्मध्वः पवस्व धा-
रया । पर्जन्यो वृष्टिमाँ इव ॥ ९ ॥ गोषा इन्दो नृषा अस्यश्वसा बाजसा उत ।
आत्मा यज्ञस्य पूर्यः ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ ३ ॥ १-१० शुनःशेष ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१,
२ विराड् गायत्री । ३, ४, ७, १० गायत्री । ४, ६, ८, ९ निचृद् गायत्री ॥
षड्जः स्वरः ॥

॥ ३ ॥ एष देवो अमर्त्यः पर्णधीरिव दीयति । अभिद्रोणान्यासदम् ॥ १ ॥
एष देवो विपा कृतोऽति हरांसि धावति । पवमानो अदाभ्यः ॥ २ ॥ एष देवो
विपन्युभिः पवमान ऋतायुभिः । हरिर्वाजाय मृज्यते ॥ ३ ॥ एष विश्वानि वार्या
शूरो यन्निवसत्त्वभिः । पवमानः सिषासति ॥ ४ ॥ एष देवो रथर्यति पवमानो
दशस्यति । आविष्करोति वग्वनुम् ॥ ५ ॥ २० ॥ एष विप्रैरभिष्टुतोऽपो देव
वि गाहते । दधद्रन्नानि दाशुषे ॥ ६ ॥ एष दिवं वि धावति तिरो रजांसि धा-
रया । पवमानः कनिक्रदत् ॥ ७ ॥ एष दिवं व्यासरत्तिरो रजांस्यस्पृतः । पव-
मानः स्वध्वरः ॥ ८ ॥ एष प्रत्नेन जन्मना देवो देवेभ्यः सुतः । हरिः पवित्रे
अर्पति ॥ ९ ॥ एष उ स्य पुरुषतो जज्ञानो जनयन्निषः । धारया पवते मृतः
॥ १० ॥ २१ ॥

॥ ४ ॥ १-१० हिरण्यस्तूप ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१,
३, ४, १० गायत्री । २, ५, ८, ९ निचृद् गायत्री । ६, ७ विराड् गायत्री ॥
षड्जः स्वरः ॥

॥ ४ ॥ सना च सोम जेषि च पवमान महि भवः । अथा नो वस्यसस्कृधि
॥ १ ॥ सना ज्योतिः सना स्वर्विश्वा च सोम सौभगा । अथा नो वस्यसस्कृ-
धि ॥ २ ॥ सना दक्षमुत क्रतुमप सोममृधो जहि । अथा नो वस्यसस्कृधि ॥ ३ ॥
पर्वीतारः पुनीतन सोममिन्द्राय पातवे । अथा नो वस्यसस्कृधि ॥ ४ ॥ त्वं सूर्य
न आ भज तव क्रत्वा तवोतिभिः । अथा नो वस्यसस्कृधि ॥ ५ ॥ २२ ॥ तव
क्रत्वा तवोतिभिर्ज्योक्पश्येम सूर्यम् । अथा नो वस्यसस्कृधि ॥ ६ ॥ अभ्यर्ष
स्वायुध सोम विबर्हसं रयिम् । अथा नो वस्यसस्कृधि ॥ ७ ॥ अभ्यर्षानप-

अ० ६ । अ० ७ । व० २७] ४८२ [म० ६ । अ० १ । सू० ६ ।

च्युतो रयिं समत्सु सामहिः । अथा नो वस्यसस्कृधि ॥ ८ ॥ त्वां यज्ञैरवीवृध-
न्पवमान विधर्मणि । अथा नो वस्यसस्कृधि ॥ ९ ॥ रयिं नश्चित्रमश्विनमिन्दो
विश्वायुमा भर । अथा नो वस्यसस्कृधि ॥ १० ॥ २३ ॥

॥ ५ ॥ १-११ असितः कारयपो देवलो वा ऋषिः ॥ आप्रियो देवता ॥ छन्दः-
१, २, ४-६ गायत्री । ३, ७ निचृद् गायत्री । ८ निचृदनुष्टुप् । ९, १० अनु-
ष्टुप् । ११ विराडनुष्टुप् ॥ स्वरः-१-७ षड्जः । ८-११ गान्धारः ॥

॥ ५ ॥ समिद्धो विश्वतस्पतिः पवमानो वि राजति । प्रीणन्वृषा कर्निक्र-
दत् ॥ १ ॥ तनूनपात्पवमानः शृङ्गे शिशानो अर्पति । अन्तरिक्षेण रारजत् ॥ २ ॥
ईळेन्यः पवमानो रयिर्वि राजति द्युमान् । मधोर्धाराभिरोजसा ॥ ३ ॥ बृहिः प्रा-
चीनमोजसा पवमानः स्तृणन्हरिः । देवेषु देव ईयते ॥ ४ ॥ उदातैर्जिहते वृ-
हद्धारो देवीर्हिरेण्ययीः । पवमानेन सुष्टुताः ॥ ५ ॥ २४ ॥ सुशिल्पे बृहती मही ।
पवमानो वृषण्यति । नक्तोपासा न दर्शते ॥ ६ ॥ उभा देवा नृचक्षसा होतारौ
दैव्या हुवे । पवमान इन्द्रो वृषा ॥ ७ ॥ भारती पवमानस्य सरस्वतीळा मही ।
इमं नो यज्ञमा गमन्तिस्त्रो देवीः सुपेशसः ॥ ८ ॥ त्वष्टारमग्रजां गोपां पुरोयावा-
नमा हुवे । इन्दुरिन्द्रो वृषा हरिः पवमानः प्रजापतिः ॥ ९ ॥ वनस्पतिं पवमान-
मभवा समङ्गश्चि धारया । सहस्रबलं हरितं आजमानं हिरण्ययम् ॥ १० ॥ विश्वे देवाः
स्वाहाकृतिं पवमानस्या गत । वायुर्वृहस्पतिः सूर्योऽग्निरिन्द्रः सजोषसः ॥ ११ ॥ २५ ॥

॥ ६ ॥ १-६ असितः कारयपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो दे-
वता ॥ छन्दः-१, २, ७ निचृद् गायत्री । ३-६, ९ गायत्री । ८ विराड्
गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६ ॥ मन्द्रया सोम धारया वृषा पवस्व देवयुः । अव्यो वारेष्वस्मयुः ॥ १ ॥
अभि त्यं मद्यं मदमिन्द्रविन्द्र इति क्षर । अभि वाजिनो अर्वतः ॥ २ ॥ अभि
त्यं पूर्व्यं मदं सूत्रानो अर्प पवित्र आ । अभि वाजमुत श्रवः ॥ ३ ॥ अनु द्रप्सास
इन्द्रव आपो न प्रवतासरन् । पुनाना इन्द्रमाशत ॥ ४ ॥ यमत्यमिव वाजिनं मृ-
जन्ति योषणो दश । वने क्रीळन्तुमत्यविम् ॥ ५ ॥ २६ ॥ तं गोभिर्वृषणं रसं
मदाय देववीतये । सुतं भराय सं सृज ॥ ६ ॥ देवो देवाय धारयेन्द्राय पवते सुतः ।
पयो यदस्य पीपयत् ॥ ७ ॥ आत्मा यज्ञस्य रक्षां सुष्वाणः पवते सुतः । प्रव्रं नि
पाति काव्यम् ॥ ८ ॥ एवा पुनान इन्द्रयुर्मदं मदिष्ठ वीतये । गुहा चिदधिषे
गिरः ॥ ९ ॥ २७ ॥

अ० ६ । अ० ७ । व० ३२] ४८३ [म० ६ । अ० १ । सू० ६ ।

॥ ७ ॥ १-६ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, ३, ५-६ गायत्री । २ निचृद् गायत्री । ४ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ७ ॥ असृष्टमिन्द्रवः पथा धर्मभृतस्य सुश्रियः । विद्वाना अस्य योजनम् ॥ १ ॥ प्र धारा मध्वो अग्रियो महीरुपो वि गाहते । हविर्हविष्णु वन्द्यः ॥ २ ॥ प्र युजो वाचो अग्रियो वृषाव चक्रद्वजे । सन्नाभि सत्यो अश्वरः ॥ ३ ॥ परि यत्काव्या कुर्विर्नृम्णा वसानो अर्षति । स्वर्वाजी सिंषासति ॥ ४ ॥ पवमानो अभि स्पृधो विशो राजेव सीदति । यदीमृण्वन्ति वेधसः ॥ ५ ॥ २८ ॥ अव्यो वारे परि प्रियो हरिर्वनेषु सीदति । रेभो वनुष्यते मती ॥ ६ ॥ स वायुमिन्द्रमश्विना साकं मदेन गच्छति । रणा यो अस्य धर्मभिः ॥ ७ ॥ आ मित्रावरुणा भगं गध्वः पवन्त ऊर्मयः । विद्वाना अस्य शक्मभिः ॥ ८ ॥ अस्मभ्यं रोदसी रयिं मध्वो वाजस्य सातये । श्रवो वसृन्ति सज्जितम् ॥ ९ ॥ २९ ॥

॥ ८ ॥ १-६ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, २, ५, ८ निचृद् गायत्री । ३, ४, ७ गायत्री । ६ पाद निचृद् गायत्री । ९ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ८ ॥ एते सोमा अभि प्रियमिन्द्रस्य काममक्षरन् । वर्धन्तो अस्य वीर्यम् ॥ १ ॥ पुनानासश्चमूषदो गच्छन्तो वायुमश्विना । ते नो धान्तु सुवीर्यम् ॥ २ ॥ इन्द्रस्य सोम राधसे पुनानो हार्दि चोदय । ऋतस्य योनिमासदम् ॥ ३ ॥ मृजन्ति त्वा दश क्षिपो हिन्वन्ति सप्त धीतयः । अनु विप्रा अमादिपुः ॥ ४ ॥ देवेभ्यस्त्वा मदाय कं सृजानमति मेप्यः । सङ्गोभिर्वासयामसि ॥ ५ ॥ ३० ॥ पुनानः कुलशेषा वस्त्राण्यरुपो हरिः । परि गव्यान्वव्यत ॥ ६ ॥ मघोन आ पवस्व नो जहि विश्वा अपृष्ठिषः । इन्द्रो सखायमा विश ॥ ७ ॥ वृष्टिं दिवः परि स्रव द्युम्नं पृथिव्या अर्धि । सहो नः सोम पृत्सु धाः ॥ ८ ॥ नृचक्षंसं त्वा व्यमिन्द्रपीतं स्वर्विदम् । भल्लीमहि प्रजामिषम् ॥ ९ ॥ ३१ ॥

॥ ९ ॥ १-६ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, ३-५, ८ गायत्री । २, ६, ७, ९ निचृद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

अ० ६ । अ० ७ । व० ३६] ४८४ [म० ६ । अ० १ । सू० ११ ।

॥ ६ ॥ परिं प्रिया दिवः कविर्वयांसि नप्योर्हितः । सुवानो याति कविकृतुः ॥ १ ॥ प्रप्र क्षयाय पन्यसे जनाय जुष्टो अद्रुहे । वीर्यं च निष्ठया ॥ २ ॥ स सनुर्मातरा शुचिर्जातो जाते अरोचयत् । महान्मही अतावृधा ॥ ३ ॥ स सप्त धीतिभिर्हितो नद्यो अजिन्वद्रुहेः । या एकमक्षि वावृधुः ॥ ४ ॥ ता अभि सन्त-
मस्तृतं महे युवानमा दधुः । इन्दुमिन्द्र तव वृते ॥ ५ ॥ ३२ ॥ अभि वह्निर-
मर्त्यः सप्त पश्यति वावृहिः । क्रिविर्देवीरतर्पयत् ॥ ६ ॥ अत्र कल्पेषु नः पुम-
स्तमांसि सोम योध्या । तानि पुनान जङ्घनः ॥ ७ ॥ नूनव्यसे नवीयसे सूक्तार्य-
साधया पथः । प्रत्नवद्वोचया रुचः ॥ ८ ॥ पवमान महि श्रवो गामश्वं रासि
वीरवत् । सना मेधां सना स्वः ॥ ९ ॥ ३३ ॥

॥ १० ॥ १—६ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो
देवता ॥ छन्दः—१, २, ६, ८ निचृद्गायत्री । ३, ५, ७, ९ गायत्री । ४
भुरिगायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १० ॥ प्रस्थानासो रथा इवार्वन्तो न श्रवस्यवः । सोमासो राये अक्रमुः
॥ १ ॥ हिन्वानासो रथा इव दधन्विरे गर्भस्तयोः । भरांसः कारिणामिव ॥ २ ॥
राजानो न प्रशस्तिभि सोमासो गोभिर्जज्जते । यज्ञो न सप्त धातृभिः ॥ ३ ॥
परिं सुवानास इन्द्रो मदाय बर्हणा गिरा । मुता अर्पन्ति धारया ॥ ४ ॥ आपानासो
विवस्वतो जर्नन्त उपसो भगम् । सूर्य अण्वं वि तन्वते ॥ ५ ॥ ३४ ॥ अप द्वारा
मतीनां प्रत्रा ऋण्वन्ति कारवः । वृष्णो हरस आयवः ॥ ६ ॥ समीचीनास आ-
सते होतारः सप्तजामयः । पदमेकस्य पिप्रतः ॥ ७ ॥ नाभा नाभि न आ देवे
चक्षुश्चित्सूर्ये सचा । कुवेरपत्यमा दुहे ॥ ८ ॥ अभि प्रिया दिवस्पदमध्वर्युभिर्गुहा
हितम् । सूरः पश्यति चक्षसा ॥ ९ ॥ ३५ ॥

॥ ११ ॥ १—६ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो
देवता ॥ छन्दः—१—४, ६ निचृद् गायत्री । ५—८ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ११ ॥ उपास्मै गायता नरः पवमानायेन्दवे । अभि देवा इयन्ते ॥ १ ॥
अभि ते मधुना पयोऽथर्वाणो अशिश्नयुः । देवं देवाय देवयु ॥ २ ॥ स नः प-
वस्व शं गवे शं जनाय शमवते । शं राजस्रोषधीभ्यः ॥ ३ ॥ बभ्रवे नु स्वतव-
सेऽरुणाय दिविस्पृशं । सोमाय ग्राधमर्चत ॥ ४ ॥ हस्तच्युतेभिरद्रिभिः मुतंसोमं

अ० ६ । अ० ८ । व० २] ४८५ [म० ६ । अ० १ । सू० १३ ।

पुनीतन । मधावा धावता मधु ॥ ५ ॥ ३६ ॥ नमसेदुप सीदत दधेदुभि श्रीणी-
तन । इन्वुमिन्द्रे दधातन ॥ ६ ॥ अमित्रहा विचर्षणिः पर्वस्व सोमं शं गर्वे । के-
वेभ्यो अनुकामकृत् ॥ ७ ॥ इन्द्राय सोमं पातत्रे मदाय परिं पिच्यसे । मनश्चि-
न्मनसस्पतिः ॥ ८ ॥ पर्वमान सुवीर्यं रयिं सोमं रिरिहि नः । इन्द्रविन्द्रेण नो
युजा ॥ ९ ॥ ३७ ॥

॥ १२ ॥ १-६ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो
देवता ॥ छन्दः-१, २, ६-८ गायत्री । ३-५, ६ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १२ ॥ सोमं असृमिन्द्रेवः सुता ऋतस्य सादने । इन्द्राय मधुमत्तमाः
॥ १ ॥ अभि विप्रं अनूषत गावो वत्सं न मातरः । इन्द्रं सोमस्य पीतये ॥ २ ॥
मदच्युत्क्षेति सादने सिन्धोरूर्मा विपश्चित् । सोमो गौरी अर्धि श्रितः ॥ ३ ॥
दिवो नाभां विचक्षणोऽव्यो वारं महीयते । सोमो यः सुक्रतुः कविः ॥ ४ ॥ यः
सोमः कलशेषां अन्तः पवित्र आर्हितः । तमिन्दुः परिं पस्वजे ॥ ५ ॥ ३८ ॥
प्र वाचमिन्दुरिष्यति समुद्रस्याधिं विष्टपिं । जिन्वन्कोशं मधुश्चुतम् ॥ ६ ॥ नि-
त्यस्तोत्रो वनस्पतिर्धीनामन्तः संवर्धुघः । हिन्वानो मानुषो युगा ॥ ७ ॥ अभि प्रिया
दिवस्पदा सोमो हिन्वानो अर्षति । विप्रस्य धारया कविः ॥ ८ ॥ आ पवमान
धारयं रयिं सहस्रवर्चसम् । अस्मे इन्दो स्वाभुवंम् ॥ ९ ॥ ३९ ॥ ७ ॥

॥ १३ ॥ १-६ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो
देवता ॥ छन्दः-१-३, ५, ८ गायत्री । ४ निचृद्गायत्री । ६ भुरिग्गायत्री ।
७ पाद निचृद्गायत्री । ९ यवमध्या गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १३ ॥ सोमः पुनानो अर्षति सहस्रधारो असविः । वायोरिन्द्रस्य निष्कृतम्
॥ १ ॥ पवमानमवस्यत्रो विप्रमभि प्र गायत । मुष्त्राणन्देववीतये ॥ २ ॥ पर्वन्ते
वाजंसातये सोमाः सहस्रपाजसः । गृणाना देववीतये ॥ ३ ॥ उत नो वाजंसातये
पर्वस्व बृहतीरिषः । धुमदिन्दो सुवीर्यम् ॥ ४ ॥ ते नः सहस्रिणं रयिं पर्वन्तामा
सुवीर्यम् । सुवाना देवास इन्द्रेवः ॥ ५ ॥ १ ॥ असां हियाना न हेतुभिरसृग्रं
वाजंसातये । वि वारमव्यमाशवं ॥ ६ ॥ वाश्वा अर्षन्तीन्द्रेवोऽभि वत्सं न धेन-
वः । दधन्विरे गर्भस्त्योः ॥ ७ ॥ जुष्ट इन्द्राय मत्सरः पवमानं कर्निकदत् । विश्वा
अप द्विषो जहि ॥ ८ ॥ अपघ्नन्तो अरावणः पवमानाः स्वर्दशः । योनावृतस्य
सीदत ॥ ९ ॥ २ ॥

अ० ६ । अ० ८ । व० ६] ४८६ [म० ६ । अ० १ । सू० १६ ।

॥ १४ ॥ १-८ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१-३, ५, ७ गायत्री । ४, ८ निचृद्गायत्री । ६ ककुम्मती गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १४ ॥ परि प्रासिप्यदत्कविः सिन्धोरुर्मावधिं श्रितः । करं बिभ्रत्पुरु स्पृहम् ॥ १ ॥ गिरा यदी सर्वन्धवः पञ्च व्राता अपस्यवः । परिष्कृण्वन्ति धर्णासिम् ॥ २ ॥ आदस्य शुष्मिणो रमे विश्वे देवा अमत्सत । यदी गोभिर्वसायते ॥ ३ ॥ निरिणानो विधावति जहच्छर्याणि तान्वा । अत्रा सज्जिघन्ते युजा ॥ ४ ॥ नप्तीभिर्यो विवस्वतः शुभ्रो न मामृजे युवा । गाः कृण्वानो न निरिजम् ॥ ५ ॥ ३ ॥ अति श्रिती तिरश्चता गव्या जिगात्यएव्या । वग्नुमियति यं विदे ॥ ६ ॥ अभि क्षिपुः समग्मत मर्जयन्तीरिपस्पतिम् । पृष्ठा गृभ्णत वाजिनः ॥ ७ ॥ परि दिव्यानि मर्षेणद्विर्ध्वानि सोम पार्थिवा । वसूनि याह्यस्मयुः ॥ ८ ॥ ४ ॥

॥ १५ ॥ १-८ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ३-५, ८ निचृद्गायत्री । २, ६ गायत्री । ७ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १५ ॥ एष धिया यात्यएव्या शूरो रथेभिराशुभिः । गच्छन्निन्द्रस्य निष्कृतम् ॥ १ ॥ एष पुरु धियायते बृहते देवतातये । यत्रामृतास आसते ॥ २ ॥ एष हिनो वि नीयतेऽन्तः शुभ्रावता पथा । यदी तुञ्जन्ति भूर्णयः ॥ ३ ॥ एष शृङ्गाणि दोधुवच्छिशीते यूथ्योऽवृषा । नृम्णा दधान आजसा ॥ ४ ॥ एष रुक्मिभिरीयते वाजी शुभ्रेभिरंशुभिः । पतिः सिन्धूनां भवन् ॥ ५ ॥ एष वसूनि पिबन्ता परुषा ययिवा अति । अव शादेपु गच्छति ॥ ६ ॥ एतं मृजन्ति मर्ज्यमुष द्रोणेप्वायवः । प्रचक्राणं महीरिपः ॥ ७ ॥ एतमुन्यं दश क्षिपो मृजन्ति सप्त धीतयः । स्वायुधं मदिन्तमम् ॥ ८ ॥ ५ ॥

॥ १६ ॥ १-८ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१ विराड् गायत्री । २, ८ निचृद्गायत्री । ३-७ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १६ ॥ प्र ते सोतार आण्योऽरसं मदीयं घृष्वये । सर्गो न त्वत्येतशः ॥ १ ॥ कृत्वा दक्षस्य रथ्यमपो वसानमन्धसा । गोषामण्वेषु सश्विम ॥ २ ॥ अनसपसु दुष्टं सोमं पवित्र आ सृज । पुनीहीन्द्राय पार्तवे ॥ ३ ॥ प्र पुनानस्य चेतसा सोमः पवित्रे अर्षति । कृत्वा सधस्थमासदत् ॥ ४ ॥ प्र त्या नमोभिरि-

म० ६ । अ० ८ । व० ६] ४८७ [म० ६ । अ० १ । सू० १६ ।

इन्द्र इन्द्र सोमा असृक्षत । महे भराय कारिणः ॥ ५ ॥ पुनानो रूपे अन्यये
विश्वा अर्षेभिः श्रियः । शूरो न गोषु तिष्ठति ॥ ६ ॥ दिवो न सानु पिप्युषी
धारा सुतस्य वेधसः । वृथा पवित्रे अर्षति ॥ ७ ॥ त्वं सोम विपश्चितं तना पु-
नान आयुषु । अन्यो वारं वि धावसि ॥ ८ ॥ ६ ॥

॥ १७ ॥ १-८ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो
देवता ॥ छन्दः-१, ३-८ गायत्री । २ भुरिगायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १७ ॥ प्र निम्नेनेव सिन्धवो घनन्तो वृत्राणि भूर्ययः । सोमा असृग्रमा-
शवः ॥ १ ॥ अभि सुवानास इन्द्रवो वृष्टयः पृथिवीमिव । इन्द्रं सोमासो अ-
क्षरन् ॥ २ ॥ अत्यूर्मिर्मत्सरो मदः सोमः पवित्रे अर्षति । विघ्नव्रज्जांसि देवयुः
॥ ३ ॥ आ कलशेषु धावति पवित्रे परि पिच्यते । उक्थैर्यज्ञेषु वर्धते ॥ ४ ॥
अति त्री सोम रोचना रोहन्न भ्राजसे दिवम् । इष्णन्तसूर्ये न चोदयः ॥ ५ ॥
अभि विप्रा अनूपत मूर्धन्यज्ञस्य कारवः । दर्धानाश्चक्षसि प्रियम् ॥ ६ ॥ तमु त्वा
वाजिनं नरो धीभिर्विप्रा अवस्यवः । मृजन्ति देवतातये ॥ ७ ॥ मधोर्धारा मनु क्षर-
तीवः सधस्थमासदः चारुर्ऋताय पीतये ॥ ८ ॥ ७ ॥

॥ १८ ॥ १-७ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः-१, ४ निचृद्गायत्री । २ ककुम्भती गायत्री । ३, ५, ६ गायत्री । ७ विराड्
गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १८ ॥ परि सुवानो गिरिष्ठाः पवित्रे सोमो अक्षाः । मदेषु सर्वधा असि
॥ १ ॥ त्वं विप्रस्त्वं कविर्मधु प्रजातमन्यसः । मदेषु सर्वधा असि ॥ २ ॥ तव
विश्वे सजोषसो देवासः पीतिमाशत । मदेषु सर्वधा असि ॥ ३ ॥ आ यो वि-
श्वानि वार्या वसूनि हस्तयोर्दधे । मदेषु सर्वधा असि ॥ ४ ॥ य इमे रोदसी मही
सं मातरेव दोहते । मदेषु सर्वधा असि ॥ ५ ॥ परि यो रोदसी उभे सद्यो वा-
जैभिरर्षति । मदेषु सर्वधा असि ॥ ६ ॥ स शुष्मी कलशेषा पुनानो अचिक्रदत् ।
मदेषु सर्वधा असि ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ १९ ॥ १-७ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो
देवता ॥ छन्दः-१ विराड् गायत्री । २, ५, ७ निचृद् गायत्री । ३, ४ गायत्री । ६
भुरिगायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

अ० ६ । अ० ८ । व० ११] ४८८ [म० ६ । अ० १ । सू० २१ ।

॥ १६ ॥ यत्सोम चित्रमुख्यं दिव्यं पार्थिवं वसु । तन्नः पुनान आ भर
॥ १ ॥ युवं हि स्थः स्वर्पती इन्द्रश्च सोम गोपती । ईशाना पिप्यतं धियः ॥ २ ॥
वृषा पुनान आयुषु स्तनयन्नाधि बर्हिषि । हरिः सन्योनिमासदत् ॥ ३ ॥ अवाव-
शन्त धीतयो वृषभस्याधि रेतसि । सूनोर्वत्सस्य मातरः ॥ ४ ॥ कुविद्वृषण्यन्ती-
भ्यः पुनानो गर्भमादधत् । याः शुक्रं वृद्धते पर्यः ॥ ५ ॥ उप शिन्नापतस्थुषो
भियसमा धेहि शत्रुषु । पवमान विदा रयिम् ॥ ६ ॥ नि शत्रोः सोम वृष्यं नि
शुष्मं नि वर्यस्तिर । दूरे वा सतो अन्ति वा ॥ ७ ॥ ६ ॥

॥ २० ॥ १-७ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः-१, ४-७ निचृद्गायत्री । २, ३ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २० ॥ प्र कुविदेववीतयेऽव्यो वारोभिरर्षति । सान्धान्विश्वा अभि स्पृधः
॥ १ ॥ स हि प्मा जरितृभ्य आ वाजं गोमन्तमिन्वति । पवमानः सहस्रिणम्
॥ २ ॥ परि विश्वानि चेतसा मृशसे पवसे मती । स नः सोम श्रवो विदः
॥ ३ ॥ अभ्यर्ष बृहद्यशो मघवज्ज्यो ध्रुवं रयिम् । इषं स्तोतृभ्य आ भर ॥ ४ ॥ त्वं
राजैव सुव्रतो गिरः सोमा विवेशिथ । पुनानो वेद्वे अद्भुत ॥ ५ ॥ स वद्विरप्सु
दुष्टरो मृज्यमानो गर्भस्त्योः । सोमश्चमूषु सीदति ॥ ६ ॥ क्रीडुर्मखो न मह्युः
पवित्रं सोम गच्छसि । दधत्स्तोत्रे सुवीर्यम् ॥ ७ ॥ १० ॥

॥ २१ ॥ १-७ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो
देवता ॥ छन्दः-१, ३ विराड् गायत्री २, ७ गायत्री । ४-६ निचृद्गायत्री ॥
षड्जः स्वरः ॥

॥ २१ ॥ एते धावन्तीन्द्रवः सोमा इन्द्राय घृण्वयः । मत्सरासः स्वविदः
॥ १ ॥ प्रवृण्वन्तो अभियुजः सुष्ये वरिवोविदः । स्वयं स्तोत्रे वयस्कृतः ॥ २ ॥
वृथा क्रीळन्त इन्द्रवः सधस्थमभ्येकमिह । सिन्धोरूर्मा व्यक्षरन् ॥ ३ ॥ एते वि-
श्वानि वार्या पवमानास आशत । हिता न सप्तयो रथे ॥ ४ ॥ आस्मिन्पिशङ्ग-
मिन्द्रवो दधाता वेनमादिशे । यो अस्मभ्यमरावा ॥ ५ ॥ अर्धुर्न रथ्यं नवन्दधाता
केतमादिशे । शुक्राः पवध्वमणीसा ॥ ६ ॥ एत उ त्ये अवीवशन्काष्ठो वाजिनो
अक्रत । सतः प्रासाविषुर्मतिम् ॥ ७ ॥ ११ ॥

अ० ६ । अ० ८ । व० १४] ४८६ [म० ६ । अ० १ । सू० २४ ।

॥ २२ ॥ १-७ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः-१, २ गायत्री । ३ विराड् गायत्री । ४-७ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २२ ॥ एते सोमांस आशवो रथा इव प्रवाजिनः । सर्गाः सृष्टा अहेषत ॥ १ ॥
एते वाता इषोरवः पर्जन्यस्येव वृष्टयः । अग्नेरिव अमा वृथा ॥ २ ॥ एते पूता
विपश्चितः सोमांसो दध्याशिरः । विषा व्यानशुर्धियः ॥ ३ ॥ एते मृष्टा अमर्त्याः
समृवांसो न शश्रमुः । इयत्तन्तः पथो रजः ॥ ४ ॥ एते पृष्ठानि रोदसोर्विप्रयन्तो
व्यानशुः । उतेदमुत्तमं रजः ॥ ५ ॥ तन्तुं तन्वानमुत्तममनु प्रवत आशत । उते-
दमुत्तमाय्यम् ॥ ६ ॥ त्वं सोम पणिभ्य आ वसु गव्यानि धारयः । त्वं तन्तुम-
चिक्रदः ॥ ७ ॥ १२ ॥

॥ २३ ॥ १-७ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो
देवता ॥ छन्दः-१-४, ६ निचृद्गायत्री । ५ गायत्री । ७ विराद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २३ ॥ सोमा अमृग्रमाशवो मधोर्मदस्य धारया । अभि विश्वानि काव्या
॥ १ ॥ अतु प्रत्नास आयवः पदं नवीयो अक्रमुः । रुचे जनन्त सूर्यम् ॥ २ ॥
आ पवमान नो भरायो अदाशुपो गर्यम् । कृधि प्रजावतीरिषः ॥ ३ ॥ अभि
सोमांस आयवः पवन्ते मद्यं मदम् । अभि कोशं मधुश्चुतम् ॥ ४ ॥ सोमो अर्पति
वर्णसिर्धान इन्द्रियं रसम् । सुवीरो अभिशस्तिपाः ॥ ५ ॥ इन्द्राय सोम प-
वसे देवेभ्यः सधुमाद्यः । इन्द्रो वाजं सिषाससि ॥ ६ ॥ अस्य पीत्वा मदानामि-
न्द्रो वृत्राययप्रति । जघान जघनञ्च नु ॥ ७ ॥ १३ ॥

॥ २४ ॥ १-७ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः-१, २ गायत्री । ३, ५, ७ निचृद्गायत्री । ४, ६ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २४ ॥ प्र सोमांसो अधन्विषुः पवमानास इन्द्रवः । श्रीणाना अप्सु मृ-
ज्जत ॥ १ ॥ अभि गावो अधन्विषुरापो न प्रवता यतीः । पुनाना इन्द्रमाशत
॥ २ ॥ प्र पवमान धन्वसि सोमेन्द्राय पातवे । नृभिर्यतो वि नीयसे ॥ ३ ॥ त्वं
सोम नृमार्दनः पवस्व चर्षणीसहे । सस्त्रियो अनुमाद्यः ॥ ४ ॥ इन्द्रो यद्विभिः
सुतः पवित्रं परिधावसि । अरुमिन्द्रस्य धाम्ने ॥ ५ ॥ पवस्व वृत्रहन्तमोवधेभिर्-
नृमाद्यः । शुचिः पावको अर्जुतः ॥ ६ ॥ शुचिः पावक उच्यते सोमः सुतस्य
मध्वः । वेवावीरघशंसहा ॥ ७ ॥ १४ ॥ १ ॥

अ० ६ । अ० ८ । व० १८] ४६० [म० ६ । अ० २ । मू० २८ ।

॥ २५ ॥ १—६ दृढहच्युतः आगस्त्य ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः—१, ३, ५, ६ गायत्री । २, ४ निचृद्रायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २५ ॥ पवस्व दत्तसार्धनो वेवेभ्यः पीतये हरे । मरुद्भ्यो वायवे मर्दः ॥
॥ १ ॥ पवमान धिया हितोऽभि योनिं कनिक्रदत् । धर्मेणा वायुमा विश ॥ २ ॥
सं देवैः शोभते वृषा कविर्योनावधि प्रियः । वृत्रहा देववीर्यमः ॥ ३ ॥ विश्वा
रूपाण्याविशन्पुनानो याति हर्यतः । यत्रामृताः आसते ॥ ४ ॥ अरुषो जनय-
न्गिरः सोमः पवत आयुपर्क । इन्द्रं गच्छन्कविक्रतुः ॥ ५ ॥ आ पवस्व मदि-
न्तम पवित्रं धारया कवे । अर्कस्य योनिमासदम् ॥ ६ ॥ १५ ॥

॥ २६ ॥ १—६ इध्मवाहो दार्ढहच्युत ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः—१, ३-५ निचृद्रायत्री । २, ६ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २६ ॥ तममृत्तन्त वाजिनमुपस्थे अर्दितेरधि । विप्रसो अण्व्या धिया
॥ १ ॥ तं गावो अभ्यनूषत सहस्रधारमक्षितम् । इन्दुं धर्तारमा विवः ॥ २ ॥ तं
वेधां मेधयाह्यन्पवमानमधि धवि । धर्णसि भूरिधायसम् ॥ ३ ॥ तमह्यन्भुरिजो-
र्धिया संवसानं विवस्वतः । पतिं वाचो अदाभ्यम् ॥ ४ ॥ तं सानावधि जामयो
हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । हर्यतं भूरिचक्षसम् ॥ ५ ॥ तं त्वा हिन्वन्ति वेधसः पव-
मान गिरावृधम् । इन्द्रविन्द्राय मत्सरम् ॥ ६ ॥ १६ ॥

॥ २७ ॥ १—६ नृमेध ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
६ निचृद्गायत्री । ३—५ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २७ ॥ एष कविरभिष्टुतः पवित्रे अधि तोशते । पुनानो घनक्षप स्त्रियः
॥ १ ॥ एष इन्द्राय वायवे स्वर्जित्परि पिच्यते । पवित्रे दत्तसार्धनः ॥ २ ॥ एष
नृभिर्वि नीयते दिवो मूर्धा वृषा सुतः । सोमो वनेषु विश्ववित् ॥ ३ ॥ एष गव्यु-
रचिक्रवृत्पवमानो हिरण्ययुः । इन्दुः सत्राजिदस्त्वृतः ॥ ४ ॥ एष सूर्येण हासते
पवमानो अधि धवि । पवित्रे मत्सरो मर्दः ॥ ५ ॥ एष शुष्यसिष्यदवन्तरिजे
वृषा हरिः । पुनान इन्दुरिन्द्रमा ॥ ६ ॥ १७ ॥

॥ २८ ॥ १—६ प्रियमेध ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ४, ५
गायत्री । २, ३, ६ विराद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

अ० ६ । अ० ८ । व० २१] ४६१ [म० ६ । अ० २ । सू० ३१ ।

॥ २८ ॥ एष वाजी हितो नृभिर्विश्वविन्मनसस्पतिः । अव्यो वारं विधा-
वति ॥ १ ॥ एष पवित्रे अक्षरत्सोमो देवेभ्यः सुतः । विश्वा धामान्याविशन्
॥ २ ॥ एष देवः शुभायनेऽधि योनावर्मर्त्यः । वृत्रहा देववीर्यमः ॥ ३ ॥ एष
वृषा कर्निक्रददृशभिर्जीमिभिर्यतः । अभि द्रोणानि धावति ॥ ४ ॥ एष सूर्यमरो-
चयत्पवमानो विचर्षणिः विश्वा धामानि विश्ववित् ॥ ५ ॥ एष शुष्म्यदाभ्यः
सोमः पुनानो अर्षति । देवावीरंघशंसहा ॥ ६ ॥ १८ ॥

॥ २९ ॥ १—३ नृमेध ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१
विराड् गायत्री । २-४, ६ निचृद्गायत्री । ५ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २९ ॥ प्रास्य धारा अक्षरन्वृष्णः सुतस्यौजसा । देवाँ अनु प्रभूषतः
॥ १ ॥ सप्ति मृजन्ति वेधसो गृणन्तः कारवो गिरा । ज्योतिर्जज्ञानमुक्थ्यम् ॥ २ ॥
सुपहा सोम तानि ते पुनानाय प्रभूवसो । वर्धो समुद्रमुक्थ्यम् ॥ ३ ॥ विश्वा व-
सूनि सज्जयन्पवस्व सोम धारया । इनु द्वेषामि सध्वक् ॥ ४ ॥ रक्षा सु नो
अररुषः स्वनात्समस्य कस्य चित् । निदो यत्र मुमुक्ष्वहे ॥ ५ ॥ एन्दो पार्थिवं
रयिं दिव्यं पवस्य धारया । हुमन्तं शुष्ममा भर ॥ ६ ॥ १९ ॥

॥ ३० ॥ १—६ बिन्दुर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, २,
६ गायत्री । ३-५ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३० ॥ प्र धारा अस्य शुष्मिणो वृथा पवित्रे अक्षरन् । पुनानो वाचमि-
ष्यति ॥ १ ॥ इन्दुर्हिंयानः सोतुभिर्मृज्यमानः कर्निक्रदत् । इयति वृधुमिन्द्रियम्
॥ २ ॥ आ नः शुष्मं नृषाह्यं वीरवन्तं पुरुस्पृहम् । पवस्व सोम धारया ॥ ३ ॥ प्र
सोमो अति धारया पवमानो अभिष्यदत् । अभि द्रोणान्यासदम् ॥ ४ ॥ अप्सु त्वा
मधुमत्तमं हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । इन्द्रविन्द्राय पीतये ॥ ५ ॥ सुनोता मधुमत्तमं सोम-
मिन्द्राय वज्रिणे । चारुं शर्वाय मन्सरम् ॥ ६ ॥ २० ॥

॥ ३१ ॥ १—६ गोतम ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१ क-
कुम्भती गायत्री । २ यवमध्या गायत्री । ३, ५ गायत्री । ४, ६ निचृद्गायत्री ॥
षड्जः स्वरः ॥

अ० ६ । अ० ८ । व० २४] ४६२ [म० ६ । अ० २ । सू० ३४ ।

॥ ३१ ॥ प्र सोमांसः स्वाध्यः पवमानासो अक्रमुः । रयिं कृण्वन्ति चे-
तनम् ॥ १ ॥ दिवस्पृथिव्या अधि भवेन्दो द्युम्नवर्धनः । भवा वाजानां पतिः
॥ २ ॥ तुभ्यं वार्ता अभिप्रियस्तुभ्यमर्षन्ति सिन्धवः । सोमं वर्धन्ति ते महः
॥ ३ ॥ आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोमं वृषायम् । भवा वाजस्य सहस्रधे
॥ ४ ॥ तुभ्यं गावो घृतं पयो बभ्रौ दुदुहे अक्षितम् । वर्षिष्ठे अधि सानवि ॥ ५ ॥
स्वायुधस्य ते सतो भुवनस्य पते वयम् । इन्द्रो सखित्वमुश्मसि ॥ ६ ॥ २१ ॥

॥ ३२ ॥ १-६ श्यावाश्वः ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१,
२ निचृद्गायत्री । ३-६ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३२ ॥ प्र सोमांसो मदच्युतः श्रवसे नो मघोनः सुता विदधे अक्रमुः
॥ १ ॥ आदीं त्रितस्य योषणो हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । इन्दुमिन्द्राय पीतये ॥ २ ॥
आदीं हंसो यथा गुणं विश्वस्यावीवशन्मतिम् । अन्यो न गोर्धिरज्यते ॥ ३ ॥
उभे सोमावृचाकशन्मृगो न तक्तो अर्पमि । सीदन्नृतस्य योनिमा ॥ ४ ॥ अभि
गावो अन्नपतु योषां जारामिव प्रियम् । अगन्नाजि यथा हितम् ॥ ५ ॥ अस्मे धेहि
द्युमयशो मयवद्भ्यश्च मह्यं च । मनि मेधामुत श्रवः ॥ ६ ॥ २२ ॥

॥ ३३ ॥ १-६ त्रित ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१ क-
कुम्भती गायत्री । २, ४, ५ गायत्री । ३, ६ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३३ ॥ प्र सोमांसो विपश्चितोऽपां न यन्त्युर्मयः । वनानि महिषा इव
॥ १ ॥ अभि द्रोणानि वभ्रवः शुक्रा ऋतस्य धारया । वाजं गोमन्तमक्षरन् ॥ २ ॥
सुता इन्द्राय वायवे वरुणाय मरुद्भ्यः । सोमां अर्पन्ति विष्णवे ॥ ३ ॥ तिस्रो
वाच उदीरते गावो मिमन्ति धेनवः । हरिरेति कनिक्रदत् ॥ ४ ॥ अभि बर्हीर-
मूषत यद्दीर्घतस्य मातरः । मर्मृज्यन्ते दिवः शिशुम् ॥ ५ ॥ रायः समुद्राश्चतुरोऽ-
स्मभ्यं सोम विश्वतः । आ पवस्व सहस्रिणः ॥ ६ ॥ २३ ॥

॥ ३४ ॥ १-६ त्रित ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, २,
४ निचृद्गायत्री ३, ५, ६ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३४ ॥ प्र सुवानो धारया तनेन्दुर्हिन्वानो अर्पति । रुजदृळ्हा व्योजसा
॥ १ ॥ सुत इन्द्राय वायवे वरुणाय मरुद्भ्यः । सोमो अर्पति विष्णवे ॥ २ ॥

[अ० ६ । अ० ८ । व० २७] ४६३ [म० ६ । अ० २ । सू० ३७ ।

वृषाणां वृषभिर्यतं सुन्वन्ति सोममद्रिभिः । दुहन्ति शक्यमना पयः ॥ ३ ॥ भुवस्तु-
तस्य मज्ज्यो भुवदिन्द्राय मत्सरः । सं रूपैरज्यते हरिः ॥ ४ ॥ अभीमृतस्य वि-
ष्टपं दुहते पृश्निमातरः । चारुं प्रियतमं हविः ॥ ५ ॥ समेनहुता इमा गिरी अ-
र्षन्ति सस्रुतः । धेनूर्वाश्रो अवीवशत् ॥ ६ ॥ २४ ॥

॥ ३५ ॥ १-६ प्रभूवसुर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
२, ४—६ गायत्री । ३ विराद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३५ ॥ आ नः पवस्व धारया पवमान गयिं पृथुम् । यया ज्योतिर्विदासि
नः ॥ १ ॥ इन्द्रो समुद्रमीदृख्य पवस्व विश्वमेजय । रायो धर्ता न ओजसा ॥ २ ॥
त्वया वीरेण वीरवोऽभि ध्याम पृतन्यतः । क्षरा एो अभि वार्यम् ॥ ३ ॥ प्र
वाजमिन्दुरिष्यति सिषामन्वाजमा ऋषिः । वृता विद्वान आयुधा ॥ ४ ॥ तं
गीर्भिर्वाचमीदृख्यं पुनानं वासयामसि । सोमं जनस्य गोपतिम् ॥ ५ ॥ विश्वो यस्य वृते
जनो दाधार धर्मणस्पतेः । पुनानस्य प्रभूवसोः ॥ ६ ॥ २५ ॥

॥ ३६ ॥ १-६ प्रभूवसुर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१ पाद
निचृद्गायत्री । २, ६ गायत्री । ३—५ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३६ ॥ अमर्जि रथ्यो यथा पवित्रे चम्बोः सुतः । कार्ष्मन्वाजी न्यक्रमीत्
॥ १ ॥ स वह्निः सोम जागृविः पवस्व देववीरति । अभि कोशं मधुश्चुतम् ॥ २ ॥
स नो ज्योतीषि पूज्य पवमान वि रोचय । क्रत्वे दक्षाय नो हिनु ॥ ३ ॥ शु-
म्भमान ऋतायुभिर्मृज्यमानो गर्भस्त्योः । पवते वारं अव्ययम् ॥ ४ ॥ स विश्वा
वाशुपे वसु सोमो दिव्यानि पार्थिवा । पवतामान्तरिक्ष्या ॥ ५ ॥ आ दिवस्पृ-
ष्टमश्वयुर्गव्ययुः सोम रोहसि । वीर्युः शंसस्पते ॥ ६ ॥ २६ ॥

॥ ३७ ॥ १-६ रद्गण ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१-३
गायत्री । ४—६ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३७ ॥ स सुतः प्रीतये वृषा सोमः पवित्रे अर्षति । विघ्नव्रज्जांसि देवयुः
॥ १ ॥ स पवित्रे विचक्षणो हरिरर्षति धर्णसिः । अभि योनिं कर्णिकदत् ॥ २ ॥ स वाजी
रोचना दिवः पवमानो वि धावति । रज्जोहा वारमव्ययम् ॥ ३ ॥ स त्रितस्याधि

अ० ६ । अ० ८ । व० ३०] ४६४ [म० ६ । अ० २ । सू० ४० ।

स्नानं पवमानो अरोचयत् । जामिभिः सूर्यं सह ॥ ४ ॥ स वृजहा वृषा सुतो
वरिवो विददाभ्यः । सोमो वाजमिवासरत् ॥ ५ ॥ स देवः कृविनेषितो भिद्रो-
णानि धावति । इन्दुरिन्द्राय मंहना ॥ ६ ॥ २७ ॥

॥ ३८ ॥ १-६ रहूगण ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
२, ४, ६ निचृद्गायत्री । ३ गायत्री । ५ ककुम्भती गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३८ ॥ एष उ स्य वृषा रथोऽव्यो वारंभिरर्षति । गच्छन्वाजं सहस्रिणम्
॥ १ ॥ एतं त्रितस्य योषणो हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । इन्दुमिन्द्राय पीतये ॥ २ ॥
एतं त्यं हरितो दर्शं मर्मृज्यन्ते अपस्युवः । याभिर्मदाय शुम्भते ॥ ३ ॥ एष स्य
मानुपीषा श्येनो न वित्तु सीदति गच्छञ्ज्जारो न योषितम् ॥ ४ ॥ एष स्य मद्यो
रसोऽव चष्टे द्विवः शिशुः । य इन्दुर्वारमाविशत् ॥ ५ ॥ एष स्य पीतये सुतो ह-
रिर्षति धर्णसिः । क्रन्दन्योनिमभि प्रियम् ॥ ६ ॥ २८ ॥

॥ ३९ ॥ १—६ बृहन्मतिर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
४, ६ निचृद्गायत्री ॥ २, ३, ५ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३९ ॥ आशुरर्षे बृहन्मते परि प्रियेण धाम्ना । यत्र देवा इति ब्रवेन ॥
॥ १ ॥ परिष्कृण्वन्ननिष्कृतं जनाय यातयन्निर्षः । वृष्टिं द्विवः परि स्रव ॥ २ ॥
सुत एति पवित्र आ त्विषिं दधानं आजसा । विचक्षाणो विरोचयन् ॥ ३ ॥ अयं
स यो द्विवस्परि रघुयामा पवित्र आ । सिन्धोरूर्मा व्यक्षरत् ॥ ४ ॥ आविवास-
न्परावतो अथो अर्वावतः सुतः । इन्द्राय सिन्ध्यते पशु ॥ ५ ॥ समीचीना अनूषत
हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । योनावृतस्य सीदत ॥ ६ ॥ २९ ॥

॥ ४० ॥ १—६ बृहन्मतिर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, २,
गायत्री । ३—६ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४० ॥ पुत्नानो अक्रमीदभि विश्वा मृथो विचर्षणिः । शुम्भन्ति विप्रं धी-
तिभिः ॥ १ ॥ आ योनिमरुणो रुहद्गमदिन्द्रं वृषा सुतः । ध्रुवे सदैसि सीदति
॥ २ ॥ नू नो रयिं महामिन्द्रोऽस्मभ्यं सोम विश्वतः । आ पवस्व सहस्रिणम्
॥ ३ ॥ विश्वा सोम पवमान शुम्भन्तीन्द्वा भर । विदाः सहस्रिणीरिषः ॥ ४ ॥
स नः पुत्नान आ भर रयिं स्तोत्रे सुवीर्यम् । जरितुर्वैर्या गिरः ॥ ५ ॥ पुत्नान
इन्द्रवा भर सोम द्विवहसं रयिम् । वृषन्निन्दो न उक्थ्यम् ॥ ६ ॥ ३० ॥

अ० ७ । अ० १ । व० १] ४६५ [म० ६ । अ० २ । सू० ४४ ।

॥ ४१ ॥ १-६ मेध्यातिथिर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ३, ४, ५ गायत्री । २ ककुम्भती गायत्री । ६ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४१ ॥ प्र ये गावो न भूर्णयस्त्वेषा अयामो अक्रमुः । धनन्तः कृष्णामप त्वचम् ॥ १ ॥ सुवितस्य मनामहेऽति सेतुं दुराव्यम् । साद्वासो दस्युमवतम् ॥ २ ॥ शृण्वे वृष्टेरिव स्वनः पवमानस्य शुष्मिणः । चरन्ति विद्युतो दिवि ॥ ३ ॥ आ पवस्व महीमिषं गोमदिन्द्रो हिरण्यवत् । अश्वविद्वाजवत्सुतः ॥ ४ ॥ स पवस्व विचर्षण आ मही रोदसी पृण । उषाः सूर्यो न रश्मिभिः ॥ ५ ॥ परिं णः शर्मयन्त्या धारया सोम विश्वतः । सरां रसेव विष्टपम् ॥ ६ ॥ ३१ ॥

॥ ४२ ॥ १-६ मेध्यातिथिर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, २ निचृद्गायत्री । ३, ४, ६ गायत्री । ५ ककुम्भती गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४२ ॥ जनयन्नोचना दिवो जनयन्नप्सु सूर्यम् । वसानो गा अपो हरिः ॥ १ ॥ एष प्रत्नेन मन्मना देवो देवेभ्यस्परि । धारया पवते सुतः ॥ २ ॥ वावृधानाय त्वये पवन्ते वाजसातये । सोमाः सहस्रपाजसः ॥ ३ ॥ दुहानः प्रत्नमित्पयः पवित्र परि पिच्यते । कन्दन्देवाँ अजीजनत् ॥ ४ ॥ अभि विश्वानि वार्याभि देवाँ ऋतावृधः । सोमः पुनानो अर्पति ॥ ५ ॥ गोमन्नः सोम वीरवदश्वावद्वाजवत्सुतः । पवस्व बृहतीरिपः ॥ ६ ॥ ३२ ॥

॥ ४३ ॥ १—६ मेध्यातिथिर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, २, ४, ५ गायत्री । ३, ६ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४३ ॥ यो अन्य इव मृज्यते गोभिर्मदाय हर्यतः । तं गीर्भिर्वासयामसि ॥ १ ॥ तं नो विश्वा अवस्युवो गिरः शुम्भन्ति पूर्वथा । इन्दुमिन्द्राय प्रीतये ॥ २ ॥ पुनानो याति हर्यतः सोमो गीर्भिः परिष्कृतः । विप्रस्य मेध्यातिथेः ॥ ३ ॥ पवमान विदा रयिमस्मभ्यं सोम सुश्रियम् । इन्द्रो सहस्रवर्चसम् ॥ ४ ॥ इन्दुरत्यो न वाजसृत्कर्त्तिक्रन्ति पवित्र आ । यदक्षारति देवयुः ॥ ५ ॥ पवस्व वाजसातये विप्रस्य गृणतो वृधे । सोम रास्व सुवीर्यम् ॥ ६ ॥ ३३ ॥ ८ ॥ ६ ॥

॥ ४४ ॥ १-६ अयास्य ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, निचृद्गायत्री । २—६ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

अ० ७ । अ० १ । व० ४] ४६६ [म० ६ । अ० २ । सू० ४७ ।

॥ ४४ ॥ प्र एण इन्दो महे तने ऊर्मि न विभ्रदर्षसि । अभि देवाँ अयास्यः
॥ १ ॥ मती जुष्टो धिया हितः सोमो हिन्वे परावर्ति । विप्रस्य धारया कविः
॥ २ ॥ अयं देवेषु जागृविः सुत एति पवित्र आ । सोमो याति विचर्षणिः ॥
॥ ३ ॥ स नः पवस्व वाजयुश्चक्राणश्चारुमध्वरम् । बर्हिष्माँ आ विवासति ॥४॥
स नो भगाय वायवे विप्रवीरः सदावृधः । सोमो देवेष्वा यमत् ॥ ५ ॥ स नो
अथ वसुतये क्रतुविदातुविस्मः । वाजं जेपि श्रवो बृहत् ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ ४५ ॥ १—६ अयास्य ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
१-५ गायत्री । २ विराड्गायत्री । ६ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४५ ॥ स पवस्व मदाय कं नृचक्षा देववीतये । इन्द्रविन्द्राय पीतये ॥ १ ॥
स नो अपीभि दृत्यं । त्वमिन्द्राय तोशसे । देवान्तस्खिभ्य आ वरम् ॥ २ ॥ उत
त्वामरुणं वयं गोभिर्ज्ज्मो मदाय कम् । वि नो राये दुरो वृधि ॥ ३ ॥ अत्यू
पवित्रमक्रमीक्षाजी धुरं न यामनि । इन्दुर्देवेषु पत्यते ॥ ४ ॥ समी सखायो अ-
स्वगन्वने क्रीळन्तमसविम् । इन्दुं नावा अनूषत ॥ ५ ॥ तया पवस्व धारया यया
पीतो विचक्षसे । इन्द्रो स्तोत्रे सुवीर्यम् ॥ ६ ॥ २ ॥

॥ ४६ ॥ १-६ अयास्य ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता । छन्दः—१ क-
कुम्भती गायत्री । २, ४, ६ निचृद्गायत्री । ३, ५ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४६ ॥ असृग्रन्वेववीतयेऽत्यासः कृतव्या इव । क्षरन्तः पर्वतावृधः ॥ १ ॥ प-
रिष्कृतास इन्द्रो योषेव पित्र्यावती । वायुं सोमा असृक्षत ॥ २ ॥ एते सोमास
इन्द्रवः प्रयस्वन्तश्चमू सुताः । इन्द्रं वर्धन्ति कर्मभिः ॥ ३ ॥ आ धावता सुहस्त्यः
शुक्रा गृह्णीत मन्थिना । गोभिः श्रीणीत मत्सरम् ॥ ४ ॥ स पवस्व धनञ्जय
प्रयन्ता राधसो महः । अस्मभ्यं सोम गातुवित् ॥ ५ ॥ एतं मृजन्ति मज्ये पव-
मानं दश क्षिपः । इन्द्राय मत्सरं मदम् ॥ ६ ॥ ३ ॥

॥ ४७ ॥ १—५ कविर्भार्गव ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
३, ४ गायत्री । २ निचृद्गायत्री । ५ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४७ ॥ अया सोमः सुकृत्यया महर्षिचक्षुर्भवर्धत । मन्दान उवृषायते ॥ १ ॥
कृतानीदस्य कर्त्वा चेतन्ते दस्युतर्हणा । ऋणा च धृष्णुश्चयते ॥ २ ॥ आत्सोम

अ० ७ । अ० १ । व० ८] ४६७ [म० ६ । अ० २ । सू० ५१ ।

इन्द्रियो रसो वज्रः सहस्रसा भुवत् । उक्थं यदस्य जायते ॥ ३ ॥ स्वयं कवि-
विधुर्तरि विप्राय रत्नमिच्छति । यदी मर्मज्यते धियः ॥ ४ ॥ मिषासतू रयीणां
वाजेष्वर्वातामिव । भरेषु जिग्युषामसि ॥ ५ ॥ ४ ॥

॥ ४८ ॥ १—५ कविर्भागव ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, ५ गायत्री । २—४ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४८ ॥ तं त्वा नृमणानि विभ्रतं मधस्थेषु महो दिवः । चारुं सुकृत्यये-
महे ॥ १ ॥ संवृक्तधृष्णमुक्थ्यं महामद्वित्तं मदम् । शतं पुरो रुरुक्षणिम् ॥ २ ॥
अतस्त्वा रयिमभि राजानं सुक्रतो दिवः । सुपर्णो अव्यथिर्भरत् ॥ ३ ॥ विश्व-
स्मा इत्स्वर्दशे साधारणं रजस्तुरम् । गोपामृतस्य विभरत् ॥ ४ ॥ अधो हिन्वान
इन्द्रियं ज्यायो महित्वमानशे । अभिष्टिकृद्विचर्षणिः ॥ ५ ॥ ५ ॥

॥ ४९ ॥ १—५ कविर्भागव ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, ४, ५ निचृद्गायत्री । २, ३ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४९ ॥ पवस्व वृष्टिमा सु नोऽपामूर्मिं दिवस्परिं । अयक्ष्मा बृहतीरिषः
॥ १ ॥ तया पवस्व धारया यया गाव इहागमन् । जन्यास उप नो गृहम् ॥ २ ॥
घृतं पवस्व धारया यज्ञेषु देववीतमः । अस्मभ्यं वृष्टिमा पव ॥ ३ ॥ स न ऊर्जे
व्य व्ययं पवित्रं धाव धारया । देवासः शृण्वन्दि कम् ॥ ४ ॥ पवमानो असि-
प्यदद्रक्षीस्यपजर्घनत् । प्रव्रवद्रोचयष्टुचः ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ५० ॥ १—५ उचथ्य ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, २, ४, ५ गायत्री । ३ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ५० ॥ उक्ते शुष्मास ईरते सिन्धोरूर्मेरिव स्वनः । वाणस्य चोदया पविम्
॥ १ ॥ प्रसवे त उदीरते तिस्रो वाचो मग्नस्युवः । यदव्य एषि सानवि ॥ २ ॥
अव्यो वारे परि प्रियं हरिं हिन्वन्त्यग्निभिः । पवमानं मधुश्चुतम् ॥ ३ ॥ आ प-
वस्व मदिन्तम पवित्रं धारया कवे । अर्कस्य योनिमासदम् ॥ ४ ॥ स पवस्व म-
दिन्तम गोभिरञ्जानो अकुभिः । इन्द्रविन्द्राय प्रीतये ॥ ५ ॥ ७ ॥

॥ ५१ ॥ १—५ उचथ्य ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, २ गायत्री । ३—५ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

अ० ७ । अ० १ । व० १२] ४६८ [म० ६ । अ० २ । सू० ५५ ।

॥ ५१ ॥ अध्वर्यो अद्रिभिः सुतं सोमं पवित्र आ सृज । पुनीहीन्द्राय पातवे
॥ १ ॥ दिवः पीयूषमुत्तमं सोममिन्द्राय वज्रिणे सुनोता मधुमत्तमम् ॥ २ ॥ तव
स इन्द्रो अन्धसो देवा मधोर्व्यश्नते । पवमानस्य मरुतः ॥ ३ ॥ त्वं हि सोम वर्ध-
यन्सुतो मदाय भूर्णये । वृषन्स्तोतारमृतये ॥ ४ ॥ अभ्यर्ष विचक्षण पवित्रं धा-
रया सुतः । अभि वाजमुत श्रवः ॥ ५ ॥ ८ ॥

॥ ५२ ॥ १—५ उच्यथः ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१ भुरिगायत्री । २ गायत्री । ३, ५ निचृद्गायत्री । ४ विराड् गायत्री ॥
पद्मजः स्वरः ॥

॥ ५२ ॥ परिं युक्तः सनद्रयिर्भरद्वाजं नो अन्धसा । सुवानो अर्ष पवित्र आ
॥ १ ॥ तव प्रत्नेभिरध्वभिरव्यो वारं परिं प्रियः । सहस्रधारो यात्तना ॥ २ ॥
चरुर्न यस्तमीह्येन्द्रो न दानमीह्य । वर्धर्वधस्नवीह्य ॥ ३ ॥ नि शुष्ममिन्द्रवेषां
पुरुहूत जनानाम् । यो अस्माँ आदिदेशति ॥ ४ ॥ शतं न इन्द्र उतिभिः सहस्रं
वा शुचीनाम् । पवस्व मंहयद्रयिः ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ५३ ॥ १—४ अवत्सार ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, ३ निचृद्गायत्री । २, ४ गायत्री ॥ पद्मजः स्वरः ॥

॥ ५३ ॥ उक्ते शुष्मसो अस्थू रक्षो भिन्दन्तो अद्रिवः । नुदस्व याः परि-
स्पृधः ॥ १ ॥ अया निजघ्निरोजसा रथमङ्गे धने हिते । स्तत्रा अर्विभ्युपा हृदा
॥ २ ॥ अस्य वतानि नाधृषे पवमानस्य दृक्ष्या । रुज यस्त्वा पृतन्यति ॥ ३ ॥ तं
हिन्वन्ति मदच्युतं हरिं नदीषु वाजिनम् । इन्द्रमिन्द्राय मत्सरम् ॥ ४ ॥ १० ॥

॥ ५४ ॥ १—४ अवत्सार ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, २, ४ गायत्री । ३ निचृद्गायत्री ॥ पद्मजः स्वरः ॥

॥ ५४ ॥ अस्य प्रत्नामनु युतं शुक्रं दुन्दुहे अह्वयः । पर्यः सहस्रसामृषिम्
॥ १ ॥ अयं सूर्य इवोपह्वयं सराँसि धावति । सप्त प्रवत आ दिवम् ॥ २ ॥
अयं विश्वानि तिष्ठति पुनानो भुवतोपरि । सोमो देवो न सूर्यः ॥ ३ ॥ परिं णो
देववीतये वाजो अर्पसि गोमतेः । पुनान इन्द्रविन्द्रयुः ॥ ४ ॥ ११ ॥

॥ ५५ ॥ १—४ अवत्सार ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, २ गायत्री । ३, ४ निचृद्गायत्री ॥ पद्मजः स्वरः ॥

अ० ७ । अ० १ । व० १६] ४६६ [म० ६ । अ० २ । सू० ५६ ।

॥ ५५ ॥ यवैयवं नो अन्धसा पुण्ड्रमुष्टं परि ख्व । सोम विश्वा च सौ-
भगा ॥ १ ॥ इन्द्रो यथा तव स्तत्रो यथा ते जातमन्धसः । नि बर्हिषि प्रिये सद्दः
॥ २ ॥ उत नो गोविदश्ववित्पर्वस्व सोममन्धसा । मज्जतमेभिरहभिः ॥ ३ ॥ यो
जिनाति न जीयते हन्ति शत्रुमभीत्य । स पर्वस्व सहस्रजित् ॥ ४ ॥ १२ ॥

॥ ५६ ॥ १—४ अवत्सार ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१—३ गायत्री । ४ यवमध्या गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ५६ ॥ परि सोमं ऋतं बृहदाशुः पवित्रे अर्पति । विघ्नव्रज्ज्ञांसि देवयुः
॥ १ ॥ यत्सोमो वाजमर्पति शतं धारा अपस्युषः । इन्द्रस्य सख्यमाविशन् ॥ २ ॥
अभि त्वा योषणो दशं जारं न कन्यानूषत । मृड्यसे सोम सातये ॥ ३ ॥ त्व-
मिन्द्राय विष्णवे स्वादुरिन्द्रो परि ख्व । नृन्तस्तोतृन्पाह्यंहसः ॥ ४ ॥ १३ ॥

॥ ५७ ॥ १—४ अवत्सार ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, ३ गायत्री । २ निचृद्गायत्री । ४ ककुम्पती गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ५७ ॥ प्र ते धारा अमश्चतो दिवो न यन्ति वृष्टयः । अच्छा वाजं स-
हस्रिणम् ॥ १ ॥ अभि प्रियाणि काव्या विश्वा चक्ष्णाणो अर्पति । हरिस्तुज्ज्ञान
आयुधा ॥ २ ॥ स मर्मज्ञान आयुभिरिभो राजैव सुव्रतः । श्येनो न वंसु पीदति
॥ ३ ॥ स नो विश्वा दिवो वमृतो पृथिव्या अर्थि । पुनान इन्द्रवा भेर ॥ ४ ॥ १४ ॥

॥ ५८ ॥ १—४ अवत्सार ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, ३ निचृद्गायत्री । २ विगद्गायत्री । ४ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ५८ ॥ तरत्स मन्दी धावति धारा सुतस्यान्धसः । तरत्स मन्दी धावति ॥ १ ॥
उस्त्रा वैव वमृतां मर्तस्य देव्यवसः । तरत्स मन्दी धावति ॥ २ ॥ ध्वस्योः पुरु-
षन्त्योरा सहस्राणि दग्धे । तरत्स मन्दी धावति ॥ ३ ॥ आ ययौस्त्रिशतं तनां
सहस्राणि च दग्धे । तरत्स मन्दी धावति ॥ ४ ॥ १५ ॥

॥ ५९ ॥ १—४ अवत्सार ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१ गायत्री । २ आर्चीस्वराद्गायत्री । ३, ४ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ५९ ॥ पर्वस्व गोजिदश्वजिद्विश्वजित्सोम रणयजित् । प्रजावद्रत्नमा भेर
॥ १ ॥ पर्वस्वाद्भ्यो अदाभ्यः पर्वस्वापधीभ्यः । पर्वस्व धिषणाभ्यः ॥ २ ॥
त्वं सोम पर्वमानो विश्वानि दुरिता तर । कविः सीद नि बर्हिषि ॥ ३ ॥ पर्व-
मान स्वर्विदो जायमानोऽभवो महान् । इन्द्रो विश्वा अभीदसि ॥ ४ ॥ १६ ॥

अ० ७ । अ० १ । व० २२] ५०० [म० ६ । अ० ३ । सू० ६१ ।

॥ ६० ॥ १—४ अवत्सार ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, २, ४ गायत्री । ३ निचृदुष्णिक् ॥ स्वरः—१, २, ४ षड्जः । ३ ऋषभः ॥

॥ ६० ॥ प्र गायत्रेण गायतु पवमानं विचर्षणिम् । इन्द्रं सहस्रचक्षसम् ॥ १ ॥
तं त्वा सहस्रचक्षसमर्थो सहस्रपर्णसम् । अति वारमपाविषुः ॥ २ ॥ अति वा-
रान्पवमानो असिष्यदत्कृतशो अभि धावति । इन्द्रस्य हार्द्याविशन् ॥ ३ ॥ इ-
न्द्रस्य सोमं राधमे शं पवस्व विचर्षणे । प्रजावद्रेत आ भर ॥ ४ ॥ १७ ॥ २ ॥

॥ ६१ ॥ १—३० अमहीयुर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, ४, ६, ८, १०, १२, १४, १८, २२—२४, २६, ३० निचृद्गायत्री । २,
३, ६, ७, ९, १३, १४, १६, १७, २०, २१, २६—२८ गायत्री । ११, १६
विराड्गायत्री । २५ ककुम्भती गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६१ ॥ अया वीती परिं स्रव यस्तं इन्द्रो मवेष्टा । अवाहन्वतीर्नवं ॥ १ ॥
पुरः सद्य इत्यार्धिये दिवोदासाय शम्बरम् । अध त्यं तुर्वशं यदुम् ॥ २ ॥ परिं
णो अश्वमश्वविद्वोमदिन्द्रो हिरण्यवत् । क्षरो सहस्रिणीरिषः ॥ ३ ॥ पवमानस्य ते वयं
पवित्रमभ्युन्दतः । सखित्वमा वृणीमहे ॥ ४ ॥ ये ते पवित्रमृषयोऽभिक्षरन्ति धा-
रया । तेभिर्नः सोम मृळय ॥ ५ ॥ १८ ॥ स नः पुनान आ भर रयिं वीरव-
तीमिषम् । ईशानः सोम विश्वतः ॥ ६ ॥ एतमु त्यं दश क्षिपो मृजन्ति सिन्धुमा-
तरम् । समावित्येभिर्गव्यत ॥ ७ ॥ समिन्द्रेणोत वायुनां सुत एति पवित्र आ ।
सं सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ ८ ॥ स नो भगाय वायवे पूष्णे पवस्व मधुमान् । चारुं
मित्रे वरुणे च ॥ ९ ॥ उच्चा ते ज्ञातमन्धसो विवि षड्रम्या ददे । उग्रं शर्म महि
श्रवं ॥ १० ॥ १६ ॥ एना विश्वान्युर्य आ द्युम्नानि मानुषाणाम् । सिषास-
न्तो वनामहे ॥ ११ ॥ स न इन्द्राय यज्यत्रे वरुणाय मरुद्भ्यः । वरिवोवित्परिं स्रव
॥ १२ ॥ उपो पु ज्ञातमप्तुरं गोभिर्भृङ्गं परिष्कृतम् । इन्द्रं देवा अयासिषुः ॥ १३ ॥
तमिर्द्धन्तु नो गिरी वत्सं संशिश्वरीरिव । य इन्द्रस्य हृदंसनिः ॥ १४ ॥ अर्षी
णः सोम शं गवे धुक्तस्व पिप्युषीमिषम् । वर्धो समुद्रमुक्थ्यम् ॥ १५ ॥ २० ॥ प-
वमानो अजीजनद्विशिचित्रं न तन्यतुम् । ज्योतिर्विश्वानरं बृहत् ॥ १६ ॥ पवमानस्य
ते रमो मदो राजञ्जदुस्कुनः । वि वारमव्यमर्षति ॥ १७ ॥ पवमान रसस्तव दत्तो
वि राजति द्युमान् । ज्योतिर्विश्वं स्वर्दृशे ॥ १८ ॥ यस्ते मदो वरेण्यस्तेना पव-
स्वान्धसा । देवावीर्यशंसहा ॥ १९ ॥ जघ्निर्वृत्रममित्रियं सस्तिर्वाजं विवेदिवे । गोषा
उ अश्वसा असि ॥ २० ॥ २१ ॥ सर्मिशलो अरुषो भव सूपस्थाभिर्न धेनुभिः ।

अ० ७ । अ० १ । व० २७] ५०१ [म० ६ । अ० ३ । सू० ६२ ।

सीदञ्छयेनो न योनिमा ॥ २१ ॥ स पवस्व य आविथेन्द्रै वृत्राय हन्तवे । वृत्रि-
वांसै महीरपः ॥ २२ ॥ सुवीरासो वयं धना जयेम सोम मीढुः । पुनानो वर्ध नो
गिरः ॥ २३ ॥ त्वोतासस्तवावसा स्याम वन्वन्त आमुरः । सोम वृतेषु जागृहि
॥ २४ ॥ अपवृन्वते मृधोऽप सोमो अरावणः । गच्छन्दिन्द्रस्य निष्कृतम् ॥ २५ ॥
॥ २२ ॥ महो नो राय आ भर पवमान जही मृधः । रास्वेन्दो वीरव्य शः ॥ २६ ॥
न त्वा शतं च न हुतो राशो दित्सन्तुमा मिनन् । यत्पुनानो मखस्यसे ॥ २७ ॥
पवस्वेन्दो वृषा सुतः कृधी नो यशसो जने । विश्वा अप विषो जहि ॥ २८ ॥
अस्य ते सख्ये वयं तवेन्दो द्युम्न उत्तमे । सामह्याम पृतन्यतः ॥ २९ ॥ या ते
भीमान्यायुधा त्रिगमानि सन्ति धूर्वणे । रक्षा समस्य नो निदः ॥ ३० ॥ २३ ॥

॥ ६२ ॥ १ — ३० जमदग्निर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, ६, ७, ६, १०, २३, २५, २८, २९ निचृद्गायत्री । २, ५, ११—१६,
२१—२४, २७, ३० गायत्री । ३ ककुम्भती गायत्री । ४ पिपीलिकामध्या
गायत्री । ८, २०, २६ विराड्गायत्री ॥ पङ्क्तयः स्वरः ॥

॥ ६२ ॥ एते असृग्रमिन्द्रवस्तिरः पवित्रमाश्वः । विश्वान्यभि सौभगा
॥ १ ॥ विघ्नन्तो दुरिता पुरु सुगा तोकाय वाजिनः । तना कृण्वन्तो अर्वते
॥ २ ॥ कृण्वन्तो वरिषो गवेऽभ्यर्षन्ति सुष्टुतिम् । इळांस्मभ्यं संयतम् ॥ ३ ॥
असाव्यंशुर्मदायाप्सु दत्तो गिरिष्ठाः । श्येनो न योनिमासदत् ॥ ४ ॥ शुभ्रम-
न्धो देववातमप्सु धृतो नृभिः सुतः । स्वदन्ति गावः पयोभिः ॥ ५ ॥ २४ ॥
आवीमश्वं न हेतारोऽशूशुभ्रमृताय । मध्वो रसं सधमादे ॥ ६ ॥ यास्ते धारा
मधुश्चुतोऽसृग्रमिन्द्र ऊतये । तार्भिः पवित्रमासदः ॥ ७ ॥ सो अर्षेन्द्राय पीतये
तिरो रोमाण्यव्यया । सीदन्त्योना वनेष्वा ॥ ८ ॥ त्वमिन्द्रो परि स्रव स्वादिष्ठो
अङ्गिरोभ्यः । वरिषोविद्युतं पयः ॥ ९ ॥ अयं विचर्षणिर्द्वितः पवमानः स चे-
तति । हिन्यान आप्यं बृहत् ॥ १० ॥ २५ ॥ एष वृषा वृषव्रतः पवमानो अश-
स्तिहा । कखसूनि दाशुषं ॥ ११ ॥ आ पवस्व सहस्रिणीं रायि गोमन्तमश्वि-
नम् । पुरुश्चन्द्रं पुरुस्पृहम् ॥ १२ ॥ एष स्य परि पिच्यते मर्षज्यमान आयुभिः ।
उरुगायः कविक्रतुः ॥ १३ ॥ महस्रोतिः शतामघो विमानो रजसः कविः । इ-
न्द्राय पवते मदः ॥ १४ ॥ गिरा जात इह स्तुत इन्द्रुरिन्द्राय धीयते । वियोना
वसतार्विव ॥ १५ ॥ २६ ॥ पवमानः सुतो नृभिः सोमो वाजमिवासरत् । च-
मूषु शक्यमासदम् ॥ १६ ॥ तं त्रिपृष्ठे त्रिवन्धुरे रथे युञ्जन्ति यातवे । ऋषीणां

अ० ७ । अ० १ । व० ३२] ५०२ [म० ६ । अ० ३ । सू० ६३ ।

सप्त धीतिभिः ॥ १७ ॥ तं सौतारो धनस्पृतपाशं वाजाय यातवे । हरिं हिनोत
वाजिनम् ॥ १८ ॥ अविशङ्कलशं सुतो विश्वा अर्षेभ्यः श्रियः । शूरो न गोषु
तिष्ठति ॥ १९ ॥ आ त इन्द्रो मदाय कं पयो दुहन्त्यायवः । देवा देवेभ्यो मधु
॥ २० ॥ २१ ॥ आ नः सोमं पवित्र आ सृजता मधुमत्तमम् । देवेभ्यो देवश्रु-
त्तमम् ॥ २२ ॥ एते सोमा असृजत गृणानाः श्रवमे महे । मदिन्तमस्य धारया
॥ २३ ॥ अभि गव्यानि वीतये नृम्णा पुत्रानो अर्पसि । सनद्धाजः परि स्रव
॥ २४ ॥ उत नो गोमतीरिपो विश्वा अर्षे परिष्टुभः । गृणानो जमदग्निना ॥ २५ ॥
पर्वस्व वाचो अग्रियः सोमं चित्राभिरुतिभिः । अभि विश्वानि काव्या ॥ २६ ॥
॥ २७ ॥ त्वं समुद्रिया अपोऽग्रियो वाच ईरयन् । पर्वस्व विश्वमेजय ॥ २८ ॥
तुभ्येमा भुवना कवे महिम्ने सोम तस्थिरे । तुभ्यमर्पन्ति मिन्धवः ॥ २९ ॥ प्र
ते दिवो न वृष्टयो धार्ग यन्त्यमश्चतः । अभि शुक्रामुपस्तिरम् ॥ ३० ॥ इन्द्रा-
येन्दु पुनीतनाग्रं दत्ताय सार्धनम् । ईशानं वीतिराधसम् ॥ ३१ ॥ पर्वमान ऋतः
कविः सोमः पवित्रमासदन् । दधन्स्तोत्रे सुवीर्यम् ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

॥ ६३ ॥ १—३० निधुविः काश्यप ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः—१, २, ४, १२, १७, २०, २२, २३, २५, २७, २८, ३० निचृद्-
गायत्री । ३, ७—११, १६, १८, १९, २१, २४, २६ गायत्री । ५, १३, १५
विराड्गायत्री । ६, १४, २९ ककुम्मती गायत्री ॥ पङ्क्तः स्वरः ॥

॥ ६३ ॥ आ पर्वस्व सहस्रिणं रयिं सोम सुवीर्यम् । अस्मे श्रवांसि धारय
॥ १ ॥ इषमूर्जं च पिन्वस इन्द्राय मत्सरिन्तमः । चमूष्वा नि पीदसि ॥ २ ॥
सुत इन्द्राय विष्णवे सोमः कुलशे अक्षरत् । मधुमां अस्तु वायवे ॥ ३ ॥ एते
असृग्रमाश्वोऽति ह्वरांसि बभ्रवः । सोमा ऋतस्य धारया ॥ ४ ॥ इन्द्रं वर्धन्तो
अप्तरः कृण्वन्तो विश्वमार्यम् । अपघ्नन्तो अरावणः ॥ ५ ॥ ३० ॥ सुता अनु
स्वमा रजोऽभ्यर्पन्ति बभ्रवः । इन्द्रं गच्छन्त इन्द्रवः ॥ ६ ॥ अया पर्वस्व धार-
या यया सूर्यमरोचयः । हिन्वानो मानुषीरुपः ॥ ७ ॥ अयुक्त सूर एतं पर्व-
मानो मनावर्धि । अन्तरिक्षेण यातवे ॥ ८ ॥ उत त्या हरितो दश सूरौ अयुक्त
यातवे । इन्दुरिन्द्र इति ब्रुवन् ॥ ९ ॥ परीतो वायवे सुतं गिर इन्द्राय मत्सरम् ।
अव्यो वारिषु सिञ्चत ॥ १० ॥ ३१ ॥ पर्वमान विदा रयिमस्मभ्यं सोम दुष्ट-
रम् । यो दूणाशो वनुष्यता ॥ ११ ॥ अभ्यर्ष सहस्रिणं रयिं गोमन्तमश्विनम् ।
अभि वाजमुत श्रवः ॥ १२ ॥ सोमो देवो न सूर्योऽद्रिभिः पवते सुतः । दधानः

अ० ७ । अ० १ । व० ३७] ५०३ [म० ६ । अ० ३ । सू० ६४ ।

कलशे रसम् ॥ १३ ॥ एते धामान्यार्या शुक्रा ऋतस्य धारया । वाजं गोमन्त-
मक्षरन् ॥ १४ ॥ सुता इन्द्राय वज्रिणे सोमसो दध्याशिरः । पवित्रमर्त्यक्षरन्
॥ १५ ॥ ३२ ॥ प्र सोम मधुमत्तमो राये अर्ष पवित्र आ । मदो यो देववीतमः
॥ १६ ॥ तमीं मृजन्त्यायत्रो हरिं नदीषु वाजिनम् । इन्दुमिन्द्राय मत्सरम् ॥ १७ ॥
आ पवस्व हिरण्यवदशवावत्सोम वीरवत् । वाजं गोमन्तमा भर ॥ १८ ॥ पद्मि
वाजे न वाज्युमव्यो वारेषु सिञ्चत । इन्द्राय मधुमत्तमम् ॥ १९ ॥ क्विं मृज-
न्ति मर्ज्य धीभिर्विषा अवस्यवः । वृषा कनिकदर्षति ॥ २० ॥ ३३ ॥ वृषणं
धीभिर्गुप्तुं सोममृतस्य धारया । मती विषाः समस्वरन् ॥ २१ ॥ पवस्व देवा-
युषगिन्द्रं गच्छतु ते मदः । वायुमा रोह धर्मणा ॥ २२ ॥ पवमान नि तोशसे
रयिं सोम श्रवाय्यम् । प्रियः समुद्रमा विश ॥ २३ ॥ अपघ्नन्पवसे मृधः क्रतु-
वित्सोम मत्सरः । नुदस्वादेवयुं जनम् ॥ २४ ॥ पवमाना असृक्षत सोमाः शु-
क्रास इन्द्रवः । अभि विश्वानि काव्या ॥ २५ ॥ ३४ ॥ पवमानास आश्वः
शुभ्रा असृग्रमिन्द्रवः । घ्नन्तो विश्वा अप द्विषः ॥ २६ ॥ पवमाना विवस्पर्ध-
न्तरिक्षादसृक्षत । पृथिव्या अधि सानवि ॥ २७ ॥ पुनानः सोम धारयेन्द्रो
विश्वा अप सिधः । जहि रक्षांसि मुक्रतो ॥ २८ ॥ अपघ्नन्त्सोम रक्षसोऽभ्यर्ष
कनिकदत् । घृमन्तं शुष्ममुत्तमम् ॥ २९ ॥ अस्मे वसूनि धारय सोम दिव्यानि
पार्थिवा । इन्द्रा विश्वानि वार्या ॥ ३० ॥ ३५ ॥

॥ ६४ ॥ १—३० काश्यप ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, ३, ४, ७, १२, १३, १५, १७, १९, २२, २४, २६ गायत्री । २, ५,
६, ८—११ १४, १६, २०, २३, २५, २९ निवृद्गायत्री । १८, २१, २७,
२८ विराड्गायत्री । ३० यवमध्यागायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६४ ॥ वृषा सोम घृमां अमि वृषा देव वृषव्रतः । वृषधर्माणि दधिषे
॥ १ ॥ वृष्णस्ते वृष्ण्यं शत्रो वृषा वनं वृषा मदः । सत्यं वृष्ण्वृषेदसि ॥ २ ॥
अश्वो न चक्रदो वृषा सं गा इन्द्रो समर्वतः । वि नो राये दुरो वृधि ॥ ३ ॥
असृक्षत प्र वाजिनो गव्या सोमसो अश्वया । शुक्रासो वीर्याश्वः ॥ ४ ॥
शुभमाना ऋतायुर्भिर्मृज्यमाना गर्भस्त्योः । पवन्ते वारं अव्यये ॥ ५ ॥ ३६ ॥
ते विश्वा वाशुषे वसु सोमा दिव्यानि पार्थिवा । पवन्तामान्तरिक्ष्या ॥ ६ ॥ प-
वमानस्य विश्ववित्प ते सर्गा अमृक्षत । सूर्यस्येव न रश्मयः ॥ ७ ॥ केतुं कृ-

अ० ७ । अ० २ । व० १] ५०४ [म० ६ । अ० ३ । सू० ६५ ।

एवन्द्रिवस्परि विश्वा रूपाभ्यर्षसि । समुद्रः सोम पिब्वसे ॥ ८ ॥ हिन्वानो वा-
चमिष्यसि पवमान विश्वर्षणि । अक्रान्देवो न सूर्यः ॥ ९ ॥ इन्द्रुः पविष्ट चेतनः
प्रियः कवीनां मती । मृजदश्वं रथीरिव ॥ १० ॥ ३७ ॥ ऊर्मिर्यस्ते पवित्र आ-
देवावीः पर्यक्षरत् । सीदन्मृतस्य योनिमा ॥ ११ ॥ स नो अर्ष पवित्र आ मद्रो
गो देववीतमः । इन्द्रविन्द्राय पीतये ॥ १२ ॥ इषे पवस्व धारया मृज्यमानो
मनीषिभिः । इन्द्रो रुचाभिः गा इहि ॥ १३ ॥ पुनानो वरिवस्कृभ्यूर्जे जनाय
गिर्वणः । हरे सृजान आशिरम् ॥ १४ ॥ पुनानो देववीतय इन्द्रस्य याहि नि-
ष्कृतम् । द्युतानो वाजिभिर्यतः ॥ १५ ॥ ३८ ॥ प्र हिन्वानास इन्द्रवोऽच्छा समुद्र-
माश्वः । धिया जूता असृजत ॥ १६ ॥ मर्मृजानास आयवो वृथा समुद्रमिन्द्रवः ।
अगर्मन्मृतस्य योनिमा ॥ १७ ॥ परि णो याह्यस्मयुर्विश्वा वसून्योर्जसा । प्राहि नः
शर्म वीरवत् ॥ १८ ॥ मिमाति वहिरेतशः पदं युजान ऋक्भिः । प्र यत्समुद्र आ-
हितः ॥ १९ ॥ आ यद्योनिं हिरण्ययमाशुर्ऋतस्य सीदति । जहात्यप्रचेतसः
॥ २० ॥ ३९ ॥ अभि वेना अनूपतेयक्षन्ति प्रचेतसः । मज्जन्त्यविचेतसः ॥ २१ ॥
इन्द्रायेन्द्रो मरुत्वते पवस्व मधुमत्तमः । ऋतस्य योनिमासदम् ॥ २२ ॥ तं त्वा-
विषा वचोविदः परिष्कृण्वन्ति वेधसः । सं त्वा मृजन्त्यायवः ॥ २३ ॥ रसं ते
मित्रो अर्यमा पिबन्ति वरुणः कवे । पवमानस्य मरुतः ॥ २४ ॥ त्वं सोम विप-
श्चितं पुनानो वाचमिष्यसि । इन्द्रो सहस्रभर्णसम् ॥ २५ ॥ ४० ॥ उतो सह-
स्रभर्णसं वाचं सोम मखस्युवम् । पुनान इन्द्रवा भर ॥ २६ ॥ पुनान इन्द्रवेषां
पुरुहूत जनानाम् । प्रियः समुद्रमा विश ॥ २७ ॥ दविद्युतत्या रुचा परिष्ठोभन्त्या
कृपा । सोमाः शुक्रा गवाशिरः ॥ २८ ॥ हिन्वानो हेतुभिर्यत आ वाजं वाज्य-
क्रमीत् । सीदन्तो वनुषो यथा ॥ २९ ॥ अध्वसोम स्वस्तये सज्जग्मानो दिवः
ऋविः । पवस्व सूर्यो दृशे ॥ ३० ॥ ४१ ॥ १ ॥

॥ ६५ ॥ १-३० भृगुर्वारुणिर्जमदग्निर्वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः-१, ९, १०, १२, १३, १६, १८, २१, २२, २४-२६ गायत्री । २, ११,
१४, १५, २६, ३० विराड्गायत्री । ३, ६-८, १६, २०, २७, २८ निचृशायत्री ।
४, ५ पादनिचृशायत्री । १७, २३ ककुम्भती गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६५ ॥ हिन्वन्ति सूरमुस्रयः स्वसारो जामयस्पतिम् । महामिन्द्रं महीयुवः
॥ १ ॥ पवमान रुचारुचा देवो देवेभ्यस्परि । विश्वा वसून्या विश ॥ २ ॥ आ

अ० ७ । अ० २ । व० ७] ५०५ [म० ६ । अ० ३ । सू० ६६ ।

पवमान सुष्टुतिं वृष्टिं देवेभ्यो दुर्वः । इषे पवस्व संयतम् ॥ ३ ॥ वृषा ह्यसि भानुना द्युमन्तं त्वा हवामहे । पवमान स्वाध्यः ॥ ४ ॥ आ पवस्व सुवीर्यं मन्दमानः स्वायुध । इहो हिन्वा गहि ॥ ५ ॥ १ ॥ यद्वज्रिः परिषिच्यसे मृज्यमानो गर्भस्त्योः । द्रुणां सधस्थमश्रुषे ॥ ६ ॥ प्र सोमाय व्यश्वत्पवमानाय गायत । महे सहस्रचक्षसे ॥ ७ ॥ यस्य वर्णी मधुश्रुतं हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । इन्कुमिन्द्राय धीतये ॥ ८ ॥ तस्य ते वाजिनो वयं विश्वा धनानि जिग्युषः । सखित्वमा वृणीमहे ॥ ९ ॥ वृषा पवस्व धारया मरुत्वते च मत्सरः । विश्वा दधान ओजसा ॥ १० ॥ २ ॥ तं त्वा धर्तारिमोण्योः पवमान स्वर्दशम् । हिन्वे वाजेषु वाजिनम् ॥ ११ ॥ अया चित्तो विपानया हरिः पवस्व धारया । युजं वाजेषु चोदय ॥ १२ ॥ आ न इन्द्रो महीमिषं पवस्व विश्वदर्शतः । अस्मभ्यं सोम गातुवित् ॥ १३ ॥ आ कृतशां अनूषतेन्द्रो धाराभिरोजसा । एन्द्रस्य पीतये विश ॥ १४ ॥ यस्य ते मद्यं रसं तीव्रं दुहन्त्यद्रिभिः । स पवस्वाभिमातिहा ॥ १५ ॥ ३ ॥ राजा मेधाभिरीयते पवमानो मनावधि । अन्तरिक्षेण यातवे ॥ १६ ॥ आ न इन्द्रो शतग्विनं गवां पोषं स्वशव्यम् । बहा भगत्तिमूतये ॥ १७ ॥ आ नः सोम सहो जुवो रूपं न वर्चसे भर । सुष्वाणो देववीतये ॥ १८ ॥ अर्षा सोम द्युमन्तमोऽभि द्रोणां नि रोरुवत् । सीदञ्छयेनो न योनिमा ॥ १९ ॥ अप्सा इन्द्राय वायवे वरुणाय मरुद्भ्यः । सोमो अर्पति विष्णवे ॥ २० ॥ ४ ॥ इषं तोकाय नो दधद्भ्यस्मभ्यं सोम विश्वतः । आ पवस्व सहस्रिणम् ॥ २१ ॥ ये सोमांसः परावति ये अर्वावति सुन्विरे । ये वादः शर्यणावति ॥ २२ ॥ य आर्जीकेषु कृत्वंसु ये मध्ये पस्त्यानाम् । ये वा जनेषु पञ्चसु ॥ २३ ॥ ते नो वृष्टिं दिवस्पति पवन्तामा सुवीर्यम् । सुवाना देवास इन्द्रवः ॥ २४ ॥ पवते हर्यता हरिर्गृणानो जमदग्निना । हिन्वानो गोरधि त्वचि ॥ २५ ॥ ५ ॥ प्र शुक्रासो वयो जुवो हिन्वानासो न सप्तयः । श्रीणाना अप्सु मृज्जत ॥ २६ ॥ तं त्वा सुतेष्वाभुवो हिन्विरे देवतातये । स पवस्वानया रुचा ॥ २७ ॥ आ ते दत्तं मयोभुवं वद्विप्रया वृणीमहे । पान्तमा पुरुस्पृहम् ॥ २८ ॥ आ मन्द्रमा वरेण्यमा विप्रमा मनीषिणम् । पान्तमा पुरुस्पृहम् ॥ २९ ॥ आ रयिमा सुचेतुनमा सुक्रतो तनूवा । पान्तमा पुरुस्पृहम् ॥ ३० ॥ ६ ॥

॥ ६६ ॥ १—३० शतं वैखानसा ऋषिः ॥ १—१८, २२—३० पवमानः सोमः । १९—२१ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ पादनिचवृत्तायत्री । २, ३, ५—८, १०, ११, १३, १५—१७, १९, २०, २३, २४, २५, २६, ३०

अ० ७ । अ० २ । व० १२] ५०६ [म० ६ । अ० ३ । सू० ६६ ।

गायत्री । ४, १४, २२, २७ विराड्गायत्री । ६, १२, २१, २८, २९ निचृद-
गायत्री । १८ पादनिचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१—१७, १६—३० षड्जः । १८ गान्धारः ॥

॥ ६६ ॥ पर्वस्व विश्वचर्षणेऽभि विश्वानि काव्या । सखा सखिभ्य ईड्यः
॥ १ ॥ ताभ्यां विश्वस्य राजसि ये पवमान धामनी । प्रतीची सोम तस्थतुः
॥ २ ॥ परि धामानि यानि ते त्वं सोमासि विश्वतः । पवमान ऋतुभिः कवे
॥ ३ ॥ पर्वस्व जनयन्निषोऽभि विश्वानि वार्या । सखा सखिभ्य ऊतये ॥ ४ ॥
तव शुक्रासो अर्चयो दिवस्पृष्टे वि तन्वते । एवित्रं सोम धामभिः ॥ ५ ॥ ७ ॥
तवेमे सप्त सिन्धवः प्रशिपं सोम सिस्रते । तुभ्यं धावन्ति धेनवः ॥ ६ ॥ प्र सोम
याहि धारया सुत इन्द्राय मत्सरः । दधानो अक्षिति श्रवः ॥ ७ ॥ समु त्वा
धीभिरस्वरन्दिन्वतीः सप्त जामयः । विप्रमाजा विश्वतः ॥ ८ ॥ मृजन्ति त्वा
समग्रुवोऽव्यं जीरावाधि प्वणि । रेभो यदज्यसे वने ॥ ९ ॥ पवमानस्य ते कवे
वाजिन्तसर्गा असृक्षत । अर्वन्तो न श्रवस्यवः ॥ १० ॥ ८ ॥ अच्छा कोशं मधु
श्चुतमस्रं वारं अव्यये । अवावशन्त धीतयः ॥ ११ ॥ अच्छा समुद्रमिन्द्रवोऽस्तं
गावो न धेनवः । अगमन्नृतस्य योनिमा ॥ १२ ॥ प्र ए इन्द्रो महेरण आपो अर्षन्ति
सिन्धवः । यदोभिर्वाशयिष्यसे ॥ १३ ॥ अस्य ते सख्ये वयमियं क्षन्तस्त्वोतयः । इन्द्रो
सखित्वमुशमसि ॥ १४ ॥ आ पवस्व गर्विष्यसे महे सोम नृचक्षसे । एन्द्रस्य जुठरे विश
॥ १५ ॥ ६ ॥ महाँ असि सोम ज्येष्ठ उग्राणामिन्द्र ओजिष्ठः । युध्वा सञ्छश्वजिगेथ
॥ १६ ॥ य उग्रेभ्यश्चिदो जीशञ्छूरैर्भ्यश्चिच्छूरतरः । भूरिदाभ्यश्चिन्महीयान्
॥ १७ ॥ त्वं सोम सूर एषस्तोकस्य साता तनूनाम् । वृणीमहे सख्याय वृणीमहे
युज्याय ॥ १८ ॥ अग्न आयूँपि पवस आ सुवोर्जमिपं च नः । आरे बाधस्व
दुच्छुनाम् ॥ १९ ॥ अग्निर्ऋषिः पवमानः पाञ्चजन्यः पुरोहितः । तमीमहे म-
हागयम् ॥ २० ॥ १० ॥ अग्ने पर्वस्व स्वपा अस्मे वर्चः सुवीर्यम् । दधद्भ्यं मयि
पोषम् ॥ २१ ॥ पवमानो अति सिधोऽभ्यर्षति सुष्टुतिम् । सूर्यो न विश्वदर्शतः
॥ २२ ॥ स मर्मजान आयुभिः प्रयस्वान्प्रयसे हितः । इन्दुरत्यो विचक्षणः ॥ २३ ॥
पवमान ऋतं बृहच्छुक्रं ज्योतिरजीजनत् कृष्णा तमांसि जड्घनत् ॥ २४ ॥ पव-
मानस्य जड्घ्रतो हरेश्चन्द्रा असृक्षत । जीरा अजिरशोचिषः ॥ २५ ॥ ११ ॥ पव-
मानो रथीतमः शुभ्रेभिः शुभ्रशस्तमः । हरिश्चन्द्रो मरुद्गणः ॥ २६ ॥ पवमानो व्य-
श्रवद्भ्यश्चिन्महीयानः । दधत्स्तोत्रे सुवीर्यम् ॥ २७ ॥ प्र सुवान इन्दुरक्षाः ए-
वित्रमत्यव्ययम् । पुनान इन्दुरिन्द्रमा ॥ २८ ॥ एष सोमो अर्धि त्वचि गवां क्री-

अ० ७ । अ० २ । व० १६] ५०७ [म० ६ । अ० ३ । सू० ६७ ।

कृत्यद्रिभिः । इन्द्रं मदाय जोहुवत् ॥ २६ ॥ यस्य ते द्युम्नवत्पयः पवमानाभृतं
दिवः । तेन नो मृळ जीवसे ॥ ३० ॥ १२ ॥

॥ ६७ ॥ ऋषिः—१-३ भरद्वाजः । ४-६ कश्यपः । ७-९ गोतमः । १०-१२
अत्रिः । १३-१५ विश्वामित्रः । १६-१८ जमदग्निः । १९-२१ वसिष्ठः । २२-३२
पवित्रो वसिष्ठो वोभौ वा ॥ देवताः—१-६, १३-२२, २८-३० पवमानः सोमः ।
१०-१२ पवमानः सोमः पूषा वा । २३, २४ अग्निः । २५ अग्निः सविता वा । २६
अग्निरग्निर्वा सविता च । २७ अग्निर्विश्वेदेवा वा । ३१, ३२ पवमान्यध्येतृस्तुतिः ॥
छन्दः—१, २, ४, ५, ११—१३, १५, १६, २३, २५ निचृद्गायत्री । ३,
८ विराद्गायत्री । १० यवमध्यागायत्री । १६—१८ भुरिगार्ची विराद्गायत्री ।
६, ७, ९, १४, २०—२२, २४, २६, २८, २९ गायत्री । २७ अनुष्टुप् ।
३१, ३२ निचृदनुष्टुप् । ३० पुरउष्णिक् ॥ स्वरः—१—२६, २८, २९ पङ्क्तः ।
२७, ३१, ३२ गान्धारः । ३० ऋषभः ॥

॥ ६७ ॥ त्वं सोमासि धारयुर्मन्द्र आजिष्ठो अध्वरे । पवस्व मंहयद्रयिः ॥ १ ॥
त्वं सुतो नृमादनो दधन्वान्मत्सरिन्तमः । इन्द्राय सूरिरन्धसा ॥ २ ॥ त्वं सुष्वा-
णो अद्रिभिरभ्यर्षे कर्तिक्रदत् । द्युम्नं शुष्ममुत्तमम् ॥ ३ ॥ इन्दुर्हिन्वानो अर्पतितिरो
वाराण्यव्यया । हरिर्वाजमचिक्रदत् ॥ ४ ॥ इन्द्रो व्यव्यमर्पसि वि श्रवांसि वि
सौभगा । वि वाजान्तमोम गोमंतः ॥ ५ ॥ १३ ॥ आ न इन्द्रो शतृग्विनै रयिं
गोमन्तमश्विनम् । भरा सोम सदृस्त्रिणम् ॥ ६ ॥ पवमानास इन्द्रवस्तिरः पवित्र-
माशवः । इन्द्रं यामेभिराशत ॥ ७ ॥ क्रकुहः सोम्यो रस इन्दुरिद्राय पूर्यः ।
आयुः पवत आयवे ॥ ८ ॥ हिन्वन्ति सूरमुस्यः पवमानं मधुश्चुतम् । अभि गिरा
समस्वरन् ॥ ९ ॥ अविना नो अजाश्वः पूषा यामनियामनि । आ भक्षत्कन्यासु
नः ॥ १० ॥ १४ ॥ अयं सोमः कपर्दिनै घृतं न पवते मधु । आ भक्षत्कन्यासु
नः ॥ ११ ॥ अयं त आघृणे सुतो घृतं न पवते शुचि । आ भक्षत्कन्यासु नः
॥ १२ ॥ वाचो जन्तुः कवीनां पवस्व सोम धारया । देवेषु रत्नधा असि ॥ १३ ॥
आ कलशेषु धावति श्येनो वर्म वि गाहते । अभि द्रोणा कर्तिक्रदत् ॥ १४ ॥
परि प्र सोम ते रसोऽसर्जि कलशे सुतः । श्येनो न तक्तो अर्पति ॥ १५ ॥ १५ ॥
पवस्व सोम मन्दयन्निन्द्राय मधुमुत्तमः ॥ १६ ॥ असृग्रन्देववीतये वाजयन्तो रथा
इव ॥ १७ ॥ ते सुतासो मदिन्तमाः शूक्रा वायुर्मसृक्षत ॥ १८ ॥ ग्रावणा तुभ्यो
अभिष्टुतः पवित्रं सोम गच्छसि । दधत्स्तोत्रे सुवीर्यम् ॥ १९ ॥ एष तुभ्यो अ-

अ० ७ । अ० २ । व० २०] ५०८ [म० ६ । अ० ४ । सू० ६८ ।

भिष्टुतः पवित्रमतिं गाहते । रत्नोहा वारमव्ययम् ॥ २० ॥ १६ ॥ यदन्ति यच्च
दूरके भयं विन्दति मामिह । पवमान वितज्जहि ॥ २१ ॥ पवमानः सो अद्य नः
पवित्रेण विचर्षणिः । यः पोता स पुनातु नः ॥ २२ ॥ यत्ते पवित्रमर्चिष्यग्ने
विततमन्तरा । ब्रह्म तेन पुनीहि नः ॥ २३ ॥ यत्ते पवित्रमर्चिष्यदग्ने तेन पुनीहि
नः । ब्रह्मसवैः पुनीहि नः ॥ २४ ॥ उभाभ्यां देव सवितः पवित्रेण सवेन च ।
मां पुनीहि विश्वतः ॥ २५ ॥ १७ ॥ त्रिभिष्टु देव सवितर्वर्षिष्ठैः सोम धामभिः ।
अग्ने दक्षैः पुनीहि नः ॥ २६ ॥ पुनन्तु मां देवजनाः पुनन्तु वसवो धिया ।
विश्वे देवाः पुनीत मा जातवेदः पुनीहि मां ॥ २७ ॥ प्र प्यायस्व प्र स्यन्दस्व
सोम विश्वेभिरंशुभिः । देवेभ्य उक्तमं हविः ॥ २८ ॥ उप प्रियं पनिमतं युवान-
माहुतीवृधम् । अगन्म विश्वतो नमः ॥ २९ ॥ अलाग्यस्य परशुर्ननाश तमा प-
वस्व देव सोम । आगुं चिदेव देव सोम ॥ ३० ॥ यः पावमानीरुध्येन्यृषिभिः
सम्भृतं रसम् । सर्वं स पूतमश्नाति स्वदितं मातरिष्वना ॥ ३१ ॥ पावमानीर्यो
अध्येत्यृषिभिः सम्भृतं रसम् । तस्मै सरस्वती दुहे क्षीरं सर्पिर्मधूदकम् ॥ ३२ ॥ १८ ॥ ३॥

॥ ६८ ॥ १—१० वत्सप्रिभालन्दन ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः—१, ३, ६, ७ निचृज्जगती । २, ४, ५, ६ जगती । ८ विराड्जगती ।
१० त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—६ निपादः । १० धैवतः ॥

॥ ६८ ॥ प्र देवमच्छा मधुमन्त इन्द्रवोऽसिप्यदन्त गात्र आ न धेनवः ।
बर्हिषदो वचनावन्त ऊर्धभिः परिश्रुतमुस्रिया निणिजं धिरे ॥ १ ॥ स रोरुवद-
भि पूर्वा अचिक्रद्दुपारुहः अथयन्त्स्वादते हरिः । तिरः पवित्रं परियन्तुरु अयो
नि शयीणि दधते देव आ वरम् ॥ २ ॥ वि यो ममे यम्या संयती मदः साकं-
वृथा पर्यसा पिन्वदक्षिता । मही अंगारे रजसी विवेविददभिब्रजन्नक्षितं पाज आ
ददे ॥ ३ ॥ स मातरा विचरन्वाजयन्नपः प्र मेधिरः स्वधया पिन्वते पदम् ।
अशुर्यवेन पिपिश यतो नृभिः सं जामिभिर्नसते रक्षते शिरः ॥ ४ ॥ सं दक्षेण
मनसा जायते कविर्ऋतस्य गर्भो निहितो यमा परः । यूना ह सन्ता प्रथमं वि
जज्ञतुर्गुहा हितं जनिम नेममुद्यतम् ॥ ५ ॥ १६ ॥ मन्द्रस्य रूपं विविदुर्मनीषिणः
श्यनो यदन्धो अभरत्परावतः । तं मर्जयन्त सुवृधे नदीषां उशन्तमंशं परियन्त-
मृग्मियम् ॥ ६ ॥ त्वां मृज्जन्ति दश योषणः सुतं सोम ऋषिभिर्मतिभिर्धीतिभिर्हितम् ।
अव्यो वारंभिरुत देवहूतिभिर्नृभिर्यतो वाजमा दधि मातये ॥ ७ ॥ परिप्रयन्तं
वभ्यै सुषंसवं सोमै मनीषा अभ्यनूषत स्तुभः । यो धारया मधुमां कृमिणा दिव

अ० ७ । अ० २ । व० २३] ५०६ [म० ६ । अ० ४ । सू० ७० ।

इयति वाचं रयिषाळमर्त्यः ॥ ८ ॥ अयं दिव इयति विश्वमा रजः सोमः पुनानः कुलशेषु सीदति । अद्भिर्गोभिर्मृज्यते अद्भिभिः सुतः पुनान इन्दुर्वरिवो विद-
त्प्रियम् ॥ ९ ॥ एवा नः सोम परिषिच्यमानो वयो धर्धश्चित्तमं पवस्व । अद्वेषे
द्यावापृथिवी हुवेम देवा धत्त रयिमस्मे सुवीरम् ॥ १० ॥ २० ॥

॥ ६६ ॥ १-१० हिरण्यस्तूप ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१,
५ पादनिचृज्जगती । २-४, ६ जगती । ७, ८ निचृज्जगती । ९ निचृत्त्रिष्टुप् ।
१० त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-८ निषादः । ९, १० गान्धारः ॥

॥ ६६ ॥ इषुर्न धन्वन्मर्ति धीयते मतिर्वत्सो न मातुरूपं सज्यूर्धनि । उरुधा-
रेव दुहे अग्रं आयत्यस्य वृतेष्वपि सोम इष्यते ॥ १ ॥ उपो मतिः पृच्यते सि-
च्यते मधु मन्द्राजनी चोदते अन्तरासनि । पवमानः सन्तनिः प्रधन्तामित्र मधु-
मान्द्रप्सः परि वारमर्पति ॥ २ ॥ अव्ये वधूयुः पवते परि त्वचि श्रथन्तीते नप्ती-
रदितेऽनं यते । हरिरक्रान्यजतः संयतो मदा नृम्णा शिशानो महिषो न शोभते
॥ ३ ॥ उक्ता मिमाति प्रति यन्ति धेनवो देवस्य देवीरूपं यन्ति निष्कृतम् ।
अत्यक्रमीर्दजुर्न वारमव्ययमन्त्रं न निक्तं परि सोमो अव्यत ॥ ४ ॥ अमृक्तेन
रुशता वासमा हरिरमन्यो निणिजानः परि व्यत । दिवस्पृष्टं बर्हणा निणिजे
कृतोपस्तरणं चम्बोर्नभस्पयम् ॥ ५ ॥ २१ ॥ सूर्यस्येव रुश्मयो द्रावयित्तवो म-
त्सरासः प्रमुपः साकमीरते । तन्तुं ततं परि सर्गास आशवो नेन्द्रादिते पवते धाम
किं चन ॥ ६ ॥ सिन्धोरिव प्रवणे निम्न आशवो वृषेच्युता मदासो गातुमाशत ।
शं नो निवेशे द्विपदे चतुष्पदेऽस्मे वाजाः सोम तिष्ठन्तु कृष्टयः ॥ ७ ॥ आ नः
पवस्व वसुमद्विरण्यवदश्वावद्गोमयवमत्सुवीर्यम् । यूयं हि सोम पितरो मम स्थनं
दिवो मूर्धानः प्रस्थिता वयस्कृतः ॥ ८ ॥ एते सोमाः पवमाना इन्द्रं रथा इव
प्र ययुः सानिमच्छ । सुताः पवित्रमति यन्त्यव्यं हित्वी वविं हरितो वृष्टिमच्छ
॥ ९ ॥ इन्द्रविन्द्राय बृहते पवस्व सुमृळीको अनव्यो रिशादाः । भरा चन्द्राणि
गृणते वसूनि देवर्थावापृथिवी प्रावतं नः ॥ १० ॥ २२ ॥

॥ ७० ॥ १-१० रेणुर्वैश्वामित्र ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१,
३ त्रिष्टुप् । २, ६, ९, १० निचृज्जगती । ४, ५, ७ जगती । ८ विराज्जगती ॥
स्वरः-१, ३ धैवतः । २, ४-१० ॥ निषादः

अ० ७ । अ० २ । व० २५] ५१० [म० ६ । अ० ४ । सू० ७१ ।

॥ ७० ॥ त्रिरस्मै सप्त धेनवो दुदुद्वे सत्यामाशिरं पूर्वे व्योमनि । चत्वार्यन्या भुवनानि निर्णिजे चारुणि चक्रे यद्वैतैरवर्धत ॥ १ ॥ स भिक्षमाणो अमृतस्य चारुण उभे व्याघ्रा काव्येना वि शश्रथे । तेजिष्ठा अपो मंहना परि व्यत यदी देवस्य श्रवसा सदो विदुः ॥ २ ॥ ते अस्य सन्तु केतवोऽमृत्यवोऽदाभ्यासो अनुषी० उभे अनु । येभिर्नृग्णा च देव्या च पुनत आदिद्राजानं मनना अगृभ्यत ॥ ३ ॥ स मृज्यमानो दशभिः सुकर्मभिः प्र मध्यमासु मातृपु प्रमे सचा । व्रतानि पानो अमृतस्य चारुण उभे नृचक्षा अनु पश्यते विशौ ॥ ४ ॥ स मर्मजान इन्द्रियाय धारय ओभे अन्ता रोदसी हर्षते हितः । वृषा शुष्मेण बाधते वि दुर्मतीरादेदिशानः शर्यहेव शुरुधः ॥ ५ ॥ २३ ॥ स मातरा न ददृशान उस्त्रियो नानददेति मरुतामिव स्वनः । जानन्नृतं प्रथमं यन्स्वर्णरं प्रशस्तये कर्मवृणीत सुक्रतुः ॥ ६ ॥ रुवति भीमो वृषभस्तत्रिप्यया शृङ्गे शिशानो हरिणी विचक्षणः । आयोनि सोमः सुक्रतं नि पीदति गव्ययी त्वग्भवति निर्णिगव्ययी ॥ ७ ॥ शुचिः पुनानस्तन्वमरेपसमव्ये हरिन्यधाविष्ट सानवि । जुष्टो मित्राय वरुणाय वायवे त्रिधातु मधु क्रियते सुकर्मभिः ॥ ८ ॥ पवस्व सोम देववीतये वृषेन्द्रस्य हार्दि सोमधानमा विश । पुरा नो बाधाहुगितानि पास्य क्षेत्रविद्धि दिश आर्हा विपृच्छते ॥ ९ ॥ हितो न सप्तिरभि वाजमर्पेन्द्रस्येन्द्रो जठरमा पवस्व । तावा न सिन्धुमति पर्षि विद्वाञ्छूरो न युध्यन्नव नो निदः स्पः ॥ १० ॥ २४ ॥

॥ ७१ ॥ १—६ ऋपभो वैश्वामित्र ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ४, ७ विराड्जगती । २ जगती । ३, ५, ८ निचृज्जगती । ६ पाद-निचृज्जगती । ९ विराद्विष्टुप् ॥ स्वरः—१—८ निषादः । ९ धैवतः ॥

॥ ७१ ॥ आ दक्षिणा सृज्यते शुष्म्या स्रवं वेति द्रुहो रत्तसः पाति जा-गृविः । हरिरोपशं कृणुते नभस्पय उपस्तिरं चम्बो ब्रह्म निर्णिजे ॥ १ ॥ प्र कृष्टिहेवः शूष एति रोरुवदसुर्यः । वर्ण नि रिणीते अस्य तम् । जहाति वृत्रि पितु-रेति निष्कृतमुपपुतं कृणुते निर्णिजं तना ॥ २ ॥ अद्रिभिः सुतः पवते गर्भस्त्योद्विषायते नभसा वेपते मती । स मोदते न सते साधते गिरा नेनित्के अप्सु यजते परीमणि ॥ ३ ॥ परि युक्षं सहसः पर्वतावृधं मध्वः सिञ्चन्ति हर्म्यस्य सक्षणिम् । आ यस्मिन्नावः सुहुताव ऊर्धनि मूर्धञ्छीणन्त्यग्रियं वरीमभिः ॥ ४ ॥ समी रथं न भुरिजोरहेषत दश स्वसारो अदितेरुपस्थ आ । जिगादुप जयति गोरपीच्यं पदं

अ० ७ । अ० २ । व० २६] ५११ [म० ६ । अ० ४ । सू० ७३ ।

यदस्य मनुष्या अजीजनन् ॥ ५ ॥ २५ ॥ श्येनो न योनिं सदनं धिया कृतं हि-
रण्ययमासदं देव एषति । ए र्णिणन्ति बर्हिषि प्रियं गिराश्वो न देवा अप्येति य-
ज्ञियः ॥ ६ ॥ परा व्यक्तो अरुषो दिवः कविर्वृषा त्रिपृष्ठो अनविष्ट गा अभि ।
सहस्रणीतिर्यतिः परायती रेभो न पूर्वीरुषसो वि राजति ॥ ७ ॥ त्वेषं रूपं कृ-
णुते वर्णो अस्य स यत्राशयत्समृता सधति स्निग्धः । अप्सा याति स्वधया दैव्यं
जनं सं सुष्ठुती नसते सं गो अग्रया ॥ ८ ॥ उत्तेव यूथा परियन्नरावीदधि त्विषीर-
धित सूर्यस्य । दिव्यः सुपर्णोऽव चक्षत क्षां सोमः परि क्रतुना पश्यते जाः ॥ ९ ॥ २६ ॥

॥ ७२ ॥ १-६ हरिमन्त ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१-३,
६, ७ निचृज्जगती । ४, ८ जगती । ५ विराड्जगती । ६ पादनिचृज्जगती ॥
निषादः स्वरः ॥

॥ ७२ ॥ हरिं मृजन्त्यरुषो न गुज्यते सं धेनुभिः कलशे सोमो अज्यते ।
उद्वाचमीरयति हिन्वते मनी पुरुष्टस्य कति चित्परिप्रियः ॥ १ ॥ साकं वदन्ति
बहवो मनीषिण इन्द्रस्य सोमं जठरे यदादुहुः । यदा मृजन्ति सुगभस्तयो नरः
सनीलाभिर्दशभिः काम्यं मधु ॥ २ ॥ अरममाणो अत्येति गा अभि सूर्यस्य प्रियं दु-
हितुस्तिरो रवंम् । अन्वस्मै जोषमभराद्विनङ्गसः सं द्रयीभिः स्वसृभिः क्षेति जामिभिः
॥ ३ ॥ नृधृतो अद्रिपुतो बर्हिषि प्रियः पतिर्गवां प्रदिव इन्दुर्ऋत्विजः । पुरन्धिवान्मनुषो
यज्ञ सार्धनः शुचिर्धिया पवते सोम इन्द्र ते ॥ ४ ॥ नृवाहुभ्यां चोदितो धारया
सुतोऽनुष्वधं पवते सोम इन्द्र ते । आप्राः क्रतून्तस मजैरध्वरे मतीर्वेन द्रुषच्चम्बो-
रासद्वदरिः ॥ ५ ॥ २७ ॥ अंशुं दुहन्ति स्तनयन्तमक्षितं कविं कुवयोऽपसो म-
नीषिणः । समी गावो मतयो यन्ति संयते ऋतस्य योना सद्ने पुनर्भुवः ॥ ६ ॥
नाभा पृथिव्या धरुणो महो दिवोऽपामूर्मो सिन्धुष्वन्तरुक्षितः । इन्द्रस्य वज्रो वृषभो
विभूवसुः सोमो हृदे पवते चारु मत्सरः ॥ ७ ॥ स तू पवस्व परि पार्थिवं रजः स्तोत्रे
शिर्क्षन्नाधून्वते च सुक्रतो । मा नो निर्भाग्वर्मुनः सादनस्पृशो रयि पिशङ्गं बहुलं व-
सीमहि ॥ ८ ॥ आ तू न इन्द्रो शतद्रात्वश्व्यं सहस्रदातु पशुमद्विरण्यवत् । उप
मास्व बृहती रेवतीरिषोऽधि स्तोत्रस्य पवमान नो गहि ॥ ९ ॥ २८ ॥

॥ ७३ ॥ १-६ पवित्र ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१ जगती ।
२-७ निचृज्जगती । ८, ९ विराड्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

अ० ७ । अ० २ । व० ३२] ५१२ [म० ६ । अ० ४ । सू० ७४ ।

॥ ७३ ॥ स्रक् द्रव्यस्य धर्मतः समस्वरञ्जितस्य योना समरन्त नाभयः । त्रीन्स
मुधो असुरश्चक्र आरभे सत्यस्य नावः सुकृतमपीपरन् ॥ १ ॥ सम्यक् सम्यञ्चो
महिषा अहेषत् सिन्धोरुर्मावधि वेना अवीविपन् । मधोर्धराभिर्जनयन्तो अर्कमि-
त्प्रियाभिन्दस्य तन्वमवीवृधन् ॥ २ ॥ पवित्रवन्तः परि वाचमासते पितृषां प्रत्नो
अभिरेक्षति व्रतम् । महः समुद्रं वरुणस्तिरो दधे धीरा इच्छेत्कुर्धरुणेष्वारभम् ॥ ३ ॥
सहस्रधारेऽव ते समस्वरन्दिवो नाके मधुजिह्वा असश्चतः । अस्य स्पशो न नि-
मिषन्ति भूर्णयः पदेपदे पाशिनः सन्ति सेतवः ॥ ४ ॥ पितुर्मातुरध्या ये समस्व-
रञ्जिता शोचन्तः सन्दहेन्तो अवतान् । इन्द्रद्विष्टामप धमन्ति मायया त्वचमसिंक्रिं
भूमनो दिवस्परि ॥ ५ ॥ २६ ॥ प्रत्नान्मातादध्या ये समस्वरञ्जलोकयन्त्रासो र-
भसस्य मन्तवः । अपान्तासो वधिरा अहासत् ऋतस्य पन्थां न तरन्ति दुष्कृतः
॥ ६ ॥ सहस्रधारे वितते पवित्र आ वाचं पुनन्ति कवयो मनीषिणः । रुद्रास ए-
षामिषिरासो अद्भुतः स्पशः स्वञ्चः सुदृशो नृचक्षसः ॥ ७ ॥ ऋतस्य गोपा न
दभाय सुकृतुस्त्री प पवित्रा हृद्यन्तरा दधे । विद्वान्स विश्वा भुवनाभि पश्यत्य-
वाजुष्टान्विध्यति कर्ते अवतान् ॥ ८ ॥ ऋतस्य तन्तुर्विततः पवित्र आ जिह्वाया अग्रे व-
रुणस्य मायया । धीराश्चित्तन्मिनक्षन्त आशतावा कर्तमव पदात्यप्रभुः ॥ ९ ॥ ३० ॥

॥ ७४ ॥ १-६ कर्त्तावानृषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ३
पादनिचृज्जगती । २, ६ विराड्जगती । ४, ७ जगती । ५, ६ निचृज्जगती ।
८ निचृत्विष्टुप् ॥ स्वरः—१-७, ६ निपादः । ८ धैवतः ॥

॥ ७४ ॥ शिशुर्न जातोऽव चक्रदङ्घने स्वर्ग्यद्वाज्यरूपः सिपांसति । दिवो
रेतसा सचते पयोवृथा तमीमहे सुमती शर्म सप्रथः ॥ १ ॥ दिवो यः स्कम्भो ध-
रुणः स्वातत् आपूर्णो अंशुः पर्येति विश्वतः । सेमे मही रोदसी यक्षदावृता समी-
चीने दाधार समिषः कविः ॥ २ ॥ महि प्सरः सुकृतं सोम्यं मधुर्वी गव्यूतिरदि-
तेऽर्कतं यते । ईशे यो वृष्टिर्न उसियो वृषापां नेता य इतर्कतिऽर्कमियः ॥ ३ ॥
आत्मन्वन्नभौ दुह्यते घृतं पर्य ऋतस्य नाभिरमृतं वि जायते । समीचीनाः सुदा-
नवः प्रीणन्ति तं नरो हितमव मेहन्ति परेवः ॥ ४ ॥ अरावीदंशुः सचमान ऊ-
र्मिणा देवाव्यं मनुषे पिन्वति त्वचम् । दधाति गर्भमदितेरुपस्थ आ येन लोकं
च तनयं च धामहे ॥ ५ ॥ ३१ ॥ सहस्रधारेऽव ता असश्चतस्तृतीयं सन्तु र-
जसि प्रजावतीः । चतस्रो नाभो निर्हिता अबो दिवो हविर्भरन्त्यमृतं घृतश्चुतः

अ० ७ । अ० ३ । व० १] ५१३ [म० ६ । अ० ४ । सू० ७६ ।

॥ ६ ॥ श्वेतं रूपं कृणुते यत्सिषासति सोमो मीढा असुरो वेद भूमनः । धिया शमी सचते सेमभि प्रवदिवस्कबन्धमव दर्षदुद्रिणम् ॥ ७ ॥ अथ श्वेतं कलशं गोभिर्क्त कर्मणा वाज्यक्रमीत्ससवान् । आ हिंन्विरे मनसा देवयन्तः कसीवते शतहिमाय गोनाम् ॥ ८ ॥ अग्निः सोम पपृचानस्य ते रसोऽव्यो वारं वि पवमान धावति । स मृज्यमानः कविभिर्मदिन्तस्वस्वेन्द्राय पवमान पीतये ॥ ९ ॥ ३२ ॥

॥ ७५ ॥ १-५ कविर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, ३, ४ निचृज्जगती । २ पादनिचृज्जगती । ५ विराज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ७५ ॥ अभि प्रियाणि पवते चनोहितो नामानि यद्वा अधि येषु वर्धते । आ सूर्यस्य बृहतो बृहन्नधि रथं विष्वञ्चमरुहद्विचक्षणः ॥ १ ॥ अतस्य जिह्वा पवते मधु प्रियं वक्ता पतिर्धियो अस्या अदाभ्यः । दधाति पुत्रः पित्रोरपीच्यं नामतृतीयमधि रोचने दिवः ॥ २ ॥ अव द्युतानः कलशा अचिक्रदृष्टभिर्येमानः कोश आ हिरण्यये । अभीमृतस्य दोहना अनूषतार्धि त्रिपृष्ठ उपसो विराजति ॥ ३ ॥ अद्रिभिः सुतो मतिभिश्चनोहितः प्ररोचयघोदसी मातरा शुचिः रोमाण्यव्या समया वि धावति मधोधारा पिन्वमाना दिवेदिवे ॥ ४ ॥ परि सोम प्रधन्वा स्वस्तये नृभिः पुनानो अभि वासयाशिरम् । ये ते मदा आहनसो विहायसस्तेभिरिन्द्र चोदय दार्तवे मघम् ॥ ५ ॥ ३३ ॥ २ ॥

॥ ७६ ॥ १-५ कविर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१ त्रिष्टुप् । २ विराज्जगती । ३, ५ निचृज्जगती । ४ पादनिचृज्जगती ॥ स्वरः-१ धैवतः । २-५ निषादः ॥

॥ ७६ ॥ धृता दिवः पवते कृत्व्यो रसो दत्तो देवानामनुमाद्यो नृभिः । हरिः सृजानो अत्यो न सत्त्वभिर्वृथा पाजोसि कृणुते नदीष्वा ॥ १ ॥ शूरो न धत्त आयुधा गर्भस्त्योः स्वः सिषासत्रधिरो गर्विष्टिषु । इन्द्रस्य शुष्ममीरयन्नपस्युभिरिन्द्रहिन्वानो अज्यते मनीषिभिः ॥ २ ॥ इन्द्रस्य सोम पवमान उर्मिणा तविष्यमाणो जठरेष्वा विश । प्र णाः पिन्व विष्टुदध्रेव रोदसी धिया न वाजा उप मासि शश्वतः ॥ ३ ॥ विश्वस्य राजा पवते स्वर्हसं अतस्य धीतिर्मृषिषाळवीवशत् । यः सूर्यस्यासिरेण मृज्यते पिता मतीनामसमष्टकाव्यः ॥ ४ ॥ वृषेव यूथा परि कोशमर्षस्येषामुपस्थे वृषभः कर्निक्रदत् । स इन्द्राय पवसे मत्सरिन्तमो यथा जेषामसिधे त्वोतयः ॥ ५ ॥ १ ॥

अ० ७ । अ० ३ । व० ४] ५१४ [अ० ६ । अ० ४ । सू० ७६ ।

॥ ७७ ॥ १-५ कविर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१ जगती ।
२, ४, ५ निचृज्जगती । ३ पादनिचृज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ७७ ॥ एष प्र कोशे मधुमाँ अचिक्रददिन्द्रस्य वज्रो वपुषो वपुष्परः । अ-
भीमृतस्य सुदुघा घृतश्रुतो वाश्रा अर्षन्ति पर्यसेव धेनवः ॥ १ ॥ स पूर्व्यः पवते
यं दिवस्परि श्येनो मथायदिषितस्तिरो रजः । स मध्व आ युवते वेर्विजान इ-
त्कृशानोरस्तुर्मनसाह विभ्युषा ॥ २ ॥ ते नः पूर्वीस उपरास इन्द्रो महे वाजाय
धन्वन्तु गोमते । इत्तेण्यासो अथो न चारवो ब्रह्मब्रह्म ये जुजुषुर्हविर्विः ॥ ३ ॥
अयं नो विद्वान्वनवद्वनुप्यत इन्दुः सत्राचा मनसा पुरुष्टुतः । इनस्य यः सदेने
गर्भमादधे गवामुरुवजमभ्यर्षति वज्रम् ॥ ४ ॥ चक्रिर्दिवः पवते कृत्व्यो रसो महां
अदब्धो वरुणो हुरुग्यते । असावि मित्रो वृजनेषु यज्ञियोऽत्यो न यूथे वृषयुः
कर्निक्रदत् ॥ ५ ॥ २ ॥

॥ ७८ ॥ १-५ कविर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, ५ नि-
चृज्जगती । २-४ जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ७८ ॥ प्र राजा वाचं जनयन्नसिष्यददपो वसानो अभि गा इयत्तति ।
गृभ्णार्ति रिप्रमविरस्य तान्वा शुद्धो देवानामुपयाति निष्कृतम् ॥ १ ॥ इन्द्राय
सोम परि पिच्यसे नृभिर्नृचक्षा ऊर्मिः कविरज्यसे वने । पूर्वीर्हि ते स्तुतयः स-
न्ति यातवे सहस्रमश्वा हरयश्चमृपदः ॥ २ ॥ समुद्रिया अप्सरसो मनीषिणमा-
सीना अन्तरभि सोममत्तरन् । ता ई हिन्वन्ति हर्म्यस्य सत्तणि दाचन्ते सुम्नं
पवमानमक्षितम् ॥ ३ ॥ गोजिन्नः सोमो रथजिद्धिरण्यजित्स्वर्जिदब्जित्पवते स-
हस्रजित् । यं देवासश्चक्रिरे प्रीतये मदं स्वादिष्टं द्रप्समरुणं मयोभुवम् ॥ ४ ॥
एतानि सोम पवमानो अस्मयुः सत्यानि कृण्वन्द्विणान्यर्पसि । जहि शत्रुमन्तिके
दूरके च य उर्वी गव्यंतिमभयञ्च नस्कृधि ॥ ५ ॥ ३ ॥

॥ ७९ ॥ १-५ कविर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, ३
पादनिचृज्जगती । २, ४, ५ निचृज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ७९ ॥ अचोदसो नो धन्वन्तिवन्दवः प्र सुवानासो बृहद्विषु हरयः । वि
च नशन्न ह्यो अरांतयोऽर्यो नशन्तु सर्निषन्त नो धियः ॥ १ ॥ प्र णो धन्व-
न्तिवन्दवो मदच्युतो धना वा येभिरर्वतो जुनीमसि । तिरो मर्तस्य कस्य चित्प-
रिहृति वयं धनानि विश्वधा भरेमहि ॥ २ ॥ उत स्वस्या अरांत्या अरिर्हि प

अ० ७ । अ० ३ । व० ६] ५१५ [म० ६ । अ० ४ । सू० ८१ ।

उतान्यस्या अरात्या वृको हि ष । धन्वज तृप्णा समरीत ताँ अभि सोम जहि
पवमान दुराध्यः ॥ ३ ॥ दिवि ते नाभा परमो य आददे पृथिव्यास्तं हरुहुः
सानवि क्षिपः । अद्रयस्त्वा बप्सति गोरभि त्वच्यप्सु त्वा हस्तैर्वेदुर्मुनीषिणः
॥ ४ ॥ एवा त इन्द्रो सुभ्वं सुपेशंसं रसं तुञ्जन्ति प्रथमा अभिश्रियः । निर्द-
बिदं पवमान नि तारिष आविस्ते शुष्मो भवतु प्रियो मदः ॥ ५ ॥ ४ ॥

॥ ८० ॥ १-५ वसुभारद्वाज ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१,
४ जगती । २, ५ विराट्जगती । ३ निचृज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ८० ॥ सोमस्य धारा पवते नृचक्षस ऋतेन देवान्हवते दिवस्परि । बृ-
हस्पते रवथेना वि दिद्युते समुद्रासो न सर्वनानि विव्यचुः ॥ १ ॥ यं त्वा वा-
जिब्रज्या अभ्यनूषतायोहतं योनिमा रोहसि युमान् । मघोनामार्थुः प्रतिरन्महि
श्रव इन्द्राय सोम पवसे वृषा मदः ॥ २ ॥ एन्द्रस्य कुक्षा पवते मदिन्तस्य ऊर्जे
वसानः श्रवसे समङ्गलः । प्रत्यङ् स विश्वा भुवनाभि पंपथे क्रीळन्हरित्यः स्य-
न्दते वृषा ॥ ३ ॥ तं त्वा देवेभ्यो मधुमत्तमं नरः सहस्रधारं दुहते दश क्षिपः ।
नृभिः सोम प्रच्युतो ग्रावभिः सुतोविश्वान्देवाँ आ पवस्वा सहस्रजित् ॥ ४ ॥
तं त्वा हस्तिनो मधुमन्तमद्रिभिर्दुहन्त्यप्सु वृषभं दश क्षिपः । इन्द्रं सोम मादय-
न्दैव्यं जतं सिन्धोरिवोर्मिः पवमानो अर्पसि ॥ ५ ॥ ५ ॥

॥ ८१ ॥ १-५ वसुभारद्वाज ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-
१-३ निचृज्जगती । ४ जगती । ५ निचृत्विष्टुः ॥ स्वरः १-४ निषादः । ५ धैवतः ॥

॥ ८१ ॥ म सोमस्य पवमानस्योर्मय इन्द्रस्य यन्ति जठरं सुपेशंसः । ब्रध्ना
यत्रीमुर्नीता यशसा गवाँ दानाय शूरमुदमन्दिपुः सुताः ॥ १ ॥ अच्छा हि सोमः
कलशाँ असिष्यददत्यो न वोळ्हा रघुवर्तनिर्वृषा । अथा देवानामुभयस्य जन्मनो
विद्धाँ अश्रोत्यमुत इतश्च यत् ॥ २ ॥ आ नः सोम पवमानः किरा वस्विन्दो भव
मघवा राधसो महः । शिक्षा वयोधो वसवै सु चेतुना मा नो गयमारो अस्मत्परा
सिचः ॥ ३ ॥ आ नः पृषा पवमानः सुरातयो मित्रो गच्छन्तु वरुणः सजोषसः ।
बृहस्पतिर्मरुतो वायुरश्विना त्वष्टा सविता सुयमा सरस्वती ॥ ४ ॥ उभे धावा-
पृथिवी विश्वमिन्वे अर्यमा देवो अदितिर्विधाता । भगो नृशंस उर्वन्तरिक्षं विश्वे
देवाः पवमानञ्जुषन्त ॥ ५ ॥ ६ ॥

अ० ७ । अ० ३ । व० ६] ५१६ [म० ६ । अ० ४ । सू० ८४ ।

॥ ८२ ॥ १-५ वसुभारद्वाज ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, ४ विरा-
द्जगती । २ निचृज्जगती । ३ जगती । ५ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-४ निषादः । ५ धैवतः ॥

॥ ८२ ॥ असावि सोमो अरुषो वृषा हरी राजेव वस्मो अभि गा अचिक्र-
दत् । पुनानो वारं पर्येत्यव्ययं श्येनो न योनिं घृतवन्तमासदम् ॥ १ ॥ कविर्वै-
श्या पर्येषि माहिन्मत्यो न मृष्टो अभि वाजमर्षसि । अपसेधन्दुरिता सोम मृ-
ळ्य घृतं वसानः परि यासि निर्णिजम् ॥ २ ॥ पर्जन्यः पिता महिषस्य परिणो
नाभा पृथिव्या गिरिषु क्षयं दधे । स्वसारं आपो अभि गा उतासरन्त्स ग्रावभि-
र्नमते वीते अध्वरे ॥ ३ ॥ जायेत्र पत्यावाग्नि शेव महसे पञ्चाया गर्भं शृणुहि ब्रवीमि
ते । अन्तर्वाणीषु प्र चरा सु जीवसेऽनिन्द्यो वृजने सोम जागृहि ॥ ४ ॥ यथा पू-
र्वेभ्यः शतसा अमृधः सहस्रसाः पर्यया वाजमिन्दो । एवा पवस्व सुविताय नव्यसे
तव व्रतमन्वापः सचन्ते ॥ ५ ॥ ७ ॥

॥ ८३ ॥ १-५ पवित्र ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, ४
निचृज्जगती । २, ५ विराद्जगती । ३ जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ८३ ॥ पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते प्रभुर्गात्राणि पर्येषि विश्वतः । अ-
तप्ततनूर्न तदामो अश्नुते शृतास इव हन्तस्तत्समाशत ॥ १ ॥ तपोष्णपित्रं विततं
दिवस्पदे शोचन्तो अस्य तन्त्रो व्यस्थिरन् । अवेन्त्यस्य पञ्चितारमाशवो दिवस्पृ-
ष्ठमग्निं तिष्ठन्ति चेतसा ॥ २ ॥ अरुचदुपसः पृश्निरग्निय उक्ता विभर्ति भुवनानि
वाजयुः । मायाविनो ममिरे अस्य मायया नृचक्षसः पितरो गर्भमा दधुः ॥ ३ ॥
मन्त्रव इत्था पदमस्य रक्षति पार्ति देवानां जनिमान्यद्भुतः गृभ्णार्ति सिपुं निधया नि-
धार्पतिः सुकृत्तमा मधुनो भक्षमाशत ॥ ४ ॥ हविर्हविष्मो महि सन्न दैव्यं नभो वसानः
परि यास्यध्वरम् । राजा पवित्ररथो वाजमारुहः सहस्रभृष्टिर्जयसि श्रवो बृहत् ॥ ५ ॥ ८ ॥

॥ ८४ ॥ १-५ प्रजापतिर्वाच्य ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-
१, ३ विराद्जगती । ४ जगती । २ निचृत्त्रिष्टुप् । ५ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, ३, ४
निषादः । २, ५ धैवतः ॥

॥ ८४ ॥ पवस्व देवमादन्नो विचर्षणिरप्सा इन्द्राय वरुणाय वायवे । कुधी-
नो अद्य वरिवः स्वस्तिमवुरुज्जितौ गृणीहि दैव्यं जनम् ॥ १ ॥ आ यस्तस्यौ भु-
वनान्यमृत्यो विश्वानि सोमः परि तान्यर्षति । कृयवन्तसञ्चतं विचृतमभिर्ष्य इन्द्रः

अ० ७ । अ० ३ । व० ११] ५१७ [म० ६ । अ० ४ । सू० ८५ ।

सिक्तशुषमं न सूर्यः ॥ २ ॥ आ यो गोभिः मृज्यत ओषधीष्वे वेवानां सुम्न
इषयश्रुपावसुः । आ विद्युता पवते धारया सुत इन्द्रं सोमो मादयन्दैव्यं जनेम्
॥ ३ ॥ एष स्य सोमः पवते सहस्रजिद्धिन्वानो वाचमिषिरामुष्वधम् । इन्द्रः स-
मुद्रमुर्दियति वायुमिरेन्द्रस्य हार्दिं कलशेषु सीदति ॥ ४ ॥ अभि त्वं गावः प-
यसा पयोवृधं सोमं श्रीणन्ति मृतिभिः स्वर्विदम् । धनञ्जयः पवते कृत्वो रसो
विप्रः कविः काव्येना स्वर्चनाः ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ८५ ॥ १-१२ वेनो भार्गव ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१,
५, ६, १० विराड्जगती । २, ७ निचृज्जगती । ३ जगती । ४, ६ पादनिचृ-
ज्जगती । ८ आर्चीस्वराड्जगती । ११ भुरिक् त्रिष्टुप् । १२ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-
१-१० निषादः । ११, १२ धैवतः ॥

॥ ८५ ॥ इन्द्राय सोम सुपुतः परिं स्रवापामीवा भवतु रक्षसा सह । मा
ते रसस्य मत्सत द्रयाविनो द्रविणस्वन्त इह सन्तिवन्दवः ॥ १ ॥ अस्मान्त्समर्थे
पवमान चोदय दत्तो देवानामसि हि प्रियो मदः । जहि शत्रूरभ्या भेन्दनायतः
पिबेन्द्र सोममव नो मृधो जहि ॥ २ ॥ अदब्ध इन्द्रो पवसे मदिन्तम आत्मेन्द्रस्य
भवसि धासिहस्तमः । अभि स्वरान्ति बहवो मनीषिणो राजानमस्य भुवनस्य नि-
सते ॥ ३ ॥ सहस्रणीथः शतभारो अद्भुत इन्द्रायेन्द्रः पवते काम्यं मधु । जयन्ते-
त्रमभ्यर्षा जयन्तप उरुं नो गातुं कृणु सोम मीढः ॥ ४ ॥ कर्निकदत्कलशे गोभि-
रज्यसे व्यव्ययं समया वारमर्षसि । मर्मज्यमानो अत्यो न सान्सिरिन्द्रस्य सोम
जठरे समन्तरः ॥ ५ ॥ स्वादुः पवस्व दिव्याय जन्मने स्वादुरिन्द्राय सुहवीतुना-
म्ने । स्वादुर्मित्राय वरुणाय वायवे बृहस्पतये मधुमां अदाभ्यः ॥ ६ ॥ १० ॥ अत्यं मृ-
जन्ति कलशे दश क्षिपः प्र विप्राणां मृतयो वाच ईरते । पवमाना अभ्यर्षन्ति
सुष्ठुतिमेन्द्रं विशन्ति मदिरास इन्द्रवः ॥ ७ ॥ पवमानो अभ्यर्षा सुवीर्यमुर्वी
गव्यंति माहि शर्म सप्रथः । मार्किनो अस्य परिपूतिरीशतेन्द्रो जयेमत्वया धनन्धनम्
॥ ८ ॥ अधि ग्रामस्थादृषभो विचक्ष्णोऽरुरुचवि दिवो रोचना कविः । राजा
प्रवित्रमत्येति रोरुवदिवः प्रीयूषं दुहते नृचक्षसः ॥ ९ ॥ दिवो नाके मधुजिह्वा अ-
सश्चतो वेना बृहन्त्युक्षणं गिरिष्ठाम् । अप्सु द्रप्सं बावृधानं समुद्र आ सिन्धोरूर्मा
मधुमन्तं प्रवित्र आ ॥ १० ॥ नाके सुपर्णमुपपत्तिवासं गिरो वेनानामकृपन्त पूर्वीः ।
शिशुं रिहन्ति मृतयः पतिमृतं हिश्यययं शकुनं क्षामणिं स्थाम् ॥ ११ ॥ ऊर्ध्वो

अ० ७ । अ० १ । व० १४] ५१८ [म० ६ । अ० १ । सू० ८६ ।

गन्धर्वो अग्निं नार्के अस्थाद्विरवा रूपा प्रतिचक्षाणो अस्य । भानुः शुक्रेण शो-
चिषा व्यद्यौत्मारूचद्रोदसी मातरा शुचिः ॥ १२ ॥ ११ ॥ ४ ॥

॥ ८६ ॥ ऋषिः—१-१० आकृष्टामाषाः । ११-२० सिकता निवावरी ।
२१-३० पृथ्वीऽजाः । ३१-४० त्रय ऋषिगणाः । ४१-४५ अत्रिः ।
४६-४८ गृत्समदः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ६, २१, २६, ३३, ४०
जगती । २, ७, ८, ११, १२, १७, २०, २३, ३०, ३१, ३४, ३५, ३६,
३८, ३९, ४२, ४४, ४७ विराड्जगती । ३-५, ९, १०, १३, १६, १८,
१९, २२, २५, २७, ३२, ३७, ४१, ४६ निचृज्जगती । १४, १५, २८,
२९, ४३, ४८ पादनिचृज्जगती । २४ आर्चीजगती । ४५ आर्चीस्वराड्जगती ॥
निषादः स्वरः ॥

॥ ८६ ॥ प्र त आशवः पवमान धीजुवो मदा अर्षन्ति रघुजा इव त्मना ।
दिव्याः सुपर्णा मधुमन्त इन्द्रवो मदिन्तमासः परि कोशमासते ॥ १ ॥ प्र ते म-
दासो मदिरास आशवोऽसृक्षत रथ्यासो यथा पृथक् । धेनुर्न वत्सं पर्यसाभि व-
ज्रिणमिन्द्रमिन्द्रवो मधुमन्त ऊर्मयः ॥ २ ॥ अत्यो न हियानो अभि वाजमर्ष स्वर्वि-
त्कोशं दिवो अद्रिमातरम् । वृषा पवित्रे अग्निं सानो अव्यये सोमः पुनान इन्द्रि-
याय धार्यसे ॥ ३ ॥ प्र त आश्विनीः पवमान धीजुवो दिव्या असृग्रन्पर्यसा ध-
रीमणि । प्रान्तर्ध्वयः स्थाविररीरसृक्षत ये त्वा मृजन्त्यृषिपाण वेधसः ॥ ४ ॥
विश्वे धामानि विश्वचक्ष ऋभ्वसः प्रभोस्ते सतः परि यन्ति केतवः । व्यानशिः
पवसे सोमधर्मभिः पतिर्विश्वस्य भुवनस्य राजसि ॥ ५ ॥ १२ ॥ उभयतः पव-
मानस्य रश्मयो ध्रुवस्य सतः परि यन्ति केतवः । यदी पवित्रे अग्निं मृज्यते हरिः
सत्ता नि योनां कुलशेषु सीदति ॥ ६ ॥ यज्ञस्य केतुः पवते स्वध्वरः सोमो दे-
वानामुप याति निष्कृतम् । सहस्रधारः परि कोशमर्षति वृषा पवित्रमत्येति रोह-
वत् ॥ ७ ॥ राजा समुद्रं नद्यो वि गाहतेऽपामूर्ध्नि संचते सिन्धुषु धितः । अथ्य-
स्थात्सानु पवमानो अव्यये नाभा पृथिव्या धरुणो महो दिवः ॥ ८ ॥ दिवो न
सानु स्तनयन्नचिक्रदद्यौश्च यस्य पृथिवी च धर्मभिः । इन्द्रस्य सख्यं पवते
विवेविदत्सोमः पुनानः कुलशेषु सीदति ॥ ९ ॥ ज्योतिर्यज्ञस्य पवते मधु प्रियं
पिता देवानां जनिता विभूवसुः । दधाति रत्नं स्वध्वरपीड्यं मदिन्तमो मत्सर
इन्द्रियो रसः ॥ १० ॥ १३ ॥ अभिक्रन्दन्कुलशं वाज्यर्षति पतिर्विवः शतधारो

अ० ७ । अ० १ । व० १७] ५१६ [म० ६ । अ० ५ । सू० ८६ ।

विचक्षणः । हरिर्मित्रस्य सदर्नेषु सीदति मर्मज्ञानोऽविभिः सिन्धुभिर्वृषा ॥११॥
 अग्रे सिन्धूनां पर्वमानो अर्घ्यग्रै वाचो अभियो गोषु गच्छति । अग्रे वाजस्य
 भजते महाधनं स्वायुधः सोतृभिः पूयते वृषा ॥ १२ ॥ अयं मत्वाञ्छकुनो यथा
 हितोऽव्ये ससार पर्वमान ऊर्मिणा । तव कृत्वा रोदसी अन्तरा कवे शुचिधिया
 पवते सोम इन्द्र ते ॥ १३ ॥ द्रापि वसानो यजतो दिविस्पृशमन्तरिक्षा भुव-
 नेष्वर्पितः । स्वर्जज्ञानो नभसाभ्यक्रमीत्प्रक्रमस्य पितरमा विवासति ॥ १४ ॥ सो
 अस्य विशे महि शर्म यच्छति यो अस्य धाम प्रथमं व्यानशे । पदं यदस्य परमे
 व्योमन्यतो विश्वा अभि सं याति संयतः ॥ १५ ॥ १४ ॥ प्रो अयासीदिन्दुरि-
 न्द्रस्य निष्कृतं सखा सख्युर्न प्र मिनाति सङ्गिरम् । मर्य इव युवतिभिः समर्षति
 सोमः कलशे शतयाम्ना पथा ॥ १६ ॥ प्र वो धियो मन्द्रयुवो विपन्युवः पनस्युवः
 संवसेनैवक्रमुः । सोमं मनीषा अभ्यनूषत स्तुभोऽभिधेनवः पर्यसेमशिश्रयुः ॥१७॥
 आ नः सोम संयन्तं पिप्युषीमिपमिन्द्रो पर्वस्व पर्वमानो असिधम् । या नो दो-
 हते त्रिरहन्नसश्चुषी क्षुमद्वाजवन्मधुमत्सुवीर्यम् ॥ १८ ॥ वृषा मनीनां पवते वि-
 चक्षणः सोमो अर्द्धः प्रतरीतोपसो दिवः । काणा सिन्धूनां कलशां अवीवशदि-
 न्द्रस्य हार्द्याविशन्मनीषिभिः ॥ १९ ॥ मनीषिभिः पवते पूर्यः कविर्नृभिर्यतः परि
 कोशां अचिक्रदत् । त्रितस्य नाम जनयन्मधु क्षरदिन्द्रस्य वायोः सख्याय क-
 र्त्तवे ॥ २० ॥ १५ ॥ अयं पुनान उपसो विरोचयदयं सिन्धुभ्यो अभवदु लो-
 ककृत् । अयं त्रिः सप्त दुदुहान आशिरं सोमो हृदे पवते चारु मत्सरः ॥ २१ ॥
 पर्वस्व सोम दिव्येषु धामसु सृजान इन्द्रो कलशे पवित्र आ । सीदन्निन्द्रस्य ज-
 ठरे कनिक्रदन्नृभिर्यतः सूर्यमारोहयो दिवि ॥ २२ ॥ अद्रिभिः सुतः पवसे पवित्र
 आ इन्द्रविन्द्रस्य जठरेष्वाविशन् । त्वं नृचक्षां अभवो विचक्षण सोम गोत्रमङ्गि-
 रोभ्योऽवृणोरप ॥ २३ ॥ त्वां सोम पर्वमानं स्वाध्योऽनु विप्रासो अमदन्नवस्य-
 वः । त्वां सुपर्ण आभरद्विस्वरीन्द्रो विश्वाभिर्मतिभिः परिष्कृतम् ॥ २४ ॥ अ-
 व्ये पुनानं परि वारं ऊर्मिणा हरिं नवन्ते अभि सप्त धेनवः । अपाप्रुपस्थे अ-
 ध्यायवः कविमृतस्य योनां महिषा अहेषत ॥ २५ ॥ १६ ॥ इन्द्रुः पुनानो अति
 गाहते मृधो विश्वानि कृण्वन्त्सुपथानि यज्यवे । गाः कृण्वानो निणिजं हर्यतः
 कविरत्यो न क्रीळन्परि वारमर्षति ॥२६॥ असश्चतः शतधारा अभिश्रियो हरिं
 नवन्तेऽव ता उदन्युवः । क्षिपो मृजन्ति परि गोभिरावृतं तृतीयं पृष्ठे अधि रो-
 चने दिवः ॥ २७ ॥ तवेमाः प्रजा दिव्यस्य रेतसस्त्वं विश्वस्य भुवनस्य राजसि ।

अ० ७ । अ० ३ । व० २०] ५२० [म० ६ । अ० ५ । सू० ८६ ।

अथेदं विश्वं पवमान ते वशे त्वमिन्दो प्रथमो धामधा असि ॥ २८ ॥ त्वं समुद्रो
 असि विश्ववित्कवे तवेमाः पञ्च प्रदिशो विधर्मणि । त्वं धां च पृथिवीं चाति
 जन्त्रिषे तव ज्योतीषि पवमान सूर्यः ॥ २९ ॥ त्वं पवित्रे रजसो विधर्मणि देवे-
 भ्यः सोम पवमान पूषसे । त्वामुशिजः प्रथमा अगृभ्णत तुभ्येमा विश्वा भुव-
 नानि येमिरे ॥ ३० ॥ १७ ॥ प्र रेभ एत्यति वारम्वयं वृषा वनेष्वव चक्रव-
 द्दरिः । सं धीतयो वावशाना अनूषत शिशुं रिहन्ति मृतयः पनिष्मतम्
 ॥ ३१ ॥ स सूर्यस्य रश्मिभिः परि व्यत तन्तुं तन्वानस्त्रिवृतं यथा विदे । नय-
 ष्वृतस्य प्रशिषो नवीयसीः पतिर्जनीनामुप याति निष्कृतम् ॥ ३२ ॥ राजा सि-
 न्धूनां पवते पतिर्विव ऋतस्य याति पथिभिः कनिक्रदत् । सहस्रधारः परि बि-
 च्यते हरिः पुनानो वाचं जनयन्नुपावसुः ॥ ३३ ॥ पवमान मध्यर्णो वि धावसि
 सूर्यो न चित्रो अव्ययानि पव्यया । गर्भस्तिपूतो नृभिरद्रिभिः सुतो महे वाजाय
 धन्याय धन्वसि ॥ ३४ ॥ इपमूर्जे पवमानाभ्यर्षसि श्येनो न वंसु कलशेषु सी-
 दसि । इन्द्राय मद्रा मद्यो मदः सुतो दिवो विष्टम्भ उपमो विचक्षणः ॥ ३५ ॥ १८ ॥
 सप्तस्वसारो अभि मातरः शिशुं नवं जज्ञानं जैन्यं विपश्चितम् । अपाङ्गन्धर्वं विव्यं
 नृचक्षंसं सोमं विश्वस्य भुवनस्य राजसे ॥ ३६ ॥ ईशान इमा भुवनानि वीयसे युजान
 इन्दो हरितः सुपर्यः । तास्ते क्षरन्तु मधुमद्युतं पयस्तव व्रते सोम तिष्ठन्तु कृष्टयः ॥ ३७ ॥
 त्वं नृचक्षा असि सोम विश्वतः पवमान वृषभ ता वि धावसि । स नः पवस्व
 वसुमद्विरण्यवद्वयं स्याम भुवनेषु जीवसे ॥ ३८ ॥ गोवित्पवस्व वसुविद्विरण्यविद्वेतो धा
 इन्दो भुवनेष्वर्षितः । त्वं सुवीरो असि सोम विश्ववित्तं त्वा विप्रा उप गिरेम आसते
 ॥ ३९ ॥ उन्मध्वं कुर्मिर्वनना अतिष्ठिपदपो वसानो महिषो वि गाहते । राजा पवित्ररथो
 बाजमारुहत्सहस्रभृष्टिर्जयति श्रवो बृहत् ॥ ४० ॥ १९ ॥ स भन्दना उदियति प्र-
 जावती विश्वायुर्विश्वाः सुभरा अहर्दिवि । ब्रह्म प्रजावद्रयिमश्वपस्त्यं पीत इन्द्रविन्द्र-
 मस्मभ्यं याचतात् ॥ ४१ ॥ सो अग्रे अह्नां हरिर्हर्यतो मदः प्र चेतसा चेतयते
 अतु शुभिः । द्वा जना यातयन्तरीयते नरा च शंसं दैव्यं च धर्तरि ॥ ४२ ॥
 अञ्जते व्यञ्जते समञ्जते क्रतुं रिहन्ति मधुनाभ्यञ्जते । सिन्धोरुच्छ्वासे पत-
 यन्तमुत्तर्णं हिरण्यपावाः पशुमासु गृभ्णते ॥ ४३ ॥ विपश्चिते पवमानाय गा-
 यत मही न धारात्यन्धो अर्षति । अहिर्न जूर्णामति सर्पति त्वचमत्यो न क्रीळ-
 असरदृषा हरिः ॥ ४४ ॥ अग्रेगो राजाप्यस्तविष्यते विमानो अह्नां भुवनेष्वर्षितः ।
 हरिर्भूतस्तुः सुदृशीको अर्णवो ज्योतीरयः पवते राय ओक्यः ॥ ४५ ॥ २० ॥

अ० ७ । अ० ३ । व० २४] ५२१ [म० ६ । अ० ५ । सू० ८८ ।

असंजि स्क्रुम्भो विव उद्यतो मदः परि त्रिधातुर्भुवनान्यर्शति । अंशुं रिहन्ति मत्तयः
पनिमत्तं गिरा यदि निरीजमृगिमणो ययुः ॥ ४६ ॥ प्र ते धारा अत्यह्वानि
मेण्यः पुनानस्य संयतो यन्ति रंहयः । यज्ञोभिरिन्दो चम्बोः समज्यस आ सु-
वानः सोम कृत्तशेषु सीदसि ॥ ४७ ॥ पवस्व सोम क्रतुविन्न उक्थ्योऽव्यो वाहे
परि धाव मधु प्रियम् । जहि विश्वाघ्नस इन्दो अत्रिणो बृहद्वेदे विदथे सुवीर्यः
॥ ४८ ॥ २१ ॥

॥ ८७ ॥ १-६ उशना ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः- १, २ नि-
चृत्तिष्टुप् । ३ पादनिचृत्तिष्टुप् । ४, ८ विराट् त्रिष्टुप् । ५-७, ६ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८७ ॥ प्र तु द्रव परि कोशं नि षीव नृभिः पुनानो अभि वाजमर्ष ।
अश्वं न त्वा वाजिनं मर्जयन्तोऽच्छा वृही रशनाभिर्नयन्ति ॥ १ ॥ स्वायुधः
पवते देव इन्दुरशस्तिहा वृजनं रक्षमाणः । पिता देवानां जनिता सुदत्तो विष्टम्भो
दिवो धरुणः पृथिव्याः ॥ २ ॥ ऋषिर्विप्रः पुरस्ता जनानामृध्वीर उशना का-
व्येन । स चिद्विवेद निहितं यदासामपीच्यं गुह्यं नाम गोनाम् ॥ ३ ॥ एष स्य ते
मधुमां इन्द्र सोमो वृषा वृष्णे परि पवित्रे अक्षाः । सहस्रसाः शतसा भूगिदावा
शश्वत्तमं बृहिरा वाजस्थात् ॥ ४ ॥ एते सोमां अभि गव्या सहस्रा महे वाजा-
यामृताय श्रवांसि । पवित्रेभिः पवमाना असृग्रङ्गवस्यवो न पृतनाजो अत्याः ॥ ५ ॥
॥ २२ ॥ परि हि षेमा पुरुहूतो जनानां विश्वासं रज्जोर्जना पृथमानः । अथाभर श्येन
भृत प्रयांसि रयिं तुञ्जानो अभि वाजमर्ष ॥ ६ ॥ एष सुवानः परि सोमः पवित्रे
सर्गो न सृष्टो अदधावदवा । तिग्मे शिशानो महिषो न शृङ्गे गा गव्यक्षभि शूरो
न सत्वा ॥ ७ ॥ एषा ययौ परमादन्तरद्रेः कूर्चित्मतीरुर्वे गा विवेद । दिवो न
विष्टुत्स्तनयन्त्यभ्रैः सोमस्य ते पवत इन्द्र धारा ॥ ८ ॥ उत स्म राशिं परि यामि
गोनामिन्द्रेण सोम सरथं पुनानः । पूर्वीरिपो बृहतीर्जीरदानो शिक्ता शचीवस्तव
ता उष्टुत् ॥ ६ ॥ २३ ॥

॥ ८८ ॥ १-८ उशना ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः— १
सतः पङ्क्तिः । २, ४, ८ विराट् त्रिष्टुप् । ३, ६, ७ निचृत्तिष्टुप् । ५ त्रिष्टुप् ॥
स्वरः— १ पञ्चमः २-८ धैवतः ॥

॥ ८८ ॥ अयं सोम इन्द्र तुभ्यं सुन्वे तुभ्यं पवते त्वमस्य पाहि त्वं ह यं चकृपे त्वं
वृष इन्द्रं यदाय युज्याय सोमम् ॥ १ ॥ स ई रथो न भुगिषाळ्योजि महः पुरुषि सातये

अ० ७ । अ० ३ । व० २६] ५२२ [म० ६ । अ० ५ । सू० ६० ।

वसूनि । आदीं विश्वा नहुष्याणि जाता स्वर्षाता वन ऊर्ध्वा नवन्त ॥ २ ॥ वायुर्न
यो नियुत्वा इष्ट्यामा नासयेव हव आ शम्भविष्ठः । विश्ववारो द्रविणोदा इव त्वन्यु-
षेव धीजर्वनोऽसि सोम ॥ ३ ॥ इन्द्रो न यो महा कर्माणि चक्रिहन्ता वृत्राणामसि सोम
पृथित् । पृथो न हि त्वमहिनाम्नां हन्ता विश्वस्यासि सोम दस्योः ॥ ४ ॥ अग्निर्न
यो वन आ सृज्यमानो वृथा पाजोसि कृणुते नदीषु । जनो न युध्वा महत उ
पब्धिरियति सोमः पवमान ऊर्मिम् ॥ ५ ॥ एते सोमा अति वाराण्यव्या दिव्या
न कोशासो अभ्रवर्षाः । वृथा समुद्रं सिन्धवो न नीचीः सुतासो अभि क्लृप्ता
असृग्रन् ॥ ६ ॥ शुष्मी शर्धो न मारुतं पवस्वानभिशस्ता दिव्या यथा विद् ।
आपो न मज्जू सुमतिर्भवा नः महस्वाप्साः पृतनापाएन यज्ञः ॥ ७ ॥ राज्ञो नु ते
वरुणस्य व्रतानि बृहद्रभीरं तव सोम धाम । शुचिष्मसि प्रियो न मित्रो दत्ताय्यो
अर्यमेवासि सोम ॥ ८ ॥ २४ ॥

॥ ८६ ॥ १—७ उशना ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१
पादनिचृत्त्रिष्टुप् । २, ५, ६ त्रिष्टुप् । ३, ७ विरादत्रिष्टुप् । ४ निचृत्त्रिष्टुप् । धैवतः स्वरः ॥

॥ ८६ ॥ प्रो स्य वह्निः पृथ्याभिरस्यान्ध्रवो न वृष्टिः पवमानो अक्षाः ।
महस्वधारो असदन्यस्मे मातुरुपस्थे वन आ च सोमः ॥ १ ॥ राज्ञा सिन्धूनाम-
वसिष्ठ वास ऋतस्य नावमारुद्रजिष्ठाम् । अप्सु द्रप्सो वावृधे श्येनजूतो दुह ई
पिता दुह ई पितुर्जाम् ॥ २ ॥ सिंहं न सन्त मध्वो अयासं हरिमरुपं दिवो अस्य पतिम् ।
शूरो युत्सु प्रथमः पृच्छते गा अस्य चक्षसा परि पात्युक्ता ॥ ३ ॥ मधुपृष्ठं घो-
रमयासमश्वं रथे युञ्जन्त्युरुचक्र ऋग्वम् । स्वसार ई जामयो मर्जयन्ति सनाभयो
वाजिनमूर्जयन्ति ॥ ४ ॥ चतस्र ई घृतदुहः सत्तन्ते समाने अन्तर्धरुणे निषत्ताः ।
ता ईमर्षन्ति नमसा पुनानास्ता ई विश्वतः परि पन्ति पूर्वीः ॥ ५ ॥ विष्टम्भो दिवो ध्र-
रुणः पृथिव्या विश्वा उत क्षितयो हस्तै अस्य । अमत्त उत्सो गृणते नियुत्वा-
न्मध्वो अशुः पवत इन्द्रियाय ॥ ६ ॥ वन्वन्नवातो अभि देववीति मिन्द्राय सोम
वृत्रहा पवस्व । शग्धि महः पुरुश्चन्द्रस्य रायः सुवीर्यस्य पतयः स्याम ॥ ७ ॥ २५ ॥

॥ ६० ॥ १—६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
३, ४ त्रिष्टुप् । २, ६ निचृत्त्रिष्टुप् । ५ भुरिक् त्रिष्टुप् । धैवतः स्वरः ॥

॥ ६० ॥ महिन्वानो जनिता रोदस्यो रथो न वाजं सनिष्यन्नयासीत् । इन्द्रं गच्छ-
आयुधासं शिशानो विश्वा वसु हस्तयोरादधानः ॥ १ ॥ अभि त्रिपृष्ठं वृषणं वयोधामा-

अ० ७ । अ० ४ । व० २] ५२३ [म० ६ । अ० ५ । सू० ६२ ।

ह्युषाणामिवावशन्त वाणीः । घना वसानो वरुणो न सिन्धून्वि रद्वधा दयते
वार्योणि ॥ २ ॥ शूरग्रामः सर्ववीरः सहावाञ्जेता पवस्व सनिता धनानि । ति-
ग्मायुधः क्षिप्रधन्वा समत्स्वपाब्धः साव्हान्पृतनासु शत्रून् ॥ ३ ॥ उरुगव्यतिर-
भयानि कृण्वन्त्समीचीने आ पवस्वा पुरन्धी । अपः सिषासन्नुषसः स्वर्गाः सं
चिक्रदो महो अस्मभ्यं वाजान् ॥ ४ ॥ मत्सि सोम वरुणं मत्सि मित्रं मत्सीन्द्र-
मिन्दो पवमानं विष्णुम् । मत्सि शर्धो मारुतं मत्सि देवान्मत्सि महामिन्द्रमिन्द्रो
मदाय ॥ ५ ॥ एवा राजेव क्रतुमां अमेन विश्वा घनिघ्नदुरिता पवस्व । इन्द्रो
मृक्ताय वचसे वयो धा युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ २६ ॥ ३ ॥

॥ ६१ ॥ १—६ कश्यप ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
२, ६ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् । ४, ५ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६१ ॥ असर्जि वक्त्रा रथ्ये यथार्जौ धिया मनोता प्रथमो मनीषी । दश
स्वसारो अधि सानो अव्येऽजन्ति वह्निं सदनान्यच्छ ॥ १ ॥ वीती जनस्य दिव्य-
स्य कव्यैरधि सुगानो नहुष्येभिरिन्दुः । प्र यो वृषिर्मृतो मर्त्येभिर्मृजानोऽविभि-
र्गोभिर्गद्भिः ॥ २ ॥ वृषा वृष्णे रुरुवदंशुरस्मै पवमानो रुशदीर्ते पयोमोः । सहस्र-
मृका पृथिविर्वचोविदध्वस्मभिः सूर्यो अण्वं वि याति ॥ ३ ॥ रुजा इब्ध्वा चिद्र-
क्षसः सदांसि पुनान इन्द्र ऊर्णहि वि वाजान् । वृश्चोपरिष्ठात्तुजता वधेन ये
अन्ति दूरादुपनायमेषाम् ॥ ४ ॥ स प्रतनवन्नव्यसे विश्ववार मृक्ताय पथः कृणु-
हि प्रार्चः । ये दुःमहासो वनुषा वृहन्तस्तांस्ते अश्याम पुरुकृत्पुरुक्षो ॥ ५ ॥ एवा
पुनानो अयः स्वर्गा अस्मभ्यं तोका तनयानि भूरि । शं नः क्षेत्रमुरु ज्योतीषि
सोम ज्योद्भुः सूर्ये इशये रिराहि ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ ६२ ॥ १—६ कश्यप ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१
धुरिक् त्रिष्टुप् । २, ४, ५ निचृत्त्रिष्टुप् । ३ विराट् त्रिष्टुप् । ६ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६२ ॥ परि सुगानो हरिर्गणुः पवित्रे रथो न सर्जि सनये दियानः । आ-
पच्छ्लोकमिन्द्रियं पूयमानः प्रति देवां अजुषत प्रयोभिः ॥ १ ॥ अच्छा नृचक्षा
असरत्पवित्रे नाम दधानः कविरस्य योनौ । सीदन्होतेव सदाने चमूपूषेभ्यममृक्यैः
सप्तविप्राः ॥ २ ॥ प्र सुमेधा गातुविद्विष्वदेवः सोमः पुनानः सदा एति नित्यम् ।
भुवद्विष्वेषु कव्येषु रन्तानु जनान्यतते पञ्च धीरः ॥ ३ ॥ तत्र त्ये सोम पवमान

अ० ७ । अ० ४ । व० ५] ५२४ [म० ६ । अ० ५ । सू० ६५ ।

निये विश्वे देवास्त्रय एकावशासः । दश स्वधाभिरधि सन्नो अन्ये बृजन्ति त्वा
नद्यः सप्त यद्हीः ॥ ४ ॥ तञ्च सत्यं पवमानस्यास्तु यत्र विश्वे क्रारवः सन्नसन्त ।
ज्योतिर्यदहे अर्कणोदु लोकं प्रावन्मनुं दस्यवे करभीकम् ॥ ५ ॥ परि सवैव प-
शुमान्ति होता राजा न सत्यः समितीरियानः । सोमः पुनानः कलशं अयासी-
त्सीदिन्मृगो न महिषो वनेषु ॥ ६ ॥ २ ॥

॥ ६३ ॥ १—५ नोधा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ३,
४ विराद्विष्टुप् । २ त्रिष्टुप् । ५ पादनिचृत्तिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६३ ॥ साकुमुक्तो मर्जयन्त स्वसारो दश धीरस्य-धीतयो धनुर्वीः । हरिः
पर्यद्रवज्जाः सूर्यस्य द्रोणं ननक्षे अत्यो न वाजी ॥ १ ॥ सं मातृभिर्न शिशुर्वाव-
शानो वृषा दधन्वे पुरुवारो अद्भिः । मर्यो न योषामभि निष्कृतं यन्त्सं गच्छते
कुलशं उस्त्रियाभिः ॥ २ ॥ उत प्र पिप्य ऊधरघ्न्याया इन्दुर्धाराभिः सचते सु-
मेषाः । सुर्धानं गावः पर्यसा चमूष्वभि श्रीणन्ति वसुभिर्न नित्तैः ॥ ३ ॥ स नो
देवेभिः पवमान रुदेन्दो रयिमभिनं वावशानः । रथिरायतामुशती पुरन्धिरस्म-
द्गगा दावते वसूनाम् ॥ ४ ॥ नू नो रयिमुप मास्व नृवन्तं पुनानो वाताप्यं
विश्वश्चन्द्रम् । प्र वेन्दितुरिन्दो तार्यायुः प्रातर्मक्ष धियावमुर्जगम्यात् ॥ ५ ॥ ३॥

॥ ६४ ॥ १—५ कण्व ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१ नि-
चृत्तिष्टुप् । २, ३, ५ विराद्विष्टुप् । ४ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६४ ॥ अधि यदस्मिन्वाजिनीव शुभः स्पर्धन्ते धियः सूर्ये न विशः ।
अपो वृणानः पवते कवीयन्वजं न पशुवर्धनाय मर्म ॥ १ ॥ द्विता व्यूषर्चमृ-
तस्य धाम स्वर्विदे भुवनानि मथन्त । धियः पिन्वानाः स्वसरे न गाव अताय-
न्तीरभि वावश्च इन्दुम् ॥ २ ॥ परि यत्क्रविः काव्या भरते शूरो न रथो भुव-
नानि विश्वा । देवेषु यशो मर्ताय भूपन्दताय रायः पुरुभूषु नव्यः ॥ ३ ॥ श्रिये
जातः श्रिय आ निरियाय श्रियं वयो जगितृभ्यो दधाति । श्रियं वसाना अमृतत्व-
मायुन्भवन्ति सत्या समिथा मितदौ ॥ ४ ॥ इषमूर्जमभ्यर्षाश्वं मापुरुज्योतिः कृणुहि
मर्त्तिर् देवान् । विश्वानि हि सुषहा तानि तुभ्यं पवमान बाधसे सोम सत्रून् ॥ ५ ॥ ४॥

॥ ६५ ॥ १—५ प्रस्कण्व ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१
त्रिष्टुप् । २ संस्तार पङ्क्तिः । ३ विराद्विष्टुप् । ४ निचृत्तिष्टुप् । ५ पादनिचृत्तिष्टुप् ।
स्वरः—१, ३—५ धैवतः । २ पञ्चमः ॥

अ० ७ । अ० ४ । व० ८] ५२५ [म० ६ । अ० ५ । सू० ६६ ।

॥ ६५ ॥ कनैकान्ति हरिरा सृज्यमानः सीदन्वमस्य जठरे पुनानः । नृभि-
र्यतः कृणुते निर्णिजं गा अतो मतीर्जनयत स्वधाभिः ॥ १ ॥ हरिः सृजानः प-
थ्यामृतस्येयति वाचमस्तिव नार्यम् । केवो देवानां मुह्यन्ति नामविष्कृणोति व-
हिर्षि प्रवाचे ॥ २ ॥ अपामिवेदूर्मयस्तर्तुराणाः प्र मनीषा ईरते सोममच्छ । न-
मस्यन्तीरुप च यन्ति सं चा च विशन्त्युशतीरुशन्तम् ॥ ३ ॥ तं मर्मजानं महिषं
न सानावंशु दुहन्त्युक्षणं गिरिष्ठाम् । तं वावशानं मतयः सघन्ते त्रितो विभर्ति
वरुणं समुद्रे ॥ ४ ॥ इष्यन्वाचमुपवक्तुं होतुः पुनान इन्द्रो वि प्या मनीषाम् ।
इन्द्रश्च यत्क्षयथः सौभगाय सुवीर्यस्य पतयः स्याम ॥ ५ ॥ ५ ॥

॥ ६६ ॥ १—२४ प्रतर्दनो दैवोदासिर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः—१, ३, ११, १२, १४, १६, २३ त्रिष्टुप् ॥ २, १७ विराद् त्रिष्टुप् ।
४—१०, १३, १५, १८, २१, २४ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ १६ आर्ची भुरिक्त्रिष्टुप् । २०,
२२ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६६ ॥ प्र सेनानीः शूरो अग्रे स्थानां गव्यन्नेति हर्षते अस्य सेना ।
भद्रान्कृण्वन्निन्द्रहवान्तसखिभ्य आ सोमो वस्त्रा रथसानि दत्ते ॥ १ ॥ समस्य
हरिं हरयो मृजन्त्यश्वहैरनिशितं नमोभिः । आ तिष्ठति रथमिन्द्रस्य सखा विद्राँ
एना सुमतिं यासच्छ ॥ २ ॥ स नो देव देवताते पवस्व महे सोम प्सरस इन्द्र-
पानः । कृण्वन्नपो वर्षयन्ध्यामुतेमामुरोरा नो वरिवस्या पुन्ननः ॥ ३ ॥ अजीतयेऽहतये
पवस्व स्वस्तये सर्वतातये बृहते । तवुशन्ति विश्व इमे सखायस्तदहं वरिम पवमान सोम
॥ ४ ॥ सोमः पवते जुनिता मतीनां जनिता विवो जन्ति पृथिव्याः । जुनिताग्नेर्जनिता
सूर्यस्य जनितेन्द्रस्य जनितो विष्णोः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ब्रह्मा देवानां पदवीः कवी-
नामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम् । श्येनो गृधाणां स्वधितिर्वनानां सोमः पवि-
त्रमत्येति रेभन् ॥ ६ ॥ प्रावीविपद्वाच ऊर्मि न सिन्धुर्गिरः सोमः पवमानो म-
न्त्रीषाः । अन्तः पश्यन्वृजनेमावराण्या तिष्ठति वृषभो गोषु जानन् ॥ ७ ॥ स
मत्सरः पृत्सु वन्वन्नवातः सहस्रं रेता अभि वज्रमर्ष । इन्द्रायेन्द्रो पवमानो म-
न्त्रीष्यः शौरुर्मिमीरय गा इषयन् ॥ ८ ॥ परि प्रियः कलशं देववातु इन्द्राय
सोमो रण्यो मदाय । सहस्रधारः शतवीज इन्द्रुर्वाजी न सप्तः समन्ता जिगाति
॥ ९ ॥ स पूर्वो वसुविज्जार्जमानो मृजानो अप्सु दुवुहानो अद्रौ । अभिशस्तिपा
भुवन्स्य राजा विदधातुं ब्रह्मणे पूयमानः ॥ १० ॥ ७ ॥ त्वया हि नः पितरः

अ० ७ । अ० ४ । व० ११] ५२६ [म० ६ । अ० ६ । सू० ६७ ।

सोमं पूर्वे कर्माणि चक्रुः पवमान धीराः । वृन्वन्नवातः परिधीरपोर्णुवीरेभिरश्वै-
र्मघवा भवा नः ॥ ११ ॥ यथापवथा मनवे वयोधा अमित्रहा वरिवोविद्धविष्मान् ।
एवा पवस्व द्रविणं दधान इन्द्रे सं तिष्ठ जनयायुधानि ॥ १२ ॥ पवस्व
सोम मधुमां ऋतावापो वसानो अधि सानो अव्ये । अवद्रोणानि घृतवान्ति सीद
मुदिन्तमो मत्सर इन्द्रपानः ॥ १३ ॥ वृष्टिं दिवः शतधारः पवस्व सहस्रसा वा-
जयुर्वेवतीतौ । सं सिन्धुभिः कुलशे वावशानः समुस्त्रियाभिः प्रतिरञ्ज आयुः
॥ १४ ॥ षष्ठस्य सोमो मतिभिः पुनानोऽत्यो न वाजी तस्ती दरातीः । पयो न
दुग्धमदितेरिषिरमुर्विव गातुः सुयमो न वोळ्हा ॥ १५ ॥ ८ ॥ स्वायुधः सोतृभिः
पूयमानोऽभ्यर्षे गुह्यं चारु नामः । अभि वाजं सप्तिरिव श्रवस्याभि वायुमभि गा
देव सोम ॥ १६ ॥ शिशुं जज्ञानं हयंतं मृजन्ति शुम्भन्ति वह्निं मरुतो गण्येन ।
कविर्गीभिः काव्येना कविः सन्तसोमः पवित्रमन्येति रेभन् ॥ १७ ॥ ऋषिमना य
ऋषिकृत्स्वर्षाः सहस्रेणीथः पदवीः कवीनाम् । तृतीयं धाम महिषः सिपांसन्तसोमो
विराजमनु राजति पुर ॥ १८ ॥ चमृपच्छयेन शकुनो विभृत्वा गोविन्दुर्द्रप्स
आयुधानि विभ्रत् । अपामूमै सचमानः समुद्रं तुरीयं धाम महिषो विवक्ति ॥ १९ ॥
मर्यो न शुभ्रस्तन्वै मृजानोऽत्यो न सृत्वा सनये धनानाम् । वृषेव यथा परि को-
शमर्षन्कानि क्रदश्चम्वोऽरा विवेश ॥ २० ॥ ६ ॥ पवस्वेन्दो पवमानो महोभिः
कर्निक्रदत्परि वाराण्यर्ष । क्रीळञ्चम्वोऽरा विशं पूयमान इन्द्रं ते रसो मदिरा मे-
मत्तु ॥ २१ ॥ प्रास्य धारा बृहतीरस्यग्रजो गोभिः कुलशो आ विवेश । सामं
कृणवन्तसामन्यो विपरिचत्क्रन्दन्नेत्यभि सत्युर्न जामिम् ॥ २२ ॥ अप्रधक्षोपि प-
वमान शत्रून्प्रियां न जारो अभिगीत इन्दुः । सीदन्वनेषु शकुनो न पत्वा सोमः
पुनानः कुलशेषु सत्ता ॥ २३ ॥ आ ते रुतः पवमानस्य सोम योषेव यन्ति सुदु-
र्घाः सुधाराः । हरिरानीतः पुरुवारो अस्वचिक्रदत्कुलशे देवयुनाम् ॥ २४ ॥ १० ॥ ५ ॥

॥ ६७ ॥ ऋषिः—१-३ वसिष्ठः । ४-६ इन्द्रममतिर्वासिष्ठः । ७-९ वृष-
गणो वासिष्ठः । १०-१२ मन्युर्वासिष्ठः । १३-१५ उपमन्युर्वासिष्ठः । १६-१८
व्याघ्रपादासिष्ठः । १९-२१ शक्तिर्वासिष्ठः । २२-२४ कर्णश्रुदासिष्ठः । २५-२७
मृळीको वासिष्ठः । २८-३० वसुक्रोवासिष्ठः । ३१-४४ पराशरः । ४५-५८
कुत्सः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ६, १०, १२, १४, १५, १६,
२१, २५, २६, ३२, ३६, ३८, ३९, ४५, ४६, ५२, ५४, ५६ निवृत्तिष्टुप् ।

अ० ७ । अ० ४ । व० १४] ५२७ [म० ६ । अ० ६ । सू० ६७ ।

२-४, ७, ८, ११, १६, १७, २०, २३, २४, ३३, ४८, ५३ विराद्विष्टुप् ।
५, ६, १३, २२, २७-३०, ३४, ३५, ३७, ४२-४४, ४७, ५७, ५८ त्रिष्टुप् ।
१८, ४१, ५०, ५१, ५५ आर्ची स्वराद्विष्टुप् । ३१, ४६ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ।
४० भुरिक्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६७ ॥ अस्य प्रेषा हेमना पूयमानो देवो देवेभिः समपृक्तरसम् । १ ॥ सुतः
पवित्रं पर्येतिरेभन्मितेव सन्नं पशुमान्ति होता ॥ १ ॥ भद्रा वस्त्रा समन्यावसानो
महान्कविनिवचनानि शंसन् । आ वच्यस्व चम्बोः पूयमानो विचक्षणो जायवि-
वेववीतौ ॥ २ ॥ समु प्रियो मृज्यते सानो अव्ये यशस्तरौ यशसां क्षेतौ अस्मे ।
अभि स्वर धन्वा पूयमानो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ३ ॥ प्रगायताभ्यर्चाम
देवान्तसोमं हिनोत महते धनीय । स्वादुः पवाते अति वारमव्यमा सीदाति कलशं
देवयुनैः ॥ ४ ॥ इन्दुर्देवानामुषं सख्यमायन्त्सहस्रधारः पवते मदीय । वृभिः स्त-
वानो अनु धाम पूर्वमगन्निन्द्रं महते सौभगाय ॥ ५ ॥ ११ ॥ स्तोत्रे राये हरिरर्षा
पुनान इन्द्रम्मदो गच्छतु ते भरीय । देवैर्याहि सरथं राधो अच्छा यूयं पात स्व-
स्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ प्र काव्यमुशनेव वृत्राणो देवो देवानां जनिमा विवक्ति ।
महिषतः शुचिवन्धुः पावकः पदा वगाहो अभ्येति रेभन् ॥ ७ ॥ प्र हंसासस्तूपलं
मन्युमच्छामादस्तं वृषगणा अयासुः । आङ्गुष्यं पवमानं सखायो दुर्मर्षं साकं प्र
वदन्ति बाणम् ॥ ८ ॥ स रंहत उरुगायस्य जूतिं वृथा क्रीळन्तं मिमते न गानः ।
परीणसं कृणुते तिमशङ्गो दिवा हरिर्ददृशे नक्तमृजः ॥ ९ ॥ इन्दुर्वाजी पवते
गोन्योषा इन्द्रे सोमः सह इन्वन्मदीय । हन्ति रत्नो वार्धते पर्यरातीर्वरिवः कृणव-
न्वृजनस्य राजा ॥ १० ॥ १२ ॥ अथ भारण्या मध्वा पृचानस्तिरो रोमं पवते अ-
द्रिदुग्धः । इन्दुरिन्द्रस्य सख्यं जुषाणो देवो देवस्य मत्सरो मदीय ॥ ११ ॥ अभि
प्रियाणि पवते पुनानो देवो देवान्तस्वेन रसेन पृञ्चन् । इन्दुर्धर्मीयृतुथा वसानो
दश क्षिपों अव्यत सानो अव्ये ॥ १२ ॥ वृषा शोणो अभिकर्णिकद्वद्रा नदयन्नेति
पृथिवीमुत ग्राम् । इन्द्रस्येव वज्ररा शृण्व आजौ प्रचेतयंभर्षति वाचमेमाम् ॥ १३ ॥
रसाग्न्यः पर्यसा पिन्वमान इरयन्नेषि मधुमन्तमंशुम् । पवमानः सन्तनिमेषि कृणव-
न्निन्द्राय सोम परिषिच्यमानः ॥ १४ ॥ एवा पवस्व मविरो मदीयोदग्राभस्य न-
मयन्वधस्नैः । परि वर्णं भरमाणो रुशन्तं गव्युर्नो अर्षं परि सोम सिक्तः ॥ १५ ॥ १३ ॥
जुष्टी न इन्दो सुपथा सुगान्युरौ पवस्व वरिवासि कृणवन् । घुनेव विष्वगदुरितानि
विघ्नअधि षणुना धन्व सानो अव्ये ॥ १६ ॥ वृष्टि नो अर्षं दिव्यां जिगन्तुमि-

अ० ७ । अ० ४ । व० १७] ५२८ [म० ६ । अ० ६ । सू० ६७ ।

जावतीं शङ्खीं जीरदानुम् । स्तुकेव बीता धन्वा विचिन्वन्बन्धुरिमाँ अवराँ इन्दो वायून् ॥ १७ ॥ ग्रन्थि न विष्य ग्रथितं पुनान ऋजुं च गातुं वृजिनं च सोम । अत्यो न क्रवो हरिरा सृजानो मर्यो देव एस्त्यावान् ॥ १८ ॥ जुष्टो मदाय देवतां त इन्दो परि ष्णुना धन्व सानो अर्व्ये । सहस्रधारः सुरभिरदब्धः परि स्रव वाजसातौ नृषभ्ये ॥ १९ ॥ अरश्मानो येऽरथा अरुक्ता असांसो न संसृजानासं आजौ । एते शुक्रासौ धन्वन्ति सोमा देवासस्ताँ उप याता पिबध्वे ॥ २० ॥ १४ ॥ एवा न इन्दो अभि देववीतिं परि स्रव नभो अर्णश्चमूषु । सोमो अस्मभ्यं काम्यं बृहन्तै रयिं ददातु वीरवन्तपुग्रम् ॥ २१ ॥ तल्लघदी मनसो वेनतो वाग्ज्येष्ठस्य वा धर्मणि चोरनीके । आदीमायन्वरमा वावशाना जुष्टं पतिं कलशे गाव इन्दुम् ॥ २२ ॥ प्र दानुदो दिव्यो दानुषिन्व ऋतमृताय पवते सुमेधाः । धर्मा भुवद्वृजन्यस्य राजा प्र रश्मिभिर्वशभिर्भोरि भूम ॥ २३ ॥ पवित्रेभिः पवमानो नृचक्षा राजा देवानामृत मर्त्यानाम् । द्विता भुवद्वयिपती रयीणामृतं भरत्सुभृतं चार्धिन्दुः ॥ २४ ॥ अर्वा इव श्रवसे सातिमच्छेन्द्रस्य वायोरभि वीतिर्मर्ष । स नः सहस्रा बृहतीरिषो दा भवाँ सोम द्रविणो वित्पुनानः ॥ २५ ॥ १५ ॥ देवाव्यो नः परिषिच्यमानाः क्षयं सुबीरं धन्वन्तु सोमाः । आयज्यवः सुमतिं विश्ववारा होतारो न दिवियजो मन्द्रतमाः ॥ २६ ॥ एवा देव देवतांते पवस्व महे सोम पसरसे देवपानः । महश्चिद्धि प्सिं हिताः संमर्ये कृधि सुष्ठाने रोदसी पुनानः ॥ २७ ॥ अश्वो न क्रवो वृषभिर्युजानः सिंहो न भीमो मनसो जवीयान् । अर्वाचीनैः पथिभिर्ये रजिष्ठा आ पवस्व सौमनसं न इन्दो ॥ २८ ॥ शतं धारा देवजाता असृग्रन्तसहस्रमेनाः कवयो मृजन्ति । इन्दोँ मनित्रं दिव आ पवस्व पुरएतासि महतो धनस्य ॥ २९ ॥ बिबो न सर्गा अससृग्रमन्हां राजा न मित्रं प्र मिनाति धीरः । पितुर्न पुत्रः क्रतुभियतान आ पवस्व विशे अस्या अजीतिम् ॥ ३० ॥ १६ ॥ प्र ते धारा मधुमतीरसृग्रन्वारान्यत्पूतो अत्येष्वन्वान् । पवमान पवसे धाम गोनाँ जज्ञानः सूर्यमपिन्वो अर्कैः ॥ ३१ ॥ कर्निकबद्धन्तु पन्थामृतस्य शुक्रो वि भास्यमृतस्य धाम । स इन्द्राय पवसे मत्सरवान्हिन्वानो वाचं मतिभिः कवीनाम् ॥ ३२ ॥ दिव्यः सुपर्णोऽव चक्षि सोम पिन्वन्धाराः कर्मणा देववीतौ । एन्दो विश कलशं सोमधानं क्रन्दन्निहि सूर्यस्योप रश्मिम् ॥ ३३ ॥ तिस्रो वाच ईरयति प्र वन्हिर्ऋतस्य वीतिं ब्रह्मणो मनीषाम् । गावो यन्ति गोपतिं पृच्छमानाः सोमं यन्ति मृतयो वावशानाः ॥ ३४ ॥ सोमं गावो धेनवो वावशानाः सोमं विषा मतिभिः पृच्छ-

अ० ७ । अ० ४ । व० २१] ५२६ [म० ६ । अ० ६ । सू० ६७ ।

मानाः । सोमः सुतः पूयते अज्यमानः सोमे अर्कास्त्रिष्टुभः सं नवन्ते ॥ ३५ ॥ १७ ॥
एवा नः सोम परिषिच्यमान आ पवस्व पूयमानः स्वस्ति । इन्द्रमा विश बृहता
रवेण वर्धया वाचं जनया पुरन्धिम् ॥ ३६ ॥ आ जायुर्विर्विमे श्रुता मतीनां
सोमः पुनानो असदष्टमूषु । सपन्ति यं मिथुनासो निकामा अध्वर्यवो रथिरासः
सुहस्ताः ॥ ३७ ॥ स पुनान उप सूरं न धातोभे अग्रा रोदसी वि ष आकः ।
प्रिया चिद्यस्य प्रियसासं कुती स तू धनं कारिणे न प्र यंसत् ॥ ३८ ॥ स व-
र्धिता वर्धनः पूयमानः सोमो मीढां अभि नो ज्योतिषावीत् । येना नः पूर्वं पितरः
पवन्नाः स्वर्विदो अभि गा अद्रिमुष्णन् ॥ ३९ ॥ अक्रान्तसमुद्रः प्रथमे विधर्मज्ज-
नयन्प्रजा भुवनस्य राजा । वृषा एवित्रे अधि सानो अन्ये बृहत्सोमो वावृधे सु-
चान इन्दुः ॥ ४० ॥ १८ ॥ महत्तत्सोमो महिषश्चकारापां यदभोऽवृणीत देवान् ।
अदधादिन्द्रे पवमान ओजोऽजनयत्सूर्ये ज्योतिरिन्दुः ॥ ४१ ॥ मत्सि वायुमिष्ट्ये
राधसे च मत्सि मित्रावरुणा पूयमानः । मत्सि शर्धो मारुतं मत्सि देवान्मत्सि
द्यावापृथिवी देव सोम ॥ ४२ ॥ अजुः पवस्व वृजिनस्य हन्तापामीवां बार्धमानो
मृधश्च । अभिश्रीणन्पयः पर्यसाभि गोनामिन्द्रस्य त्वं तव वयं सखायः ॥ ४३ ॥
मध्वः सूर्ध्व पवस्व वस्व उत्तं वीरं च न आ पवस्वा भगं च । स्ववस्वेन्द्राय
पवमान इन्दो रयिं च न आ पवस्वा समुद्रात् ॥ ४४ ॥ सोमः सुतो धारयात्यो
न हित्वा सिन्धुर्न तिम्रमभि वाज्यंज्ञाः । आ योतिं वन्यमसदत्पुनानः समिन्दु-
र्गोभिरसरत्समद्भिः ॥ ४५ ॥ १९ ॥ एष स्य ते पवत इन्द्र सोमश्चमूषु धीर उ-
शते तवस्वान् । स्वर्चज्ञा रथिरः सत्यशुष्मः कामो न यो देवयतामसर्जि ॥ ४६ ॥
एषप्रत्नेन वयसा पुनानस्तिरो वर्षीसि बुहितुर्दधानः । वसानः शर्म त्रिवरूथमप्सु हो-
तेव याति समनेषु रेभन् ॥ ४७ ॥ नू नस्त्वं रथिरो देव सोम परि स्रव चम्बोः
पूयमानः । अप्सु स्वादिष्ठो मधुमां श्रुतावा देवो न यः सविता सत्यमन्मा ॥ ४८ ॥
अभि वायुं वीत्यर्षा गृणानोऽभि मित्रावरुणा पूयमानः । अभि नरं धीजवनं रथे-
ष्ठामभीन्द्रं वृषणं वज्रबाहुम् ॥ ४९ ॥ अभि वस्त्रा सुवसनान्यर्षाभि धेनूः सुदुधाः
पूयमानः । अभि चन्द्रा भर्तवे नो हिरण्याभ्यश्वाप्रथिनो देव सोम ॥ ५० ॥ २० ॥
अभी नो अर्ष दिव्या वसून्यभि विश्वा पार्थिवा पूयमानः । अभि येन द्रविण-
मश्नवामाभ्यर्षेयं जमदग्निवर्जः ॥ ५१ ॥ अया एवा पवस्वैना वसूनि माश्चत्त्व
इन्दो सरसि प्र धन्व । धन्वश्चिदत्र वातो न जूतः पुरुमेधश्चित्तकवे नरं दात्
॥ ५२ ॥ उत न एना पवया पवस्वार्धि श्रुते ध्रुवाय्यस्य तीर्थे । षष्ठि सहस्रा

अ० ७ । अ० ४ । व० २४] ५३० [म० ६ । अ० ६ । मू० ६८ ।

नैगुतो वसूनि वृत्तं न पकं धूनवद्रणाय ॥ ५३ ॥ महीमे अस्य वृषनामं शूषे मा-
श्चत्वे वा पृशने वा वर्धने । अस्वापयभिगुतः स्नेहयच्चापामित्राँ अपाचितो अचेतः
॥ ५४ ॥ सं त्री पवित्रा विततान्येष्यन्वेकं धावसि पूयमानः । असि भगो असि
वात्रस्य दातासि मघवा मघवन्नय इन्दो ॥ ५५ ॥ २१ ॥ एष विश्ववित्पवते मनीषी
सोमो विश्वस्य भुवनस्य राजा । व्रप्सौ ईरयन्विदथेष्विन्दुर्वि वारमव्यं समयाति
याति ॥ ५६ ॥ इन्दुरिहन्ति महिषा अदब्धाः पदे रैभन्ति कवयो न गृध्राः ।
हिन्वन्ति धीरा दशभिः क्षिपाभिः समञ्जते रूपमपां रसेन ॥ ५७ ॥ त्वया वयं
पर्वमानेन सोम भरे कृतं वि चिनुयाम शश्वत् । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदि-
तिः सिन्धुः पृथिवी उत्तरीः ॥ ५८ ॥ २२ ॥

॥ ६८ ॥ १—१२ अम्बरीष अजिष्वा च ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः—१, २, ४, ७, १० अनुष्टुप् । ३, ५, ६ निचृदनुष्टुप् । ६, १२ विराड-
नुष्टुप् । ८ आर्ची स्वराडनुष्टुप् । ११ निचृदबृहती ॥ स्वरः—१—१०, १२
गान्धारः । ११ मध्यमः ॥

॥ ६८ ॥ अभि नो वाजसातमं रयिमर्ष पुरुस्पृहम् । इन्दो सहस्रभर्णसं
तुविद्युन्नं विभ्वासहम् ॥ १ ॥ परि ण्य सुवानो अव्ययं रथे न वर्माव्यत । इन्दु-
रभि द्रुणा हितो हियानो धाराभिरक्षाः ॥ २ ॥ परि ण्य सुवानो अक्षा इन्दुर-
व्ये मदच्युतः । धारा य ऊर्ध्वो अध्वरे भ्राजा नैति गव्ययुः ॥ ३ ॥ स हि त्वं देव
शश्वते वसु मतीय दाशुषे । इन्दो सहस्रिणं रयिं शतात्मानं विवाससि ॥ ४ ॥
वयं ते अस्य वृत्रहन्वसो वस्वः पुरुस्पृहः । नि नेदिष्ठतमा इषः स्याम सुम्नस्या-
भिगो ॥ ५ ॥ द्विर्यं पञ्च स्वयंशमं स्वसारो अद्रिसंहतम् । प्रियमिन्द्रस्य काम्यं
प्रस्तापयन्त्यूर्मिणम् ॥ ६ ॥ २३ ॥ हरि त्यं हर्यतं हरिं बभ्रुं पुनन्ति वारेण । यो
देवान्विश्वाँ इत्परि मदेन सह गच्छति ॥ ७ ॥ अस्य वो हवसा पान्तो दत्तसा-
धनम् । यः सूरिषु श्रवो बृहदधे स्वर्णं हर्यतः ॥ ८ ॥ स वाँ यज्ञेषु मानवी इन्दु-
र्जनिष्ठ रोदसी । देवो देवी गिरिष्ठा अस्त्रेधन्तं तुविष्वणि ॥ ९ ॥ इन्द्राय सोम
पातवे वृत्रघ्ने परि पिच्यसे । नरे च दक्षिणावते देवाय सदानासदे ॥ १० ॥ ते
प्रत्नासो व्युष्टिषु सोमाः पवित्रे अक्षरन् । अपमोथन्तः सनुतर्हुरिश्चितः प्रातस्ताँ अ-
प्रचेतसः ॥ ११ ॥ तं संखायः पुरोरुचं यूयं वयं च सूरयः । अश्याम वाजगन्ध्यं
सनेम वाजपत्यम् ॥ १२ ॥ २४ ॥

अ० ७ । अ० ५ । व० १] ५३१ [अ० ६ । अ० ६ । सू० १०१ ।

॥ ६६ ॥ १—८ रेभसूनु कारयपौ ऋषी ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः—१ विराड्बृहती । २, ३, ५, ६ अनुष्टुप् । ४, ७, ८ निचृदनुष्टुप् ॥
स्वरः—१ मध्यमः । २—८ गान्धारः ॥

॥ ६६ ॥ आ हर्यताय धृष्णवे धनुस्तन्वन्ति पौर्यम् । शुक्रा वयन्त्यसुराय
निर्णिजं विषामग्रे महीयुवः ॥ १ ॥ अध क्षपा परिष्कृतो वाजो अभि प्र गाहते ।
यदी विवस्वतो धियो हरिं हिन्वन्ति यातवे ॥ २ ॥ तमस्य मर्जयामसि मघो य
इन्द्रपातमः । यं गावं आसभिर्दधुः पुरा नूनं च सूरयः ॥ ३ ॥ तं गार्धया पु-
राण्या पुनानमभ्यनूषत । उतो कृपन्त धीतयो देवानां नाम बिभ्रतीः ॥ ४ ॥ त-
मुक्षमाणमव्यये वारं पुनन्ति धर्णसिम् । दूतं न पूर्वचित्तय आ शांसते मनीषिणः
॥ ५ ॥ २५ ॥ स पुनानो मदिन्तमः सोमश्चमूषु सीदति । पशौ न रेत आदध-
त्पतिर्वचस्यते धियः ॥ ६ ॥ स मृज्यते सुकर्माभिर्देवो देवेभ्यः सुतः । विदे यदासु
सन्ददिर्महीरपो वि गाहते ॥ ७ ॥ सुत इन्द्रो पवित्र आ नृभिर्यतो वि नीयसे । इ-
न्द्राय मत्सरिन्तमश्चमूषवा नि षीदसि ॥ ८ ॥ २६ ॥

॥ १०० ॥ १—६ रेभसूनु कारयपौ ऋषी ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः—१, २, ४, ७, ६ निचृदनुष्टुप् । ३ विराडनुष्टुप् । ५, ६, ८ अनुष्टुप् ॥
गान्धारः स्वरः ॥

॥ १०० ॥ अभी नवन्ते अद्रुहः प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् । वत्सं न पूर्वं आ-
युनि जातं रिहन्ति मातरः ॥ १ ॥ पुनान इन्द्रवा भर्सोमं विषर्हसं रयिम् । त्वं
वसूनि पुष्पसि विश्वानि दाशुषो गृहे ॥ २ ॥ त्वं धियं मनोयुजं सृजा वृष्टिं न
तन्यतुः । त्वं वसूनि पार्थिवा विव्या च सोम पुष्यसि ॥ ३ ॥ परि ते जिग्युषो
यथा धारा सुतस्य धावति । रंहमाणा व्यव्ययं वारं बाजीवं सानसिः ॥ ४ ॥
कत्वे दक्षाय नः कत्वे पर्वस्व सोम धारया । इन्द्राय पातवे सुतो मित्राय वरुणाय
च ॥ ५ ॥ २७ ॥ पर्वस्व वाजसातमः पवित्रे धारया सुतः । इन्द्राय सोम वि-
ष्णवे देवेभ्यो मधुमत्तमः ॥ ६ ॥ त्वां रिहन्ति मातरो हरिं पवित्रे अद्रुहः । वत्सं
जातं न धेनवः पर्वमान विधर्मणि ॥ ७ ॥ पर्वमानमहि श्रवचित्रेभिर्यासिरश्मिभिः ।
शर्शन्तमांसि जिघ्नसे विश्वानि दाशुषो गृहे ॥ ८ ॥ त्वं द्यां च महिब्रत पृथिवीं
चातिं जभिषे । प्रति द्वापिर्ममुञ्चथाः पर्वमान महित्वना ॥ ९ ॥ २८ ॥ ४ ॥

॥ १०१ ॥ ऋषिः—१—३ अन्धीगुः श्यावान्भिः । ४—६ ययातिर्नाडुषः ।

अ० ७ । अ० ५ । व० ४] ५३२ [अ० ६ । अ० ६ । सू० १०२ ।

७-६ नहुषो मानवः । १०-१२ मनुः सांवरणः । १३-१६ प्रजापतिः ॥ पव-
मानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ६, ७, ८, ११-१४, निचृदनुष्टुप् । ४,
५, ८, १५, १६ अनुष्टुप् । १० पादनिचृदनुष्टुप् । २ निचृद्गायत्री । ३ विराड्
गायत्री ॥ स्वरः—१, ४-१६ गान्धारः । २, ३ षड्जः ॥

- ॥ १०१ ॥ पुरोजिती वो अन्धसः सुतार्य मादयिन्नवे । अपश्चानं श्रथिष्टन्
सखायो दीर्घजिह्वयम् ॥ १ ॥ यो धारया पावकया परिप्रस्यन्दते सुतः । इन्दु-
रश्वो न कृत्व्यः ॥ २ ॥ तं वुरोषमभी नरः सोमं विश्वाच्या धिया । यज्ञं हिन्व-
न्त्यद्रिभिः ॥ ३ ॥ सुतासो मधुमत्तमाः सोमा इन्द्राय मन्दिनः । पवित्रवन्तो अ-
क्षरन्देवान्गच्छन्तु वो मदाः ॥ ४ ॥ इन्दुरिन्द्राय पवतु इति देवासो अभुवन् ।
वाचस्पतिर्मखस्यते विश्वस्येशान ओजसा ॥ ५ ॥ १ ॥ सहस्रधारः पवते समुद्रो
वाचमीह्रवयः । सोमः पती रयीणां सखेन्द्रस्य द्विवेदेवे ॥ ६ ॥ अयं पूषा रयि-
र्भगः सोमः पुनानो अर्षति । पतिर्विश्वस्य भूमनो व्यख्यद्रोदसी उभे ॥ ७ ॥ समुप्रिया
अनूषत गावो मदाय घृष्वयः । सोमासः कृण्वते पथः पवमानास् इन्द्रवः ॥ ८ ॥
य ओजिष्ठस्तमा भर पवमान अवाय्यम् । यः पञ्च चर्षणीरभि रयिं येन वनामहै
॥ ९ ॥ सोमाः पवन्त इन्द्रोऽस्मभ्यं गातुवित्तमाः । मित्राः सुवाना अरेपसः स्वा-
ध्यः स्वर्विदः ॥ १० ॥ २ ॥ सुध्वाणामो व्यद्रिभिशिचताना गोरधित्वचि । इ-
षमस्मभ्यमभितः समस्वरन्वसुविदः ॥ ११ ॥ एते पूता विपश्चितः सोमासो द-
ध्याशिरः । सूर्यासो न दर्शतासो जिगन्नवो ध्रुवा घृते ॥ १२ ॥ प्र सुन्वानस्या-
न्धसो मतो न वृत तद्वचः । अपश्चानमराधसं हता मुखं न भृगवः ॥ १३ ॥ आ
जामिरत्के अव्यत भुजे न पुत्र ओण्योः । सरज्जारो न योषणां वरो न योर्नि-
मासदम् ॥ १४ ॥ स वीरो दक्षसाधनो वि यस्तस्तम्भ रोदसी । हरिः पवित्रे अ-
व्यत वेधा न योर्निमासदम् ॥ १५ ॥ अव्यो वारैभिः पवते सोमो गव्ये अधि त्वचि ।
कनिकवृषा हरिरिन्द्रस्याभ्येति निष्कृतम् ॥ १६ ॥ ३ ॥

॥ १०२ ॥ १-८ त्रित ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१-४,
८ निचृदुष्णिक् । ५-७ उष्णिक् ॥ ऋषभः स्वरः ॥

॥ १०२ ॥ क्राणा शिशुर्महीना हिन्वन्नृतस्य दीर्घितिम् । विश्वा परि प्रिया
भुवदधं क्षिता ॥ १ ॥ उप त्रितस्य पाण्योऽरभक्त यद्गुहा पदम् । यज्ञस्य सप्त धा-
मभिरधं प्रियम् ॥ २ ॥ त्रीणि त्रितस्य धारया पृष्ठेष्वेरया रयिम् । मिमीते अस्य

अ० ७ । अ० ५ । व० ८] ५३३ [म० ६ । अ० ७ । सू० १०५ ।

योजना वि मुक्तुः ॥ ३ ॥ जज्ञानं सप्त मातरौ वेधामशासत श्रिये । अयं ध्रुवो
रयीणां चिकेत यत् ॥ ४ ॥ अस्य वृते सजोषमो विश्वे वेवासो अब्रुहः । स्पर्हा
भवन्ति रन्तयो जुषन्त यत् ॥ ५ ॥ ४ ॥ यमी गर्भमृतावृधो दृशे चारुमजीजनन् ।
कविं मंहिष्ठमध्वरे पुरुस्पृहम् ॥ ६ ॥ समीचीने अभित्मना यद्गी ऋतस्य मातरा ।
तन्वाना यज्ञमानुषग्यदञ्जते ॥ ७ ॥ कत्वा शुक्रेभिर्क्षभिर्ऋणोरपे व्रजं दिवः ।
हिन्वन्नृतस्य दीर्घिति माध्वरे ॥ ८ ॥ ५ ॥

॥ १०३ ॥ १-६ द्वित आप्त्य ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१,
३ उष्णिक् । २, ५ निचृदुष्णिक् । ४ पादनिचृदुष्णिक् । ६ विराडुष्णिक् ॥
ऋषभः स्वरः ॥

॥ १०३ ॥ प्र पुनानाय वेधमे सोमाय वच उद्यतम् । भृतिं न भरा मति-
भिर्जुजोषते ॥ १ ॥ परि वाराण्यव्यया गोभिर्ञ्जानो अर्षति । त्री षधस्था पुनानः
कृणुते हरिः ॥ २ ॥ परि कोशं मधुश्चुतमव्यये वारं अर्षति । अभि वाणीर्ऋ-
षीणां सप्त नूषत ॥ ३ ॥ परि णेता मतीनां विश्वदेवो अदाभ्यः । सोमः पुना-
नश्चम्बोर्विशद्वरिः ॥ ४ ॥ परि देवीरनु स्वधा इन्द्रेण याहि सरथम् । पुनानो
वाघद्वायद्विरमर्त्यः ॥ ५ ॥ परि सतिर्न वाजयुदेवो देवेभ्यः सुतः । व्यानशिः
पवमानो वि धावति ॥ ६ ॥ ६ ॥ ६ ॥

॥ १०४ ॥ १-६ पर्वतनारदौ द्वे शिखण्डिन्यौ वा काश्यप्यावप्सरसौ
ऋषी ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, ३, ४ उष्णिक् । २, ५, ६ नि-
चृदुष्णिक् ॥ ऋषभः स्वरः ॥

॥ १०४ ॥ सखाय आ नि धीदत पुनानाय प्र गांयत । शिशुं न यज्ञैः परि भूषत
श्रिये ॥ १ ॥ समी वत्सं न मातृभिः सृजता गयसाधनम् । देवाव्यं मदमभि द्विश-
वसम् ॥ २ ॥ पुनाता दत्तसाधनं यथा शर्धाय वीतये । यथा मित्राय वरुणाय शन्तमः
॥ ३ ॥ अस्मभ्यं त्वा वसुविदमभि वाणीरनूषत । गोभिष्टे वर्णमभि वांसयामसि ॥ ४ ॥
स नो मदानां पत इन्दो देवप्सरा असि । सखेव सख्ये गातुवित्तमो भव ॥ ५ ॥
सनेमि कृध्यस्मदा रत्तसं कं चिद्विणम् । अपादेवं ह्युमंहो युयोधि नः ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ १०५ ॥ १-६ पर्वतनारदौ ऋषी ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१,
२ उष्णिक् । ३, ४, ६ निचृदुष्णिक् । ५ विराडुष्णिक् ॥ ऋषभः स्वरः ॥

अ० ७ । अ० ५ । व० १२] ५३४ [म० ६ । अ० ७ । सू० १०७ ।

॥ १०५ ॥ तं नः सखायो मदाय पुनानमभि गायत । शिशुं न ग्रहैः स्वद-
यन्त गूर्तिभिः ॥ १ ॥ सं वत्स इव मातृभिरिन्दुर्हिन्वानो अज्यते । देवावीर्मदो
मतिभिः परिष्कृतः ॥ २ ॥ अयं दत्ताय साधनोऽयं शर्षाय वीतर्ये । अयं देवेभ्यो
मधुमत्तमः सुतः ॥ ३ ॥ गोमन्त्र इन्द्रो अरववत्सुतः सुदक्ष धन्व । शुचिं ते वर्ण-
मधि गोषु दीधरम् ॥ ४ ॥ स नो हरीणां पतु इन्द्रो देवर्षरस्तमः । सखेव सख्ये
नयो रुचे भव ॥ ५ ॥ सनेमि त्वमस्मदाँ अदेवं कं चिदत्रिणाम् । माव्हाँ इन्द्रो
परि बाधो अप ध्रुयम् ॥ ६ ॥ ८ ॥

॥ १०६ ॥ ऋषिः—१—३ अग्निश्चानुषः । ४—६ चक्षुर्मानवः । ७—९ मनु-
राप्सवः । १०—१४ अग्निः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ३, ४, ८,
१०, १४ निचृदुष्णिक् । २, ५—७, ११, १२ उष्णिक् । ६, १३ विराडुष्णिक् ॥
ऋषभः स्वरः ॥

॥ १०६ ॥ इन्द्रमच्छ सुता इमे वृषणं यन्तु हरयः । श्रुष्टी जातास इन्द्रवः
स्वर्विदः ॥ १ ॥ अयं भराय सानसिरिन्द्राय पवते सुतः । सोमो जैत्रस्य चेतति
यथा विदे ॥ २ ॥ अस्येदिन्द्रो मदेष्वा आभं गृह्णीति सानसिम् । वैजं च वृ-
षणं भरत्समप्सुजित् ॥ ३ ॥ प्र धन्वा सोम जागृविरिन्द्रायेन्द्रो परि स्रव । ध्रुमन्तं
शुष्ममा भरा स्वर्विदम् ॥ ४ ॥ इन्द्राय वृषणं मदं पवस्व विश्वदर्शतः । सहस्र-
यामा पथिकृद्विचक्षणः ॥ ५ ॥ ६ ॥ अस्मभ्यं गातुवित्तमो देवेभ्यो मधुमत्तमः ।
सहस्रं याहि पथिभिः कनिक्रदत् ॥ ६ ॥ पवस्व देववीतय इन्द्रो धाराभिरोजसा ।
आ कलशं मधुमान्तसोम नः सदः ॥ ७ ॥ तव द्रप्सा उदमुत इन्द्रं मदाय वावृ-
धुः । त्वां देवासो अमृताय कं पपुः ॥ ८ ॥ आ नः सुतास इन्द्रवः पुनाना धा-
वता रुयिम् । वृष्टिद्यावोरीत्यापः स्वर्विदः ॥ ९ ॥ सोमः पुनान उर्मिणाव्यो वारं
वि धावति । अग्रे वाचः पवमानः कनिक्रदत् ॥ १० ॥ १० ॥ धीभिर्हिन्वन्ति
वाजिनं वने क्रीळन्तमत्यविम् । अभि त्रिपृष्ठं प्रतयः समस्वरन् ॥ ११ ॥ असर्जिं
कलशाँ अभि मीळहे सप्तिर्न वाजयुः । पुनानो वाचं जनयन्नसिष्यदत् ॥ १२ ॥
पवते हर्यतो हरिरति हरीसि रंभा । अभ्यर्षन्स्तोतृभ्यो वीरव्यशः ॥ १३ ॥
अया पवस्व देवयुर्मधोधीरा असृजत । रेभन्पवित्रं पर्येषि विश्वतः ॥ १४ ॥ ११ ॥

॥ १०७ ॥ १—२६ सप्तर्षय ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
४, ६, ८, १४, १७, २१ विराड्बृहती । २, ५ भुरिगृहती । ८, १०, १२,

अ० ७ । अ० ५ । व० १५] ५३५ [म० ६ । अ० ७ । सू० १०७ ।

१३, १६, २५ बृहती । २३ पादनिचृद्बृहती । ३, १६ पिपीलिकामध्या गा-
यत्री । ७, ११, १८, २०, २४, २६ निचृत् पङ्क्तिः । १५, २२ पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१,
२, ४—६, ८—१०, १२—१४, १७, १६, २१, २३, २५ मध्यमः । ३, १६
षड्जः । ७, ११, १५, १८, २०, २२, २४, २६ पञ्चमः ॥

॥ १०७ ॥ परीतो विञ्चता सुतं सोमो य उत्तमं हविः । दधन्वाँ यो नयौ
अप्स्वन्तरा सुषाव सोममद्रिभिः ॥ १ ॥ नूनं पुनानोऽविभिः परि अवादेब्धः सु-
रभिन्तरः । सुते चित्वाप्सु मदामो अन्धसा श्रीणन्तो गोभिरुत्तरम् ॥ २ ॥ परि
सुवानश्चक्षसे देवमादनः क्रतुरिन्दुर्विचक्षणः ॥ ३ ॥ पुनानः सोम धारयापो व-
सानो अर्षसि । आ रत्नधा योर्निमृतस्य सीवस्युत्सो देव हिरण्ययः ॥ ४ ॥ बु-
हान ऊर्ध्विद्व्यं मधु प्रियं प्रत्नं मधस्थमासदत् । आपृच्छयं धरुणं वाज्यर्षति वृ-
भिर्धूतो विचक्षणः ॥ ५ ॥ १२ ॥ पुनानः सोम जागृविरव्यो वारे परि प्रियः ।
त्वं विप्रो अभवोऽङ्गिरस्तमो मध्वा यज्ञं मिमिक्ष नः ॥ ६ ॥ सोमो मीढान्पवते गा-
तुवित्तम ऋषिर्विप्रो विचक्षणः । त्वं कविरभवो देववीतम आ सूर्य रोहयो विवि
॥ ७ ॥ सोम उ पुत्राणः सोतुभिरधि णुभिरवीनाम् । अश्वयेव हरिता याति
धारया मन्द्रया याति धारया ॥ ८ ॥ अनूपे गोमान्गोभिरक्षाः सोमो दुग्धाभि-
रक्षाः । समुद्रं न संवरणान्यग्मन्मन्दी मदाय तोशते ॥ ९ ॥ आ सोम सुवानो
अद्रिभिस्तिरो वाराण्यव्यया । जनो न पुरि चम्बोर्विशद्गारिः सदो वनेषु दाधिषे
॥ १० ॥ १३ ॥ स मामृजे तिरो अण्वानि मेण्यो मीळहे सप्तिर्न वाजयुः । अ-
नुमाद्यः पर्वमानो मनीषिभिः सोमो विप्रैर्भिर्ऋकृभिः ॥ ११ ॥ प्र सोम देववीतये
सिन्धुर्न पिप्ये अर्णसा । अंशोः पर्यसा मद्विरो न जागृविरच्छा कोशं मधुश्चुतम्
॥ १२ ॥ आ हर्यतो अर्जुने अत्के अव्यत प्रियः सूनुर्नमज्यः । तमीं हिन्वन्त्यपसो यथा
रथं नदीष्वा गर्भस्त्योः ॥ १३ ॥ अभि सोमास आयवः पर्वन्ते मद्यं मदम् । समुद्रस्यार्धिं
विष्टपि मनीषिणो मत्सरासः स्वविदः ॥ १४ ॥ तरत्समुद्रं पर्वमान ऊर्मिणा राजा देव
ऋतं बृहत् । अर्षन्मित्रस्य वरुणस्य धर्मणा प्र हिन्वान ऋतं बृहत् ॥ १५ ॥ १४ ॥ नृभिर्येमा-
नो हर्यतो विचक्षणो राजा देवः समुद्रियः ॥ १६ ॥ इन्द्राय पवते मदः सोमो मरुत्वते
सुतः । सहस्रधारो अत्यव्यमर्षति तमीं मृजन्त्यायवः ॥ १७ ॥ पुनानश्चमू जनयन्मतिं
कविः सोमो देवेषु रणयति । अपो वसानः परि गोभिरुत्तरः सीदन्वनैष्वव्यत ॥ १८ ॥
तवाहं सोम रारण मरुय इन्दो विवेदिवे । पुरुणि बभ्रो नि चरन्ति मामव परिधीरति
तां इहि ॥ १९ ॥ उताहं नक्तमुत सोम ते दिवा मरुयाय वभ्र ऊर्धनि । घृणा

अ० ७ । अ० ५ । व० १८] ५३६ [म० ६ । अ० ७ । मू० १०८ ।

तपन्तमति सूर्य परः शकुना इव पतिम ॥२०॥ १५॥ मृज्यमानः सुहस्त्य समुद्रे वाचं-
मिन्वसि । रयिं पिशङ्गं बहुलं पुरुस्पृहं पवमानाभ्यर्षसि ॥२१॥ मृजानो वारे पवमानो
अव्यये वृषाव चक्रवो वर्ने । देवानां सोम पवमान निष्कृतं गोभिर्जज्ञानो अर्षसि
॥२२॥ पवस्व वाजसातयेऽभि विश्वानि काव्या । त्वं समुद्रं प्रथमो वि धारयो दे-
वेभ्यः सोममत्सरः ॥२३॥ स तू पवस्व परि पार्थिवं रजो दिव्या च सोम धर्मेभिः । त्वां
विप्रासो मतिभिर्विचक्षण शुभ्रं हिन्वन्ति धीतिभिः ॥ २४ ॥ पवमाना असृक्षत
एवित्रमति धारया । मरुत्वन्तो मत्सरा इन्द्रियाहया मेषामभि प्रयांसि च ॥२५॥
अपो वसानः परि कोशमर्षतीन्वुर्हियानः सोतृभिः । जनयज्ज्योतिर्मन्दना अवी-
वशद्राः कुण्वानो न निर्णिजम् ॥ २६ ॥ १६ ॥

॥ १०८ ॥ ऋषिः-१, २ गौरिवीतिः । ३, १४-१६ शक्तिः । ४, ५ उरुः ।
६, ७ ऋजिष्वाः । ८, ९ ऊर्द्धसद्भा । १०, ११ कृतयशाः । १२, १३ ऋण-
ज्चयः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, ६, ११ उष्णिक् ककुप् । ३
पादनिचृदुष्णिक् । ५, ७, १५ निचृदुष्णिक् । २ निचृद्वृहती । ४, ६, १०, १२
स्वराद्वृहती । ८, १६ पङ्क्तिः । १४ निचृत्पङ्क्तिः । १३ गायत्री ॥ स्वरः-१, ३,
५, ७, ८, ११, १५ ऋषभः । २, ४, ६, १०, १२ मध्यमः । ८, १४, १६
पञ्चमः । १३ षड्जः ॥

॥ १०८ ॥ पवस्व मधुमत्तम इन्द्राय सोम क्रतुवित्तमो मदः । महिं शुक्ल-
तमो मदः ॥ १ ॥ यस्य ते पीत्वा वृषभो वृषायतेऽस्य पीता स्वविदः । स सुप्र-
केतो अभ्यक्रमीदिषोऽच्छा वाजं नैतशः ॥२॥ त्वं ह्यं ग दैव्या पवमान जनिमानि-
धुमत्तमः । अमृतत्वाय घोषयः ॥३॥ येन नवग्वो दध्यङ्ङपोरुते येन विप्रास आ-
पिरे । देवानां सुम्ने अमृतस्य चारुणो येन श्रवास्यानशुः ॥ ४ ॥ एष स्य धारया
सुतोऽव्यो वारोभिः पर्वते मदिन्तमः । क्रीळङ्गुर्मिरुपामिव ॥ ५ ॥ १७ ॥ य उस्त्रिया
अप्या अन्तरश्मनो निर्गा अकृन्तदोजसा । अभि व्रजं तन्निषे गव्यमश्वयै वृषीव
धृष्णवा रुज ॥६॥ आ सोता परि पिञ्चताश्वं न स्तोममसुरै रजस्तुरम् । वनश्चक्षु-
दप्रुतम् ॥ ७ ॥ सहस्रधारं वृषभं पयोवृधं प्रियं देवाय जन्मने । ऋतेन य ऋतर्जातो
विवावुधे राजा देव ऋतं ब्रह्म ॥ ८ ॥ अभिः युम्नं ब्रह्मश इषस्पते दिवीदि देव
देवयुः । वि कोशं मध्यमं युव ॥९॥ आ वच्यस्व सुदक्ष चम्बोः सुतो विशां वहिर्न
विस्पतिः । वृष्टिं दिवः पवस्व रीतिमुपां जिन्वा गर्विष्ठये धियः ॥ १० ॥ १८ ॥

अ० ७ । अ० ५ । व० २१] ५३७ [म० ६ । अ० ७ । सू० १०६ ।

एतमु त्पं मवच्युतं सहस्रधारं वृषभं दिवो ब्रुहुः । विश्वा वसूनि विभ्रतम् ॥ ११ ॥
वृषा वि जेहे जनयन्नमर्त्यः प्रतपञ्ज्योतिषा तमः । स सुष्टुतः कविभिर्निर्णिजं दधे
त्रिधात्वस्य दंससा ॥ १२ ॥ स सुन्वे यो वसूनां यो शायामनेता य इळानाम् ।
सोमो यः सुचितीनाम् ॥ १३ ॥ यस्य न इन्द्रः पित्राद्यस्य मरुतो यस्य वार्यमणा भर्गः ।
आयेने मित्रावरुणा करामह एन्द्रमर्षसे मूहे ॥ १४ ॥ इन्द्राय सोम पातवे नृभिर्वृतः
स्वायुधो मदिन्तमः । पवस्व मधुमत्तमः ॥ १५ ॥ इन्द्रस्य हार्दिं सोमधानमा विश
समुद्रमिव सिन्धवः । जुष्टो मित्राय वरुणाय वायवे दिवो विष्टम्भ उत्तमः ॥ १६ ॥ १६ ॥

॥ १०६ ॥ १—२२ अग्नयो धिष्ण्या ऐश्वरा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो
देवता ॥ छन्दः—१, ७, ८, १०, १३, १४, १५, १७, १८ आर्ची भुरिगा-
यत्री । २—६, ९, ११, १२, १६, २२ आर्ची स्वराङ्गायत्री । २०, २१ आर्ची
गायत्री । १६ पादनिचृद्गायत्री ॥ पङ्क्तयः स्वरः ॥

॥ १०६ ॥ परि प्र धन्वेन्द्राय सोम स्वादुर्मित्राय पूष्णे भर्गाय ॥ १ ॥ इ-
न्द्रस्ते सोम सुतस्य पेयाः क्रत्वे दत्ताय विश्वे च देवाः ॥ २ ॥ एवामृताय मूहे
क्षायय स शुक्रो अर्ष विव्यः पीयूषः ॥ ३ ॥ पवस्व सोम महान्तस्समुद्रः पिता दे-
वानां विश्वाभि धाम ॥ ४ ॥ शुक्रः पवस्व देवेभ्यः सोम दिवे पृथिव्यै शं च प्र-
जायै ॥ ५ ॥ दिवो धर्तासि शुक्रः पीयूषः सत्ये विधर्मन्वाजी पवस्व ॥ ६ ॥ पवस्व सोम
शुम्नी सुधारो महामवीनामनु पूर्यः ॥ ७ ॥ नृभिर्व्येमानो जज्ञानः पूतः क्षरद्विधानि
मन्द्रः स्वर्वित् ॥ ८ ॥ इन्दुः पुनानः प्रजामुराणः करद्विश्वानि द्रविणानि नः ॥ ९ ॥
पवस्व सोम क्रत्वे दत्तायाश्चो न निक्तो वाजी धनाय ॥ १० ॥ २० ॥ तंते सोतारो
रसं मदाय पुनन्ति सोमं मूहे शुम्नाय ॥ ११ ॥ शिशुं जज्ञानं हरिं मृजन्ति पवित्रे
सोमं देवेभ्य इन्दुम् ॥ १२ ॥ इन्दुः पविष्ट चारुर्मदायापामुपस्थे कविर्भर्गाय
॥ १३ ॥ विभर्ति चार्विन्द्रस्य नाम येन विश्वानि वृत्रा जधान ॥ १४ ॥ पिब-
न्त्यस्य विश्वे देवासो गोभिः श्रितस्य नृभिः सुतस्य ॥ १५ ॥ प्र सुवानो अक्षाः
सहस्रधारस्तिरः पवित्रं वि वारमन्यम् ॥ १६ ॥ स वाज्यक्षाः सहस्ररेता अद्भि-
र्मृजानो गोभिः श्रीणानः ॥ १७ ॥ प्र सोम याहीन्द्रस्य कुक्षा नृभिर्व्येमानो
अद्भिभिः सुतः ॥ १८ ॥ असर्जि वाजी तिरः पवित्रमिन्द्राय सोमः सहस्रधारः
॥ १९ ॥ अञ्जन्त्येनं मध्वो रसेनेन्द्राय वृष्ण इन्दुं मदाय ॥ २० ॥ देवेभ्यस्त्वा
वृथा पार्जसेऽपो वसानं हरिं मृजन्ति ॥ २१ ॥ इन्दुरिन्द्राय तोशते नि तोशते
श्रीणान्नृपो रिणान्नपः ॥ २२ ॥ २१ ॥

अ० ७ । अ० ५ । व० २४] ५३८ [म० ६ । अ० ७ । सू० १११ ।

॥ ११० ॥ १—१२ व्यरुणत्रसदस्यू ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः—१, २, १२ निचृदनुष्टुप् । ३ विराडनुष्टुप् । १०, ११ अनुष्टुप् । ४, ७,
८ विराड्बृहती । ५, ६ पादनिचृद्बृहती । ९ बृहती ॥ स्वरः—१—३, १०—१२
गान्धारः । ४—६ मध्यमः ॥

॥ ११० ॥ पर्युषु प्र धन्व वाजसातये परिवृत्राणि सज्जणिः । विषस्तरध्या
ऋणया न ईयसे ॥ १ ॥ अनु हि त्वा सुतं सोमं मदांसि महेसमर्यराज्ये । वा-
जां अभि पवमान प्र गाहसे ॥ २ ॥ अजीजनो हि पवमान सूर्यं विधारे शक्य-
ना पयः । गोजीरया रहमाणः पुरन्ध्या ॥ ३ ॥ अजीजनो अमृतं मर्त्येषां ऋतस्य
धर्मज्ञमृतस्य चारुणः । सदासरो वाजमच्छा सनिष्यदत् ॥ ४ ॥ अभ्यभि हि श्र-
वसा ततर्दिथोन्मं न कं चिज्जनपानमक्षितम् । शर्याभिर्न भरमाणो गर्भस्त्योः
॥ ५ ॥ आदीं के चित्पश्यमानास आप्यं वमुरुचो दिव्या अभ्यनूषत । वारं न
देवः संविता व्यूणुते ॥ ६ ॥ २२ ॥ त्वे सोम प्रथमा वृक्तर्वाहिषो महे वाजाय श्र-
वमे धियं दधुः । स त्वं नो वीर वीर्याय चोदय ॥ ७ ॥ दिवः पीयूषं पूर्य य-
दुक्थ्यं महो गाहादिव आ निरधुक्षत । इन्द्रमभि जायमानं समस्वरन् ॥ ८ ॥ अध-
यक्षिमे पवमान रोदसी इमा च विश्वा भुवनाभि मज्मना । यूथे न निःष्ठा वृषभो
वि तिष्ठसे ॥ ९ ॥ सोमः पुनानो अव्यये वारे शिशुर्न क्रीळन्पवमानो अक्षाः ।
सहस्रधारः शतवाज इन्दुः ॥ १० ॥ एष पुनानो मधुमाँ ऋतावेन्द्रायेन्दुः पव-
ते स्वादुरुमिः । वाजसनिर्वरिवोविद्वयोधाः ॥ ११ ॥ स पवस्व सहमानः पृ-
न्यन्तसेध्वत्रजांस्यप दुर्गहाणि । स्वायुधः सामहान्तसोम शत्रून् ॥ १२ ॥ २३ ॥

॥ १११ ॥ १—३ अनानतः पारुच्छेपिर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः—१ निचृदष्टिः । २ भुरिगष्टिः । ३ अष्टिः ॥ मध्यमः स्वरः ॥

॥ १११ ॥ अया रुचा हरिण्या पुनानो विश्वा द्वेषांसि तरतिस्वयुग्वभिः सूर्यो
न स्वयुग्वभिः । धारा सुतस्य रोचते पुनानो अरुषो हरिः । विश्वा यद्रूपा परि-
यात्यृक्भिः सप्तार्यैभिर्ऋक्भिः ॥ १ ॥ त्वं त्यत्पणीनां विदो वसु सं मातृभिर्मर्जयसि
स्व आ दमं ऋतस्य धीतिभिर्दमे । परावतो न साम तद्यत्रा रणान्ति धीतर्यः । त्रिधातु-
भिररुषीभिर्वयो दधे रोचमानो वयो दधे ॥ २ ॥ पूर्वामनु प्रदिशं याति चेकित-
त्सं रश्मिभिर्व्यतते दर्शतो रथो दैव्यो दर्शतो रथः । अग्नं ब्रुकथानि पौंस्येन्द्रं जै-
त्राय हर्षयन् । बज्रंश्च यज्रवथो अनपच्युता समत्स्वनपच्युता ॥ ३ ॥ २४ ॥

अ० ७ । अ० ५ । व० २७] ५३६ [म० ६ । अ० ७ । सू० ११३ ।

॥ ११२ ॥ १—४ शिशुर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१—३
विराद् पङ्क्तिः । ४ निचृत् पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

॥ ११२ ॥ नानानं वा उ नो धियो वि व्रतानि जनानाम् । तत्ता रिष्टं रुतं भि-
षग्न्या सुन्वन्तमिच्छतीन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ १ ॥ जरतीभिरोषधीभिः पर्णेभिः
शकुनानाम् । कामारो अश्मभिर्द्युभिर्हिरण्यवन्तमिच्छतीन्द्रायेन्द्रो परि स्रव
॥ २ ॥ कारुरुहं ततो भिषगुपलप्रक्षिणीं नना । नानाधियो वसूयवोऽनु गा इव
तस्थिमेन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ ३ ॥ अश्वो वोळ्हा सुखं रथं हसनामुपमन्त्रिणः ।
शेषो रोमएवन्तौ भेदौ वारिन्मण्डूकं इच्छतीन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ ४ ॥ २५ ॥

॥ ११३ ॥ १—११ कश्यप ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
२, ७ विराद् पङ्क्तिः । ३ भुरिक् पङ्क्तिः । ४ पङ्क्तिः । ५, ६, ८—११ निचृत्
पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

॥ ११३ ॥ शर्यणावन्ति सोममिन्द्रः पिबतु वृत्रहा । बलं दधान आत्मनि
करिष्यन्वीर्यं महदिन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ १ ॥ आ पवस्व दिशां पत आर्जीका-
त्सोम मीढः । ऋतवाकेन सत्येन श्रद्धया तपसा सुत इन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ २ ॥
पर्जन्यवृद्धं महिषं तं सूर्यस्य दुहिताभरत् । तं गन्धर्वाः प्रत्यगृभ्णन्तं सोमे रसमा-
दधुरिन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ ३ ॥ ऋतं वदन्तु सत्यं वदन्तसत्यकर्मन् । श्रद्धां
वदन्तसोम राजन्धात्रा सोम परिष्कृत इन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ ४ ॥ सत्यमुग्रस्य
बृहतः सं स्रवन्ति संस्रवाः । सं यन्ति रसिनो रसाः पुनानो ब्रह्मणा हर इन्द्रा-
येन्द्रो परि स्रव ॥ ५ ॥ २६ ॥ यत्र ब्रह्मा पवमान छन्दस्यांश्वाश्च वदन् । ग्रावणा-
सोमे महीयते सोमेनानन्दं जनयन्निन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ ६ ॥ यत्र ज्योतिरजस्रं
यस्मिन्लोके स्वरहितम् । तस्मिन्मां धेहि पवमानामृतंलोके अक्षित इन्द्रायेन्द्रो परि
स्रव ॥ ७ ॥ यत्र राजा वैवस्वतो यत्रावरोधनं दिवः । यत्रामूर्यहतीरापस्तत्र मा-
ममृतं कृधीन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ ८ ॥ यत्रानुक्कामं चरणं त्रिनाके त्रिदिवे दिवः ।
लोका यत्र ज्योतिष्मन्तस्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ ९ ॥ यत्र कामा
निकामाश्च यत्र ब्रध्नस्य विष्टपम् । स्वधा च यत्र तृप्तिश्च तत्र माममृतं कृधीन्द्रा-
येन्द्रो परि स्रव ॥ १० ॥ यत्रानन्दाश्च मोदाश्च मुदः प्रमुद आसते । कामस्य
यत्राताः कामास्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ ११ ॥ २७ ॥

अ० ७। अ० ५। व० २८] ५४०. [म० ६। अ० ७। सू० ११४।

॥ ११४ ॥ १—४ कश्यप ऋषि ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
२ विराट् पङ्क्तिः । ३, ४ पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

॥ ११४ ॥ य इन्द्रोः पवमानस्यानु धामान्यकर्मित् । तमाहुः सुप्रजा इति
यस्ते सोमाविधुम्भन् इन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ १ ॥ ऋषे मन्त्रकृतां स्तोमैः कश्य-
पोऽर्धियन्गिरः । सोमै नमस्य राजानं यो जज्ञे वीरुथां पतिरिन्द्रायेन्द्रो परि स्रव
॥ २ ॥ सप्त दिशो नानामूर्याः सप्त होतार ऋत्विजः । देवा आब्रित्या ये सप्त
तेभिः सोमाभि रक्ष न इन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ ३ ॥ यत्ते राजञ्छृतं हविस्तेन सो-
माभि रक्ष नः । अरातीवा मा नस्तारीन्मो च नः किं चनाममदिन्द्रायेन्द्रो परि
स्रव ॥ ४ ॥ २८ ॥ ७ ॥ ६ ॥

॥ इति नवमम्मण्डलं समाप्तम् ॥

अथ दशमस्कण्डलम् ॥

॥ १ ॥ १—७ त्रित ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ६ पादनिचृ-
त्त्रिष्टुप् । २, ३ विराद् त्रिष्टुप् । ४, ५ निचृत्त्रिष्टुप् । ७ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् ॥
धैवतः स्वरः ॥

॥ १ ॥ अग्रे बृहन्नुपसामूर्ध्वो अस्थान्निर्गन्वान्तमसो ज्योतिषागात् । अ-
ग्निर्भानुना रुशता स्वक्क आ जातो विश्वा सन्नान्यथाः ॥ १ ॥ स जातो गर्भो
असि रोदस्योरग्ने चारुर्विभृत ओषधीषु । चित्रः शिशुः परि तमांस्यकून्म मातृ-
भ्यो अधि कनिक्रदद्राः ॥ २ ॥ विष्णुर्गित्था परममस्य विद्वाञ्जातो बृहन्भि
पाति तृतीयम् । आसा यदस्य पयो अक्रेत स्वं सचेतसो अभ्यर्चन्त्यत्र ॥ ३ ॥
अत उ त्वा पितृभृतो जनित्रीरन्नावृधं प्रति चरन्त्यर्चैः । ता ई प्रत्येषि पुनरन्य-
रूपा असि त्वं विष्णु मानुषीषु होता ॥ ४ ॥ होतारं चित्ररथमध्वरस्य यज्ञस्यैव
ज्ञस्य केतुं रुशन्तम् । प्रत्यर्धि देवस्य देवस्य मद्वा श्रिया त्वग्निमर्तिथि जनानाम्
॥ ५ ॥ स तु वस्त्राण्यथ पेशनानि वसानो अग्निर्नाभां पृथिव्याः । अरुषो जातः
पद इळायाः पुरोहितो राजन्यक्षीह देवान् ॥ ६ ॥ आ हि द्यावापृथिवी अग्न
उभे सदा पुत्रो न मातरौ ततन्य । म याह्यच्छोशतो यविष्ठाथा वह सहस्येह
देवान् ॥ ७ ॥ २६ ॥

॥ २ ॥ १—७ त्रित ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ पादनिचृत्त्रि-
ष्टुप् । २, ५ निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ४, ६, ७ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ २ ॥ पिप्रीहि देवां उशतो यविष्ठ विद्वां ऋतूर्ऋतुपते यजेह । ये दैव्या
ऋत्विजस्तेभिरग्ने त्वं होतृणामस्यायजिष्ठः ॥ १ ॥ वेषि होत्रमुत पोत्रं जनानां
मन्धातासि द्रविणोदा ऋतावा । स्वाहा वयं कृणवामा हवींषि देवो देवान्यज-

अ० ७ । अ० ५ । व० ३२] ५४२ [म० १० । अ० १ । सू० ४ ।

त्वग्निरर्हन् ॥ २ ॥ आ देवानामपि पन्थामगन्म यच्छक्रवाम तदनु प्रवोञ्छुम् ।
अग्निर्विद्वान्त्स यज्जात्सेदु होता सो अध्वरान्त्स ऋतून्कल्पयाति ॥ ३ ॥ यद्वो
वयं प्रमिनाम वतानि विदुषां देवा अविदुष्टरामः । अग्निष्टद्विश्वमा पृणाति
विद्वान्येभिर्देवाँ ऋतुभिः कल्पयाति ॥ ४ ॥ यत्पाकत्रा मनसा दीनदज्ञान यज्ञस्य
मन्वते मर्त्यासः । अग्निष्टद्धोता क्रतुविद्विजानन्यजिष्ठो देवाँ ऋतुशो यजाति
॥ ५ ॥ विश्वेषां ह्यध्वराणामनीकं चित्रं केतुं जनिता त्वा जजान । स आ य-
जस्व नृवतीरनु ज्ञाः स्पार्हा इषः क्षुमतीर्विश्वजन्याः ॥ ६ ॥ यं त्वा द्यावापृथिवी
यं त्वापस्त्वष्टा यं त्वा सुजनिमा जजान । पन्थामनु प्रविद्वान्पितृयाणं द्युमदग्ने
समिधानो वि भादि ॥ ७ ॥ ३० ॥

॥ ३ ॥ १-७ त्रित ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१ पादनितृत्विष्टुप् ।
२, ३ नितृत्विष्टुप् । ४ विरादत्रिष्टुप् । ५-७ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ३ ॥ इनो राजन्नरतिः समिद्धो रौद्रो दत्ताय सुषुमाँ अदर्शि । चिकिद्भि
भाति भासा बृहतासिक्रीमेति रुशतीमपाजन् ॥ १ ॥ कृष्णां यदेनीमभि वर्षसा
भूज्जनयन्योषां बृहतः पितुर्जाम् । ऊर्ध्वं भानुं सूर्यस्य स्तभायन्विबो वसुभिर-
रतिर्वि भाति ॥ २ ॥ भद्रो भद्रया सचमान आगात्स्वसारं जारो अभ्येति पश्चात् ।
सुप्रकेतैर्द्युभिरग्निर्वितिष्टन्नृशज्जिर्वर्णैरभि राममस्थात् ॥ ३ ॥ अस्य यामासो बृ-
हतो न वग्नूनिन्धाना अग्नेः सख्युः शिवस्य । ईक्ष्यस्य वृष्णो बृहतः स्वासो
भामासो याममृक्तवर्चिकित्रे ॥ ४ ॥ स्वना न यस्य भामासः पवन्ते रोचमान-
स्य बृहतः सुदिवः । ज्येष्ठेभिर्यस्तेजिष्ठैः क्रीळुमज्जिर्वर्षिष्ठेभिर्भानुभिर्नक्षत्रिण्याम्
॥ ५ ॥ अस्य शुष्मासो ददृशानपवेर्जेहमानस्य स्वनयन्नियुद्धिः । प्रत्नेभिर्यो रुश-
ज्जिर्देवतमो वि रभेज्जिररतिर्भाति विम्बा ॥ ६ ॥ स आ वञ्चि महि न आ चं
सत्सि दिवस्पृथिव्योररतिर्युवत्योः । अग्निः सुतुकं सुतुकैभिरश्वै रभेस्वद्धी रभ-
स्वाँ एह गम्याः ॥ ७ ॥ ३१ ॥

॥ ४ ॥ १-७ त्रित ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१-४ नितृत्विष्टुप् ।
५, ६ त्रिष्टुप् । ७ विरादत्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ४ ॥ प्र ते यज्ञि प्र त इयमि मन्म भुवो यथा वन्द्यो नो हवेषु । धन्वंन्निव
प्रपा अमि त्वमग्न इयत्तवै पूरवै प्रन्न राजन् ॥ १ ॥ यन्त्वा जनासो अभि स-
ञ्चरन्ति गावँ वृष्णमिव प्रजं यविष्ठ । दृतो देवानामसि मर्त्यानामन्तमृहँश्चर-

अ० ७ । अ० ६ । व० १] ५४३ [म० १० । अ० १ । सू० ६ ।

सिरोचनेन ॥ २ ॥ शिशुं न त्वा जेन्यं वर्धयन्ती माता विभर्ति सचनस्यमाना ।
धनोरधि प्रवता यासि हर्यञ्जिगीषसे पशुगिवावसृष्टः ॥ ३ ॥ मूरा अमूर न वयं
चिकित्वा महित्वमग्ने त्वमङ्ग वित्से । शयैवविश्चरति जिहयादन्नोरित्यते युवति
विशपतिः सन् ॥ ४ ॥ कूर्चिज्जायते सनयासुनव्यो बने तस्थौ पलितो धूमकेतुः ।
अस्नातापो वृषभो न प्र वेति सचेतसो यं प्रणयन्त मतीः ॥ ५ ॥ तनूत्यजेत-
स्करा वनगू रंशनाभिर्दशभिर्भ्यधी ताम् । इयन्ते अग्ने नव्यसी मनीषा युद्धा रथं
न शुचयञ्जिरङ्गैः ॥ ६ ॥ ब्रह्म च ते जातवेदो नमश्चेयं च गीः सवमिदधनी भूत् ।
रक्षा णो अग्ने तनयानि तोका रक्षोत नस्तन्वोऽप्रयुच्छन् ॥ ७ ॥ ३२ ॥

॥ ५ ॥ १—७ त्रित ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ विराद्विष्टुप् ।
२—५ त्रिष्टुप् । ६, ७ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ५ ॥ एकः समुद्रो धरुणो रयीणामस्पृद्धो भूरिजन्मा वि चष्टे । सिष-
क्तयूर्धनिणयोरुपस्थ उत्सस्य मध्ये निहितं पदं वेः ॥ १ ॥ समानं नीलं वृषणो
वसानाः सञ्जग्मिरे महिषा अर्वतीभिः । ऋतस्य पदं कवयो नि पान्ति गुहा ना-
मानि दधिरे पराणि ॥ २ ॥ ऋतायिनी मायिनी सं दधाते मित्वा शिशुं ज-
ज्ञतुर्वर्धयन्ती । विश्वस्य नाभिं चरतो ध्रुवस्य कुवेशिचक्षन्तु मनसा वियन्तः ॥ ३ ॥
ऋतस्य हि वर्तनयः सुजातमिषो वाजाय प्रदिवः सचन्ते । अधीवासं रोदसी वा-
वमाने घृतैरन्नैर्वावृधाते मधूनाम् ॥ ४ ॥ सप्त स्वसूररुषीर्वावशानो विद्वान्मध्व उ-
ज्जभारा दृशे कम् । अन्तर्यमे अन्तरिक्षे पुराजा इच्छन्वत्रिमविदत्पूषणस्य ॥ ५ ॥
सप्त मर्यादाः कवयस्ततस्तुस्तासामेकामिदभ्यैदुरो गात् । आयोर्ह स्कम्भ उपमस्य
नीले पथां विमर्गे धरुणेषु तस्थौ ॥ ६ ॥ असञ्च सञ्च परमे व्योमन्दक्षस्य ज-
न्मन्नदितेरुपस्थे । अग्निर्ह नः प्रथमजा ऋतस्य पूर्व आयुनि वृषभश्च धेनुः ॥ ७ ॥
॥ ३३ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ १—७ त्रित ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ आर्ची स्वराद्
त्रिष्टुप् । २ विराद् पङ्क्तिः । ४, ५ विराद् त्रिष्टुप् । ३ निचृत् पङ्क्तिः । ६ पङ्क्तिः ।
७ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ४, ५, ७ धैवतः । २, ३, ६ पञ्चमः ॥

॥ ६ ॥ अयं स यस्य शर्मन्नवोभिर्ग्नेरेधते जग्निताभिष्टौ । ज्येष्ठेभिर्यो भ्रा-
नुभिर्ऋषूणां पर्येति परिवीतो विभावा ॥ १ ॥ यो भानुभिर्विभावा विभात्यग्नि-

अ० ७ । अ० ६ । व० ३] ५४४ [म० १० । अ० १ सू० ८ ।

देवैर्भिर्ऋतावाजस्रः । आ यो विवाय सखा सखिभ्योऽपरिहृतो अत्यो न स-
तिः ॥ २ ॥ ईशे यो विश्वस्या देववीतेरीशे विश्वायुरुपसो व्युष्टौ । आ यस्मि-
न्मना हवींष्यग्नावरिष्ठरथः स्क्रुभाति शूषैः ॥ ३ ॥ शूषेर्भिर्वृधो जुषाणो अकै-
देवाँ अच्छा रघुपत्वा जिगाति । मन्द्रो होता स जुह्वा यजिष्ठः सम्मिश्रतो अ-
ग्निरा जियति देवान् ॥ ४ ॥ तमुस्त्रामिन्द्रं न रेजमानमग्निं गीर्भिर्नमोभिः कृणु-
ध्वम् । आ यं विप्रासो मतिभिर्गृणन्ति जातवेदसं जुह्वे सहानाम् ॥ ५ ॥ सं यस्मिन्विश्वा
बसूनि जग्मुर्वाजे नाश्वाः सप्तीवन्त एवैः । अस्मे ऊतीरिन्द्रं वाततमा अर्वाचीना
अग्न आ कृणुष्व ॥ ६ ॥ अथा हस्मे मद्रा निषद्या सद्यो जज्ञानो हव्यो बभूयुः ।
तं ते देवासो अनु केतमायन्नवावर्धन्त प्रथमास ऊमाः ॥ ७ ॥ १ ॥

॥ ७ ॥ १—७ त्रित ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ३, ५, ६
निचृत्त्रिष्टुप् । २, ४ त्रिष्टुप् । ७ विरादत्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७ ॥ स्वस्ति नो दिवो अग्ने पृथिव्या विश्वायुर्धेहि यजथाय देव । स-
चैमहि तव दस्म प्रकेतैरुरुण्या ए उरुभिर्देव शंसैः ॥ १ ॥ इमा अग्ने मयस्तुभ्यं
जाता गोभिरश्वैरभि गृणन्ति राधः । यदा ते मतो अनु भोगमानइमो दधानो
मतिभिः सुजात ॥ २ ॥ अग्निं मन्ये पितरमग्निमापिमग्निं भातरं सदमित्सखा-
यम् । अग्नेरनीकं बृहतः संपर्य दिवि शुक्रं यजतं सूर्यस्य ॥ ३ ॥ सिद्धा अग्ने
धियो अस्मे सनुवीर्यं त्रायसे दम् आ नित्यहोता । ऋतावा स रोहिदश्वः पुरुक्षु-
र्धुभिस्समा अहभिर्वा ममस्तु ॥ ४ ॥ धुभिर्हितं मित्रमिव प्रयोगं प्रत्नमृत्विजमध्वरस्य
जारम् । बाहुभ्यामग्निमायवोऽजनन्त विन्तु होतारं न्यसादयन्त ॥ ५ ॥ स्वयं य-
जस्व दिवि देव देवान्किं ते पार्कः कृणवदप्रचेताः । यथायज ऋतुभिर्देव देवा-
नेवा यजस्व तन्वं सुजात ॥ ६ ॥ भवा नो अग्नेऽवितोत गोपा भवा वयस्कृदुत
नो वयोधाः । रास्वा च नः सुमहो हव्यदातिं त्रास्वोत नस्तन्वोऽप्रयुच्छन् ॥ ७ ॥ २ ॥

॥ ८ ॥ १—६ त्रिशिरास्त्वाष्ट्र ऋषिः ॥ १—६ अग्निः । ७—६ इन्द्रो
देवता ॥ छन्दः—१, ५—७, ६ निचृत्त्रिष्टुप् । २ विरादत्रिष्टुप् । ३, ४, ८
पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८ ॥ प्र केतुना वृहता यात्यग्निरा रोदसी वृषभो रौरवीति । दिवश्चि-
दन्तो उपमाँ उदानलपामुपस्थे महिषो ववर्ध ॥ १ ॥ मुमोव गर्भो वृषभः ककुब्जान-

अ० ७ । अ० ६ । व० ६] ५४५ [म० १० । अ० १ । सू० १० ।

स्नेमा वृत्सः शिमीवाँ अरावीत् । स देवतात्युर्ध्वतानि कृण्वन्त्स्वेषु क्षयेषु प्रथमो जि-
माति ॥ २ ॥ आ यो मूर्धानं पित्रोररब्धन्यध्वरे दधिरे सूर्यो अर्णः । अस्य पत्न्यर्ह-
णीरश्वशुद्धा ऋतस्य योनौ तन्वो जुषन्त ॥ ३ ॥ उषउषो हि वसो अममोषि त्वं यमयो-
रभवो विभावा । ऋतायं सप्त दधिषे पदानि जनयन्मित्रं तन्वेऽस्वार्यै ॥ ४ ॥
भुवश्चक्षुर्मह ऋतस्य गोपा भुवो वरुणो यदृताय वेषि । भुवो अपां नक्षज्जा-
तवेदो भुवो दूतो यस्य हव्यं जुजोषः ॥ ५ ॥ ३ ॥ भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता
यत्रा नियुद्धिः सर्वसे शिवाभिः । द्विवि मूर्धानं दधिषे स्वर्षा जिह्वामग्ने चकृषे
हव्यवाहम् ॥ ६ ॥ अस्य त्रितः क्रतुना घृत्रे अन्तरिच्छन्धीति पितुरेवैः परस्य ।
सचस्यमानः पित्रोरुपस्थे जामि ब्रूवाण आयुधानि वेति ॥ ७ ॥ स पित्र्याण्या-
युधानि विद्वानिन्द्रेषित आप्त्यो अभ्ययुध्यत् । त्रिशीर्षाणं सत्तरशिमं जयन्वान्त्वा-
ष्टस्य चिन्निः संसृजे त्रितो गाः ॥ ८ ॥ भूरीदिन्द्र उदिनक्षन्तमोजोऽर्वाभिन-
त्सत्पतिर्मन्यमानम् । त्वाष्टस्य चिद्विश्वरूपस्य गोनोमाचक्राणस्त्रीणि शीर्षा परां
वर्क ॥ ९ ॥ ४ ॥

॥ ६ ॥ १—६ त्रिशिरास्त्वाष्टः सिन्धुद्वीपो वाम्बरीश ऋषिः ॥ आपो
देवताः ॥ छन्दः—१—४, ६ गायत्री । ५ वर्धमाना गायत्री । ७ प्रतिष्ठा गायत्री ।
८, ९ अनुष्टुप् ॥ स्वरः—१—७ षड्जः । ८, ९ गान्धारः ॥

॥ ६ ॥ आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधावन । महे रणाय चक्षसे
॥ १ ॥ यो वः शिवर्तमो रसस्तस्य भाजयतेह नः । उशंतीरिव मातरः ॥ २ ॥
तस्माअरङ्गमामं वो यस्य क्षयाय जिन्वथ । आपो जनयथा चनः ॥ ३ ॥ शन्नो
देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतर्ये । शं योरभि स्रवन्तु नः ॥ ४ ॥ ईशानावा-
र्याणां क्षयन्तीश्चर्षणीनाम् । आपो याचामि भेषजम् ॥ ५ ॥ अप्सु मे सोमो अ-
ब्रवीदन्तर्विश्वानि भेषजा । अग्निं च विश्वशम्भुवम् ॥ ६ ॥ आपः पूणीत भेषजं
वरुथ तन्वेऽमम । ज्योक्च सूर्यं दृशे ॥ ७ ॥ इदमापः प्र वहत यत्किं च दुरितं
मयि । यद्वाहर्मभिदुद्रोह यद्वा शेष उतानृतम् ॥ ८ ॥ आपो अद्यान्वचारिषं रसेन
समगस्महि । पर्यस्वानग्न आ गहि तं मा सं सृज वर्चसा ॥ ९ ॥ ५ ॥

॥ १० ॥ १, ३, ५—७, ११, १३ यमी वैवस्वती । २, ४, ८—१०, १२,
१४ यमो वैवस्वत ऋषिः ॥ १, ३, ५—७, ११, १३ यमो वैवस्वतः । २, ४,

अ० ७ । अ० ६ । व० ६] ५४६ [म० १० । अ० १ । सू० ११ ।

८-१०, १२, १४ यमी वैवस्वती देवते ॥ छन्दः-१, २, ४, ६, ८ विराद्
त्रिष्टुप् । ३, ११ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ५, ६, १०, १२ त्रिष्टुप् । ७, १३ आर्ची
स्वराद् त्रिष्टुप् । १४ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १० ॥ ओ चित्सखायं सखा ववृत्यां तिरः पुरु चिदर्णव जगन्वान् ।
पितुर्नृपातमा दधीत वेधा अधि क्षमि प्रतरं दीर्घानः ॥ १ ॥ न ते सखा सख्यं
वष्टयेतत्सलक्ष्मा यद्विषुरुषा भवाति । महस्पुत्रासो अमुरस्य बीरा दिवो धर्तारं
उर्विया परि रूयन् ॥ २ ॥ उशन्ति घा ते अमृतांस एतदेकस्य चित्यजसं मर्त्य-
स्य । नि ते मनो मनसि धायस्मे जन्युः पतिस्तन्वमा विविश्याः ॥ ३ ॥ न
यत्पुरा चक्रुमा कद्धं नूनमृता वदन्तो अनृतं रपेम । गन्धर्वो अप्सवप्या च योषा
सा नो नाभिः परमं जामि तन्नौ ॥ ४ ॥ गर्भे नु नौ जनिता दम्पती कर्वेवस्त्वष्टा
सविता विश्वरूपः । नकिरस्य प्र मिनन्ति वतानि वेदं नावस्य पृथिवी उत द्यौः
॥ ५ ॥ ६ ॥ को अस्य वेद प्रथमस्यान्द्रः क ई ददर्श क इह प्र वोचत् । बृहन्मि-
त्रस्य बरुणस्य धाम कर्तुं ब्रव आहनो वीच्या नृन् ॥ ६ ॥ यमस्य मा यम्यं-
काम आगन्तस्माने योनौ सहशेय्याय । जायेव पत्ये तन्वं रिरिच्यां वि चिद्वहेव
रथ्येव चक्रा ॥ ७ ॥ न तिष्ठन्ति न निमिषन्त्येते देवानां स्पर्श इह ये चरन्ति ।
अन्येन मदाहनो याहि तूयं तेन वि बृह रथ्येव चक्रा ॥ ८ ॥ रात्रीभिरस्मा अहं-
भिर्दशस्येत्सूर्यस्य चक्षुर्मुहुर्निर्ममी यात् । दिवा पृथिव्या मिथुना सर्वन्धूयमीर्यमस्य
विभृयादजामि ॥ ९ ॥ आ घा ता गच्छानुत्तरा युगानि यत्र जामयः कृण-
वन्नजामि । उप बर्बहि वृषभाय बाहुमन्यमिच्छस्व सुभगे पतिं मत् ॥ १० ॥ ७ ॥
किं भ्रातामघदनाथं भवाति किमु स्वसा यन्निर्घृतिर्निगच्छात् । काममृता बह्वे-
तद्रपामि तन्वा मे तन्वंसं पिपृग्धि ॥ ११ ॥ न वा उ ते तन्वा तन्वंसं पृ-
च्यां प्रापमाहुर्यः स्वसारं निगच्छात् । अन्येन मत्प्रमुदः कल्पयस्व न ते भ्राता
सुभगे वष्टयेतत् ॥ १२ ॥ बतो बतासि यमनैव ते मनो हृदयं चाविदाम । अन्या
किल त्वां कुर्येव युक्तं परि प्वजाते लिबुजेव वृक्षम् ॥ १३ ॥ अन्यम् पु त्वं य-
म्यन्य उ त्वां परि प्वजाते लिबुजेव वृक्षम् । तस्य वा त्वं मन इच्छा स वा तवा-
धा कृणुष्व संविदं सुभद्राम् ॥ १४ ॥ ८ ॥

॥ ११ ॥ १-६ हविर्धान आङ्गिर्ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, २,
६ निचृज्जगती । ३-५ विराद् जगती । ७-९ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-६ निषादः ।
७-९ धैवतः ॥

अ० ७ । अ० ६ । व० १२] ५४७ [म० १० । अ० १ । सू० १२ ।

॥ ११ ॥ वृषा वृष्णे दुवुहे दोहसा दिवः पयांसि यद्वो अदितेरदाभ्यः ।
विश्वं स वेद वरुणो यथा प्रिया स यज्ञियो यजतु यज्ञियां ऋतून् ॥ १ ॥ रपद्-
न्धवीरण्या च योषणा नदस्य नादे परि पातु मे मनः । इष्टस्य मध्ये अदितिर्नि धातु
नो भ्राता नो ज्येष्ठः प्रथमो वि वोचति ॥ २ ॥ सो चिष्ठु मद्रा क्षुमती यशस्व-
त्युषा उवास मनवे स्वर्वती । यदीमुशन्तमुशतामनु क्रतुमग्निं होतारं विदथाय जी-
र्जनन् ॥ ३ ॥ अध त्यं द्रप्सं विश्वं विचक्षणं विराभरदिषितः श्येनो अच्वरे ।
यदी विशो वृणते दस्ममयीं अग्निं होतारमध धीरजायत ॥ ४ ॥ सदासि रणवो
यवसेव पुष्यते होत्राभिरग्ने मनुषः स्वध्वरः । विप्रस्य वा यच्छशमान उक्थ्यं वा-
जं ससवां उपयासि भूरिभिः ॥ ५ ॥ ६ ॥ उदीरय पितरां जार आ भगमियन्ताति
हर्यतो हृत इष्यति । विवन्ति वह्निं स्वपस्यते मखस्तविष्यते असुरो वेपते मती
॥ ६ ॥ यस्ते अग्ने सुमतिं मतो अक्षत्सहसः सूनो अति स प्र शृणवे । इषं दधा-
नो वहमानो अश्वैरा स द्युमां अमवान्भूषति द्यून् ॥ ७ ॥ यदग्न एषा समितिर्भ-
वाति देवी देवेषु यजता यजत्र । रत्नां च यज्ञिभजांसि स्वधावो भागं नो अत्र व-
सुमन्तं वीतात् ॥ ८ ॥ भुधी नो अग्ने सदेने सधस्थे युक्त्वा रथममृतस्य द्रवितुम् ।
आ नो वह रोदसी देवपुत्रे मार्किर्देवानामप भग्निह स्याः ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ १२ ॥ १-६ हविर्धान आङ्गिर्ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ३ विराद्
त्रिष्टुप् । २, ४, ५, ७ निचृत्तिष्टुप् । ६ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् । ८ पादनिचृत्तिष्टुप् ।
९ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १२ ॥ द्यावा ह क्षामा प्रथमे ऋतेनाभिश्चावे भवतः सत्यवाचा । देवो
यन्मतीन्यजथाय कृणवन्त्सीदुद्धोता प्रत्यङ् स्वमसुं यन् ॥ १ ॥ देवो देवान्परि-
भूऋतेन वहा नो हव्यं प्रथमश्चिकित्वान् । धूमकेतुः समिधा भाऋजीको मन्द्रो होता
नित्यो वाचां यजीयान् ॥ २ ॥ स्वावृग्देवस्यामृतं यदी गोरतो जातासो धारयन्त
उर्वी । विश्वे देवा अन्तु तत्ते यजुर्गुदुहे यदेनी दिव्यं घृतं वाः ॥ ३ ॥ अर्चीमि
वां वर्ध्यायापो घृतस्तू द्यावाभूमी शृणुतं रोदसी मे । अहा यद्यावोऽमुनीतिमय-
न्मर्वा नो अत्र पितरां शिशीताम् ॥ ४ ॥ किं सिन्धो राजा जगृहे कदस्यातिं वृतं
चक्रुमा को वि वेद । मित्राश्चिदि ष्मा जुहुराणो देवाञ्छोको न यातामपि वाजो
अस्ति ॥ ५ ॥ ११ ॥ कुर्मन्त्वत्रामृतस्य नाम सलक्ष्मा यद्विषुरुषा भवाति । य-
मस्य यो मनवते सुमन्त्वग्ने तमृष्व पाहप्रयुच्छन् ॥ ६ ॥ यस्मिन्देवा विदथे माद-
यन्ते विवस्वतः सदेने धारयन्ते । सूर्ये ज्योतिरदधुर्मास्य कूपरि द्योतनि चरतो

अ० ७ । अ० ६ । व० १४] ५४८ [म० १० । अ० १ । सू० १४ ।

अर्जसा ॥ ७ ॥ यस्मिन्देवा मन्मनि सञ्चरन्त्यपीत्येन वयमस्य विष्णु । मित्रो नो अत्रादितिरनागान्तसाविता देवो बरुणाय वोचत् ॥ ८ ॥ श्रुधी नो अग्ने स-
दने सधस्थे युक्त्वा रथममृतस्य द्रवितुम् । आ नो बह रोदसी देवपुत्रे मार्किर्देवा-
नामप भूरिह स्याः ॥ ९ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १—५ विवस्वानादिस ऋषिः ॥ हविर्धाने देवता ॥ छन्दः—१
पादनिचृत्त्रिष्टुप् । २, ४ निचृत्त्रिष्टुप् । ३ विरादत्रिष्टुप् । ५ निचृज्जगती ॥ स्वरः—
१—४ धैवतः । ५ निषादः ॥

॥ १३ ॥ युजे वां ब्रह्म पूर्वं नमोभिर्वि श्लोक एतु षष्ठ्यैव सूरैः । शृण्वन्तु
विश्वे अमृतस्य पुत्रा आ यै धामानि दिव्यानि तस्थुः ॥ १ ॥ यमे इव यतमाने य-
दैतं प्र वां भरन्मानुषा देवयन्तः । आ सीदतं स्वमु लोकं विदाने स्वासस्थे भव-
तमिन्देवे नः ॥ २ ॥ पञ्च पदानि रूपो अन्वरोहं चतुष्पदीमन्वेमि व्रतेन । अक्ष-
रेण प्रति मिम एतामृतस्य नाभावाधि सम्पुनमामि ॥ ३ ॥ देवेभ्यः कर्मवृणीत मृत्युं
प्रजायै कर्ममृतं नावृणीत । बृहस्पतिं यज्ञमकुएवत ऋषिं प्रियां यमस्तन्वं प्रारिरे-
चीत् ॥ ४ ॥ मम क्षरन्ति शिशवे मरुत्वते पित्रे पुत्रासो अप्यधीवतवृतम् । उभे
इदस्योभयस्य राजत उभे यतते उभयस्य पुण्यतः ॥ ५ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १—१६ यम ऋषिः ॥ देवताः—१—५, १३—१६ यमः । ६ लिङ्गोक्ताः ।
७—८ लिङ्गोक्ताः पितरो वा । १०—१२ श्वानौ ॥ छन्दः—१, १२ भुरिक् त्रिष्टुप् । २,
३, ७, ११ निचृत्त्रिष्टुप् । ४, ६ विराद त्रिष्टुप् । ५, ८ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ८
आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् । १० त्रिष्टुप् । १३, १४ निचृदनुष्टुप् । १६ अनुष्टुप् । १५
विराद् बृहती ॥ स्वरः—१—१२ धैवतः । १३, १४, १६ गान्धारः । १५ मध्यमः ॥

॥ १४ ॥ परेयिवांसं प्रवतो मदीरनु बहुभ्यः पन्थामनुपस्पशानम् । वैवस्वतं
सज्जमेनं जनानां यमं राजानं हविषा दुवस्य ॥ १ ॥ यमो नो मातुं प्रथमो विवेद
नैषा मव्युतिरपभर्त्तवा उ । यत्रा नः पूर्वं पितरं परेयुरेना जज्ञानाः पथ्या अनु-
स्वाः ॥ २ ॥ मातली कव्यैर्यमो अङ्गिरोभिर्बृहस्पतिर्ऋक्भिर्वावृधानः । यांश्च देवा
वावृथुर्ये च देवान्स्वाहान्ये स्वधयान्ये मदन्ति ॥ ३ ॥ इमं यम प्रस्तरमा हि सी-
दाङ्गिरोभिः पितृभिः संविदानः । आ त्वा मन्त्राः कविशस्ता बहन्त्वेना राजन् हविषा
मादयस्व ॥ ४ ॥ अङ्गिरोभिरा गहि यज्ञियेभिर्यमैरिह मादयस्व । विवस्वन्तं हुवे यः

अ० ७ । अ० ६ । व० १८] ५४६ [म० १० । अ० १ । सू० १५ ।

पिता तेऽस्मिन्यज्ञे बर्हिष्या निषद्य ॥५॥ १४॥ अङ्गिरसो नः पितरो नवंग्वा अथर्वाणो
भृगवः सोम्यासः । तेषां वयं सुमतौ यज्ञिया नामपि भद्रे सौमनसे स्याम ॥ ६ ॥ मेहि
मेहि पथिभिः पूर्येभिर्यत्रा नः पूर्वे पितरः परेयुः । उभा राजाना स्वधया मदन्ता यमं
पश्यामि वरुणं च देवम् ॥७॥ सं गच्छस्व पितृभिः सं यमेनेष्टापूर्तेन परमे व्योमन् ।
हित्वायां वयं पतरस्तमेहि सं गच्छस्व तन्वा सुवर्चाः ॥८॥ अपेतं वीतं वि च सर्पतातो-
ऽस्मा एतं पितरो लोकमेकम् । अहोभिरङ्गिरक्तुभिर्व्यक्तं यमो ददात्यवसा-
नमस्मै ॥ ९ ॥ अतिं द्रव सारमेयौ श्वानौ चतुरक्षौ शबलो साधुना पथा ।
अथा पितृन्सुविदत्रां उपेहि यमेन ये सध्रमावं मदन्ति ॥ १० ॥ १५ ॥ यौ ते
श्वानौ यम रक्षितारौ चतुरक्षौ पथिरक्षौ नृचक्षसौ । ताभ्यामेनं परि देहि राज-
न्स्वस्ति चास्मा अनमीवञ्च धेहि ॥ ११ ॥ उरूणसावसुतृपा उदुम्वलौ यमस्य
दूतौ चरतो जनां अनु । तावस्मभ्यं दृशये सूर्याय पुनर्दातामसुमधेह भद्रम् ॥१२॥
यमाय सोमं मुनुत यमाय जुहुता हविः । यमं ह यज्ञो गच्छत्यग्निदूतो अरङ्कृतः
॥ १३ ॥ यमाय घृतवच्चविर्जुहोत प्र च तिष्ठत । स नो देवेष्वा यमदीर्घमायुः प्र जी-
वसे ॥ १४ ॥ यमाय मधुमत्तमं राज्ञे हव्यं जुहोतन । इदं नम ऋषिभ्यः पूर्वजेभ्यः
पूर्वेभ्यः पथिकृद्भ्यः ॥ १५ ॥ त्रिकदुकेभिः पतति पलुर्वारिक्रमिद्वहत् । त्रिष्टुब्धा-
यत्री छन्दसि सर्वा ता यम आहिता ॥ १६ ॥ १६ ॥

॥ १५ ॥ १—१४ शंखोयामायन ऋषिः ॥ पितरो देवताः ॥ छन्दः—१,
२, ७, १२—१४ विराद त्रिष्टुप् । ३, ६, १० त्रिष्टुप् । ४, ८ पादनिचृत्तिष्टुप् ।
६ निचृत्तिष्टुप् । ९ आर्ची भुरिक् त्रिष्टुप् । ११ निचृज्जगती ॥ स्वरः—१—१०,
१२—१४ धैवतः । ११ निषादः ॥

॥ १५ ॥ उदीरतामवर उत्परां उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः । असुं य
इयुरवृका ऋतद्वास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु ॥ १ ॥ इदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य
ये पूर्वसो य उपरास इयुः । ये पार्थिवे रजस्या निषणा ये वा नूनं सुवृजना
सु विक्षु ॥ २ ॥ आहं पितृन्सुविदत्रां अविस्मि नपातं च विक्रमणं च विष्णोः ।
बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्य भजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः ॥ ३ ॥ बर्हिषदः पितर-
ऊर्वागिमा वो हव्या चक्रमा जुषध्वम् । त आ गतावसा शन्तमेनाथा नः शं
योरस्पो दधात ॥ ४ ॥ उपहूताः पितरः सोम्यासो बर्हिष्येषु निधिषु प्रियेषु ।
त आ गमन्तु त इह भुवन्त्वधि भुवन्तु तेऽवन्त्वस्मान् ॥ ५ ॥ १७ ॥ आच्छा

अ० ७ । अ० ६ । व० २१] ५५० [म० १० । अ० १ । सू० १६ ।

जातुं दक्षिणतो निषेद्यं यद्गमभि शृणीत विश्वे । मा हिंसिष्ट पितरः केन चित्रो
यद् आगः पुरुषता करोम ॥ ६ ॥ आसीनासो अरुणीनामुपस्थे रयिं धत्त दा-
शुषे मर्षीय । पुत्रभ्यः पितरस्तस्य वस्वः प्र यच्छत त इहोर्जि दधात ॥ ७ ॥
ये नः पूर्वे पितरः सोम्यासोऽनूहिरे सोमपीथं वसिष्ठाः । तेभिर्ममः सरराणो ह-
वींशुशान्नुशङ्गिः प्रतिकाममत्तु ॥ ८ ॥ ये तातृपुदैवत्रा जेहमाना होत्राविदः स्तो-
मतष्टासो अर्केः । आग्ने याहि सुविदत्रैभिर्वाङ् मसैः कव्यैः पितृभिर्धर्मसद्भिः
॥ ९ ॥ ये सत्यासो हविरदो हविष्पा इन्द्रेण वैवैः सरथं दधानाः । आग्ने या-
हि सहस्रं देववन्दैः परैः पूर्वैः पितृभिर्धर्मसद्भिः ॥ १० ॥ १८ ॥ अग्निष्वात्ताः
पितर एह गच्छत सदःसदः सदत सुप्रणीतयः । अत्ता हवींषि प्रयतानि ब्रहिष्य-
था रयिं सर्ववीरं दधातन ॥ ११ ॥ त्वमग्न ईळितो जातवेदोऽवाङ्मुखायानि सुर-
भीणि कृत्वी । प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते अक्षन्नद्धि त्वं देव प्रयता हवींषि ॥ १२ ॥
ये चेह पितरो ये च नेह यांश्च विभ्र याँ उ च न प्रविभ्र । त्वं वेत्थ यति ते जा-
तवेदः स्वधाभिर्यज्ञं सुकृतं जुषस्व ॥ १३ ॥ ये अग्निदग्धा ये अनग्निदग्धा
मध्ये दिवः स्वधया प्रादयन्ते । तेभिः स्वराळसुनीतिमेतां यथावशं तन्वा कल्प-
यस्व ॥ १४ ॥ १६ ॥

॥ १६ ॥ १—१४ दमनोयामायन ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१,
४, ७, ८ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ५ विराद् त्रिष्टुप् । ३ भुरिक् त्रिष्टुप् । ६, ९ त्रि-
ष्टुप् । १० स्वराद् त्रिष्टुप् । ११ अनुष्टुप् । १२ निचृदनुष्टुप् । १३, १४ विराड-
नुष्टुप् ॥ स्वरः—१—१० धैवतः । ११—१४ गान्धारः ॥

॥ १६ ॥ मैत्रमग्ने वि देहो माभि शोचो मास्य त्यचं चित्तिपोमा शरीरम् ।
यदा शृतं कृणवो जातवेदोऽथैमेनं प्र हिणुतात्पितृभ्यः ॥ १ ॥ शृतं यदा करसि
जातवेदोऽथैमेनं परि दत्तात्पितृभ्यः । यदा गच्छात्यसुनीतिमेतामथा देवानां व-
शनीर्भवाति ॥ २ ॥ सूर्यं चर्तुर्गच्छतु वार्तमात्मा द्यां च गच्छ पृथिवीं च धर्मणा ।
अपो वा गच्छ यदि तत्र ते हितमोषधीषु प्रति तिष्ठा शरीरैः ॥ ३ ॥ अजो भा-
गस्तपसा तं तपस्व तं ते शोचिस्तपतु तं ते अर्चिः । यास्ते शिवास्तन्वा जातवे-
दस्ताभिर्वहैनं सुकृताम् लोकम् ॥ ४ ॥ अव सज पुनरग्ने पितृभ्यो यस्त आहुतश्चरति
स्वधाभिः । आयुर्वसान् उप वेतु शेषः सं गच्छतां तन्वा जातवेदः ॥ ५ ॥ २० ॥
यत्ते कृष्णः शकुन आतुतोद पिपीलः सर्प उत वा श्वार्पदः । अग्निष्टविश्वार्द-

अ० ७ । अ० ६ । व० २४] ५५१ [म० १० । अ० २ । सू० १७ ।

गृहकृणोतु सोमश्च यो ब्रह्मणो आविवेश ॥ ६ ॥ अग्नेर्वर्म परि गोभिर्व्ययस्व
सं प्रोर्णुष्व पीवसा मेदसा च । नेत्वा धृष्णुर्हरसा जर्हषाणो दधृग्विधच्यन्यर्ग्य-
याते ॥ ७ ॥ इममग्ने चमसं मा वि जिह्वरः प्रियो देवानामृत सोम्यानाम् । एष
यश्चमसो देवपानस्तस्मिन्देवा अमृता मादयन्ते ॥ ८ ॥ क्रव्यादमग्निं प्र हिणोमि
दूरं घमराज्ञो गच्छतु रिप्रवाहः । इहैवायमितरो जातवेदा देवेभ्यो हव्यं वहन्-
जानन् ॥ ९ ॥ यो अग्निः क्रव्यात्प्रविवेश वो गृहमिमं पश्यमितरं जातवेदसम् ।
तं हरामि पितृयज्ञाय देवं स घर्ममिन्वात्परमे सधस्थे ॥ १० ॥ २१ ॥ यो अग्निः
क्रव्यवाहनः पितृन्यक्तदत्तावृधः । प्रेदु हव्यानि वोचति देवेभ्यश्च पितृभ्य आ
॥ ११ ॥ उशन्तस्त्वा नि धीमद्युशन्तः समिधीमहि । उशन्तुशत आ वह पितृन्ह-
विषे अत्तवे ॥ १२ ॥ यं त्वमग्ने समदेहस्तमु निर्वापया पुनः । क्रियाम्बवत्र रोहतु
पाकदूर्वा व्यल्कशा ॥ १३ ॥ शीर्तिके शीर्तिकावति ह्लादिके ह्लादिकावति । मण्डू-
क्यासु सङ्गम इमं स्वग्निं हर्षय ॥ १४ ॥ २२ ॥ १ ॥

॥ १७ ॥ १—१४ देवश्रवा यामायन ऋषिः ॥ देवताः—१, २ सरण्यूः ।
३-६ पूषा । ७-९ सरस्वती । १०, १४ आपः । ११-१३ आपः सोमो वा ॥
छन्दः—१, ५, ८ विराद् त्रिष्टुप् । २, ६, १२ त्रिष्टुप् । ३, ४, ७, ९-११ निचृ-
त्त्रिष्टुप् । १३ ककुम्भती बृहती । १४ अनुष्टुप् ॥ स्वरः—१-१२ धैवतः । १३
मध्यमः । १४ गान्धारः ॥

॥ १७ ॥ त्वष्टा दुहिते वहतुं कृणोतीतीदं विश्वं भुवनं समेति । यमस्य माता
पर्युह्यमाना महो जाया विवस्वतो ननाश ॥ १ ॥ अपागूहन्नमृतां मर्त्येभ्यः कृत्वी
सर्वणामददुर्विवस्वते । उताश्विनावभरद्यत्तदासीदजहादु द्वा मिथुना सरण्यूः ॥ २ ॥
पूषा त्वेतश्च्यवयतु प्र विद्वाननष्टपशुर्भुवनस्य गोपाः । स त्वैतेभ्यः परि ददत्पि-
तृभ्योऽग्निर्देवेभ्यः सुविद्वत्रियेभ्यः ॥ ३ ॥ आयुर्विश्वायुः परि पासाति त्वा पूषा त्वा
पातु प्रपथे पुरस्तात् । यत्रासते सुकृतो यत्र ते युयुस्तत्र त्वा देवः संविता दधातु
॥ ४ ॥ पूषेमा आशा अनु वेद सर्वाः सो अस्मां अभयतमेन नेषत् । स्युस्तिदा-
आवृणिः सर्व्वीरोऽप्रयुच्छन्पुर एतु प्रजानन् ॥ ५ ॥ २३ ॥ प्रपथे पथामजनिष्ट
पूषा प्रपथे दिवः प्रपथे पृथिव्याः । उभे अभिं प्रियतमे सधस्थे आ च परा च
चरति प्रजानन् ॥ ६ ॥ सरस्वतीं देवयन्तो हवन्ते सरस्वतीमध्वरे तायमाने । स-
रस्वतीं सुकृतो अहयन्त सरस्वती दाशुषे वर्यि दात् ॥ ७ ॥ सरस्वति या म-

अ० ७ । अ० ६ । व० २७] ५५२ [म० १० । अ० २ । सू० १८ ।

रथं गृयार्थं स्वधार्भिर्देवि पितृभिर्मदन्ती । आसद्यास्मिन्बर्हिषि मादयस्वानमीवा
इष आ धेहस्मे ॥ ८ ॥ सरस्वतीं यां पितरो हवन्ते दक्षिणा यज्ञमभिनक्षमाणाः ।
सहस्रार्धमिलो अत्र भागं रायस्पोषं यजमानेषु धेहि ॥ ९ ॥ आपो अस्मान्मातरः
शुन्धयन्तु घृतेन नो घृतर्ष्वः पुनन्तु । विश्वं हि रिपं प्रवहन्ति देवी रुदिदाभ्यः
शुक्त्रिणा पत एमि ॥ १० ॥ २४ ॥ द्रप्सश्चस्कन्द प्रथमां अनु धूमिमं च योनि-
मनु यश्च पूर्वः । समानं योनिमनु सञ्चरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः ॥ ११ ॥
यस्ते द्रप्सः स्कन्दाति यस्ते अशुर्बाहुस्युतो धिषणाया उपस्थात् । अध्वर्योर्वा परि
वा यः पवित्रात्तं ते जुहोमि मनसा वर्षदकृतम् ॥ १२ ॥ यस्ते द्रप्सः स्कन्धो यस्ते
अंशुरवश्च यः परः क्षुचा । अयं देवो बृहस्पतिः सं तं सिञ्चन्तु राधसे ॥ १३ ॥
पर्यस्वतीरोषधयः पर्यस्वन्मामकं वचः । अपां पर्यस्वदित्पयस्तेन मा सह शुन्धत
॥ १४ ॥ २५ ॥

॥ १८ ॥ १—१४ सङ्कुसुको यामायन ऋषिः ॥ देवताः—१—४ मृत्युः ।
५ धाता । ६ त्वष्टा । ७—१३ पितृमेधः । १४ पितृमेधः प्रजापतिर्वा ॥ छन्दः—
१, ५, ७—६ निचृत्त्रिष्टुप् । २—४, ६, १२, १३ त्रिष्टुप् । १० भुरिक्-
त्रिष्टुप् । ११ निचृत् पङ्क्तिः । १४ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१—१०, १२, १३ धैवतः ।
११ पञ्चमः । १४ गान्धारः ॥

॥ १८ ॥ परं मृत्यो अनु परेहि पन्थां यस्ते स्व इतरो देवयानात् । चक्षु-
ष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि मा नः प्रजां रीरिषो मोत वीरान् ॥ १ ॥ मृत्योः पदं
योपयन्तो यदैत द्राधीय आयुः प्रतरं दधानाः । आप्यायमानाः प्रजया धनेन शुद्धाः
पूता भवत यज्ञियासः ॥ २ ॥ इमे जीवा वि मृतैराववृत्रभूद्भद्रा देवहृतिर्नो अय ।
प्राञ्चो अगाम नृतये हसाय द्राधीय आयुः प्रतरं दधानाः ॥ ३ ॥ इमं जीवेभ्यः
परिधिं दधामि मेषां नु गदपरो अर्थमेतम् । शतं जीवन्तु शरदः पुरुचीरन्तमृत्युं
दधतां पर्वतेन ॥ ४ ॥ यथाहान्यनुपूर्वं भवन्ति यथ ऋतवं ऋतुभिर्यन्ति माधु ।
यथा न पूर्वमपरो जहात्येवा धातरायूषि कल्पयैषाम् ॥ ५ ॥ २६ ॥ आ रोहता-
युर्जरसे वृणाना अनुपूर्वं यतमाना यतिष्ठ । इह त्वष्टा मुजर्निमा सजोषा वी-
र्धमायुः करति जीवसे वः ॥ ६ ॥ इमा नारीरविधवाः सुपत्नीराञ्जनेन सर्पिषा
सं विशन्तु । अनश्रवोऽनमीवाः सुरत्ना आ रोहन्तु जनेयो योनिमन्त्रे ॥ ७ ॥ उ-
दीर्ष्व नार्यभि जीवलोकं गतासुमेतमुप शेष एहि । हस्तग्राभस्य दिधिषोस्तवेदं

अ० ७ । अ० ७ । व० २] ५५३ [म० १० । अ० २ । सू० २० ।

मत्युर्जनित्वमभि सं बभूय ॥ ८ ॥ धनुर्हस्ताद्वाददानो मृतस्यास्मे सत्राय वर्षसे ब-
लाय । अत्रैव त्वमिह वयं सुवीरा विश्वाः स्पृधो अभिमातीर्जयेम ॥ ९ ॥ उप सर्प
मातरं भूमिमेतामुरुव्यचसं पृथिवीं सुशेवाम् । ऊर्णम्रदा युवतिर्दक्षिणावत एषा त्वा
पातु निर्वृतेरुपस्थात् ॥ १० ॥ २७ ॥ उच्छृञ्चस्व पृथिवि मा निबाधथाः सू-
पायनास्मै भव सूपवञ्चुमा । माता पुत्रं यथा मिचाभ्येनं भूम ऊर्णहि ॥ ११ ॥
उच्छृञ्चमाना पृथिवी सु तिष्ठतु सहस्रं मित उप हि श्रयन्ताम् । ते गृहासो घृत-
श्चुतो भवन्तु विश्वाहास्मै शरणाः सन्त्वत्र ॥ १२ ॥ उत्ते स्तभामि पृथिवीं त्व-
त्परीमं लोगं निदधन्मो अहं रिषम् । एतां स्थूणां पितरो धारयन्तु तेऽत्रा यमः
सादना ते मिनोतु ॥ १३ ॥ प्रतीचीने मामहनीष्वाः पर्णमिवा दधुः । प्रतीची ज-
ग्रभा वाचमश्वं रशनया यथा ॥ १४ ॥ २८ ॥ ६ ॥

॥ १६ ॥ ऋषिः—१—८ मधितो यामायनोभृगुर्वा वारुणिरच्यवनो वा
भार्गवः ॥ देवताः १, २-८ आपो गावो वा । १ अग्नीषोमौ ॥ छन्दः—१, ३-५
निचृदनुष्टुप् । २ विराडनुष्टुप् । ७, ८ अनुष्टुप् । ६ गायत्री ॥ स्वरः—१-५, ७, ८
गान्धारः । ६ षड्जः ॥

॥ १६ ॥ निर्वर्तध्वं मानु गातास्मान्सिषक्त रेवतीः । अग्नीषोमौ पुन-
र्वसू अस्मे धारयतं रयिम् ॥ १ ॥ पुनरेता निर्वर्तय पुनरेता न्या कुरु । इन्द्र एणा
नियच्छत्वग्निरेता उपाजतु ॥ २ ॥ पुन रेता निर्वर्तन्तास्मिन्पुष्यन्तु गोपतौ ।
इहैवाग्ने निधारयेह तिष्ठतु या रयिः ॥ ३ ॥ यज्ञियानं न्ययनं संज्ञानं यत्परा-
यणम् । आवर्तनं निर्वर्तनं यो गोपा अपि तं हुवे ॥ ४ ॥ य उदानद्वययनं य-
उदानद्वययणम् । आवर्तनं निर्वर्तनमपि गोपा निर्वर्तताम् ॥ ५ ॥ आ निर्वर्त
निर्वर्तय पुनर्न इन्द्र गा देहि । जीवाभिर्भुनजामहै ॥ ६ ॥ परि वो विश्वतो दध
ऊर्जा घृतेन पर्यसा ये देवाः के च यज्ञियास्ते रय्या सं सृजन्तु नः ॥ ७ ॥ आ
निर्वर्तन वर्तय नि निर्वर्तन वर्तय । भूम्याश्चतस्रः प्रदिशस्ताभ्य एना निर्वर्तय ॥ ८ ॥ १॥

॥ २० ॥ ऋषिः—१-१० विमद ऐन्द्रः प्राजापत्यो वा वसुकृद्वा वासुकः ॥ अग्नि-
देवता ॥ छन्दः—१ आसुरी त्रिष्टुप् । २, ६ अनुष्टुप् । ३ पादनिचृद्रायत्री । ४,
५, ७ निचृद्रायत्री । ६ गायत्री । ८ विराड्गायत्री । १० त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१,
१० धैवतः । २, ६ गान्धारः । ३-८ षड्जः ॥

अ० ७ । अ० ७ । व० ६] ५५४ [म० १० । अ० २ । सू० २२ ।

॥ २० ॥ भद्रं नो अर्पि वातय मनः ॥ १ ॥ अग्निमीळे भुजां यविष्ठं शा-
सा मित्रं दुर्धरीतुम् । यस्य धर्मन्स्वरेनीः सपर्यन्ति मातुरुधः ॥ २ ॥ यमासा कृ-
पनीळं भासाकेतुं वर्धयन्ति । भ्राजते श्रोणेदन् ॥ ३ ॥ अर्यो विशां गातुरेति
प्र यदानं विवो अन्तान् । कविभ्रं दीर्घानः ॥ ४ ॥ जुषञ्चया मानुषस्योर्ध्वस्त-
स्थावृध्वा यज्ञे । म्रिन्वन्त्सर्वं पुर एति ॥ ५ ॥ स हि क्षेमो हविर्यज्ञः श्रुष्टीदस्य
गातुरेति । अग्निं देवा वाशीमन्तम् ॥ ६ ॥ २ ॥ यज्ञासाहं दुवं इषेऽग्निं पूर्वस्य
शेवस्य । अद्रेः सूनूमायुमाहुः ॥ ७ ॥ नरो ये के चास्मदा विश्वेत्ते वाम आस्युः ।
अग्निं हविषा वर्धन्तः ॥ ८ ॥ कृष्णः श्वेतोऽरुषो यामो अस्य अधः श्रुज उत
शोणो यशस्वान् । हिरण्यरूपं जनिता जजान ॥ ९ ॥ एवा तं अग्ने विमदो म-
नीषामूर्जो नपादमृतेभिः सजोषाः । गिर आबक्षत्सुमती रियान इषमूर्जं सुक्षितिं
विश्वमाभाः ॥ १० ॥ ३ ॥

॥ २१ ॥ ऋषिः—१—८ विमद ऐन्द्रः प्राजापत्यो वा वसुकृद्वा वासुकः ॥
अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ४, ८ निचृत् पङ्क्तिः । २ पादनिचृत् पङ्क्तिः । ३, ५, ७
विराट् पङ्क्तिः । ६ आर्ची पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

॥ २१ ॥ अग्निं न स्ववृत्तिभिर्होतारं त्वा वृणीमहे । यज्ञाय स्तीर्णवर्हिषे वि-
वो मदे शीरं पावकशोचिषं विवक्षसे ॥ १ ॥ त्वामु ते स्वाभुवः शुम्भन्त्यश्वरा-
धसः । वेति त्वामुपसेचनी वि वो मदे अजीतिरग्न आहुतिर्विवक्षसे ॥ २ ॥ त्वे
धर्माणं आ सते जुह्विभिः सिञ्चतीरिव । कृष्णा रूपाण्यर्जुना वि वो मदे विश्वा
अधि श्रियो धिषे विवक्षसे ॥ ३ ॥ यमग्ने मन्यसे रुयि सहसावन्नमर्त्य । तमा
नो वाजसातये वि वो मदे यज्ञेषु चित्रमा भराविवक्षसे ॥ ४ ॥ अग्निर्जातो अ-
र्धवणा विदद्विश्वानि काव्या । भुवद्भूतो विवस्वतो वि वो मदे प्रियो यमस्य का-
म्यो विवक्षसे ॥ ५ ॥ ४ ॥ त्वां यज्ञेष्वीलितेऽग्ने प्रयत्यध्वरे । त्वं वसून्ति काम्या
विवो मदे विश्वा दधासि दाशुषे विवक्षसे ॥ ६ ॥ त्वां यज्ञेष्वृत्विजं चारुमग्ने
निषेदिरे । घृतप्रतीकं मनुषो वि वो मदे शुक्रं वेतिष्ठमक्षभिर्विवक्षसे ॥ ७ ॥ अग्ने
शुक्रेण शोचिषोरु प्रथयसे बृहत् । अभिक्रन्दन्वृषायसे वि वो मदे गर्भं दधासि जा-
मिषु विवक्षसे ॥ ८ ॥ ५ ॥

॥ २२ ॥ ऋषिः—१—१५ विमद ऐन्द्रः प्राजापत्यो वा वसुकृद्वा वासुकः ॥
इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ४, ८, १०, १४ षादनिचृत् बृहती । ३, ११

अ० ७ । अ० ७ । व० ६] ५५५ [म० १० । अ० २ । सू० २३ ।

विराद् ब्रह्मती । २, ६, १२, १३ निचृदनुष्टुप् । ५ पादनिचृदनुष्टुप् । ७ आर्च्य-
नुष्टुप् । ६ अनुष्टुप् । १५ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ३, ४, ८, १०, ११, १४
मध्यमः । २, ५-७, ९, १२, १३ गान्धारः । १५ धैवतः ॥

॥ २२ ॥ कुहं श्रुत इन्द्रः कस्मिंश्च जने मित्रो न श्रूयते । ऋषीणां वा यः
क्षये गुहा वा चर्कषे मिरा ॥ १ ॥ इह श्रुत इन्द्रो अस्मे अद्य स्तवे वज्रयुचीषमः ।
मित्रो न यो जनेष्वा यशश्चक्रे असाम्या ॥ २ ॥ महो यस्पतिः शर्वसो असाम्या महो
नृम्णस्य तूतुजिः । भर्ता वज्रस्य धुष्णोः पिता पुत्रमिव प्रियम् ॥ ३ ॥ युजानो
अश्वा वातस्य धुनी देवो देवस्य वज्रिवः । स्यन्ता पथा विरुक्मता सृजानः स्तो-
ष्यध्वं नः ॥ ४ ॥ त्वं त्या चिद्वातस्याश्वार्गा ऋज्वा त्मना ब्रह्मयै । ययोर्देवो न
मर्त्यो यन्ता नकिर्विदार्यः ॥ ५ ॥ ६ ॥ अद्य गमन्तोशना पृच्छते वां कदर्थं न
आ गृहम् । आ जग्मथुः पराकाशिवश्च गमश्च मर्त्यम् ॥ ६ ॥ आ न इन्द्र पृक्ष-
सेऽस्माकं ब्रह्मोद्यतम् । तत्त्वा याचामहेऽव शुष्णं यदन्नमानुषम् ॥ ७ ॥ अकृर्मा-
दस्युराभि नो अमन्तुरन्यत्रतो अमानुषः । त्वं तस्या मित्रहन्वर्धर्वासस्य दम्भय ॥ ८ ॥
त्वं न इन्द्र शूर शूरैरुत त्वोतासो बर्हणा । पुरुत्रा ते वि पृतयो नवन्त जोलयो
यथाः ॥ ९ ॥ त्वं तान्वृत्रहत्ये चोदयो नृन्कार्षणे शूर वज्रिवः । गुहा यदी क-
वीनां विशां नत्तत्रशवसाम् ॥ १० ॥ ७ ॥ मञ्जू ता त इन्द्र दानामस आजाणे
शूर वज्रिवः । यद्ध शुष्णस्य दम्भयो जातं विश्वं सयार्वभिः ॥ ११ ॥ माकु-
ध्र्यगिन्द्र शूर वस्वीरस्मे भूवज्रभिष्टयः । वयंवयं त आसां सुम्ने स्याम वज्रिवः
॥ १२ ॥ अस्मे ता त इन्द्र सन्तु सत्याहिसन्तीरुपस्पृशः । विद्याम यासां भुजो
धेनूनां न वज्रिवः ॥ १३ ॥ अहस्ता यदपदी वर्धत क्षाः शचीभिर्वेद्यानाम् ।
शुष्णं परि प्रदक्षिणिद्विश्वायवे नि शिरनथः ॥ १४ ॥ पिवापिबेदिन्द्र शूर सोमं
मा रिषण्यो वसवान वसुः सन् । उत त्रायस्व गृणतो मघोनो महश्च रायो रे-
वतस्कृधी नः ॥ १५ ॥ ८ ॥

॥ २३ ॥ ऋषिः—१—७ विमद ऐन्द्रः प्राजापत्यो वा वसुकृद्वा वासुकः ॥
इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ विराद् त्रिष्टुप् । २, ४ आर्चीभुरिण जगती । ६ आ-
र्चीस्वराद् जगती । ३ निचृज्जगती । ५, ७ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ५,
७ धैवतः । २—४, ६ निषादः ॥

॥ २३ ॥ यजामह इन्द्रं वज्रदक्षिणं हरीणां गृध्र्यं विव्रतानाम् । प्र शमश्नु

अ० ७ । अ० ७ । व० ११] ५५६ [म० १० । अ० २ । सू० २५ ।

दोधुवदूर्ध्वथा भृद्धि सेनाभिर्दयमानो वि राधसा ॥ १ ॥ हरी न्वस्य या वने विदे
वस्विन्द्रो मधैर्मधवा वृत्रहा भुवत् । ऋभुर्वाज ऋभुक्षाः पत्यते शवोऽव क्षणौमि
दासस्य नाम चित् ॥ २ ॥ यदा वज्रं हिरण्य मिदथा रथं हरी यमस्य वहतो वि-
सूरिभिः । आ तिष्ठति मधवा सनश्चत इन्द्रो वाजस्य कीर्धश्रवमस्पतिः ॥ ३ ॥
सो चिन्नु वृष्टिर्धृष्ट्या स्वा सचा इन्द्रः शमश्रूणि हरिताभि शुष्णुते । अवं वेति
सुत्तयं सुते मधूदिहूनोति वातो यथा वनम् ॥ ४ ॥ यो वाचा विवाचो मधवाचः पुरु
सहस्राशिवा जघान । तत्तदिदस्य पौंस्यं गृणीमसि पितेव यस्तविषीं वावृधे शवः
॥ ५ ॥ स्तोमं त इन्द्र विमदा अजीजनन्नपूर्व्य पुरुतमं सुदानवे । विष्मा ह्यस्य भो-
जनमिनस्य यदा पशुं न गोपाः करामहे ॥ ६ ॥ मार्किर्न एना सख्या वि यौषुस्तव
चेन्द्र विमदस्य च ऋषेः । विष्मा हि ते ममति देव जामिवदस्मे ते सन्तु सख्या
शिवानि ॥ ७ ॥ ६ ॥

॥ २४ ॥ ऋषिः १-६ विमद ऐन्द्रः प्राजापत्यो वा वसुकृद्वा वासुकः ॥ देवताः-
१-३ इन्द्रः । ४-६ अश्विनौ ॥ छन्दः-१ आस्तार पङ्क्तिः । २ आर्चीस्वराद्
पङ्क्तिः । ३ शङ्कुमती पङ्क्तिः । ४, ५ अनुष्टुप् । ५ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः-१-३
पञ्चमः । ४-६ गान्धारः ॥

॥ २४ ॥ इन्द्र सोममिमं पितृ मधुमन्तं चमू सुतम् । अस्मे रुयि नि धारय
वि वो मदे सहस्रिणं पुरुवसो विवक्षसे ॥ १ ॥ त्वां यज्ञेभिर्वृथैरुप हव्येभि-
रीमहे । शचीपते शचीनां वि वो मदे श्रेष्ठं नो धेहि वार्यं विवक्षसे ॥ २ ॥ य-
स्पतिर्वार्याणामसि रुधस्य चोदिता । इन्द्र स्तोतृणामविता वि वो मदे द्विषो नः
प्राञ्छहसो विवक्षसे ॥ ३ ॥ युवं शक्रा मायाविना समीची निरमन्थतम् । विमदेन
यदीच्छिता नासत्या निरमन्थतम् ॥ ४ ॥ विश्वे देवा अकृपन्त समीच्योर्निष्पत-
न्त्योः । नासत्यावबुधन्देवाः पुनरा वहतादिति ॥ ५ ॥ मधुमन्मे परायणं मधुम-
त्पुनरायनम् । ता नो देवा देवतया युवं मधुमतस्कृतम् ॥ ६ ॥ १० ॥

॥ २५ ॥ ऋषिः-१-११ विमद ऐन्द्रः प्राजापत्यो वा वसुकृद्वा वासुकः ॥
सोमो देवता ॥ छन्दः-१, २, ६, १०, ११ आस्तार पङ्क्तिः । ३-५ आर्ची-
निचृत् पङ्क्तिः । ७-९ आर्ची विराद् पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

॥ २५ ॥ भद्रं नो अर्पि वातय मनो दक्षमुत क्रतुम् । अर्धा ते सख्ये अ-

अ० ७ । अ० ७ । व० १४] ५५७ [म० १० । अ० २ । सू० २६ ।

न्धसो वि वो मदे रण्णावो न यवसे विवक्षसे ॥ १ ॥ हृदिस्पृशस्त आसते वि-
श्वेषु सोम धामसु । अधा कामा इमे ममविबो मदे तिष्ठन्ते वसूयवो विवक्षसे ॥ २ ॥
उत वनानि सोम ते प्राहं मिनामि प्राक्था । अधा पितेव सूनवे विबोम दे मृळानो
अभि चिद्धधादिवक्षसे ॥ ३ ॥ समु प्र यन्ति धीतयः सर्गासोऽवता इव । क्रतुं नः
सोम जीवसे वि वो मदे धारया चमसा इव विवक्षसे ॥ ४ ॥ तव त्ये सोम श-
क्तिभिर्निकामासो व्यृणिवरे । गृत्सस्य धीरास्तवसो वि वो मदे व्रजं गोमन्तप्र-
श्विनं विवक्षसे ॥ ५ ॥ ११ ॥ पशुं नः सोम रक्षसि पुरुत्रा विष्ठितं जगत् । स-
माकृणोषि जीवसे वि वो मदे विश्वा सम्पश्यन्धुर्वना विवक्षसे ॥ ६ ॥ त्वं नः सोम
विश्वतो गोपा अदाभ्यो भव । सेधं राजन्नप सिधो वि वो मदे मा नो दुःशंस ई-
शना विवक्षसे ॥ ७ ॥ त्वं नः सोम सुक्रतुर्वयोधेयाय जागृहि । क्षेत्रवित्तरो मनुषो
वि वो मदे द्रुहो नः पाहंहसो विवक्षसे ॥ ८ ॥ त्वं नो वृत्रहन्तमेन्द्रस्येन्द्रो शिवः
सखा । यत्सीं हवन्ते समिधे वि वो मदे युध्यमानास्तोकसातौ विवक्षसे ॥ ९ ॥
अयं घ स तुरो मद इन्द्रस्य वर्धत प्रियः । अयं कृत्तीवतो महो वि वो मदे मतिं
विप्रस्य वर्धयद्विवक्षसे ॥ १० ॥ अयं विप्राय दाशुषे वाजा इयति गोमतः । अयं
सप्तभ्य आ वरं वि वो मदे प्रान्धं ओणं च तारिषद्विवक्षसे ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ २६ ॥ ऋषिः—१—६ विमद ऐन्द्रः प्राजापत्यो वा वसुकृद्वा वासुक्रः ॥
पूषा देवता ॥ छन्दः—१ उष्णिक् । ४ आर्षी निचृदुष्णिक् । ३ ककुम्मत्यनु-
ष्टुप् । ५—८ पादनिचृदनुष्टुप् । ६ आर्षी विराडनुष्टुप् । २ आर्ची स्वराडनुष्टुप् ॥
स्वरः—१, ४ ऋषभः । २, ३, ५—६ गान्धारः ।

॥ २६ ॥ प्र ह्यच्छा मनीषाः स्पार्हा यन्ति नियुतः । प्र दत्ता नियुद्रथः पूषा
अविष्टु माहिनः ॥ १ ॥ यस्य त्यन्महित्वं वाताप्यमयं जनः । विप्र आ वंसद्धीति-
भिश्चिकेत सुष्टुतीनाम् ॥ २ ॥ स वेद सुष्टुतीनामिन्दुर्न पूषा वृषा । अभि प्सुरः
प्रुषायति व्रजं न आ प्रुषायति ॥ ३ ॥ मंसीमहि त्वा वयमस्माकं देव पूषन् । म-
तीनां च साधनं विप्राणां चाध्वम् ॥ ४ ॥ प्रत्यर्थिर्यज्ञानामश्वहयो रथानाम् ।
ऋषिः स यो मनुर्हितो विप्रस्य यावयत्सखः ॥ ५ ॥ १३ ॥ आधीर्षमाणायाः पतिः
शुचा याश्च शुचस्य च । वासोवायोऽवीनामा वासांसि मर्जित् ॥ ६ ॥ हनो वाजानां
पतिरिनः पुष्टीनां सखा । प्र श्मश्रुं हर्यतो दूधोद्वि वृथा यो अदाभ्यः ॥ ७ ॥
आ ते रथस्य पूषन्नजा धुरं ववृत्युः । विश्वस्यार्थिनः सखा सनोजा अनपच्युतः

अ० ७ । अ० ७ । व० १७] ५५८ [म० १० । अ० २ । सू० २७ ।

॥ ८ ॥ अस्माकमूर्जा रथं पृषा अविष्टु माहिनः । भुवद्वाजानां वृध इमं नः
शृण्वद्धवम् ॥ ६ ॥ १४ ॥

॥ २७ ॥ ऋषिः-१-२४ वसुक्र ऐन्द्रः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ५,
८, १०, १४, २२ त्रिष्टुप् । २, ६, १६, १८ विराद् त्रिष्टुप् । ३, ४, ११, १२,
१५, १६-२१, २३ निचृत्त्रिष्टुप् । ६, ७, १३, १७ पादानिचृत्त्रिष्टुप् । २४ भु-
रिक् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ २७ ॥ असत्सु मे जरितः साभिवेगो यत्सुन्वते यजमानाय शिक्तम् ।
अनाशीर्दामहमस्मि प्रहन्ता संत्यध्वतं वृजिनायन्तमाभुम् ॥ १ ॥ यदीदृहं युधये
सन्नयान्यदेवयून्तन्वाशुशुजानान् । अमा ते तुम्रे वृषभं पंचानि तीव्रं सुतं पञ्च-
दशं निषिञ्चम् ॥ २ ॥ नाहं तं वेदं य इति ब्रवीत्यदेवयून्तसमरणे जघन्वान् ।
यदावाख्यत्समरणमृषावदादिद्धं मे वृषभा प्र द्रुवन्ति ॥ ३ ॥ यदज्ञातेषु वृजने-
ष्वामं विशेवं सतो मघवानो म आसन् । जिनामिवेत्क्षेम आ सन्तमाभुं प्र तं क्षिणां
पर्वते पादगृहं ॥ ४ ॥ न वा तु मां वृजने वारयन्ते न पर्वतासो यदहं मनस्ये ।
मम स्वनात्कुधुकर्णो भयात् एवेदनु धून्किरणः समेजात् ॥ ५ ॥ १५ ॥ दर्शश्च
श्रुतपां अनिन्द्रान्वाहुक्षदः शरवे पत्यमानान् । घृषु वा ये निनिदुः सखायमध्य-
न्वेषु पवयो वदत्युः ॥ ६ ॥ अभूर्वांस्त्रिव्युः आयुरानुद्वेषु पूर्वो अपरो नु दर्षत् ।
द्वे पवस्ते परि तं न भूतो यो अस्य पारे रजसो विवेष ॥ ७ ॥ गात्रो यवं प्रयुता
अर्यो अजन्ता अपश्यं सहगोपाश्चरन्तीः । हवा इदर्यो अभितः समायन्कियदासु
स्वर्पतिश्छन्दयाते ॥ ८ ॥ सं यद्वयं यवसादो जनानामहं युवादं उर्वजे अन्तः ।
अत्रा युक्तोऽवसातारमिच्छादथो अयुक्तं युनजद्वन्वान् ॥ ९ ॥ अत्रेदु मे मंससे
सत्यमुक्तं द्विपाञ्च यच्चतुष्पात्संसृजानि । स्त्रीभिर्यो अत्र वृषणं पृतन्यादयुद्धो अस्य
वि भजानि वेदः ॥ १० ॥ १६ ॥ यस्यान्त्रा दुहिता जात्वास् कस्तां विद्वां अभि
मन्याते अन्धाम् । कतरो मेनिं प्रति तं मुचाते य ई वहाते य ई वा वरेयात् ॥ ११ ॥
कियती योषा मर्यतो बधूयोः परिप्रीता पन्यसा वार्येण । भद्रा बधूर्भवति यत्सु-
पेशाः स्वयं सा मित्रं वनुते जने चित् ॥ १२ ॥ पत्तो जंगार प्रत्यञ्चमात्ति शीष्णा
शिरः प्रति दधौ वरुधम् । आसीन ऊर्ध्वासुपसि क्षिणाति न्यङ्कुत्तानामन्वेति भू-
मिम् ॥ १३ ॥ बृहन्नच्छायो अपलाशो अर्वा तस्थौ माता विषितो अक्षि गर्भः ।
अन्यस्या वत्सं रिहती मिमाय कया भुषा निदधे धेनुरुधः ॥ १४ ॥ सप्त वी-

अ० ७ । अ० ७ । व० २०] ५५६ [म० १० । अ० २ । सू० २८ ।

रासो अधरादुदायन्तष्टोत्तरात्तात्समजग्मिन्ते । नच पश्चार्तात्स्थविमन्त आय-
न्दश प्राक्सानु वि तिन्त्यश्रः ॥ १५ ॥ १७ ॥ वशानामेकं कपिलं समानं तं हि-
न्वन्ति कर्तवे पार्याय । गर्भि माता सुधितं वृत्तणास्ववेनन्तं तुषयन्ती बिभर्ति ॥ १६ ॥
पीवानं मेषमपचन्त वीरा न्युमा अज्ञा अनुवीव आसन् । द्वा धर्तुं बृहतीमप्स्वन्तः
प्रवित्रवन्ता चरतः पुनन्ता ॥ १७ ॥ वि क्रौशनासो विष्वञ्च आयन्पचाति ज्येष्ठो
नहि पक्षदधः । अयं मे देवः सञ्चिता तदाह वृन् इद्वनवत्सर्पिरन्नः ॥ १८ ॥ अ-
पश्यं ग्रामं वहमानमारादचक्रणं स्वधया वर्तमानम् । सिषक्युर्यः प्र युगा जनानां
सद्यः शिक्षा प्रमिन्नानो नवीयान् ॥ १९ ॥ एतौ मे गावौ प्रमरस्य युक्तौ मो शु
प्रसेधीर्मुहुर्निर्ममन्धि । आपश्चिदस्य विनशन्त्यर्थं सूरश्च मर्क उपरो बभूवान्
॥ २० ॥ १८ ॥ अयं यो वज्रः पुरुषा विवृत्तोऽवः सूर्यस्य बृहतः पुरीषात् । श्रव-
इवेना परो अन्यदास्ति तदव्यथी जरिमाणस्तारन्ति ॥ २१ ॥ वृत्तेवृत्ते नियता मी-
मयकौस्ततो वयः प्र पतान्पूरुषादः । अथेदं विश्वं भुवनं भयात् इन्द्राय सुन्वदृषये
च शिञ्जेत् ॥ २२ ॥ देवानां माने प्रथमा अतिष्ठन्कृन्तन्नादिषामुपरा उदायन् । व-
यस्तपन्ति पृथिवीमनूपा द्वा बृहूकं बहतः पुरीषम् ॥ २३ ॥ सा ते जीवातुरुत तस्य
विद्धि मा स्मैतादृगप गूहः समर्ये । आविः स्वः कृणुते गूहते वुसं स पादुरस्य नि-
र्णिजो न मुच्यते ॥ २४ ॥ १९ ॥

॥ २८ ॥ ऋषिः—१—१२ इन्द्र वसुकयोः संवाद ऐन्द्रः ॥ इन्द्रो देवता ॥
छन्दः—१, २, ७, ८, १२ निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ६ त्रिष्टुप् । ४, ५, १० विराद् त्रिष्टुप् ।
६, ११ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ २८ ॥ विश्वो ह्यन्यो अरिराजगाम ममेदह श्वशुरो ना जंगाम । जज्ञी-
याज्ञाना उत सोमं पपीयात्स्वाशितः पुनरस्तै जगायात् ॥ १ ॥ स रोहवद्वृषभ-
स्तिग्मशृङ्गो वर्धन्तस्थौ वरिमन्ना पृथिव्याः । विश्वेष्वेनं वृजनेषु पामि यो मे कु-
क्षी सुतसोमः पूणाति ॥ २ ॥ अद्रिणा ते मन्दिन इन्द्र तूर्यान्तसुन्वन्ति सोमान्पि-
बसि त्वमेषाम् । पचन्ति ते वृषभाँ अस्मि तेषाम् पूत्तेण यन्मघवन्हूयमानः ॥ ३ ॥
इदं सु मे जरितरा चिकिद्धि प्रतीपं शार्पं नद्यो बहन्ति । लोपाशः सिंहं प्रत्यञ्च-
मत्साः क्रोष्टा वशाहं निरतक् कक्षात् ॥ ४ ॥ कथा तं एतदहमा चिकेतं मृत्सस्य
पाकस्तवसो मनीषाम् । त्वं नो विष्ठाँ अतुथा वि वोचो यमर्थं ते मघवन्नेम्या धूः
॥ ५ ॥ एवा हि मां तवसं वर्धयान्ति विवर्षिचन्वे बृहत उत्तरा धूः । पुरु सहस्रा

अ० ७ । अ० ७ । व० २४] ५६० [म० १० । अ० ३ । सू० ३० ।

निशिशामि साकर्मशत्रुं हि मा जनिता जजान ॥ ६ ॥ २० ॥ एवा हि मां त-
वसं जङ्गुरुग्रं कर्मन्कर्मवृषणमिन्द्र देवाः । वधीं वृत्रं वज्रेण मन्दसानोऽपमजं म-
हिना वाशुषे वम् ॥ ७ ॥ देवास आयन्परशूरविभ्रन्वना वृश्चन्तो अभि विद्भिरा-
यन् । नि सुद्रुन्धतो वक्षणासु यत्रा कृपीटमनु तदहन्ति ॥ ८ ॥ शशः क्षुरं प्रत्यञ्चं
जगत्प्राद्रि लोकेन व्यभेदमारात् । बृहन्तं चिदहते रन्धयानि वयद्वत्सो वृषभं शू-
शुवानः ॥ ९ ॥ सुपर्ण इत्था नखमा सिंघायावरुद्धः परिपदं न सिंहः । निरुद्ध-
श्चिन्महिषस्तृष्यावाङ्गोधा तस्मा अयथं कर्षदेतत् ॥ १० ॥ तेभ्यो गोधा अयथं
कर्षदेतद्ये ब्रह्मणः प्रतिपीयन्त्यन्नैः । सिम उच्छणोऽवसृष्टं अदन्ति स्वयं बलानि
तन्वः शृणानाः ॥ ११ ॥ एते शमीभिः सुशमी अभूवन्ये हिन्विरे तन्वः सोमं
चकथैः । नृवद्वद्वपु नो माहि वाजान्दिवि श्रवो दधिषे नाम वीरः ॥ १२ ॥ २१ ॥

॥ २६ ॥ ऋषिः—१ वसुक्रः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ५, ७ विराट्
त्रिष्टुप् । २, ४, ६ निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ८ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ २६ ॥ वने नवा यो न्यधायि चाकञ्छुचिर्वा स्तोमो भुरणावजीगः । य-
स्येदिन्द्रः पुरुदिनेषु होता नृणां नर्यो नृतमः क्षपावान् ॥ १ ॥ प्र ते अस्या उ-
षसः प्रापरस्या नृतो स्याम नृतमस्य नृणाम् । अनु त्रिशोकः शतमावहृन्नुत्सेन
रथो यो असत्ससवान् ॥ २ ॥ कस्ते मद इन्द्र रन्त्यो भूहुरो गिरो अभ्युग्रो वि-
धाव । कदाहो अर्वागुप मा मनीषा आ त्वा शकथामुपमं राधो अन्नैः ॥ ३ ॥
कवुं द्युन्नमिन्द्र त्वावतो नृन्कया धिया कर्से कन्न आगन् । मित्रो न सत्य उरुगाय
भृत्या अन्नं समस्य यदसन्मनीषाः ॥ ४ ॥ प्रेरय सूर्यो अर्थं न पारं ये अस्य कामं
जनिधा इव ग्मन् । गिरश्च ये ते तुविजात पूर्वोर्नर इन्द्र प्रतिशिञ्जन्त्यन्नैः ॥ ५ ॥
॥ २२ ॥ मात्रे नु ते सुमिते इन्द्र पूर्वी द्यौर्मज्मना पृथिवी काव्येन । वराय ते पृ-
तवन्तः सुतासः स्वाग्रन्भवन्तु पीतये मधूनि ॥ ६ ॥ आ मध्वो अस्मा असिच-
क्रमत्रमिन्द्राय पूर्णं स हि सत्यराधाः । स वावृधे वरिमन्ना पृथिव्या अभि क्रत्वा
नर्यः पौंस्यैश्च ॥ ७ ॥ व्यानलिन्द्रः पृतनाः स्वोज्ञा आस्मै यतन्ते सख्याय पूर्वीः ।
आ स्मा रथं न पृतनासु तिष्ठ यं भद्रया सुमत्या चोदयासे ॥ ८ ॥ २३ ॥ २ ॥

॥ ३० ॥ ऋषिः—१—१५ कवष पेलूषः ॥ देवताः—आप अपान्नपाद्वा ॥
छन्दः—१, ३, ६, ११, १२, १५ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ४, ६, ८, १४ विराट् त्रिष्टुप् ।
५, ७, १०, १३ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

अ० ७ । अ० ७ । व० २७] ५६१ [म० १० । अ० ३ । सू० ३१ ।

॥ ३० ॥ प्र देवत्रा ब्रह्मणे गतुरेत्वपो अच्छामनेसो न प्रयुक्ति । महीं मित्रस्व
वर्णस्य धासि पृथुअयसे रीरधा सुवृक्तिम् ॥ १ ॥ अध्वर्यवो हविष्मन्तो हि भूता-
च्छाप इतोशतीरुशन्तः । अत्र याश्चेष्ट अरुणः सुपर्णास्तमास्यध्वमूर्मिप्रद्या सुहस्ताः
॥ २ ॥ अध्वर्यवोऽप इता समुद्रमपां नपातं हविषा यजध्वम् । स वो ददध्वमिप्रद्या
सुपूतं तस्मै सोममधुमन्तं सुनोत ॥ ३ ॥ यो अग्निधो दीदयदप्स्वन्तर्यं त्रिनास
ईळेते अध्वरेषु । अपां नपान्मधुमतीरपो वा याभिरिन्द्रो वावूधे वीर्यीय ॥ ४ ॥
याभिः सोमो मोदते हर्षते च कल्याणीभिर्गुवतिभिर्न मर्यैः । ता अध्वर्यो अपो अच्छा
परेहि यदासिञ्चा ओषधीभिः पुनीतात् ॥ ५ ॥ २४ ॥ एवेद्युने युवतयो नमन्त
यदीमुशब्नुशतीरेत्यच्छ । सं जानते मनसा सञ्चिकित्रेऽध्वर्यवो धिषणापश्च देवीः
॥ ६ ॥ यो वो वृताभ्यो अकृणोदु लोकं यो वो मद्या अभि शस्तेरमुञ्चत् । त-
स्मा इन्द्राय मधुमन्तमूर्मि देवमादत्तं प्र हिणोतनापः ॥ ७ ॥ प्रास्मै हिनोत मधु-
मन्तमूर्मि गर्भो यो वः सिन्धवो मध्व उत्सः । घृतपृष्ठमीड्यमध्वरेष्वापो रेवतीः
शृणुता हवै मे ॥ ८ ॥ तं सिन्धवो मत्सरमिन्द्रपानमूर्मि प्र हेतु य उभे इयति ।
मवच्युतमौशानं नभोजां परि त्रितन्तुं विचरन्तमुत्सम् ॥ ९ ॥ आवर्तततीरध नु वि-
धारां गोषुयुधो न नियवं चरन्तीः । ऋपे जनित्रीर्भुवनस्य पत्नीरपो वन्दस्व सवृधः
सयौनीः ॥ १० ॥ २५ ॥ हिनोता नो अध्वरं देवयज्या हिनोत ब्रह्म सनये ध-
नानाम् । अतस्य योगे वि प्यध्वमूधः धृष्टीवरीर्भूतनास्मभ्यमापः ॥ ११ ॥ आ-
पो रेवतीः क्षयथा हि वस्त्रः क्रतुं च भद्रं विभृथामृतं च । रायश्च स्थ स्वपत्य-
स्य पत्नीः सरस्वती तद्रूणाते वयो धात् ॥ १२ ॥ प्रति यदापो अहश्चमायतीर्गृतं
पयांसि बिभ्रतीर्मधूनि । अध्वर्युभिर्मनसा संविदाना इन्द्राय सोमं सुपूतं भरन्तीः
॥ १३ ॥ एमा अगमप्रेवतीर्जीवधन्या अध्वर्यवः सादयता सखायः । नि वहिषि
धत्त न सोम्यासोऽपां नम्रां संविदानास एनाः ॥ १४ ॥ अगमन्नाप उशतीर्वाहिरेदं
न्यध्वरे असदन्देवयन्तीः । अध्वर्यवः सुनुतेन्द्राय सोममभूदु वः सुशका देव-
यज्या ॥ १५ ॥ २६ ॥

॥ ३१ ॥ अशिः—१—११ कवष ऐलूपः ॥ विभेदेवा देवताः ॥ छन्दः—१,
८ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ४, ५, ७, ११ त्रिष्टुप् । ३, १० विराद् त्रिष्टुप् । ६ पाद-
निचृत्त्रिष्टुप् । ९ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ११ ॥ आ नो वेदानामुप वेतु शंसो विभेभिस्तुरैरवसे यजत्रः । तेभिर्वै

अ० ७ । अ० ७ । व० २६] ५६२ [म० १० । अ० ३ । सू० ३२ ।

सुषखायो भवेत् तरन्तो विश्वा दुरिता स्याम ॥ १ ॥ परि चिन्मर्तो द्रविणं मम-
न्याहतस्य पथा नमसा विवासेत् । उत स्वेन क्रतुना सं वदेत् श्रेयांसं दत्तं मनसा
जगृभ्यात् ॥ २ ॥ अथायि धीतिरसंसृग्रमंशास्तीर्थे न दस्ममुप यन्त्यूमाः । अभ्यान-
श्म सुवितस्य शूषं नवेदसो अमृतानामभूम ॥ ३ ॥ नित्यश्चाकन्यात्स्वपतिर्दमू-
ना यस्मा उ देवः संविता जजान । भगो वा गोभिर्यमेमनज्यात्सो अस्मै चारुंरछ-
दयदुत स्यात् ॥ ४ ॥ इयं सा भूया उषसांमिव क्षा यद्ध क्षुमन्तः शर्वसा समा-
यन् । अस्य स्तुतिं जेतुभिर्क्षमाणा आ नः शग्मास उपे यन्तु वाजाः ॥ ५ ॥ २७ ॥
अस्येदेषा सुमतिः पप्रथाना भवत्पूर्व्या भूमता गौः । अस्य सनीला असुरस्य योनौ
समान आ भरणे विभ्रमाणाः ॥ ६ ॥ किं सिद्धन्तं क उ स वृक्ष आस यतो द्या-
वापृथिवी निष्ठतक्षुः । सन्तस्थाने अजरै इत ऊती अहानि पूर्वीरुषसो जरन्त ॥ ७ ॥
नैतावदेना परो अन्यदस्त्युक्षास द्यावापृथिवी विभर्ति । त्वचं पवित्रं कृणुत स्वधा-
वान्यदीं सूर्यं न हरितो वहन्ति ॥ ८ ॥ स्तेगो न क्षामत्येति पृथीं पिहं न वातो विहं वा-
ति भूय । पित्रो यत्र वरुणो अज्यमा नोऽग्निर्वने न व्यसृष्ट शोकम् ॥ ९ ॥ स्तरीर्यत्सूत
सद्यो अज्यमाना व्यथिरव्यथीः कृणुत स्वर्गोपा । पुत्रो यत्पूर्वः पित्रोर्जनिष्ट शम्यां
गौजिगार यद्ध पृच्छान् ॥ १० ॥ उत कण्वं नृपदः पुत्र माहुरुत श्यावो धनमादत्त
बाजी । प्र कृष्णाय रुशदपिन्वतोर्धर्कृतमत्र नकिरस्मा अपीपेत् ॥ ११ ॥ २८ ॥

॥ ३२ ॥ ऋषिः—१-६ कवष ऐलूषः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१,
२, विराद् जगती । ३ निचृज्जगती । ४ पादनिचृज्जगती । ५ आर्चीभुरिग् ज-
गती । ६ त्रिष्टुप् । ७ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् । ८, ९ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१-५
निषादः ६-९ धैवतः ॥

॥ ३२ ॥ प्र सु ग्मन्ता धियमानस्य सत्तणिं वरेभिर्वरां अभि पु प्रसीदतः ।
अस्माकमिन्द्र उभयं जुजोषति यत्सोम्यस्यान्धसो बुवोधति ॥ १ ॥ वीन्द्र यासि
विव्यानि रोचना वि पार्थिवानि रजसा पुरुष्टुत । ये त्वा वहन्ति मुहुरध्वरां उप-
ते सु वन्वन्तु वग्वनां अराधसः ॥ २ ॥ तदिन्मे छन्तसद्वपुषो वपुष्टरं पुत्रो यज्जा-
नं पित्रोऽधीर्यति । जाया पतिं वहति वग्वनुनां सुमत्पुंस इन्द्रो वहतुः परिष्कृतः
॥ ३ ॥ तदित्सधस्थमभि चारु दीधय गावो यच्छासन्वहतुं न धेनवः । माता य-
न्मन्तुर्धस्य पूर्वाभि वाणस्य सप्तधातुरिज्जनः ॥ ४ ॥ प्र वोऽच्छा रिरिचे देवयु-
ष्पदमेको रुद्रेभिर्याति तूर्वणिः । जरा वा येष्मृतेषु वावने परि व जमेभ्यः सि-

अ० ७ । अ० ८ । व० ३] ५६३ [म० १० । अ० ३ । सू० ३४ ।

ञ्चता मधु ॥ ५ ॥ २६ ॥ निधीयमानमपंगूळहमसु प्र मे देवानां व्रतपा उवाच ।
इन्द्रो विष्णो अनु हि त्वा चचक्ष तेनाहमग्ने अनुशिष्ट आगाम् ॥ ६ ॥ अक्षेत्रवि-
त्क्षेत्रविदं क्षप्राद् स प्रैति क्षेत्रविदानुशिष्टः । एतद्वै भद्रमनुशासनस्योत स्तुतिं वि-
न्दत्यञ्जसीनाम् ॥ ७ ॥ अथेदु प्राणीदममन्निमाहापीवृतो अधयन्मातुरुधः । ए-
मेनमाप जरिषा युवानमहेल्वसुः सुमना बभूव ॥ ८ ॥ एतानि भद्रा कलश क्रि-
याम् कुरुश्रवण ददतो मघानि । दान इतो मघवानः सो अस्त्वयं च सोमो हृदि
यं विभर्मि ॥ ९ ॥ ३० ॥ ७ ॥

॥ ३३ ॥ ऋषिः—१—६ कवष ऐलूपः ॥ देवताः—१ विश्वेदेवाः । २, ३
इन्द्रः । ४, ५ कुरुश्रवणस्य त्रासदस्यवस्य दानस्तुतिः । ६—९ उपमश्रवा मित्रा-
तिथिपुत्रा ॥ छन्दः—१ त्रिष्टुप् । २ निचृद् बृहती । ३ भुरिग् बृहती । ४—७, ९
गायत्री । ८ पादनिचृद् गायत्री ॥ स्वरः—१ धैवतः । २, ३ मध्यमः । ४—९ षड्जः ॥

॥ ३३ ॥ प्र मा युयुजे प्रयुजो जनानां वहामि स्म पूषणमन्तरेण । विश्वे-
देवासो अध मामरक्षन्दुःशामुरागादिति घोष आसीत् ॥ १ ॥ सं मा तपन्त्यभितः
सपत्नीरिव पर्शवः । नि बाधते अमतिर्नग्नता जसुर्वेन वेवीयते मतिः ॥ २ ॥ मूषो
न शिश्राव्यदन्ति माध्यः स्तोतारै ते शतक्रतो । सकृत्सु नो मघवन्निन्द्र मृळयाधा
पितेवं नो भव ॥ ३ ॥ कुरुश्रवणमावृणि राजानं त्रासदस्यवम् । मंहिष्ठं वाघता-
मृषिः ॥ ४ ॥ यस्य मा हरितो रथे तिस्रो वहन्ति साधुया । स्तवै सहस्रदक्षिणे
॥ ५ ॥ १ ॥ यस्य प्रस्वादसो गिरं उपमश्रवसः पितुः । क्षेत्रं न रणवमूचुषे ॥ ६ ॥
अधि पुत्रोपमश्रवो नपान्मित्रातिथेरिहि । पितुष्टे अस्मि बन्दिता ॥ ७ ॥ यदी-
शीयामृतानामुत वा मर्त्यानाम् । जीत्रेदिन्मघवा मम ॥ ८ ॥ न देवानामति व्रतं
शतात्मा च न जीवति । तथा युजा वि वाधते ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ ३४ ॥ ऋषिः—१—१४ कवष ऐलूपः अक्षो वा मौजवान् ॥ देवताः—१,
७, ९, १२, १३ अक्षकृषिप्रशंसा । २—६, ८, १०, ११, १४ अक्षकितवनिन्दा ॥
छन्दः—१, २, ८, १२, १३ त्रिष्टुप् । ३, ६, ११, १४ निचृत्त्रिष्टुप् । ४, ५, ९,
१० विराद् त्रिष्टुप् । ७ जगती ॥ स्वरः—१—६, ८—१४ धैवतः । ७ निषादः ॥

॥ ३४ ॥ प्रत्रेया मा बृहतो मादयन्ति प्रवातेजा इरिणो वर्हतानाः । सोम-
स्येव मौजवतस्य भृक्षो विभीदको जामृविर्ममच्छान् ॥ १ ॥ न मा मिषेषु न

अ० ७ । अ० ८ । व० ६] ५६४ [म० १० । अ० ३ । सू० ३५ ।

जिहीळ पृषा शिवा सखिभ्य उत महमासीत् । अक्षस्याहमेकपरस्य हेतोरनुव्रता-
मप जायामरोधम् ॥ २ ॥ वेष्टि श्वभूरप जाया रुणद्धि न नाधितो विन्दते म-
हिनारम् । अश्वस्येव जरतो वस्त्यस्य नाहं विन्दामि कितवस्य भोगम् ॥ ३ ॥
अन्ये जायां परि मृशन्त्यस्य यस्यागृध्वेदने वाज्यक्षः । पिता माता भ्रातर एन-
माहुर्न जानीमो नयता बद्धयेतम् ॥ ४ ॥ यवादीध्ये न दंविषाययेभिः पराय-
ज्योऽव हीये सखिभ्यः । न्युताश्च बभूवो वाचमक्रतु एमीदेषां निष्कृतं जारिणीव
॥ ५ ॥ ३ ॥ सभामेति कितवः पृच्छमानो जेष्यामीति तन्वाशूशुजानः । अक्षासो
अस्य वि तिरन्ति कामं प्रतिदीवेन दधत आ कृतानि ॥ ६ ॥ अक्षास इदं कुशिनो
नितोदिनो निक्कुस्वानुस्तपनास्तापयिष्णवः । कुमारदेष्णा जयतः पुनर्हणो मध्वा स-
म्पृक्ताः कितवस्य बर्हणाः ॥ ७ ॥ त्रिपञ्चाशः क्रीळति व्रात एषां देव इव स-
विता सत्यधर्मा । उग्रस्य चिन्मन्यवे ना नमन्ते राजा चिदेभ्यो नम इत्कृणोति
॥ ८ ॥ नीचा वर्तन्त उपरि स्फुरन्त्यहस्तासो हस्तवन्तं सहन्ते । दिव्या अङ्गारा
इरिणे न्युताः शीताः सन्तो हृदयं निर्दहन्ति ॥ ९ ॥ जाया तप्यते कितवस्य हीना
माता पुत्रस्य चरतः क्व स्वित् । अण्णावा विभ्यद्धनमिच्छमानोऽन्येषामस्तमुष न-
क्तमेति ॥ १० ॥ ४ ॥ स्त्रियं वृषाय कितवं तताणान्येषां जायां सुकृतं च योनिम् ।
पूर्वाह्ने अश्वान्युयुजे हि बभून्सो अग्नेरन्ते वृषलः पपाद ॥ ११ ॥ यो बः से-
नानीर्महतो गुणस्य राजा व्रातस्य प्रथमो बभूव । तस्मै कृणोमि न धनां रुण-
धि दशाहं माचीस्तद्वतं वदामि ॥ १२ ॥ अक्षर्मा दीव्यः कृषिमित्कृषस्व वित्ते
रमस्व बहु मन्यमानः । तत्र गावः कितव तत्र जाया तन्मे वि चष्टे सवितायमर्यः
॥ १३ ॥ मित्रं कृणुध्वं खलु मृळता नो मा नो घोरेण चरताभि धृणु । नि वो
नु मन्युर्विशतामरातिरन्योर्बभूणां प्रसितान्वस्तु ॥ १४ ॥ ५ ॥

॥ ३५ ॥ ऋषिः—१—१४ लुशो धानाकः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१,
६, ९, ११ विराड् जगती । २ भुरिग् जगती । ३, ७, १०, १२ पादनिचृज्ज-
गती । ४, ८ आर्चीस्वराद् जगती । ५ आर्ची भुरिग् जगती । १३ निचृत्त्रिष्टुप् ।
१४ विराड् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—१२ निषादः । १३, १४ धैवतः ॥

॥ ३५ ॥ अबुध्रमु त्य इन्द्रवन्तो अग्नयो ज्योतिर्भरन्त उषसो व्युष्टिषु ।
मही आवापृथिवी चेततामपोऽद्या देवानामव आ वृणीमहे ॥ १ ॥ विवस्पृथि-
व्योरव आ वृणीमहे मातृन्तिसन्धून्पर्वताञ्छर्यणावतः । अनामास्त्वं सूर्यपुषासमी-

अ० ७ । अ० ८ । व० ६] ५६५ [म० १० । अ० ३ । सू० ३६ ।

महे भद्रं सोमः सुवानो अद्या कृणोतु नः ॥ २ ॥ द्यावा नो अद्य पृथिवी अ-
नागसो मही त्रायेतां सुविताय मातरा । उषा उच्छन्त्यप बाधतामघं स्वस्त्यग्निं
समिधानमीमहे ॥ ३ ॥ इयं न उस्त्रा प्रथमा सुवेव्यं रेवत्सनिभ्यो रेवती व्युच्छतु ।
आरे मनुं कुर्विदत्रस्य धीमहि स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे ॥ ४ ॥ प्र याः सि-
स्त्रे सूर्यस्य रश्मिभिर्ज्योतिर्भरन्तीरुषसो व्युष्टिषु । भद्रा नो अद्य श्रवसे व्युच्छत
स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे ॥ ५ ॥ ६ ॥ अनमीवा उषस आ चरन्तु न उद-
ग्नयो जिहतां ज्योतिषा बृहत् । आयुजातामश्विना तूतुजि रथं स्वस्त्यग्निं स-
मिधानमीमहे ॥ ६ ॥ श्रेष्ठं नो अद्य सवितर्वरेण्यं भागमा सुव स हि रत्नधा
असि । रायो जनित्रीं ध्रिषणामुप ब्रुवे स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे ॥ ७ ॥ पि-
पेतु मा तदृतस्य प्रवार्चनं देवानां यन्मनुष्याः अमन्महि । विश्वा इदुस्त्राः स्पळु-
देति सूर्यः स्वस्त्यग्निं समिधान मीमहे ॥ ८ ॥ अद्वेषो अद्य बर्हिषः स्तरीमणि
आव्णां योगे मन्मनः सार्धमहे । आदित्यानां शर्मणि स्था भुरण्यासि स्वस्त्यग्निं
समिधानमीमहे ॥ ९ ॥ आ नो बर्हिः सध्रमादे बृहद्वि देवा ईळे सादया
मस होतृन् । इन्द्रं मित्रं वरुणं मातये भगं स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे ॥ १० ॥ १॥
त आदित्या आ गता सर्वतातये वृधे नो यज्ञमवता सजोपसः । बृहस्पतिं पूष-
णमश्विना भगं स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे ॥ ११ ॥ तन्नो देवा यच्छत सुप्रवा-
चनं हृदिरादित्याः सुभरं नृपाय्यम् । पशवे तोकाय तनयाय जीवसे स्वस्त्यग्निं
समिधानमीमहे ॥ १२ ॥ विश्वे अद्य मरुतो विश्वं ऊती विश्वे भवन्त्वमयः स-
मिद्धाः । विश्वे नो देवा अवसा गमन्तु विश्वमस्तु द्रविणं वाजो अस्मे ॥ १३ ॥ यं
देवासोऽवथ वाजसातौ यं त्रायध्वे यं पिपृथात्यंहः । यो वो गोपीथेन भयस्य वदे
ते स्याम देववीतये तुरासः ॥ १४ ॥ ८ ॥

॥ ३६ ॥ ऋषिः-१-१४ लुशो धानाकः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः-१
२, ४, ६-८, ११ निचृज्जगती । ३ विराड् जगती । ५, ९, १० जगती । १२
पादनिचृज्जगती । १३ त्रिष्टुप् । १४ स्वराद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-१२ निषादः ।
१३, १४ धैवतः ॥

॥ ३६ ॥ उषासानक्ता बृहती सुपेशमा द्यावाप्तामा वरुणो मित्रो अर्यमा ।
इन्द्रं हुवे मरुतः पर्वता अप आदित्यान्द्यावापृथिवी अपः स्वः ॥ १ ॥ द्यौरचनः
पृथिवी च प्रचेतस ऋतावरी रक्षतामहंसो रिषः । मा कुर्विदत्रा निश्च्यतिर्न ईशत

अ० ७ । अ० ८ । व० १२] ५६६ [म० १० । अ० ६ । सू० ३७ ।

तदेवानामवो अथा वृणीमहे ॥ २ ॥ विश्वस्मान्नो अदितिः एतत्वंहसो माता मि-
त्रस्य वरुणस्य रेवतः । सर्वज्ज्योतिरवृकं नशीमहि तदेवानामवो अथा वृणी-
महे ॥ ३ ॥ ग्रावा वदन्नप रक्षांसि सेधतु दुःष्वप्यं निर्ऋतिं विश्वमन्निसम् । आ-
वित्यं शर्म मरुतामशीमहि तदेवानामवो अथा वृणीमहे ॥ ४ ॥ एन्द्रो बर्हिः सीदतु
पिन्वतामिळा बृहस्पतिः सामभिर्ऋको अर्चतु । सुप्रकेतं जीवसे मन्म धीमहि तदेवा-
नामवो अथा वृणीमहे ॥ ५ ॥ ६ ॥ दिविस्पृशं युज्ञमस्माकमश्विना जीराध्वरं कृणुतं
मुष्ममिष्टये । प्राचीनरश्मिमाहुतं घृतेन तदेवानामवो अथा वृणीमहे ॥ ६ ॥ उप
ह्वये सुहवं मारुतं गुणं पावकपृष्णं मरुताय शंभुवम् । रायस्पोषं सौश्रवसाय धी-
महि तदेवानामवो अथा वृणीमहे ॥ ७ ॥ अपां पेहं जीवधन्यं भरामहे देवान्यं
सुहवमध्वरश्रियम् । सुरशिमं सोममिन्द्रियं यमीमहि तदेवानामवो अथा वृणीमहे ॥ ८ ॥
मनेम तत्सुगमिता मनिस्त्वभिर्वयं जीवा जीवपुत्रा अनांगसः । ब्रह्मादिषो विष्वगे-
नो भरेरत तदेवानामवो अथा वृणीमहे ॥ ९ ॥ ये स्था मनोर्यज्ञियास्ते शृणो-
तन् यदो देवा ईमहे तददातन । जैत्रं क्रतुं रयिमद्वीरवद्यशस्तदेवानामवो अथा
वृणीमहे ॥ १० ॥ १० ॥ महद्व्य महतामा वृणीमहेऽवो देवानां बृहतामनर्वणा-
म् । यथा वसु वीरजातं नशापहै तदेवानामवो अथा वृणीमहे ॥ ११ ॥ महो अ-
ग्नेः समिधानस्य शर्मण्यनागा मित्रे वरुणे स्वस्तये । श्रेष्ठे स्याम सवितुः सर्वा
मन्ति तदेवानामवो अथा वृणीमहे ॥ १२ ॥ ये सवितुः सत्यसंवस्य विश्वे मित्रस्य
व्रते वरुणस्य देवाः ते सौभगं वीरवद्रोमदग्ने दधातन् द्रविणं चित्रमस्मे ॥ १३ ॥
सविता पश्चात्तात्सविता पुरस्तात्सवितोत्तरात्तात्सविताधरात्तात् । सविता नः सु-
वतु सर्वताति सविता नो रासता दीर्घमायुः ॥ १४ ॥ ११ ॥

॥ ३७ ॥ ऋषिः—१—१२ अभितपाः सौर्यः ॥ सूर्यो देवता ॥ छन्दः—१—५
निचृज्जगती । ६—६ विराड् जगती । ११, १२ जगती । १० निचृत्त्रिष्टुप् ॥
स्वरः—१—६, ११, १२ निषादः । १० धैवतः ॥

॥ ३७ ॥ नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षसे महो देवाय तद्वतं संपर्यत । दूरे-
वशे देवजाताय केतवे दिवस्पुत्राय सूर्याय शंसत ॥ १ ॥ सा मा सत्योक्तिः परि-
पातु विश्वतो ग्रावा च यत्र ततन्नदीनि च । विश्वमन्या श्रिविशते यदेजति
विश्वाहापो विश्वाहोदेति सूर्यः । २ ॥ न ते अदेवः प्रदिवो निवासते यदेत-
शेभिः पतरै रथ्यसि । प्राचीनमन्यदनु वर्तते रज्ज उदन्येन ज्योतिषा यासि सूर्य ॥ ३ ॥

अ० ७ । अ० ८ । व० १५] ५६७ [म० १० । अ० ३ । मू० ३६ ।

येन सूर्य ज्योतिषा बाधसे तमो जगत् विश्वमुदियर्षि भानुना । तेनास्मादिश्वामनिरा-
मनाहुतिमपामीवामप दुःष्वप्यं सुव ॥ ४ ॥ विश्वस्य हि प्रेषितो रत्तसि व्रतमहेळ्यञ्च-
रसि स्वधा अनु । यद्यत्वा सूर्योऽब्रवीमहे तं नो देवा अनु मंसिरत क्रतुम् ॥ ५ ॥ तं नो
द्यावा पृथिवी तन्न आप इन्द्रः शृण्वन्तु मरुतो हवं वचः । मा शूने भूम सूर्यस्य सन्दाशे
भद्रं जीवन्तो जरणामशीमहि ॥ ६ ॥ १२ ॥ विश्वाहा त्वा सुमनसः सुचक्षसः
प्रजावन्तो अनमीवा अनांसः । उद्यन्तं त्वा मित्रमहो दिवेर्दिवे ज्योग्जीवाः प्र-
ति पश्येम सूर्य ॥ ७ ॥ महि ज्योतिर्विभ्रतं त्वा विचक्षण भास्वन्तं चक्षुषे च-
क्षुषे मयः । आरोहन्तं बृहतः पाजसस्परि वयं जीवाः प्रति पश्येम सूर्य ॥ ८ ॥
यस्य ते विश्वा भुवनानि केतुना प्र चरते नि च विशन्ते अक्षुभिः । अनागास्त्वे-
न हरिकेश सूर्याद्वाहा नो वस्यसावस्यसोर्दिहि ॥ ९ ॥ शं नो भव चक्षसा शं नो अद्वा
शं भानुना शं हिमा शं घृणेन । यथा शमध्वञ्छमसहुरोणे तत्सूर्य द्रविणन्वेहि चित्रम्
॥ १० ॥ अस्माकं देवा उभयाय जन्मने शर्म यच्छत द्विपदे चतुष्पदे । अदत्पिबर्जयमा-
नमाशितं तदस्मे शं योररपो दधातन ॥ ११ ॥ यद्वा देवाश्चकृम जिह्वया गुरु मनसो-
वा प्रयुती देवहेळनम् । अरावा यो नो अभि दृच्छुनायते तस्मिन्तदेनो वसवो नि
धेतन ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ ३८ ॥ ऋषिः-१-५ इन्द्रो गुष्कवान् ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ५
निचृज्जगती । २ पादनिचृज्जगती । ३, ४ विराड् जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ३८ ॥ अस्मिन्न इन्द्र पृत्सुतौ यशस्वाति शिमीवति क्रन्दसि प्राव सातये
यत्र गोषाता धृषितेषु खादिषु विष्वक्पतन्ति दिद्यवो नृषाह्ये ॥ १ ॥ स नः जु
मन्तं सद्ने व्यूर्णुहि गोअर्णसं रुयिर्मिन्द्र अवाय्यम् । स्याम ते जयतः शक्र मे-
दिनो यथा वयमुशमसि तदसो कृधि ॥ २ ॥ यो नो दास आर्यो वा पूरुष्टा-
देव इन्द्र युध्ये चिकेतति । अस्माभिष्टे सुषहाः सन्तु शत्रवस्त्वया वयं तान्वनु-
याम सङ्गमे ॥ ३ ॥ यो वभ्रेभिर्हव्यो यश्च भूरिभिर्यो अभीके वरिवोविष्मृषाह्ये ।
तं विखादे सस्मिन्ध्रुतं नरमर्वाञ्चमिन्द्रमवसे करामहे ॥ ४ ॥ स्वष्टं हि त्वा-
महमिन्द्र शुश्रवानानुदं वृषभ रधचोदनम् । प्र मुञ्चस्व परि कुत्सादिहा गहि किमु
त्वावान्मुष्कयोर्बद्ध आसते ॥ ५ ॥ १४ ॥

॥ ३६ ॥ ऋषिः-१-१४ घोषा काक्षीवती ॥ अभिनौ देवते ॥ छन्दः-१,
६, ७, ११, १३ निचृज्जगती । २, ८, ९, १२ जगती । ३ विराड् जगती ।

अ० ७ । अ० ८ । व० १८] ५६८ [म० १० । अ० ३ । सू० ४० ।

४, ५ पादनिचृज्जगती । १० आर्चीस्वराद् जगती । १४ निचृत्त्रिष्टुप् । स्वरः—
१-१३ निषादः । १४ धैवतः ॥

॥ ३६ ॥ यो वां परिज्मा सुवृद्धशिवना रथो घोषामुषासो हव्यो हविष्मता ।
शश्वत्तमासस्तमुं वामिदं वयं पितुर्न नाम सुहवं हवामहे ॥ १ ॥ चोदयतं मृतताः
पिन्वतं धिय उत्तुरन्धीरीरयतं तदुश्मसि । यशसं भागं कृणुतं नो अश्विना सोमं
न चारुं मघवत्सु नस्कृतम् ॥ २ ॥ अमाजुरश्चिञ्चवथो युवं भगोऽनाशोश्चिदवि-
तारापमस्यं चित् । अन्धस्यं चिन्नासत्या कृशस्यं चिष्टुवामिदाहुर्भिषजा रुतस्यं
चित् ॥ ३ ॥ युवं च्यवानं सनयं यथा रथं पुनर्युवानं चरथाय तक्षथुः । निष्टौ-
ग्रथमूहथुरञ्चस्पदि विश्वेत्ता वां सर्वनेषु प्रवाच्या ॥ ४ ॥ पुराणा वांवीर्याः प्र-
ब्रवा जनेऽथो हासथुर्भिषजा मयोभुवा । ता वां नु नव्याववसे करामहेऽयं ना-
सत्या श्रद्धरिर्यथा दधत् ॥ ५ ॥ १५ ॥ इयं वामहे शृणुतं मे अश्विना पुत्रायैव
पितरा मह्यं शिक्ततम् । अनापिरज्ञा असजात्यामतिः पुरा तस्या अभिशस्तेरव स्पृ-
तम् ॥ ६ ॥ युवं रथेन विमदाय शुन्ध्युवं न्यूहथुः पुरुमित्रस्य योषणाम् । युवं हवं
वधिमत्या अगच्छतं युवं सुषुतिं चक्रथुः पुरन्धये ॥ ७ ॥ युवं विप्रस्य जरणामु-
पेयुषः पुनः कलेरकृणुतं युवद्वयः । युवं वन्दनमृशयदादुदूपथुर्युवं सद्यो विशपत्ता-
मेतवे कथः ॥ ८ ॥ युवं ह रेभं वृषणा गुहा हितमुदैरयतं ममवांसमश्विना । यु-
वमृबीसमुत तप्तमत्रय ओमन्वन्तं चक्रथुः सप्तवध्रये ॥ ९ ॥ युवं श्वेतं पेदवेऽश्वि-
नाश्वं नवभिर्वाजैर्नवती च वाजिनम् । चकृत्यं ददथुर्द्रव्यत्सखं भगं न नृभ्यो
हव्यं मयोभुवम् ॥ १० ॥ १६ ॥ न तं राजानावदिते कुतश्चन नाहो अभ्रोति
दुरितं नर्किर्भयम् । यमश्विना सुहवामुद्रवर्तनी पुरोरथं कृणुथः पत्न्या सह ॥ ११ ॥
आ तेन यातं मनसो जवीयसा रथं यं वामुभवंश्चक्रुराश्विना । यस्य योने दुहिता
जायते दिव उभे अहनी सुदिने विवस्वतः ॥ १२ ॥ ता वर्तिर्यातं जयुषा विप-
र्वतमपिन्वतं शयवे धेनुमश्विना । वृकस्य चिद्रतिकामन्तरास्याष्टुवं शचीभिर्गमि-
ताममुञ्चतम् ॥ १३ ॥ एतं वां स्तोममश्विनवकर्मातक्षाम भृगवा न रथम् । न्यमृ-
क्षाम योषणां न मर्ये नित्यं न सूनुं तनयं दधानाः ॥ १४ ॥ १७ ॥

॥ ४० ॥ ऋषिः—१-१४ घोषा काक्षीषती ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१,
५, १२, १४ विराद् जगती । २, ३, ७, १०, १३ जगती । ४, ६, ११ निचृज्ज-
गती । ८, ८पादनिचृज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

अ० ७ । अ० ८ । व० २१] ५६६ [म० १० । अ० ३ । सू० ४१ ।

॥ ४० ॥ रथं यान्तं कुह को ह वां नरा प्रति धुमन्तं सुविताय भूषति । आ-
 त्र्यावाणं विश्वं विशेविशे वस्तोर्वस्तोर्वहमानं धिया शर्मि ॥ १ ॥ कुहं स्विहोषा कुह
 वस्तोर्वश्विना कुहा भिषित्वं करतः कुहोषतुः । को वां शयुत्रा विधवेव देवरं मर्यं न योषां
 कृणुते सधस्य आ ॥ २ ॥ प्रातर्जरेथे जरणेव कार्पया वस्तोर्वस्तोर्यजता गच्छथो-
 गृहम् । कस्य ध्वसा भवथः कस्य वा नरा राजपुत्रेव सवनावं गच्छथः ॥ ३ ॥
 युवां मृगेव वारणा मृगयवो दोषा वस्तोर्हविषा नि हयामहे । युवं होत्रामृतुथा
 जुहते नरेषं जनाय वहथः शुभस्पती ॥ ४ ॥ युवां ह घोषा पर्यश्विना यती राज्ञ
 ऊचे दुहिता पृच्छे वां नरा । भूतं मे अहं उत भूतमुक्तवेऽश्वावते रथिने शक्तम-
 र्वेते ॥ ५ ॥ १८ ॥ युवं कवी छः पर्यश्विना रथं विशो न कुत्सो जरितुर्नशा-
 यथः । युवोर्ह मत्ता पर्यश्विना मध्वासा भरत निष्कृतं न योषणा ॥ ६ ॥ युवं
 ह भुज्युं युवमश्विना वशं युवं शिञ्जारमुशनामुपारथुः । युवो ररात्रा परि सख्य-
 मासते युवोरुहमवसा सुम्नमा चके ॥ ७ ॥ युवं ह कृशं युवमश्विना शयुं युवं
 विधन्तं विधन्नामुरुष्यथः । युवं सनिभ्यः स्तनयन्तमश्विनापं व्रजमूर्णुथः सप्ता-
 स्यम् ॥ ८ ॥ जनिष्टु योषा पतयत्कनीनको वि चारुहन्वीरुधो वंसना अनु ।
 आस्रै रीयन्ते निवनेव सिन्धवोऽस्मा अहं भवति तत्पतित्वनम् ॥ ९ ॥ जीवं
 रुदन्ति वि मयन्ते अध्वरे दीर्घामनु प्रसितिं दीधियुर्नरः । वामं पितृभ्यो य इदं
 समेरिरे मयः पतिभ्यो जनयः परिव्वजे ॥ १० ॥ १६ ॥ न तस्य विज्र तदु पु
 श्र वोचत युवां ह यद्युवत्याः क्षेति योनिषु । प्रियोस्त्रियस्य वृषभस्य रेतिनो गृहं
 गमेमाश्विना तदुश्मसि ॥ ११ ॥ आ वामगन्तुमतिर्वाजिनीवसू न्यश्विना हूत्सु
 कामा अयंसत । अभूतं गोषा मिथुना शुभस्पती प्रिया अयम्णो दुर्या अशीमहि
 ॥ १२ ॥ ता मन्दसाना मनुषो दुरोण आ धत्तं गयिं सहवीरं वचस्यवे । कृतं तीर्थं
 सुप्रपाणं शुभस्पती स्थाणं पथेष्ठापपं दुर्मतिं हतम् ॥ १३ ॥ कं स्विदद्य कतमा-
 स्त्रश्विना विजु वसा मादयेते शुभस्पती । कं ह नियेमे कतमस्य जग्मतुर्विप्रस्य
 वा यजमानस्य वा गृहम् ॥ १४ ॥ २० ॥

॥ ४१ ॥ ऋषिः—१—३ सुहस्त्यो घौषेयः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—
 १ पादनिचृज्जगती । २ निचृज्जगती । ३ विराड् जगती ॥ निपादः स्वरः ॥

॥ ४१ ॥ समानमु त्वं पुरुहूतमुक्थ्यं रथं त्रिचक्रं सर्वता गनिगमतम् । परि-
 ज्ञानं विद्वथ्यं सुवृक्तिभिर्वयं व्युष्टा उपसो हवामहे ॥ १ ॥ प्रातर्युजं नास्त्याभि

अ० ७ । अ० ८ । व० २४] ५७० [म० १० । अ० ४ । सू० ४३ ।

तिष्ठयः प्रातर्यावाणं मधुवाहनं रयम् । विशो येन गच्छथो यज्वरीर्नरा कीरेधि-
ष्टं होतृमन्तमश्विना ॥ २ ॥ अथर्व्यु वा मधुपाणिं सुहस्त्यमग्निधं वा धृतदक्षं द-
धूनसम् । विप्रस्य वा यत्सर्वनानि गच्छथोऽत आ यातं मधुपेयमश्विना ॥ ३ ॥ २१ ॥

॥ ४२ ॥ ऋषिः—१—११ कृष्णः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ३,
७—६, ११ त्रिष्टुप् । २, ५ निचृत्त्रिष्टुप् । ४ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ६, १० विराद्
त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ४२ ॥ अस्तैव सु प्रतरं लायमस्यन्भूषभिव प्र भरा स्तोममस्मै । वाचा
विप्रास्तरत वाचमर्यो निरामय जरितः सोम इन्द्रम् ॥ १ ॥ दोहैन गामुप शिञ्जा
सखायं प्र बोधय जरितर्जारमिन्द्रम् । कोशं न पूर्णं वसुना न्यृष्टमा च्यावय मघ-
देयाय शूरम् ॥ २ ॥ किमङ्ग त्वा मघवन्भोजमाहुः शिशिहि मा शिशयं त्वा मृ-
णोमि । अग्नस्वती मम धीरस्तु शक्र वसुविदं भगमिन्द्रा भरा नः ॥ ३ ॥ त्वां
जना ममसत्येष्टिन्द्र सन्तस्थाना वि ह्वयन्ते समीके । अत्रा युजं कृणुते यो हवि-
ष्माभासुन्वता सख्यं वष्टि शूरः ॥ ४ ॥ धनं न स्यन्दं बहुलं यो अस्मै तीव्रान्तसोमो
आसुनोति प्रयस्वान् । तस्मै शत्रून्सुतुकान्प्रातरहो नि स्वष्ट्रान्युवति हन्ति वृत्रम्
॥ ५ ॥ २२ ॥ यस्मिन्वयं दधिमा शंसमिन्द्रे यः शिश्राय मघवा काममस्मे । आ-
राधित्सन्भयतामस्य शत्रुर्न्यस्मै द्युम्ना जन्या नमन्ताम् ॥ ६ ॥ आराच्छत्रुमप
बाधस्व वरमुग्रो यः शम्बः पुरुहूत तेन । अस्मे धेहि यवमग्नोमदिन्द्र कृधी धियं
जरित्रे वाजरत्नाम् ॥ ७ ॥ प्र यमन्तर्ष्वसवासो अगमन्तीवाः सोमा बहुलान्ताम
इन्द्रम् । नाह वामानं मघवा नि यमन्ति सुन्वते वहति भूरि वामम् ॥ ८ ॥ उत
प्रहामतिदीव्या जयाति कृतं यच्छ्वघ्नी विचिनोति काले । यो देवकामो न धना
रुणञ्चि समित्तं राया सृजति स्वधावान् ॥ ९ ॥ गोभिष्टरेमामतिं दुरेवां यवेन जुधं
पुरुहूत विश्वाम् । वयं राजभिः प्रथमा धनान्यस्माकेन वृजनेना जयेम ॥ १० ॥
बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघ्रायोः । इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो
नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु ॥ ११ ॥ २३ ॥ ३ ॥

॥ ४३ ॥ ऋषिः—१—११ कृष्णः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ६ नि-
चृज्जगती । २ आर्चीस्वराद् जगती । ३, ६ जगती । ४, ५, ७, ८ विराद् जगती ।
१० विराद् त्रिष्टुप् । ११ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—६ निषादः । १०, ११ धैवतः ॥

अ० ७ । अ० ८ । व० २६] ५७१ [म० १० । अ० ४ । सू० ४४ ।

॥ ४३ ॥ अरुद्धा म इन्द्रं मृतयः स्वर्विदः सध्रीचीर्विशवा उशसीरनूषत । परि-
ष्वजन्ते जनयो यथा पतिं मर्यं न शुन्यं मघवानमृतये ॥ १ ॥ न घा त्वद्रिगर्ष-
वेति मे मन्स्त्वे इत्कार्यं पुरुहूत शिश्रय । राजेव दस्म निषदोऽधि बर्हिष्यस्मिन्सु
सोमैऽवृपानमस्तु ते ॥ २ ॥ विष्वदिन्द्रो अमतेरुत जुधः स इद्रायो मघवा वस्व
ईशते । तस्येदिमे प्रवणे सप्त सिन्धवो वयो वर्धन्ति वृषभस्य शुष्मिणः ॥ ३ ॥
वयो न वृत्तं सुपत्ताशमासन्त्सोमास इन्द्रं मन्दिनमृषदः । प्रेषामनीकं शवसा
दविष्णुतद्विदस्वर्धनेवे ज्योतिरार्यम् ॥ ४ ॥ कुतं न श्वघ्री वि चिनोति देवने
संवर्गे यन्मघवा सूर्यं जयत् । न तत्तं अन्यो अनु वीर्यं शक्रं पुत्राणो मघवभोत नू-
तनः ॥ ५ ॥ २४ ॥ विश्विंशं मघवा पर्यशायत जनानां धेना अवचाकशदृषा ।
यस्याहं शक्रः सर्वनेषु रणयति स तीव्रैः सोमैः सहते पृतन्यतः ॥ ६ ॥ आपो न
सिन्धुमभि यत्समत्तरन्त्सोमास इन्द्रं कुल्या इव हृदम् । वर्धन्ति विप्रा महो अस्य
सादने यवं न वृथिर्विष्येन दानुना ॥ ७ ॥ वृषा न क्रुद्धः पतयद्रजः स्वा यो अ-
र्यपत्रिरकुणोदिमा अपः । स सुन्वते मघवा जीरदानवेऽर्विन्वज्ज्योतिर्मनवे हवि-
ष्मते ॥ ८ ॥ उज्जायतां परशुज्योतिषा सह भूया अतस्य सुबुधा पुराणवत् ।
वि रौचतामरुषो भानुना शुचिः स्वर्णं शुक्रं शुशुचीत सत्पतिः ॥ ९ ॥ गोभि-
ष्टेमामतिं वुरेवां यवेन जुधं पुरुहूत विशवाम् । वयं राजभिः प्रथमा धनान्यस्माकेन
वृजनेना जयेम ॥ १० ॥ बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादधायोः ।
इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु ॥ ११ ॥ २५ ॥

॥ ४४ ॥ ऋषिः—१-११ कृष्णः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ पादनिचृ-
त्त्रिष्टुप् । २, १० विराद त्रिष्टुप् । ३, ११ त्रिष्टुप् । ४ विराद् जगती । ५-७, ६ पाद
निचृज्जगती । ८ निचृज्जगती ॥ स्वरः—१-३, १०, ११ धैवतः । ४-६ निषादः ॥

॥ ४४ ॥ आ यात्विन्द्रः स्वपतिर्मदाय यो धर्मेणातूतुजानस्तुर्विष्मान् । प्रत्त-
ज्जाणो अति विश्वा सहास्यपारेण महता वृष्येन ॥ १ ॥ सुष्ठामा रथः सुयमा हरी
तेमिम्यक्ष वज्रो नृपते गर्भस्तौ । शीमे राजन्त्सुपथा यावर्वाहं वर्धाम ते पृषो ह-
व्यानि ॥ २ ॥ एन्द्रवाहो नृपतिं वज्रबाहुमुग्रमुग्रासस्तविषास एनम् । प्रत्वक्षसं
वृषभं सत्यशुष्ममेमस्मन्ना संधमादो बहन्तु ॥ ३ ॥ एवा पतिं द्रोणसाचं सचेतस-
मूर्जः स्कम्भं धरुण आ वृषायसे । ओजः कृष्णं संहृभाय त्वे अप्यसो यथा के-
निपानामिनो वृधे ॥ ४ ॥ गर्भजस्मे वसून्या हि शंसिषं स्वाशिषं भरमा याहि सोमिनः ।
त्वमीशिषे सास्मिन्ना संस्ति बर्हिष्यनाधृष्यातव पात्राणि धर्मेणा ॥ ५ ॥ २६ ॥

अ० ८ । अ० १ । व० ६] ५७४ [म० १० । अ० ४ । सू० ४८ ।

त्वा गोपतिं शूर गोनामस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ॥ १ ॥ स्वायुधं स्ववसं सु-
नीधं चतुः समुद्रं धरुणं रयीणाम् । चर्कृत्यं शंस्यं मूरिवारमस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयि-
न्दाः ॥ २ ॥ सुब्रह्माणं देववन्तं बृहन्तमुहं गभीरं पृथुबुधमिन्द्र । भुतऋषिमुक्त्रमभि-
मातिषाहमस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिन्दाः ॥ ३ ॥ सनद्वाजं विप्रवीरं तरुणं धनस्पतौ
शूशुवांसं सुदत्तम् । दस्युहने पृभिदमिन्द्र सत्यमस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिन्दाः ॥ ४ ॥
अश्वावन्तं रयिनं वीरवन्तं सहस्रिणं शतिनं वाजमिन्द्र । भद्रवातं विप्रवीरं स्व-
र्षामस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिन्दाः ॥ ५ ॥ ३ ॥ प्र सप्तमुत्तधीति सुमेधां बृहस्पतिं
मतिरच्छा जिगाति । य आङ्गिरसो नमसोऽपसद्योऽस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिन्दाः
॥ ६ ॥ वनीवानो मम दूतास इन्द्रं स्तोमाश्चरन्ति सुमतीरिणानाः । दृदिस्पृशो
मनसा वच्यमाना अस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिन्दाः ॥ ७ ॥ यत्वा यामिं दद्धि तर्कं
इन्द्र बृहन्तं क्षयमसं जनानाम् । अभि तद्द्यावापृथिवी गृणीतामस्मभ्यं चित्रं वृषणं
रयिन्दाः ॥ ८ ॥ ४ ॥

॥ ४८ ॥ ऋषिः—१—११ इन्द्रो वैकुण्ठः ॥ देवता—इन्द्रो वैकुण्ठः ॥
छन्दः—१, ३ पादनिचृज्जगती । २, ८ जगती । ४ निचृज्जगती । ५ विराड्
जगती । ६, ८ आर्चीस्वराड् जगती । ७ विराड् त्रिष्टुप् । १०, ११ त्रिष्टुप् ॥
स्वरः—१—६, ८, ९ निषादः । ७, १०, ११ धैवतः ॥

॥ ४८ ॥ अहं भुवं वसुनः पूर्व्यस्पातिरहं धनानि सं जयामि शश्वतः । मां
हवन्ते पितरं न जन्तवोऽहं दाशुपे वि भंजामि भोजनम् ॥ १ ॥ अहमिन्द्रो रोधो
वत्तो अथर्वणस्त्रिताय गा अजनयमहेरधि । अहं दस्युभ्यः परि नृमणमाददे गो-
त्रा शिक्षन् दधीचे मातरिर्वने ॥ २ ॥ महं त्वष्टा वज्रमतक्षदायसं मयि देवासोऽवृ-
ज्जपि क्रतुम् । ममानीकं सूर्यस्येव दुष्टं मामार्यन्ति कृतेन कर्त्वेन च ॥ ३ ॥ अहमेतं
गव्ययमश्वयं पशुं पुरीषिणं सार्यकेना हिरण्ययम् । पुरु सहस्रा निशिक्षामि दा-
शुषे यन्मा सोमास उक्थितो अमन्दिषुः ॥ ४ ॥ अहमिन्द्रो न परा जिग्य इद्वन् न
मृत्यवेऽव तस्थे कदा चन । सोममिन्मा सुन्वन्तो याचता वसु न मे पूरवः सख्ये
रिषाथन ॥ ५ ॥ ५ ॥ अहमेताञ्छाश्वसतो द्वावेन्द्रं ये वज्रं युधयेऽकृण्वत । आ-
हयमानौ अव हन्यनाहनं दृळ्हा वदन्नमस्युर्नमस्विनः ॥ ६ ॥ अभीदमेकमेको
अस्मि निष्पाळभी द्वा किमु त्रयः करन्ति । खले न पर्षान् मतिं हन्मि भूरि किं
मा निन्दन्ति शत्रवोऽनिन्द्राः ॥ ७ ॥ अहं गुह्यगुह्यो अतिथिग्वमिष्करमिषं न

अ० ८ । अ० १ । व० ८] ५७५ [य० १० । अ० ४ । सू० ४६ ।

हृन्नतुरं विष्णु धारयम् । यत्पर्यवस्य उत वा करञ्जहे प्राहं महे वृत्रहत्य अशुश्रुवि
॥ ८ ॥ प्र मे नमी साप्य इषे भुजे भुद्वामेषे सख्या कृणुत द्विता । विष्णुं यदस्य
सखिषेभु मंहयमादिदेनं शंस्यमुक्थ्यं करम् ॥ ९ ॥ प्र नेमस्मिन्ददशे सोमो अन्तर्गोपा
नेममाविरस्था कृणोति । स तिग्मशृङ्गं वृषभं युयुत्सन् द्रुहस्तस्थौ बहुले बद्धो अन्तः
॥ १० ॥ आदित्यानां वसूनां रुद्रियाणां देवो देवानां न मिनामि धाम । ते मा
भद्राय शर्वसे ततच्चरपरजितमस्तृतमषाब्धम् ॥ ११ ॥ ६ ॥

॥ ४६ ॥ ऋषिः—१—११ इन्द्रो वैकुण्ठः ॥ देवता—इन्द्रो वैकुण्ठः ।
छन्दः—१ आर्चीभुरिग् जगती । ३, ६ विराद् जगती । ४ जगती । ५, ६, ८
निचृज्जगती । ७ आर्ची स्वराद् जगती । १० पादनिचृज्जगती । २ विराद् त्रिष्टुप् ।
११ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ३—१० निषादः । २, ११ धैवतः ॥

॥ ४६ ॥ अहं दां गृणते पूर्वं वस्वहं ब्रह्म कृणवं मह्यं वर्धनम् । अहं भुवं
यजमानस्य चोदितायज्वनः साक्षि विश्वस्मिन्भरे ॥ १ ॥ मां धुरिन्ध्रं नाम दे-
वता दिवध गमधापां च जन्तवः । अहं हरी वृषणा विव्रता रघू अहं वज्रं शर्वसे
धृष्यवा ददे ॥ २ ॥ अहमत्कं क्रवये शिशनथं हथैरहं कुत्समावमाभिरुतिभिः ।
अहं शुष्णास्य अर्थिता वर्धयमं न यो रर आर्यं नाम दस्यवे ॥ ३ ॥ अहं पितेव
वेतसूरभिष्टये तुमं कुत्साय स्मदिभं च रन्धयम् । अहं भुवं यजमानस्य राजनि प्र
यजरे तुजये न प्रियाधृषे ॥ ४ ॥ अहं रन्धयं मृगयं श्रुतर्वणे यन्माजिहीत वयुनां
चनानुषक् । अहं वेशं नम्रमायवेऽकरमहं सव्याय पद्मृभिमरन्धयम् ॥ ५ ॥ ७ ॥
अहं स यो नववास्त्वं बृहद्रथं सं वृत्रेव दासं वृत्रहारुजम् । यद्वर्धयन्तं प्रथयन्तमानु-
षग्वरे पारे रजसो रोचनाकरम् ॥ ६ ॥ अहं सूर्यस्य परि याम्याशुभिः प्रैतशेभि-
र्वहमान ओजसा । यन्मा सावो मनुष आह निर्णिज अधकृषे दासं कृत्वयं हथैः
॥ ७ ॥ अहं संसहा नहुषो नहुषरः प्राश्रावयं शर्वसा तुर्वशं यदुम् । अहं न्यन्यं
सहसा सहस्करं नव वार्धतो नवतिं च वक्षयम् ॥ ८ ॥ अहं सप्र अवतो धारयं वृषां
द्रवित्वः पृथिव्यां सीरा अधि । अहमपीमि वि तिरामि मुक्रतुर्युधा विदं मनवे गा-
तुमिष्टये ॥ ९ ॥ अहं तदासु धारयं यदासु न देवश्चन त्वष्टाधारयद्रुशत् । स्पार्ह
गवामूर्धः सु वक्षणास्वा मधोर्मधु श्वाभ्यं सोममाशिरम् ॥ १० ॥ एवा देवा इन्द्रो
विष्ये नृन् प्र ज्यौत्नेन मधवा सत्यराधाः । विश्वेत्ता ते हरिवः शचीवोऽभितुरासः
स्वयशो गृणन्ति ॥ ११ ॥ ८ ॥

अ० ८ । अ० १ । व० ११] ५७६ [म० १० । अ० ४ सू० ५१ ।

॥ ५० ॥ ऋषिः—१-७ इन्द्रो वैकुण्ठः ॥ देवता—इन्द्रो वैकुण्ठः । छन्दः—१ निचृज्जगती । २, आर्चीस्वराद् जगती । ६, ७ पादनिचृज्जगती । ३ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ४ विराद् त्रिष्टुप् । ५ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, २, ६, ७ निषादः । ३—५ धैवतः ॥

॥ ५० ॥ म वो महे मन्दमानायान्धसोऽर्ची विश्वानराय विश्वाभुवै । इन्द्रस्य यस्य सुमखं सहो महि श्रवो नृमणं च रोदसी सपर्यतः ॥ १ ॥ सोऽचिन्नु सख्या नर्य इनः स्तुतश्चकृत्य इन्द्रो मार्वते नरे । विश्वासु धूर्षु वाजकृत्येषु सत्पते वृत्रे वाप्स्वभि शूर मन्दसे ॥ २ ॥ के ते नर इन्द्र ये त इषे ये ते सुम्न सधन्यमि-
यत्तान् । के ते वाजायासुर्याय हिन्विरे के अप्सु स्वामूर्वरासु पौस्ये ॥ ३ ॥ भु-
वस्त्वमिन्द्र ब्रह्मणा महान्भुवो विश्वेषु सर्वनेषु यज्ञियः । भुवो नृश्च्यौतो विश्व-
स्मिन्भरे ज्येष्ठश्च मन्त्रो विश्वचर्षणे ॥ ४ ॥ अवा नु कं ज्यायान् यज्ञर्वनसो महीं
त ओमात्रां कृष्टयो विदुः । असो नु कमजरो वर्धाश्च विश्वेदेता सर्वना तूतुमा
कृषे ॥ ५ ॥ एता विश्वा सर्वना तूतुमा कृषे स्वयं सूनो सहसो यानि दधिषे ।
वराय ते पात्रं धर्मणे तनां यज्ञो मन्त्रो ब्रह्मोद्यतं वचः ॥ ६ ॥ ये ते विप्र ब्रह्म-
कृतः सुते सचा वसूनां च वसुनश्च दावने । म ते सुम्नस्य मनसा पथा भुवन्मदे
सुतस्य सोम्यस्यान्धसः ॥ ७ ॥ ६ ॥

॥ ५१ ॥ ऋषिः—१, ३, ५, ७, ६ देवाः । २, ४, ६, ८ अग्निः सौ-
चीकः ॥ देवता—१, ३, ५, ७, ६ अग्निः सौचीकः । २, ४, ६, ८ देवाः ॥
छन्दः—१, ३ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ५, ६ विराद् त्रिष्टुप् । ४, ७ त्रिष्टुप् । ८, ६
भुरिक् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ५१ ॥ महत्तदुल्लं स्थविरं तदासीद्येनाविष्टितः प्रविवेशिथापः । विश्वा
अपश्यद्बहुधा ते अग्ने जातवेदस्तन्वो देव एकः ॥ १ ॥ को मा ददर्श कतमः
स देवो यो मे तन्वो बहुधा पर्यपश्यत् । काह मित्रावरुणा क्षियन्त्यग्नेर्विश्वाः स-
मिधो देवयानीः ॥ २ ॥ ऐच्छाम त्वा बहुधा जातवेदः प्रविष्टमग्ने अप्सवोषधीषु ।
तं त्वा यमो अचिकेच्चित्रमानो दशान्तरुष्यादतिरोषमानम् ॥ ३ ॥ होत्रादहं व-
रुण विभ्यदायं नेदेव मा युनज्जन्न देवाः । तस्य मे तन्वो बहुधा निर्विष्टा एत-
मर्थं न चिकेताहमग्निः ॥ ४ ॥ एहि मनुदेवयुर्यज्ञकामोऽरुहकृत्या तमसि क्षेप्यग्ने ।
सुगान्पथः कृणुहि देवानान्बह्व हव्यानि सुमनस्यमानः ॥ ५ ॥ १० ॥ अग्नेः

अ० ८ । अ० १ । व० १३] ५७७ [म० १० । अ० ४ । सू० ५३ ।

पूर्वे भ्रातरो अर्धमेतं रयीबाध्वान्मन्वावरीवुः । तस्माद्विया वरुण दूरमायं गौरो-
न क्षेप्नोरेविजे ज्यायाः ॥ ६ ॥ कुर्मस्त आयुरजरं यदग्ने यथा युक्तो जातवेदो
न रिष्याः । अथा बहासि सुमनस्यमानो भागं देवेभ्यो हविषः सुजात ॥ ७ ॥
प्रयाजान्मे अनुयाजांश्च केवलानूर्जस्वन्तं हविषो दत्त भागम् । घृतं चापां पु-
रुषं चौषधीनामग्नेश्च दीर्घमायुरस्तु देवाः ॥ ८ ॥ तव प्रयाजा अनुयाजाश्च
केवल ऊर्जस्वन्तो हविषः सन्तु भागाः । तवाग्ने यज्ञोऽयमस्तु सर्वस्तुभ्यं नमन्तां
मदिशश्चतस्रः ॥ ९ ॥ ११ ॥

॥ ५२ ॥ ऋषिः—१—६ अग्निः सौचीकः ॥ देवा देवताः ॥ छन्दः—१ त्रि-
ष्टुप् । २—४ निचृत्त्रिष्टुप् । ५, ६ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ५२ ॥ विश्वे देवाः शास्तनं मा यथेह होता ब्रूतो मनवै यन्निषद्य । म
मे ब्रूत भागधेयं यथा वो येन पथा हव्यमा वो वहानि ॥ १ ॥ अहं होता न्यसी-
वं वजीयान् विश्वे देवा मरुतो मा जुनन्ति । अहरहरश्चिनाध्वर्यवं वा ब्रह्मा स-
मिद्रवति साहुतिर्वाम् ॥ २ ॥ अयं यो होता किरु स यमस्य कमप्यूहे यत्समञ्ज-
न्ति देवाः । अहरहर्जायते मासिमास्यथा देवा दधिरे हव्यवाहम् ॥ ३ ॥ मां देवा
दधिरे हव्यवाहमपम्लुक्तं बहु कृच्छ्रा चरन्तम् । अग्निर्त्रिबान्यज्ञं नः कल्पया-
तिपञ्चपापं त्रिवृतं सप्ततन्तुम् ॥ ४ ॥ आ वो यच्चमृतत्वं सुवीरं यथा वो देवा
वरिवः कराणि । आ बाव्होर्वज्रमिन्द्रस्य धेयामथेमा विश्वाः पृतना जयाति ॥ ५ ॥
त्रीणि शता त्री सहस्राण्यग्निं त्रिशच्च देवा नवं चासपर्यन् । औक्षन्धृतैरस्तुण-
न्बृहिरस्मा आदिदोतारं न्यसादयन्त ॥ ६ ॥ १२ ॥

॥ ५३ ॥ ऋषिः—१—३, ६ ११ देवाः । ४, ५ अग्निः सौचीकः ॥ दे-
वता—१—३, ६—११ अग्निः सौचीकः । ४, ५ देवाः ॥ छन्दः—१, ३, ८
त्रिष्टुप् । २, ४ विराद् त्रिष्टुप् । ५ आर्ची स्वराद् त्रिष्टुप् । ६, ७, ९ निचृज्ज-
गती । १० विराद् जगती ११ पाद निचृज्जगती ॥ स्वरः—१—५, ८ धैवतः
६, ७, ९—११ निषादः ॥

॥ ५३ ॥ ययैच्छामि मनसा सोऽयमागाद्यज्ञस्य विद्वान्परुषश्चक्रित्वान् । स
नो यत्तेदेवताता यजीयानि हि षत्सदन्तरः पूर्वा अस्मत् ॥ १ ॥ अराधि होता
निषदा वजीयानिभि प्रयांसि सुधितानि हि ख्यत् । यजामहे यज्ञियान्हन्तं देवा ई-
जामहा ईड्याँ आज्येन ॥ २ ॥ साध्वीर्मकदेव गीति नो अथ यज्ञस्य जिह्वामवि-

अ० ८ । अ० १ । व० १६] ५७८ [म० १० । अ० ४ । सू० ५५ ।

दाप् गुह्याम् । स आयुरागात्सुरभिर्वसानो भद्रार्मकर्वेवहूति नो अद्य ॥ १ ॥ त-
दद्य वाचः प्रथमं मसीय येनासुरा अभि देवा असीम । ऊर्जाद उत यज्ञियासः
पञ्च जना मम होत्रं जुषध्वम् ॥ ४ ॥ पञ्च जना मम होत्रं जुषन्तां गोजाता उत
ये यज्ञियासः । पृथिवी नः पार्थिवात्पात्वंहसोऽन्तरिक्षं दिव्यात्पात्वस्मान् ॥ ५ ॥
॥ १३ ॥ तन्तुं तन्वन्नजसो भानुमन्विहि ज्योतिष्मतः पथो रक्ष धिया कृतान् ।
अनुत्खणं वसत जोगुवामपो मनुर्भव जनया दैव्यं जनम् ॥ ६ ॥ अज्ञानहो नख-
ततोत सोम्या इष्कुण्ठं रशना ओत पिशत । अष्टाबन्धुरं वहताभितो रथं येन वे-
वासो अनयन्नभि प्रियम् ॥ ७ ॥ अश्मन्वती रीयते सं रभध्वमुत्तिष्ठत प्र तरता स-
खायः । अत्रा जहाम ये अस्मन्नशेवाः शिवान्वयमुत्तरे माभि वाजान् ॥ ८ ॥ त्वष्टा
श्रया वेदपसांमपस्तमो विभ्रत्पात्रा देवपानानि शन्तमा । शिशीति नूनं पंगुं स्वा-
यसं येन वृश्चादेतशो ब्रह्मणस्पतिः ॥ ९ ॥ सतो नूनं कवयः सं शिशीति वार्शी-
भिर्याभिरमृताय तक्षथ । विद्वांसः पदा गुह्यानि कर्तुं येन देवासो अमृतत्वमानशुः
॥ १० ॥ गर्भे योपामदधुर्वत्समासन्यपीच्येन मनसोत जिह्वया । स विश्वाहा सु-
मना योग्या अभि सिंषासनिर्वनते कार इज्जितिम् ॥ ११ ॥ १४ ॥

॥ ५४ ॥ ऋषिः-१-६ बृहदुक्थो वामदेव्यः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१,
६ त्रिष्टुप् । २ विराट् त्रिष्टुप् । ३, ४ आर्चीस्वराट् त्रिष्टुप् । ५ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥
धैषतः स्वरः ॥

॥ ५४ ॥ तां सु तैक्कीर्तिं मघवन्महित्वा यक्षा भीते रोदसी अह्वयेताम् । प्राचो
वेवाँ आतिरो दासमोजः प्रजायै त्वस्यै यदर्शित इन्द्र ॥ १ ॥ यदचरस्तन्वा वाह-
धानो बलानीन्द्र प्रवृणाणो जनेषु । मायेत्सा ते यानि युद्धान्याहुर्नाच शत्रुं ननु पुरा
विवित्से ॥ २ ॥ क उतु तै महिमेनः समस्यास्मत्पूर्वं ऋषयोऽन्तमापुः । यन्मातरं
च पितरं च साकमजनयथास्तन्वाः स्वायाः ॥ ३ ॥ चत्वारिंते असुर्याणि नामा-
दाभ्यानि महिषस्य सन्ति । त्वमङ्ग तानि विश्वानि वित्सेयेभिः कर्माणि मघवञ्च-
कर्त्तुं ॥ ४ ॥ त्वं विश्वा दधिषे केवलानि यान्याविर्या च गुहा वसूनि । काम-
मिन्मे मघवन्मा वि तारीस्त्वमाज्ञाता त्वमिन्द्रासि दाता ॥ ५ ॥ यो अदधाज्ज्यो-
तिषि ज्योतिरन्तर्यो अस्तजन्मधुना सं मधूनि । अथ प्रियं शूषमिन्द्राय मन्यं ब्रह्म-
कृतो बृहदुक्थादवाचि ॥ ६ ॥ १५ ॥

॥ ५५ ॥ ऋषिः-१-८ बृहदुक्थो वामदेव्यः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१,

अ० ८ । अ० १ । व० १८] ५७६ [म० १० । अ० ४ । सू० ५६ ।

८ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ५ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ३, ४, ६ त्रिष्टुप् । ७ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ५५ ॥ वूरे तन्नाम गुह्यं पराचैर्यत्त्वा भीते अह्वयेतां वयोधै । उदस्तभ्नाः पृथिवीं द्यामभीक्रे भ्रातुः पुत्रान्मघवन्तित्विषाणः ॥ १ ॥ महत्तन्नाम गुह्यं पुरुस्पृ-
ग्येन भूतं जनयो येन भव्यम् । प्रत्रं जातं ज्योतिर्यदस्य प्रियं प्रियाः समविशन्त
पञ्च ॥ २ ॥ आ रोदसी अपृणादोत मध्यं पञ्च देवाँ ऋतुशः सप्तसप्त । चतु-
स्त्रिंशता पुरुधा वि चष्टे सरूपेण ज्योतिषा विव्रतेत ॥ ३ ॥ यद्वृष औच्छः प्रथ-
मा विभानामजनयो येन पुष्टस्य पुष्टम् । यत्ते जामित्वमवरं परस्या महन्महत्या
असुरत्वमेकम् ॥ ४ ॥ विष्टुं दद्याणं समने बहूनां युवानं सन्तं पलितो जंगार ।
देवस्य पश्य काव्यं महित्वाद्या ममार स ह्यः समान ॥ ५ ॥ १६ ॥ शाक्येना
शाको अरुणः सुपर्ण आ यो महः शूरः सनादनीलः । यच्चिकेत सत्यमित्तम मोघं
वसुं स्पार्हमुत जेतोत दाता ॥ ६ ॥ ऐभिर्देवे वृष्ण्या पौस्यानि येभिरौक्षद्वृत्रहत्याय
वज्री । ये कर्मणः क्रियमाणस्य मह ऋतेकर्ममुदजायन्त देवाः ॥ ७ ॥ युजा कर्माणि
जनयन्विश्वौजां अशस्तिहा विश्वमनास्तुराषाद् । पीत्वी सोमस्य दिव आ वृथानः
शूरो निर्युधार्धमहस्यून ॥ ८ ॥ १७ ॥

॥ ५६ ॥ ऋषिः-१-७ बृहदुक्थो वामदेव्यः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥
छन्दः-१, ३ निचृत्त्रिष्टुप् । २ विराद् त्रिष्टुप् । ७ आर्ची स्वराद् त्रिष्टुप् । ४
पादनिचृज्जगती । ५ विराद् जगती । ६ आर्चीभुरिग् जगती ॥ स्वरः-१-३,
७ धैवतः । ४-६ निषादः ॥

॥ ५६ ॥ इदं त एकं पर ऊ त एकं तृतीयेन ज्योतिषा सं विशस्व । संवे-
शने तन्वाश्चररेधि प्रियो देवानां परमे जनित्रे ॥ १ ॥ तनूष्टे वाजिन्तन्वं नयन्ती
वामप्रस्मभ्यं धातु शर्म तुभ्यम् । अहूतो महो धरुणाय देवान्दिवीव ज्योतिः स्वमा
मिमीयाः ॥ २ ॥ वाज्यसि वाजिनेना सुवेनीः सुवितः स्तोमं सुवितो दिवं गाः ।
सुवितो धर्मं प्रथमानु सत्या सुवितो देवान्सुवितोऽनु पत्नम् ॥ ३ ॥ महिम्न एषां
पितरश्चनेशिरे देवा देवेष्वदधुरपि क्रतुम् । समविष्यचुरुत यान्यत्विषुरैषां तनूषु
नि विविशुः पुनः ॥ ४ ॥ सहोभिर्विश्वं परिं चक्रमूरजः पूर्वा धामान्यमिता मि-
मानाः । तनूषु विश्वा भुवना नि यैमिरे प्रासारयन्त पुरुष प्रजा अनु ॥ ५ ॥
विधा मूनवोऽसुरं स्वविदमास्थापयन्त नृत्तीयैत कर्मणा । स्वां प्रजां पितरः पित्र्यं

अ० ८ । अ० १ । व० २२] ५८० [म० १० । अ० ४ । मू० ५६ ।

सह आवरेष्वदधुस्तन्तुमाततम् ॥ ६ ॥ नावा न क्षोदः प्रदिशः पृथिव्याः स्वस्ति-
भिरिति दुर्गाणि विश्वा । स्वां प्रजां बृहदुक्थो महित्वावरेष्वदधादा परेषु ॥ ७ ॥ १८ ॥

॥ ५७ ॥ ऋषिः—१—६ बन्धुः सुबन्धुः श्रुतबन्धुर्विप्रबन्धुश्च गौपायनाः ॥
विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः—१ गायत्री । २—६ निचृद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ५७ ॥ मा प्र गामपथो वयं मा यज्ञादिन्द्र सोमिनः । मान्तः स्थुर्नो अरा-
तयः ॥ १ ॥ यो यज्ञस्य प्रसारनस्तन्तुर्वेष्वेवाततः । तमाहुतं नशीमहि ॥ २ ॥
मनो न्वा हुवामहे नाराशंसेन सोमेन । पितॄणां च मन्मभिः ॥ ३ ॥ आ त एतु
मनः पुनः क्रत्वे दक्षाय जीवसे । ज्योक् च सूर्ये दृशे ॥ ४ ॥ पुनर्नः पितरो मनो-
ददातु दैव्यो जनः । जीवं घ्रातं सचेमहि ॥ ५ ॥ वयं सोम मृते तव मनस्तनूषु
बिभ्रतः । प्रजावन्तः सचेमहि ॥ ६ ॥ १६ ॥

॥ ५८ ॥ ऋषिः—१—१२ बन्धादयो गौपायनाः ॥ देवता—मनआवर्तनम् ॥
निचृदनुष्टुप् छन्दः ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ ५८ ॥ यत्ते यमं वैवस्वतं मनो जगाम दूरकम् । तत्त आ वर्तयामसीह
क्षयाय जीवसे ॥ १ ॥ यत्ते दिवं यत्पृथिवीं मनो जगाम दूरकम् । तत्त आ वर्तया-
मसीह क्षयाय जीवसे ॥ २ ॥ यत्ते भूमिं चतुर्भृष्टिं मनो जगाम दूरकम् । तत्त आ
वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥ ३ ॥ यत्ते चतस्रः प्रदिशो मनो जगाम दूरकम् ।
तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥ ४ ॥ यत्ते समुद्रमर्णवं मनो जगाम दूरकम् ।
तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥ ५ ॥ यत्ते मरीचीः प्रवतो मनो जगाम
दूरकम् । तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥ ६ ॥ २० ॥ यत्ते अपो यदोषधीर्मनो
जगाम दूरकम् । तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥ ७ ॥ यत्ते सूर्यं यदुषसं मनो जगाम
दूरकम् । तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥ ८ ॥ यत्ते पर्वतान्बृहतो मनो ज-
गाम दूरकम् । तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥ ९ ॥ यत्ते विश्वमिदं ज-
गन्मनो जगाम दूरकम् । तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥ १० ॥ यत्ते
वराः परावतो मनो जगाम दूरकम् । तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥ ११ ॥
यत्ते भूतं च भव्यं च मनो जगाम दूरकम् । तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जी-
वसे ॥ १२ ॥ २१ ॥

॥ ५९ ॥ ऋषिः—१—१० बन्धादयो गौपायनाः ॥ देवता—१—३ निष्कृतिः ।

अ० ८ । अ० १ । व० २४] ५८१ [म० १० । अ० ४ । सू० ६० ।

४ निश्च्यतिः सोमश्च । ५, ६ असुनीतिः । ७ लिङ्गोक्ताः । ८, ९, १० द्यावापृथिव्यौ ।
१० द्यावापृथिव्याविन्द्रश्च ॥ छन्दः-१ विराद् त्रिष्टुप् । २, ४-६ निचृत्त्रि-
ष्टुप् । ३, ७ आर्ची स्वराद् त्रिष्टुप् । ८ भुरिक् पङ्क्तिः । ९ जगती । १० विराद्
जगती ॥ स्वरः-१-७ धैवतः । ८ पञ्चमः । ९, १० निषादः ॥

॥ ५६ ॥ प्र तार्यायुः प्रतरं नवीयः स्थातरेव क्रतुमता रथस्य । अध च्यवा-
न उत्तवीत्यर्थं परातरं सु निश्च्यतिर्जिहीताम् ॥ १ ॥ सामन्तु राये निधिमन्वञ्चं
करामहे सु पुरुष श्रवांसि । ता नो विश्वानि जरिता ममन्तु परातरं सु निश्च्यति-
र्जिहीताम् ॥ २ ॥ अभी पुर्यः पौंस्यैर्भवेम द्यौर्न भूमिं गिरयो नाजान् । ता नो
विश्वानि जरिता चिकेत परातरं सु निश्च्यतिर्जिहीताम् ॥ ३ ॥ मोषुणः सोम
मृत्यवे परा वाः पश्येम नु सूर्यमुच्चरन्तम् । द्युभिर्हितो जरिमा सू नो अस्तु
परातरं सु निश्च्यतिर्जिहीताम् ॥ ४ ॥ असुनीते मनो अस्मासु धारय जीवातवे
सु प्र तिरान् आयुः । गारन्धि नः सूर्यस्य सन्दर्शि घृतेन त्वं तन्वं वर्धयस्व ॥ ५ ॥
॥ २२ ॥ असुनीते पुनरस्मासु चक्षुः पुनः प्राणमिह नो धेहि भोगम् । ज्योक्
पश्येम सूर्यमुच्चरन्तमनुमते मृळया नः स्वस्ति ॥ ६ ॥ पुनर्नो अस्मै पृथिवी ददातु
पुनर्यौर्वेवी पुनरन्तरिक्षम् । पुनर्नः सोमस्तन्वं ददातु पुनः पृषा पृथ्यां दुया स्वस्तिः
॥ ७ ॥ शं रोदसी सुबन्धवे यन्ही अतस्य मातरा । भरतामप यद्रपो द्यौः पृथि-
वि जमा रपो मो षु ते किं चनाममत् ॥ ८ ॥ अर्व द्वे अर्व त्रिका दिवश्चरन्ति
भेषजा । जमा चरिष्येवैकं भरतामप यद्रपो द्यौः पृथिवि जमा रपो मो षु ते किं
चनाममत् ॥ ९ ॥ समिन्द्रेय गार्मन्द्वाहं य आर्वहदुशीनराण्या अनः । भरतामप
यद्रपो द्यौः पृथिवि जमा रपो मो षु ते किं चनाममत् ॥ १० ॥ २३ ॥

॥ ६० ॥ ऋषिः-१-५, ७-१२ बन्धवादयो गौपायनाः । ६ अगस्त्यस्य
स्वसैषा माता ॥ देवता-१-४, ६ असमाती राजा । ५ इन्द्रः । ७-११ सु-
बन्धोर्जीविताद्धानम् । १२ हस्तः ॥ छन्दः-१-३ गायत्री । ४, ५ निचृद् गायत्री । ६
पादनिचृदनुष्टुप् । ७, १०, १२ निचृदनुष्टुप् । ११ आर्च्यनुष्टुप् । ८, ९ निचृत् पङ्क्तिः ॥
स्वरः-१-५ षड्जः । ६, ७, १०-१२ गान्धारः । ८, ९ पञ्चमः ॥

॥ ६० ॥ आ जनं त्वेषसन्दर्शं माहीनानामुपस्तुतम् । अगन्म विभ्रतो नमः ॥ १ ॥
असमातिं नितोशनं त्वेषं निययिनं रथम् । भजेरथस्य सत्पतिम् ॥ २ ॥ यो ज-
नान्महिषां ईवातितस्थौ पवीरवान् । उतापवीरवान्युधा ॥ ३ ॥ यस्यैस्त्राकुरूपं

अ० ८ । अ० १ । व० २७] ५८२ [अ० १० । अ० ५ । सू० ६१ ।

अते रेवान्मराय्येधते दिवीव पञ्च कृष्टयः ॥ ४ ॥ इन्द्रं जत्रासमातिषुरथमोष्ठेषु
धारय । दिवीव सूर्ये दृशे ॥ ५ ॥ अगस्त्यस्य नदभ्यः समीं युनक्ति रोहिता ।
पणीन्न्यक्रमीरभि विश्वाप्राजन्नराधसः ॥ ६ ॥ २४ ॥ अयं मातायं पितायं जी-
वातुरागमत् । इदं तव प्रसर्पणं सुबन्धवेद्वि निरिहि ॥ ७ ॥ यथा युगं वरत्रया
नष्टन्ति धरुणाय कम् । एवा दाधार ते मनो जीवातवे न मृत्यवेऽथो अरिष्टता-
तये ॥ ८ ॥ यथेयं पृथिवी मही दाधारेमान्वनस्पतीन् । एवा दाधार ते मनो जी-
वातवे न मृत्यवेऽथो अरिष्टतातये ॥ ९ ॥ यमादहं वैवस्वतात्सुबन्धोर्मन आभरम् ।
जीवातवे न मृत्यवेऽथो अरिष्टतातये ॥ १० ॥ न्यग्वातोऽववाति न्यक्तपति
सूर्यः । नीचीनमध्न्या दुहेन्यग्भवतु ते रपः ॥ ११ ॥ अयं मे हस्तो भगवानयं मे
भगवत्तरः । अयं मे विश्वभेषजोऽयं शिवाभिमर्शनः ॥ १२ ॥ २५ ॥ ४ ॥

॥ ६१ ॥ ऋषिः—१—२७ नाभानेदिष्ठो मानवः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१,
८—१०, १५, १६, १८, १९, २१ निचृत्त्रिष्टुप् २, ७, ११, १२, २० विराद्
त्रिष्टुप् । ३, २६ आर्ची स्वराद् त्रिष्टुप् । ४, १४, १७, २२, २३, २५ पा-
दनिचृत्त्रिष्टुप् । ५, ६, १३ त्रिष्टुप् । २४, २७ आर्चीधुरिक् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६१ ॥ इदमित्था रौद्रं गूर्तवचा ब्रह्म कृत्वा शच्यामन्तराजौ । क्राणा य-
दस्य पितरा मंहनेष्टाः पर्षत्पक्थे अहन्ना सप्त होतृन् ॥ १ ॥ स इहानाय दभ्याय
वन्वञ्च्यवान् : सूर्दैरमिमीत् वेदिम् । तूर्वयाणो गूर्तवचस्तमः क्षोदो न रेतं इ-
त ऊति सिञ्चत् ॥ २ ॥ मनो न येषु हर्वनेषु तिग्मं विपः शच्या वनुथो द्रवन्ता ।
आ यः शर्याभिस्तुविनृम्णो अस्याश्रीणीतादिशं गभस्तौ ॥ ३ ॥ कृष्णा य-
द्रोषुरुणीषु सीदद्विवो नपाताशिवना हुवे वाम् । वीतं मे यज्ञमार्गतं मे अन्नं व-
वन्वांसा नेषमस्मृतधू ॥ ४ ॥ प्रथिष्ट यस्य वीरकर्मिण्यादनुष्ठितं नु नर्यो
अपौहत् । पुनस्तदा वृहति यत्कनाया दुहितुरा अनुभृतमनर्वा ॥ ५ ॥ २६ ॥
मध्या यत्कर्त्तृमभवदभीके कामं कृण्वाने पितरि युवत्याम् । मनानग्रेतो जहतुर्वि-
यन्ता सानौ निषिक्तं सुकृतस्य योनौ ॥ ६ ॥ पिता यत्स्वां दुहितरमधिष्कन्क्ष-
या रेतः सञ्जग्मानो निषिञ्चत् । स्वाध्याऽजनयन्ब्रह्म देवा वास्तोष्पतिं व्रतपां
निरतक्षन् ॥ ७ ॥ स ई वृषा न फेनमस्यदाजौ स्मदा परैदपं दध्रेचैताः । सर-
त्पदा न दक्षिणा परावृद्ध न ता नु मे पृशन्त्यो जगृध्रे ॥ ८ ॥ मन्त्र न वद्विः
प्रजाया उपदिदरग्निं न नग्न उप सीददूधः । सनितेध्मं सनितोत वाजं स धर्ता
जज्ञे सहसा यवीयुत् ॥ ९ ॥ मन्त्र कृमायाः सूर्य नवग्वा अतं वदन्त अतयु-

अ० ८ । अ० २ । व० १] ५८३ [म० १० । अ० ५ । सू० ६२ ।

क्तिमग्मन् । बिबर्हिमो य उप गोपमागुरदक्षिणामो अच्युता वुदुक्षन् ॥ १० ॥
 ॥ २७ ॥ मच्च कनायाः सख्यं नवीयो राधो न रेत अतमितुरसयन् । शुचि यसे
 रेवण आयजन्त सबर्धुपायाः पर्य उस्त्रियायाः ॥ ११ ॥ पश्चा यत्पश्चा वियुता
 बुधन्तेति अवीति वक्तरी रराणः । वसोर्वसुत्वा कारवोऽनेहा विश्वं विवेष्टि द्रवि-
 णमुप जु ॥ १२ ॥ तदिन्वस्य परिषदांनो अगमन्युरु सदनतो नार्षदं बिभित्सन् ।
 वि शुष्णस्य सङ्ग्रथितमनुर्वा विदत्पुरुषजातस्य गुहा यत् ॥ १३ ॥ भर्गो ह ना-
 मोत यस्य देवाः स्वर्णये त्रिषधस्थे निषेदुः । अग्निर्ह नामोत जातवेदाः भुधी
 नो होतश्चतस्य होताधुक् ॥ १४ ॥ उत त्या मे रौद्रौवर्चि मन्ता नासत्याविन्द्र
 गूर्तये यजध्वै । मनुष्वृक्तवर्हिषे रराणा मन्दू हितप्रयसा विजु यज्यू ॥ १५ ॥
 ॥ २८ ॥ अयं स्तुतो राजा वन्दि वेधा अपश्च विप्रस्तरति स्वसेतुः । स कक्षी-
 वन्तं रेजयत्सो अग्निनेमि न चक्रमवतो रघुद्रु ॥ १६ ॥ स द्विवन्धुर्वैतरणो यष्टा
 सबर्धु धेनुमस्वं दुहध्वै । सं यन्मित्रावरुणा वृज्ज उक्थैर्ज्येष्ठैर्भिर्यमणं वरुथैः
 ॥ १७ ॥ तद्वन्धुः सूरिदिवि ते धियन्था नाभानेदिष्टो रपति प्र वेनन् । सा
 नो नाभिः परमास्य वा ग्राहं तत्पश्चा कतिथश्चिदास ॥ १८ ॥ इयं मे
 नाभिरिह मे सधस्थमिमे मे देवा अयमस्मि सर्वः । द्विजा अहं प्रथमजा-
 अतस्येदं धेनुरदुहज्जायमाना ॥ १९ ॥ अधासु मन्द्रो अरतिर्विभावाव स्यति
 द्विवर्तनिर्वनेषाद् । ऊर्ध्वा यच्छ्रेणिर्न शिशुर्दन्मच्च स्थिरं शैवृधं सूत माता ॥ २० ॥
 ॥ २६ ॥ अधा गाव उपमाति कनाया अनु श्वान्तस्य कस्य चित्पर्युः । शुधि
 त्वं सुद्रविणो नस्त्वं याळाश्वघ्नस्य वावृधे सूनृताभिः ॥ २१ ॥ अध त्वमिन्द्र वि-
 द्दधस्मान्महो राये नृपते वज्रबाहुः । रक्षा च नो मघोनः पाहि सूरिनेनेहसस्ते
 हरिवो अभिष्टौ ॥ २२ ॥ अध यद्राजाना गर्विष्टौ सरत्सरण्युः कारवै जरण्युः ।
 विप्रः प्रेष्टुः स छेषां बभूव परा च वक्तुत पर्षदेनान् ॥ २३ ॥ अधा न्वस्य जे-
 न्यस्य पुष्टौ वृथा रेभन्त ईमहे तदनु । सरण्युरस्य सूनुरश्वो विप्रश्चासि श्व-
 सश्च सातौ ॥ २४ ॥ युवोर्यदि सख्यायास्मे शर्धाय स्तोमं जुजुषे नमस्वान् ।
 विश्वत्र यस्मिन्ना गिरः समीचीः पूर्वीव गातुर्दाशत्सूनृतायै ॥ २५ ॥ स गृणानो
 अद्विर्वेववानिति सुबन्धुर्नमसा सूक्तैः । वर्धेदुक्थैर्वचोभिरा हि नूनं व्यध्वैति पर्य-
 स उस्त्रियायाः ॥ २६ ॥ त ऊषुणो महो यजत्रा भूत देवास उतये सजोषाः ।
 ये वाजा अनयता वियन्तो ये स्था निवेतारो अमूराः ॥ २७ ॥ ३० ॥ १ ॥

॥ ६२ ॥ अधिः-१-११ नाभानेदिष्टो मानवः ॥ देवता-१-६ विश्वेदेवा-

अ० ८ । अ० २ । व० ३] ५८४ [म० १० । अ० ५ । सू० ६३

अङ्गिरसो वा । ७ विश्वेदेवाः । ८-११ सावर्णेर्दानस्तुतिः ॥ छन्दः-१, २ वि-
राद् जगती । ३ पादनिचृज्जगती । ४ निचृज्जगती । ५ अनुष्टुप् । ८, ९ निचृदनुष्टुप्
६ बृहती । ७ विराद् पङ्क्तिः । १० गायत्री । ११ भुरिक् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-४
निषादः । ५, ८, ९ गान्धारः । ६ मध्यमः । ७ पञ्चमः । १० षड्जः । ११ धैवतः ॥

॥ ६२ ॥ ये यज्ञेन दक्षिणया समक्ता इन्द्रस्य सख्यममृतत्वमानश । तेभ्यो
भद्रमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः ॥ १ ॥ य उदाजन्पितरो
गोमयं वस्वृतेनाभिन्दन्परिवत्सरे बलम् । दीर्घायुत्वमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृ-
भ्णीत मानवं सुमेधसः ॥ २ ॥ य ऋतेन सूर्यमारोहयन् दिव्यप्रथयन्पृथिवीं मा-
तरं वि । सुप्रजास्त्वमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः ॥ ३ ॥ अयं
नाभां वदति वल्गु वो गृहे देवपुत्रा ऋषयस्तच्छृणोतन । सुब्रह्मण्यमङ्गिरसो वो
अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः ॥ ४ ॥ विरूपास इदृषयस्त इन्द्रम्भीरवेपसः ।
ते अङ्गिरसः सूनवस्ते अग्नेः परि जज्ञिरे ॥ ५ ॥ १ ॥ ये अग्नेः परि जज्ञिरे वि-
रूपासो दिवस्परि । नवग्नो नु दशग्नो अङ्गिरस्तमः सचां देवेषु मंहते ॥ ६ ॥ इन्द्रेण युजा
निः सृजन्त वायतो व्रजं गोमन्तमश्विनम् । सहस्रं मे ददतो अष्टकुर्यः श्रवो
देवेष्वक्रत ॥ ७ ॥ प्र नूनं जायतामयं मनुस्तो नमेव रोहतु । यः सहस्रं शताश्वं सचो-
दानाय मंहते ॥ ८ ॥ न तमश्नोति कश्चन दिव ईव सान्त्वारभम् । सावर्ण्यस्य
दक्षिणा वि सिन्धुरिव पप्रथे ॥ ९ ॥ उत दासा परिविषे स्मर्दिष्टी गोपरीणसा ।
यदुस्तुर्वश्वं मामहे ॥ १० ॥ सहस्रदा ग्रामणीर्मा रिषन्मनुः सूर्येणास्य यतमानैतु
दक्षिणा । सावर्णेर्देवाः प्र तिन्त्वाबुर्यस्मिन्श्रान्ता असनाम वाजम् ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ ६३ ॥ ऋषिः-१-१७ गयः श्रुतः ॥ देवता-१-१४, १७ विश्वेदे-
वाः । १५, १६ पथ्यास्वस्तिः ॥ छन्दः-१, ६, ८, ११-१३ विराद् जगती ।
२, ३, १०, १४ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ४, ५, ७ निचृज्जगती । ९ आर्चीस्वराद्
जगती । १५ जगती त्रिष्टुप् । १६ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् । १७ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥
स्वरः-१-४ निषादः । १५ निषादो धैवतो वा । १६, १७ धैवतः ॥

॥ ६३ ॥ परावतो ये दिधिषन्त आप्यं मनुश्रीतासो जनिमा विवस्वतः । य-
यातेर्ये नहुष्यस्य बर्हिषि देवा आसतेते अग्निं ब्रुवन्तु नः ॥ १ ॥ विश्वा हि वो न-
मस्यान्ति वन्द्या नामानि देवा उत यज्ञियानि वः । ये स्थ जाता अर्दितेऽञ्चयस्परि
ये पृथिव्यास्ते म इह श्रुता हवम् ॥ २ ॥ येभ्यो माता मधुमत्पिबन्ते पयः पीयूषं

अ० ८ । अ० २ । व० ६] ५८५ [म० १० । अ० ५ । सू० ६४ ।

धौरदितिरद्विर्वाः । उक्थशुष्मानृषभरान्स्वप्नसरताँ आदित्याँ अतुं मदा स्वस्तये
॥ ३ ॥ नृचक्ष्मो अर्निमिषन्तो अर्हणां बृहदेवासो अमृतत्वमानशुः । उयोती-
स्था अर्हिमाया अनागसो विवो वर्ष्माणं वसते स्वस्तये ॥ ४ ॥ सञ्चाजो ये सु-
वृधो यज्ञमाययुरपरिहृता दधिरे विवि क्षयम् । ताँ आ विषाम नमसा सुवृक्तिभि-
र्महो आदित्याँ अर्दिति स्वस्तये ॥ ५ ॥ ३ ॥ को वः स्तोमं राधति यं जुजोषथ
विश्वे देवासो मनुषो यति घृन । को वोऽध्वरं तुविजाता अरं कश्चो नः पर्षद-
त्पंहः स्वस्तये ॥ ६ ॥ गेभ्यो होत्राँ प्रथमामायेजे मनुः समिद्धाग्निर्मनसा सप्त
होतृभिः । त आदित्या अर्भयं शर्म यच्छत सुगा नः कर्त सुपथा स्वस्तये ॥ ७ ॥
य ईशिरे भुवनस्य प्रचेतसो विश्वस्य स्थातुर्जगतश्च मन्तवः । ते नः कृतादकृतादे-
नसस्पर्ध्या देवासः पिपृता स्वस्तये ॥ ८ ॥ भरेषिन्द्रं सुहवं हवामहेऽहोमुचं सु-
कृतं दैव्यं जनम् । अग्नि मित्रं वरुणं सातये भगं द्यावापृथिवी मरुतः स्वस्तये ॥ ९ ॥
सुत्रामाणं पृथिवीं द्यामनेहसं सुशर्माणमर्दिति सुप्रणीतिम् । देवीं नार्यं स्वाश्चित्राम-
नागसमस्रवन्तीमा रुहेमा स्वस्तये ॥ १० ॥ ४ ॥ विश्वे यजत्रा अर्धि वोचतोतये त्रायध्वं
नो दुरेवाया अभिहुतः । सत्यो वो देवहूया हुवेम शृण्वतो देवा अवसे स्व-
स्तये ॥ ११ ॥ अपामीत्रामण विश्वामनाहुतिमपाराति दुर्विदत्रामघायतः । आरे
देवा तेषो अस्मद्युयोतनोरु णः शर्म यच्छता स्वस्तये ॥ १२ ॥ अरिष्टः समर्तो विश्वं
एधते प्र प्रजाभिर्जायते धर्मणस्परि । यमादित्यासो नयथा सुनीतिभिरति विश्वानि
दुरिता स्वस्तये ॥ १३ ॥ यं देवासोऽव्यथ वाजसातौ यं शूरसाता मरुतो हिते धने ।
आतुर्यावाणं रथमिन्द्र सानसिमरिष्यन्तमा रुहेमा स्वस्तये ॥ १४ ॥ स्वस्ति नः
पृथ्यासु धन्वसु स्वस्त्यप्सु वृजने सर्व्वेति । स्वस्ति नः पुत्रकृथेषु योनिषु स्वस्ति
राये मरुतो दधातन ॥ १५ ॥ स्वस्तिरिद्धि प्रपथे श्रेष्ठा रेक्णस्वत्यभि या वाम-
मेति । सा नो अमा सो अरणे नि पातु स्वावेशा भवतु देवर्गोपा ॥ १६ ॥ एवा
धुतेः सूनुरवीवृषहो विश्व आदित्या अदिते मनीषी । इशानासो नरो अमर्त्ये-
नास्तावि जनो विव्यो गयेन ॥ १७ ॥ ५ ॥

॥ ६४ ॥ ऋषिः—१-१७ गयः प्लातः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः—१,
४, ५, ६, १०, १३, १५ निचृज्जगती । २, ३, ७, ८, ११ विराट् जगती ।
६, १४ जगती । १२ त्रिष्टुप् । १६ निचृत्त्रिष्टुप् । १७ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥
स्वरः—१—११, १३—१५ निषादः । १२, १६, १७ धैवतः ॥

अ० ८ । अ० २ । व० ६] ५८६ [म० १० । अ० ५ । सू० ६५ ।

॥ ६४ ॥ कथा देवानां कतमस्य यामनि सुमन्तु नाम शृण्वतां मनामहे ।
 को मृळाति कतमो नो मयस्करत्कतम ऊती अभ्या वर्तति ॥ १ ॥ कृत्यन्ति
 क्रतवो हृत्सु धीतयो वेनन्ति वेमाः पतयन्त्या दिशः । न मर्दिता विद्यते अन्य
 एभ्यो देवेषु मे अधि कामा अयंसत ॥ २ ॥ नरा वा शंसं पृषणमगोह्यमग्निदे-
 वेद्धमभ्यर्चसे गिरा । सूर्यामासा चन्द्रमसा यमं दिवि त्रितं वातमुषसंभुक्तमश्विना
 ॥ ३ ॥ कथा कविस्तुवीरवान्कया गिरा बृहस्पतिर्वावृधते सुवृक्तिभिः । अज ए-
 कपात्सुहवोभिश्चकंभिरहिः शृणोतु बुध्न्योऽहवीमनि ॥ ४ ॥ दक्षस्य वादिते ज-
 न्मनि धृते राजाना मित्रावरुणा विवाससि । अतूर्तपन्थाः पुरुरथो अर्यमा सम-
 होता विषुरूपेषु जन्मसु ॥ ५ ॥ ६ ॥ ते नो अर्वन्तो हवनश्रुतो हवं विश्वे शृ-
 णवन्तु वाजिनो मितद्रवः । मह्यसा मेधसाताविव त्मना महो ये धनं समिधेषु
 जग्निरे ॥ ६ ॥ प्र वो वायुं रथयुजं पुरन्धि स्तोमैः कृणुध्वं सख्यायं पृषणम् । ते
 हि देवस्य सवितुः सर्वामनि क्रतुं सचन्ते सचितः सचेतसः ॥ ७ ॥ त्रिः सप्त
 सप्ता नद्यो महीरपो वनस्पतीन्पर्वतां अमिमृतये । कृशानुमस्तृन्तिष्यं सधस्थ-
 आ रुद्रं रुद्रेषु रुद्रियं हवामहे ॥ ८ ॥ सरस्वती सरयुः सिन्धुरुर्मिभिर्महो मही-
 रवसा यन्तु वज्रणीः । देवीरापो मातरः सूदयित्वो घृतवत्पयो मधुमन्नो अर्चत
 ॥ ९ ॥ उत माता बृहद्विवा शृणोतु नस्त्वष्टा देवेभिर्जनिभिः पिता वचः । अ-
 भुक्ता वाजो रथस्पातिर्भगो रणवः शंसः शशमानस्य पातु नः ॥ १० ॥ ७ ॥ र-
 णवः सन्दष्टौ पितुमां इव जयो भद्रा रुद्राणां मरुतामुपस्तुतिः । गोभिः प्याम य-
 शसो जनेष्वा सदा देवास इळ्या सचेमहि ॥ ११ ॥ यां मे धियं मरुत इन्द्र देवा
 अर्ददात वरुण मित्र यूयम् । तां पीपयत पर्यसेव धेनुं कुविजिरो अधि रथे बहाथ
 ॥ १२ ॥ कुविदङ्ग प्रति यथा चिदस्य नः मजात्यस्य मरुतो बुबोधथ । नाभा
 यत्र प्रथमं सन्नसामहे तत्र जामित्वमर्दितिर्दधातु नः ॥ १३ ॥ ते हि द्यावापृथिवी
 मातरा मही देवी देवाञ्जन्मना यज्ञिये इतः । उभे विभृत उभयं भरीमभिः पुरु
 रेतोसि पितृभिश्च सिञ्चतः ॥ १४ ॥ वि षा होत्रा विश्वमश्नोति वार्यं बृहस्प-
 तिररमतिः पनीयसी । ग्रावा यत्र मधुषुबुच्यते बृहदवीवशन्त मतिभिर्मनीषिणः ॥ १५ ॥
 एवा कविस्तुवीरवा अतज्ञा द्रविणस्युर्द्रविणसश्चक्रानः । उवधेभिरत्र मतिभिश्च
 विप्रोऽपीपयद्रयो दिव्यानि जन्म ॥ १६ ॥ एवा प्लुतेः सूनुरवीवृधद्वो विश्व आदित्या
 अदिते मनीषी । ईशानासो नरो अमर्त्येनास्तावि जनो दिव्यो गयेन ॥ १७ ॥ ८ ॥

॥ ६५ ॥ ऋषिः—१-१५ वसुकर्णो वासुक्रः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः—१,

अ० ८ । अ० २ । व० ११] ५८७ [म० १० । अ० ५ । सू० ६५ ।

४, ६, १०, १२, १३ निवृज्जगती । २ पादनिवृज्जगती । ३, ७, ६ विराद जगती । ५, ८, ११ जगती । १४ त्रिष्टुप् । १५ विराद त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-१३ निषादः । १४, १५ धैवतः ॥

॥ ६५ ॥ अग्निरिन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा वायुः पूषा सरस्वती सजो-
षंसः । आदित्या विष्णुर्मरुतः स्वर्बृहत्सोमो रुद्रो अर्दितिर्ब्रह्मणस्पतिः ॥ १ ॥
इन्द्राग्नी वृत्रहत्येषु सत्पती मिथो हिंन्वाना तन्वांसमोकसा । अन्तरिक्षं मद्या
पंपुरोजसा सोमो घृतश्रीर्महिमानमीरयन् ॥ २ ॥ तेषां हि मद्रा महतामनर्वणां
स्तोमाँ इर्यमृतज्ञा ऋतावृधाम् । ये अप्सवर्मणां चित्राधमस्ते नो रासन्तां सु-
हये सुमित्र्याः ॥ ३ ॥ स्वर्णरमन्तरिक्षाणि रोचना द्यावाभूमी पृथिवी स्कम्भुरो-
जसा । पृक्षा इव महयन्तः सुरातयो देवाः स्तवन्ते मनुषाय सूरयः ॥ ४ ॥ मित्राय
शिक्ष वरुणाय दाशुषे या सम्राजा मनसा न प्रयुच्छतः । ययोर्धाम धर्मणा रोचते
बृहद्योरुभे रोदसी नाधसी वृतौ ॥ ५ ॥ ६ ॥ या गौर्वर्तनिं पुर्येति निष्कृतं पयो
दुहाना वतनीरवारतः । सा प्रमुवाणा वरुणाय दाशुषे देवेभ्यो दाशवृषिषां वि-
वस्वते ॥ ६ ॥ विवस्वसो अग्निजिह्वा ऋतावृधे ऋतस्य योनिं विमृशन्त आसते ।
द्यां स्कभित्व्यप आ चंकुरोजसा यज्ञं जन्ति त्वीतन्वी । नि मामृजुः ॥ ७ ॥
परिक्षितां पितरां पूर्वजावरी ऋतस्य योनां क्षयतः समोकसा । द्यावापृथिवी व-
रुणाय सजते घृतवत्पयो महिषाय पिन्वतः ॥ ८ ॥ पर्जन्यावाता वृषभा पुरीषि-
लेन्द्रवायू वरुणो मित्रो अर्यमा । देवाँ आदित्याँ अर्दितिं हवामहे ये पार्थिवासो दि-
व्यासो अप्सु ये ॥ ९ ॥ त्वष्टारं वायुमृभवो य ओहते दैव्या होतारा उषसं स्व-
स्तये । बृहस्पतिं वृत्रखादं सुमेधसमिन्द्रियं सोमं धनसा उ ईमहे ॥ १० ॥ १० ॥
ब्रह्म गामश्वं जनयन्त ओषधीर्वनस्पतीन्पृथिवीं पर्वताँ अपः । सूर्यं विवि रोहयन्तः
सुदानव आर्यां वता विमृजन्तो अघि क्षमि ॥ ११ ॥ भुज्युमंहसः पिपृथो निर-
श्विना श्यावं पुत्रं बध्निमत्या अजिन्वतम् । कमधुर्वं विमदायोहयुर्वुवं विष्णाव्वं-
विश्वकायावं सृजथः ॥ १२ ॥ पावीरवी तन्यतुरेकपादजो दिवो धतां सिन्धुरापः
समुद्रियः । विश्वे देवांसः शृण्वन्वचांसि मे सरस्वती सह धीभिः पुरन्ध्या ॥ १३ ॥
विश्वे देवाः सह धीभिः पुरन्ध्या मनोर्यजत्रा अमृतां ऋतज्ञाः । रातिषाचो अभिषाचः
स्वर्विदः स्वर्गिरो ब्रह्म सूक्तं जुषेरत ॥ १४ ॥ देवान्वसिष्ठो अमृतान्ववन्दे ये विश्वे
भुवनाभि प्रतस्थुः । ते नो रासन्तामुखायमद्य युयं पात स्वस्तिभिः सदानः ॥ १५ ॥ १५ ॥

अ० ८ । अ० २ । व० १४] ५८८ [व० १० । अ० ५ । सू० ६६ ।

॥ ६६ ॥ ऋषिः—१—१५ वसुकर्णो वासुकः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥
छन्दः—१, ३, ५—७ जगती । २, १०, १२, १३ निचृज्जगती । ४, ८, ११
विराड् जगती । ६ पादनिचृज्जगती । १४ आर्चीस्वराद् जगती । १५ विराद्
त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—१४ निषादः । १५ धैवतः ॥

॥ ६६ ॥ देवान्हुवे बृहच्छ्रवसः स्वस्तये ज्योतिष्कृतो अध्वरस्य प्रचेतसः ।
ये वावृधुः प्रतरं विश्ववेदस इन्द्रज्येष्ठासो अमृतां ऋतावृधः ॥ १ ॥ इन्द्रप्रसूता
वरुणप्रशिष्टा ये सूर्यस्य ज्योतिषो भागमानशुः । मरुद्गणे वृजने मन्म धीमहि मा-
घोने यज्ञं जनयन्त सूर्यः ॥ २ ॥ इन्द्रो वसुभिः परि पातु नो गर्यमादित्यैर्नो
अदितिः शर्म यच्छतु । रुद्रो रुद्रेभिर्देवो मृळ्याति नस्त्वष्टा नो आभिः सुविताय
जिन्वतु ॥ ३ ॥ अदितिर्द्यावापृथिवी ऋतं महदिन्द्राविष्णुं मरुतः स्वर्बृहत् । देवाँ
आदिसाँ अवसे हवामहे वसुष्टुद्रान्तर्सवितारं सुदंससम् ॥ ४ ॥ सरस्वानधीभिर्व-
रुणो धृतव्रतः पूषा विष्णुर्महिमा वायुरश्विनौ । ब्रह्मकृतो अमृता विश्ववेदसः शर्म
नो यंसन् त्रिवरुथं महसः ॥ ५ ॥ १२ ॥ वृषा यज्ञो वृषणः सन्तु यज्ञिया वृषणो
देवा वृषणो हविष्कृतः । वृषणा द्यावापृथिवी ऋतावरी वृषा पर्जन्यो वृषणो वृ-
षस्तुभः ॥ ६ ॥ अग्नीषोमा वृषणा वाजसातये पुरुप्रशस्ता वृषणा उपं भुवे ।
यावींजिरे वृषणो देवयज्यया ता नः शर्म त्रिवरुथं वि यंसतः ॥ ७ ॥ धृतव्रताः
क्षत्रिया यज्ञनिष्कृतो बृहद्देवा अध्वराणामभिश्चियः । अग्निहोतार ऋतसापो
अदुहोऽपो असृजन्ननु वृत्रतूर्ये ॥ ८ ॥ द्यावापृथिवी जनयन्नभि व्रताप ओषधीर्वि-
निनानि यज्ञिया । अन्तरिक्षं स्वरा पप्रुतये वशं देवासस्तन्वीर्नि मामृजुः ॥ ९ ॥
धर्तारो दिव ऋभवंः सुहस्ता वातापर्जन्या महिषस्य तन्यतोः । आप ओषधीः
प्र तिरन्तु नो गिरा भगो रातिर्वाजिनो यन्तु मे हवम् ॥ १० ॥ १३ ॥ समुद्रः
सिन्धू रजो अन्तरिक्षमज एकपात्तनयित्वरुणवः । अहिर्बुध्न्यः शृणवद्वचांसि मे
विश्वे देवास उत सूर्यो मय ॥ ११ ॥ स्याम वो मनवो देववीतये प्राञ्च नो यज्ञं
प्रणयत साधुया । आदित्या रुद्रा वसवः सुदानव इमा ब्रह्म शस्यमानानि जिन्वत
॥ १२ ॥ दैव्या होतारा प्रथमा पुरोहित ऋतस्य पन्थामन्वेमि साधुया । क्षेत्रस्य
पतिं प्रतिवेशमीमहे विश्वान्देवाँ अमृताँ अप्रयुच्छतः ॥ १३ ॥ वसिष्ठासः पितृव-
दाचमक्रत देवाँ ईळाना ऋषिवत्स्वस्तये । प्रीता इव ज्ञातयः काममेत्यास्मे देवा-
सोऽव धूनुता वसु ॥ १४ ॥ देवान्वसिष्ठो अमृतान्ववन्दे ये विश्वा भुवनाभि प्र-
तस्युः । ते नो ससन्तामुरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ १५ ॥ १४ ॥

अ० ८ । अ० २ । व० १७] ५८६ [म० १० । अ० ५ । सू० ६८ ।

॥ ६७ ॥ ऋषिः—१—१२ अयास्यः ॥ बृहस्पतिर्देवता ॥ छन्दः—१
विराद् त्रिष्टुप् । २-७, ११ निचृत्त्रिष्टुप् । ८-१०, १२ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६७ ॥ इमां धियं सप्तशीर्ष्णीं पिता न ऋतप्रजातां बृहतीमविन्दत् । तु-
रीयं स्विजनयद्विश्वजन्योऽयास्य उक्थमिन्द्राय शंसन् ॥ १ ॥ ऋतं शंसन्त
ऋजु दीध्याना दिवस्पुत्रासो अमुरस्य वीराः । विप्रं पदमार्जरसो दधाना यज्ञ-
स्य धाम प्रथमं मनन्त ॥ २ ॥ हंसैरेव सखिभिर्वावदद्भिरश्मन्मयानि नहन्ता
व्यस्यन् । बृहस्पतिराभिकनिष्कदद्वा उत प्रास्तौदुच्चं विद्धा अंगायत् ॥ ३ ॥ अबो
द्वाभ्यां पर एकया गा गुहा तिष्ठन्तीरनृतस्य सेतौ । बृहस्पतिस्तमसि ज्योतिरि-
च्छशुदुस्त्रा आकृविं हि तिस्र आवः ॥ ४ ॥ विभिद्या पुरं शयथेमपाचीं निस्त्री-
णि साकमुदधेरकृन्तत् । बृहस्पतिरुषसं सूर्यं गामर्कं विवेद स्तनयन्निव द्यौः ॥ ५ ॥
इन्द्रो वलं रक्षितारं दुधानां कुरेणैव वि चकर्ता रवेण । स्वेदाज्जिभिराशिरमि-
च्छमानोऽरोदयत्पणिमा गा अमुष्णात् ॥ ६ ॥ १५ ॥ स ई' सत्येभिः सखिभिः
शुचिर्गोधायसं वि धनसैरददः । ब्रह्मणस्पतिर्वृषभिर्वराहैर्धर्मस्वेदेभिर्द्रविणं व्या-
नद् ॥ ७ ॥ ते सत्येन मनसा गोपतिं गा इयानास इषणयन्त धीभिः । बृहस्प-
तिर्मिथोअवद्यपेभिरुदुक्षिया असृजत स्वयुग्भिः ॥ ८ ॥ तं वर्धयन्तो मतिभिः
शिवाभिः सिंहमिव नानदतं सधस्थे । बृहस्पतिं वृषणं शूरसातौ भरेभरे अनु
मदेम जिष्णुम् ॥ ९ ॥ यदा वाजमसंनद्विश्वरूपमा घामरुक्षुदुत्तराणि सव्यं ।
बृहस्पतिं वृषणं वर्धयन्तो नाना सन्तो विभ्रंतो ज्योतिरासा ॥ १० ॥ सत्यामा-
शिषं कृणुता वयोधै कीरिं चिद्धयवथ स्वेभिरेवैः । पश्चा मृधो अप भवन्तु बि-
श्वास्तद्रोदसी शृणुतं विश्वमिन्वे ॥ ११ ॥ इन्द्रो मद्वा महतो अणवस्य वि मूर्धा-
नमभिनदद्बुदस्य । अहन्नहिमरिणात्सप्त सिन्धुन्देवैर्द्यावापृथिवी प्रावतं नः ॥ १२ ॥ १६ ॥

॥ ६८ ॥ ऋषिः—१—१२ अयास्यः ॥ बृहस्पतिर्देवता ॥ छन्दः—१,
१२ विराद् त्रिष्टुप् । २, ८—११ त्रिष्टुप् । ३-७ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६८ ॥ उदप्रुतो न वयो रक्षमाणो वावदतो अभ्रियस्पेव घोषाः । गि-
रिभ्रजो नोर्मयो मदनतो बृहस्पतिमभ्यर्का अनावन् ॥ १ ॥ सं गोभिराङ्गि-
रसो नक्षमाणो भग इवेदर्धमणं निनाय । जने मित्रो न दम्पती अनक्ति बृहस्पते
वाजयाशूरिवाजौ ॥ २ ॥ साध्वर्षा अतिथिनीरिषिराः स्यार्हाः सुवर्णा अनवद्य-
रूपाः । बृहस्पतिः पर्वतेभ्यो वितूर्या निर्गा ऊपे यवमिव स्थिविभ्यः ॥ ३ ॥ आ-

अ० ८ । अ० २ । व० २०] ५६० [म० १० । अ० ६ । सू० ६६ ।

पुष्यायन्मधुन ऋतस्य योनिमवाक्षिपन्नर्क उल्कामिव द्योः । बृहस्पतिरुद्धरश्मनो
गा भूम्या उद्रेव वि त्वर्चं विभेद ॥ ४ ॥ अग् ज्योतिषा तमो अन्तरिक्षाद्बुधः
शीपालमिव वात आजत् । बृहस्पतिरनुमृश्या बलस्याभ्रमिव वात आ चक्र आ
गाः ॥ ५ ॥ यदा बलस्य पीयतो जसु भेदहस्पतिरग्नितपोभिरर्कैः । दग्निर्न
जिह्वा परिविष्टमादवाविर्निधीरकृणोदुसियाणाम् ॥ ६ ॥ १७ ॥ बृहस्पतिर-
मत् हि त्यदासां नाम स्वरीणां सदेने गुहा यत् । आण्डेव भिक्षा शकुनस्य ग-
र्भमुदुसियाः पर्वतस्य त्मनाजत् ॥ ७ ॥ अश्वार्पिनञ्च मधु पर्यपश्यन्मत्स्यं न वीन
उदनिं क्षियन्तम् । निष्टज्जभार चमसं न वृत्ताद्बृहस्पतिर्विरवेणा विकृत्य ॥ ८ ॥
सोषामविन्दत्सःस्वः सो अग्निं सो अर्केण वि बबाधे तमांसि । बृहस्पतिर्गोवपुषो
बलस्य निर्मज्जानं न पर्वणो जभार ॥ ९ ॥ हिमेव पर्णा मुषिता वनानि बृहस्पति-
नाकृपयद्वलो गाः । अत्रानुकृत्यमपुनश्चकार यात्सूर्यामासां मिथ उच्चरातः ॥ १० ॥
अभि श्यावं न कृशनेभिरश्वं नक्षत्रेभिः पितरो धामपिशन् । रात्र्यां तमो अ-
दधुज्योतिरहन्बृहस्पतिर्भिन्नदद्रिं त्रिदवाः ॥ ११ ॥ इदमकर्म नमो अस्त्रियाय यः
पूर्वस्त्रिगानो नवीति । बृहस्पतिः स हि गोभिः सो अश्वैः स वीरेभिः स नृभिर्नो वयो-
धात् ॥ १२ ॥ १८ ॥ ५ ॥

॥ ६६ ॥ ऋषिः—१—१२ सुमित्रो वाध्रयश्वः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१
निचृज्जगती । २ विराड् जगती । ३, ७ त्रिष्टुप् । ४, ५, १२ निचृत्त्रिष्टुप् । ६
आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् । ८, १० पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ९, ११ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६६ ॥ भद्रा अग्नेर्वध्वश्वस्य सन्धशो वामी प्रणीतिः सुरणा उपेतयः
यदी सुमित्रा विशो अग्र इन्धते घृतेनाहुतो जरते दर्विद्युतत् ॥ १ ॥ घृतमग्नेर्व-
ध्वश्वस्य वर्धनं घृतमन्नं घृतम्बस्य मेदनम् । घृतेनाहुत उर्विया वि पप्रथे सूर्य इ-
व रोचते सर्पिरासुतिः ॥ २ ॥ यत्ते मनुयदनीकं सुमित्रः समीधे अग्ने तदिदं न-
वीयः । स रेवच्छौच स गिरो जुषस्व स वाजं दर्वि स इह श्रवो धाः ॥ ३ ॥
यं त्वा पूर्वमीलितो बध्वश्वः समीधे अग्ने स इदं जुषस्व । स नः स्तिपा उत्त
मवा तनूपा वात्र रक्षस्व यद्विदं ते अस्मे ॥ ४ ॥ भवा घृम्नी बध्वश्वोत्त गो-
पा मा त्वा तारीदभिमातिर्जनानाम् । शूर इव धृष्णुश्च्यवनः सुमित्रः प्र नु वो-
च्च बध्वश्वस्य नाम ॥ ५ ॥ समग्र्या पर्वत्या बसूनिदासा वृत्राण्यार्या जिगेथ ।
शूर इव धृष्णुश्च्यवनो जनानां स्वमग्ने पृतनायूरभि ष्याः ॥ ६ ॥ १६ ॥ द्वीर्ष-

अ० ८ । अ० २ । व० २२] ५६१ [म० १० । अ० ६ । सू० ७० ।

तन्तुर्हृदुच्चायमग्निः सहस्रस्तरीः शतनीयश्च भ्वा । घृमान् घृमत्सु नृभिर्मृज्यमानः
सुमित्रेषु दीदयो देवयत्सु ॥ ७ ॥ त्वे धेनुः सुदुधा जातवेदोऽसश्च तेव समना
संबधुक् । त्वं नृभिर्दानिणावद्भिरग्ने सुमित्रेभिरिध्यसे देवयद्भिः ॥ ८ ॥ इवार्चि-
त्ते अमृता जातवेदो महिमानं वाध्यश्व म वोचन् । यत्सम्पृच्छं मानुषीर्विश आ-
यन्त्वं नृभिरजयस्त्वावृथेभिः ॥ ९ ॥ पितेव पुत्रमंबिभरूपस्थे त्वामग्ने वध्यश्वः
संपर्यन् । जुषाणो अस्य समिधं यविष्ठोत पूर्वा अवनोव्राधतश्चित् ॥ १० ॥ शश्व-
दग्निर्वध्यश्वस्य शत्रुभृभिर्जिगाय सुतसोमवद्भिः । समनं चिददहश्चित्रभानोऽव-
ब्राधन्तमभिनद्धधरिचत् ॥ ११ ॥ अयमग्निर्वध्यश्वस्य वृत्रहा संनकात्पेक्षो नमसो-
पवाक्यः । स नो अजामैरुत वा विजामीनभि तिष्ठ शर्धतो वाध्यश्व ॥ १२ ॥ २० ॥

॥ ७० ॥ ऋषिः—१-११ सुमित्रो वाध्यश्वः ॥ आप्रं देवता ॥ छन्दः—१,
२, ४, १० निचृत्त्रिष्टुप् । ३ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ५-७, ९, ११ त्रिष्टुप् । ८ विराट्
त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७० ॥ इमां मे अग्ने समिधं जुषस्वेळस्पदे प्रति हया घृताचीम् । वर्ध-
नृथिव्याः सुदिनत्वे अहनामृध्वो भव सुक्रतो देवयज्या ॥ १ ॥ आ देवानाम-
ग्रयावेह यातु नराशंसो विश्वरूपेभिरश्वैः । ऋतस्य पथा नमसा प्रियेधो देवेभ्यो
देवतमः सुषूदत् ॥ २ ॥ शश्वत्तममीळते दूत्याय हविष्मन्तो मनुष्यासो अग्निम् ।
वहिष्ठैरश्वैः सुवृता रथेना देवान्वत्ति नि षदेह होता ॥ ३ ॥ वि प्रथतां देवजुष्टं
तिरश्वा दीर्घं द्राघ्मा सुरभि भूत्वस्मे । अहेळता मनसा देव बहिरिन्द्रज्येष्ठो उ-
शतो यंति देवान् ॥ ४ ॥ दिवो वा सानु स्पृशता वरीयः पृथिव्या वा मात्रया
वि श्रयध्वम् । उशतीर्द्वीरो महिना महद्भिर्देवं रथं रथयुर्धारयध्वम् ॥ ५ ॥ २१ ॥
देवी दिवो दुहितरा सुशिल्पे उषामानक्ता सदतां नि योनौ । आ वां देवासं उ-
शती उशन्तं उरौ सीदन्तु सुभगे उपस्थे ॥ ६ ॥ ऊर्ध्वो ग्रावा बृहदग्निः समिद्धः
प्रिया धामान्यदितेरुपस्थे । पुरोहितावृत्विजा यजे अस्मिन् विदुष्टरा द्रविणमा य-
जेथाम् ॥ ७ ॥ तिस्रो देवीर्बहिरिदं वरीय आ सीदत चक्रुमा वः स्योनम् । म-
नुष्यग्रं सुर्धिता हवींषीळा देवी घृतपदी जुषन्त ॥ ८ ॥ देव त्वष्टर्यद् चारुत्वमानङ्गद-
ङ्गिरसामभवः सचाभूः । स देवानां पाथ उप प्र विद्वानुशन्यंति द्रविणोदः सुरत्नः
॥ ९ ॥ वमस्पते रशनया नियूयां देवानां पाथ उप वन्ति विद्वान् । स्वदाति देवः
कृणवद्बर्हिष्यवतां याचापृथिवी हव मे ॥ १० ॥ आग्नें वह वरुणमिष्टये न इन्द्रं

अ० ८ । अ० ३ । व० १] ५६२ [म० १० । अ० ६ । सू० ७२ ।

दिवो मरुतो अन्तरिक्षात् । सीदन्तु बर्हिर्विश्व आ यजत्राः स्वाहा देवा अमृता
मादयन्ताम् ॥ ११ ॥ २२ ॥

॥ ७१ ॥ ऋषिः—१-११ बृहस्पतिः ॥ देवता—ज्ञानम् ॥ छन्दः—१ त्रिष्टुप् ।
२ भुरिक् त्रिष्टुप् । ३, ७ निचृत्त्रिष्टुप् । ४ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ५, ६, ८, १०, ११
विराट् त्रिष्टुप् । ९ विराट् जगती ॥ स्वरः—१-८, १०, ११ धैवतः । ९ निषादः ॥

॥ ७१ ॥ बृहस्पते प्रथमं वाचो अमं यत्पैरत नामधेयं दधानाः । यदेषां श्रेष्ठं
यदरिप्रमासीत्प्रेणा तदेषां निर्हितं गुहाविः ॥ १ ॥ सक्तुमिव तितउना पुनन्तो यत्र
धीरा मनसा वाचमकृत । अत्रा सखायः मुख्यानि जानते भद्रैषां लक्ष्मीर्निहि-
ताधि वाचि ॥ २ ॥ यज्ञेन वाचः पदवीयमायन्तामन्वविन्दन्मृषिषु प्रविष्टाम् । ता-
माभृत्या व्यदधुः पुरुत्रा तां सम रेभा अभि सं नवन्ते ॥ ३ ॥ उत त्वः पश्यन्न द-
दर्श वाचमुत त्वः शृण्वन्न शृणोत्येनान् । उतो त्वस्मै तन्वं वि संस्ते जायेव पत्यं
उशती सुवासाः ॥ ४ ॥ उत त्वं मुख्ये स्थिरपीतमाहुर्नैनं हिन्वन्त्यपि वाजिनेषु ।
अधेन्वा चरति माययैष वाचं शुश्रुवां अफुलामपुष्पाम् ॥ ५ ॥ २३ ॥ यस्ति-
त्याज सच्चिविदं सखायं न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति । यदीं शृणोत्यल्लकं शृ-
णोति नहि प्रवेदं मुकृतस्य पन्थाम् ॥ ६ ॥ अल्लवन्तः कर्णवन्तः सखायो म-
नोजवेषुसमा बभूवुः । आदद्यास उपकृतास उ त्वे हृदा इव स्नात्वा उ त्वे ददश्रे
॥ ७ ॥ हृदा तप्रेषु मनसो जवेषु यद्ब्राह्मणा संयजन्ते सखायः । अत्राह त्वं
वि जहुर्वेद्याभिरोहब्रह्माणो वि चरन्त्यु त्वे ॥ ८ ॥ इमे ये नार्वाङ् परश्चरन्ति न
ब्राह्मणासो न सुतेकरामः । त एते वाचमभिपद्य पापया मिरीस्तन्त्रं तन्वते अ-
प्रजज्ञयः ॥ ९ ॥ सर्वे नन्दन्ति यशसागतेन सभामाहेन सख्या सखायः । कि-
न्विषस्पृत्पितुषणिर्ह्येषामरं हितो भवति वाजिनाय ॥ १० ॥ ऋचां त्वः पोषमास्ते
पुपुष्वान्गायत्रं त्वो गायति शकुरीषु । ब्रह्मा त्वो वदति जातविद्यां यज्ञस्य मात्रां
वि मीतीत उ त्वः ॥ ११ ॥ २४ ॥ २ ॥

॥ ७२ ॥ ऋषिः—१-६ बृहस्पतिर्बृहस्पतिर्वा लौक्य आदितिर्वा दाक्षायणी ॥
देवा देवताः ॥ छन्दः—१, ४, ६ अनुष्टुप् । २ पादनिचृदनुष्टुप् । ३, ५, ७ निचृदनु-
ष्टुप् । ८, ९ विराडनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ ७२ ॥ देवानां तु वयं जाना म वोचाम विपन्यया । उक्थेषु शस्यमा-
नेषु यः पश्यावुत्तरे युगे ॥ १ ॥ ब्रह्मणस्पतिरेता सं कर्मार इवाधमत् । देवानां

अ० ८ । अ० ३ । व० ४] ५६३ [म० १० । अ० ६ । सू० ७३ ।

पूर्व्ये युगेऽसंतः सदाजायत ॥ २ ॥ देवानां युगे मथमेऽसंतः सदाजायत । तदाशा
अन्वजायन्त तदुत्तानपदस्परि ॥ ३ ॥ भूर्जैश्च उत्तानपदो भुव आशा अजायन्त ।
अदितेर्दत्तो अजायत दत्ताद्वदितिः परि ॥ ४ ॥ अदितिर्ब्रजनिष्ठ दत्त या बुद्धिता
सर्व । तां देवा अन्वजायन्त भूद्रा अमृतबन्धवः ॥ ५ ॥ १ ॥ यदेवा अदः सलिले
सुसैरब्धा अतिष्ठत । अत्रा वो नृत्यतामिव तीक्ष्ण रेणुरपायत ॥ ६ ॥ यदेवा य-
तयो यथा भुवनान्यपिन्वत । अत्रा समुद्र आ भूळ्हमा सूर्यमजभर्तन ॥ ७ ॥
अष्टौ पुत्रासो अदितेर्ये जातास्तन्वस्परि । देवां उप प्रैत्सप्तभिः परा मार्ताण्ड-
मास्यत् ॥ ८ ॥ सप्तभिः पुत्रैरदितिरुप प्रैत्पूर्व्य युगम् । प्रजायै मृत्यवे त्वत्पुन-
र्मार्ताण्डमाभरत् ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ ७३ ॥ ऋषिः—१—११ गौरिवीतिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, २, ५
त्रिष्टुप् । ३, ४, ८, १० पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ६ विरादत्रिष्टुप् । ७ आर्चीस्वराद
त्रिष्टुप् । ९ आर्चीभुरिक् त्रिष्टुप् । ११ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७३ ॥ जनिष्ठा उग्रः सहसे तुरार्य मन्द्र ओजिष्ठो बहुलाभिमानः । अव-
र्धभिन्द्रं मरुतरिचदत्र माता यक्षीरं वधनदनिष्ठा ॥ १ ॥ ब्रुहो निषत्ता पृशनी
चिदेवैः पुरु शंसेन वावृधुष्ट इन्द्रम् । अभीष्टेव ता महापदेन ध्वान्तात्प्रपित्वाबु-
दरन्त गर्भीः ॥ २ ॥ ऋष्या ते पादा प्र यज्जिगास्यवर्धन्वाजा उत ये चिदत्र ।
त्वमिन्द्र सालावृकान्तसहस्रमासन्दधिषे अश्विना ववृत्याः ॥ ३ ॥ समना तूर्णि-
रुप यासि यज्ञमा नासत्या सख्याय वत्ति । वसाव्यामिन्द्र धारयः सहस्राश्विना
शूर ददतुर्मघानि ॥ ४ ॥ मन्दमान अतादधि प्रजायै सखिभिरिन्द्र इषिरेभिरर्थम् ।
आभिर्हि माया उप दस्युमागान्मिहः प्र तस्मा अवपत्तमांसि ॥ ५ ॥ ३ ॥ सना-
माना चिद्वस्यो न्यस्मा अवाहृभिन्द्र उपसो यथामः । ऋष्वैरगच्छः सखिभि-
र्निकामैः साकं प्रतिष्ठा हृद्या जघन्थ ॥ ६ ॥ त्वं जघन्थ नमूषिं मखस्युं दासै
कृण्वान अर्षये विमायम् । त्वं चकर्थ मनवे स्योनान्पथो देवत्राज्जसेव यानान्
॥ ७ ॥ त्वमेतानि पप्रिषे वि नामेशान इन्द्र दधिषे गर्भस्तौ । अनु त्वा देवाः श-
र्वसा मदन्त्युपरिबुध्रान्बानिनश्चकर्थ ॥ ८ ॥ चक्रं यदस्याप्स्वा निषत्तमुतो तदस्मै
मधिवर्षच्छद्यात् । पृथिव्यामतिषितं यदूधः पयो गोष्वदधा ओषधीषु ॥ ९ ॥ अ-
श्वदियायेति यद्वन्त्योर्जसो जातमुत मन्य एनम् । मन्योरियाय हृम्येषु तस्यौ
यतः प्रज्जह इन्द्रो अस्य वेद ॥ १० ॥ वयः सुपर्णा उप सेवुरिन्द्र प्रियमेषा अ-
र्षयो नाधमानाः । अप ध्वान्तमूर्गुहि पृथि चतुर्मुग्ध्यस्माजिबयेव वृद्धान् ॥ ११ ॥ ४ ॥

अ० ८ । अ० ३ । व० ७] ५६४ [प० १० । अ० ६ । सू० ७१ ।

॥ ७४ ॥ ऋषिः—१—६ गौरिवीतिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ४ पाद-
निचृत्त्रिष्टुप् । २, ५ निचृत्त्रिष्टुप् । ३ आर्चीभुरिक् त्रिष्टुप् । ६ विराड् त्रि-
ष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७४ ॥ वसूनां वा चर्कष इत्येक्षन्धिया वा यद्वैर्वा रोदस्योः । अर्बन्तो वा ये
रयिमन्तः सातौ वनुं वा ये सुश्रुणं सुश्रुतो धुः ॥ १ ॥ इव षष्ठामसुरो नक्षतं द्यां
श्रवस्यता मनसा निसतु क्षाम् । चक्षाणा यत्र सुविताय देवा द्यौर्न वारोभिः कृ-
ण्वन्त स्वैः ॥ २ ॥ इयमेषाममृतानां गीः सर्वताता ये कृपणान्तरं रत्रम् । धियं च
यज्ञं च सार्धन्तस्ते नो धान्तु वसव्यमसामि ॥ ३ ॥ आ तत्त इन्द्रायवः पनन्ताभि
य ऊर्वं गोमन्तं तितृत्सान् । सकृत्स्वये पुरुपुत्रा महीं सहस्रधारां बृहतीं दुर्वृक्षन्
॥ ४ ॥ शचीव इन्द्रमवसे कृणुध्वमनानतं दमयन्तं पृतन्यून । ऋभुक्षणां मघवानं
सुवृक्तिं भर्ता यो वज्रं नर्यं पुरुतुः ॥ ५ ॥ यद्वावानं पुरुतमं पुराषाळावृत्रहेन्द्रो ना-
मान्यथाः । अर्चोति प्रासहस्पतिस्तुर्विष्णान्यदीपुश्मसि कर्तवे कर्त्तव्यम् ॥ ६ ॥ ५ ॥

॥ ७५ ॥ ऋषिः—१—६ सिन्धुक्षित्मैयमेधः ॥ नद्यो देवताः ॥ छन्दः—१
निचृज्जगती । २, ३ विराड्जगती । ४ जगती । ५, ७ आर्चीस्वराड् जगती । ६
आर्चीभुरिक् जगती । ८, ९ पादनिचृज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ७५ ॥ प्र सु व आपो महिमानमुत्तमं कारुर्वोचाति सदनं विवस्वतः । प्र
सप्तसप्त त्रेधा हि चक्रमुः प्र सत्त्वंरीणामति सिन्धुरोजसा ॥ १ ॥ प्र तेऽरुद्वर्कणो
यातवे पथः सिन्धो यद्वाजा अभ्यद्रवस्त्वम् । भूम्या अधि प्रवता यासि सानुना
वर्देषामग्रं जगतामिज्जसि ॥ २ ॥ दिवि स्वनो यतते भूम्योपर्यनन्तं शुष्ममुदि-
यति मानुना । अभ्रादिव प्र स्तनयन्ति वृष्टयः सिन्धुर्यदेति वृषभो न रोरुवत्
॥ ३ ॥ अभि त्वा सिन्धो शिशुमित्र मातरो वाश्वा अर्षन्ति पर्यसेव धेनवः । रा-
जैव युध्वा नयसि त्वमित्सिचौ यदासामग्रं प्रवतामिनक्षसि ॥ ४ ॥ इयं
मे गङ्गे यमुने सरस्वति शुतुद्रि स्तोमं सचता परुषया । असिक्न्या मरुद्वधे
वितस्तयाजीकीये शृणुषा सुषोमया ॥ ५ ॥ ६ ॥ तृष्टामया प्रथमं यातवे सजुः
सुसत्वा रसया श्वेत्या त्या । त्वं सिन्धो कुर्मया गोमतीं कुर्वं मेहन्वा सरथं या-
मिरीयसे ॥ ६ ॥ ऋजीत्येनी रुशती महित्वा परि जयांसि भरते रजांसि । अर्द-
व्या सिन्धुर्गपसामपस्तमाश्वा न चित्रा वपुषीव दर्शता ॥ ७ ॥ स्वश्वा सिन्धुः सुरथा
सुवासा हिरण्ययी सुकृता बाजिनीवती । ऊर्णीवती युवतिः मीलमाषत्युताधि

अ० ८ । अ० ३ । व० १०] ५६५ [म० १० । अ० ६ । सू० ७७ ।

वस्ते सुभगा मधुवर्धम् ॥ ८ ॥ सुखं रथं युयुजे सिन्धुरश्विनं तेन वाजं सनिषद-
स्मिन्नजौ । महान्धस्य महिमा येनस्यतेऽदब्धस्य स्वयंशसो विरश्मिः ॥ ९ ॥ ७ ॥

॥ ७६ ॥ ऋषिः—१—८ जरत्कर्ण ऐरावतः सर्पः ॥ ग्रावाणो देवताः ॥
छन्दः—१, ६, ८ पादनिचृज्जगती । २, ३ आर्चीस्वराड् जगती । ४, ७
निचृज्जगती । ५, असुरीस्वराडार्चीनिचृज्जगती ॥ निषदः स्वरः ॥

॥ ७६ ॥ आ वं ऋज्जस ऊर्जा व्युष्टिष्विन्द्रं मरुतो रोदसी अनक्तन ।
कुमे यथा नो अहनी सचाभुवा सदाः सदो बरिवस्यात उज्जिदा ॥ १ ॥ तदु
श्रेष्ठं सर्वनं सुनोतनात्यो न हस्तयतो अद्रिः सोतरि । विदद्वय्यो अभिभूति पौ-
स्यं मद्रो राये चित्तरुते यदर्वतः ॥ २ ॥ तदिद्वय्यस्य सर्वनं विवेरपो यथा पुरा
मनेवे गातुमश्रेत् । गोअर्णसि त्वाष्ट्रे अश्वानिर्णिजि मेमध्वरेष्वध्वराँ अशिश्नयुः
॥ ३ ॥ अप हत रक्षसो भङ्गुरावतः स्कभायत निर्ऋतिं सेधतामतिम् । आ नो
इयिं सर्ववीरं सुनोतन देवाव्यं भरत श्लोकमद्रयः ॥ ४ ॥ दिवश्चिदा वोऽमव-
त्तरेभ्यो विभ्वना चिदाश्वपस्तरेभ्यः । वायोश्चिदा सोमरभस्तरेभ्योऽमेश्चिदर्व-
पितुकृत्तरेभ्यः ॥ ५ ॥ ८ ॥ भुरन्तु नो यशसः सोत्वन्धसो ग्रावाणो वाचा वि-
विता विविस्मता । नरो यत्र कुहतेकाम्यंमध्वाघोषयन्तो अभितो मिथस्तुरः ॥ ६ ॥
सुन्वन्ति सोमं रथिरासो अद्रयो निरस्य रसं गविषो ब्रुहन्ति ते । ब्रुहन्त्यूर्ध्वरूपसे-
चनाय कं नरो हव्या न मर्जयन्त असभिः ॥ ७ ॥ एते नरः स्वर्पसो अभूतन
य इन्द्राय सुनुथ सोममद्रयः । वामं वामं वो दिव्याय धाम्ने वसुवसु वः पार्थिवाय
सुन्वते ॥ ८ ॥ ६ ॥

॥ ७७ ॥ ऋषिः—१—८ स्युमरश्मिर्भागवः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः—१, ३ वि-
चृत्त्रिष्टुप् । २, ४ त्रिष्टुप् । ६—८ विराट् त्रिष्टुप् । ५ पादनिचृज्जगती ॥ स्वरः—१—४,
६—८ धैवतः । ५ निषदः ॥

॥ ७७ ॥ अघ्रमुषो न वाचा मुषा वसुं हविष्मन्तो न यज्ञा विजानुषः । सु-
मारुतं न ब्रह्माणमर्हसे गणमस्तोष्येषां न शोभसे ॥ १ ॥ श्रिये मर्यासो अज्जी-
रंकुणवत सुमारुतं न पूर्वीरति क्षपः । दिवस्पृत्रास एता न येतिर आदित्यासस्ते
कुक्का न वावृधुः ॥ २ ॥ म ये दिवः पृथिव्या न बर्हणा तमना रिरिचे अघ्राण

अ० ८ । अ० ३ । व० १४] ५६६ [म० १० । अ० ६ । सू० ७६ ।

सूर्यः । पार्जस्वन्तो न वीराः पनस्यवो रिशादसो न मर्या अभिर्धवः ॥ ३ ॥
युष्मार्कं बुध्ने अर्षा न यामनि विधुर्यति न मही श्र्यर्यति । विश्वसुर्यज्ञो अर्वा-
ग्यं सु वः प्रयस्वन्तो न मन्त्राच्च आ गंत ॥ ४ ॥ यूयं धूर्धु प्रयुजो न रश्मिभि-
ज्योतिष्मन्तो न भासा व्युष्टिषु । श्येनासो न स्वयशसो रिशादसः प्रवासो न
प्रसितासः परिपुषः ॥ ५ ॥ १० ॥ प्र यद्वह्वे मरुतः पगकाद्युयं महः संवरणस्य
वस्वः । विदानासो वसवो राध्यस्याराष्टिद्वेषः सनुतर्पुयोत ॥ ६ ॥ य उद्यचि यज्ञे
अध्वरेष्ठा मरुद्भ्यो न मानुषो ददाशत् । रेवत्स वयो दधते सुवीरं स देवानाम-
पि गोपीथे अस्तु ॥ ७ ॥ ते हि यज्ञेषु यज्ञियांस ऊर्मा आदित्वेन नाम्ना शम्भ-
विष्ठाः । ते नोऽवन्तु रथतूर्मनीषां महश्च यामसध्वरे चक्रानाः ॥ ८ ॥ ११ ॥

॥ ७८ ॥ ऋषिः-१-८ स्यमरश्मिर्भार्गवः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः-१
आर्चीत्रिष्टुप् । ३, ४ विराट्त्रिष्टुप् । ८ त्रिष्टुप् । २, ५, ६ विराट् जगती । ७ पा-
दनिचृज्जगती ॥ स्वरः-१, ३, ४, ८ धैवतः । २, ५-७ निषादः ॥

॥ ७८ ॥ विप्रांसो न मन्मभिः स्वाध्यो देवाव्योऽन यज्ञैः स्वप्नसः । राजा-
नो न चित्राः सुसन्दशः क्षितीनां न मर्या अरेपसः ॥ १ ॥ अग्निर्न ये भ्राजसा रु-
क्मवत्तसो वातासो न स्वयुजः सद्यऊतयः । प्रज्ञातारो न ज्येष्ठाः सुनीतयः सु-
शर्माणो न सोमा अतं यते ॥ २ ॥ वातासो न ये धुनयो जिगत्नवोऽग्नीनां न
जिह्वा विरोकिणः । वर्षणवन्तो न योधाः शिमीवन्तः पितृणां न शंसाः सुरातयः
॥ ३ ॥ रथानां न येराः सनाभयो जिगीवांसो न शूरा अभिर्धवः । वरेयवो
न मर्या घृतप्रषोऽभिस्वर्तारो अर्कं न सुपुषः ॥ ४ ॥ अश्वासो न ये ज्येष्ठांसः आ-
शवो दिधिषवो न रुध्यः सुदानवः । आपो न निम्नैरुदभिर्जिगत्नवो विश्वरूपा
अङ्गिरसो न सामभिः ॥ ५ ॥ १२ ॥ ग्रावाणो न सूरयः सिन्धुमातर आदर्वि-
रासो अद्रयो न विश्वहा । शिशूना न क्रीळयः सुमातरो महाश्रामो न यामञ्जुत
त्विषा ॥ ६ ॥ उषसां न केतवोऽध्वरः श्रियः शुभं यवो नाञ्जिभिर्व्यैरिवतन् ।
सिन्धवो न ययियो भ्राजदृष्टयः परावतो न योजनानि ममिरे ॥ ७ ॥ सुधागावो
देवाः कृणुता सुरत्नानस्मान्स्तोतृन्मरुतो वावृथानाः । अर्धे स्तोत्रस्य सख्यस्य
गात मनाद्भि वा रत्नधेयानि सन्ति ॥ ८ ॥ १३ ॥

॥ ७९ ॥ ऋषिः-१-७ अग्निः सौचीको वैश्वानरो वा सामिर्वा वानभ्ररः ॥

अ० ८ । अ० ३ । व० १६] ५६७ [म० १० । अ० ६ । सू० ८१ ।

अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । २, ४, ६ विराद् त्रिष्टुप् । ३ निचृ-
त्त्रिष्टुप् । ५ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् । ७ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७६ ॥ अपश्यमस्य महतो महित्वममर्त्यस्य मर्त्यासु विक्षु । नाना हनू वि-
भृते सं भरेते असिन्वती वप्सती भूर्यत्तः ॥ १ ॥ गुहा शिरो निहितमृधगत्ती अ-
सिन्वन्नति जिहया वनानि । अत्राण्यस्मै पदभिः सम् भरन्त्युत्पुलानहस्ता
नमसाधि विक्षु ॥ २ ॥ प्र मातुः प्रतरं गुहमिच्छन्कुमारो न वीर्यः सर्पदुर्वीः ।
ससं न एकमविदच्छुचन्तं रिरिह्वासं रिप उपस्थे अन्तः ॥ ३ ॥ तद्गामृतं रोद-
सी प्र ब्रवीमि जार्यमानो मातरा गर्भो अत्ति । नाहं देवस्य मर्त्यश्चिकेताग्निरङ्ग
विचेताः स प्रचेताः ॥ ४ ॥ यो अस्मा अन्नं तृष्णादधात्याज्यैर्धृतैर्जुहोति पुष्यति । तस्मै
सहस्रमक्षभिर्वि चक्षेऽग्ने विश्वतः प्रत्यङ्मसि त्वम् ॥ ५ ॥ किं देवेषु सज एनश्च-
कुर्यान्नं पृच्छामि नु त्वामविद्वान् । अक्रीळन् क्रीळन्हरित्तवेऽदन्वि पर्वशश्चकर्त
गामिवांसिः ॥ ६ ॥ विषूचो अश्वान्युयुजे वनेजा ऋजीतिभी रशनाभिर्धृभीतान् ।
चक्षदे मित्रो वसुभिः सुजातः समानृधे पर्वभिर्वावृधानः ॥ ७ ॥ १४ ॥

॥ ८० ॥ ऋषिः-१-७ अग्निः सौचीको वैश्वानरो वा ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-
१, ५, ६ विराद् त्रिष्टुप् । २, ४ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ३, ७ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८० ॥ अग्निः सप्तै वाजस्भुरं देदात्यमिर्वीरं श्रुत्यं कर्मनिष्ठाम् । अग्नी
रोदसी वि चरत्समञ्जसमिर्नारी वीरकुलिं पुरन्धिम् ॥ १ ॥ अग्नेरप्रसः समि-
दस्तु भद्राग्निर्मही रोदसी आ विवेश । अग्निरेकं चोदयत्समत्स्वग्निर्वृत्राणि द-
यते पुरुणि ॥ २ ॥ अग्निर्ह त्वं जरतः कर्णमावाग्निरङ्ग्यो निरदहज्जर्ह्यम् ।
अग्निरत्रिं घर्म उरुष्यवन्तरग्निर्नृमेधं प्रजयांसृजत्सम् ॥ ३ ॥ अग्निर्वाह्विणं वी-
रपेशा अग्निर्धृषिं यः सहस्रां सनोति । अग्निर्दिवि हव्यमा ततानामेर्धमानि वि-
भृता पुरुत्रा ॥ ४ ॥ अग्निमुक्थैर्धृषयो वि हव्यन्तेऽग्निं नरो यामनि बाधितासः
अग्निं वयो अन्तरिक्षे पतन्तोऽग्निः सहस्रा परि याति गोनाम् ॥ ५ ॥ अग्निं विश
ईळते मानुषीर्या अग्निं मनुषो नहुषो वि जाताः । अग्निर्गान्धर्वी पथ्यामृतस्याग्नेर्ग-
व्यतिर्धृत आ निषत्ता ॥ ६ ॥ अग्नये ब्रह्म ऋभवंस्ततज्जुर्गमि महामवोचामा सुवृ-
त्किम् । अग्ने प्राधं जरितारं यविष्ठाग्ने महि द्रविणमा यजस्व ॥ ७ ॥ १५ ॥

॥ ८१ ॥ ऋषिः-१-७ विश्वकर्मा भौवनः ॥ विश्वकर्मा देवता ॥ छन्दः-
१, ५, ६ विराद् त्रिष्टुप् । २, ४ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ३, ७ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

अ० ८ । अ० ३ । व० १८] ५६८ [अ० १० । अ० ६ । सू० ८३]

॥ ८१ ॥ य इमा विश्वा भुवनानि जुह्विषिर्होता न्यसीदिति तानः । स अक्ष-
शिषा द्रविणमिच्छमानः प्रथमच्छदवर्यं आ विवेश ॥ १ ॥ किं स्विदासीदधि-
ष्ठानमारम्भणं कृतमत्स्विच्छयासीत् । यतो भूमिं जनयन्विश्वकर्मा वि धामौणी-
न्महिना विश्वचक्षाः ॥ २ ॥ विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोबाहुस्त विश-
श्वतस्पात् । सं बाहुभ्यां धर्मति सं पतत्रैर्द्यावाभूमीं जनयन्देव एकः ॥ ३ ॥ किं
स्विद्वनं क उ स वृक्ष आस यतो द्यावापृथिवी निष्ठतनुः । मनीषिणो मनसा
पृच्छतेषु तद्यवध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन् ॥ ४ ॥ या ते धामानि परमाणि वाक्-
मा या मध्यमा विश्वकर्मक्षुतेमा । शिन्ना सखिभ्यो हविषि स्वधावः स्वयं यजस्व
तन्व वृषानः ॥ ५ ॥ विश्वकर्महविषा वावृषानः स्वयं यजस्व पृथिवीमुत धाम् ।
मुहान्वन्त्ये अभितो जनांस इहास्माकं प्रधवा सूरिरस्तु ॥ ६ ॥ वाचस्पतिं विश्वक-
र्माणमृतये मनोजुवं वाजं अथा हुवेम । स नो विश्वानि हवनानि जोषद्विश्वशम्भू-
रवसे साधुकर्मा ॥ ७ ॥ १६ ॥

॥ ८२ ॥ ऋषिः-१-७ विश्वकर्मा भौवनः ॥ विश्वकर्मा देवता ॥ छन्दः-
१, ५, ६ त्रिष्टुप् । २, ४ भुरिक् त्रिष्टुप् । ३ निचृत्त्रिष्टुप् । ७ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥
धैवतः स्वरः ॥

॥ ८२ ॥ चक्षुषः पिता मनसा हि धीरो घृतमेने अजनक्षमनमाने । यदेद-
न्ता अददहन्त पूर्वं आदिद्यावापृथिवीं अप्रथेताम् ॥ १ ॥ विश्वकर्मा विमना आ-
दिहाया धाता विधाता परमोत सन्दक् । तेषामिष्टानि सप्तिषा मंदन्ति यत्रा सप्त-
ऋषीन्पर एकमाहुः ॥ २ ॥ यो नः पिता जनिता यो विधाता धामानि वेद भुव-
नानि विश्वा । यो देवानां नामधा एक एव तं सम्प्रश्नं भुवना यन्त्यन्या ॥ ३ ॥
त आयजन्त द्रविणं समस्मा अर्षयः पूर्वं जरितारो न भूना । असूर्ते सूर्ते रजसि
निष्ठे ये भूतानि समकुण्वन्निमानि ॥ ४ ॥ परो विवा पर एना पृथिव्या परो
वेवेभिरसुरैर्यदस्ति । कं स्विद्वर्धे प्रथमं दध्र आपो यत्र देवाः समपश्यन्त विश्वे
॥ ५ ॥ तमिद्वर्धे प्रथमं दध्र आपो यत्र देवाः समगच्छन्त विश्वे । अजस्य नाभावध्ये-
कमर्षितं यस्मिन्विश्वानि भुवनानि तस्थुः ॥ ६ ॥ न तं विदाय य इमा जजाना-
न्यद्युष्माकमन्तरं बभूव । नीहारेण प्रावृता जल्प्या चासुतृष उक्थशांसश्च-
रन्ति ॥ ७ ॥ १७ ॥

॥ ८३ ॥ ऋषिः-१-७ मन्युस्तापसः ॥ मन्युर्देवता ॥ छन्दः-१ विराड्

अ० ८ । अ० ३ । व० १६] ५६६ [म० १० । अ० ७ । सू० ८४ ।

जगती । २ त्रिष्टुप् । ३, ६ विराद् त्रिष्टुप् । ४ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ५, ७ नि-
चृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१ निषादः । २-७ धैवतः ॥

॥ ८३ ॥ यस्ते मन्योऽविध्वज्ज सायक सह ओजः पुष्यति विश्वमानुषम् ।
साक्षात् दासमार्यं त्वया युजा सहस्कृतेन सहसा सहस्वता ॥ १ ॥ मन्युरिन्द्रो
मन्युरेवास देवो मन्युर्होता वरुणो जातवेदाः । मन्युं विश ईळते मानुषीर्याः प्राहि नो
मन्यो तपसा मजोषाः ॥ २ ॥ अभौहि मन्यो तवसस्तबीयान्तपसा युजा वि जहि
शत्रून् । अमित्रहा वृत्रहा दस्युहा च विश्वा वमून्या भरा त्वं नः ॥ ३ ॥ त्वं हि मन्यो
अभिभूत्योजाः स्वयम्भूर्भामो अभिमातिषाहः । विश्वचर्षणिः सहुरिः सहावानस्मा-
स्वोजः पृतनासु धेहि ॥ ४ ॥ अभागः सन्नप परेतो अस्मि तव कृत्वा तविषस्य प्रचेतः ।
ते त्वा मन्यो अकृतुर्जिहीळाहं स्वा तनूर्बलदेयाय मेहि ॥ ५ ॥ अयं ते अस्म्युप
मेष्टर्वाह प्रतीचीनः सहुरे विश्वधायः । मन्यो वज्रिभ्रमि मामा ववृत्स्व हनाव द-
स्यूरुत बोध्यापेः ॥ ६ ॥ अभि मेहि दक्षिणतो भवा मेऽधा वृत्राणि जङ्घनाव
भूरि । जुहोमि ते धरुणं मध्वो अग्रमुभा उपांशु प्रथमा पिबाव ॥ ७ ॥ १८ ॥

॥ ८४ ॥ ऋषिः—१-७ मन्युस्तापसः ॥ मन्युर्देवता ॥ छन्दः—१, ३ त्रि-
ष्टुप् । २ भुरिक् त्रिष्टुप् । ४, ५ पादनिचृज्जगती । ६ आर्चीस्वराद् जगती ।
७ विराद् जगती ॥ स्वरः—१-३ धैवतः । ४-७ निषादः ॥

॥ ८४ ॥ त्वया मन्यो सरथमारुजन्तो हर्षमाणासो धृषिता मरुत्वः । ति-
ग्मेष्व आयुधा संशिशाना अभि प्र यन्तु नरो अग्निरूपाः ॥ १ ॥ अग्निरिव मन्यो
त्वष्टितः सहस्व सेमानीर्नः सहुरे हूत एधि । हत्वाय शत्रून्विभजस्व वेव ओजो
मिमानो वि मृधो नुदस्व ॥ २ ॥ सहस्व मन्यो अभिमातिप्रस्मे रुजन्मृणन्प्रमृणन्मेहि श-
त्रून् । उग्रं ते पाजो नन्वा रुरुधे वशी वशी नयस एकज त्वम् ॥ ३ ॥ एको ब-
हूनार्मसि मन्यवीलितो विशंविशं युधये सं शिशायि । अकृत्तुरुक्या युजा वयं
युमन्तं घोषं विजयाय कृणुहे ॥ ४ ॥ विजेषकृदिन्द्र इवानवव्रोऽस्माकं मन्यो अ-
धिपा भवेह । प्रियं ते नाम सहुरे गृणीमसि विष्वा तमुत्सं यत आबभूथ ॥ ५ ॥
आमृत्या सहजा वज्र सायक सहो विभर्ष्यभिभूत उत्तरम् । कृत्वा नो मन्यो सह
मेघेषि महाधनस्य पुरुहूत संसृजि ॥ ६ ॥ संसृष्टं धनमुभयं समार्कृतमस्मभ्यं दत्ता
वरुणश्च मन्युः । भियं दधाना हृदयेषु शत्रवः पराजितासो अप नि लयन्ताम्
॥ ७ ॥ १६ ॥ ६ ॥

अ० ८ । अ० ३ । व० २२] ६०० [म० १० । अ० ७ । सू० ८५ ।

॥ ८५ ॥ ऋषिः-१-४७ सूर्यासावित्री ॥ देवता-१-५ सोमः । ६-१३ सूर्याविवाहः । १७ देवाः । १८ सोमाकौ । १६ चन्द्रमाः । २०-२८ वृणां विवाहमन्त्रा आशीः प्रायाः । २६, ३० वधूवासः संस्पर्शनिन्दा । ३१ यक्ष्मनाशिनीदम्पत्योः । ३२-४७ सूर्या ॥ छन्दः-१, ३, ८, ११, २५, २८ ३२, ३३, ३८, ४१, ४५ निचृदनुष्टुप् । २, ४, ५, ६, ३०, ३१, ३५, ३६, ४६, ४७ अनुष्टुप् । ६, १०, १३, १६, १७, २६, ४२ विराडनुष्टुप् । ७, १२, १५, २२ पादनिचृदनुष्टुप् । ४० भुरिगनुष्टुप् । १४, २०, २४, २६, ३७ निचृत्त्रिष्टुप् । १६ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । २१, ४४ विराट् त्रिष्टुप् । २३, २७, ३६ त्रिष्टुप् । १८ पादनिचृज्जगती । ४३ निचृज्जगती ३४ उरो बृहती ॥ स्वरः-१-१३, १५-१७, २२, २५ २८-३३, ३५, ३८-४२, ४५-४७ गान्धारः । १४, १६-२१, २३, २४, २६, ३६, ३७, ४४ धैवतः । १८, २७, ४३ निषादः । ३४ मध्यमः ॥

॥ ८५ ॥ सत्येनोत्तमिता भूमिः सूर्येणोत्तमिता द्यौः । ऋतेनावित्यास्तिष्ठन्ति विवि सोमो अर्थि श्रितः ॥ १ ॥ सोमेनावित्या बलिनः सोमेन पृथिवी मही । अथो नक्षत्राणामेषामुपस्थे सोम आर्हितः ॥ २ ॥ सोमं मन्यते पणिवान्यत्सम्पिषन्त्योषधिम् । सोमं यं ब्रह्माणो विदुर्न तस्योशनाति कश्चन ॥ ३ ॥ आच्छद्विधानैर्गुपितो बर्हितैः सोम रक्षितः । ग्राव्णामिच्छृण्वन्तिष्ठसि न ते अशनाति पार्थिवः ॥ ४ ॥ यत्त्वा देव प्रपिबन्ति तत् आप्यायसे पुनः । वायुः सोमस्य रक्षिता समानां मास आकृतिः ॥ ५ ॥ २० ॥ रैभ्यासीदनुदेयी नाराशंसी न्योचनी । सूर्याया भद्रमिदमो गार्थयैति परिष्कृतम् ॥ ६ ॥ चित्तिरा उपबर्हिणं चक्षुरा अभ्यञ्जनम् । द्यौर्भूमिः कोश आसीद्यदयात्सूर्या पतिम् ॥ ७ ॥ स्तोमा आसन्प्रतिधयः कुरीरं छन्द ओपशः । सूर्याया अश्विना वराग्निरासीत्पुरोगवः ॥ ८ ॥ सोमो वधूरुर्भवदश्विनास्तामुभा वरा । सूर्या यत्पत्ये शंसन्ती मनसा सविताददात् ॥ ९ ॥ मनो अस्या अन आसीद्यौरासीदुत हृदिः । शुक्रावन्तद्वाहावास्तां यदयात्सूर्या गृहम् ॥ १० ॥ २१ ॥ अक्समाम्भ्यामभिहितौ गावौ ते सामनावितः । श्रोत्रं ते चक्रे आस्तां विवि पन्थाश्चराचरः ॥ ११ ॥ शुचीं ते चक्रे यात्या व्यानो अक्ष आर्हतः । अनो मनस्मयं सूर्यारोहत्प्रयती पतिम् ॥ १२ ॥ सूर्याया बहवः प्रागात्सविता यमवासजत् । अघासु हन्यन्ते गावोऽर्जुन्योः पर्युद्यते ॥ १३ ॥ यदश्विना पृच्छमानावयातं त्रिचक्रेण बहवुं सूर्यायाः । विश्वे देवा अनु तन्नामजानन्पुत्रः पितराववृणीत पूषा ॥ १४ ॥ यदयातं शुभस्पती वरेयं सूर्यापुत्रं । कैर्क

अ० ८ । अ० ३ । व० २७] ६०१ [म० १० । अ० ७ । सू० ८५ ।

चक्रं वामासीत्कं वेष्टाय तस्थयुः ॥ १५ ॥ २२ ॥ छे ते ते चक्रे सूर्ये ब्रह्माणं अ-
तथा विदुः । अथैकं चक्रं यद्गुह्यं तद्व्यातय इष्टिबुः ॥ १६ ॥ सूर्यायै वेवेभ्यो मि-
त्राय वरुणाय च । ये भूतस्य प्रचेतस इदं तेभ्योऽकरं नमः ॥ १७ ॥ पूर्वापरं च-
रतो माययैतौ शिशू क्रीळन्तौ परि यातो अध्वरम् । विश्वान्यन्यो भुवनाभिचष्ट अ-
नूरन्यो विदर्धज्जायते पुनः ॥ १८ ॥ नवोनवो भवति जायमानोऽहो केतुरुषसा-
मेत्यग्रम् । भागं वेवेभ्यो विदधात्यायन्प्र चन्द्रमास्तिरते वीर्धमायुः ॥ १९ ॥ सुकिंशुकं
शल्मलिं विश्वरूपं हिरण्यवर्णं सुहृत् सुचक्रम् । आ रोह सूर्ये अमृतस्य लोकं स्योनं
पत्यं वहतुं कृणुष्व ॥ २० ॥ २३ ॥ उदीर्ष्वतुः पतिवती छेऽषा विश्वावसुं नमसा गीभि-
रीळे । अन्यामिच्छ पितृष्वं व्यक्तां स ते भागो जनुषा तस्य विद्धि ॥ २१ ॥ उ-
दीर्ष्वतो विश्वावसो नमसेळामहे त्वा । अन्यामिच्छ प्रफुर्व्यंसज्जायां पत्यामृज
॥ २२ ॥ अनुत्तरा ऋजवः सन्तु पन्था येभिः सखायो यन्ति नो बरेयम् । स-
मर्थमा सम्भगौ नो निनीयात्सं जास्पत्यं सुयममस्तु देवाः ॥ २३ ॥ प्र त्वा मु-
आमि वरुणस्य पाशाद्येन त्वाबध्नात्सविता सुशेवः । ऋतस्य योनौ सुकृतस्य
लोकेऽरिष्टां त्वा सह पत्या दधामि ॥ २४ ॥ प्रेतो मुआमि नामुतः सुवृद्धाममुत-
स्करम् । यथेयमिन्द्र मीढुः सुपुत्रा सुभगासति ॥ २५ ॥ २४ ॥ पूषा त्वेतो नयतु
हस्तगृह्याश्विनां त्वा प्र वहतां रथेन । गृहान्गच्छ गृहपत्नी यथासौ वशिनी त्वं
विदथमा वदासि ॥ २६ ॥ इह प्रियं प्रजया ते समृध्यतामस्मिन्गृहे गार्हपत्याय
जागृहि । एना पत्या तन्वंसं सृजस्वाधाजित्री विदथमा वदाथः ॥ २७ ॥ नीललोहितं
भवति कृत्यासक्तिर्व्यज्यते । एधन्ते अस्या ज्ञातयः पतिर्वन्धेषु बध्यते ॥ २८ ॥
परां देहि शामुल्यं ब्रह्मभ्यो वि भजा वसु । कृत्येषा पृथ्वी भूत्वा जाया विशते
पतिम् ॥ २९ ॥ अश्वीरा तनूर्भवति रुशती पापयासुया । पतिर्यद्वध्वोऽवासमा
स्वमङ्गमभिधित्सते ॥ ३० ॥ २५ ॥ ये वध्वश्चन्द्रं वहतुं यस्या यन्ति जला-
दनु । पुनस्तान्यग्निषा वेवा नयन्तु यत् आगताः ॥ ३१ ॥ मा विदन्परिपन्थिनो
य आसीदन्ति दम्भती । सुगेभिर्दुर्गमतीतामपं द्रान्त्वरातयः ॥ ३२ ॥ सुप्रहृ-
लीरियं बधूरिमां सपेत पश्यत । सौभाग्यमस्यै वत्वायाथास्तं वि परेतन ॥ ३३ ॥
तृष्टमेतत्कर्तुं कमेतदपाष्टबध्विषवैतदत्तवे । सूर्या यो ब्रह्मा विद्यात्स इहार्धयम-
र्हति ॥ ३४ ॥ आशसेनं विशसेनमयो अधिविकर्तनम् । सूर्यायाः पश्य रूपाणि
तानि ब्रह्मा तु शुन्धति ॥ ३५ ॥ २६ ॥ गृभ्णामि ते सौभगत्वाय हस्तं मया पत्या
जरदश्चिर्वासः । भगो अर्यमा सविता पुरान्धिर्मह्यं त्वावुर्गार्हपत्याय देवाः ॥ ३६ ॥

अ० ८ । अ० ४ । व० २] ६०२ [म० १० । अ० ७ । सू० ८६ ।

तां पूषञ्छिवत्तमामेरेयस्व यस्यां बीजं मनुष्यावपन्ति । या न ऊरू उंशती वि-
श्रयाति यस्यामुशन्तः प्रहराम शेषम् ॥ ३७ ॥ तुभ्यमग्रे पर्यवहन्त्सूर्या वहतुना सह ।
पुनः पतिभ्यो जायां दा अग्ने प्रजया सह ॥ ३८ ॥ पुनः पत्नीमग्निरदादायुषा
सह वर्चसा । दीर्घायुरस्या यः पतिर्जीवाति शरदः शतम् ॥ ३९ ॥ सोमः प्रथमो
विविदे गन्धर्वो विविद उत्तरः । तृतीयो अग्निष्टे पतिस्तुरीयस्ते मनुष्यजा ॥ ४० ॥
॥ २७ ॥ सोमो ददद्वन्धवाय गन्धर्वो दददग्नये । रयिं च पुत्रांश्चादादग्निर्मह्यमथो
हमाम् ॥ ४१ ॥ इहैव स्तं मा वि यौष्टं विश्वमायुर्व्यश्रुतम् । क्रीळन्तौ पुत्रैर्नमृभि-
र्मोदिमानौ स्वे गृहे ॥ ४२ ॥ आ नः प्रजां जनयतु प्रजापतिराजराय समनक्क-
र्यमा । अर्दुर्मङ्गलीः पतिलोकमा विंश शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे ॥ ४३ ॥ अघो-
रचक्षुरपतिघ्नयेधि शिवा पशुभ्यः सुमनाः सुवर्चाः । वीरमूर्देष्टकामा स्योना शं
नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे ॥ ४४ ॥ इमां त्वमिन्द्र मीढुः सुपुत्रां सुभगां कृणु ।
दशास्यां पुत्राना धेहि पतिमेकादशं कृधि ॥ ४५ ॥ सम्राज्ञी श्वशुरे भव सम्राज्ञी
श्वश्रुं भव । ननान्दरि सम्राज्ञी भव सम्राज्ञी अधि देवेषु ॥ ४६ ॥ समञ्जन्तु
बिभ्वे देवाः समापो हृदयानि नौ । सं मातरिश्वा सं धाता समु देष्टीं दधातु नौ
॥ ४७ ॥ २८ ॥ ३ ॥

॥ ८६ ॥ ऋषिः—१—२३ वृषाकपिरिन्द्र इन्द्राणीन्द्रश्च ॥ वरुणो देवता ॥
छन्दः—१, ७, ११, १३, १४, १८, २३ पङ्क्तिः । २, ५ पादनिचृत्पङ्क्तिः । ३,
६, ८, १०, १२, १५, २०—२२ निचृत्पङ्क्तिः । ४, ८, १६, १७, १९ विराट्
पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

॥ ८६ ॥ वि हि सोतोरेष्टतु नेन्द्रं देवममंसत । यत्रामंदवृषाकपिर्यः पु-
ष्टेषु मत्सखा विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ १ ॥ परा हीन्द्र धावसि वृषाकपेरति व्य-
थिः । नो अहः प्र विन्दस्यन्यत्र सोमपीतये विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ २ ॥ कि-
मयं त्वां वृषाकपिश्चकार हरितो मृगः । यस्मा इरस्यसीदु न्वर्यो वा पुष्टिमद्रसु
विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ ३ ॥ यमिमं त्वं वृषाकपिं प्रियमिन्द्राभिरक्षसि । श्वा
न्वस्य जम्भिषदपि कर्णे वराहयुर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ ४ ॥ प्रिया तृष्टानि मे
कपिर्व्यक्ता व्यदूदुषत् । शिरो न्वस्य राविषं न सुगं दुष्कृते भुवं विश्वस्मादिन्द्र
उत्तरः ॥ ५ ॥ १ ॥ न मत्स्त्री सुभसत्तंरा न सुयाशुतरा भुवत् । न मत्प्रतिच्य-
वीयसी न सक्थ्युधमीयसी विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ ६ ॥ उवे अम्ब सुलाभिक्के

अ० ८ । अ० ४ । व० ५] ६०३ [म० १० । अ० ७ । सू० ८७ ।

यथेवाङ्ग भविष्यति । भसन्मै अम्ब सक्थि मे शिरो मे वीव हृष्यति विश्वस्मा-
दिन्द्र उत्तरः ॥ ७ ॥ किं सुबाहो स्वदग्धे पृथुष्टो पृथुजायने । किं शूरपति नस्त्वमभ्य-
मीषि वृषार्कपि विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ ८ ॥ अवीरामिव मामयं शरारुरभि म-
न्यते । उताहमस्मि वीरिणीन्द्रपत्नी मरुत्सखा विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ ९ ॥ सं-
होत्रं स्म पुरा नारी समन्तं वाव गच्छति । वेधा अतस्य वीरिणीन्द्रपत्नी मही-
यते विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ १० ॥ २ ॥ इन्द्राणीमामु नारिषु सुभगा-
महमश्रवम् । नहस्या अपरं च न जरसा मरते पतिविश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ ११ ॥
नाहमिन्द्राणि शरणं सख्युर्वृषार्कपेश्चते । यस्येदमप्यं हविः प्रियं देवेषु गच्छति
विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ १२ ॥ वृषार्कपायि रेवति सुपुत्र आदुसुस्तुषे । वसन्त इन्द्र उ-
त्तरः । प्रियं काचित्करं हविर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ १३ ॥ उच्चो हि मे प-
ञ्चदश साकं पचन्ति विंशतिम् । उताहमग्नि पीव इदुभा कुक्षी पूणन्ति मे वि-
श्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ १४ ॥ वृषभो न तिग्मशृङ्गोऽन्तर्यथेषु रोरुवत् । मन्थस्त इन्द्र
शं हृदे यं ते सुनोति भावयुर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ १५ ॥ ३ ॥ न सेशे यस्य
रम्बतेऽन्तरा सक्थ्याः कपृत् । सेदीशे यस्य रोमशं निषेदुषो विजृम्भते विश्वस्मा-
दिन्द्र उत्तरः ॥ १६ ॥ न सेशे यस्य रोमशं निषेदुषो विजृम्भते । सेदीशे यस्य
रम्बतेऽन्तरा सक्थ्याः कपृद्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ १७ ॥ अयमिन्द्र वृषार्कपिः प-
रस्वन्तं हतं विदत् । असिं सूनां नवै चरुमादेधस्यान आर्चितं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः
॥ १८ ॥ अयमेमि विचारकशद्विचिन्वन्दासमार्यम् । पिबामि पाकसुत्वन्तोऽभि धी-
रमचाकशं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ १९ ॥ धन्वं च यत्कृन्तत्रं च कर्ति स्विता
वि योजना । नेदीयसो वृषार्कपेऽस्तमेहिं गृह्णो उप विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ २० ॥
पुनरेहिं वृषार्कपे सुविता कल्पयावहे । य एषः स्वप्ननशनोऽस्तमेषि पथा पुनर्वि-
श्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ २१ ॥ यदुदञ्चो वृषार्कपे गृहमिन्द्राजगन्तन । कस्य पु-
ल्व्यो मृगः कर्मगञ्जनयोपनो विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ २२ ॥ पर्शुहिं नाम मान-
वी साकं संसूव विंशतिम् । भद्रं भलं त्यस्या अभूयस्या उदरमार्यद्विश्वस्मा-
दिन्द्र उत्तरः ॥ २३ ॥ ४ ॥

॥ ८७ ॥ ऋषिः—१-२५ पायुः ॥ देवता—अग्नी रत्तोहा । छन्दः—१, ८,
१२, १७ त्रिष्टुप् । २, ३, २० विराट् त्रिष्टुप् । ४-७, ९-११, १८, १९ नि-
चृत्तिष्टुप् । १३-१६ मुरिक् त्रिष्टुप् । २१ पादनिचृत्तिष्टुप् २२, २३ अनुष्टुप् ।
२४, २५ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१-२१ धैवतः । २२-२५ गान्धारः ॥

अ० ८ । अ० ४ । व० ८] ६०४ [म० १० । अ० ७ । सू० ८७ ।

॥ ८७ ॥ रजोहर्णं वाजिनमा जिघर्षि मित्रं प्रथिष्ठुमर्पं यासि शर्म । शिशा-
नो अग्निः क्रतुभिः समिद्धः स नो दिवा स रिषः पातु नक्तम् ॥ १ ॥ अयोदंष्ट्रो अ-
र्चिषा यातुधानानुपं स्पृश जातवेदः समिद्धः । आ जिह्वया मूर्देवात्रभस्व क्रव्यादो
वृक्ष्यपि धत्स्वासन् ॥ २ ॥ उभोभयाविष्णुपं धेहि दंष्ट्रा हिंस्रः शिशानोऽवरं परं च ।
उतान्तरिक्षे परि याहि राजञ्जम्भैः सन्धेय्यभि यातुधानान् ॥ ३ ॥ यज्ञैरिषूः
समममानो अग्ने वाचा शन्या अशनिभिर्दिहानः । तार्भिर्विध्य हृदये यातुधाना-
न्पतीचो बाहून्प्रति भक्ष्येषाम् ॥ ४ ॥ अग्ने त्वचं यातुधानस्य भिन्धि हिंसाशनिर्हर-
सा हन्त्वेनम् । प्र पर्वाणि जातवेदः शृणीहि क्रव्यात्क्रविष्णुर्वि चिनोतु वृक्षणम्
॥ ५ ॥ ५ ॥ यत्रेदानीं पश्यसि जातवेदस्तिष्ठन्तमग्न उत वा चरन्तम् । यद्वान्त-
रिक्षे पथिभिः पतन्तं तमस्ता विध्य शर्वा शिशानः ॥ ६ ॥ उतालब्धं स्पृणुहि
जातवेद आलेभानादृष्टिभिर्यातुधानात् । अग्ने पूर्वं नि जहि शोशुचान आ-
मावः द्विङ्कास्तमन्त्वेनीः ॥ ७ ॥ इह प्र ब्रूहि यतमः सो अग्ने यो यातुधानो
य इदं कृणोति । तमा रभस्व समिधा यविष्ठ नृचक्षसश्चक्षुषे रन्ध्रयैनम् ॥ ८ ॥
तीक्ष्णेनाग्ने चक्षुषा रक्ष यज्ञं प्राञ्च वसुभ्यः प्रणय प्रचेतः । हिंस्रं रक्षांस्यभि
शोशुचानं मा त्वा दभन्यातुधाना नृचक्षः ॥ ९ ॥ नृचक्षा रक्षः परि पश्य
विष्णु तस्य त्रीणि प्रति शृणीह्वग्रा । तस्याग्ने पृष्ठीर्हरसा शृणीहि त्रेधा
मूर्त्तं यातुधानस्य वृक्ष ॥ १० ॥ ६ ॥ त्रिर्यातुधानः प्रसितिं त एत्वृतं यो अग्ने
अनृतेन हन्ति । तमर्चिषा स्फूर्जयञ्जातवेदः समक्षमेनं गृणते नि वृद्धि ॥ ११ ॥
तदग्ने चक्षुः प्रति धेहि रेभे शफारुजं येन पश्यसि यातुधानम् । अथर्ववज्ज्योतिषा
दैव्येन सत्यं धूर्वन्तमचितं न्योष ॥ १२ ॥ यदग्ने अथ मियुना शपातो यत्राच-
स्तृष्टं जनयन्त रेभाः । मन्योर्मनसः शरव्या जायते या तया विध्य हृदये यातुधानान्
॥ १३ ॥ परा शृणीहि तपसा यातुधानान्पराग्ने रक्षो हरसा शृणीहि । परार्चिषा
मूर्देवाञ्छृणीहि परासुतृपो अभि शोशुचानः ॥ १४ ॥ पराद्य देवा वृजिनं शृ-
णन्तु प्रत्यगेनं शपथा यन्तु तृष्टाः । वाचास्तेनं शरव ऋच्छन्तु मर्मन्विश्वस्यैतु
प्रसितिं यातुधानः ॥ १५ ॥ ७ ॥ यः पौरुषेयेण क्रविषा समङ्गे यो अश्व्येन प-
शुना यातुधानः । यो अघ्नयाया भरति ज्ञीरमग्ने तेषां शीर्षाणि हरसापि वृक्ष ॥ १६ ॥
संवत्सरीणं पय उस्त्रियायास्तस्य माशीद्यातुधानो नृचक्षः । प्रीयूषमग्ने यतमस्ति-
तृप्मात्तं प्रत्यञ्चमर्चिषा विध्य मर्मन् ॥ १७ ॥ विषं गवां यातुधानाः पिबन्त्वा वृश्च्य
न्तामदितये दुरेवाः । परैरान्देवः संविता दंदातु परा भागमोषधीनां जयन्ताम् ॥ १८ ॥

अ० ८ । अ० ४ । व० ११] ६०५ [म० १० । अ० ७ । सू० ८८ ।

सनादग्ने मृणसि यातुधानाञ्च त्वा रक्षांमि पृतनासु जिग्युः । अनु दह महमूरा-
न्कव्यादो मा ते हेत्या मुक्षत दैव्यायाः ॥ १६ ॥ त्वं नो अग्ने अधरादुदक्तात् पश्चा-
दुत रक्षा पुरस्तात् । प्रति ते ते अजरासस्तर्पिष्ठा अघशंसं शोशुचतो दहन्तु ॥ २० ॥
॥ ८ ॥ पृथ्वात्पुरस्तादधुरादुदक्तात्कविः काव्येन परि पाहि राजन् । सखे सखाय-
मजरो जस्मिणेऽग्ने मर्ता अमर्त्यस्त्वं नः ॥ २१ ॥ परि त्वाग्ने पुरं वयं विप्रैः स-
हस्य धीमहि । धृषद्वर्णे विवेदिवे हन्तारं भद्रगुरावताम् ॥ २२ ॥ विषेण भङ्गुरावतः
प्रति प्य रक्षसो दह । अग्ने तिग्मेन शोचिषा तपुरग्राभिर्ऋष्टिभिः ॥ २३ ॥ प्रखग्ने
मिथुना दह यातुधाना किमीदिना । सं त्वा शिशामि जागृह्यदब्धं विप्र मन्मभिः
॥ २४ ॥ प्रत्यग्ने हरसा हरः शृणोहि विश्वतः प्रति । यातुधानस्य रक्षसो बलं
वि रुज वीर्यम् ॥ २५ ॥ ६ ॥

॥ ८८ ॥ ऋषिः—१—१६ मूर्धन्वानाङ्गिरसो वामदेव्यो वा ॥ देवता—सूर्य-
वैश्वानरौ ॥ छन्दः—१—४, ७, १५, १६ विराट् त्रिष्टुप् । ५, ८ त्रिष्टुप् । ६,
६—१४, १६, १७ निवृत्तिष्टुप् । १८ आर्चीस्वराट् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८८ ॥ हविष्पान्तमजरं स्वर्विदि दिविस्पृश्याहुतं जुष्टमग्नौ । तस्य भर्मेण
भुवनाय देवा धर्मेणे कं स्वधया पप्रथन्त ॥ १ ॥ गीर्णं भुवनं तमसापगूहमाविः
स्वरभवज्जाते अग्नौ । तस्य देवाः पृथिवी द्यौरुतापोऽरण्यमोषधीः सख्ये अस्य
॥ २ ॥ देवेभिर्निषितो यज्ञियेभिरग्निं स्तोषाण्यजरं बृहन्तम् । यो भानुना पृथिवीं
द्यामुतेमार्मातुतान रोदसी अन्तर्क्षितम् ॥ ३ ॥ यो होतासीत्प्रथमो देवजुष्टो यं
समाञ्जन्नाज्येना वृणानाः । स पतुत्रीत्वरं स्था जगद्यच्छात्रमग्निरंकुणोज्जातवेदाः
॥ ४ ॥ यज्जातवेदो भुवनस्य मूर्धन्मतिष्ठो अग्ने मह रोचनेन । तं त्वाहेम प्रतिभि-
र्गीर्भिरुक्थैः स यज्ञियो अभवो रोदसिप्राः ॥ ५ ॥ १० ॥ मूर्धा भुवो भवति न-
क्तमग्निस्ततः सूर्यो जायते प्रातरुद्यन् । मायामृतु यज्ञियानामेतामपो यस्मार्णिश्चरति
प्रजानन् ॥ ६ ॥ दृशेन्यो यो महिना समिद्धोऽरोचत दिवियोनिर्विभावा । तस्मिन्नग्नौ
सूक्तवाकेन देवा हविर्विश्व आजुहवुस्तनूपाः ॥ ७ ॥ सूक्तवाकं प्रथममादिदग्निमादिज-
विरजनयन्त देवाः । स एषां यज्ञो अभवत्तनूपास्तं द्यौर्वेदं तं पृथिवी तमापः ॥ ८ ॥ यं दे-
वासोऽजनयन्ताग्निं यस्मिन्नाजुहवुर्भुवनानि विश्वा । सो अर्चिषा पृथिवीं द्यामु-
तेमार्जुनयमानो अतपन्माहित्वा ॥ ९ ॥ स्तोमेन हि दिवि देवासो अग्नि-
मज्जिनच्छक्तिंभी रोदसिप्राम् । तस्य अकृण्वन् प्रेषा भुवे कं स ओषधीः पचति

अ० ८ । अ० ४ । व० १५] ६०६ [म० १० । अ० ७ । सू० ८६ ।

विश्वरूपाः ॥ १० ॥ ११ ॥ यदेदेनमदधुर्यज्ञियासो विवि देवाः सूर्यमादितेयम् ।
यदा चरिष्णु मिथुनावभूतामादित्पापश्यन्भुवनानि विश्वा ॥ ११ ॥ विश्वस्मा
अग्निं भुवनाय देवा वैश्वानरं केतुमह्नामकृण्वन् । आ यस्ततानोषसो विभातीरपो
ऊर्णोति तमो अर्चिषा यन् ॥ १२ ॥ वैश्वानरं कवयो यज्ञियासोऽग्निं देवा अ-
जनयन्नजुर्यम् । नक्षत्रं प्रत्नमग्निं चरिष्णु यज्ञस्याध्यक्षं तविषं बृहन्तम् ॥ १३ ॥
वैश्वानरं विश्वहा दीदिवांसं मन्त्रैरग्निं कविमच्छा वदामः । यो महिम्ना परि-
ब्रूवोर्वी उतावस्तादुत देवः परस्तात् ॥ १४ ॥ द्वे सुती अश्रुणवं पितॄणामहं दे-
वानामुत मर्त्यानाम् । ताभ्यामिदं विश्वमेजत्समेति यदन्तरा पितरं मातरं च ॥ १५ ॥
॥ १२ ॥ द्वे समीची विभृतश्चरन्तं शीर्षतो जातं मनस्मा विमृष्टम् । स प्रत्यङ्घि-
श्वा भुवनानि तस्थावप्रयुच्छन्तरणिभ्राजमानः ॥ १६ ॥ यत्रा वदेते अवरः प-
रश्च यज्ञयोः कतरो नो वि वेद । आ शेकुरित्सधमादं सखायो नक्षन्त यज्ञं
क इदं वि वोचत् ॥ १७ ॥ कत्यग्रयः कति सूर्यासः कत्युषासः कत्यु स्विदापः ।
नोऽस्पिजं वः पितरो वदामि पृच्छामि वः कवयो विद्वन्ने कम् ॥ १८ ॥ यावन्मात्र-
मुषसो न प्रतीकं सुपण्योऽवसन्ते मातरिभ्यः । तावद्धात्युप यज्ञमायन्ब्राह्मणो होतु-
स्वरो निषीदन् ॥ १९ ॥ १३ ॥

॥ ८६ ॥ ऋषिः—१-१८ रेणुः ॥ देवता-१—४, ६-१८ इन्द्रः । ५
इन्द्रासोमौ ॥ छन्दः—१, ४, ६, ७, ११, १२, १५, १८ त्रिष्टुप् । २ आर्चीत्रि-
ष्टुप् । ३, ५, ६, १०, १४, १६, १७ निचृत्त्रिष्टुप् । ८ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । १३
आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८६ ॥ इन्द्रं स्तत्रा नृतमं यस्य मद्वा विवशाधे रोचता विज्मो अन्तान् ।
आ यः प्रमौ चर्षणीधृदरोभिः प्र सिन्धुभ्यो रिरिचानो महित्वा ॥ १ ॥ स सू-
र्यः पर्युरु वरास्येन्द्रो ववृत्याद्रथेयं चक्रा । अतिष्ठन्तमणस्येन सर्गं कृष्णा तमो-
सि त्विष्या जघान ॥ २ ॥ समानमस्मा अनपावृदर्व क्षया दिवो असमं ब्रह्म
नव्यम् । वि यः पृष्ठेव जनिमान्यर्य इन्द्रश्चिकाय न सखायमीषे ॥ ३ ॥ इन्द्राश्च
गिरो अनिशितसर्गा अपः प्रेरयं सर्गरस्य बुधनात् । यो अक्षेणेव चक्रिया शची-
भिर्विष्वक्स्तम्भं पृथिवीमुत द्याम् ॥ ४ ॥ आपान्तमन्युस्तृपलप्रभर्मा धुनिः शिमी-
वाञ्छरुमाँ ऋजीषी । सोमो विश्वान्यतसा वनानि नार्वाग्निन्द्रं प्रतिमानानि
देभुः ॥ ५ ॥ १४ ॥ न यस्य द्यावापृथिवी न धन्व नान्तरिक्षं नाद्रव्यः

अ० ८ । अ० ४ । व० १७] ६०७ [म० १० । अ० ७ । सू० ६० ।

सोमो अक्षाः । यदस्य मन्युरधिनीयमानः शृणोति वीळु रुजति स्थिराणि
॥ ६ ॥ जघान वृत्रं स्वधितिर्वनेव रुरोज पुरो अरवन्न सिन्धून् । विभेदं गिरिं
नवमिन्न कुम्भमा गा इन्द्रो अकृणुत स्वयुग्भिः ॥ ७ ॥ त्वं ह त्यदणया इन्द्र
धीरोऽसिर्न पर्वं वृजिना शृणासि । प्र ये मित्रस्य वरुणस्य धाम युजं न जना
मिनन्ति मित्रम् ॥ ८ ॥ प्र ये मित्रं प्रार्थमणौ दुरेवाः प्र सङ्गिरः प्र वरुणं मिनन्ति ।
न्यमित्रेषु वृधमिन्द्र तुष्टं वृषन्वृषाणमरुषं शिशीहि ॥ ९ ॥ इन्द्रो दिव इन्द्र ईशे
पृथिव्या इन्द्रो अपामिन्द्र इत्पर्वतानाम् । इन्द्रो वृधमिन्द्र इन्मेधिराणामिन्द्रः क्षे-
मे योगे हव्य इन्द्रः ॥ १० ॥ १५ ॥ प्राक्तुभ्य इन्द्रः प्र वृधो अहभ्यः प्रान्तरिक्षा-
त्प्र समुद्रस्य धासेः । प्र वार्तस्य प्रथमः प्रज्जो अन्तात्प्र सिन्धुभ्यो रिरिचे प्र
क्षितिभ्यः ॥ ११ ॥ प्र शोशुचत्या उषसो न केनुरसिन्वा ते वर्ततामिन्द्र हेतिः । अश्मे-
व विध्य दिव आ सृजानस्तपिष्ठेन हेपसा द्रोघमित्रान् ॥ १२ ॥ अन्वह मासा
अन्विद्वनान्यन्वोषधीरनु पर्वतासः । अन्विन्द्रं रोदसी वावशाने अन्वापो अजि-
हत जायमानम् ॥ १३ ॥ कर्हि स्विता त इन्द्र चेत्यासवस्य यजिनदो रज्ज
एषत् । मित्रकुवो यच्छसने न गावः पृथिव्या आपृगमुया शयन्ते ॥ १४ ॥ श-
त्रून्तो अभि ये न स्ततस्ते महि वार्धन्त ओगणास इन्द्र । अन्धेनामित्रास्तमसा
सचन्तां सुज्योतिषो अक्तवस्तां अभि प्युः ॥ १५ ॥ पुरुणि हि त्वा सर्वना
जनानां ब्रह्माणि मन्दन्युणतामृषीणाम् । इमामाघोषन्नवसा सहतिं तिरो वि-
श्वा अर्चतो याह्रवाङ् ॥ १६ ॥ एवा ते वयमिन्द्र भुञ्जतीनां विद्याम सुमतीनां
नवानाम् । विद्याम वस्तोरवसा गृणन्तो विश्वामित्रा उत ते इन्द्र नूनम् ॥ १७ ॥
शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ । शृण्वन्तमुग्रमृतये समत्सु घनन्तं
वृत्राणि सज्जितं धनानाम् ॥ १८ ॥ १६ ॥

॥ ६० ॥ ऋषिः—१-१६ नारायणः ॥ पुरुषो देवता ॥ छन्दः—१-३,
७ १०, १२, १३ निचृदनुष्टुप् । ४-६, ९, १४, १५ अनुष्टुप् । ८, ११ विराड-
नुष्टुप् । १६ विराट् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—१५ गान्धारः । १६ धैवतः ॥

॥ ६० ॥ सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् । स भूमिं विश्वतो वृत्वा-
त्यतिष्ठदशाङ्गुलम् ॥ १ ॥ पुरुष एवेदं सर्वं यद्भूतं यच्च भव्यम् । उतामृतत्वस्येशा
नो यदन्नैनातिरोहति ॥ २ ॥ एतावानस्य महिमातो ज्यायांश्च पूरुषः । पादोऽ-
स्य विश्वा भूतानि त्रिपादस्यामृतं विवि ॥ ३ ॥ त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषः पादोऽ-

अ० ८ । अ० ४ । व० २०] ६०८ [म० १० । अ० ८ । सू० ६१ ।

स्येहाभंवत्पुनः । ततो विष्वङ्मयक्रामत्साशनानरणे अभि ॥ ४ ॥ तस्माद्विराज्जा-
यत विराजो अधि पूरुषः । स जातो अत्यरिच्यत पश्चाद्भूमिमथो पुरः ॥ ५ ॥
॥ १७ ॥ यत्पुरुषेण हविषा देवा यज्ञमतन्वत । वसन्तो अस्यासीदाज्यं प्रीष्य
धूमः शरद्विः ॥ ६ ॥ तं यज्ञं बर्हिषि प्रौक्त्यनुरुषं जातमग्रतः । तेन देवा अय-
जन्त साध्या ऋषयश्च ये ॥ ७ ॥ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः सम्भृतं पृषदाज्यम् । प-
शून्ताश्चक्रे वायव्यानारण्यान्ग्राम्याश्च ये ॥ ८ ॥ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुत ऋचः सा-
मानि जज्ञिरे । छन्दांसि जज्ञिरे तस्माद्यजुस्तस्मादजायत ॥ ९ ॥ तस्मादश्वा अ-
जायन्त ये के चोभयादतः । गावो ह जज्ञिरे तस्मात्तस्माज्जाता अजावयः ॥ १० ॥
॥ १८ ॥ यत्पुरुषं व्यदधुः कतिधा व्यकल्पयन् । मुखं किमस्य कौ बाहू का ऊरू
पादा उच्येते ॥ ११ ॥ ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीद्बाहू राजन्यः कृतः । ऊरू तद-
स्य यद्वैश्यः पद्भ्यां शूद्रो अजायत ॥ १२ ॥ चन्द्रमा मनसो जातश्चक्षोः सू-
र्यो अजायत । मुखेन्द्रश्चाग्निश्च प्राणाद्वायुरजायत ॥ १३ ॥ नाभ्या आसी-
दन्तरिक्षं शीर्ष्णो द्यौः समवर्तत । पद्भ्यां भूमिर्दिशः श्रोत्रात्तथा लोका अक-
ल्पयन् ॥ १४ ॥ सप्तास्यासन्परिधयस्त्रिः सप्त सन्निधः कृताः । देवा यद्यज्ञं तन्वा-
ना अबध्नन्पुरुषं पशुम् ॥ १५ ॥ यज्ञेन यज्ञमयन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ।
ते ह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः ॥ १६ ॥ १६ ॥ ७ ॥

॥ ६१ ॥ ऋषिः—१—१५ अरुणो वैतहव्यः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१,
३, ६ निचृज्जगती । २, ४, ५, ७, ९, १०, १३ विराड् जगती । ८, ११ पाद
निचृज्जगती । १२, १४ जगती । १५ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—१४, नि-
षादः । १५ धैवतः ॥

॥ ९१ ॥ सं जागृवद्भिर्जरमाण इध्यते दमे दमूना इषयञ्जिह्वस्पदे । विश्व-
स्य होता हविषो वरेण्यो विभुर्विभावा सुषखा सखीयते ॥ १ ॥ स दर्श-
तश्रीरतिधिर्गृहेष्टहे वनेवने शिश्रिये तक्वीरिव । जनञ्जनं जन्यो नार्ति मन्य-
ते विश आ ज्ञेति विशो विशं विशम् ॥ २ ॥ सुदक्षो दक्षैः क्रतुनासि
सुक्रतुरग्ने कविः काव्येनासि विश्ववित् । वसुर्वसूनां क्षयसि त्वमेक इधावा
च वानि पृथिवी च पुष्यतः ॥ ३ ॥ प्रजानन्नग्रे तव योनिर्मृत्विषमिच्छायास्पदे घृ-
तवन्तमासदः । आ ते चिकित्र उपसामिवेतयोऽरेपसः सूर्यस्येव रश्मयः ॥ ४ ॥
तव श्रियो वर्धस्येव विद्युर्तस्मिन्नाश्चिकित्र उपसां न केतवः । यदोषधीरभिमृष्टो

अ० ८ । अ० ४ । व० २४] ६०६ [म० १० । अ० ८ । सू० ६२ ।

वनानि च परि स्वयं विनुषे अर्धमास्ये ॥ ५ ॥ २० ॥ तमोषधीर्दधिरे गर्भमृत्विषं
तमापो अग्निं जनयन्त मातरः । तमिस्समानं वनिनश्च वीरुधोऽन्तर्वैतीश्च सुर्वते च
विश्वहा ॥ ६ ॥ वातोपधूत इषितो वशां अनु तृषु यदन्ना वेविषद्वितिष्ठसे । आ ते
यतन्ते रुध्योऽ यथा पृथक्शर्धीस्यमे अजराणि धसतः ॥ ७ ॥ मेधाकारं विदथस्य
प्रसाधनमग्निं होतारं परिभूतमं प्रतिम् । तमिदर्भे हविष्या समानमित्तमिन्महे हृणते
नान्यं त्वत् ॥ ८ ॥ त्वामिदत्र हृणते त्वायवो होतारमग्ने विदथेषु वेधसः । यहे-
व्यन्तो दधति प्रयांसि ते हविष्मन्तो मनवो वृक्तवर्हिषः ॥ ९ ॥ तवाग्ने होत्रं तव
पोत्रमृत्विषं तव नेष्टं त्वमग्निर्हतायुतः । तव प्रशास्त्रं त्वमध्वरीयसि मन्वा चासि
गृहपतिश्च नो दमे ॥ १० ॥ ॥ २१ ॥ यस्तुभ्यमग्ने अमृताय मर्त्यः समिधा दार्श-
वुत वा हविष्कृति । तस्य होता भवसि यासि वृत्यमुप ब्रूषे यजस्यध्वरीयसि
॥ ११ ॥ इमा अस्मै प्रतयो वाचो अस्मदाँ ऋचो गिरः सुष्ठुतयः समग्मत । वसू-
यवो वसवे जातवेदसे वृद्धासु चिद्वर्धनो यासु चाकनत् ॥ १२ ॥ इमा प्रत्नाये
सुष्ठुतिं नवीयसी वोचेयमस्मा उशते धृणोतु नः । भूया अन्तरा हृद्यस्य निस्पृशे
जायेव पत्यं उशती सुवासाः ॥ १३ ॥ यस्मिन्नास ऋषभास उक्षणां वशा मेषा
अवसृष्टास आहुताः । कीलालपे सोमपृष्ठाय वेधसे हृदा मृतिं जनये चारुमग्नये
॥ १४ ॥ अहाव्यग्ने हविशस्ये ते क्षुचीव घृतं चम्बीव सोमः । वाजसनिं रुयि-
मस्मे सुवीरं प्रशस्तं धेहि यशसं बृहन्तम् ॥ १५ ॥ २२ ॥

॥ ६२ ॥ ऋषिः-१-१५ शार्यातो मानवः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः-
१, ६, १२ १४ निचृज्जगती । २, ५, ८, १०, ११, १५ जगती । ३, ४, ९,
१३ विराड् जगती । ७ पादनिचृज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ६२ ॥ युद्धस्य वो रुध्यं विस्पतिं विशां होतारमृक्कोरतिथिं विभावसुम् ।
शोचञ्छुष्कासु हरिणीषु जर्भुरधृषां केतुर्यजतो घामशायत ॥ १ ॥ इममञ्जस्पामु-
भये अकृण्वत धर्माणामग्निं विदथस्य साधनम् । अक्तुं न यद्वपुषसः पुरोहितं तनून-
पातमरुषस्य निसते ॥ २ ॥ बलस्य नीथा वि पणेश्व मन्महे व्या अस्य महुता
आसुरत्तवे । यदा घोरासो अयुतत्वमाशतादिजनस्य दैव्यस्य चर्किरन् ॥ ३ ॥
ऋतस्य हि मसितिथौरुह व्यचो नमो मन्वाऽरमतिः पनीयसी । इन्द्रो मित्रो वरुणः
सं चिकिञ्चिरेऽथो भगः सविता पूतदत्तसः ॥ ४ ॥ मरुद्रेण ययिना वन्ति सि-
न्धवस्तिरो महीमरमतिं दधन्विरे । येभिः परिज्मा परिषञ्जुरु जयो वि रोरुवज्ज-
ठरे विश्वमुक्षते ॥ ५ ॥ २३ ॥ क्राणा रुद्रा मस्तो विश्वकृष्टयो दिवः रयेनासो

अ० ८ । अ० ४ । व० २६] ६१० [म० १० । अ० ८ । सू० ६३ ।

असुरस्य त्रील्यः । तेभिश्चष्टे बहूणो मित्रो अर्यमेन्द्रो देवैर्भिरर्वशेभिरर्वशः ॥ ६ ॥
इन्द्रे भुजं शशमानासं आशत सूरौ दृशीके वृषणश्च पौंस्ये । प्र ये न्वस्याहर्णा
ततश्चिरे युजं वज्रं नृषदनेषु कारवः ॥ ७ ॥ सूरश्चिदा हरितो अस्य रीरम-
दिन्द्रादा कश्चिच्चयते तवीयसः । भीमस्य वृष्णो जठरादभिरवसो विवे-
दिवे सहुरिः स्तब्धबाधितः ॥ ८ ॥ स्तोमं वो अद्य रुद्राय शिकुसे क्षयदीराय
नमसा दिदिष्टुन । येभिः शिवः स्वर्वा एव्यावभिर्विवः सिषकि स्वयंशा निका-
मभिः ॥ ९ ॥ ते हि प्रजाया अभरन्त वि श्रवो बृहस्पतिर्वृषभः सोमंजामयः ।
यज्ञैर्यवा प्रथमो वि धारयदेवा दक्षैर्भृगवः सं चिकित्रिरे ॥ १० ॥ २४ ॥ ते हि
द्यावापृथिवी भूरिरेतसा नराशंसश्चतुरङ्गो यमोऽदितिः । देवस्त्वष्टा द्रविणोदा
अभुक्षणाः प्र रोदसी मरुतो विष्णुरहिरे ॥ ११ ॥ उत स्य न उशिजामुर्विया
कुविरहिः शृणोतु बुधयो हवीमानि । सूर्यामासा विचरन्ता दिविक्षिता धिया श-
मीनहुषी अस्य बोधतम् ॥ १२ ॥ म नः पूषा चरथं विश्वदेव्योऽपां नपादवतु
वायुरिष्टये । आत्मानं वस्यो अभि वातमर्चत तदश्विना सुहवा यामनि भुतम्
॥ १३ ॥ विशामासामभयानामधिक्षितं गीर्भिरु स्वयंशसं गृणीमसि । माभिर्विश्वा-
भिरदितिमनर्वणामक्तोर्युवानं नृमणा अथा पतिम् ॥ १४ ॥ रेभदत्र जनुषा पूर्वो
अङ्गिरा प्रावाण ऊर्ध्वा अभि चक्षुरध्वरम् । येभिर्विहाया अभवक्षिचक्षणः पार्थः
सुमेकं स्वधितिर्वनन्वाति ॥ १५ ॥ २५ ॥

॥ ६३ ॥ ऋषिः-१-१५ तान्वः पार्थ्यः । विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः-१
विराद् पङ्क्तिः । ४ पादनिचृत्पङ्क्तिः । ५ आर्चीभुरिक् पङ्क्तिः । ६, ७, १०, १४
निचृत्पङ्क्तिः । ८ आस्तार पङ्क्तिः । ९ अक्षरैः पङ्क्तिः । १२ आर्ची पङ्क्तिः । २, १३
आर्चीभुरिगनुष्टुप् । ३ पादनिचृदनुष्टुप् । ११ न्यङ्कुसारिणी बृहती । १५ पाद
निचृद्बृहती ॥ स्वरः-१, ४-१०, १२, १४ पञ्चमः । २, ३ १३ गान्धारः ।
११, १५ मध्यमः ॥

॥ ६३ ॥ महि द्यावापृथिवी भूतपूर्वा नारी यद्ही न रोदसी सदैव नः । ते-
भिर्नः पातं सद्यस एभिर्नः पातं शूषणि ॥ १ ॥ यज्ञेयं स मर्त्यो देवान्संपर्यसि ।
यः सुम्नैर्दीर्घभुक्तमआविवासात्येनान् ॥ २ ॥ विश्वेषामिरज्यवो देवानां वार्यहः ।
विश्वेहि विश्वमहसो विश्वे यज्ञेषु यज्ञियाः ॥ ३ ॥ ते घा राजानो अमृतस्य मन्द्रा
अर्यमा मित्रो बहूणाः परिज्या । कद्रुवो नृणां स्तुतो मरुतः पूषणो अगः ॥ ४ ॥

अ० ८ । अ० ४ । व० ३०] ६११ [म० १० । अ० ८ । सू० ६४ ।

उक्त नो नक्तमपां वृषवसू सूर्यामासा सदर्नाय सघन्या । सचा यत्साद्येषामर्हि-
र्बुधेषु बुध्न्यः ॥ ५ ॥ २६ ॥ उत नो देवावश्विना शुभस्पती धार्मभिर्मित्रावरु-
खा उरुष्यताम् । महः स राय एषतेऽति धन्वेव दुरिता ॥ ६ ॥ उत नो रुद्रा
चिन्मृळतामश्विना विश्वे देवासो रथस्पतिर्भगः । अभुर्वाज अभुक्षणः परिज्मा
विश्ववेदसः ॥ ७ ॥ अभुर्भृक्ष अभुर्विधतो मव आ ते हरी जूज्वानस्य वा-
जिना । दुष्टं यस्य साम चिदधम्यहो न मानुषः ॥ ८ ॥ कृधी नो अह्यो देव सवितुः
स च स्तुषे मघोनाम् । सहो न इन्द्रो बह्विभिर्न्येषां चर्षणीनां चक्रं रश्मि न योयुवे
॥ ९ ॥ एषु द्यावापृथिवी धातं महदस्मे वीरेषु विश्वचर्षणि श्रवः । पृच्छं वाजस्य सातये
पृच्छं रायोत त्वर्षे ॥ १० ॥ २७ ॥ एतं शंसमिन्द्रास्मयुष्टं कूचित्सन्तं सहसावन्नभि-
ष्टये सदा पाण्यभिष्टये । मेदतां वेदतां वसो ॥ ११ ॥ एतं मे स्तोमं तना न सूर्ये
द्युतधामानं वावृधन्त नृणाम् । संवननं नाश्व्यं तष्टेवानपच्युतम् ॥ १२ ॥ वावर्ते
येषां राया युक्तैषां हिरण्ययी । नेमधिता न पौस्या वृथेव विष्टान्ता ॥ १३ ॥ म
तदुःशीमे पृथवाने वेने प्र रामे वोचमसुरे मघवत्सु । ये युक्ताय पञ्च शतास्मसु
पथा विश्राव्येषाम् ॥ १४ ॥ अधीन्वत्रं सत्तति चं सप्त चं । सद्यो दिदिष्ट तान्वः
सद्यो दिदिष्ट पार्थ्यः सद्यो दिदिष्ट मायवः ॥ १५ ॥ २८ ॥

॥ ६४ ॥ अषिः—१-१४ अर्बुदः काद्रवेयः सर्पः ॥ ग्रावाणो देवता ॥
छन्दः—१, ३, ४, १०, ११, १३ विराड् जगती । २, ६, १२ जगती । ८, ९
आर्चीस्वराड् जगती । ५, ७ निचृत्त्रिष्टुप् । १४ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१-४, ६,
८-१३ निषादः । ५, ७, १४ धैवतः ॥

॥ ६४ ॥ प्रैते वदन्तु प्र वयं वदाम ग्रावभ्यो वाचं वदता वदन्नयः । य-
वद्रयः पर्वताः साकमाश्वः श्लोकं घोषं भग्येन्द्राय सोमिनः ॥ १ ॥ एते वदन्ति
शतवत्सहस्रववभि क्रन्दन्ति हरितोभिरासभिः । विष्टी ग्रावाणः सुकृतः सुकृत्यवा
होतुरिचत्पूर्वे हविरधमाशत ॥ २ ॥ एते वदन्त्याविदन्नाना मधु न्यूङ्मयन्ते अर्धि
पकु आर्मिषि । वृक्षस्य शाखामरुणस्य वप्सतस्ते सूर्भवा वृषभाः प्रेमराविषुः ॥ ३ ॥
इहदन्ति मविरेण मन्दिनेन्द्रं क्रोशन्तोऽविदन्नाना मधु । संरभ्या धीराः स्वसृभि-
रनर्तिपुराघोषयन्तः पृथिवीर्मुपन्दिभिः ॥ ४ ॥ सुपर्णा वाचमक्रतोप चव्यास्वरे
कृष्णाश्विरा अनर्तिषुः । न्यङ्गि यन्त्युपरस्य निष्कृतं पुरु रेतो दधिरे सूर्यश्वतः
॥ ५ ॥ २६ ॥ उग्रा इव प्रवहन्तः समायमुः साकं युक्ता वृषणो विभ्रतो धुरः ।

अ० ८ । अ० ५ । व० २] ६१२ [म० १० । अ० ८ । सू० ६५ ।

यच्छुसन्तो जग्रसाना अराविषुः शृण्व एषां प्रोथयो अर्धतामिव ॥ ६ ॥ दशा-
बनिभ्यो दशकच्येभ्यो दशयोक्तेभ्यो दशयोजनेभ्यः । दशाभीशुभ्यो अर्धताम-
रेभ्यो दश धुरो दश युक्ता बह्वभ्यः ॥ ७ ॥ ते अद्रयो दशयन्त्रास
आशवस्तेषामाधानं पर्येति ह्येतम् । त ऊं सुतस्य सोम्यस्यान्धसोऽंशोः प्रीयूषं
प्रथमस्य भेजिरे ॥ ८ ॥ ते सोमादो हरी इन्द्रस्य निसतेऽंशुं बृहन्तो अध्यासते गर्वि ।
तेभिर्दुग्धं पपिबान्तसोम्यं मध्विन्द्रो वर्धते प्रथते वृषायते ॥ ९ ॥ वृषा वो अंशुर्न
किला रिषायनेळावन्तः सवमित्स्थनाशिताः । रैवत्येव महमा चारवः स्थनयस्य
ग्रावाणो अजुषध्वमध्वरम् ॥ १० ॥ ३० ॥ तृष्टिला अर्तदिलासो अद्रयोऽभ्र-
मणा अश्रुयिता अमृत्यवः । अनातुरा अजराः स्थार्मविष्णवः सुपीवसो अर्तपिता
अर्तृणजः ॥ ११ ॥ ध्रुवा एव वः पितरो युगेयुगे क्षेमकामासः सदसो न युञ्जते ।
अजुर्यासो हरिषाचो हरिद्रव आ द्यां रवेण पृथिवीमशुश्रुवुः ॥ १२ ॥ तदिदं ब्र-
ह्मन्त्यद्रयो विमोचने यामब्रज्जस्पा इव घेदुपब्दिभिः । वर्पन्तो बीजमिव धान्याकृतः
पृञ्चन्ति सोमं न मिनन्ति वप्सतः ॥ १३ ॥ सुते अध्वरे अधि वाचमकृता की-
ळयो न मातरं तुदन्तः । वि षू मुञ्चा सुषुवुषो मनीषां वि वर्तन्तामद्रयश्चायमा-
नाः ॥ १४ ॥ ३१ ॥ ४ ॥

॥ ६५ ॥ ऋषिः—१, ३, ६, ८—१०, १२, १४, १७ पुरुरवा ऐळः ।
२, ४, ५, ७, ११, १३, १५, १६, १८ उर्वशी ॥ देवता—१, ३, ६, ८—१०
१२, १४, १७ उर्वशी । २, ४, ५, ७, ११, १३, १५, १६, १८ पुरुरवाऐळः ॥
छन्दः—१, २, १२ त्रिष्टुप् ३, ४, १३, १६ पादनितृत्त्रिष्टुप् । ५, १० आर्ची
भुरिक् त्रिष्टुप् । ६—८, १५ विराद् त्रिष्टुप् । ९, ११, १४, १७, १८ निचृत्त्रि-
ष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६५ ॥ ह्ये जाये मनसा तिष्ठ घोरे बर्चांसि मिश्रा कृणवावहै नु । न नौ
मन्त्रा अनुदितास एते मयस्करन्परतरे चनाहन् ॥ १ ॥ किमेता वाचा कृणवा
तवाहं प्राक्रमिषमुषसामग्रियेव । पुरुरवः पुनरस्तं परेहि दुरापना घात इवाहम-
स्मि ॥ २ ॥ इषुर्न श्रिय इषुधेरसना गोषाः शतसा नरंहिः । अवीरे क्रतौ विद-
बिद्युत्तमोरा न प्रायुं चितयन्त धुनयः ॥ ३ ॥ सा वसु दधती श्वशुराय वय उषो
यदि वष्टयन्तिगृहात् । अस्तं ननच्चे यस्मिञ्चा कन्दिवा नक्तं शनयिता वैतसेन ॥ ४ ॥
त्रिः स्म माद्रः शनथयो वैतसेनोत स्म मेऽव्यस्यै पृणासि । पुरुरवोऽनु ते केत-
मायं राजा मे वीर तन्वस्तदासीः ॥ ५ ॥ १ ॥ या सुजूणिः श्रेणिः सुम्नआपि-

अ० ८ । अ० ५ । व० ५] ६१३ [म० १० । अ० ८ । सू० ६६ ।

ईदेचञ्चूर्नं अन्विनीं चरत्युः । ता अञ्जयोऽरुणयो न संक्षुः धिये गावो न धेन-
वोऽनघन्तः ॥ ६ ॥ समस्मिञ्जायमान आसत् ग्ना उतेमवर्धयन्तः स्वर्गताः । महे
यत्त्वा पुरुरवो रणायावर्धयन्दस्युहत्याय देवाः ॥ ७ ॥ सचा यदासु जहतीष्व-
त्क्रममानुषीषु मानुषो निषेवे । अप स्म मत्तरसन्ती न भुज्युस्ता अत्रसत्रयस्पृशो
नाश्वाः ॥ ८ ॥ यदासु मतीं अमृतासु निस्पृक्सं क्षोणीभिः क्रतुभिर्न पृक्ते । ता आ-
तयो न तन्वः शुम्भत स्वा अश्वासो न क्रीक्यो दन्दशानाः ॥ ९ ॥ विष्णुश्च या पतन्ती
दर्विद्योद्गरन्ती मे अप्या काम्यानि । जनिष्ठो अपो नर्यः सुजातः प्रोर्वशीं तिरत
वीर्धमायुः ॥ १० ॥ २ ॥ जज्ञिष इत्या गोपीध्याय हि इधाथ तत्पुंरुवो म ओ-
जः । अशासं त्वा विदुषी सस्मिन्नहमम आश्रुणोः किमभुग्वदासि ॥ ११ ॥ क-
दा सूनुः पितरं जात इच्छाञ्चक्रमाश्रुं वर्तयद्विजानन् । को दम्पती समनसा वि-
यूयोदध यदग्निः श्वशुरेषु दीदयत् ॥ १२ ॥ प्रतिं ब्रवाणि वर्तयते अश्रु चक्रम
क्रन्ददाध्यै शिवार्यै । प्र तत्तं हिनवा यत्तं अस्मे परेद्यस्तं नहि मूर मापः ॥ १३ ॥
सुदेवो अद्य प्रपतेदनावृत्परावतं परमां गन्तवा उ । अधा शयीत निश्चैतेरुपस्थेऽ-
चैतं वृका रभसासो अद्युः ॥ १४ ॥ पुरुरवो मा मृथा मा प्र पतौ मा त्वा वृका-
सो अशिवास उ क्षन् । न वै स्त्रैणानि मुख्यानि सन्ति सालावृकाणां हृदया-
न्येता ॥ १५ ॥ ३ ॥ यद्विरूपाचरं मर्त्येष्ववसं रात्रीः शरदश्चतस्रः । घृतस्य स्तो-
कं सकृदहं आभ्रां तादेवेदं तातृपाणा चरामि ॥ १६ ॥ अन्तरिक्षां रजसो वि-
मानीमुप शिञ्जाम्युर्वशीं वसिष्ठः । उप त्वा रातिः सुकृतस्य तिष्ठाभि वर्तस्व ह-
दयं तप्यते मे ॥ १७ ॥ इति त्वा देवा इम आहुरैल्ल यथेमेतद्वसि मृत्युवन्धुः ।
प्रजा ते देवान्हविषा यजाति स्वर्ग उ त्वमपि मादयासे ॥ १८ ॥ ४ ॥

॥ ६६ ॥ ऋषिः-१-१३ बरुःसर्वहरिवेन्द्रः ॥ देवता-हरिस्तुतिः ॥ छन्दः-१
७, ८ जगती । २-४, ६, १० जगती । ५ आर्चीस्वराद् जगती । ६ विराड्-
जगती । ११ आर्चीभुरिग् जगती । १२, १३ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-११ निषादः ।
१२, १३ धैवतः ॥

॥ ६६ ॥ प्र ते महे विदये शंसिषं हरी प्र ते वन्वे वनुषो हर्यतं मदम् । घृ-
तं न यो हरिभिश्चाह सेवत आ त्वा विशन्तु हरिर्वपसं गिरः ॥ १ ॥ हरिं हि
योनिमपि ये समस्वरन्निवन्तो हरीं विव्यं यथा सदैः । आ यं पृणन्ति हरिभि-
र्न धेनव इन्द्राय शृषं हरिर्वन्तमर्चत ॥ २ ॥ सो अस्य वज्रो हरितो य आयसो

अ० ८ । अ० ५ । व० ६] ६१४ [म० १० । अ० ८ । सू० ६७ ।

हरिर्निकाशो हरिरा गर्भस्त्योः । धुम्नी सुशिमो हरिमन्युसायक इन्द्रे निरुषा हरितह
मिमिच्छिरे ॥ ३ ॥ दिवि न केतुरधि धायि हर्यतो विव्य च्छजो हरितो न रंशा । तुददहि
हरिशिमो य आयसः सहस्रशोका अभवद्धरिम्भरः ॥ ४ ॥ त्वन्त्वमहर्यथा उर्ध्वस्तुतः पू-
र्वेभिरिन्द्र हरिकेश यज्वभिः । त्वं हर्यसि सव विश्वमुक्थ्य मसामि राधो हरि-
जात हर्यतम् ॥ ५ ॥ ५ ॥ ता वज्रिणीं मन्दिनं स्तोम्यं मव इन्द्रं रथे वहतो ह-
र्यता हरी । पुरुषयस्मै सर्वनाति हर्यत इन्द्राय सोमा हर्यो दधन्विरे ॥ ६ ॥ अहं
कामाय हर्यो दधन्विरे स्थिराय हिन्वन्हर्यो हरी तुरा । अर्वाज्रियो हरिभिर्जोषमा-
यते सो अस्य कामं हरिवन्तमानशे ॥ ७ ॥ हरिशमशारुहरिकेश आयसस्तरस्पेये
यो हरिपा अवर्धत । अर्वाज्रियो हरिभिर्वाजिनीवसुरति विश्वा दुरिता पारिषदरी
॥ ८ ॥ सुर्वेव यस्य हरिणी विपेततुः शिमे वाजाय हरिणी दर्विध्वतः । प्र य-
त्कृते चमसे मर्मजद्धरी पीत्वा मदस्य हर्यतस्यान्धसः ॥ ९ ॥ उत स्म सध ह-
र्यतस्य पस्त्योऽरत्यो न वाजं हरिवां अचिक्रदत् । मही चिदि धिषणा हर्यदोजसा
बृहद्वयो दधिषे हर्यतश्चिदा ॥ १० ॥ ६ ॥ आ रोदसी हर्यमाणो महित्वा नव्यं
नव्यं हर्यसि मन्म नु प्रियम् । प्र पस्त्यमसुर हर्यतं गोराविष्कृधि हरये सूर्याय
॥ ११ ॥ आ त्वा हर्यन्तं प्रयुजो जनानां रथे वहन्तु हरिशिप्रमिन्द्र । पिबा यथा
प्रतिभृतस्य मध्वो हर्यन्यज्ञं सधमादे दशोणिम् ॥ १२ ॥ अपाः पूर्वेषां हरिवः
सुतानामथो इदं सर्वनं केवलं ते । ममदि सोमं मधुमन्तमिन्द्र सत्रा वृषञ्जठर आ
वृषस्व ॥ १३ ॥ ७ ॥

॥ ६७ ॥ ऋषिः—१-२३ भिषगाथर्वणः ॥ देवता—ओषधी स्तुतिः ॥
छन्दः—१, २, ४-७, ११, १७ अनुष्टुप् । ३, ६, १२, २२, २३ निचृदनुष्टुप् ।
८, १०, १३-१६, १८-२१ विराडनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ ६७ ॥ या ओषधीः पूर्वा जाता वेवेभ्यस्त्रियुगं पुरा । मनै नु बभूवामहं
शतं धामानि सप्त च ॥ १ ॥ शतं वो अम्ब धामानि सहस्रमुत वो रुहः । अधो शत-
क्रत्वो यूयमिमं मे अगदं कृत ॥ २ ॥ ओषधीः प्रति मोदध्वं पुष्पवतीः प्रसूवरीः ।
अश्वा इव सजित्वरीर्वीरुधः पारयिष्यावः ॥ ३ ॥ ओषधीरिति मातरस्तत्रो दे-
वीरुषं ब्रुवे । सनेयमश्वं गां वास आत्मानं तव पूरुष ॥ ४ ॥ अश्वत्ये वो निष-
दंनं पुष्पे वो वसतिष्कृता । गोभाज इत्किलांसध यत्सनवथ पूरुषम् ॥ ५ ॥ ८ ॥
यत्रौषधीः समर्गत् राजानः समिताविव । विप्रः स उच्यते भिषग्नोहामीवचा-

अ० ८ । अ० ५ । व० १२] ६१५ [म० १० । अ० ८ । सू० ६८ ।

तनः ॥ ६ ॥ अश्वावृतीं सोमावृतीमूर्जयन्तीमुदोजसम् । आवित्सि सर्वा ओषधी-
रस्मा अरिष्टतातये ॥ ७ ॥ उच्छुष्मा ओषधीनां गावो गोष्ठादिवेरते । वनं सन्नि-
व्यन्तीनामात्मानं तव पूरुष ॥ ८ ॥ इष्कृतिर्नाम वो माताथो यूयं स्थ निष्कृतीः ।
सीराः पतत्रिणीः स्थन यदामयति निष्कृथ ॥ ९ ॥ अति विश्वाः परिष्ठाः स्तेन
इव ब्रजमक्रयुः । ओषधीः प्राचुच्यवुर्यत्किं च तन्वोऽरपः ॥ १० ॥ ६ ॥ यदिमा
वाजयेद्ब्रह्मोषधीर्हस्त आदधे । आत्मा यक्ष्मस्य नश्यति पुरा जीवितृभो यथा
॥ ११ ॥ यस्यौषधीः प्रसर्पथाङ्गमङ्गं परुष्परुः । ततो यक्ष्मं वि बाधध्व उग्रो म-
ध्यमशीरिव ॥ १२ ॥ साकं यक्ष्मं प्र पत चाषेण किकिदीविना । साकं वातस्य
धाज्या साकं नश्य निहाकया ॥ १३ ॥ अन्या वो अन्यामवत्वन्यान्यस्या उपा-
वत । ताः सर्वाः संविदाना इदं मे प्रावता वचः ॥ १४ ॥ याः फलिनीर्या अ-
फला अपुष्पा याश्च पुष्पिणीः । बृहस्पतिप्रसूतास्ता नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥ १५ ॥ १० ॥
मुञ्चतु मा शपथ्यादयो वरुण्यादुत । अथो यमस्य पद्बीशात्सर्वस्मादेवकिन्वि-
षात् ॥ १६ ॥ अवपतन्तीरवदन्तिव ओषधयस्परि । यं जीवमश्नन्वापहै न स
रिष्याति पूरुषः ॥ १७ ॥ या ओषधीः सोमराज्ञीर्वह्वीः शतविचक्षणाः । तासां
त्वमस्युत्तमारुं कामाय शं दूदे ॥ १८ ॥ या ओषधीः सोमराज्ञीर्विष्ठिताः पृथिवी-
मनु । बृहस्पतिप्रसूता अस्यै सं दत्त वीर्यम् ॥ १९ ॥ मा वो रिषत्स्वनिता यस्मै
चाहं खनामि वः । विषत्सुत्तुष्पदस्माकं सर्वमस्त्वनातुरम् ॥ २० ॥ याश्चेदमु-
पशूणवन्ति याश्च दूरं परागताः । सर्वाः सङ्गत्य वीरुथोऽस्यै सं दत्त वीर्यम्
॥ २१ ॥ ओषधयः सं वदन्ते सोमेन सह राज्ञा । यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं रा-
जन्पारयामसि ॥ २२ ॥ त्वमुत्तमास्योषधे तव वृक्षा उपस्तयः । उपस्तिरस्तु
सोऽस्माकं यो अस्मां अभिदासति ॥ २३ ॥ ११ ॥

॥ ६८ ॥ अषिः-१-१२ देवापिराष्टिपेणः ॥ देवा देवताः ॥ छन्दः-१,
७ धुरिक् त्रिष्टुप् । २, ६, ८, ११, १२ निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ५ त्रिष्टुप् । ६ पाद-
निचृत्त्रिष्टुप् । ४, १० विराट् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६८ ॥ बृहस्पते प्रति मे देवतामिहि मित्रो वा यद्गृह्णो वासि पूषा ।
आवित्यैर्वा यद्गृह्णोभिर्मरुत्वान्तस्पर्जन्यं शन्तनवे वृषाय ॥ १ ॥ आ देवो वृत्तो अजिर-
भिकित्वान्त्वदेवापे आभि मामगच्छत् । प्रतीचीनः प्रति मामा वदस्व दधामि ते
धूमतीं वारचमासन् ॥ २ ॥ अस्मे वेहि धूमतीं वारचमासन् बृहस्पते अनमीवामिषिराम् ।

अ० ८ । अ० ५ । व० १५] ६१६ [म० १० । अ० ८ । सू० ६६ ।

यया वृष्टिः शन्तनवे वनां विवो वृषसो मधुमाँ आ विवेश ॥१॥ आ नो वृषसा मधुमन्तो
विशन्तिवन्द्रे देवधिरथं सहस्रम् । नि पीद होत्रमृतुया यजस्व देवान्देवापे हविषा स-
पर्य ॥ ४ ॥ आर्ष्टिषेणो होत्रमृषिर्निषीदन्वेवापिर्देवसुमतिं चिकित्वान् । स उच्च-
रस्मादर्धरं समुद्रमपो दिव्या असृजद्वर्ष्या अभि ॥ ५ ॥ अस्मिन्त्समुद्रे अध्युत्तर-
स्मिन्नापो देवेभिर्निवृता अतिष्ठन् । ता अद्रव आर्ष्टिषेणेन सृष्टा देवापिना प्रेषिता
मृत्तिणीषु ॥ ६ ॥ १२ ॥ यदेवापिः शन्तनवे पुरोहितो होत्राय वृतः कृपयन्नदी-
धेत् । देवधुतं वृष्टिवनि रराणो बृहस्पतिर्वाचमस्मा अयच्छत् ॥ ७ ॥ यं त्वा दे-
वापिः शुशुचानो अन्न आर्ष्टिषेणोर्मनुष्यः समीधे । विश्वेभिर्वैरैर्नुमद्यमानः प्र-
पर्जन्यमीरया वृष्टिमन्तम् ॥ ८ ॥ त्वां पूर्वं ऋषयो गीर्भिरायन्त्वामध्वरेषु पुरुद्वत्
विश्वे । सहस्राण्यधिरथान्यस्मे आ नो यज्ञरोहिदश्वोप याहि ॥ ९ ॥ एतान्यग्ने
नवतिर्नव त्वे आहुतान्यधिरथा सहस्रा । तेभिर्वेधस्व तन्वंः शूर पूर्वीदिवो नो वृ-
ष्टिमिषितो रिरिहि ॥ १० ॥ एतान्यग्ने नवति सहस्रा सं प्र यच्छ वृष्णा इन्द्राय
भागम् । विद्वान्पथ ऋतुशो देवयानानप्यौलानं विवि देवेषु धेहि ॥ ११ ॥ अग्ने-
बाधस्व वि मृधो वि बुर्गहापामीवामप रक्षांसि सेध । अस्मात्समुद्राद्बृहतो दिवो नोऽपा
भूमानमुप नः सृजेह ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥६६॥ ऋषिः—१-१२ वस्रो वैखानसः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ७,
११ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ५, ६, १२ त्रिष्टुप् । ३, ६ विरादत्रिष्टुप् । ४ आसुरीस्व-
राडाचीनिचृत्त्रिष्टुप् । ८ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् । १० पाद निचृत्त्रिष्टुप् ॥
धैवतः स्वरः ॥

॥ ६६ ॥ कं नरिचत्रमिषयासि चिकित्वानृष्युग्मानं वाश्रं वावृधयै । कस-
स्य दातु शर्वसो व्युष्टौ तज्जद्रजं वृत्रतुरमर्पिन्वत् ॥ १ ॥ स हि युता विमुता वेति
सायं पृथुं योनिमसुरत्वा संसाद । स सनीलेभिः प्रसहानो अस्य भ्रातुर्न ऋते
सप्तथस्य प्रायाः ॥ २ ॥ स वाजं यातापवुष्पदा यन्त्स्वर्षाता परि षदत्सनिष्यन् ।
अनर्वा यच्छतदुरस्य वेवो घञ्जिह्वदेवाँ अभि वर्षसा भूत् ॥ ३ ॥ स यद्वयोऽ-
नीर्गोषुर्वा जुहोति प्रधन्यासु सस्त्रिः । अपावो यत्र युज्यासौऽश्वा द्रोण्यभास
ईरते घृतं वाः ॥ ४ ॥ स रुद्रेभिरशस्तवार ऋध्वा द्विती गयमारैर्बध आगा-
त् । वज्रस्य मन्ये मिथुना विवर्वा अन्नमभीत्यारोदयन्मुषायन् ॥ ५ ॥ स इहासं
तुवीरवं पतिर्दन्वच्छत्रं त्रिशीर्षाणं दमन्यत् । अस्य त्रितो न्वोर्जसा वृधानो विषा
वपहमयोऽब्रया हन् ॥ ६ ॥ १४ ॥ स द्रुहणे मनुष ऊर्ध्वमान आ साविषदर्श-

अ० ८ । अ० ५ । व० १७] ६१७ [म० १० । अ० ६ । सू० १००८

सामाय शरुम् । स नृतमो नहुषोऽस्मत्सुजातः पुरोऽभिनदर्हन्दस्युहत्वे ॥ ७ ॥
सो अभियो न यवस उदन्यन्त्रयाय गातुं विदन्नो अस्मे । उप यत्सीवदिन्दुं श-
रीरैः श्येनोऽयोपाष्टिर्हन्ति दस्यून् ॥ ८ ॥ स ब्राधतः शवसानेभिरस्य कुत्सस्य
शुष्णं कृपणे परादात् । अयं कविर्मनयच्छस्यमानमत्क्रं यो अस्य सन्तितो नृणाम्
॥ ९ ॥ अयं देशस्यन्नयेभिरस्य दस्मो देवेभिर्वरुणो न मायी । अयं कनीन
अतुपा अवेद्यमितीतारुं यश्चतुष्पात् ॥ १० ॥ अस्य स्तोमेभिरौशिज अजिर्वा
वजं दरयवृषभेण पिप्रोः । मुत्वा यद्यजतो दीदयद्रीः पुर इयानो अभि वर्षमा
भूत् ॥ ११ ॥ एवा महो असुर वत्तथाय वद्वकः पद्विरुपं सर्पदिन्द्रम् । स इयानः
करति स्वस्तिमस्मा इषमूर्जे मुल्लिति विश्वमाभाः ॥ १२ ॥ १५ ॥ ८ ॥

॥ १०० ॥ ऋषिः—१-१२ दुवस्युर्वान्दनः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः—१-३
जगती । ४, ५, ७, ११ निचृज्जगती । ६, ८, १० विराद् जगती । ९ पाद्
निचृज्जगती । १२ विराद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१-११ निषादः । १२ धैवतः ॥

॥ १०० ॥ इन्द्र इह मघवन्त्वाव दिङ्मज इह स्तुतः सुतपा बोधि नो वृधे ।
देवेभिर्नः सविता प्रावतु श्रुतमा सर्वतातिमदिति वृणीमहे ॥ १ ॥ भराय सु भरत
भागमृत्विगं म बायवे शुचिपे क्रन्ददिष्टये । गौरस्य यः पर्यसः पीतिमानश आ
सर्वतातिमदिति वृणीमहे ॥ २ ॥ आ नो देवः सविता साविषद्वय अजुयते
वजमानाय सुवते । यथा देवान्प्रतिभूषेम पाकृषदा सर्वतातिमदिति वृणीमहे
॥ ३ ॥ इन्द्रो अस्मे सुमनो अस्तु विश्वहा राजा सोमः सुवितस्याध्येतु नः । यथा-
यथा मित्रार्धितानि सन्धुरा सर्वतातिमदिति वृणीमहे ॥ ४ ॥ इन्द्र उक्थेन शर्व-
सा परुर्दधे बृहस्पतेप्रतरीतास्यायुषः । यज्ञो मनुः प्रमतिर्नः पिता हि कुमा सर्वता-
तिमदिति वृणीमहे ॥ ५ ॥ इन्द्रस्य नु मुकृतं दैव्यं सहोऽग्निर्गृहे । जरिता मेधिरः
कविः । यज्ञश्च भूद्विदधे चारुरन्तम आ सर्वतातिमदिति वृणीमहे ॥ ६ ॥ १६ ॥
न वो गुहा चक्रम भूरि दुष्कृतं नाविष्ट्यं वसवो देवहेळनम् । मार्किर्नो देवा अर्त
तस्य वर्षस आ सर्वतातिमदिति वृणीमहे ॥ ७ ॥ अपामीवां सविता साविषन्न्य
ग्वरीष इदप सेधन्स्वद्वयः । ग्रावा यत्र मधुषुदुच्यते बृहदा सर्वतातिमदिति वृ-
णीमहे ॥ ८ ॥ ऊर्ध्वो ग्रावा वसवोऽस्तु सोतरि विश्वा वेषांसि सनुतयुयोत ।
स नो देवः सविता पायुरीड्य आ सर्वतातिमदिति वृणीमहे ॥ ९ ॥ ऊर्ज गात्रो
यवसे पीवो अत्तन अतस्य याः सदनै कोशे अद्वे । तनूरेव तन्वो अस्तु भेष-
जमा सर्वतातिमदिति वृणीमहे ॥ १० ॥ क्रतुप्रावा जरिता शर्वतामव इन्द्र इन्द्र-

अ० ८ । अ० ५ । ॥ व० [२०] ॥ ६१८ [व० १० । अ० ६ । सू० १०२१]

व्रा प्रयतिः सुतावताम् । पूर्णपूर्वविषयं यस्य सिक्य आ सर्वतातिमर्दिति वृणी-
महे ॥ ११ ॥ चित्रस्ते भानुः क्रतुमा अभिष्टिः सन्ति स्पृषो जरणि मा अभृष्टः ।
रजिष्ठया रज्या पृश्न आ गोस्तूर्पति पर्यत्र वृष्ट्युः ॥ १२ ॥ १७ ॥

॥ १०१ ॥ अविः-१-१२ बुधः सौम्यः ॥ देवता-विभेदेवा अतिविजो वा ॥
छन्दः-१, ११ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ८ त्रिष्टुप् । ३, १० विराद् त्रिष्टुप् । ७ पाद
निचृत्त्रिष्टुप् । ४, ६ गायत्री । ५ बृहती । ६ विराद् जगती । १२ निचृज्जगती ॥
स्वरः-१-३, ७, ८, १०, ११ धैवतः । ४, ६ षड्जः । ५ मध्यमः । ६, १२ निषादः ॥

॥ १०१ ॥ उद्ध्वध्वं समनसः सखायः समग्निमिन्ध्वं बृहवः सनीळाः । व-
धिक्रामप्रिषुषसं च देवीमिन्द्रावतोऽवसे नि ह्ये वः ॥ १ ॥ मन्द्रा कृणुध्वं धिय
आ तनुध्वं नार्वमरित्ररणीं कृणुध्वम् । इष्कुणुध्वमायुधारं कृणुध्वं प्राञ्चै यज्ञं प्र
यायता सखायः ॥ २ ॥ युनक्त सीरा वि युगा तनुध्वं कृते योनीं वपतेह बीज-
म् । गिरा च ध्रुष्टिः सभरा असन्नो नेदीय इत्सृणयः एकमेयात् ॥ ३ ॥ सीरा
पुञ्जन्ति क्रवयो युगा वि तन्वते पृथक् । सीरा देवेषु सुमन्या ॥ ४ ॥ निरा-
हावान्कृणोतन सं वरत्रा दधातन । सिञ्चामहा अवतमुद्रिणं वयं सुषेकमनुपक्षितम्
॥ ५ ॥ इष्कुताहावमवतं सुवरत्रं सुषेचनम् । उद्रिणं सिञ्चे अक्षितम् ॥ ६ ॥ १८ ॥
प्रीणीताश्चान्हितं जयाथ स्वस्तिवाहं रथ मित्कृणुध्वम् । द्रोणाहावमवतमश्मचक्र-
मंसत्रकोशं सिञ्चता नृपाणम् ॥ ७ ॥ व्रजं कृणुध्वं स हि वो नृपाणो वर्म सी-
व्यध्वं बहुला पृथुनि । पुरः कृणुध्वमायसीरधृष्टा मा वः सुस्रोच्चमसो बंहता तम्
॥ ८ ॥ आ वो धियं यज्ञियां वर्त उतये देवा देवीं व्रजतां यज्ञियामिह । सा नो
बृहीयद्यवसेव गत्वी सहस्रधारा पर्यसा मही गौः ॥ ९ ॥ आ तू षिञ्च हरिमीं
द्रोरुपस्थे वाशीभिस्तत्तताश्मन्मयीभिः । परि वृजध्वं दश कृत्वाभिरुभे धुरौ प्र-
ति वद्वि युनक्त ॥ १० ॥ उभे धुरौ वद्विरापिर्दमानोऽन्तर्योनेव चरति द्विजानिः ।
वनस्पतिं वन आस्थापयध्वं नि षू दधिध्वमखनन्त उस्सम् ॥ ११ ॥ कर्पुन्नरः
कपृथमुदधातेन चोदयत खुदत वाजसातये । निष्ठिग्न्यः पुत्रमा र्यावयोतय इन्द्रं
सुबार्ध इह सोमपीतये ॥ १२ ॥ १६ ॥

॥ १०२ ॥ अविः-१-१२ मुक्तालो भार्म्यश्वः ॥ देवता-बुधन इन्द्रो वा ॥
छन्दः-१ पादनिचृबृहती । ३, १२ निचृबृहती । २, ४, ५, ६ निचृत्त्रि-

अ० ८ । अ० ५ । व० [२२] ६१६ [म० १० । अ० ६ । सू० १०३ ।

दुप् । ६ धुरिक् त्रिष्टुप् । ७, ८, १० विराद त्रिष्टुप् । ११ षादनिचृत्तिष्टुप् ॥
स्वरः-१, ३, १२ मध्यमः । २, ४-११ धैवतः ॥

॥ १०२ ॥ प्र ते रथं भियुक्तमिन्द्रोऽवतु धृष्णुया । अस्मिन्नाजौ पुरुहूत
अवाये धनधत्तेषु नोऽव ॥ १ ॥ उत्स्र वातो वहति वासो अस्या अर्थिरथ
वदजयत्सहस्रम् । रथीरभून्मुल्लानी गविष्टौ भरे कृतं व्यचेदिन्द्रसेना ॥ २ ॥ अ-
न्तर्यच्छ जिघांसतो वज्रमिन्द्राधिदासतः । दासस्य वा मघवन्नार्यस्य वा सनुतर्ये-
वया वधम् ॥ ३ ॥ उवनो हृदमपिबज्जहृषाणः कूटं स्म तृहृभिमातिमेति । प्र मु-
ष्कभारः श्रव इच्छमानोऽजिरं ब्राह्म अभरत्सिषासन् ॥ ४ ॥ न्यक्रन्दयन्पयन्ते
एनममेहयन्वृषभं मध्य आज्ञेः । तेन सूर्ध्वं शतवत्सहस्रं गवां मुत्रलः प्रधने जिगाय
॥ ५ ॥ कर्कदेवे वृषभो युक्त आसीदवावर्त्तित्सारथिरस्य केशी । दुर्धेयुक्तस्य द्रवतः
सहानस आच्छन्ति प्मा निष्पदो मुल्लानीम् ॥ ६ ॥ २० ॥ उत प्रथिमुदहस्य
विद्वानुपायुनग्वंसंगमक्र शिक्षन् । इन्द्र उदावत्पतिमघ्न्यानामरंहत पद्याभिः ककु-
षान् ॥ ७ ॥ शुनमष्टाव्यचरत्कपर्दी वस्त्रायां दार्वानर्ह्यमानः । नृमृणानि कृषव-
न्बह्वे जनाय गाः पस्पशानस्तर्विषीरुधत् ॥ ८ ॥ इमं तं पश्य वृषभस्य युञ्जं का-
ष्ठाया मध्ये वृध्णं शयानम् । येन जिगाय शतवत्सहस्रं गवां मुत्रलः पृतनाज्येषु
॥ ९ ॥ आरे अघा को न्वित्था ददर्श यं युञ्जन्ति तम्वा स्थापयन्ति । नास्मै
तृणं नोदकमा भेदन्त्युत्तरो धुरो वहति प्रदेदिशत् ॥ १० ॥ पस्विक्तेव पतिवि-
धमानद पीप्याना कूचक्रेणेव सिञ्चन् । एषेभ्यो चिद्वध्या जयेम सुमङ्गलं सिन-
वदस्तु सातम् ॥ ११ ॥ त्वं विश्वस्य जगतश्चक्षुरिन्द्रासि चक्षुषः । वृषा यवाजि
वृषणा सिषाससि चोदयन्वध्रिणा युजा ॥ १२ ॥ २१ ॥

॥ १०३ ॥ अषिः-१-१३ अमतिरथ ऐन्द्रः ॥ देवता-१-३, ४-११
इन्द्रः । ४ बृहस्पतिः । १२ अप्वा । १३ इन्द्रो मरुतो वा । क्रन्दः-१, ३-५, ६
त्रिष्टुप् । २ स्वराद त्रिष्टुप् । ६ धुरिक् त्रिष्टुप् । ७, ११ निचृत्तिष्टुप् । ८, १०,
१२ विराद त्रिष्टुप् । १३ विरादनुष्टुप् ॥ स्वरः-१-१२ धैवतः । १३ गान्धारः ॥

॥ १०३ ॥ आशुः शिशानो वृषभो न भीमो धनाघनः क्षोभंशरर्चणी-
नाम् । सङ्क्रन्दनोऽनिमिष एकवीरः शतं सेना अजयत्साकमिन्द्रः ॥ १ ॥ सङ्-
क्रन्दनेनानिमिषेण जिघृणानो युत्कारेण दुरध्यवनेन धृष्णुना । तदिन्द्रेण जयतु
तत्सहस्रं युषो न इषहस्तेन वृष्या ॥ २ ॥ स इषहस्तैः स निषत्रिभिर्वशी सं-

अ० ८ । अ० ५ । व० २४] ६२० [अ० १० । अ० ६ । सू० १०४ ।

स्रष्टा स युध इन्द्रो गणेन । संसृष्टजित्सोमपा बाहुशर्धुः । अर्धन्वा प्रतिहिताभिर-
स्ता ॥ ३ ॥ बृहस्पते परि दीया रथेन रजोहामित्रो अपबाधमानः । प्रधञ्जन्त्सेनाः
प्रमृणो युधा जयन्स्माकमेध्यविता रथानाम् ॥ ४ ॥ बलविज्ञायः स्थविरः प्रवीरः
सहस्वान्वाजी सहमान उग्रः । अभिर्वीरो अभिसत्वा सहो जा जैत्रमिन्द्र रथमातिष्ठ
गोवित् ॥ ५ ॥ गोप्रभिदै गोविकं वज्रबाहुं जयन्तमज्म प्रमृणन्तमोजसा । इमं स-
जाता अनु वीर्यध्वमिन्द्रै सखायो अनु सं रभध्वम् ॥ ६ ॥ २२ ॥ अभि गोत्राणि
सहसा गाहमानोऽदयो वीरः शतमन्युरिन्द्रः । कुश्च्यवनः पृतनाषाढ्युध्योऽस्माकं
सेना अवतु प्र युत्सु ॥ ७ ॥ इन्द्र आसा नेता बृहस्पतिर्दक्षिणा यज्ञः पुर एतु
सोमः । देवसेनानामभिभञ्जतीनां जयन्तीनां मरुतो यन्त्वग्रम् ॥ ८ ॥ इन्द्रस्य वृष्णो
वरुणस्य राज्ञ आश्रित्यानां मरुतां शर्धे उग्रम् । महामनसां भुवनच्यवानां घोषो
देवानां जयतामुदस्थात् ॥ ९ ॥ उद्धर्षय मघवन्नायुधान्युत्सर्त्तवनां मामकानां म-
नांसि । उद्धृत्रहन्वाजिनां वाजिनान्युद्रथानां जयतां यन्तु घोषाः ॥ १० ॥ अ-
स्माकमिन्द्रः समृतेषु ध्वजेष्वस्माकं या इषवस्ता जयन्तु । अस्माकं वीरा उत्तरे भ-
वन्त्वस्मां उ देवा अवता हवेषु ॥ ११ ॥ अमीषां चित्तं प्रतिलोभयन्ती गृहाणा-
ज्ञान्यप्ते परेहि । अभि प्रेहि निर्देह हृत्सु शोकैरन्धेनामित्रास्तमसा सचन्ताम् ॥ १२ ॥
प्रेता जयता नर इन्द्रो वः शर्म यच्छतु । उग्रा वः सन्तु बाहवोऽनाधृष्या यथासथ
॥ १३ ॥ २३ ॥

॥ १०४ ॥ अपिः-१-११ अष्टको वैश्वामित्रः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१,
२, ७, ८, ११ त्रिष्टुप् । ३, ४ विराद् त्रिष्टुप् । ५, ६, १० निचृत्तिष्टुप् । ९ पा-
दनिचृत्तिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १०४ ॥ असावि सोमः पुरुहूत तुभ्यं हरिभ्यां यज्ञमुप याहि तूयम् ।
तुभ्यं गिरो विप्रवीरा इयाना दधन्विर इन्द्र पिबा सुतस्य ॥ १ ॥ अप्सु धूतस्य
हरिवः पिबेह नृभिः सुतस्य जडरं पृणस्व । मिमिचुर्यमद्रय इन्द्र तुभ्यं तेभिर्वधस्व
मदमुक्थवाहः ॥ २ ॥ प्रोग्रां पीति वृष्ण इयमि सत्यां प्रयै सुतस्य हर्यश्च तुभ्यम् ।
इन्द्र घेनाभिग्निह मादयस्व धीभिर्विश्वाभिः शच्या गृणानः ॥ ३ ॥ ऊती शची-
वस्तव वीर्येण वयो दधाना उशिजं अतज्ञाः । प्रजावदिन्द्र मनुषो दुरोणे तस्थु-
र्गृणन्तः सधमाद्यासः ॥ ४ ॥ प्रणीतिभिरे हर्यश्च सुष्टोः सुषुन्नस्य पुरुहो ज-
नासः । मर्हिष्ठाभूति वितिरे दधानाः स्तोतार इन्द्र तव सुनुवाभिः ॥ ५ ॥ २४ ॥

अ० ८ । अ० ६ । व० १] ६२१ [म० १० । अ० ६ । सू० १०६ ।

उप ब्रह्माणि हरिवो हरिभ्यां सोमस्य याहि पीतये सुतस्य । इन्द्रं त्वा यज्ञः
क्षममाणमानद् वाश्वौ अस्यध्वरस्य प्रकेतः ॥ ६ ॥ सहस्रवाजमभिमातिषाहं
सुतेरणं मघवानं सुवृक्तिम् । उपे भूषन्ति गिरो अप्रतीतमिन्द्रं नमस्या जंरितुः
पनन्त ॥ ७ ॥ सप्तापो देवीः सुरणा अमृता याभिः सिन्धुमतर इन्द्र पूभित् ।
नवतिं ओखा नव च स्रवन्तीर्देवेभ्यो गानुं मनुषे च विन्दः ॥ ८ ॥ अपो महीर-
भिशस्तेरमुओऽजागरास्वाधं देव एकः । इन्द्र आस्त्वं वृत्रतूर्यं चकथे ताभिर्विशवा-
युस्तन्वं पुपुष्याः ॥ ९ ॥ वीरेण्यः क्रतुरिन्द्रः मुशस्तिरुतापि धेना पुरुहूतमीष्टे ।
आर्दयद्वृत्रमकुणोदु लोकं संसाहे शक्रः पृतना आधिष्ठिः ॥ १० ॥ शु हुवेम
मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ । शृण्वन्तमुग्रमृतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि
मज्जितं धनानाम् ॥ ११ ॥ २५ ॥

॥ १०५ ॥ ऋषिः—१—११ कौत्सः सुमित्रो दुर्मित्रो वा ॥ इन्द्रो देवता ॥
छन्दः—१ पिपीलिकामध्याउष्णिक् । ३ भुरिगुष्णिक् । ४, १० निचृदुष्णिक् ।
५, ६, ८, ९, विराडुष्णिक् । २ आर्ची स्वराडनुष्टुप् । ७ विराडनुष्टुप् । ११
त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ३-६, ८—१० ऋषभः । २ ७ गान्धारः । ११ धैवतः ॥

॥ १०५ ॥ कदा वसो स्तोत्रं हर्यत आव शमशा रुध्वाः । दीर्घं सुतं वा-
ताप्याय ॥ १ ॥ हरी यस्य सुयुजा विव्रता वेरवन्तानु शेपा । उभा रजी न के-
शिना पतिर्दन् ॥ २ ॥ अण योरिन्द्रः पापज आ मर्तो न शश्रमाणो विभीवान् ।
शुभे यद्युयजे तर्विषीवान् ॥ ३ ॥ सचायोरिन्द्रश्चर्कृष आँ उपानसः सपर्यम् ।
नदद्योर्विव्रतयोः शूर इन्द्रः ॥ ४ ॥ अधि यस्तस्थौ केशवन्ता व्यचस्वन्ता न पु-
ष्ट्यै । वनोति शिप्राभ्यां शिप्रिणीवान् ॥ ५ ॥ २६ ॥ प्रास्तौदृष्वौजा ऋष्वे
भिस्ततज्ज शूरः शवसा । ऋभुर्न क्रतुभिर्मातरिश्वा ॥ ६ ॥ वज्रं यश्चक्रे सुहनाय
दस्यवे हिरीमशो हिरीमान् । अरुतहनुरद्धुतं न रजः ॥ ७ ॥ अब नो वृजिना
शिशिष्टृवा वनेमानृचः । नाब्रह्मा यज्ञ ऋध्वजोपति त्वे ॥ ८ ॥ ऊर्ध्वा यत्ते त्रे-
तिनी भूद्यज्ञस्य धूर्षु सघ्नम् । सजूर्नावं स्वयंशमं सचायोः ॥ ९ ॥ श्रिये ते पृश्निरु-
पसेचनी भूज्जिह्वे दर्विररेपाः । यया स्वे पात्रे सिञ्चस उत ॥ १० ॥ शतं वा
यदसुर्य प्रति त्वा सुमित्र इत्थास्तौदुर्मित्र इत्थास्तौत् । आवो यदस्युहत्ये कुत्स-
पुत्रं प्रावो यदस्युहत्ये कुत्सवत्सम् ॥ ११ ॥ २७ ॥ ५ ॥

॥ १०६ ॥ ऋषिः—१-११ भूतांशः काश्यपः ॥ अश्विनो देवते ॥ छन्दः—
१, ३, ७ त्रिष्टुप् । २, ४, ८—११ निचृत्त्रिष्टुप् । ५, ६ विराट् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

अ० ८ । अ० ६ । ब० ४] ६२२ [अ० १० । अ० ६ । सू० १०७५]

॥१०६॥ उभा उ नूनं तदिदर्थयेथे वि तन्वाथे धियो वस्त्रापसेव । सधीचीना
यातत्रे प्रेमजीगः सुदिनेव पृत्त आ तैसयेथे ॥ १ ॥ उहारेव फर्वरेषु श्रयेथे प्रायोगेव
श्वाज्या शासुरेथः । दूतेव हि ष्ठो यशसा जनेषु मापं स्थातं महिषेवाविपानात् ॥ २ ॥
साक्युजा शकुनस्येव पत्ता पन्धेव चित्रा यजुरा गमिष्टम् । अग्निरिव देवयोदी-
द्विवांसा परिज्मानेव यजथः पुरुत्रा ॥ ३ ॥ आपी वो अस्मे पितरेव पुत्रोग्रेव
रुचा नृपतीव तुयै । इयैव पुष्ट्यै किरणेव भुज्यै श्रुणीवानेव हवमा गमिष्टम् ॥ ४ ॥
धंसगेव पूष्या शिम्बाता मित्रेव अता शतरा शातपन्ता । वाजेवोच्चा वयसा घ-
म्येष्टा मेघेष्टा सय्यापुरीषा ॥ ५ ॥ १ ॥ सृण्येव जर्भरी तुर्फरीतू नैतोशेव तु-
र्फरी पर्फरीका । उदन्यजेव जेमना मदेरु ता मे जराखजरं मरायु ॥ ६ ॥ पञ्चेव
चर्वरं जारं मरायु क्षमेवार्थेषु तर्तरीथ उग्रा । अभू नापत्वरमजा खरक्षुर्वायुर्न
पर्फरत्तयद्रयीणाम् ॥ ७ ॥ घमेव मधु जठरं सनेरु भगेविता तुर्फरी फारिवारम् ।
पतरेव चचरा चन्द्रनिर्णिङ्मनश्चक्रा मनन्यार्न जग्मी ॥ ८ ॥ बृहन्तेव गम्भरेषु
प्रतिष्ठां पादेव गाधं तरते विदाथः । कर्णेव शासुरनु हि स्मरार्थोऽशेव नो भजतं
चित्रमप्रः ॥ ९ ॥ आरङ्गरेव मध्वरेयेथे सारघेव गर्वि नीचीनबारे । कीनारेव
स्वेदमासिष्विद्वाना क्षामेवोर्जा सूर्यवसात्संचेथे ॥ १० ॥ अध्याम स्तोमं सनुयाम
वाजमा नो मन्त्रं सरथेहोपं यातम् । यशो न पक्वं मधु गोष्वन्तरा भूतांशो अश्वि-
नोः काममप्रः ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ १०७ ॥ ऋषिः-१-११ दिव्यो दक्षिणावा प्राजापत्या ॥ देवता-दक्षि-
णा तद्वातारोवा ॥ छन्दः-१, ५, ७ त्रिष्टुप् । २, ३, ६, ८, ११ निचृत्ति-
ष्टुप् । ८, १० पादनिचृत्तिष्टुप् । ४ निचृज्जगती ॥ स्वरः-१-३, ५-११
धैवतः । ४ निषदः ॥

॥ १०७ ॥ आविरभून्माहि माघोनमेषां विश्वं जीवं तमसो निरमोचि । महि
ज्योतिः पितृभिर्दत्तमागादुरुः पन्था दक्षिणाया अदर्शि ॥ १ ॥ उच्चा द्विवि द-
क्षिणावन्तो अस्थुर्ये अश्वदाः सह ते सूर्येण । हिरण्यदा अमृतत्वं भजन्ते वासोदाः
सोऽपि प्र तिरन्त आयुः ॥ २ ॥ देवीं पूर्तिर्दक्षिणा देवयज्या न कवारिभ्यो नहि ते
पृणन्ति । अया नरः प्रषेतदक्षिणासोऽवद्यधिया बहवः पृणन्ति ॥ ३ ॥ शत-
धारं वायुमर्कं स्वर्विदं नृचक्षसस्ते अभि चक्षते हविः । ये पृणन्ति प्र च यच्छ-
न्ति सङ्गृहे ते दक्षिणां ब्रुते सुसर्मातरम् ॥ ४ ॥ दक्षिणावान्प्रथमो हूत एति

अ० ८ । अ० ६ । व० ६] ६२३ [म० १० । अ० ६ । सू० १०८ ।

दक्षिणावान्नामणीरग्रमेति । तमेव मन्ये नृपतिं जनानां यः प्रथमो दक्षिणामाविवाय ॥ ५ ॥ ३ ॥ तमेव ऋषिं तमु ब्रह्माणमाहुर्ब्रह्मन् सायगांमुक्थशासम् । स शुक्रस्य तन्वो वेद तिस्रो यः प्रथमो दक्षिणया रराध ॥ ६ ॥ दक्षिणाश्वं दक्षिणा गां ददाति दक्षिणा चन्द्रमुत यद्विरण्यम् । दक्षिणाभै वनुते यो न आत्मा दक्षिणां वर्ष कृणुते विजानन् ॥ ७ ॥ न भोजा मधुर्न न्यर्थमीयुर्न रिष्यन्ति न व्यथन्ते ह भोजाः । इदं यद्विश्वं भुवनं स्वश्चैतत्सर्वं दक्षिणैभ्यो ददाति ॥ ८ ॥ भोजा जिग्युः सुरभि योनिमग्रे भोजा जिग्युर्वध्वंया सुवासाः । भोजा जिग्युरन्तः पेयं सुराया भोजा जिग्युर्ये अहताः म्रयन्ति ॥ ९ ॥ भोजायाश्वं सं मृजन्त्याशुं भोजायास्ते कन्या शुम्भमाना । भोजस्येदं पुष्करिणीव वेश्म परिष्कृतं देवमानेव चित्रम् ॥ १० ॥ भोजमश्वाः सुष्ठुवाहो वहन्ति सुष्ठुद्रथो वर्तते दक्षिणायाः । भोजं देवासोऽवता भरेषु भोजः शन्नूत्समतीकेषु जेता ॥ ११ ॥ ४ ॥

॥ १०८ ॥ ऋषिः—१, ३, ५, ७, ९ पणयोऽसुराः । २, ४, ६, ८, १०, ११ सरमा देवशुनी ॥ देवता—१, ३, ५, ७, ९ सरमा । २, ४, ६, ८, १०, ११ पणयः ॥ छन्दः—१ विराट् त्रिष्टुप् । २, १० त्रिष्टुप् । ३-५, ७-९, ११ निचृत्तिष्टुप् । ६ पादनिचृत्तिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १०८ ॥ किमिच्छन्ती सरमा प्रेदमानइ बूरे ह्यध्वा जगुरिः पराचैः । का स्मेदितिः का परितक्म्यासीत्कथं रसाया अतरः पर्यासि ॥ १ ॥ इन्द्रस्य दूती-
रिषिता चरामि मह इच्छन्ती पणयो निधीन्वः । अतिष्कदो भियसा तन्न आव-
त्तथा रसाया अतरं पर्यासि ॥ २ ॥ कौहइडिन्द्रः सरमे का दृशीका यस्येदं दू-
तीरसरः पराकात् । आ च गच्छान्मित्रमेना दधामाथा गवां गोपतिर्नो भवाति ॥ ३ ॥ नाहं तं वेद दभ्यं दभत्स यस्येदं दूतीरसरं पराकात् । न तं गूहन्ति स्र-
वतो गभीरा हता इन्द्रेण पणयः शयध्वे ॥ ४ ॥ इमा गावः सरमे या ऐच्छुः
परि विवो अन्तान्सुभगे पतन्ती । कस्त एना अवे सजादयुध्व्युतास्माकमायुधा स-
न्ति तिम्या ॥ ५ ॥ ५ ॥ असन्या वः पणयो वचांस्यनिषव्यास्तन्वः सन्तु पापीः ।
अधृष्टो व एतवा अस्तु पन्था बृहस्पतिर्व उभया न मृळात् ॥ ६ ॥ अयं निधिः
सरमे अद्रिबुध्नो गोभिरभ्वेभिर्वसुभिर्नृष्टः । रक्षन्ति तं पणयो ये सुगोपा रेकु प-
दमलकृमा जगन्थ ॥ ७ ॥ एह गभ्रनृषयः सोमशिता अयास्यो अर्जिरसो नवग्वाः ।
त एतमूर्वं वि भजन्त गोतामथैतद्वचः पणयो वमजित् ॥ ८ ॥ एवा च त्वं सरम

अ० ८ । अ० ६ । व० ८] ६२४ [म० १० । अ० ६ । सू० ११० ।

आजगन्थ प्रवाधिता सहसा दैव्येन । स्वसारं त्वा कृण्वे मा पुनर्गुं अप ते गवां
सुभगे भजाम ॥ ६ ॥ नाहं वेद भ्रातृत्वं नो स्वसृत्वमिन्द्रो विदुराङ्गिरसश्च घोराः ।
गोर्कामा मे अच्छदयन्त्यदायमपार्त इत पणयो वरीयः ॥ १० ॥ दूरमित पणयो
वरीय उद्रावो यन्तु मिनतीर्श्तेन । बृहस्पतिर्या अविन्दभिर्मूढाः सोमो ग्रावाण
श्रषयश्च विमाः ॥ ११ ॥ ६ ॥

॥ १०६ ॥ ऋषिः-१-७ जुहूर्ब्रह्मजायोर्ध्वनाभा वा ब्राह्मः ॥ विभेदेवा
देवताः ॥ छन्दः-१ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ४, ५ त्रिष्टुप् । ३ विराद् त्रिष्टुप् । ६, ७
अनुष्टुप् ॥ स्वरः-१-५ धैवतः । ६, ७ गान्धारः ॥

॥ १०६ ॥ तेऽवदन्प्रथमा ब्रह्मकिन्लिषेऽकूपारः सलिलो मातरिश्वा । वीळुह्रास्तप
उग्रोर्मयोभूरापो देवीः प्रथमजा ऋतेन ॥ १ ॥ सोमो राजा प्रथमो ब्रह्मजायां पुनः
प्रायच्छदहणीयमानः । अन्वर्तिता वरुणो मित्र आसीदग्निर्होता हस्तगृह्णा निनाय
॥ २ ॥ हस्तेनैव ग्राह्य आधिरस्या ब्रह्मजायेयमिति चेदवोचन् । न दूतार्य प्रहो तस्थ एषा
तथा राष्ट्रं गुपितं ज्ञत्रियस्य ॥ ३ ॥ देवा एतस्यामवदन्त पूर्वे सप्तऋषयस्तपमे
ये निषेदुः । भीमा जाया ब्राह्मणस्योपनीता दुर्धा दधाति परमे व्योमन् ॥ ४ ॥
ब्रह्मचारी चरति वेर्विषद्विषः स देवानां भवत्येकमङ्गम् । तेन जायामन्वाविन्द बृहस्पतिः
सोमेन नीतां जुवहं न देवाः ॥ ५ ॥ पुनर्वै देवा अदवुः पुनर्मनुष्या उत । राजा-
नः सत्यं कृण्वाना ब्रह्मजायां पुनर्दवुः ॥ ६ ॥ पुनर्दायं ब्रह्मजायां कृत्वा देवैर्नि-
किन्लिषम् । ऊर्जे पृथिव्या भक्तायोरुगायमुपासते ॥ ७ ॥ ७ ॥

॥ ११० ॥ ऋषिः-१-११ जमदग्नीरामोवा ॥ देवता आप्रियः ॥ छन्दः-१,
२, ५, १०, ११ निचृत्त्रिष्टुप् । ३ आर्चीत्रिष्टुप् । ४, ८ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥
६, ७, ९ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ११० ॥ समिद्धो अद्य मनुषो दुरोणे देवो देवान्यजसि जातवेदः । आ
च वह मिषमहश्चक्रित्वान्त्वं दूतः कविरसि प्रचेताः ॥ १ ॥ तनूनपात्पथ ऋ-
तस्य यानान्मध्वा समञ्जन्त्स्वदया सुजिह्व । मन्मानि धीभिरुत यत्नमृन्धन्देवत्रा
च कृणुह्यध्वरं नः ॥ २ ॥ आजुह्वान ईडयो वन्धश्चा याह्यमे वसुभिः सजोषाः ।
त्वं देवानामसि यद्व होता स एनान्यक्षीषितो यजीयान् ॥ ३ ॥ प्रार्चीनै बहिः
प्रदिशा पृथिव्या वस्तोरस्या वृज्यते अग्रे अह्नाम् । व्यु प्रथते वितरं वरीयो देवेभ्यो-

अ० ८ । अ० ६ । व० ११] ६२५ [म० १० । अ० ६ । सू० १११ ।

अदितये स्योनम् ॥ ४ ॥ व्यवस्वतीरुर्विया वि श्रयन्तां पतिर्ध्वो न जर्नयः
शुम्भमानाः । देवीर्द्वीरो बृहतीर्विश्वमिन्वा देवेभ्यो भवत सुप्रायणाः ॥ ५ ॥ ८ ॥
आ सुष्वयन्ती यजते उपाके उषामानक्ता सदतां नि योनौ । दिव्ये योषणे बृ-
हती सुरुक्मे अग्निं श्रियं शुक्रपिणं दधाने ॥ ६ ॥ दैव्या होतारा प्रथमा सुवाचा
मिमाना यज्ञं मनुषो यजध्वै । प्रचोदयन्ता विदथेषु कारु प्राचीनं ज्योतिः प्रदिशां
विशन्तां ॥ ७ ॥ आ नो यज्ञं भारती तूर्यमेत्विळा मनुष्वदिह चेतयन्ती । तिस्रो
देवीर्बर्हिरेदं स्योनं सरस्वती स्वपंसः सदन्तु ॥ ८ ॥ य इमे द्यावापृथिवी जनित्री
रूपैरपिशद्बुवनानि विश्वा । तमद्य होतरिषितो यजीयान्देवं त्वष्टारमिह यन्ति वि-
बान् ॥ ९ ॥ उपावसृज त्मन्यां समञ्जन्देवानां पार्थ ऋतुथा हवींषि । वनस्पतिः
शमिता देवो अग्निः स्वदन्तु हव्यं मधुना घृतं ॥ १० ॥ सद्यो जातो व्यमिमीत
यज्ञमग्निर्देवानामभवत्पुरोगाः । अस्य होतुः प्रदिश्युतस्य वाचि स्वाहाकृतं हवि-
रदन्तु देवाः ॥ ११ ॥ ६ ॥

॥ १११ ॥ ऋषिः-१-१० अष्टादंष्ट्रो वैरूपः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१,
२, ४ त्रिष्टुप् । ३, ६, १० विराद् त्रिष्टुप् । ५, ७, ८ निचृत्तिष्टुप् । ८ पाद
निचृत्तिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १११ ॥ मनीषिणः प्र भरध्व मनीषां यथायथा मतयः सन्ति नृणाम् ।
इन्द्रं सत्यैरेरयामा कृतेभिः स हि बीरो गर्विणस्युर्विदानः ॥ १ ॥ ऋतस्य हि स-
दसो धीतिरद्यौत्सं गांष्ट्रियो वृषभो गोभिरानद् । उदतिष्ठत्तविषेणा रवेण महान्ति
चित्संविद्याचा रजांसि ॥ २ ॥ इन्द्रः किल श्रुत्या अस्य वेद स हि जिष्णुः
पथिकृत्सूर्याय । आन्मेनो कृण्वन्नच्युतो भुवद्भोः पतिर्विवः संनजा अप्रतीतः ॥ ३ ॥
इन्द्रो मद्वा महतो अर्णवस्य व्रतार्पिनादङ्गिरोभिर्गुणानः । पुरुणि चिन्ति तताना
रजांसि दाधार यो धरुणं सत्यताता ॥ ४ ॥ इन्द्रो विवः प्रतिमानं पृथिव्या विश्वा
वेद सर्वना हन्ति शुष्णम् । महीं चिद्यामातनोत्सूर्येण चास्कम्भं चित्कम्भमेन
स्कभीयान् ॥ ५ ॥ १० ॥ वर्जेण हि वृत्रहा वृत्रमस्तरदेवस्य शूशुवानस्य प्रायाः ।
वि धृष्णो अत्र धृषता जघन्याथाभवो मघवन्बाह्वीजाः ॥ ६ ॥ सचन्त यदुषसः
सूर्येण चित्रामस्य केतवो रामविन्दन् । आ यन्नक्षत्रं ददृशे दिवो न पुनर्यतो न-
किरद्धा नु वेद ॥ ७ ॥ दूरं किल प्रथमा जग्मुरासामिन्द्रस्य याः प्रसवे सञ्चुरापः ।
कं स्विदमं कं बुध आसामापो मध्यं कं वो नूनमन्तः ॥ ८ ॥ सृजः सिन्धूरहिना
जग्रसानां आदिदेताः प्र विविजे जवेन । मुमुक्षमाणा उत या मुमुक्षेऽधेदेता नरं-

अ० ८ । अ० ६ । व० १४] ६२६ [म० १० । अ० १० । सू० ११३ ।

मन्ते नितित्ताः ॥ ६ ॥ सध्रीचीः सिन्धुमुशतीरिवायन्त्सनाञ्जार आरितः पूभि-
दांसाम् । अस्तमा ते पार्थिवा वसून्त्यस्मे जग्मुः सृष्टता इन्द्र पूर्वीः ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ ११२ ॥ ऋषिः—१—१० नभः प्रभेदनो वैरूपः ॥ इन्द्रो देवता ॥
छन्दः—१, ३, ७, ८ विराद् त्रिष्टुप् । २, ४—६, ९, १० निचृत्त्रिष्टुप् ॥
धैवतः स्वरः ॥

॥ ११२ ॥ इन्द्र पिब प्रतिक्रामं सुतस्य प्रातः सावस्तव हि पूर्वपीतिः । इ-
र्वस्व हन्तवे शूर शत्रून्वथेभिष्टे वीर्याः प्र ब्रवाम ॥ १ ॥ यस्ते रथो मनसो जवी-
शानेन्द्र तेन सोमपेयाय याहि । तूयमा ते हरयः प्र द्रवन्तु येभिर्यासि वृषभिर्मन्द-
मानः ॥ २ ॥ हरित्वता वर्चसा सूर्यस्य श्रेष्ठै रूपैस्तन्वै स्पर्शस्य । अस्माभिरिन्द्र
सखिभिर्हृवानः सध्रीचीनो मादयस्वा निषद्य ॥ ३ ॥ यस्य त्यक्तं महिमानं मदेष्ट्रिये
मही रोदसी ना विविक्तम् । तदोक्त्वा हरिभिरिन्द्र युक्तैः प्रियेभिर्याहि प्रियमन्न-
मच्छ ॥ ४ ॥ यस्य शश्वत्पिवाँ इन्द्र शत्रून्नानुकृत्या रणया चकर्थ । स ते पुरन्धि
तविषीमियति स ते मदाय सुत इन्द्र सोमः ॥ ५ ॥ १२ ॥ इदं ते पात्रं सनवि-
त्तमिन्द्र पिवा सोममेना शतक्रतो । पूर्ण आहावो मदिरस्य मध्वो यं विश्व इदं-
भिर्हर्यन्ति देवाः ॥ ६ ॥ वि हि त्वामिन्द्र पुरुधा जनोसो हितप्रयसो वृषभ ह्वयन्ते
अस्माकं ते मधुमत्तमानीमा भुवन्त्सर्वना तेषु हर्य ॥ ७ ॥ प्र त इन्द्र पूर्याणि प्र
नूनं वीर्यां वोचं प्रथमा कृतानि । सतीनमन्युरश्रथायो अद्रिं सुवेदनामकृणोर्ब्रह्मणे
गाम् ॥ ८ ॥ नि षु सीद गणपते गणेषु त्वामाहुर्विप्रतमं कवीनाम् । न ऋते त्व-
त्क्रियते किञ्चनारे महामर्कं मघवच्चित्रमर्च ॥ ९ ॥ अभिरूपा नो मघवन्नार्ध-
मानान्तसखे बोधि वसुपते सखीनाम् । रणं कृधि रणकृत्सत्यशुष्याभक्ते चिदा
भजा राये अस्मान् ॥ १० ॥ १३ ॥ ६ ॥

॥ ११३ ॥ ऋषिः—१—१० शत प्रभेदनो वैरूपः ॥ इन्द्रो देवता ॥
छन्दः—१, ५ जगती । ३, ६, ९ विराद् जगती । ३ निचृज्जगती । ४ पाद नि-
चृज्जगती । ७, ८ आर्चीस्वराद् जगती । १० पाद निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—६
निषादः । १० धैवतः ॥

॥ ११३ ॥ तमस्य आवापृथिवी सचेतसा विश्वेभिर्देवैरनु शुष्यमावताम् । य-
दैत्कृण्वानो महिमानमिन्द्रियं पीत्वी सोमस्य क्रतुमाँ अवर्धत ॥ १ ॥ तमस्य वि-

अ० ८ । अ० ६ । व० १७] ६२७ [म० १० । अ० १० । सू० ११४ ।

पुण्ड्रमहिमानमोर्जसांशुं दधन्वान्मधुनो वि रप्शते । देवेभिरिन्द्रो मघवा सचावभि-
वृत्रं जघन्वा अभवद्वरेण्यः ॥ २ ॥ वृत्रेण यदहिना विभ्रदायुधा समस्विधा यु-
धेय शंसमाविदे । विश्वे ते अत्र मरुतः सह त्मनावर्धशुभ्र महिमानमिन्द्रियम् ॥
३ ॥ जज्ञान एव व्यबाधत स्पृधः प्रापश्यद्वीरो अभि पौंस्यै रणम् । अष्टश्चद-
द्रिमव सस्यदः सृजदस्तम्नान्नाकं स्वपस्यया पृथुम् ॥ ४ ॥ आदिन्द्रः सत्रा त-
विषीरपत्यत वरीयो द्यावापृथिवी अबाधत । अबाभरदृषितो वज्रमायसं शेवं मि-
त्राय वरुणाय दाशुषे ॥ ५ ॥ १४ ॥ इन्द्रस्यात्र तविषीभ्यो विरप्शिनं ऋघा-
यतो अरंहयन्त मन्यवे । वृत्रं यदुग्रो व्यष्टश्चदोर्जसापो विभ्रतं तमसा परीवृतम्
॥ ६ ॥ या वीर्याणि प्रथमानि कर्त्वा महित्वेभिर्यतमानौ समीयतुः । ध्वान्तं त-
मोऽव दध्वसे हत इन्द्रो मद्वा पूर्वहूताव पत्यत ॥ ७ ॥ विश्वे देवासो अध दृ-
ष्ट्यानि तेऽवर्धयन्त्सोमवत्या वचस्यया । रुद्धं वृत्रमहिमिन्द्रस्य हन्यन्नाग्निर्न ज-
म्भैस्तृस्वन्नमावयत् ॥ ८ ॥ भूरि दक्षेभिर्वचनेभिर्ऋक्वभिः सख्येभिः सख्यानि
म वोचत । इन्द्रो धुनि च चुमुरि च दम्भयञ्छ्रद्धामनस्या शृणुते दभीतये ॥ ९ ॥
त्वं पुरुषया भद्रा स्वश्वया येभिर्मसैर्निवचनानि शंसन् । सुगेभिर्विष्वा दुरिता
तरेम विदो पु ए उर्विया गाधमथ ॥ १० ॥ १५ ॥

॥ ११४ ॥ ऋचिः—१—१० सध्रिवैरूपो घर्मोवा तापसः ॥ विश्वेदेवा
देवताः ॥ छन्दः—१, ५, ७ त्रिष्टुप् । २, ३, ६ भुरिक् त्रिष्टुप् । ८, ९ निचृ-
त्त्रिष्टुप् । १० पाद निचृत्त्रिष्टुप् । ४ जगती ॥ स्वरः—१—१, ५—१० धे-
वतः । ४ निषादः ॥

॥ ११४ ॥ घर्मा समन्ता त्रिवृतं व्यापतुस्तयोर्जुष्टि मातरिश्वा जगाम । वि-
चस्पयो दिधिषाणा अवेषन्विदुर्देवाः सहसामानमर्कम् ॥ १ ॥ तिस्रो देष्टाय नि-
ऋतीरुपासते दीर्घं श्रुतो वि हि ज्ञानन्ति बह्वयः । तासां नि चिक्वयुः क्वयो नि-
दानं परेषु या गुह्येषु व्रतेषु ॥ २ ॥ चतुष्कपदा युवतिः सुपेशा घृतप्रतीका वयु-
नानि वस्ते । तस्यां सुपर्णा वृषणा नि वेदतुर्यत्र देवा दधिरे भागधेयम् ॥ ३ ॥
एकः सुपर्णः स समुद्रमा विवेश स इदं विश्वं भुवनं वि चष्टे । तं पाकेन मनसा-
पश्यमन्तितस्तं माता रेळिह स उ रेळिह मातरम् ॥ ४ ॥ सुपर्णं विप्राः क्वयो
वचोभिरेकं सन्तं बहुधा कल्पयन्ति । छन्दोसि च दधतो अध्वरेषु ग्रहान्त्सोम-
स्य मिमते द्वादश ॥ ५ ॥ १५ ॥ षट्त्रिंशाश्च चतुरः कल्पयन्तश्छन्दोसि च

अ० ८ । अ० ६ । व० १६] ६२८ [म० १० । अ० १० । सू० ११५ ।

दधत आवावशम् । यज्ञं विमार्य कवयो मनीष ऋक्सामाभ्यां प्र रथं वर्तयन्ति ॥ ६ ॥ चतुर्दशान्ये महिमानो अस्य तं धीरा वाचा प्रणयन्ति सप्त । आप्रानं तीर्थं क इह प्र वोच्येन पथा प्रपिबन्ते सुतस्य ॥ ७ ॥ सहस्रधा पञ्चदशान्यु-
क्था यावद्द्यावापृथिवी तावदित्तत् । सहस्रधा महिमानः सहस्रं यावद्ब्रह्म विष्टितं तावती वाक् ॥ ८ ॥ करछन्दसां योगमा वेद धीरः को धिष्ण्यां प्रति वाचं व-
पाद । कमृत्विजामष्टमं शूरमाहुर्हरी इन्द्रस्य नि चिकाय कः स्विता ॥ ९ ॥ भू-
म्या अन्तं पर्येकं चरन्ति रथस्य धूर्षु युक्तासौ अस्थुः । श्रमस्य दायं वि भेज-
न्त्येभ्यो यदा यमो भवति हर्म्ये हितः ॥ १० ॥ १७ ॥

॥ ११५ ॥ ऋषिः—१—६ उपस्तुतो वाष्टिहव्यः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१,
२, ४, ७ विराद् जगती । ३ जगती । ५ आर्चीभुरिग् जगती । ६ निचृज्ज-
गती । ८ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ९ पादनिचृच्छकरी ॥ स्वरः—१—७ मिषादः ।
८, ९ धैवतः ॥

॥ ११५ ॥ चित्र इच्छिशोस्तरुणस्य वक्षथो न यो मातरावप्येति धातवे ।
अनूथा यवि जीजनदधा च नु ववक्ष सद्यो महि दुस्त्रं चरन् ॥ १ ॥ अग्निर्ह नाम
धापि दन्नपस्तमः सं यो वना युवते भस्मना दता । अभिप्रमुरा जुहा स्वध्वर इनो
न प्रोथमानो यवसे वृषा ॥ २ ॥ तं वो विं न वृषदे देवमन्धसः इन्वुं प्रोथन्तं प्र-
वपन्तमर्धवम् । आसा वह्निं न शोचिषां विरप्शिनं महिव्रतं न सरजन्तमध्वनः
॥ ३ ॥ वि यस्य ते अयसानस्यामर धत्तोर्न वाताः परि सन्त्यच्युताः । आ
रुवासो युयुधयो न संत्वनं त्रितं नेशन्त प्र शिषन्त इष्टये ॥ ४ ॥ स इदग्निः
कएवतमः कएवसस्वार्यः परस्यान्तरस्य तरुषः । अग्निः पातु मृणतो अग्निः सूरि
नमिर्देदातु तेषामवो नः ॥ ५ ॥ १८ ॥ राजिन्तमाय सद्यसे सुपिष्य तृषु च्यवानो
अनु जातवेदसे । अनुद्रे चिद्यो धृषता वरं सते महिन्तमाय धन्वनेदविष्यते ॥ ६ ॥
एवाग्निर्मतैः सह सूरिभिर्वसुः श्वे सहसः सूमरो वृधिः । मित्रासो न ये सुधिता
ऋतायवो धावो न द्युम्नैरभि सन्ति मानुषान् ॥ ७ ॥ ऊर्जो नपात्सहसावभिति
त्वोपस्तुतस्य बन्दते वृषा वाक् । त्वां स्तोषाम त्वया सुवीरा द्राघीय आयुः
प्रतरं दधानाः ॥ ८ ॥ इति त्वाग्ने वृष्टिहव्यस्य पुत्रा उपस्तुतास ऋषयोऽवो-
चन् । तांश्च पाहि मृणतश्च सूरिन्वषट्पलित्यूर्वासो अनलज्जो नम इत्यूर्वासो
अनलान् ॥ ९ ॥ १९ ॥

अ० ८ । अ० ६ । व० २२] ६२६ [म० १० । अ० १० । मू० ११७ ।

॥ ११६ ॥ ऋषिः—१—६ अग्नियुतः स्थौरोऽग्नियूपो वा स्थौरः ॥
इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ८, ६ त्रिष्टुप् । २ षादनिचृत्तिष्टुप् । ३, ४ नि-
चृत्तिष्टुप् । ५, ७ विराद् त्रिष्टुप् । ६ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ११६ ॥ पित्रा सोमं महत इन्द्रियाय पित्रा वृत्राय हन्तवे शविष्ठ । पित्रा राये
शर्वसे ह्युमानः पित्रा मध्वस्तृषादिन्द्रा वृषस्व ॥ १ ॥ अस्य पित्रा सुमतः प्रस्थितस्येन्द्र
सोमस्य वरमा सुतस्य । स्वास्तिदा मनसा मादयस्वार्वाचीनो रेवते सौभगाय ॥ २ ॥
ममस्तु त्वा विव्यः सोम इन्द्र ममस्तु यः मृयते पार्थिवेषु । ममस्तु येन बरिवश्चकर्थ
ममस्तु येन निरिणामि शत्रून् ॥ ३ ॥ आ विवर्ही अग्निनो यात्विन्द्रो वृषा हरि-
भ्यां परिषिक्तमन्धः । गव्या सुतस्य प्रभृतस्य मध्वः सत्रा खेदामरुशहा वृषस्व
॥ ४ ॥ नि तिग्मानि भ्राशयन्भ्राश्यान्यव स्थिरा तनुहि यातुजूनान् । उग्राय
ते सहो बलं ददामि प्रतीत्या शत्रून्विगदेषु वृश्च ॥ ५ ॥ २० ॥ व्यर्थे इन्द्र त-
नुहि श्रवांस्योजः स्थिरेव धन्वंनोऽभिमातीः । अस्मद्रथं ग्वावृधानः सहोभिरनि-
भृष्टस्तन्वं वावृधस्व ॥ ६ ॥ इदं हविर्मघवन्तुभ्यं रातं प्रति समूळहृणानो गृभाय ।
तुभ्यं सुतो मघवन्तुभ्यं एकोऽदीन्द्र पित्रा च प्रस्थितस्य ॥ ७ ॥ अदीर्दिन्द्रं प्र-
स्थितेमा हवींषि चनो दधिष्व पचतो सोमम् । प्रयस्वन्तः प्रति हर्यामसि त्वा
सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः ॥ ८ ॥ प्रेन्द्राग्निभ्यां सुवचस्यामियमि
सिन्धाविव प्रेरयं नावमर्कैः । अया इव परि चरन्ति देवा ये अस्मभ्यं धनदा उ-
ज्जिदश्च ॥ ९ ॥ २१ ॥

॥ ११७ ॥ ऋषिः—१—६ भिक्षुः ॥ इन्द्रो देवता—धनाक्ष दान प्र-
शंसा ॥ छन्दः—१ निचृज्जगती । २ षादनिचृज्जगती । ३, ७, ६ निचृत्ति-
ष्टुप् । ४, ६ त्रिष्टुप् । ५ विराद् त्रिष्टुप् । ८ भुरिक् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ११७ ॥ न वा उ देवाः क्षुधमिद्धं दं वुरुताशितमुप गच्छन्ति मृत्स्रवः ।
उतोरयिः पृणतो नोप दस्यत्युतापृणन्मर्हितारं न विन्दते ॥ १ ॥ य आधाय चक-
मानाय पित्वोऽर्चवान्तस्रफितायोपजग्मुषे । स्थिरं मनः कृणुते सेवते पुरोतो
चित्स मर्हितारं न विन्दते ॥ २ ॥ स इन्द्रो यो गृह्वे ददात्यन्नकामाय चरते
कुशाय । अरमस्वै भवति यामदूता उतापरीषु कृणुते सखायम् ॥ ३ ॥ न स
सखा यो न ददाति सख्ये सचाभुवे सचमानाय पित्वः । अपोस्मात्प्रेयाक्ष त-
दोको अस्ति पृणन्तमन्यमरंशं चिदिच्छेत् ॥ ४ ॥ पृणीयादिआर्धमानाय त-

अ० ८ । अ० ६ । व० २६] ६३० [म० १० । अ० १० । सू० ११६ ।

व्यान्द्राधीयांसमनुं पश्येत पन्थाय् । ओ हि वर्तन्ते रथ्येव चक्रान्यमन्यमुप ति-
ष्ठन्त रायः ॥ ५ ॥ २२ ॥ मोघमर्जं विन्दते अप्रचेताः सत्यं ब्रवीमि बध इत्स
तस्य । नार्यमणं पुष्यति नो सखायं केवलाघो भवति केवलादी ॥ ६ ॥ कृषभि-
त्फाल आशितं कृणोति यधध्वानमपं वृक्षे चरित्रैः । वदन्ब्रह्मावदतो वनीयान्पु-
ण्णपिरपृणन्तमभि व्यात् ॥ ७ ॥ एकपाद्भूयो द्विपदो वि चक्रमे द्विपात्त्रिपा-
दमभ्येति पश्चात् । चतुष्पादेति द्विपदामभिस्वरे सम्पश्यन्पङ्कीरुषतिष्ठमानः ॥ ८ ॥
समौ चिद्धस्तौ न समं विविष्टः सम्मातरां चित्रं समं कुहाते । यमयोश्चित्रं समा
वीर्याणि ज्ञाती चित्सन्तौ न समं पृणीतः ॥ ९ ॥ २३ ॥

॥ ११८ ॥ ऋषिः—१—६ उरुक्षय आमहीयवः ॥ देवता—अग्नी र-
क्षोहा ॥ छन्दः—१ पिपीलिकामध्यागायत्री । २, ५ निचृद्रायत्री । ३, ८ वि-
राड् गायत्री । ६, ७ पाद निचृद्रायत्री । ४, ९ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ११८ ॥ अग्ने हंसि न्यत्रिणं दीष्टन्मर्त्येषु । स्वे क्षये शुचिव्रत ॥ १ ॥
उत्तिष्ठसिस्त्राहुतो घृतानि प्रति मोदसे । यत्त्वा क्षुचः समस्थिरन् ॥ २ ॥ स आहुतो
वि रोचतेऽग्निरीळेन्यो गिरा । क्षुचा प्रतीकमज्यते ॥ ३ ॥ घृतेनाग्निः समज्यते
मधुप्रतीक आहुतः । रोचमानो विभार्वसुः ॥ ४ ॥ जरमाणः समिध्यसे देवेभ्यो
हव्यवाहन । तं त्वा हवन्त मर्त्याः ॥ ५ ॥ २४ ॥ तं मर्ता अमर्त्यं घृतेनाग्निं संपर्य
त । अदाभ्यं गृहपतिम् ॥ ६ ॥ अदाभ्येन शोचिषाग्ने रक्षस्त्वं देह । गोपा ऋ-
तस्य दीदिहि ॥ ७ ॥ स त्वमग्ने प्रतीकेन प्रसोष यातुधान्यः । उरुक्षयेषु दीर्घत्
॥ ८ ॥ तं त्वा गीर्भिरुरुक्षया हव्यवाहं समीधिरे । यजिष्ठं मानुषे जनै ॥ ९ ॥ २५ ॥

॥ ११९ ॥ ऋषिः—१—१३ लव ऐन्द्रः ॥ देवता—आत्मस्तुतिः ॥
छन्दः—१—५, ७—१० गायत्री । ६, १२, १३ निचृद्रगायत्री । ११ वि-
राड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ११९ ॥ इति वा इति मे मनो गामश्वं सनुयामिति कुवित्सोमस्यापामिति
मिति ॥ १ ॥ प्र वाता इव दोधत उन्मा पीता अयं सत । कुवित्सोमस्यापामिति
॥ २ ॥ उन्मा पीता अयंसत रथमश्वा इवाश्वः । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ ३ ॥ उप मा
प्रतिरस्थित वाश्वा पुत्रमिव प्रियम् । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ ४ ॥ अहं तथैव
वन्धुं पर्यचामि हृदा मतिम् । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ ५ ॥ नहि मे अक्षिप-
-

अ० ८ । अ० ७ । व० ३] ६३१ [म० १० । अ० १० । सू० १२१ ।

नाच्छान्तुः पञ्च कुष्ठयः । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ ६ ॥ २६ ॥ नहि मे रोदसी
उभे अन्यं पक्षं च न प्रति । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ ७ ॥ अभि द्यां महिना भुवम-
भीमां पृथिवीमहीम् । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ ८ ॥ हन्ताहं पृथिवीमिम
नि दधानीह वेह वा । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ ९ ॥ ओषमित्पृथिवीमहं जङ्घ-
नानीह वेह वा । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ १० ॥ द्विपि मे अन्यः पक्षोऽधो अ-
न्यमचीकृषम् । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ ११ ॥ अहमस्मि महामहोऽभितभ्यमुदी-
षितः । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ १२ ॥ गृहो याम्यरङ्कृतो देवेभ्यो हव्यवाहनः ।
कुवित्सोमस्यापामिति ॥ १३ ॥ २७ ॥ ६ ॥

॥ १२० ॥ ऋषिः-१-६ बृहदिव आथर्वणः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१
आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् । २, ३, ६ पादनिचृत्तिष्टुप् । ४, ५, ६ निचृत्तिष्टुप् ।
७, ८ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १२० ॥ तदिदास भुवनेषु ज्येष्ठं यतो जज्ञ उग्रस्त्वेषनृम्णः । सद्यो ज-
ज्ञानो निरिणाति शत्रूननु यं विश्वे मदन्त्यूमाः ॥ १ ॥ वावुधानः शर्वसा भूर्योजाः श-
त्रुर्दासायभियसं दधाति । अव्यनच्च व्यनच्च सस्ति सं ते नवन्त प्रभृता मदेषु ॥ २ ॥ त्वे
क्रतुमपि वृज्जन्ति विश्वे द्विर्यदेते त्रिर्भवन्त्यूमाः । स्वादोः स्वादीयः स्वादुनां सृजा
समदः सु मधु मधुनाभि योधीः ॥ ३ ॥ इति चिद्धि त्वा धना जयन्तं मदमदे अ-
नुमदन्ति विप्राः । ओर्जीयो धृष्णो स्थिरमा तनुष्व मा त्वा दभन्यातुधानां दु-
रेवाः ॥ ४ ॥ त्वया वयं शाशमहे रणेषु प्रपश्यन्तो युधेन्यानि भूरि । चोदयामि
त आयुधा वचोभिः सं ते शिशामि ब्रह्मणा वयांसि ॥ ५ ॥ १ ॥ स्तुषेय्यं पुरुर्वपसमृभ्व-
मिनतममाप्त्यमाप्त्यानाम् । आ दर्षते शर्वसा सप्तदानून् साक्षते प्रतिमानानि भूरि
॥ ६ ॥ नि तदधिषेऽर्वरं परं च यस्मिन्नाबिथावसा दुरोणे । आ मातरां स्थापयसे जि-
गत्नू अत इनोषि कर्वरा पुरूणि ॥ ७ ॥ इमा ब्रह्म बृहद्विषो विवक्तीन्द्राय शूषम-
प्रियः स्वर्षाः । महो गोत्रस्य क्षयति स्वराजो दुरश्च विश्वा अवृणोदप स्वाः
॥ ८ ॥ एवा महान् बृहद्विषो अथर्वावोचत्स्वा तन्वमिन्द्रमेव । स्वसारो मातरिभ्व-
रीरशिवा हिन्वान्ति च शर्वसा वर्धयन्ति च ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ १२१ ॥ ऋषिः-१-१० हिरण्यगर्भः प्राजापत्यः ॥ को देवता ॥ छन्दः-१,
३, ६, ८, ९ त्रिष्टुप् । २, ५ निचृत्तिष्टुप् । ४, १० विराद् त्रिष्टुप् । ७ स्व-
राद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

अ० ८ । अ० ७ । व० ६] ६३२ [म० १० । अ० १० । सू० १२२ ।

॥ १२१ ॥ हि॒र॒ण्य॒ग॒र्भः॑ स॒म॒व॒र्त॒ता॒ग्ने॑ भू॒त॒स्य॑ ज्ञा॒तः प॒ति॒रेक॑ आसीत् । स दा॒धार॑ पृथि॒वीं द्या॒मु॒ते॒षां क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम ॥ १ ॥ य आ॒त्म॒दा ब॒ल॒दा यस्य॑ वि॒श्वं उ॒पा॒स॒ते प्र॒शि॒वं यस्य॑ दे॒वाः । यस्य॑च्छाया॒मृतं॑ यस्य॑ मृ॒त्युः क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम ॥ २ ॥ यः प्रा॒णतो॑ नि॒मिष॑तो म॒हि॒त्वैक॑ इ॒द्रा॒जा ज॒गतो ब॒भूव॑ । य ई॒शे अस्य॑ क्षि॒प॒श्चतु॑ष्प॒दः क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम ॥ ३ ॥ यस्ये॒मे हि॒म॒व॒न्तो म॒हि॒त्वा यस्य॑ स॒मु॒द्रं र॒स॒यां स॒हाहुः॑ । यस्ये॒माः प्र॒दि॒शो यस्य॑ बा॒हू क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम ॥ ४ ॥ येन॑ द्यौ॒रु॒ग्रा पृथि॒वी च॑ ह॒ळ॒हा येन॑ स्वः स्त॒भितं॑ येन॑ ना॒कः । यो अ॒न्त॒रि॒क्षे रज॑सो वि॒मानः॑ क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम ॥ ५ ॥ ३ ॥ यङ्क॒न्द॒सी अ॒व॒सा तस्त॒भाने॑ अ॒भ्यैक्षे॑तां म॒न॒सा रेज॑माने । यत्रा॒धि सू॒र उ॒दितो॑ वि॒भा॒ति क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम ॥ ६ ॥ आपो॑ ह॒ यदृ॒हती॑र्वि॒श्वमा॒य॒न्ग॒र्भे दधा॑ना ज॒न॒य॒न्तीर॒ग्निम् । ततो॑ दे॒वानां॑ स॒म॒व॒र्त॒ता॒सुरे॒कः क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम ॥ ७ ॥ यश्चि॒दापो॑ म॒हि॒ना पर्य॑प॒श्य॒दक्षं॑ दधा॒ना ज॒न॒य॒न्तीर्य॒ज्ञम् । यो दे॒वेष्व॒धि दे॒व एक॑ आसीत्क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम ॥ ८ ॥ मा नो॑ हिंसीज्जा॒निता॑ यः पृथि॒व्या यो वा दि॒व्यं स॒त्यध॑र्मा ज॒जान॑ । यश्चा॒पश्च॒न्द्रा बृ॒हती॑र्ज॒जान॑ क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम ॥ ९ ॥ प्र॒जाप॑ते न त्वदे॒तान्य॒न्यो वि॒श्वा ज्ञा॒तानि॑ परि॒ ता ब॒भूव॑ । यत्का॒मास्ते॑ जुहुमस्तन्नो॑ अस्तु व॒यं स्या॑म॒ पत॑यो र॒यीणा॑म् ॥ १० ॥ ४ ॥

॥ १२२ ॥ ऋषिः—१—८ चित्रमहा वासिष्ठः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ त्रिष्टुप् । ५ निचृत्तिष्टुप् । २ जगती । ३, ८ पादनिचृज्जगती । ४, ६ निचृज्जगती । ७ आर्चीस्वराङ् जगती ॥ स्वरः—१, ५ धैवतः । २—४, ६—८ निषादः ॥

॥ १२२ ॥ वसुं न चि॒त्रम॑ह॒सं गृणी॑षे वामं शे॒त्रमा॒र्ति॒थिम॑द्विषे॒ण्यम् । स रा॒स॒ते शु॒रुधो॑वि॒श्वधा॑य॒सोऽग्नि॑र्होता गृह॒पातिः॑ सु॒वीर्य॑म् ॥ १ ॥ जुषा॑णो अ॒ग्ने प्र॒ति ह॒र्य मे॒ वचो॑ वि॒श्वानि॑ वि॒द्वान्व॒युना॑नि सु॒क्रतो॑ । घृ॒त॒नि॒र्णिग्ब॒र्हणे॑ गा॒तुमे॒र्य त्वं दे॒वा अ॒ज॒न॒य॒न्ननु॑ व॒तम् ॥ २ ॥ स॒प्त धा॒मानि॑ परि॒य॒न्नम॑त्यो दा॒श॒हा॒शुषे॑ सु॒कृते॑ माम॒हस्व॑ । सु॒वीरे॑ण र॒यिणा॑ग्ने स्वा॒भुवा॑ यस्त॒ आन॑द् स॒मिधा॑ तं जुष॒स्व ॥ ३ ॥ य॒ज्ञस्य॑ के॒तुं प्रथ॑मं पु॒रोहि॑तं ह॒विष्म॑न्त ई॒ळते॑ स॒प्त वा॒जिन॑म् । शृ॒ण्वन्त॑म॒ग्निं घृ॒तपृ॑ष्ठ॒मृक्ष॑णं पृ॒णन्तं॑ दे॒वं पृ॒णते॑ सु॒वीर्य॑म् ॥ ४ ॥ त्वं दू॒तः प्रथ॑मो वरे॒ण्यः स हू॒यमा॑नो अ॒मृता॑य म॒त्स्य । त्वां म॑र्जयन्म॒रुतो॑ द्वा॒शुषो॑ गृहे॒त्वा स्तोमे॑भिर्धृ॒ग्वो वि॑ रुरु॒चुः ॥ ५ ॥ ५ ॥ इषं॑ कु॒हन्त्सु॒दुर्घां वि॒श्वधा॑य॒सं य॒ज्ञप्रि॑ये य॒जमा॑नाय सु॒क्रतो॑ । अ॒ग्ने घृ॒त॒स्नुस्त्रि॒र्हता॑नि

अ० ८ । अ० ७ । व० ६] ६३३ [म० १० । अ० १० । सू० १२४ ।

दीर्घवृत्तिर्यज्ञं परियन्तुं क्रतूयसे ॥ ६ ॥ त्वामिदं स्यात्तुषसो व्युष्टिषु दूतं कुर्वाना
अवजन्तु मानुषाः । त्वां देवा मंह्याध्याय वावृषुराज्यमग्ने निमृजन्तो अध्वरे ॥ ७ ॥
नि त्वा वसिष्ठा अहन्त वाजिनै गृणन्तो अग्ने विदधेऽपु वेधसः । रायस्पोषं यज-
मानेषु धारय यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ८ ॥ ६ ॥

॥ १२३ ॥ ऋषिः—१—८ वेनः ॥ वेनो देवता ॥ छन्दः—१, ५, ७ निचृ-
त्त्रिष्टुप् । २—४, ६, ८ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १२३ ॥ अयं वेनश्चोदयत्पूरिणं गर्भा ज्योतिर्जरायू रजसो विमाने । इ-
ममपां संह्रामे सूर्यस्य शिशुं न विप्रा मतिभी रिहन्ति ॥ १ ॥ समुद्रादूर्ध्वमुदियति
वेनो नभोजाः पृष्ठं हर्यतस्य दर्शि । ऋतस्य सान्नावधि विष्टपि भ्राद् समानं यो-
निमभ्यनूषत वाः ॥ २ ॥ समानं पूर्वीराभि वावशानास्तिष्ठन्वत्सस्य मातरः स-
नीळाः । ऋतस्य सान्नावधि चक्रमाणा रिहन्ति मध्वो अमृतस्य वाणीः ॥ ३ ॥
जानन्तो रूपमकृपन्त विप्रा मृगस्य घोषं महिषस्य हि गमन् । ऋतेन यन्तो अधि-
सिन्धुमस्थुर्विदधन्ध्रवो अमृतानि नाम ॥ ४ ॥ अप्सरा जारमुपसिष्मियाणा योषा
विभर्ति परमे व्योमन् । चरत्प्रियस्य योनिषु प्रियः सन्त्सीदत्पक्षे हिरण्यये स वेनः
॥ ५ ॥ ७ ॥ नाके सुपर्णमुप यत्पतन्तं हृदा वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा । हिरण्य-
पक्षं वरुणस्य दूतं यमस्य योनौ शकुनं भुरण्युम् ॥ ६ ॥ ऊर्ध्वो गन्धर्वो अधि नाके
अस्थात्प्रत्यङ्मुखो विभ्रदस्यायुधानि । वसानो अत्कं सुरभिर्दृशे कं स्वर्णं नाम
जनत प्रियाणि ॥ ७ ॥ द्रुप्तः समुद्रमभि यज्जिगाति पश्यन्ध्रस्य चक्षसा विध-
मन् । भानुः शुक्रेण शोचिषा चक्रानस्तृतीयं चक्रे रजसि प्रियाणि ॥ ८ ॥ ८ ॥

॥ १२४ ॥ ऋषिः—१, ५—६ अग्निवरुणसोमानां निहवः । २—४ अग्निः ॥
देवता—१—४ अग्निः । ५—८ यथानिपातम् । ६ इन्द्रः ॥ छन्दः—१, ३, ८ त्रि-
ष्टुप् । २, ४, ६ निचृत्त्रिष्टुप् । ५ विराद् त्रिष्टुप् । ६ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ७ जग-
ती ॥ स्वरः—१—६, ८, ६ धैवतः । ७ निषादः ॥

॥ १२४ ॥ इमं नो अग्न उर्य यज्ञमेहि पञ्चयामं त्रिवृतं सप्ततन्तुम् । असौ
हव्यवाकृत नः पुरोगा ज्योगेव वीर्यं तम आशयिष्ठाः ॥ १ ॥ अदेवादेवः प्रचता
गुहा यन्प्रपश्यमानो अमृतत्वमेमि । शिवं यत्सन्तमशिवो जहामि स्वात्सख्यादरणीं
नाभिमेमि ॥ २ ॥ पश्यन्नयस्या अतिथिं वयाया ऋतस्य धाम वि मिमे पुरुषे ।
शंसामि पित्रे असुराय शेवमयज्ञियाद्यज्ञियं आममेमि ॥ ३ ॥ बह्वीः समा अकर-

अ० ८ । अ० ७ । व० १३] ६३४ [म० १० । अ० १० । सू० १२६ ।

अन्तरस्मिन्निद्रं वृणानः पितरं जहामि । अग्निः सोमो वरुणस्ते च्यवन्ते पर्याब-
र्द्धाष्टं तदेवाम्यायन् ॥ ४ ॥ निर्माया उ त्वे असुरा अभूवन्त्वं च मा वरुण का-
मवासे । अतेन राजन्नृतं विविञ्चन्मम राष्ट्रस्याधिपत्यमेहि ॥ ५ ॥ ६ ॥ इदं स्व-
दिमिदास वाममयं प्रकाश उर्वन्तरिक्षम् । इनाव वृत्रं निरोहि सोम हविष्ठा सन्तं
हविषा यजाम ॥ ६ ॥ कविः कवित्वा दिवि रूपमासजदप्रभूती वरुणो निरपः
सृजत् । क्षेमं कृण्वाना जनयो न सिन्धवस्ता अस्य वर्णं शुचयो भरिभूति ॥ ७ ॥
ता अस्य ज्येष्ठमिन्द्रियं संचन्ते ता ईमा क्षेति स्वधया मदन्तीः । ता ई विशो न
राजानं वृणाना बीभत्सुवो अप वृत्रादतिष्ठन् ॥ ८ ॥ बीभत्सूनां सयुजं हंसमा-
हुरपां दिव्यानां सख्ये चरन्तम् । अनुष्टुभमनु चर्चुर्यमाणमिन्द्रं नि चिक्वुः कवयो
मनीषा ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ १२५ ॥ ऋषिः—१-८ वागाम्भृणी ॥ देवता—वागाम्भृणी ॥ छन्दः—१,
३, ७, ८ विराद् त्रिष्टुप् । ४, ५ त्रिष्टुप् । ६ निचृत्त्रिष्टुप् । २ पादनिचृज्जगती ॥
स्वरः—१, ३-८ धैवतः । २ निषादः ॥

॥ १२५ ॥ अहं रुद्रेभिर्वसुभिश्चराम्यहमादित्यैरुत विश्वेदेवैः । अहं मित्रा-
वरुणोभा विभर्म्यहमिन्द्राग्नी अहमश्विनोभा ॥ १ ॥ अहं सोममाहनसं विभ-
र्म्यहं त्वष्टारमुत पूषणं भगम् । अहं दधामि द्रविणं हविष्मते सुप्रव्येयजमानाय
सुन्वते ॥ २ ॥ अहं राष्ट्रीं सङ्गमनी वसूनां चिकितुषीं प्रथमा यज्ञियानाम् । तां
मा देवा व्यदधुः पुरुत्रा भूरिस्थात्रां भूर्यविशयन्तीम् ॥ ३ ॥ मया सो अन्नमस्ति
यो विपश्यति यः प्राणिति य ई शृणोत्युक्तम् । अमन्तवो मां त उप क्षियन्ति
श्रुधि श्रुत श्रद्धिवं ते वदामि ॥ ४ ॥ अहमेव स्वयमिदं वदामि जुष्टं देवोर्भिरुत
मानुषेभिः । यं कामये तंतपुत्रं कृणोमि तं ब्रह्माणं तमृषिं तं सुमेधाम् ॥ ५ ॥ ११ ॥
अहं रुद्राय धनुरातनोमि ब्रह्मद्विषे शरवे हन्तवा उ । अहं जनाय समदं कृणो-
म्यहं द्यावापृथिवी आ विवेश ॥ ६ ॥ अहं सुवे पितरमस्य मूर्धन्मम योनिरप्स्वन्तः
समुद्रे । ततो वि तिष्ठे भुवनानु विश्वेतामूं द्यां वर्ष्मणोप स्पृशामि ॥ ७ ॥ अह-
मेव वात इव प्र वाम्यारभमाणा भुवनानि विश्वा । परो दिवा पर एना पृथिव्यै-
तावती महिना सम्बभूव ॥ ८ ॥ १२ ॥

॥ १२६ ॥ ऋषिः—१-८ कुन्मलवर्हिषः शैलूषिरंहोमुग्वा वामदेव्यः ॥ वि-
श्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः—१, ५, ६ निचृद् बृहती । २-४ विराद् बृहती । ७
बृहती । ८ आर्चीस्त्राद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१-७ मध्यमः । ८ धैवतः ॥

अ० ८ । अ० ७ । व० १५] ६३५ [म० १० । अ० १० । सू० १२८ ।

॥ १२६ ॥ म तमंहो न दुस्तिं देवांसो अष्ट मर्त्यम् । सजोषसो यमर्यमा
मित्रो नयन्ति वरुणो अति द्विषः ॥ १ ॥ तद्धि वयं वृणीमहे वरुण मित्रार्य-
मन् । येना निरंहसो वयं पाथ नेथा च मर्त्यमति द्विषः ॥ २ ॥ ते नूनं नोऽयमृ-
तये वरुणो मित्रो अर्यमा । नर्विष्टा उ नो नेषाणि पर्विष्टा उ नः पर्षयति द्विषः
॥ ३ ॥ यूयं विश्वं परि पाथ वरुणो मित्रो अर्यमा । युष्माकं शर्मणि प्रिये स्या-
म सुमणीतयोऽति द्विषः ॥ ४ ॥ आदित्यासो अति सिधो वरुणो मित्रो अर्यमा । उग्रं
मरुद्री रुद्रं हुवेमेन्द्रमग्निं स्वस्तयेऽति द्विषः ॥ ५ ॥ नेतार ऊ पु णस्तिरो वरुणो
मित्रो अर्यमा । अति विश्वानि दुस्ति राजानश्चर्षणीनामति द्विषः ॥ ६ ॥ शुनम-
स्मभ्यमृतये वरुणो मित्रो अर्यमा । शर्म यच्छन्तु सप्रथ आदित्यासो यदीमहे अ-
ति द्विषः ॥ ७ ॥ यथा ह त्यद्वसवो गौर्यं चित्पदि षिताममुञ्चता यजत्राः । एवो
षुऽस्मन्मुञ्चता व्यंहः प्र तार्यग्ने प्रतरं न आयुः ॥ ८ ॥ १३ ॥

॥ १२७ ॥ ऋषिः—१-८ कुशिकः सौभरो रात्रिर्वा भारद्वाजी ॥ देवता—रा-
त्रिस्तवः ॥ छन्दः—१, ३, ६ विराड् गायत्री । २ पादनिचृद् गायत्री । ४, ५, ८
गायत्री । ७ निचृद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १२७ ॥ रात्री व्यख्यदायती पुरुत्रा देव्युत्तभिः । विश्वा अधि श्रियोऽ-
धित ॥ १ ॥ ओर्विषा अमर्त्या निवतो देव्युद्गतः । ज्योतिषा बाधते तमः ॥ २ ॥
निरु स्वसारमस्कृतोषसं देव्यायती । अपेदु हासते तमः ॥ ३ ॥ सा नो अथ
यस्या वयं नि ते यामन्नाविद्धमहि । वृक्षे न वसति वयः ॥ ४ ॥ नि प्रमांसो अ-
विक्षत नि पृद्वन्तो नि पक्षिणः । नि श्येनासाश्चिदर्थिनः ॥ ५ ॥ यावया वृक्यं वृ-
कं यवय स्तेनमूर्ध्ने । अथा नः सुतरा भव ॥ ६ ॥ उप मा पोपिशतमः कृष्ण
व्यक्तमस्थित । उप ऋणेव यातय ॥ ७ ॥ उप ते गा इवाकरं वृणीषु दुहितर्दि-
वः । रात्रि स्तोमं न जिग्युषे ॥ ८ ॥ १४ ॥

॥ १२८ ॥ ऋषिः—१-६ विहव्यः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः—१,
३ विराड् त्रिष्टुप् । २, ५, ८ त्रिष्टुप् । ४, ६ निचृत्त्रिष्टुप् । ७ भुरिक् त्रिष्टुप् । ६
पादनिचृज्जगती ॥ स्वरः—१-८ धैवतः । ६ निषादः ॥

॥ १२८ ॥ ममाग्ने वर्चो विह्वेष्वस्तु वयं त्वेन्धानास्तन्वं पुषेम । महं न-
मन्तां प्रदिशश्चत्नस्त्वयाध्यक्षेण पूतना जयेम ॥ १ ॥ मम देवा विह्वे संन्तु
सर्व इन्द्रवन्तो मरुतो विष्णुरग्निः । ममान्तरिक्षमुत्तोलोकमस्तु मह्यं वार्तः पवतां कामे

अ० ८ । अ० ७ । व० १८] ६३६ [म० १० । अ० ११ । सू० १३० ।

अस्मिन् ॥ २० ॥ मयि वेवा द्रविणमा यजन्तां मय्याशीरस्तु मयि देवहूतिः । दैव्या हो-
तारो वनुषन्तु पूर्वेऽरिष्टाः स्याम तन्वा सुवीराः ॥ ३ ॥ मह्यं यजन्तु मम यानि हव्याकूतिः
सत्या मनसो मे अस्तु । एतो मा नि गां कतमश्चनाहं विश्वे देवासो अधि वोचता नः
॥ ४ ॥ देवीः षळुर्वीरुरुनः कृणोत विश्वे देवास इह वीरयध्वम् । मा हास्महि
प्रजया मा तनूभिर्मा रधाम द्विषते सोम राजन् ॥ ५ ॥ १५ ॥ अग्ने मनुं प्रति-
नुदन्परैषामर्द्व्यो गोपाः परि पाहि नस्त्वम् । प्रत्यञ्चो यन्तु निगुतः पुनस्ते मेषां
चित्तं प्रबुधां वि नेशत् ॥ ६ ॥ धाता धातृणां भुवनस्य यस्पतिर्देवं प्रातारमभि-
मातिषाहम् । इमं यज्ञमश्विनोभा बृहस्पतिर्देवाः पान्तु यजमानं न्यथात् ॥ ७ ॥
उरुव्यचां नो महिषः शर्म यंसदस्मिन्हवे पुरुहूतः पुरुक्षुः । स नः प्रजायै हर्यश्व
मृल्येन्द्र मा नो रीरिषो मा परा दाः ॥ ८ ॥ ये नः सपत्ना अय ते भवन्त्वि-
न्द्राग्निभ्यामव बाधामहे तान् । वसवो रुद्रा आदित्या उपरिस्पृशं मोघं चेत्तार-
मधिराजमक्रन् ॥ ९ ॥ १६ ॥ १० ॥

॥ १२६ ॥ ऋषिः—१-७ प्रजापतिः परमेष्ठी ॥ देवता—भाववृत्तम् ॥ छन्दः—
१—३ निचृत्त्रिष्टुप् । ४-६ त्रिष्टुप् । ७ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १२६ ॥ नासदासीन्नो सदासीत्तदानीं नासीद्रजो नो व्योमा परो यत् ।
किमावरीवः कुह कस्य शर्मन्नम्भः किमासीद्रहनं गभीरम् ॥ १ ॥ न मृत्युरासी-
दमृतं न तर्हि न राज्या अहं आसीत्प्रकेतः । आनीदवातं स्वधया तदेकं तस्मा-
द्भान्यन्न परः किं चनास ॥ २ ॥ तम आसीत्तमसा गूळहमग्रेऽप्रकेतं सलिलं स-
र्वमा इदम् । तुच्छयेनाभ्वर्षिहितं यदासीत्तपसस्तन्महिना जायतैकम् ॥ ३ ॥ का-
मस्तदग्रे समवर्तताधि मनसो रेतः प्रथमं यदासीत् । सतो बन्धुमसति निरविन्द-
न्मृदि प्रतीष्या क्वयो मनीषा ॥ ४ ॥ तिरश्चीनो विततो रश्मिरैषामधः स्वि-
दासी रेदुपरि स्विदासी रेत् । रेतोधा आसन्महिमान आसन्त्स्वधा अवस्तात्प्रयतिः
परस्तात् ॥ ५ ॥ को अद्रा वेद क इह प्र वोचत्कुत आजाता कुत इयं विसृष्टिः ।
अर्वाग्देवा अस्य विसर्जनेनाथा को वेद यत आबभूव ॥ ६ ॥ इयं विसृष्टिर्यत
आबभूव यदि वा दधे यदि वा न । यो अस्याध्यक्षः परमे व्योमन्तसो अङ्ग वेद
यदि वा न वेद ॥ ७ ॥ १७ ॥

॥ १३० ॥ ऋषिः—१-७ यज्ञः प्राजापत्यः ॥ देवता—भाववृत्तम् ॥ छन्दः—
१ विराड् जगती । २ भुरिक् त्रिष्टुप् । ३, ६, ७ त्रिष्टुप् । ४ विराड् त्रिष्टुप् ।
५ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१ निषादः । २-७ धैवतः ॥

अ० ८ । अ० ७ । व० २०] ६३७ [म० १० । अ० ११ । सू० १३२४

॥ १३० ॥ यो यज्ञो विश्वतस्तन्तुभिस्तुत एकशतं देवकर्मभिरायतः । इमे वयन्ति पितरो य आयुयुः प्र वयापं वयेत्यासते तते ॥ १ ॥ पुमौ एनं तन्तु उ-
त्कृणोति पुमान्वि तत्ने अधि नाके अस्मिन् । इमे मयूखा उप सेदुरू सदः सा-
मानि चकुस्तसराण्योतवे ॥ २ ॥ कासीत्प्रमा प्रतिमा किं निदानमाज्यं किमा-
सीत्परिधिः क आसीत् । छन्दः किमासीत्प्रउगं किमुक्थं यदेवा देवमयजन्त विश्वे
॥ ३ ॥ अग्ने गीयज्यं भवत्सयुग्वोष्णिहया सविता सम्बभूव । अनुष्टुभा सोम उक्थैर्मह-
स्वान्वृहस्पतेर्बृहती वाचमावत् ॥ ४ ॥ विराणिमत्रावरुणयोराभिः श्रीरिन्द्रस्य त्रिष्टुभिह
भागो अहः । विश्वान्देवाञ्जगत्या विवेश तेन चाकृष ऋषयो मनुष्याः ॥ ५ ॥
चाकृषे तेन ऋषयो मनुष्या यज्ञे जाते पितरो नः पुराणे । पश्यन्मन्ये मनसा
चक्ष्मा तान्य इमं यज्ञमयजन्त पूर्वे ॥ ६ ॥ सहस्तोमाः सहछन्दस आवृतः स-
हप्रमा ऋषयः सप्त दैव्याः । पूर्वेषां पन्थामनुदृश्य धीरा अन्वालोभिरे रथ्यो न
रश्मीन् ॥ ७ ॥ १८ ॥

॥ १३१ ॥ ऋषिः—१-७ सुकीर्तिः काक्षीवतः ॥ देवता—१-३, ६, ७ इन्द्रः ।
४, ५ अश्विनौ ॥ छन्दः—१ त्रिष्टुप् । २ निचृत्त्रिष्टुप् । ३ विराद् त्रिष्टुप् । ५, ६,
७ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ४ मिचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१-३, ५-७ धैवतः । ४ गान्धारः ॥

॥ १३१ ॥ अप प्राच इन्द्र विश्वा अमित्रानपापाचो अभिभूते नुदस्व ।
अपोदीचो अप शूराधराच उरौ यथा तव शर्मन्मदेम ॥ १ ॥ कुविदङ्ग यवम-
न्तो यव चित्रथा दान्त्यनुपूर्वे वियूय । इहेहैषां कृणुहि भोजनानि ये बर्हिषो न-
मोदृक्किं न जग्मुः ॥ २ ॥ नहि स्थूर्यतुथा यातमस्ति नोत श्रवो विविदे सङ्गमेषु ।
मव्यन्त इन्द्रं सख्याय विप्रा अश्वायन्तो वृषणं वाजयन्तः ॥ ३ ॥ युवं सुराम-
मश्विना नमुचावासुरे सचा । विपिणाना शुभस्पती इन्द्रं कर्मस्वावतम् ॥ ४ ॥ पुत्र-
मिव पितरावश्विनोभेन्द्रावथुः काव्यैर्दसनाभिः । यत्सुरामं व्यपिबः शचीभिः स-
रस्वती त्वा मघवन्नभिषण् ॥ ५ ॥ इन्द्रः सुत्रामा स्ववाँ अवोभिः समृच्छीको भ-
वतु विश्ववेदाः । बाधतां द्वेषो अभयं कृणोतु सुवीर्यस्य पतयः स्याम ॥ ६ ॥ तस्य
वयं सुमतौ यज्ञियस्यापि भद्रे सौमनसे स्याम । स सुत्रामा स्ववाँ इन्द्रो अस्मे
आराशिद्वेषः सनुतर्युयोतु ॥ ७ ॥ १९ ॥

॥ १३२ ॥ ऋषिः—१-७ शकपूतो नार्मेघः ॥ देवता—१ लिङ्गोक्ताः । २-७
मित्रावरुणौ ॥ छन्दः—१ बृहती । २, ४ पादनिचृत्पङ्क्तिः । ३ पङ्क्तिः । ५, ६
विराद् पङ्क्तिः । ७ महासतो बृहती ॥ स्वरः—१, ७ मध्यमः । २-६ पञ्चमः ॥

अ० ८ । अ० ७ । व० २२] ६३८ [म० १० । अ० ११ । सू० १३४ ।

॥ १३२ ॥ ईजानमिद्यौर्गूर्तावसुरीजानं भूमिरभि प्रभूषणि । ईजानं देवाव-
रिवनाविभि सुमैरवर्धताम् ॥ १ ॥ ता वा मित्रावरुणा धारयत्क्षिती सुषुम्नेषि-
तत्त्वता यजामसि । युवोः क्राणाय सख्यैरभि प्याम रुक्षसः ॥ २ ॥ अर्धा चिभ्र
यदिधिषामेह वामभि प्रियं रेकणः पत्यमानाः । दद्रौ वा यत्पुष्यति रेकणः स-
म्भारभक्तिरस्य मघानि ॥ ३ ॥ असावन्यो असुर सूयत द्यौस्त्वं विश्वेषां वरुणा-
सि राजा । मूर्धा रथस्य चाकभैतावतैर्नसान्तकधुक् ॥ ४ ॥ अस्मिन्स्वेतच्छ-
कपूत एनो हिते मित्रे निर्गतान्हन्ति वीरान् । अवोर्वा यद्धातूनूष्वः प्रियासु श-
क्षियास्वर्वा ॥ ५ ॥ युवोर्हि मातादितिर्विचेतसा द्यौर्न भूमिः पर्यसा पुपूतनि ।
अव प्रिया दिदिष्टु सूरौ निनिक्त रश्मिभिः ॥ ६ ॥ युवं ह्यमराजावसीदतुं ति-
ष्ठद्रथं न धूर्षदं वनर्षदम् । ता नः कणूक्यन्तीर्निमेषस्तत्रे अंहसः सुमेधस्तत्रे अं-
हसः ॥ ७ ॥ २० ॥

॥ १३३ ॥ ऋषिः—१-७ सुदाः पैजवनः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१-३ शकरी ।
४-६ महापङ्क्तिः । ७ विराट् त्रिषु ॥ स्वरः—१-३, ७ धैवतः । ४-६ पञ्चमः ॥

॥ १३३ ॥ प्रोषस्मै पुरोरथमिन्द्राय शूषमर्चत । अभीके चिदु लोककृत्स-
हगे समत्सु वृत्रहास्मार्क बोधि चोदिता नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु
॥ १ ॥ त्वं सिन्धूरवासृजोऽधराचो अहन्नाहिम् । अशत्रुरिन्द्र जज्ञिषे विश्वं पुष्यसि
वार्यं तं त्वा परि षुजामहे नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ॥ २ ॥ वि षु
विश्वा अरातयोऽर्यो नशन्त नो धियः । अस्तासि शत्रवे वधं यो न इन्द्र जिघ्री-
सति या ते रातिर्दिदिर्वसु नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ॥ ३ ॥ यो न
इन्द्राभितो जनो वृक्रायुदादिदेशति । अधस्पदं तमीं कृधि वित्राधो असि सास-
हिर्नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ॥ ४ ॥ यो न इन्द्राभिदासति सनाभि-
र्यश्च निष्टयः । अव तस्य बलं तिर महीव द्यौरध त्मना नभन्तामन्यकेषां ज्याका
अधि धन्वसु ॥ ५ ॥ वयमिन्द्र त्वायवः सखित्वमारभामहे । ऋतस्य नः पथा नयाति
विश्वानि दुरिता नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ॥ ६ ॥ अस्मभ्यं सु त्व-
मिन्द्र तां शिञ्ज या दोहते प्रति वरं जरित्रे । अर्च्छद्रोघी पीपयद्यथा नः सहस्र-
धारा पर्यसा मही गौः ॥ ७ ॥ २१ ॥

॥ १३४ ॥ ऋषिः—१-६ मान्धाता यौवनाश्वः । ६, ७ गोधा ॥ इन्द्रो
देवता ॥ छन्दः—१-६ महापङ्क्तिः । ७ पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

अ० ८ । अ० ७ । व० २४] ६३६ [म० १० । अ० ११ । सू० १३६ ।

॥ १३४ ॥ उ॒भे य॒दिन्द्र॒ रोद॑सी आप॒प्रायो॑षा इ॒व । म॒हान्तं॑ त्वा म॒हीनां॑
स॒म्राजं॑ च॒र्षणी॑नां दे॒वी ज॒नित्र्य॑जीजन॒द्रा ज॒नित्र्य॑जीजनत् ॥ १ ॥ अ॒व स्म॒ दुर्ह॑णा-
य॒तो म॒र्तस्य॑ तनु॒हि स्थि॑रम् । अ॒धस्प॑दं त॒मीं कृ॒धि यो अ॒स्माँ आ॒दिदे॑शाति दे॒वी ज॒नि-
त्र्य॑जीजन॒द्रा ज॒नित्र्य॑जीजनत् ॥ २ ॥ अ॒व त्या॒बृह॑तीरिषो॑ वि॒श्वश्च॑न्द्रा अ॒मित्र॑हन् ।
श॒चीभिः॑ श॒क्र धू॒नुहीन्द्र॒ विश्वा॑भि॒रुति॑भिर्वे॒वी ज॒नित्र्य॑जीजन॒द्रा ज॒नित्र्य॑जीजनत्
॥ ३ ॥ अ॒व य॒क्षं श॑त॒क्रत॑विन्द्र॒ विश्वा॑नि धू॒नुषे । र॒यिं न सु॑न्वते स॒चा स॒हासि॑-
णीभि॒रुति॑भिर्वे॒वी ज॒नित्र्य॑जीजन॒द्रा ज॒नित्र्य॑जीजनत् ॥ ४ ॥ अ॒व स्वे॒दा इ॒षा-
भि॒तो वि॒ष्वक्प॑तन्तु दि॒द्यवः॑ । दूर्वा॑या इ॒व तन्त॑वो व्य॒स्मदे॑तु दु॒र्मति॑र्वे॒वी ज॒नित्र्य॑-
जीजन॒द्रा ज॒नित्र्य॑जीजनत् ॥ ५ ॥ दी॒र्घं ह्य॑ह॒कृशं॑ य॒था श॑क्तिं बि॒र्भर्षि॑ मन्तुमः ।
पूर्वे॑ण म॒घव॑न्प॒दाजो॑ व॒यां यथा॑ यमो दे॒वी ज॒नित्र्य॑जीजन॒द्रा ज॒नित्र्य॑जीजनत्
॥ ६ ॥ न॒र्किर्दे॒वा मि॒नीम॑सि न॒क्रिरा॑ यो॒पया॑मसि मन्त्र॒श्रुत्य॑ च॒राम॑सि । प॒क्षेभि॑र-
पि॒क्क्षेभि॑र॒त्राभि॑ संर॒भाम॑हे ॥ ७ ॥ २२ ॥

॥ १३५ ॥ ऋषिः—१—७ कुमारो यामायनः ॥ देवता—यमः ॥ छन्दः—१—३
५, ६ अनुष्टुप् । ४ विराडनुष्टुप् । ७ भुरिगनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १३५ ॥ यस्मिन्वृ॒त्ते सु॑प॒लाशे॑ दे॒वैः स॒म्पिब॑ते य॒मः । अ॒त्रा नो वि॑श॒पतिः॑
पि॒ता पु॒राणाँ॑ अनु॒ वेन॑ति ॥ १ ॥ पु॒राणाँ॑ अनु॒वेन॑न्तं च॒रन्तं॑ पा॒पया॑मु॒या । अ॒सूय॑न्न॒भ्य
चा॒कशं॑ तस्मा॑ अस्पृ॒ह्यं पु॒नः ॥ २ ॥ यं कु॑मा॒र म॒वं रथ॑म॒चक्रं॑ म॒नसा॑कृ॒णोः ।
ए॒कैषं॑ वि॒श्वतः॑ प्रा॒ञ्चम॑प॒श्यन्न॑धि तिष्ठ॒सि ॥ ३ ॥ यं कु॑मा॒र प्रा॑व॒र्तयो॑ रथं वि॒प्रेभ्यः॑-
स्पर्शि॑ । तं सा॒मानु॑ प्रा॒वर्त॑त स॒मितो॑ ना॒व्याहि॑तम् ॥ ४ ॥ कः कु॑मा॒रमे॑जनय॒द्रथं॑ को
नि॒र्वर्त॑यत् । कः स्वि॒त्तद॒द्य नो॑ ब्रू॒यादनु॑ दे॒यीय॑थाभ॒वत् ॥ ५ ॥ यथा॑भ॒वदनु॑दे॒यी
ततो॑ अ॒ग्रम॑जायत । पु॒रस्ता॑द्बु॒ध्न आ॑त॒तः प॑र॒चाञ्चि॑रय॒णं कृ॑तम् ॥ ६ ॥ इ॒दं य॑मस्य सा-
द॒नं दे॒वमा॑नं यदु॒च्यते॑ । इ॒यम॑स्य ध॒म्यते॑ ना॒लीर॑यं गी॒र्भिः परि॑ष्कृतः ॥ ७ ॥ २३ ॥

॥ १३६ ॥ ऋषिः—१—७ मुनयो वातरशनाः । देवता—१ जूतिः ।
२ वातजूतिः । ३ विप्रजूतिः । ४ वृषाणकः । ५ करिकृतः । ६ एतशः । ७
अप्यशृङ्गः ॥ केशिनः ॥ छन्दः—१, विराडनुष्टुप् । २—४, ७ अनुष्टुप् ।
५, ६ निचृदनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १३६ ॥ के॒श य॒मिं के॒शी वि॒षं के॒शी वि॒भर्ति॑ रोद॑सी । के॒शी वि॒श्वं स्व॑र्द॒शे के॒-
शी॑दं ज्योति॑रुच्यते ॥ १ ॥ मु॒नयो॑ वा॒तर॑श॒नाः पि॒शङ्गा॑ वस॒ते म॒ला । वा॒तस्या॑-

अ० ८ । अ० ७ । व० २६] ६४० [म० १० । अ० ११ । सू० १३८ ।

नु धाजिं यन्ति यद्देवासो अविज्ञत ॥ २ ॥ उन्मदिता मौनेयेतु बाताँ आ तस्थि-
मा चयम् । शरीरेवस्माकं यूयं मर्तासो अभि पश्यथ ॥ ३ ॥ अन्तरिक्षेण पतति
विश्वा रूपावचाकशत् । मुनिर्वैवस्य देवस्य सौकृत्याय सखा हितः ॥ ४ ॥ वातस्याब्धौ
वायोः सखाथ देवेषितो मुनिः । उभौ समुद्रावा ज्ञेति यश्च पूर्वं उतापरः ॥ ५ ॥
अप्सरसां गन्धर्वाणां मृगाणां चरणे चरन् । केशी केतस्य विद्वान्तसखा स्वादुर्मदि-
न्तमः ॥ ६ ॥ वायुरस्मा उपामन्थत्पिनष्टि स्मा कुनञ्जमा । केशी विषस्य पात्रेण
यदुद्रेणापिबत्सह ॥ ७ ॥ २४ ॥

॥ १३७ ॥ ऋषिः—१—७ सप्त ऋषय एकर्चाः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥
छन्दः—१, ४, ६ अनुष्टुप् । २, ३, ५, ७ निचृदनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १३७ ॥ उत देवा अवहितं देवा उन्नयथा पुनः । उतागश्चक्रुषं देवा देवा
जीवयथा पुनः ॥ १ ॥ द्वाविमौ वातौ वात आ सिन्धोरा परावतः । दक्षं ते अन्य
आ वातु परान्यो वातु यद्रपः ॥ २ ॥ आ वात वाहि भेषजं वि वात वाहि य-
द्रपः । त्वं हि विश्वभेषजो देवानां दूत ईयसे ॥ ३ ॥ आ त्वागमं शन्तातिभिरथो
अरिष्टतातिभिः । दक्षं ते भद्रमाभार्पि परा यच्चमं सुषामि ते ॥ ४ ॥ त्रायन्तामिह
देवास्त्रायतां मरुतां गणः । त्रायन्तां विश्वा भूतानि यथायमरपा असत् ॥ ५ ॥
आण इद्वा उ भेषजीरापो अमीवचातनीः । आणः सर्वस्य भेषजीस्तास्ते कृण्वन्तु
भेषजम् ॥ ६ ॥ हस्ताभ्यां दशशाखाभ्यां जिह्वा वाचः पुरोगवी । अनामयिद्वि-
भ्यां त्वा ताभ्यां त्वोप स्पृशामसि ॥ ७ ॥ २५ ॥

॥ १३८ ॥ ऋषिः—१—६ अङ्ग औरवः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
४, ६ पादनिचृज्जगती । २ निचृज्जगती ३, ५ विराड् जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ १३८ ॥ तव त्य इन्द्र सख्येषु वद्वय अतं मन्वाना व्यददिरुर्वस्तम् । यत्रां
दशस्यन्नुषसो रिणन्नपः कुत्साय मन्मज्जह्यश्च दंसयः ॥ १ ॥ अवांसृजः प्रस्वः श्व-
च्चयो गिरीनुदाज उस्मा अर्षिब्रो मधु प्रियम् । अवर्धयो वनिनो अस्य दंससा
शुशोच सूर्ये अतजातया गिरा ॥ २ ॥ वि सूर्यो मध्ये अमुचद्रथं दिवो विदहा-
साय प्रतिमानमार्यः । दृळ्हानि पिप्रोरसुरस्य मायिन इन्द्रो व्यास्यश्चक्रुवाँ
अजिर्श्वना ॥ ३ ॥ अनाधृष्टानि धृषितो व्यास्यभिधीरदेवाँ अमृणव्यास्यः ।
मासेव सूर्यो वसु पुर्यमा ददे मृणानः शत्रौरमृणादिरुक्मता ॥ ४ ॥ अपुद्गसेनो
विन्वा विभिन्वता दाशदृवहा मुज्यानि तेजते । इन्द्रस्य वज्रादविभेदमिश्रयः

अ० ८ । अ० ७ । व० २८] ६४१ [म० १० । अ० ११ । सू० १४० ।

प्राक्रामच्छुन्ध्यूरजहादुषा अननः ॥ ५ ॥ एता त्या ते धृत्यानि केबला यदेक ए-
कमकृणोरयज्ञम् । मासां विधानमदधा आधि यद्वि त्वया विभिन्नं भरति प्रधि-
षिता ॥ ६ ॥ २६ ॥

॥ १३६ ॥ ऋषिः—१—६ विश्वावसुर्देव गन्धर्वः ॥ देवता—१—३
सविता । ४—६ विश्वावसुः ॥ छन्दः—१, २, ४—६ त्रिष्टुप् । ३ विराट् त्रिष्टुप् ॥
धैवतः स्वरः ॥

॥ १३६ ॥ सूर्यरश्मिर्हरिकेशः पुरस्तात्सविता ज्योतिरुदयाँ अजस्रम् । तस्य
पूषा प्रसवे याति विद्वान्त्सम्पश्यन्विश्वा भुवनानि गोपाः ॥ १ ॥ नृचक्षा एष
विबो मध्य आस्त आपन्निवाग्नोदसी अन्तरिक्षम् । स विश्वाचीरभि चण्डे घृता-
चीरन्तरा पूर्वमपरं च केतुम् ॥ २ ॥ रायो बुध्नः सङ्गमनो वसूनां विश्वा रूपाभि
चण्डे शचीभिः । देव इव सविता सत्यधर्मेन्द्रो न तस्थौ समरे धनानाम् ॥ ३ ॥
विश्वावसुं सोम गन्धर्वमापो ददृशुपीस्तद्वतेना व्यायन् । तदम्बुवैदिन्द्रो रारहाण
आसां परि सूर्यस्य परिधीरपश्यत् ॥ ४ ॥ विश्वावसुर्गभि तन्नो गृणातु दिव्यो
गन्धर्वो रजसो विमानः । यद्वा घा सत्यमुत यन्न त्रिष्व धियो हिन्वानो धिय इक्षो
अव्याः ॥ ५ ॥ सस्निमविन्दचरणे नदीनामपावृणोदुरो अश्मन्नजानाम् । प्रासां
गन्धर्वो अमृतानि वोचदिन्द्रो दत्तं परि जानादहीनाम् ॥ ६ ॥ २७ ॥

॥ १४० ॥ ऋषिः—१—६ अग्निः पावकः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ३,
४ निचृत्पङ्क्तिः । २ भुरिक् पङ्क्तिः । ५ संस्तार पङ्क्तिः ॥ ६ विराट् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—६
पञ्चमः । ६ धैवतः ॥

॥ १४० ॥ अग्ने तव श्रवो वयो महि आजन्ते अर्चयो विभावसो । बृहद्भानो
शर्वसा वाजमुक्थ्यं दधासि वाशुषे कवे ॥ १ ॥ पावकवर्चाः शुक्रवर्चा अनूनवर्चा
उदियर्षि भानुना । पुत्रो मातरो विचरन्नुपावसि पृणन्ति रोदसी उभे ॥ २ ॥ ऊर्जो
नपाज्जातवेदः सुशस्तिभिर्मन्दस्व धीतिभिर्हितः । त्वेइषः सन्दधुर्भूरिवर्षसश्चित्रो-
तयो वामजाताः ॥ ३ ॥ इरज्यन्नग्ने प्रथयस्व जन्तुभिस्मे रायो अमर्त्य । स द-
र्शतस्य वर्षणो वि राजसि पृणन्ति सानसि क्रतुम् ॥ ४ ॥ इष्कृत्तारमध्वरस्य म-
र्चेतसं क्षयन्तं राधसो महः । रातिं वामस्य सुभगां महीमिषं दधासि सानसि इ-
यिम् ॥ ५ ॥ ऋतावानं महिषं विश्वदर्शतमग्निं सुम्नाय दधिरे पुरो जनाः । धु-
त्कर्णं सप्रथस्तमं त्वा गिरा दैव्यं मानुषा युगा ॥ ६ ॥ २८ ॥

अ० ८ । अ० ८ । व० १] ६४२ [म० १० । अ० ११ । म० १४३ ।

॥ १४१ ॥ ऋषिः—१—६ अग्निस्तापसः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः—१, २ निचृदनुष्टुप् । ३, ६ विराडनुष्टुप् । ४, ५ अनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १४१ ॥ अग्ने अच्छा ववेह नः प्रत्यङ्गः सुमना भव । प्र नो यच्छ विशस्पते धनदा असि नस्त्वम् ॥ १ ॥ प्र नो यच्छत्वर्चमा प्र भगः प्र बृहस्पतिः । प्र देवाः प्रोत सूनृता रायो देवी ददातु नः ॥ २ ॥ सोमं राजानमवसेऽग्नि गीर्भिर्हवामहे । आदित्यान्विष्णुं सूर्यं ब्रह्माणं च बृहस्पतिम् ॥ ३ ॥ इन्द्रवाक् बृहस्पतिं सुहवेह हवामहे । यथा नः सर्वे इज्जनः सङ्गत्वां सुमना असत् ॥ ४ ॥ अयमणं बृहस्पतिमिन्द्रं दानाय चोदय । वातं विष्णुं सरस्वतीं सवितारं च वाजिनम् ॥ ५ ॥ त्वं नो अग्ने अग्निभिर्ब्रह्म यज्ञं च वर्धय । त्वं नो देवतातये रायो दानाय चोदय ॥ ६ ॥ २६ ॥

॥ १४२ ॥ ऋषिः—१—८ शार्ङ्गः । १, २ जरिता । ३, ४ द्रोणः । ५, ६ सारिसृक् । ७, ८ स्तम्बमित्रः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, २ निचृजगती । ३, ४, ६ त्रिष्टुप् । ५ आर्चीस्वरादत्रिष्टुप् । ७ निचृदनुष्टुप् । ८ अनुष्टुप् ॥ स्वरः—१, २ निषादः । ३-६ धैवतः । ७, ८ गान्धारः ॥

॥ १४२ ॥ अयमग्ने जरिता त्वे अभूदापि सहस्रः सूनो नृणां न्यदस्त्याप्यम् । भद्रं हि शर्म त्रिवर्धमस्ति त आरे हिसानामप विद्युमा कृधि ॥ १ ॥ प्रवत्ते अग्ने जनिमा पितृयतः साचीव विश्वा भुवना न्यृज्जसे । प्रसप्तयः प्रसनिषन्त नो धिर्यः पुरश्चरन्ति पशुपा इव त्मना ॥ २ ॥ उत वा उ परि ब्रूणन्ति वपसं ह्यहो रग्न् उलपस्य स्वधावः । उत खिल्य उर्वराणां भवन्ति मा ते हेति तवर्षीं चुक्रुधाम ॥ ३ ॥ यदुद्धतो निवतो यासि वपसत्पृथगेषि प्रगर्धिनीव सेना । यदा ते वातो अनुवार्ति शोचिर्वमेव शमश्रु वपसि प्र भूम ॥ ४ ॥ प्रत्यस्य श्रेणयो ददध्र एकं निवानं बहवो रधासः । बाहू यदर्पणे अनुमर्मजानो न्यद्वद्वत्तानामन्वेषि भूमिम् ॥ ५ ॥ उत्ते शुष्मा जिहतामुत्ते अर्चिरुत्ते अग्ने शशम्पानस्य वाजाः । उच्छ्वस्व नि नम वर्धमान आ त्वाद्य विश्वे वसवः सदन्तु ॥ ६ ॥ अपामिदं न्ययनं समुद्रस्य निवेशनम् । अन्यं कृणुष्वेतः पन्थां तेनयाहि वशां अनु ॥ ७ ॥ आयवे ते परायणे दूर्वा रोहन्तु पुष्पिणीः । इदाश्च पुण्डरीकाणि समुद्रस्य गृहा इमे ॥ ८ ॥ ३० ॥ ७ ॥

॥ १४३ ॥ ऋषिः—१—६ अत्रिः साङ्ख्यः ॥ अस्विनौ देवते ॥ छन्दः—१—५ अनुष्टुप् । ६ निचृदनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

अ० ८ । अ० ८ । व० ३] ६४३ [म० १० । अ० ११ । सू० १४५ ।

॥ १४३ ॥ त्वं चिदात्रिमृतजुर्मर्त्यमश्वं न यातवे । कृत्तीधन्तं यवी पुनारश्वं
न कृणुथो नर्वम् ॥ १ ॥ त्वं चिदश्वं न वाजिनमणेणवो यमत्नंत । हृच्छं अग्निं
न वि प्यंतमग्निं यविष्ठमा रजः ॥ २ ॥ नरा दंसिष्ठावत्रये शुभ्रा सिषासतुं धिबः ।
अथा हि वां धिबो नरा पुनः स्तोमो न विशसे ॥ ३ ॥ चिते तद्रां सुराधसा रातिः
सुमतिरश्विना । आ यन्नः सदेने पृथौ समने पर्षथो नरा ॥ ४ ॥ युर्व भुज्युं स-
मुद्र आ रजसः पार ईह्नस्वितम् । यातमच्छा पतत्रिभिर्नासत्या सातये कृतम् ॥ ५ ॥
आ वां सुम्नैः शयू ईव मंहिष्ठा विश्ववेदसा । समस्मे भूषतं नरोत्सं न पिप्यु-
षीरिषः ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ १४४ ॥ ऋषिः—१—६ सुपर्णस्तार्क्ष्यपुत्र ऊर्ध्व कशनो वा यामा-
यनः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ३ निचृद्वायत्री । ४ भुरिगायत्री । २ आ-
र्चीस्वराद् बृहती । सतोबृहती । ६ निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ४ षड्जः । २,
५ मध्यमः । ६ पञ्चमः ॥

॥ १४४ ॥ अयं हि ते अमर्त्ये इन्दुरत्यो न पत्नते । दक्षो विश्वार्युर्वेधसे
॥ १ ॥ अयमस्मासु काव्यं अर्धुर्वज्रो दास्वते । अयं विभर्त्यूर्ध्वकशनं मदमूर्धनं क-
स्व्यं मदम् ॥ २ ॥ घृष्टुः श्येनाय कृत्वन आसु स्वासु वंसंगः । अर्व दीधेदहीशुर्वः
॥ ३ ॥ यं सुपर्णः परावतः श्येनस्य पुत्र आभरत् । शतचक्रं योऽहो वर्तति ॥ ४ ॥
यं ते श्येनश्चारुमवृकं पदाभरदरुणं मानमन्धसः । एना वयो वि तार्यायुर्जविसे एना
जागार बन्धुता ॥ ५ ॥ एवा तदिन्द्र इन्दुना देवेषु चिद्वारयाते महि त्यजः । क्रत्वा
वयो वि तार्यायुः सुकृतो क्रत्वायमस्मदा सुतः ॥ ६ ॥ २ ॥

॥ १४५ ॥ ऋषिः—१—६ इन्द्राणी ॥ देवता—उपनिषत्सपत्नी बाधनम् ।
छन्दः—१, ५ निचृदनुष्टुप् । २, ४ अनुष्टुप् । ३ आर्चीस्वरादनुष्टुप् । ६ नि-
चृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—५ मान्धारः । ६ पञ्चमः ॥

॥ १४५ ॥ इमां खेनाम्योर्षधिं वीरुधं बलवत्तमाम् । यया सपत्नीं बाधति
यया संविन्दते पतिम् ॥ १ ॥ उत्तानपर्णे सुभगे देवजूते सहस्वति । सपत्नीं मे
परां धम पतिं मे केवलं कुरु ॥ २ ॥ उत्तराहर्षुत्तर उत्तरेदुत्तराभ्यः । अर्वा स-
पत्नी या ममार्धरा सार्धराभ्यः ॥ ३ ॥ नद्यास्या नाम गृभ्णाणि नो अस्मिन्-
मते जने । परामेव परावतं सपत्नीं गमयागसि ॥ ४ ॥ अहमस्मि सहस्रावधं स्व-

अ० ८ । अ० ८ । व० ६] ६४४ [म० १० । अ० ११ । सू० १४८ ।

मंसि सासहिः । उभे सहस्वती भृत्वी सपत्नी मे सहावहै ॥ ५ ॥ उप तेऽधां स-
हमानामभि त्वाधां सहीयसा । मामनु प्र ते मनो वृत्सं गौरिव धावतु पथा वा-
रिव धावतु ॥ ६ ॥ ३ ॥

॥ १४६ ॥ ऋषिः—१—६ देवमुनिरैरम्मदः ॥ देवता—अरण्यानी ॥
छन्दः—१ विराडनुष्टुप् । २ भुरिगनुष्टुप् । ३, ५ निचृदनुष्टुप् । ४, ६ अनुष्टुप् ॥
गान्धारः स्वरः ॥

॥ १४६ ॥ अरण्यान्यरण्यान्यसौ या प्रेव नश्यसि । कथा ग्रामं न पृच्छसि
न त्वा भीरिव विन्दतीह ॥ १ ॥ वृषारवाय वदते यदुपार्वति चिच्छिकः । आघा-
दिभिरिव धावयन्नरण्यानिर्महीयते ॥ २ ॥ उत गाव इवादन्त्युत वेश्मेव दृश्यते
उतो अरण्यानिः सायं शकटीरिव सर्जति ॥ ३ ॥ गामङ्गेष आ ह्वयति दार्वङ्गेषो
अपावधीत् । वसन्नरण्यान्यां सायमकुक्षदिति मन्यते ॥ ४ ॥ न वा अरण्यानिर्ह-
न्त्यन्यश्चेन्नाभिगच्छति । स्वादोः फलस्य जग्ध्वाय यथाकामं नि पद्यते ॥ ५ ॥
आज्जनगन्धि सुरभि बह्व्रजामकृषीवलात् । प्राहं मृगाणां मातरमरण्यानिर्मशं-
सिषम् ॥ ६ ॥ ४ ॥

॥ १४७ ॥ ऋषिः—१—५ सुवेदाः शैरीशिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१
विराट् जगती । २ आर्चीभुरिगजगती । ३ जगती । ४ पादनिचृज्जगती । ५
विराट्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—४ निषादः । ५ धैवतः ॥

॥ १४७ ॥ श्रुते दधामि प्रथमाय मन्यवेऽहन्यवृत्रं नर्यविवेकः । उभेयस्त्वा
भवतो रोदसी अनु रेजते शुष्मात्पृथिवी चिदद्रिवः ॥ १ ॥ त्वं मायाभिरनवद्य
मायिनं श्रवस्यता मनसा वृत्रमर्दयः । त्वामिन्नरो वृणते गर्विष्ठिषु त्वां विश्वासु
हृद्यस्विष्ठिषु ॥ २ ॥ ऐषु चाकन्धि पुरुदूत सूरिषु वृधासो ये मघवन्नानुशुर्मघम् ।
अर्चन्ति तोके तमये परिष्ठिषु मेघसाता वाजिनमहये धने ॥ ३ ॥ स इक्षु रायः
सुभृतस्य चाकनन्मदं यो अस्य रञ्जं चिकेतति । त्वावृधो मघवन्दाश्वध्वरो मत्तू
स वाजं भरते धना नृभिः ॥ ४ ॥ त्वं शर्धीय महिना गृणान उरु कृधि मघव-
ञ्छग्धि रायः । त्वं नो मित्रो वरुणो न मायी पित्वो न दस्म दयसे विभक्ता ॥ ५ ॥ ५ ॥

॥ १४८ ॥ ऋषिः—१—५ पृथुर्वैन्यः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ वि-
राट् त्रिष्टुप् । २ आर्ची भुरिक् त्रिष्टुप् । ३, ५ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ४ आर्चीस्वराट्
त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

अ० ८ । अ० ८ । व० ८] ६४५ [म० १० । अ० ११ । सू० १५० ।

॥ १४८ ॥ सुष्वाणास इन्द्र स्तुमसि त्वा समवांसश्च तुबिन्मण वाजम् ।
आ नो भर सुवितं यस्य चाकन्तमना तना सनुयाम त्वोताः ॥ १ ॥ अश्वस्त्व-
मिन्द्र शूर जातो दासीर्विशः सूर्येण सद्याः । गुहा हितं गुह्यं गूह्यमप्सु बिभृमसि
प्रसवणे न सोमम् ॥ २ ॥ अर्यो वा गिरो अभ्यर्च विद्वानृषीणां विप्रः सुमति
चकानः । ते स्याम ये रणयन्त सोमै रेनोत तुभ्यं रथोळ्ह भक्षैः ॥ ३ ॥ इमा
ब्रह्मेन्तु तुभ्यं शंसि दा नृभ्यो नृणां शूर शवः । तेभिर्भवसक्रतुर्येषु चाकञ्चुत त्रा-
यस्व गृणत उत स्तीन ॥ ४ ॥ धुधी हवमिन्द्र शूर पृथ्या उत स्तवसे वेन्यस्याकैः ।
आ यस्ते योनिं घृतवन्तमस्वारुर्मिर्ननिम्रैर्द्रवयन्त वकाः ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ १४९ ॥ ऋषिः—१—५ अर्चनैरण्यस्तूपः ॥ सविता देवता ॥ छन्दः—१,
४ भुरिक् त्रिष्टुप् । २, ५ विराद् त्रिष्टुप् । ३ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १४९ ॥ सविता यन्त्रैः पृथिवीमरम्णादस्कम्भने सवितायामदंहत् ।
अश्वमिवाधुनद्धुनिमन्तरिक्तमतूर्ते बद्धं सविता समुद्रम् ॥ १ ॥ यत्रा समुद्रः
स्काभितो व्यौनदपां नपात्सविता तस्य वेद । अतो भूरत आ उत्थितं रजोऽतो-
द्यावापृथिवी अप्रयेताम् २ ॥ पश्चेदमन्यदभवद्यजत्रममर्त्यस्य भुवनस्य भूना ।
सुपर्णोऽङ्ग सवितुर्गुरुत्मान्पूर्वा जातः स उ अस्यान्तु धर्म ॥ ३ ॥ गाव इव आ-
मुं यूयुधिरिवाश्वान्वाश्वेव वत्सं सुमना दुहाना । पतिरिवजाया मभिन्नो न्येतु ध-
र्त्ता दिवः सविता विश्ववारः ॥ ४ ॥ हिरण्यस्तूपः सवितर्यथा त्वाङ्गिरसो जुह्वे वा-
जे अस्मिन् । एवा त्वार्चन्नवसे वन्दमानः सोमस्येवांशुं प्रति जागराहम् ॥ ५ ॥ ७ ॥

॥ १५० ॥ ऋषिः—१—५ मृडीको वासिष्ठः ॥ अग्निदेवता ॥ छन्दः—१, २
बृहती । ३ निचृद्बृहती । ४ उपरिष्ठाज्ज्योतिर्नामजगतीवा । ५ उपरिष्ठाज्ज्योतिः ॥
स्वरः—१—३ मध्यमः । ४, ५ निषादः ॥

॥ १५० ॥ समिद्धाश्चित्समिध्यसे देवेभ्यो हव्यवाहन । आदित्यै रुद्रैर्वसुभिर्न
आ गहि मृलीकाय न आ गहि ॥ १ ॥ इमं यज्ञमिदं वचो जुजुषाण उपागहि ।
मतींसस्त्वा समिधान हवामहे मृलीकाय हवामहे ॥ २ ॥ त्वामु जातवेदसं वि-
श्ववारं गृणे धिया । अग्ने देवाँ आ वह नः प्रियव्रतान्मृलीकाय प्रियव्रतान् ॥ ३ ॥
अग्निदेवो देवानामभवत्पुरोहितोऽग्नि मनुष्याऽऽष्टयः समीधिरे । अग्निं ग्रहो

अ० ८ । अ० ८ । व० ११] ६४६ [म० १० । अ० १२ । सू० १५३ ।

धनसातावहं हुवे मृळीकं धनसातये ॥ ४ ॥ अग्निरत्रिं भरद्वाजं गर्विष्ठिरं प्रार्वन्नः
कण्वं त्रसदस्युमाहवे । अग्निं वसिष्ठो हवते पुरोहितो मृळीकाय पुरोहितः ॥५॥८॥

॥ १५१ ॥ ऋषिः-१-५ अद्वा कामायनी ॥ देवता-अद्वा ॥ छन्दः-१,
४, ५ अनुष्टुप् । २ विराडनुष्टुप् । ३ मिचृदनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १५१ ॥ अद्वयाग्निः समिध्यते अद्वया हूयते हविः । अद्वां भगस्य मूर्धनि
वचसा वेदयामसि ॥ १ ॥ प्रियं श्रद्धे ददतः प्रियं श्रद्धे दिदासतः । प्रियं भो-
जेषु यज्वस्विदं मं उदितं कृधि ॥ २ ॥ यथा देवा असुरेषु अद्वामुग्रेषु चाक्रिरे ।
एवं भोजेषु यज्वस्वस्माकमुदितं कृधि ॥ ३ ॥ अद्वां देवा यजमाना वायुगोषा
उपासते । अद्वां हृदय्ययाकूत्या अद्वया विन्दते वसु ॥ ४ ॥ अद्वां प्रातर्हवामहे
अद्वां मध्वान्दिनं परि । अद्वां सूर्यस्य निमृचि श्रद्धे अद्वापयेह नः ॥५॥६॥११॥

॥ १५२ ॥ ऋषिः-१-५ शासो भारद्वाजः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१,
२, ४ मिचृदनुष्टुप् । ३ अनुष्टुप् । ५ विराडनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १५२ ॥ शास इत्या महां अस्यमित्रत्वादो अद्भुतः । न यस्य हन्यते सखा
न जीयते कदा चन ॥ १ ॥ स्वस्तिदा विशस्पतिर्वृत्रहा विमृधो वशी । वृषेन्द्रः
पुर एतु नः सोमपा अभयहकरः ॥ २ ॥ वि रत्तो वि मृधो जहि वि वृत्रस्य हनू
रज । वि मन्युर्मिन्द्र वृत्रहन्मित्रस्याभिदासतः ॥३॥ वि न इन्द्र मृधो जहि नीचा
यच्छ पृतन्यतः । यो अस्मां अभिदासत्यधरं गमया तमः ॥४॥ अपेन्द्र द्विषतो
मनोऽप जिज्यासतो वधम् । वि मन्योः शर्म यच्छ वरीयो यवया वधम् ॥५॥१०॥

॥१५३॥ ऋषिः-१-५ इन्द्र मातरो देवजामयः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१
मिचृद् गायत्री । २-५ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥१५३॥ इहस्वर्यन्तरिणस्युव इन्द्रं जातमुपासते । भेजानासः सुवीर्यम् ॥ १ ॥
त्वमिन्द्र बलादधि सहसो जात ओजसः । त्वं वृषन्वृषेदासि ॥ २ ॥ त्वमिन्द्रासि
वृत्रहा व्यन्तरिक्षमतिरः । उद्यमस्तभ्ना ओजसा ॥ ३ ॥ त्वमिन्द्र सजोषसमर्क
विधर्षिं बाहोः । वज्रं शिशान ओजसा ॥४॥ त्वमिन्द्राभिभूरसि विश्वा जाता-
न्वोजसा । स विश्वा भुव आभवः ॥ ५ ॥ ११ ॥

अ० ८ । अ० ८ । व० १५] ६४७ [म० १० । अ० १२ । सू० १५७ ।

॥ १५४ ॥ ऋषिः—१-५ यमी ॥ देवता-भाववृत्तम् ॥ छन्दः—१, ३, ४ अनुष्टुप् । २, ५ निचृदनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १५४ ॥ सोम एकेभ्यः पवते घृतमेक उपासते । येभ्यो मधु प्रधावति
तांश्चिदेवापि गच्छतात् ॥ १ ॥ तर्पसा ये अनाधृष्या स्तर्पसा ये स्वर्ययुः । तप्ते
ये चक्रिरे महस्तांश्चिदेवापि गच्छतात् ॥ २ ॥ ये युध्यन्ते प्रधनेषु शूरासो ये
तनृत्यजः । ये वा सहस्रदक्षिणास्तांश्चिदेवापि गच्छतात् ॥ ३ ॥ ये चित्पूर्वं ऋ-
तसाप ऋतावान् ऋतावृधः । पितृन्तर्पस्वतो यम तांश्चिदेवापि गच्छतात् ॥ ४ ॥
सहस्रणीथाः क्रवयो ये गोपायन्ति सूर्यम् । ऋषीन्तर्पस्वतो यम तपोजाँ अपि
गच्छतात् ॥ ५ ॥ १२ ॥

॥ १५५ ॥ ऋषिः—१-५ शिरिम्बिठो भारद्वाजः ॥ देवता—१, ४ अलक्ष्मीघ्नम्
२, ३ ब्रह्मणस्पतिः । ५ विश्वेदेवाः ॥ छन्दः—१, २, ४ निचृदनुष्टुप् । ३ अ-
नुष्टुप् । ५ विराडनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १५५ ॥ अरायि काणे विकटे गिरिं गच्छ सदान्वे । शिरिम्बिठस्य
सत्त्वभिस्तेभिष्ट्वा चातयामसि ॥ १ ॥ चत्तो इतश्चत्तामुतः सर्वा भूणान्यारुषी ।
अराय्यं ब्रह्मणस्पते तीक्ष्णशृङ्गोदृषन्निहि ॥ २ ॥ अदो यदाह पुर्वते सिन्धोः
पारे अपरूषम् । तदा रभस्व दुर्हणो तेन गच्छ परस्तरम् ॥ ३ ॥ यद्ध प्राचीरज-
गन्तोरो मण्डूरधाणिकीः । हता इन्द्रस्य शत्रवः सर्वे बुधुदयाशवः ॥ ४ ॥ परीमे
गामनेषत् पर्यग्निमहृषत् । देवेष्वक्रत् श्रवः क इमाँ आ दधर्षति ॥ ५ ॥ १३ ॥

॥ १५६ ॥ ऋषिः—१-५ केतुराग्नेयः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ३,
५ गायत्री । २, ४ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १५६ ॥ अग्निं हिन्वन्तु नो धियः सर्पिमाशुर्मित्राजिषु । तेन जेष्य धन-
न्धनम् ॥ १ ॥ यण गा आकरामहे सेनयाम्हे तवोत्या । तां नो हिन्व मघर्तये
॥ २ ॥ आग्ने स्थूरं रयिं भर पृथुं गोमन्तमश्विनम् । अहग्निं खं वर्तया पणिम्
॥ ३ ॥ अग्ने नक्षत्रमजरमा सूर्यं रोहयो विवि । दधज्ज्योतिर्जनेभ्यः ॥ ४ ॥ अग्ने
केतुर्विशामसि प्रेः श्रेष्ठ उपस्थसत् । बोधां स्तोत्रे वयो दधत् ॥ ५ ॥ १४ ॥

॥ १५७ ॥ ऋषिः—१-५ भुवन आप्त्यः साधनो वा भौवनः विश्वेदेवा
देवताः ॥ द्विपदात्रिष्टुप् छन्दः ॥ धैवतः स्वरः ॥

अ० ८ । अ० ८ । व० १८] ६४८ [म० १० । अ० १२ । सू० १६० ।

॥ १५७ ॥ इमा नु कं भुवना सीषधामेन्द्रश्च विश्वे च देवाः ॥ १ ॥ यज्ञं च नस्तन्वै च प्रजा चादित्यैरिन्द्रः सह चीन्कृपाति ॥ २ ॥ आदित्यैरिन्द्रः सर्गो मरुद्भिरस्माकं भूत्वाविता तनूनाम् ॥ ३ ॥ हत्वाय देवा असुरान्यदायन्वेवा देवत्वमभिरक्षमाणाः ॥ ४ ॥ प्रत्यञ्चमर्कमनयञ्चचीभिरादित्स्वधामिषिरां पश्यन् ॥ ५ ॥ १५ ॥

॥ १५८ ॥ ऋषिः—१-५ चतुः सौर्यः ॥ सूर्यो देवता ॥ छन्दः—१ आर्चीस्वराद् गायत्री । २ स्वराद् गायत्री । ३ गायत्री । ४ निचृद् गायत्री । ५ विराद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १५९ ॥ सूर्यो नो दिवस्पातु वातो अन्तरिक्षात् । अग्निर्नः पार्थिवेभ्यः ॥ १ ॥ जोषां सवितर्यस्य ते हरः शतं स्रवाँ अर्हति । पाहि नो दिद्युतः पतन्त्याः ॥ २ ॥ चक्षुर्नो देवः सविता चक्षुर्न उतपर्वतः । चक्षुर्धाता दधातु नः ॥ ३ ॥ चक्षुर्नो धेहि चक्षुषे चक्षुर्विष्यै तनूभ्यः । सं चेदं वि च पश्येम ॥ ४ ॥ सुमन्दर्शं त्वा वयं प्रति पश्येम सूर्य । वि पश्येम नृचक्षसः ॥ ५ ॥ १६ ॥

॥ १५९ ॥ ऋषिः—१—६ शची पौलोमी ॥ देवता—शचीपौलोमी ॥ छन्दः—१-३, ५ निचृदनुष्टुप् । ४ पादनिचृदनुष्टुप् । ६ अनुष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १५९ ॥ उदसौ सूर्यो अगादुदयं मामको भगः । अहं तद्विद्विला पतिमभ्यसाक्षि विषासहिः ॥ १ ॥ अहं केतुरहं मूर्धाहमुग्रा विवाचनी । ममेदनु क्रतुं पतिः सेहानाया उपाचरेत् ॥ २ ॥ मम पुत्राः शत्रुहणोऽथो मे दुहिता विराद् । उताहमस्मि सञ्जया पत्यौ मे श्लोकं उत्तमः ॥ ३ ॥ येनेन्द्रो हविषा कृत्वयभ्वद्युम्पुत्तमः । इदं तदाक्रि देवा असपत्ना किला भुवम् ॥ ४ ॥ असपत्ना संपन्नवी जयन्त्यभिभूवरी । आवृत्तमन्यासां वर्चो राधो अस्थेयसामिव ॥ ५ ॥ समजैषमिमा अहं सपत्नीरभिभूवरी । यथाहमस्य वीरस्य विराजानि जनस्य च ॥ ६ ॥ १७ ॥

॥ १६० ॥ ऋषिः—१-५ पूरणो वैश्वामित्रः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ३ त्रिष्टुप् । २ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ४, ५ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १६० ॥ तीव्रस्याभिवयसो अस्य पाहि सर्वथा वि हरी इह मुञ्च । इन्द्र मा त्वा यजमानासो अन्ये नि रीरमन्तुभ्यामिमे सुतासः ॥ १ ॥ तुभ्यं सुतास्तुभ्यमु-

अ० ८ । अ० ८ । व० २०] ६४६ [म० १० । अ० १२ । सू० १६२ ।

सोस्वाप्तस्त्वां गिरः श्वाग्या आ ह्वयन्ति । इन्द्रेदमद्य सर्वनं जुषाणो विश्वस्य वि-
द्रौ इह पाहि सोमम् ॥ २ ॥ य उशता मनसा सोममस्मै सर्वहृदा देवकामः सु-
चोति । न गा इन्द्रस्तस्य परा ददाति प्रशस्तमिच्छार्कमस्मै कृणाति ॥ ३ ॥ अनु
स्पष्टो भवत्येषो अस्य यो अस्मै रेवाक सुनोति सोमम् । निररन्तौ मधवा तं द-
धाति ब्रह्मद्विषो हन्त्यनानुदिष्टः ॥ ४ ॥ अश्वायन्तो गव्यन्तो वाजयन्तो इवामहे
त्वोपगन्तुवा उ । आभूषन्तस्ते सुमती नवायां वयमिन्द्र त्वा शूनं हुवेम ॥ ५ ॥ १८ ॥

॥ १६१ ॥ अशिः—१—५ यक्षमाशनः प्राजापत्यः ॥ देवता—राजयक्ष्मन्म ॥
छन्दः—१, ४ भुरिक् त्रिष्टुप् । २ त्रिष्टुप् । ३ निचृत्त्रिष्टुप् । ५ निचृदनुष्टुप् ॥
स्वरः—१—४ धैवतः । ५ गान्धारः ॥

॥ १६१ ॥ मुञ्चामि त्वा हविषा जीवनाय कर्मज्ञातयक्ष्मादुत राजयक्ष्मात् ।
ग्राहिर्जग्राह यदि वैतर्देनं तस्या इन्द्राग्नी म मुमुक्तमेनम् ॥ १ ॥ यदि क्षितायु-
र्यदि वा परेतो यदि मृत्योरन्तिकं नीत एव । तमा हरामि निश्चैतेरुपस्थादस्पा-
र्षमेनं शतशारदाय ॥ २ ॥ सहस्राक्षेण शतशारदेन शतायुषा हविषाहर्षमेनम् ।
शतं यथैमं शरदो नयातीन्द्रो विश्वस्य दुरितस्य पारम् ॥ ३ ॥ शतं जीव शरदो
वर्धमानः शतं हेमन्ताञ्छतमु वसन्तान् । शतमिन्द्राग्नी संविता बृहस्पतिः शता-
युषा हविषेमं पुनर्वुः ॥ ४ ॥ आहार्षे त्वाविदं त्वा पुनरागाः पुनर्नव । सर्वाङ्ग-
सर्वे ते चक्षुः सर्वमार्युश्च तेऽविदम् ॥ ५ ॥ १६ ॥

॥ १६२ ॥ अशिः—१—६ रक्षोहा ब्राह्मः ॥ देवता—गर्भसंसावे प्राथरिच-
त्तम् ॥ छन्दः—१, २, ४ निचृदनुष्टुप् । ३, ५, ६ अनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १६२ ॥ ब्रह्मणाग्निः संविदानो रक्षोहा बाधतामितः । अमीवा यस्ते गर्भं
दुर्णामा योनिमाशये ॥ १ ॥ यस्ते गर्भममीवा दुर्णामा योनिमाशये । अग्निं ब्रह्मणा
सह निष्कृष्यादमनीनशत् ॥ २ ॥ यस्ते हन्ति पतर्यन्तं निषत्सुं यः संरीमृपम् ।
जातं यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि ॥ ३ ॥ यस्तं ऊरु विहरत्यन्तरा दम्य-
ती शये । योसि यो अन्तरारेब्धि तमितो नाशयामसि ॥ ४ ॥ वस्त्वा भ्राता प-
तिर्भूत्वा जारो भूत्वा निपद्यते । प्रजां यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि ॥ ५ ॥
यस्त्वा स्वमेव तयसा मोहयित्वा निपद्यते । प्रजां यस्ते जिघांसति तमितो नाश-
यामसि ॥ ६ ॥ २० ॥

अ० ८ । अ० ८ । व० २३] ६५० [म० १० । अ० १२ । म० १६५]

॥ १६३ ॥ ऋषिः—१—६ विवृहा काश्यपः ॥ देवता—यक्षमघ्नम् ॥ छन्दः—
१, ६ अनुष्टुप् । २ —५ निचृदनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १६३ ॥ अक्षीभ्यां ते नासिकाभ्यां कर्णाभ्यां ह्युबुकादधि । यक्षं शी-
र्षयं मस्तिष्काज्जिह्वाया वि वृहामि ते ॥ १ ॥ ग्रीवाभ्यस्त उष्णिहाभ्यः की-
र्कसाभ्यो अनुक्यात् । यक्षं दोषण्यमसाभ्यां बाहुभ्यां विवृहामि ते ॥ २ ॥ आ-
न्त्रेभ्यस्ते गुदाभ्यो वनिष्ठोर्हृदयादधि । यक्षं मत्सनाभ्यां यक्षः प्लाशिभ्यो वि
वृहामि ते ॥ ३ ॥ ऊरुभ्यां ते अष्टीवज्र्यां पार्श्विभ्यां प्रपदाभ्याम् । यक्षं श्रोणिभ्यां
भासदाङ्गसंभ्यो वि वृहामि ते ॥ ४ ॥ मेहनाट्टनकरणाल्लोमभ्यस्ते नखेभ्यः । य-
क्षं सर्वस्मादात्मनस्तमिदं वि वृहामि ते ॥ ५ ॥ अङ्गादङ्गाल्लोमनो लोमनो जातं
पर्वणि पर्वणि । यक्षं सर्वस्मादात्मनस्तमिदं वि वृहामि ते ॥ ६ ॥ २१ ॥

॥ १६४ ॥ ऋषिः—१—५ प्रचेताः ॥ देवता—वुःस्वमघ्नम् ॥ छन्दः—१ निचृद-
नुष्टुप् । २ अनुष्टुप् । ४ विराडनुष्टुप् । ३ आर्चीभुरिक् त्रिष्टुप् । ५ पङ्क्तिः ॥ स्वरः—
१, २, ४ गान्धारः । ३ धैवतः । ५ पञ्चमः ॥

॥ १६४ ॥ अपेहि मनसस्पतेऽपं क्राम परश्वर । परो निर्ऋत्या आ चक्ष्व
बहुधा जीवतो मनः ॥ १ ॥ भद्रं वै वरं वृणते भद्रं युञ्जन्ति दक्षिणम् । भद्रं वैवस्व-
ते चक्षुर्बहुत्रा जीवतो मनः ॥ २ ॥ यदाशसा निःशसाभिशसोपारिम जाग्रतो य-
त्स्वपन्तः । अग्निर्विश्वान्यपं दुष्कृतान्यजुष्टान्यारे अस्मदधातु ॥ ३ ॥ यदिन्द्र ब्र-
ह्मणस्पतेऽभिद्रोहं चरामसि । प्रचेता न आङ्गिरसो द्विषतां पातवंहसः ॥ ४ ॥
अजैष्माद्यासनाम चाभुमानांसो वयम् । जाग्रत्स्वप्नः सङ्कल्पः पापो यं विष्पस्तं स
ऋच्छतु यो नो द्वेष्टि तमृच्छतु ॥ ५ ॥ २२ ॥

॥ १६५ ॥ ऋषिः—१—५ कपोतो नैऋतः ॥ देवता—कपातोपहतौ
प्रायश्चित्सं वैश्वदेवम् ॥ छन्दः—१ स्वराद त्रिष्टुप् । २, ३ निचृत्त्रिष्टुप् । ४ भुरिक्-
त्रिष्टुप् । ५ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १६५ ॥ देवाः कपोत इषितो यविच्छन्दतो निर्ऋत्या इदमाजगाम । त-
स्मा अर्चाम कृणवाम निष्कृतिं शं नो अस्तु द्विपदे शं चतुष्पदे ॥ १ ॥ शिवः
कपोत इषितो नो अस्त्वनागा देवाः शकुनो गृहेषु । अग्निर्हि विप्रो जुषतां हविर्नः
परि हेतिः पक्षिणीनो वृणक्तु ॥ २ ॥ हेतिः पक्षिणी न दभात्यस्मान्नामृषां पदं कृणुते

अ० ८ । अ० ८ । व० २६] ६५ ? [म० १० । अ० १२ । सू० १६८ ।

अग्निधाने । शं नो गोभ्यश्च पुरुषेभ्यश्चास्तु मा नो हिंसीद्विह देवाः कपोतः ॥ ३ ॥
यधुलूको वदति मोघ मेतद्यत्कपोतः पदमग्नौ कृणोति । यस्य वृतः प्रहित एष ए-
तत्तस्मै यमाय नमो अस्तु मृत्यवे ॥ ४ ॥ अचा कपोतं नुदत प्रणोदमिषं मदन्तः
परि गां नयध्वम् । संयोपर्यन्तो दुरितानि विश्वा हित्वा न ऊर्जे प्र पतात्पतिष्ठः
॥ ५ ॥ २३ ॥

॥ १६६ ॥ ऋषिः—१—५ ऋषभो वैराजः शाकरोवा ॥ देवता—
सपत्नधनम् ॥ छन्दः—१, २ अनुष्टुप् । ३, ४ निचृदनुष्टुप् । ५ महा पङ्क्तिः ॥ स्व-
रः—१-४ गान्धारः । ५ पञ्चमः ॥

॥ १६६ ॥ ऋषभं मां समानानां सपत्नानां विषासहिम् । हन्तारं शत्रूणां कृ-
धि विराजं गोपतिं गवाम् ॥ १ ॥ अहमस्मि सपत्नेहेन्द्र इवारिष्ठो अक्षतः । अ-
थः सपत्ना मे पदोरिमे सर्वे अभिष्ठिताः ॥ २ ॥ अत्रैव वोऽपि नद्याम्युभे आ-
त्नी इव ज्यया । वाचस्पते निषेधेमान्यथा मदधरं वदान् ॥ ३ ॥ अभिभूरहमा-
गमं विश्वकर्मेण धाम्ना । आ वशिचक्षमा वो वतमा वोऽहं समितिं देदे ॥ ४ ॥
योगक्षेमं व आदायाहं भूयासमुत्तम आ वो मूर्धानमक्रीम् । अधस्पदान्म उ-
द्दत मण्डूक इवोदकान्मण्डूका उदकादिव ॥ ५ ॥ २४ ॥

॥ १६७ ॥ ऋषिः—१-४ विश्वामित्रजमदग्नी ॥ देवता—१, २, ४ इन्द्रः ।
३ लिङ्गोक्ताः ॥ छन्दः—१ आर्चिस्विराद् जगती । २, ४ विराद् जगती । ३
जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ १६७ ॥ तुभ्येदमिन्द्र परि विच्यते मधु त्वं सुतस्य कलशस्य राजसि ।
त्वं रयिं पुरुवीरामु नस्कृधि त्वं तपः परितप्याजयः स्वः ॥ १ ॥ स्वर्जितं महिं
मन्वानमन्धसो हवामहे परि शक्रं सुतां उप । इमं नो यज्ञमिह बोध्या गहि स्पृ-
धो जयन्त मधवानमीमहे ॥ २ ॥ सोमस्य राज्ञो वरुणस्य धर्मणि बृहस्पतेरनुम-
त्या उ शर्मसि । तवाहमद्य मधबन्धुपस्तुतो धातुर्विधातः कलशां अभक्षयम् ॥ ३ ॥
प्रमृतो भक्षमकरं चरावपि स्तोमं चेमं प्रथमः सूरिरुन्मृजे । सुते सातेन यद्यागमं
वां प्रति विश्वामित्रजमदग्नी दमे ॥ ४ ॥ २५ ॥

॥ १६८ ॥ ऋषिः—१—४ अनिलो वातायनः ॥ वायुर्देवता ॥ छन्दः—१,
३ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ४ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

अ० ८ । अ० ८ । व० २८] ६५२ [म० १० । अ० १२ । सू० १७० ।

॥ १६८ ॥ वातस्य नु महिमानं रथस्य रुजर्भेति स्तनयज्ञस्य घोषः । वि-
विस्पृग्यात्यरुणानि कृण्वन्नुतो एति पृथिव्या रेणुमस्यन् ॥ १ ॥ सम्प्रेरते अनु
वातस्य विष्टा ऐनं गच्छन्ति समनं न योषाः । तार्भिः सयुक्सरथं देव ईयतेऽस्य
विश्वस्य भुवनस्य राजा ॥ २ ॥ अन्तरिक्षे पृथिविरीयमानो न नि विशते कतमबनाहः ।
अपां सर्वा प्रथमजा अतावा कं स्विज्जातः कुत आ बभूव ॥ ३ ॥ आत्मा देवानां भु-
वनस्य गर्भो यथावशं चरति देव एषः । घोषा इदस्य शृण्वरे न रूपं तस्मै वा-
ताय श्रुविषा विधेम ॥ ४ ॥ २६ ॥

॥ १६९ ॥ ऋषिः—१—४ शबरः काक्षीवतः ॥ गावो देवताः ॥ छन्दः—१
विराद् त्रिष्टुप् । २, ४ त्रिष्टुप् । ३ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १६९ ॥ मयोभूर्वातो अभि वातून्ना ऊर्जस्वतीरोषधीरा रिशन्ताम् । पी-
वस्वतीर्जीवधन्याः पिबन्त्ववसायं पञ्चते रुद्र मृळ ॥ १ ॥ याः सरूपा विरूपा ए-
करूपा यासांमग्निरिष्ट्या नामानि वेदं । या अग्निरसस्तपसेह चक्रुस्ताभ्यः पर्जन्य
महि शर्म यच्छ ॥ २ ॥ या देवेषु तन्वमैरयन्त यासां सोमो विश्वो रूपाणि
वेदं । ता अस्मभ्यं पर्यसा पिबन्मानाः प्रजावतीरिन्द्र गोष्ठे रिरीहि ॥ ३ ॥ प्र-
जापतिर्महामेता रराणो विश्वैर्वैः पितृभिः संविदानः । शिवाः सतीरुषं नो गो-
ष्ठमाकृस्तासां वयं प्रजया सं सदेम ॥ ४ ॥ २७ ॥

॥ १७० ॥ ऋषिः—१-४ विभ्राद् सूर्यः ॥ सूर्यो देवता ॥ छन्दः—१,
३ विराद् जगती । २ जगती । ४ आस्तार पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१-३ निषादः ।
४ पञ्चमः ॥

॥ १७० ॥ विभ्राद्दृष्टिषु सोम्यं मध्वायुर्दधन्पतावविहृतम् । वा-
तजूतो यो अग्निरक्षति त्मना प्रजाः पुंषोष पुरुषा वि राजति ॥ १ ॥ विभ्रा-
द्दृष्टुभृतं वाज्रसारतमं धर्मन्निबो धरुणो सत्यमर्पितम् । अग्निमहा वृत्रहा देस्युह-
न्तमं ज्योतिर्जज्ञे असुरहा संपन्नहा ॥ २ ॥ इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमं वि-
भ्रजिर्दत्तजिर्बुध्यते बृहत् । विश्वभ्राद्भ्राजो महिसूर्यो दृश उरुपप्रथे सह ओजो
अच्युतम् ॥ ३ ॥ विभ्राजज्ज्योतिषा स्वर्गच्छो रोचनं दिवः । येनेमा विश्वा
भुवनान्याभृता विश्वकर्मणा विश्वदेव्यावता ॥ ४ ॥ २८ ॥

॥ १७४ ॥ अ॒भी॒व॒र्ते॒न ह॒वि॒षा ये॒नेन्द्रो॑ अ॒भिवा॑वृ॒ते । ते॒ना॒स्यान्त्रं॑ अ॒ण॒स्य॒ते-
ऽभि॑ रा॒ष्ट्राय॑ वर्त॒य ॥ १ ॥ अ॒भि॒वृ॒त्तं स॒प॒त्नान्मि॑ या नो अ॒रा॒त॒यः । अ॒भि॒ वृ॒त्तः-

अ० ८ । अ० ८ । व० ३५] ६५४ [म० १० । अ० १२ । सू० १७७ ।

न्यन्तं तिष्ठाभि यो न इरस्यति ॥ २ ॥ अभि त्वा देवः सविताभि सोमो अ-
वीवृतत् । अभि त्वा विश्वा भूतान्यभीवर्तो यथासंसि ॥ ३ ॥ येनेन्द्रो हविषा
कृत्व्यभ्वद्युम्युत्तमः । इदं तदाक्रि देवा असपत्नः किलाभुवम् ॥ ४ ॥ अस-
पत्नः संपद्वहाभिराष्ट्रो विषासहिः । यथाहमेषां भूतानां विराजानि जन्मस्य
च ॥ ५ ॥ ३२ ॥

॥ १७५ ॥ ऋषिः—१—४ ऊर्ध्वग्रावार्बुदिः ॥ ग्रावाणो देवताः ॥ छन्दः—
१, २, ४ गायत्री । ३ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १७५ ॥ प्र वो ग्रावाणः सविता देवः सुवतु धर्मणा । धूर्षु युज्यध्वं
मुनुत ॥ १ ॥ ग्रावाणो अप दुच्छुनामपं सेधत दुर्मतिम् । उस्त्राः कर्तन भेषजम्
॥ २ ॥ ग्रावाण उपरेषा महीयन्ते सजोषसः । वृष्णे दधतो वृष्ण्यम् ॥ ३ ॥ ग्रा-
वाणः सविता नु वो देवः सुवतु धर्मणा । यजमानाय मुन्वते ॥ ४ ॥ ३३ ॥

॥ १७६ ॥ ऋषिः—१—४ सूनुरार्भवः ॥ देवता—१ ऋभवः । २—४
अग्निः ॥ छन्दः—१, ४ विराडनुष्टुप् । ३ अनुष्टुप् । २ निचृद्रायत्री ॥ स्वरः—१,
३, ४ गान्धारः । २ षड्जः ॥

॥ १७६ ॥ प्र सूनवं ऋभूणां वृहन्नवन्त वृजना । जामा ये विश्वधायसोऽ-
शनेन्धेनुं न मातरम् ॥ १ ॥ प्र देवं देव्या धिया भरता जातवेदसम् । हव्या नो
वज्रदानुषक् ॥ २ ॥ अयमुष्य प्र देवयुहोता यज्ञाय नीयते । रथो न योरभीवृ-
तो घृणीवाञ्चेतति त्मना ॥ ३ ॥ अयमग्निरुष्यत्यमृतादिव जन्मनः । सहसश्चि-
त्सहीयान्देवो जीवातवे कृतः ॥ ४ ॥ ३४ ॥

॥ १७७ ॥ ऋषिः—१—३ पतङ्गः प्राजापत्यः ॥ देवता—मायाभेदः ॥
छन्दः—१ जगती । २ विराड् त्रिष्टुप् । ३ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१ निषादः ।
२, ३ धैवतः ॥

॥ १७७ ॥ पतङ्गमक्तमसुरस्य मायया हृदा पश्यन्ति मनसा विपश्चितः । स-
मुद्रे अन्तः कवयो वि चञ्जते मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः ॥ १ ॥ पतङ्गो वा-
चं मनसा विभर्ति तां गन्धर्वोऽबवद्भर्ते अन्तः । तां द्योतमानां स्वर्ग्य मनीषामृतस्य
पदे कवयो नि पान्ति ॥ २ ॥ अपश्यं गोपामनिपद्यमानमा च परा च पश्चिभिश्च-
रन्तम् । स सधीचीः स विषूचीर्वसान् आ वरीवर्ति भुवनेषुन्तः ॥ ३ ॥ ३५ ॥

अ० ८ । अ० ८ । व० ३६] ६५५ [म० १० । अ० १२ । सू० १८१ ।

॥ १७८ ॥ ऋषिः—१—३ अरिष्टनेमिस्तार्क्ष्यः ॥ देवता—तार्क्ष्यः ॥
छन्दः—१ विराद् त्रिष्टुप् । २ निचृत्त्रिष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १७८ ॥ समुषु वाजिनं देवज्वतं महावानं तरुतारं रथानाम् । अरिष्टनेमिं
पृतनार्जमाशुं स्वस्तये तार्क्ष्यमिहा हुवेम ॥ १ ॥ इन्द्रस्येव रातिमोजोहुवानाः स्वस्तये
नार्वमिवा रुहेम । उर्वी न पृथ्वी बहुले गभीरे मा वामेतौ मा परेतौ रिषाम ॥ २ ॥ सद्य-
श्चिद्यः शर्वसा पञ्च कृष्टीः सूर्य इव ज्योतिषापस्ततान् । सहस्रसाः शतसा अ-
स्य रंहिर्न स्मा वरन्ते युवतिं न शर्याम् ॥ ३ ॥ ३६ ॥

॥ १७९ ॥ ऋषिः—१ शिविरौशीनरः । २ प्रतर्दनः काशिराजः । ३ वसुम-
ना रौहिदश्वः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ निचृदनुष्टुप् । २ निचृत्त्रिष्टुप् । ३
त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१ गान्धारः । २, ३ धैवतः ॥

॥ १७९ ॥ उत्तिष्ठताव पश्यतेन्द्रस्य भागमृत्त्वियम् । यदि भ्रातो जुहोतन
यद्यभ्रातो ममत्तन ॥ १ ॥ भ्रातं हविरो विन्द्र प्र याहि जगाम सूरौ अध्वनो वि-
मध्यम् । परि त्वासते निधिभिः सखायः कुलपा न वाजपतिं चरन्तम् ॥ २ ॥ भ्रा-
तं मन्य ऊर्ध्वनि भ्रातमग्नौ सुभ्रातं मन्ये तद्वतं नवीयः । माध्यन्दिनस्य सर्वनस्य
वध्नः पिबेन्द्र वज्रिन्पुरुकृज्जुपाणः ॥ ३ ॥ ३७ ॥

॥ १८० ॥ ऋषिः—१—३ जयः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, २
त्रिष्टुप् । ३ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १८० ॥ प्र संसाहिषे पुरुहूत शत्रूज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरस्तु । इन्द्रा भद्र
दक्षिणेना वसूनि पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम् ॥ १ ॥ मृगो न भीमः कुंचरो गि-
रिष्ठाः परावत आ जगन्था परस्याः । मृकं संशायं प्रविमिन्द्र तिग्मं वि शत्रून्ता
व्हि वि मृधो नुदस्व ॥ २ ॥ इन्द्रं लभ्यमभि वाममोजोऽजायथा वृषभ चर्षणीनाम् ।
अपानुवो जनममित्रयन्तं मुरुं वेवेभ्यो अकृणोरु लोकम् ॥ ३ ॥ ३८ ॥

॥ १८१ ॥ ऋषिः—१ प्रथो वासिष्ठः । २ सप्रथो भारद्वाजः ॥ ३ घर्मः सौर्यः ॥
विश्वदेवा देवताः ॥ छन्दः—१ निचृत्त्रिष्टुप् । २ त्रिष्टुप् । ३ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥
धैवतः स्वरः ॥

अ० ८ । अ० ८ । व० ४२] ६५६ [म० १० । अ० १२ । सू० १८४ ।

॥ १८१ ॥ प्रथश्च यस्य सप्रथश्च नामानुभूयस्य हविषो हविषत् । धातु-
र्युतानात्सवितुरश्च विष्णो रथन्तरमा जभारा वसिष्ठः ॥ १ ॥ अविन्वन्ते अति-
हितं यदासीद्यज्ञस्य धाम परमं गुहा यत् । धातुर्युतानात्सवितुरश्च विष्णोर्भरवाजो
बृहदा चक्रे अग्नेः ॥ २ ॥ तेऽविन्वन्मनेसा दीध्याना यजुः ऋजं प्रथमं देवयानम् ।
धातुर्युतानात्सवितुरश्च विष्णोरा सूर्यादभरन्धर्ममेते ॥ ३ ॥ ३६ ॥

॥ १८२ ॥ अषिः—१—३ तपुर्मूर्धाबार्हस्पत्यः ॥ बृहस्पतिर्देवता ॥ छन्दः—१
भुरिक् त्रिष्टुप् । २ विराद् त्रिष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १८२ ॥ बृहस्पतिर्नयतु दुर्गहा त्रिरः पुनर्नेषवघशंसाय मन्यं । क्षिपदश-
स्तिमपं दुर्मतिं ह्यथा करद्यजमानाय शं योः ॥ १ ॥ नराशंसो नोऽवतु मयाजे सं
नो अस्त्वनुयाजो हवेषु । क्षिपदशस्तिमपं दुर्मतिं ह्यथा करद्यजमानाय शं योः
॥ २ ॥ तपुर्मूर्धा तपतु रक्षसो ये ब्रह्मविषः शरवे हन्तवा उ । क्षिपदशस्तिमपं दु-
र्मतिं ह्यथा करद्यजमानाय शं योः ॥ ३ ॥ ४० ॥

॥ १८३ ॥ अषिः—१—३ प्रजावान्प्राजापत्यः ॥ अन्वृचं यजमानपत्नी-
होत्राशिषो देवताः ॥ छन्दः—१ त्रिष्टुप् । २, ३ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १८३ ॥ अपश्यं त्वा मनसा चेकितानं तपसो जातं तपसो विभूतम् । इह
प्रजामिह रयि रराणः प्र जायस्व प्रजया पुत्रकाम ॥ १ ॥ अपश्यं त्वा मनसा
दीध्यानां स्वायां तनू अत्ये नाधमानाम् । उप मापुषा युवतिर्बभूयाः प्रजायस्व प्र-
जया पुत्रकामे ॥ २ ॥ अहं गर्भमदधामोषधीष्वहं विरवेषु भुवनेष्वन्तः । अहं प्रजा
अजनयं पृथिव्यामहं जनिभ्यो अपरीषु पुत्रान् ॥ ३ ॥ ४१ ॥

॥ १८४ ॥ अषिः—१—३ त्वष्टा गर्भकर्ता विष्णुर्वा प्राजापत्यः ॥
देवता—लिङ्गोक्ताः । गर्भार्थाशीः ॥ छन्दः—१, २ अनुष्टुप् । ३ निष्टुदनुष्टुप् ॥
गान्धारः स्वरः ॥

॥ १८४ ॥ विष्णुर्योनिं कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिशतु । आ सिञ्चतु प्र-
जापतिर्धाता गर्भं दधातु ते ॥ १ ॥ गर्भं धेहि सिनीवालि गर्भं धेहि सरस्वति ।
गर्भं ते अश्विनौ देवावार्धत्तां पुष्करस्रजा ॥ २ ॥ हिरण्ययी अरणी यं निर्मन्यतो
अश्विना । तं ते गर्भं हवामहे दशमे मासि मूर्तवे ॥ ३ ॥ ४२ ॥

अ० ८ । अ० ८ । व० ४७] ६५७ [प० १० । अ० १२ । सू० १८६ ।

॥ १८२ ॥ ऋषिः—१—३ सत्यधृतिर्वारुणिः ॥ देवता—अदितिः । स्वस्त्ययनम् ॥
छन्दः—१, ३ विराड् गायत्री । २ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १८५ ॥ महि त्रीणामवोऽस्तु युजं भिवस्यार्यम्णाः । दुराधर्षं बरुणस्य
॥ १ ॥ नहि तेषामपि च न नाध्वंमु वारुणेषु । ईशे रिपुघशंसः ॥ २ ॥ यस्मै पु-
त्रासो अर्दितेः प्र जीवसे मर्षाय । ज्योतिर्यच्छन्त्यजसम् ॥ ३ ॥ ४३ ॥

॥ १८६ ॥ ऋषिः—१—३ उलो वातायनः ॥ वायुर्देवता ॥ छन्दः—१, २ गायत्री ।
३ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १८६ वात आ वातु धेषजं शुम्भु मयोभुनो हृदे । प्र ए आँयूषि तारिषत्
॥ १ ॥ उत वात पितामि न उत भ्रातोत नः सखा । स नो जीवातवे कृधि ॥ २ ॥
यदुदो वात ते गृहे मृतस्य निधिर्हितः । ततो नो देहि जीवसे ॥ ३ ॥ ४४ ॥

॥ १८७ ॥ ऋषिः—१—५ वत्स आग्नेयः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ निचृद्-
गायत्री । २—५ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १८७ ॥ प्राग्नये वाचमीरय वृषभार्य क्षितीनाम् । स नः पर्षदति द्विषः
॥ १ ॥ यः परस्याः परावर्तास्तिरो धन्वातिरोचते । स नः पर्षदति द्विषः ॥ २ ॥
यो रक्षांसि निजूर्वति वृषा श्रुकेण शोचिषा । स नः पर्षदति द्विषः ॥ ३ ॥ यो
विश्वाभि विपश्यति भुवना सं च पश्यति । स नः पर्षदति द्विषः ॥ ४ ॥ यो
अस्य पारे रजसः श्रुको अग्निरजायत । स नः पर्षदति द्विषः ॥ ५ ॥ ४५ ॥

॥ १८८ ॥ ऋषिः—१—३ श्येन आग्नेयः ॥ देवता—अग्निर्जातवेदाः ॥ गायत्री
छन्दः ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १८८ ॥ प्र नूनं जातवेदसमश्वं हिनोत वाजिनम् । इदं नो बहिरासदे
॥ १ ॥ अस्य प्र जातवेदसो विप्रवीरस्य मीळदुषः । महीमिषमि सुष्टुतिम् ॥ २ ॥
या रुचो जातवेदसो देवत्रा हव्यवाहनीः । ताभिर्नो यज्ञमिन्वतु ॥ ३ ॥ ४६ ॥

॥ १८९ ॥ ऋषिः—१—३ सारपराङ्गी ॥ देवता—सारपराङ्गी सूर्यो वा ॥ छन्दः—१
निचृद्गायत्री । २ विराड् गायत्री । ३ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

अ० ८ । अ० ८ । व० ४६] ६६८ [म० १० । अ० १२ । सू० १६१

॥ १८६ ॥ अयं गौः पृथिरक्रमादसदम्मातरं पुरः । पितरं च प्रयन्तस्व
॥ १ ॥ अन्तश्चरति रोचनास्य प्राणादपानती । व्यस्यन्महिषो दिवम् ॥ २ ॥
विशदाम वि राजति वाक्पतञ्जयं धीयते । प्रति वस्तोरहं क्षुभिः ॥ ३ ॥ ४७ ॥

॥ १८७ ॥ ऋषिः-१-३ अधमर्षणो माधुच्छन्दसः ॥ देवता-भाववृत्तम् ॥
छन्दः-१ विराडनुष्टुप् । २ अनुष्टुप् । ३ पादनिचृदनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ।

॥ १८८ ॥ अतं च सत्यं चाभीष्टात्तप्तोऽध्यजायत । ततो रात्र्यजायत ततः
समुद्रो अर्णवः ॥ १ ॥ समुद्रादर्णवादधि संवत्सरो अजायत । अहोरात्राणि
विदधाद्विश्वस्य मिषतो वशी ॥ २ ॥ सूर्याचन्द्रमसौ धाता यथापूर्वमकल्पयत् । दिवं
च पृथिवीं चान्तरिक्षमथो स्वः ॥ ३ ॥ ४८ ॥

॥ १८९ ॥ ऋषिः-१-४ संवननः ॥ देवता-१ अग्निः । २-४ संज्ञानम् ॥
छन्दः-१ विराडनुष्टुप् । २ अनुष्टुप् । ४ निचृदनुष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१,
२, ४ गान्धारः । ३ धैवतः ॥

॥ १९० ॥ संसमिधुवसे वृषन्नग्ने विश्वान्यर्य आ । इळस्पदे सर्मिध्यसे स
नो वसुन्या भर ॥ १ ॥ सङ्गच्छध्वं स वदध्वंसं वोमनांसि जानताम् । देवा भागं
यथा पूर्वं सञ्जानाना उपासते ॥ २ ॥ समानो मन्त्रः सर्षितिः समानी समानं
मनः सह चित्तमेषाम् । समानं मन्त्रं षभि मन्त्रये वः समानेन वो हविषा जुहोमि
॥ ३ ॥ समानी व आकूतिः समाना हृदयानि वः । समानमस्तु वो मनो यथा वः
सुमहासति ॥ ४ ॥ ४६ ॥ ८ ॥ ८ ॥ १२ ॥ १० ॥

॥ इति दशममण्डलं समाप्तम् ॥

॥ ऋग्वेदसंहिता समाप्ता ॥

